

90^{yil}
TDIU

Q.T. BAZAROV

XALQARO SOLIQ 2

TOSHKENT

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

Q.T. Bazarov

XALQARO SOLIQ 2

*O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
tomonidan o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan*

TOSHKENT – 2021

330.2(07)
2-30

UO'K:336.1/5(075.8)
KBBK 65.261
B 56

Q.ʻI. Muzartov. Natqaru soliq 2. O'quv qo'llanma. T.2 «Innovatsion rivojlanish nazariyot-matbaa uy» 2021, 394 bet.

ISBN 978-9943-7423-1-4

Ushbu o'quv qo'llanmada soliqaro soliq tizimi, iqtisodiy mohiyati, maqsadi va vazifalari, funktsiyalari va ml. sharning davlatlar soliq tizimida tungan o'zini yoritilgan. Unda soliq ma'muriyatidagi faoliyat zarurati tizimini shakllantirish yo'li orqali O'zbekiston Respublikasi va xorijiy davlatlarning soliq tizimi va sharti taraqqiyotining konseptual asoslari hamda soliq xizmati faoliyatini tashkil etish, ham soliq to'lovchilar ham soliq xizmati organlari faoliyati orqali davlatning haqiq va mahsuliyatlari, soliq namnati va soliq qonunchiligini buzganlik uchun javobgarlik tizimi chuqurlashtirish tarzi o'zgarilgan.

Mazkur qo'llanma Oliy ta'limning bakalavriat bosqichi 5230800 - "Soliqlar va solliqqa tortish" yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan.

В учебной пособие раскрываются экономическая сущность, цель и задачи, функции и роль международного налогообложения и его место в системе государственной налоговой системы. Отдельно излагаются концептуальные вопросы совершенствования налоговой системы Республики Узбекистан и углубленно рассматриваются вопросы организации налоговой службы, права и обязанности, как налогоплательщиков, так и государства, система налогового контроля и ответственности за нарушения налогового законодательства. Подробно исследуются вопросы исчисления и уплаты конкретных налогов и сбора, действующих в налоговой системе Республики Узбекистан и зарубежных стран.

Данный учебник предназначен для студентов высшего учебного заведения, по направлению бакалавриата 5230800 "Налог и налог обложение"

The textbook reveals the economic essence, purpose and objectives, functions and role of tax administration, its place in the state tax system. Separately, the conceptual issues of improving the tax system of the Republic of Uzbekistan are presented and the issues of organizing the tax service, the rights and obligations of both taxpayers and the state, the system of tax control and liability for violations of tax legislation are considered in depth. The procedure for calculating and paying specific taxes and fees in force in the tax system of the Republic of Uzbekistan and foreign countries is studied in detail. For students of higher educational institutions, in the direction of undergraduate 5230800 "Taxes and taxation."

UO'K:336.1/5(075.8)
KBBK 65.261

Tagirizhilar:

B.K. Tushiyev - Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti "Soliqlar va sug'urtalar" kafedrasini mudir, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent;

A.M.Amanov – Toshkent maliya instituti "Soliqlar va solliqqa tortish" kafedrasini mudir iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.

ISBN 978-9943-7423-1-4

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotini yanada rivojlantirishda soliqlar va ularga tenglashtirilgan to'lovlar davlatning asosiy daromad manbasi hisoblanib, ularni o'z vaqtida to'g'ri hisoblanishi, davlat budjetiga to'liq hamda o'z vaqtida o'tkazilishi soliq ma'murchiligi yordamida ta'minlanadi. Bu holat o'z holatida xorijiy mamlakatlar tajribasidan keng va samarali holda mamlakat taraqqiyoti va uning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash doirasida soliq ma'murchiligi soliq munosabatlarini boshqaruv tizimi sifatida davlatning soliq siyosatining bajarilishini ta'minlaydi. Soliqqa tortish ishlarini yuritishda soliq tizimining eng asosiy vazifalaridan soliq qonunchiligi bajarilishini nazorat qilish, soliqlarni to'g'ri va to'liq hisoblanishini nazorat qilish va soliqlarni davlat budjetiga o'z vaqtida to'lanishini nazorat qilishdir. Shu nuqtayi nazardan davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlar asosiy hal qiluvchi moliyaviy manba bo'lganligi sababli soliqlarni davlat budjetiga tushishini ta'minlovchi ma'muriy tizimning to'g'ri yo'lga qo'yilishi uning takomillashtirilishi alohida ahamiyat kasb etadi. «Xalqaro soliq 2» fani soliq ma'murchiligini tashkil qilish va amalga oshirishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganishni, soliq ma'murchiligida qo'llaniladigan asosiy tushunchalar va atamalar qo'llanilishini o'rgatish, ular faoliyatiga oid soliq munosabatlari bilan bog'liq masalalar yechimini o'z ichiga qamrab oladi.

"Xalqaro soliq 2" fanini o'rganish zaruriyati, uning mohiyati va ahamiyati, soliq qonunchiligida uchrayotgan muammolarning yechimini topishga, soliq to'lovchilar tomonidan soliq qonunchiligiga rioya qilishlari, soliq nazoratini amalga oshirish, soliqlarni davlat byudjetiga o'z vaqtida to'lanishini nazorat qilish va soliq siyosatini amalga oshirish ko'nikmalarini ta'minlashga qaratilganligi sababli ushbu fanning soliqlar va soliqqa tortish amaliyotida tutgan o'rni juda muhimdir. Shu nuqtayi nazardan mazkur fan aynan amaliyot bilan, ishlab chiqarish bilan bevosita bog'langan bo'lib, soliq sohasidagi yetuk mutaxassislar o'z faoliyatlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishi uchun yetarli darajada bilimga ega bo'lishlari talab etiladi.

“Xalqaro soliq 2” fani ixtisoslik fanlar blokiga kiritilgan kurs hisoblanib, 1 kurslarida o‘qitilishi maqsadga muvofiq. “Soliq ma‘murchiligi” fani ijtimoiy-iqtisodiy fanlar turkumiga kiradi va SA230801–“Soliqlar va soliqqa tortish” mutaxassisligida o‘qitiladi. Mazkur fan boshqa ixtisoslik fanlarning nazariy va uslubiy asosini tashkil qilib, o‘z rivojida aniq yo‘nalishdagi ixtisoslik fanlar uchun zamin bo‘lib xizmat qiladi.

I bob. "XALQARO SOLIQ 2" FANINING PREDMETI, VAZIFALARI VA MANBALARI

1.1. "Xalqaro soliq 2" fanining predmeti va funksiyalari, o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi.

1.2. "Xalqaro soliq 2" fanining maqsadi va kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati.

1.1. "Xalqaro soliq 2" fanining predmeti va funksiyalari, o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi

Xalqaro soliq 2 predmetining vazifalari – talabalarga soliq ma'murchiligi funksiyasining turlari, rejalashtirishning uslublari, soliq nazorat va hisob yuritilishda muammolar yechish masalalari, soliq ma'murchiligida ishlatiladigan asosiy tushunchalar va atamalar qo'llanilishini o'rgatishdan iborat.

Har qanday fan o'zining predmetiga, ya'ni izlanish obyektiga ega bo'ladi. Masalan, texnologiya fanining predmeti bo'lib kimyoviy moddalarning tarkibini o'rganish hisoblangan, mashinasozlik fani uchun mashinalar mexanizmining xarakteristikasi bo'lsa, Xalqaro soliq 2 fani ning predmeti soliq organlari faoliyati va to'lovchilari o'rtasida vujudga keladigan soliq munosabatlarini (harakatini), soliqlar mexanizmini har tomonlama o'rganishdan iboratdir.

Xalqaro soliq 2 fanining predmeti soliq voqealari pul munosabatlarini o'rganishdan iborat bo'ladi. Bu pul munosabatlari soliq to'lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga aylantiruvchi (soliq oluvchi) davlat o'rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o'rtadagi munosabatni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri tashkil qilishni ta'minlashdir. To'g'ri tashkil etish deganda soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e'tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tushuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlilik va insoflilik tamoyiliga amal qilishi zarur. Tushunarlroq qilib aytganda, budjetga soliqlarni olishda soliq to'lovchilar bo'yniga ortiqcha og'irlik osmaslik, ularni o'z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so'ndirib qo'ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez-tez o'zgartirishga olib bormaslik va hokazolarga e'tibor berish ko'zda tutiladi. Bu yerda tomonlarning do'stona munosabatda bo'lishi, bozor iqtisodiyoti

Iqtisodiyotimizda ro'y berayotgan salbiy oqibatlarini bartaraf etishda soliqlarning rag'batlantiruvchi funksiyalardan soliq ma'murchiligida samarali foydalanish.

Soliq ma'murchiligi tizimida xorijiy mamlakatlarning yo'nalishlarining eng dolzarblarini qo'llagan holda soliqqa tortishni tartibga solish bo'yicha taklif mulohazalar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish yo'llarini bilishi kerak.

Mamlakatimizda soliq ma'murchiligini xorijiy mamlakatlar tajribasidan samarali foydalangan holda to'g'ri va maqsadli tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Ma'lumki, iqtisodiyotni yanada barqarorlashuvini ta'minlash jarayonida Respublikamizda izchil amalga oshirilayotgan islohotlar – agrar, mulkiy munosabatlar, tashqi iqtisodiy, moliya-kredit tizimi va ijtimoiy sohalarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Bu islohotlar orasida moliya-kredit tizimini isloh qilish alohida rol o'ynaydi. Chunki, jamiyatning barcha sohalarini faoliyati pulli munosabatlar bilan bevosita bog'liqdir, va holanki, pulli munosabatlarni samarali ishlash mexanizmi o'z navbatida boshqa sohalariga bevosita ta'sir etadiki, bu moliya-kredit tizimini jamiyat iqtisodiy tizimidagi o'rni naqadar yuqori ekanligini ko'rsatadi. Muhtaram Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev 2019-yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi «2019-yildan boshlab joriy etilayotgan yangi soliq konsepsiyasining eng asosiy g'oyasi soliq yukini kamaytirish, sodda va barqaror soliq tizimini qo'llashni ko'zda tutadi. Shu orqali iqtisodiyotimiz raqobatbardoshligini oshirish, tadbirkor va investorlar uchun har tomonlama qulay muhit yaratishga erishish mumkin.

Afsuski, ya'ni ichki mahsulotda "yashirin" iqtisodiyotning ulushi katta bo'lib, bu mamlakat rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Soliq yukini kamaytirish, biznes yuritish uchun yanada qulay sharoitlar yaratish "yashirin" iqtisodiyotga barham berishning yagona yo'lidir. Shuning uchun bu borada ta'sirchan choralarini nazarda tutadigan alohida dastur ishlab chiqishimiz zarur"¹ deb ta'kidlaganlar.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida soliqlar davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatini amalga oshirishning asosiy manbai hisoblanadi. Demak, davlat budjeti daromadlarini

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi: 26-dekabr 2018-yil. – Toshkent, Xalq urush gazetasi.

tashkil qiluvchi soliqlarning to'liq va o'z vaqtida undirilishini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun barcha davlatlar qatori mamlakatimizda ham soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'liq, to'g'ri va o'z vaqtida budjetga undirilishini nazorat qilish tizimi yaratilgan.

Shu nuqtayi nazardan soliq organlari tomonidan amalga oshiriladigan nazorat ishlarining huquqiy masalalari, nazoratni tashkil qilishning uslubiy yo'nalishlari, nazorat natijalarini rasmiylashtirish va soliq qonunchiligiga rioya etishda qonunbuzarlikka yo'l qo'ygan soliq to'lovchilarga chora ko'rish tartiblarini o'rganish bu fanning izlanish predmeti hisoblanadi.

1.2. "Xalqaro soliq 2" fanining maqsadi va kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati

Mamlakatimizda iqtisodiyotni yanada rivojlantirish davrida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar davlatning asosiy daromad manbasi hisoblanib, ularning o'z vaqtida to'g'ri hisoblanishi, davlat budjetiga to'liq hamda o'z vaqtida o'tkazilishi ustidan soliq ma'murchiligi va soliq nazoratini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Soliqlar va soliqqa tortish ixtisosligi talabalariga soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarning moliyaviy xo'jalik faoliyatini soliq qonunchiligiga rioya etish nuqtayi nazardan nazorat qilishning huquqiy, uslubiy va tashkiliy asoslarini o'rganishlari lozim bo'ladi. Buning uchun esa talabalar soliq to'lovchilarga nisbatan soliq majburiyatining yuzaga kelishi, soliq nazorati, uning shakllari, turlari, nazorat qiluvchi vakolatli organlar, ularning huquqlari va majburiyatlari, tekshirish o'tkazish tartiblari, tekshirish natijalarida aniqlangan soliq qonunchiligi buzilish holatlari bo'yicha ma'muriy yoki moliyaviy jazo choralarini qo'llash bo'yicha yetarli darajada malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim. Qolaversa mamlakatimizda amalga oshirilayotgan soliq islohotlarining tadriijiy rivojlanishi va Prezidentimiz tomonidan belgilab berilgan soliq siyosatidagi ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish ushbu soha mutaxassislaridan chuqur iqtisodiy bilimga ega bo'lishni talab etadi.

II bob. FRANSIYA SOLIQ TIZIMI

- 2.1. Fransiyaning soliq tizimi asoslari.
- 2.2. Qo'shilgan qiymat solig'i.
- 2.3. Jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'i.
- 2.4. Korxonalariga solinadigan soliqlar.
- 2.5. Mahalliy soliqlar.
- 2.6. Soliq tizimini boshqarish va soliq nazorati.

2.1. Fransiyaning soliq tizimi asoslari

Fransiya jahon sivilizatsiyasining beshiklaridan biri hisoblanadi.

Fransiyada iqtisodiyotni davlat tomonidan boshqarish Yevropada eng yuqori darajada hisoblanadi.

Rivojlangan mamlakatlar orasida yalpi ichki mahsulotda majburiy to'lovlarni (soliq to'lovlari, ijtimoiy sug'urtaga ajratmalar) salmog'i eng yuqoriligi bilan Fransiya farq qiladi. XX asrning 80-yillarining birinchi yarmida bu salmoq ortib borgan va 1985-yili 45,6% ni tashkil qilgan (1976-yili 39,4% bo'lgan). Bu ko'rsatkich bo'yicha Yevropa iqtisodiy hamkorlik (EES) mamlakatlarining o'rtacha ko'rsatkichidan ancha yuqori hisoblanadi. Lekin milliy majlisda o'ng partiyalarning o'zini mustahkamlanishi munosabati bilan saksoninchi yillarning ikkinchi yarmida eslatilgan ko'rsatkich pasaya boshladi. O'ng partiya vakillari davlatni iqtisodiyotga aralashishini chegaralash, davlat sektoridagi qator korxonalarni denatsionalizatsiya qilish, bir me'yorda soliqlarni kamaytirib borish kabi masalalarni o'rtaga tashladilar.

Fransiyadagi majburiy ajratmalar tizimining yana bir xususiyati, ularning tarkibida ijtimoiy sug'urta foiziga ajratma salmog'i ancha yuqori. Majburiy ajratmalar tarkibida ijtimoiy sug'urta foiziga ajratma Fransiyada 43,3% tashkil qiladi. Uning darajasi yirik rivojlangan mamlakatlar, shu jumladan, Yevropa iqtisodiy hamkorlik mamlakatlari ichida eng yuqori hisoblanadi. Fransiya past to'g'ri soliq va yuqori egri soliq salmoqlari darajasi bilan ham farq qiladi. Shu bilan bir qatorda Fransiyada ichki yalpi mahsulotda tovarlar va xizmatlardan tushadigan soliq salmog'i ham yuqori.

Ichki yalpi mahsulotda majburiy ajratmalar salmog'ining oshishi soliq tushumiga nisbatan ijtimoiy yo'nalishdagi fondlarga tushumlarni tezroq (ligarilab ketgan holda) tushishi bilan bog'liq.

Shu bilan bir qatorda mahalliy tashkilotlar hukumati (regionlar, departamentlar, kommunalar) budjetiga soliq tushumlarini salmog'ini markaziy hukumat budjetiga boradigan soliq tushumiga nisbatan tezroq oshib borishi amalga oshirildi.

1-jadval

Rivojlangan mamlakatlarda majburiy ajratmalar (to'lovlar) tarkibi, %¹

T/r	Mamlakalar	Daromad solig'	Aksioner kompaniyalarni foydasiga solinadigan soliq	Ijtimoiy yo'nalish fondlariga ajratmalar	Ish beruvchidan olinadigan ish haqiga solinadigan soliq	Mol-mulkka solinadigan soliq	Tovarlarni va xizmatlarga solinadigan soliq	Boshqa soliqlar
1	Belgiya	32,0	6,9	33,8	-	2,4	24,9	-
2	Buyuk Britaniya	26,7	10,8	18,5	-	12,7	31,2	0,1
3	Germaniya	28,9	5,3	37,4	-	3,1	25,2	0,1
4	Italiya	35,7	-	33,3	0,5	2,5	28,0	-
5	Niderlandiya	20,5	7,3	42,5	-	3,5	25,9	0,3
6	AQSH	34,7	8,4	29,7	-	10,3	16,9	-
7	Fransiya	12,2	5,2	43,3	1,8	4,8	29,4	3,3
8	O'rtacha Yevropa iqtisodiy hamkorlik mamlakatlari bo'yicha	33,4	-	28,8	0,4	4,5	32,5	0,4
9	O'rtacha (OESR) mamlakatlari bo'yicha	38,3	-	24,2	1,0	5,4	30,1	1,0

Jadvaldan shuni ta'kidlash mumkinki, Fransiyada EIH mamlakatlariga nisbatan (o'rtacha – 33,4%) daromad solig'ining stavkasi 12,2% ni tashkil etadi. Aksioner kompaniyalarni foydasiga solinadigan soliq, mol-mulkka solinadigan soliqlarning stavkalar darajasi ham past

¹ Ж.Г. Русакова и др. «Налоги и налогообложение». – Москва: ЮНИТА, 1998, стр.261.

daromadni shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Bunday yengilliklar daromad oladiganlarga juda katta qulayliklar yaratadi.

Bunga turmushdan markazdan uzoq masofada ushlab siyosatini amalga oshirish, mahalliy organlarning daromad bazasini kuchaytirish, ularni markaziy hukumatga qarumliligini kamaytirish sabab bo'ldi. Ta'kidlash zarurki, Yevropa hamjamiyati budjetlarini umumiy hajmida soliq xarakteriga ega bo'lgan to'lovlar o'sishi mehnatning ahamiyati oshishi va integratsion jarayonning kuchayishi bilan bog'liq.

2-jadval

Fransiya davlat budjetining tarkibi¹

Soliq turlari	Summasi, mln. frank	Salmog'i, %
1. Qu'shilgan qiymat solig'i	669962	41,9
2. Jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'i	293110	18,1
3. Korxonalariga solinadigan soliq	170140	10,6
4. Neft mahsulotlariga solinadigan boj to'lovi	118618	7,3
5. Boshqa soliqlar	245120	15,2
6. Soliqsiz tushumlar	120267	7,4
Jami	1617217	100,0

Fransiya davlat budjetining daromadida soliqlar (ajratmalar bilan hirgaliqda) tushumi 93%ga yaqin o'rinni egallaydi. Qolgan soliqsiz daromadlarga to'g'ri keladi.

Egri soliqlar budjeti umumiy daromadning 60%ga yaqinini beradi. Asosiy egri soliq Fransiyada qu'shilgan qiymat solig'i hisoblanadi. Bu soliq 1954-yili tathiq qilingan. Budjetning solikli daromadlari ichida QQS 45%ni tashkil qiladi.

Egri soliqlar tarkibida QQS salmog'i 72,3%ga teng.

Keyingi egri soliq – ichki neft mahsulotlariga solinadigan soliq. Uning salmog'i 7,0-8,5% teng. Bu soliqqa 13,3% egri soliqlar to'g'ri keladi. Egri soliqlarning kelib tushish tarkibi uzoq vaqt o'zgarmasdan turdi. Bundan faqat ichki neft mahsulotlariga solinadigan soliq mustasno. Uning salmog'i keyingi yillar oshib borgan. Amaliyotda bu soliqni aksizlarga emas, bojxona bojiga tenglashtiriladi.

¹ Д. Т. Ченис, А. М. Пономов, В. И. Морозов «Основы налоговой системы». М.: «Юристъ», 1993-го «ЮРИСТЪ» с. 100

Neft mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun kerakli xomashyo asosan mamlakatga import orqali keltiriladi. Eksport va reeksport qilinadigan neft mahsulotlari umuman soliqqa tortilmaydi. Fransiya uchun o'tgan asring 80- va 90-yillarida bojxona bojining roli sezilari ortib bordi.

Deyarli 40% ga yaqin budjet daromadlari to'g'ri soliqlardan kelib tushadi. Bulaming tarkibida asosiy o'rinni daromad solig'i (jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq) egallaydi. Jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq umumiy budjet daromadining 18-21% ini tashkil qiladi. Ikkinchi o'rinni to'g'ri soliqlar tarkibida aksioner kompaniyalarning foydasiga solinadigan soliq (korporatsiya solig'i) egallaydi.

Budjetning soliq daromadlari tarkibida bu to'lov 8 dan 10 foizgachani tashkil qiladi.

Aksioner kompaniyalarning foydasiga solinadigan soliq salmog'ining pasayib borishiga asosiy sabab yengilliklar berish tizimining kengayishi hisoblanadi.

Fransiya korxonalari korporatsiya solig'i bo'yicha asosan ikki turdagi yengilliklardan foydalanadi:

- a) asosiy kapitalga nisbatan tezlashtirilgan amortizatsiyani qo'llash;
- b) soliq kreditlari berish.

Soliq krediti 1982-yil kiritilgan va 1983-yil 1-yanvardan boshlab qo'llaniladi. Ilmiy tekshirish ishlariga qilinadigan xarajat kredit olish huquqini beradi. Ilmiy tekshirish ishlarining xarajati o'tgan yilgidan oshib ketsa va 5 mln. fransuz frankidan yuqori bo'lmasa, unga 50% hajmda kredit beriladi.

Kredit summasi olinadigan korporatsion soliqlardan chiqarib tashlanadi. Ilmiy tekshirish xarajatlariga imorat va uskunalarining amortizatsiyasi, xodimlarga beriladigan ish haqi va operatsion xarajatlar kiradi (xodimlarga ish haqi sifatida 55% xarajat beriladi).

Shunday qilib ijtimoiy guruhlar bo'yicha soliqlar umumiy daromadlaridan eng kamida 22,8% va ko'pi bilan 49,2% to'lanadi. Oliy (mansabdorlar) kadrlar va erkin kasb egalari, jadvalga ko'ra, to'g'ri soliqlarni, ya'ni daromad, mol-mulk soliqlarining asosiy to'lovchisi hisoblanadi (11,7 va 12,6%). Egri soliqning asosiy to'lovchilari bo'lib, qishloq xo'jaligidagi yollanma ishchilar, ishchi va xizmatchilar to'laydi. Ijtimoiy ajratmalarning katta qismini ham aynan shu to'lovchilar guruhi ta'minlab beradi.

3-jadval

**Fransiyada aholi ijtimoiy guruhlariга binoan soliqlarining
undirishi**

Aholining ijtimoiy guruhlari	To'liq (jami) dequmad	To'g'ri soliq	Egri soliq	Ijtimoiy ajratmalar	Jami
Qishloq xo'jalik ishlab chiqaruvchilari	100	4,4	8,4	10,0	22,8
Qishloq xo'jaligidagi yollarni ishchilar	100	2,2	13,2	36,8	46,2
Ertak kasb egalari	100	11,7	6,3	8,6	26,2
Olqiy (mansabdor)	100	12,6	9,6	19,6	41,8
Kiymatli xizmatlar ishchilar	100	4,7	13,2	27,3	45,2
Band bo'lmaganlar (pensionerlar qo'шилgan holda)	100	3,2	13,2	37,8	49,2
	100	3,4	11,2	7,1	21,7

Fransiyada, boshqa Yevroga davlatlari kabi 1970-yillarda soliqlar sezilarli oshqandam keyin, ular bir maromga tushib qoldi. Daromad solig'i va qo'shilgan qiymat solig'ini avtonomli kabi tovarlar guruhlari bo'yicha kamayishi, ijtimoiy sug'urta tizimiga qimmatni oshirish bilan to'ldirildi. 1995-2003-yillarga kelib Fransiya soliq tizimini takomil-lashtirish, oxirgi amalga oshirilayotgan rehti: ya'ni mansulodda soliq salmog'ini bir maromda ushlab turishi va sekir-asasa pasaytirish yo'li bilan olib borilmoqda.

2.2. Qo'shilgan qiymat solig'i

Qo'shilgan qiymat solig'i (TVAtaxsur la valeur ajoutee) eylanma solig'ining boshqaicha ko'rinishi hisoblanadi. Bu soliq markaziy va mahalliy bjugetlar daromadiga olinadi. Soliqni ayval markaziy bjugetga olinadi va keyin ularing bir qismi mahalliy bjugetlarga beriladi.

Tovarlarni ishlab chiqarish va aylanishning har bir bosqichida ularning bahosini oshiruvchi qiymatga qo'shimcha deo nom berilgan. Fransiyada amalga oshiriladigan ishlab chiqarish va savdo xususiyatiga ega bo'lgan har bir kelishuvga soliq qo'llaniladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan operatsiyani (jarayonni) amalga oshiruvchi shaxsning huquqiy holati va boshqa soliqdarga munosabati (boshqa soliqlarni to'laydini yoki yo'qand) haq qanday ahamiyati yo'q. Shaxsning faoliyati deqirymli yoki vaqitdcha, usdandi - bu ham iibobiga olinmaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i (TVAtga) faqat tijoratdchi bjugetdigan kelishuvlar (tovarlarni sotish, xizmat ko'rsatish, manzilda (joyida) iste'mol qilish, komission operatsiyalar, maklerlik, arendaga berish, uskunalar o'rnatish va h.k.) to'rtib qolmay, tijoratdchi bo'lmagan shaxslar amalga oshiradigan boshqa tijorat operatsiyalariga (masalan, xususiy shaxsga jnraga mebel berish va h.k.) ham bu soliq qo'llaniladi. Bunga qarama-qarshi tijorat xususiyatiga ega bo'lmagan kelishuvlar (masalan, erkin kasb egalari gonorar olish asosida ko'rsatadigan xizmatlari) qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan.

TVAta to'g'ristidegi qonunda maxsus belgilangan ishchan operatsiyalar ham soliqqa tortiladi. Masalan, kooperativlarning qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish, qayta ishlab va sotish operatsiyalari (ishlab chiqarishda qamashuvchilarning otlasi shaxsiy iste'mol qildigan tovarlar bundan mustasnodir).

Bunga sanooat va savdoda qo'llaniladigan qurollar va ustuhlar bilan qishloq xo'jalik ishlab chiqaruvchilari amalga oshiradigan qator operatsiyalar ham kiradi. Maxsus belgilanmagan TVAta solinadigan operatsiyalarga savdoga aloqasi yo'q kasbga ega bo'lgan shaxslar bjugetdigan operatsiyalar kiradi (bjugetdigan ishga beriladigan haq mahsulot tarnaxirning katta qismini tashkil qilgan holdatdigan).

Qo'shilgan qiymat solig'i faqat Fransiyada ishlab chiqarilgan va sotilgan tovarlarga qo'llaniladi. Bunga Korsika va Monako hududlari ham kiradi.

Fransiyada amalga oshirilgan TVAta solinadigan har xil xizmatlar ham shu tartibda qabul qilinadi.

Lekin, chet elga ketayotgan transport yoki xorijiy mamlakatlarda transporti va bu transportga tegishli anjumanlar ekspozit sifatida «Xalqaro o'zaro aloqa» hujjati asosida bu soliqdan ozod qilinadi.

Qo'shilgan qiymat solig'ida soliq solinadigan baxza baxzo, ya'ni solib olinuvchi tovarni sotuvchi, xizmat ko'rsatuvchiga pud yoki natvira shaklida beriladigan hamma to'lov hisoblanadi. Bu to'lovlariga sanooatchi yoki sotuvchi imonidan qilingan hamma xarajat va olinadigan foyda kirtiladi. Shu bilan bir qatorda TVAta solig'i solinadigan xarajalar

hamda soliqni o'zining summasi chiqarilib tashlanadi. Chegirma, ajratib chiqariladi va TVA solinmaydi.

TVAning soliq solinadigan bazasini ko'rsatilgan umumiy qoidasidan tashqari alohida qoidalari ham mavjud. Sotish davrida, sotish bilan mutaxassislashgan korxonalar yoki shaxs buyumlarini sotganda ularning sotib olish va sotish bahosi o'rtasidagi farqqa soliq solinadi.

Sotuvchi-mutaxassislar san'at asarlarining asl nusxasini sotganda sotib olish va sotish o'rtasidagi farqqa 30% soliq solinadi.

Korxonaning ehtiyoji uchun tayyorlangan va olib kelingan xomashyo va yarim tayyor mahsulotlar va korxonalar ichida ko'rsatilgan xizmatlar qonunda belgilangan stavka bilan soliqqa tortiladi.

Ko'chmas mulk bo'yicha bitimlar, savdo operatsiyalari yoki ko'chmas mulkni sotuvchi kompaniyalarda qatnashish natijasi «sanoat va savdo foydasi» bandi asosida jismoniy shaxslarning daromadini to'g'ri soliqqa tortish bilan bir qatorda TVA solig'iga ham tortiladi. Uskuna va boshqa ko'chmas mulklarni ishlab chiqarish va yetkazib berish quyidagi holatlarda TVAgacha tortiladi:

a) korxonaning o'zini ehtiyoji uchun tannarxi hisobida tayyorlangan uskuna yetkazib berilsa, bunga yer qiymati va unga qilingan xarajatlar ham kiradi;

b) korxonalar kapitalini ko'paytiruvchi har xil o'zgarishlar to'g'risida gap yuritilganda.

Import tariqasida olinadigan tovarlardan TVAni mamlakat ichida qo'llaniladigan stavkalari yoki boj tarifi bo'yicha belgilangan stavkalar asosida soliq olinadi.

Neft mahsulotlari (tabiiy gazdan tashqari) umumiy baholash (soliq organi va sotuvchining kelishuvi) asosida soliqqa tortiladi.

Fransiyada TVA umumiy xususiyatga ega. Soliq hamma sotish va tovarlarni hamma sotib olish, shu jumladan o'zining ehtiyoji uchun, kompaniyaning mahsulotini ko'paytiruvchi hamma muomala operatsiyalari va transfertlar (oddiy berish), kompaniyalarning uskunalari yoki boshqa ko'chmas mulklar, soliq bilan qamrab olinadi.

Soliq har xil stavkalariga ega:

a) pasaytirilgan stavkalar – 2,1; 4,0; 5,5%;

b) standart – 18,6%;

d) oshirilgan – 22%.

Boshqa stavka belgilanmagan hamma operatsiyalarga normal stavka qo'llaniladi.

Qisqartirilgan stavka turistik klassli otellar, pansionat va yarim pansionatlar xizmatiga, korxonada oshxonasida tayyorlangan ovqatlarga, suv bilan ta'minlash kabi har xil xizmatlarga qo'llaniladi. Shu stavka bilan sotib olish, import, sotish, yetkazib berish, komission sotish kabi operatsiyalar quyidagi mahsulotlar bo'yicha soliqqa tortiladi:

Suv, kundalik iste'mol qilish uchun non, non yopish uchun un, aholiga sotish uchun sut, shakar, mol va o'simlik yog'lari, pishloq, meva, murabbo va boshqalar.

Pasaytirilgan stavka bo'yicha qator oziq-ovqat tovarlari, qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi uchun tovarlar (yem, o'g'it va boshqalar), zaharli ximikatlar, kitoblardan ham soliq olinadi.

Oziq-ovqat tovarlaridan, ichimliklar va boshqa mahsulotlar chiqarib tashlanadi. Ular oraliq (o'rtadagi) stavkalar bilan soliqqa tortiladi.

Oraliq stavkalari sotib olish, import, sotish, olib kelish, komission sotish operatsiyalariga quyidagi tovarlar bo'yicha qo'llaniladi: gaz, elektroenergiya, zichlashtirilgan havo, isitish uchun issiq suv, isitish va sovitish uchun ishlatiladigan har xil turdagi energiya, toshko'mir, koks, ko'mir briketi va boshqa yoqilg'ilar, har xil turdagi daraxtlar, neft mahsulotlari, spirt, sovun, kofe, ichimlik, choy, biskvit uni, shokolad, muzqaymoq va boshqalar. Shu stavka passajir transporti amalga oshiradigan xizmat, sotsial-madaniy xizmat, restoranlarda sotiladigan ovqat va boshqalarga qo'llaniladi.

Oshirilgan stavka sotib olish, import, sotish, ijaraga berish operatsiyalari bo'yicha quyidagi tovarlarga qo'llaniladi: qimmatbaho toshlar, oltin, kumush, platina, mo'yna, kinoapparatlar, magnitofonlar, radiopriyomniklar, ovoz yozib oluvchi apparatlar, yangi turistik avtomobillar, tamaki mahsulotlari, gugurt.

Korxonada hisoblagan TVA soliqdan mahsulot bahosini hosil qiluvchi ayrim «og'irlashtiruvchi» elementlarni chiqarib tashlashi mumkin. Bu tizim, investitsiyani soliq solishdan ozod qilib ishlab chiqarishning o'sishini takomillashtirishga xizmat qiladi. Yana, tizim mahsulotni eksport qilishni TVAdan to'liq ozod qilish imkonini beradi. Chiqarib tashlash bahoni hosil qiluvchi hamma elementlarga beriladi. Chiqarib tashlash hajmi og'irlashtirish hajmi darajasida olinadi.

Xomashyo materiallarining qiymati, energetika mahsulotlari, hamma investitsiya (mashina va inshootlar), umumiy xarajatlar (transport, reklama, kanselyariya xarajatlari va boshqalar) chiqarib tashlanadi. Oddiy savdogarlar qaytadan sotish uchun olgan tovarlari qiymati, magazinlarning asosiy fondiga qilingan investitsiya, umumiy xarajatlarni chiqarib tashlaydilar.

Yengillik beruvchi chiqarishlar tizimi neft mahsulotlariga qo'llanilmaydi (ishlab chiqarishda xomashyo yoki ishlab chiqarishda tarkibiy qism tariqasida ishlatiladigan tabiiy gaz, og'ir moylar, yengil fraksiyalaridan tashqari) agar ular hozirgi holati yoki o'zgartirilgan holatda qaytadan sotilmasa uy sharoitida qo'llaniladigan karbyurator yoqilg'isi, moylash materiallari, neft moylari ham chiqarib tashlanadi.

Soliq to'lovchi (sotuvchi)lar o'zining yetkazib beruvchilaridan olgan fakturalari asosida chiqarib tashlashni amalga oshiradilar. Tashqi savdo bitimlarida chiqarib tashlash bojxona hujjatlari asosida amalga oshiriladi. TVA solinadigan tovarni bahosidan hozirgi ishlab chiqarish va muomala bosqichida, oldin TVA olingan tovarlar, xizmatlarning qiymati chiqarib tashlanadi (lekin shuni ko'rsatish zarurki, shu korxonaga sotayotgan tovarning yoki xizmatning bahosiga yuqorida aytilgan qiymat kiradi). Fakturalarda esa alohida xarajatlar, foyda va TVAning har xil stavkalarida to'langan soliqlar ko'rsatiladi. Sotuvchi xazinaxona (kaznacheystvo)ga TVA summasini faqat tovar chet elga sotilgandagina to'laydi.

Kichik korxonalardan, ayrim holatlardan tashqari, asosan qo'shilgan qiymat solig'ini haqiqiy aylanma bo'yicha emas, soliq organi bilan o'zaro kelishilgan, umumiy baholangan aylanma asosida olinadi, ya'ni fakturasiz soliq olinadi.

Agar belgilangan darajadan aylanma summasi kam bo'lsa soliq umuman olinmaydi. Fransiyada qo'shilgan qiymat solig'ini olishda qator alohida tartiblar qo'llaniladi. Bu asosan qishloq xo'jaligiga taalluqli.

Fransiyaning dengiz ortidagi departamentlarida TVA metropoliyaga nisbatan past stavkalarda olinadi.

Har qanday shaxs (huquqiy, jismoniy) korxonada o'zining faoliyatini boshlagandan keyin 15 kun ichida kasbiy faoliyatini to'g'risidagi ma'lumotlar yozilgan deklaratsiyani to'lg'azib, qo'yib, soliq organlariga topshirishi zarur.

TVA to'laydigan korxonalar har oyda sotiladigan tovarlar ro'yxati va aylanma hajmi ko'rsatilgan deklaratsiyani soliq organlariga topshiradilar.

Agar to'lanadigan soliqning hajmi belgilangan ma'lum summadan kam bo'lsa, soliq to'lovchi o'zining faoliyati to'g'risidagi ma'lumotni 3 oyda bir marta topshirishi mumkin.

Aylanma to'g'risidagi deklaratsiya blankasini soliq to'lovchi soliq organidan oladi.

Agar bir oylik faoliyatining natijasi salbiy bo'lsa, shu to'g'risidagi ma'lumotlarni topshiradi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini bir oyda bir marta deklaratsiya topshirayotgan vaqtida to'laydi.

Tovarni sotuvchi soliqni tovarni sotgandan keyin olingan tushumdan to'laydi. Shunday qilib sotuvchi qo'shilgan qiymat solig'ini oluvchi hisobidan to'laydi. Sotuvchi faqat nomigagina, oluvchi esa haqiqiy to'lov to'lovchi hisoblanadi.

TVA to'lash muhlatini keyinga o'tkazish tartibi, TVAni tovarlarni ishlab chiqarish va sotishni oxirgi bosqichlarida to'lashga imkoniyat yaratib beradi.

To'lash muhlatini keyinga o'tkazish tartibi ikki holatda qo'llaniladi: tovarlarni eksport uchun yetkazib berilganda va rangli metallarni yetkazib berilganida amalga oshiriladi. Lekin TVAni to'lash muhlatlari boshqa holatlarda ham keyinga surilishi mumkin.

TVA soliq to'lovchilariga, o'tgan yil davomida eksportga sotilgan summa hajmida, joriy davrda eksportga ajratilgan va egri soliqlardan ozod qilingan tovarlarni olishiga ruxsat beriladi.

Bu holatda eksporter tovar yetkazib beruvchiga soliq xizmatini tovar haqiqatda eksportga belgilanganligi to'g'risidagi guvohnomasini yuborishi kerak.

Qo'shilgan qiymat solig'i egri soliqni oxirgi mahsulot (tovar)dagi va tovarlarni ishlab chiqarish va muomalasining har bir bosqichidagi hajmini aniqlab beradi.

Bu soliqni to'lashdan bosh tortish mumkin emas, chunki tovarlarni ishlab chiqaruvchi va sotuvchi ham to'langan soliq summasini sotiladigan bahoga qo'shadilar.

Haqiqatda qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi tovarni iste'mol qiluvchi hisoblanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i tovarlarni ishlab chiqarish va aylanishi uchun zarur bo'lgan vaqtni qisqartiradi, chunki bu soliq solingan tovar qanchalik tez sotilsa, shuncha tez tadbirkor yoki savdogar o'zi to'lagan soliqni qaytarib oladi. Soliq tovarni ishlab chiqaruvchi va uni sotuvchini ishlab chiqarish va sotish xarajatini kamaytirishiga qiziqtiradi, tashqi savdo aylanmasini yengillashdiradi, chunki tezroq tovarni eksport qilganda egri soliqni chiqarib olish uchun harakat qilinadi.

2.3. Jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'i

Daromad soliqlari tarkibida muhim o'rinni jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'i egallaydi.

Daromad solig'i Fransiyada – bu yagona va progressiv soliq hisoblanadi. Bu soliq davlat daromadlarining asosiy elementi hisoblanmaydi.

Bu soliq budjetni soliq daromadlarining taxminan 1/5 qismini tashkil qiladi.

Bu davlatning tarixiy an'analari bilan bog'liq. Hukumat daromad solig'idan o'zining ijtimoiy siyosatini amalga oshirish uchun foydalanadi.

Ijtimoiy iste'mol foizlari yaxshi rivojlanmagan sharoitda daromad solig'i oilani rag'batlantirish, kam mulk egalari yordam berish uchun ishlatiladi. Daromad solig'iga aholi daromadini omonatga, ko'chmas mulkka, aksiyalarga joylashtirishi uchun qiziqtirish funksiyasi yuklatilgan. Buning hammasi murakkab hisob-kitob tizimini talab qiladi. Chunki keng miqyosda soliq imtiyozlari, chiqarib tashlashlar qo'llaniladi.

Masalan, 25 mln. to'lovchilardan haqiqiy 15,0 mln. soliqni to'laydilar. Haqiqiy soliq to'lovchilar mamlakatning jismoniy shaxslari va aksioner jamiyat bo'lmagan korxonalar va kooperativlar hisoblanadi. Soliq o'tgan moliya yilini natijasi bo'yicha yil boshida deklaratsiyada ko'rsatilgan daromaddan olinadi.

Xazina birligi sifatida ikki kishidan iborat er-xotin va ularning qaramog'idagi shaxslar olinadi. Yagona kishilik xazina birligi sifatida tabiiy bitta kishi olinadi.

Soliqni Fransiyada yashovchilar mamlakatda va chet elda (shartnomalar hisobga olingan holda) olgan hamma daromadlaridan to'laydi. O'ziga xos xususiyati shundan iboratki, soliqning jismoniy

shaxsni emas, oilani daromadidan olinadi. Agar to'lovchi bo'ydoq bo'lsa, soliq uchun oila bitta kishi hisoblanadi. Soliqni 18 yoshdan boshlab to'laydilar. Hisobot yili davomida olingan hamma pul tushumlari daromad hisoblanadi. Ya'ni, to'lovchi bir yilda bitta tuzib, topshiradigan deklaratsiyasida o'tgan yili olgan hamma daromadini yig'indisi ko'rsatiladi. Bu soliqlarni to'liq olish ustidan nazoratni susaytiradi, soliqlarni budjetga tushish oborotini sekinlashtiradi. Bundan tashqari yil davomida daromadi pasaysa soliq to'lash bo'yicha muammolar kelib chiqadi. Ularga quyidagilar kiradi: ish haqi, mukofot va qo'shimcha haqlar, pensiya, umr bo'yi olinadigan renta, ko'chirib bo'ladigan mol-mulkdan olinadigan daromad, yerga egalik qilishdan olinadigan daromad, qishloq xo'jalik faoliyatidan olinadigan daromad, humarmandchilik va savdo-sotiq faoliyatidan olinadigan daromad, savdo-sotiq xususiyatiga ega bo'lmagan daromadlar, qimmatbaho qog'ozlar bilan amalga oshiriladigan operatsiyalardan olinadigan daromad. Mulkchilik huquqini o'tkazishda olinadigan bir martalik daromadlar ham kiradi.

Soliq solinadigan bazadan qonunchilikda maxsus belgilangan xarajatlar chiqarib tashlanadi. Masalan, ovqatlanish uchun belgilangan maxsus yordam. Ayrim chiqarib tashlashlar ba'zi ijtimoiy guruhlariga belgilangan: keksaygan kishilar, nogironlar va h.k.

Jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'i progressiv xususiyatga ega. Uning stavkasi 0 dan 56,8% gacha boradi. Daromadi 18140 frankdan oshmaydigan shaxslarni daromadlari (stavkasi 0%) ga soliq solinmaydi. Eng yuqori stavka 246770 frankdan yuqori bo'lgan daromadlarga qo'llaniladi.

1990-1993-yillarda daromad solig'i, soliq xususiyatiga ega bo'lgan ijtimoiy ajratma bilan to'ldirilgan. 1991-yili «Moliya haqida»gi qonun asosida umumiy ijtimoiy ajratma ko'chirib bo'ladigan va ko'chmas mol-mulkdan olinadigan hamma daromadlardan 1,1% qilib belgilangan.

Bundan tashqari jang'armadan foiz sifatida olinadigan daromad-dan ijtimoiy ajratma to'lanadi. Uning stavkasi 1,0%ni tashkil qiladi. Bulardan tashqari maxsus ijtimoiy ajratmalar ham mavjud. Fransiyada ko'chmas mulk qimmatbaho qog'ozlar va boshqa ko'chirib bo'ladigan mulk bo'yicha operatsiyalardan olinadigan daromadlarni soliqqa tortish bo'yicha maxsus qoidalar qo'llanadi.

Masalan, ko'chmas mulkni yuqori bahoda sotish natijasida olgan foyda, haqiqiy sotilgan yilning soliq solinadigan daromadiga kiritiladi. Lekin asosiy yashash uylarini sotish, birinchi marta yashash uylarini sotish va eng kamida 32 yildan buyon egasining mulki bo'lgan yashash uylarini sotishdan olingan daromadlar soliq solishdan ozod qilinadi. Sotuvchi mulki sifatida uy-joy necha yil bo'lganiga qarab, yoki muhlatini hisobga olgan holda soliq stavkalari o'zgaradi. Agar muhlat ikki yildan kam bo'lsa eng yuqori stavka qo'llanadi. Keyin mulkdorchilik muhlatiga qarab stavka pasayib borib nolga tushadi.

Qimmatbaho qog'ozlar operatsiyasidan, shunga aksioner huquqi uchun olingan sertifikatlarni qo'shgan holda olingan foyda 16% stavka bilan soliqqa tortiladi. Soliq har yilgi daromad belgilangan hajmidan yuqori bo'lgan taqdirdagina olinadi. Bu hajmi tez-tez hukumat tomonidan qaytadan ko'rib turiladi. 1991-1995-yillarning boshida soliq 307,6 ming frank summasidan boshlab olinadigan bo'lgan.

Qimmatbaho qog'ozlar operatsiyasidan farq qilgan holda ko'chirib bo'ladigan mulk operatsiyasidan olingan foyda agar uning bitim summasi 20 ming frankdan yuqori bo'lsa soliqqa tortiladi. Soliqning uchta stavkasi mavjud: 4,5%, 7% - san'at buyumlari uchun va 7,5% - qimmatbaho metallar bo'yicha bitimlardan olinadi.

Soliq to'lovchining daromadi 7 kategoriyaga bo'linadi:

1. Yollanib ishlaydiganlarning ish haqisi.
2. Yer daromatlari (er va imoratni arendaga berish).
3. Oborot kapitalidan olinadigan daromad (dividendlar va foizlar).
4. Qaytadan sotishdan olinadigan daromad (imoratni, qimmatbaho qog'ozlarni).
5. Aksioner jamiyat bo'lmagan korxonalarni ishlab chiqarish va savdo faoliyatidan olinadigan daromad.
6. Tijorat xususiyatiga ega bo'lmagan daromadlar (erkin kasb egalari daromadlari).
7. Qishloq xo'jalik daromadlari.

Ko'rsatilgan 7 kategoriyani har hiri bo'yicha o'zining hisob-kitob usuli bor. Sof daromadni aniqlashda hammasiga taalluqli daromadni keltiruvchi ishlab chiqarish xarajatlarini chiqazib tashlanadi. Qari otanalarni boqish, qarash, hayriyaga ketadigan mablag'lar ham chiqarib tashlanadi. Soliqni hisoblash uchun oilaning sof daromadi bo'laklarga ajratiladi. Keyin har bir qismiga taalluqli stavka bilan soliq summasi aniqlanadi. Umumiy soliq summasi alohida qismlar summasini

qo'shish bilan aniqlanadi. Bu sxemada soliqlarni hisoblash soliq yukini engillashtiradi va ko'p bolali oilalarga yengillik beradi. Umumiy soliq summasi hisoblangandan keyin, uni maktabgacha bo'lgan bolalar muassasalarining xarajati, qariyalarga yordam, kredit bo'yicha foiz to'lash, hayotni sug'urta qilish, aksiyalarni sotib olish xarajatlari uchun 25 foizga qisqartiriladi.

I. Mehnatga haq to'lashning umumiy summasidan chiqarib tashlanadi:

1. Ijtimoiy sug'urtaga ajratma.

2. Kasb bo'yicha o'qitish xarajati.

3. Kasb xarajati (ishga borish uchun yo'l xarajati, ovqatlanish) va boshqalar.

Chegirib tashlash limiti ish haqini 10%gacha. Agar haqiqiy chek va hisob raqamlar bo'lsa undan ko'p ham chegirish mumkin.

Keyin soliq solinadigan ish haqi «majburiy halollik» (вынужденная честность) uchun 20% skidkaga kamaytiriladi. Chunki yo'llanma ishchilar savdogarlar va mayda tadbirkorlar kabi daromadining bir qismini yashirish imkoniyatiga ega emaslar. Agar bir yillik maosh 500000 frankdan ortiq bo'lsa skidka qo'llanmaydi.

II. Yer daromadi. Umumiy daromaddan chegiriladi:

1. Imoratni ijaraga berganda 15% va yerni ijaraga berganda 10%.

2. Imoratdan foydalanish xarajatlari.

3. Imorat va yerdan olinadigan soliqlar summasi.

III. Kapital aylanmasidan olinadigan daromadlar kamaytiriladi:

1. Agar bank aksiyalar bo'yicha ish olib borsa, bank xizmati uchun to'lov xarajati.

2. Aksiyalarni mayda ushlab turuvchilarga ularni rag'batlantirish uchun 16000 frank omonatga qo'yish bo'yicha berilgan foizdan olingan daromad 60000 frankgacha soliqqa tortilmaydi.

IV. Qaytadan sotishdan daromadlar.

Bu daromadlar imoratni qaytadan sotishdan (1) va aksiyalarni qaytadan sotishdan (2) qismlarga bo'linadi. Kamaytiriladi:

- inflatsiya uchun;

- chayqovchilikdan himoya qilish uchun bir yilga 5% li skidka beriladi. Yigirma yildan keyin skidka 100% yetadi.

Agar o'zi yashab turgan shaxsiy uy yoki kvartira sotiladigan bo'lsa, daromad soliqqa tortilmaydi.

Ko'chmas mulkni sotishdan olinadigan daromad faqat 290000 frankdan yuqori bo'lsa hisobga olinadi.

Aksiyalar bo'yicha daromadlar va yo'qotishlarni saldosi chiqariladi. Sof yo'qotish kelajak daromadi hisobiga o'tqazilishi mumkin. Faqat 5 yildan ortiq emas.

V. Aksioner jamiyat hisoblanmagan korxonaning sanoat faoliyatidan olingan daromad. Umumiy tushumdan mahsulotni ishlab chiqarish va sotish xarajati chiqazib tashlanadi. Keyin aylanmani hajmiga qarab hisob-kitob qilinadi:

a) agar bir yilga 500000 frankdan kam bo'lsa, kommertsant ma'lumot beradi va soliq xizmati xodimlarini o'zi soliqni hisoblaydi. Bu holatda buxgalteriya hisobini yuritish majburiy emas;

b) bir yilga aylanma 500000 frankdan ko'p bo'lsa tadbirkorlarni o'zi hisob-kitob qiladi.

Agar yakka tijorat korxonalari Boshqaruv Markazining a'zosi bo'lsa, ularga 20% li skidka beriladi. Boshqaruv Markazi davlat tomonidan tasdiqlangan bo'ladi va firibgarlik (nayrangbozlik) yo'qligi to'g'risida kafolat hisoblanadi.

VI. Tijoratsiz daromadlar. Bu sohada soliqqa tortish tartibi ish haqini soliqqa tortish tartibiga o'xshagan bo'ladi. Xarajatlar tekshiriladi. Agar gonorarlar 175000 frankdan kam bo'lsa soliqdan yengilliklar beriladi. Boshqaruv markaziga a'zo bo'lsa 20% skidka beriladi.

VII. Qishloq xo'jalik daromadi. Ularni soliqqa tortishni uch xil usuli mavjud:

1. Agar daromad bitta to'lovchi uchun 500000 frankdan kam bo'lsa, kollektiv imtiyozlar beriladi. Bu holatda soliq xizmatining o'zi hadud bo'yicha bir gektardan olinadigan sof daromadni hisoblaydi.

2. Daromad 500000-750000 frankni tashkil qilsa, soliq solinadigan daromadni to'lovchini o'zi tushum va xarajat o'rtasidagi farq sifatida aniqlaydi.

3. Agar daromad 750000 frankdan ko'p bo'lsa, bu to'lovchilarga aksioner jamiyat bo'lmagan holatdagi tartib qo'llanadi. Har bir yettita kategoriyaning daromadlari sof daromadni tashkil qiladi. Soliqni hisoblash uchun oilani sof daromadi ayrim qismlarga quyidagicha bo'linadi: bo'ydoq-1 qism, er-xotin- 2 qism, bitta bola 0,5 qo'shimcha, ikkita bola- 1 qism qo'shimcha, uchta bola- 2 qism qo'shimcha. Har bir qismga soliq alohida hisoblanadi va natijada ularni qo'shib umumiy soliq summasi aniqlanadi.

Fransiyaning daromad solig'i Rossiya Federatsiyasi va O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarning daromad solig'idan keskin farq qiladi.

Bu farqni uning mazmunidan aniqlash mumkin. Soliq davlat budjetiga maksimal daromad to'plash emas, birinchi navbatda ma'lum ijtimoiy siyosatini amalga oshirish uchun qaratilgan. Shu nuqtayi nazardan bu soliq yetarli darajada samarali hisoblanadi. Agar uni davlat budjetidagi ulushi boshqa davlatlarga nisbatan past bo'lsada, uning bilvosita mamlakatning farovonligini ko'tarishdagi roli katta.

Bu soliq juda murakkab, o'ziga xos xususiyatlarga ega. Soliq fransuz jamoasi, siyosati va aholisi bilan chambarchas bog'lanib ketgan, shuning uchun uni unifikatsiya qilish har tomonlama o'ylab ish tutishni talab qiladi.

Fransiyaning budjetiga mulkka solinadigan soliq yirik daromad keltiradi.

Birinchi yansarga bo'lgan mulk, mol-mulk huquqi va qiymatbaho qog'ozlar soliq solishga jalb qilinadi.

Mol-mulkka imorat, sanoat va qishloq xo'jaligi korxonalari, ko'chirib bo'ladigan mol-mulk, aksiya, obligatsiya va hokazolar kiradi. Mol-mulkning ayrim turlari to'liq yoki qisman bu soliقدan ozod qilinadi. Masalan, kasbiy faoliyatga taalluqli mol-mulk, ayrim qishloq xo'jalik mol-mulkleri, badiiy buyumlar va kolleksiya (...) buyumlari.

Mulkka solinadigan soliq progressiv xususiyatga ega. Uning stavkalari 1991–1995-yillarning boshiga quyidagi jadvalda beriladi.

4-jadval

Mulkka solinadigan soliq stavkalari¹

Mol-mulkni qiymati, frankda	Soliq stavkasi, %
4260000 gacha	0
4260001 dan 6920000 gacha	0,5
6920001 dan 13740000 gacha	0,7
13740001 dan 21320000 gacha	0,9
21320001 dan 41280000 gacha	1,2
41280000 dan ortig'i	1,5

¹ Д. Л. Терюков, А. М. Петрухов, В. Н. Меркулов «Особенности налоговой системы». – М.: «Финансы», гда-во «ЮНИФИН» с. 104

Shuni ko'rsatib o'tish kerakki, daromad solig'i bilan mulkka solinadigan soliqning umumiy summasi hamma daromadi 85% dan ortib ketmasligi kerak. Mulkka solinadigan soliq guruhiga ro'yxatga olish va gerb yig'implari va bojlar kiradi.

Ushbu guruhga ish haqiga solinadigan ijtimoiy soliq ham kiradi. Fransiyada bu soliqni ish beruvchilar to'laydi. Soliq solinadigan obyekt sifatida pul va natura shaklidagi ish haqi (ish haqiga taaluqli majburiy yig'imlar qo'shilgan holda) olinadi. Soliq progressiv xususiyatga ega.

Ish haqi fondi 35900 frank bo'lsa 4,5% va 35901 frankdan 71700 frankkacha bo'lsa 8,5% va ko'rsatilgan summalardan yuqori bo'lsa 13,6% olinadi.

Bundan tashqari ish beruvchilar kasbiy ma'lumot olishga solinadigan soliqni ham to'laydilar. Bu soliqning maqsadi mamlakatda kasbiy-texnik ma'lumot olishni moliyalashtirishdan iborat. Soliqning stavkasi yillik ish haqi to'lash fondining 0,5% hajmida belgilanib, unga 0,1% ustama ham qo'shiladi. Agar korxonada 10 yoki undan ko'p odam ishlasa, tadbirkor uning korxonasida ishlovchilarni uzoq muddatli kasbiy tayyorgarlik ko'rishlarini amalga oshirishni moliyalashtiradi. Soliqning hajmi umumiy ish haqi summasini 1,2% tashkil qiladi. Vaqtincha ishchi kuchidan foydalanuvchi korxonalar 2% stavka bilan soliqni to'laydilar. Qo'shimcha 0,3 hajmdagi yig'im yoshlarni kasbiy tayyorlash uchun yo'naltiriladi. Korxonasida 10 va undan ko'p xodimlar ishlasa, tadbirkorlar bevosita va bilvosita uy-joy qurilishini moliyalashtirishda qatnashishlari kerak. Tadbirkorlar uy-joy qurilishiga to'g'ridan to'g'ri pul ajratishlari mumkin, yoki o'zlarining xodimlariga zayom berishlari, yoki kerakli mablag'ni davlat xazinasiga o'tkazishlari mumkin. Bu maqsadni amalga oshirish uchun qaysi shaklda qatnashishlaridan qat'i nazar yillik ish haqi fondidan 0,65 % hajmda mablag' ajratadilar.

Mulk solig'i guruhiga qarashli boshqa davlat yig'imlariga korxonalar va kompaniyalarni avtotransport vositalariga solinadigan soliq kiradi.

Soliqni o'zining avtotransport vositalaridan foydalanganliklari uchun to'laydilar. Soliq stavkasi avtomobillarning soni va mashina motorlarini quvvatiga qarab belgilanadi. Shu guruh kredit muassasalari va sug'urta kompaniyalarining umumiy xarajatlaridan olinadigan boj to'lovlari ham kiradi.

Pul kapitalaridan olinadigan daromadni soliqqa tortish

Jismoniy shaxslarni bu daromadlariga quyidagilar kiradi: aksiyalardan olinadigan daromad, kapitalni tayinlik daromad olish maqsadida joylashtirish (obligatsiyalarga, kredit majburiyatlariga, omonatlarga, kafilik (kafolat) bo'yicha daromadlar, joriy hisob raqamidagi mablag'lardan. Har xil turdagi bonlardan) va xorijiy qimmatbaho qog'ozlardan.

Pul kapitalidan olinadigan jismoniy shaxslarning daromadini Fransiyada soliqqa tortishning qator xususiyatlari bor. Bu xususiyatlari pul kapitalining turi yoki kapitalda qatnashish jismoniy shaxsga daromad keltiradi.

Jismoniy shaxslar (soliq to'lovchilar Fransiyada dividenddan daromad oluvchilar, deklaratsiyada soliq solinadigan daromad hajmini belgilashda, uning hajmi ustiga 50% to'langan dividendlarni qo'shadi. Soliq organlari bu holatda jismoniy shaxs tomonidan olingan dividend kompaniyani sof daromadining 50% ini tashkil qiladi va shundan kelib chiqib kompaniya davlatga aksioner jamiyat foydasidan soliq beradi deb hisoblaydi. Soliq solinadigan dividendga o'zining soliq solinadigan daromadi sifatida soliq to'lovchi 100% emas, faqat 50% unga berilgan dividendni qo'shadi.

Kompaniyaga hisoblangan soliq summasidan 50% chiqazib, bu summa soliq to'lovchining haqiqiy olgan dividendiga qo'shiladi. Natijada dividendlardan keladigan foyda hosil bo'ladi va bu ko'rsatkich jismoniy shaxslarni soliq solinadigan daromadi hisoblanadi. Ushbu soliq ajratmasi (chiqaziladigan hajm) soliq avuari deb yuritiladi. Bu tartib Fransiyada faoliyat ko'rsatuvchi fransuz va xorijiy mamlakat kompaniyalari to'laydigan dividendlarga qo'llanadi. Fransiyada yashovchi chet ellik jismoniy shaxslarning daromadini tashkil qiladigan dividendlar chiqazish (ajratma) tartibi faqat ikki davlat o'rtasida. Ikki tomonlama soliq solish to'g'risida konvensiya tuzilgan taqdirdagina qo'llaniladi.

Solix ajratmasi (vachet) Fransiyada dividenddan hosil bo'ladigan jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortishda soliq yengilligi hisoblanadi. Jismoniy shaxslarni tantem (aksioner jamiyatlarni boshqaruv xodimlarni qo'shimcha mukofotlash) tariqasida olgan daromadlarini, shu mablag'ni berish vaqtda soliqqa tortiladi. Lekin bu summa ish haqi tarkibiga qo'shilmasa kelgusida tantem tariqasida

jismoniy shaxs olgan daromadini, jismoniy shaxslar daromadini soliqla tortish umumiy tartibida olib boriladi.

Moliyaviy operatsiyalarda qatnashish natijasida olingan har xil foydalar jismoniy shaxs daromadi sifatida soliqla kompaniyada faqat Fransiyada bo'lib, foyda oluvchi shaxs Fransiyadan tashqarida yashagan taqdirdagina tortiladi.

Bu holatda Fransiya va jismoniy shaxs yashovchi davlatlar o'rtasida jismoniy shaxslarning daromadini soliqla tortishda yengilliklar berish to'g'risida konvensiya tuzilgan bo'lishi kerak.

Ko'chmas mulkdan olinadigan foydani soliqla tortish

Jismoniy shaxslarni soliqla tortiladigan daromadlariga ko'chmas mulkdan olinadigan uch xil turdagi foydalar kiradi:

1) Qurilish jarayonida olinadigan foyda;

2) Ko'chmas mulkdan chayqovchilik xususiyatiga ega bo'lgan foyda olish;

3) Imorat qurilish uchun yerni sotganda olinadigan ortiqcha foyda.

Jismoniy shaxs tomonidan qurilgan, qurilayotgan obyektini yoki qurishga huquqni sotish jarayonida olingan sof foyda kelishuv hujjatini ro'yxatga olish vaqtida oldindan 25% foydasi soliqla tortiladi.

O'ziga tegishli ko'chmas mulkni (yer va o'rmondan tashqari) jismoniy shaxs sotishdan foyda olsa va bu mulkni eng kamida 5 yil ilgari o'ziga qurgan yoki olgan bo'lsa, jismoniy shaxs daromadga solinadigan soliqla sanoat va savdo foydalari kabi tortiladi.

Jismoniy shaxs tomonidan qiymat turadigan yerni yoki uni ekspluatatsiya qilgandan keyin sotish, yoki shu yerda joylashgan ko'chmas mulkni sotish natijasida yuqori foyda olsa, uni jismoniy shaxs daromadi tariqasida soliqla tortiladi.

Yuqori foyda sotish bahosi bilan, sotuvchini sotib olish bahosi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

2.4. Korxonalariga solinadigan soliqlar

Aksioner kompaniyalar foydasiga solinadigan soliq

Fransiyada korxonalar asosan kompaniya (jamiyat)lar shaklida faoliyat yurg'izadilar.

Fuqarolik kodeksini 1832 bandida ko'rsatilishicha jamiyat foydani taqsimlash yoki kuch va mablag'ni tejash maqsadida mulkni

birlashtirish to'g'risida ikki yoki bir necha shaxsning o'zaro kelishuvini talab qiladi.

Kompaniyalarga solinadigan soliq aksioner jamiyatlarga javobgarligi cheklangan jamiyatlar, payga asoslangan shirkatlar hamda xorijiy kompaniyalarni bo'limlariga qo'llanadi.

– Ko'rilayotgan soliq moliyaviy avtonomiyaga ega, faoliyati har xil turdagi resurslarni ekspluatatsiya qilish, yoki foyda olish operatsiyalari bilan bog'liq bo'lgan markaziy davlat hokimiyatining muassasalari, organlari, departamentlar organi, kommunalar va boshqa huquqiy shaxslarga solinadi.

Kompaniyaga solinadigan soliq sof foydadan olinadi. Lekin soliq stavkasi yerdan olinadigan daromadga, qishloq xo'jalik faoliyati, foyda olish maqsadini oldiga qo'ymagan qimmatbaho qog'ozlarni chiqaruvchi davlat muassasalari, assotsiatsiyalar va birlashmalarga pasaytiriladi.

Soliq asosiy muassasa va korxonalar faoliyat ko'rsatayotgan joyda hamma turdagi daromadlaridan olinadi.

Soliqni hisoblash korxonalar tomonidan yillik balans yopilgandan keyin, lekin daromad olingan yildan keyingi yilning 1-apreligacha beriladigan daromadlar to'g'risidagi deklaratsiya asosida olib boriladi.

Soliq solinadigan baza korxonaning sof foydasi hisoblanadi. Uning hajmi yillik balans yopilishi vaqtidagi aktivlar qiymatidan, aksionerlar shaxsiy mablag'i hisobiga amalga oshirgan yangi qo'yilmalarni chiqazib tashlash, yoki yil davomida aksionerlarga avans tariqasida berilgan foydani qo'shish yo'li bilan aniqlanadi. Amaliyotda korxonaning soliq solinadigan foydasi umumiy tushundan, uni olish uchun qilingan xarajatlarni chiqazib tashlash orqali aniqlanadi. Chiqazib tashlanadigan xarajatlarga korxonaning umumiy xarajatlari kiradi.

Umumiy xarajatlarga ish haqi, korxonalar joylangan imoratni ijaraga olish xarajati, moliyalashtirish qiymati (kreditni qaytarib berish, foizlarni to'lash), soliqlarni to'lash va boshqa xarajatlarga kiradi.

Jismoniy shaxslarni daromadidan to'langan soliq va kompaniya to'lagan soliq xarajatlari yalpi foydadan chiqarilmaydi. Chunki ular ekvivalentga ega emas va baho tarkibiga kirmaydi.

Undan jarima xarajatlari va korxonalar rahbarlariga nisbatan qo'llanadigan har xil moliyaviy sanksiyalar ham chiqazib tashlanmaydi.

Oldingi aksionerlar tomonidan yangi qo'shimcha kapitalni joylashtirish, limit chegarasida kompaniyani soliq solishdan ozod qiladi.

Umumiy chiqazib tashlanadigan xarajatlardan vakillik (predstavitelskie) xarajatlari ayirib tashlanadi. Korxonalariga soliq solinadigan foydani aniqlashda umumiy chiqarishlardan tashqari amortizatsiya xarajati ham chegirib tashlanadi.

Korxonaning soliq solinmaydigan rezerv mablag'ini summasi, uning xarajatiga olib boriladigan kelajakdagi taxminiy yo'qotish hajmi bilan chegaralanadi.

1980-yillarda kompaniyalarga solinadigan soliq stavkasini pasaytirish yo'nalishi belgilandi.

1986-yili soliq stavkasi 50% dan 45%ga tushirildi. Keyingi 1987-1988-yillari 42% ni tashkil qildi. 1989-yili 42% stavka bilan kompaniyani dividend to'lashga ajratilgan daromadi soliqqa tortiladigan bo'ldi. Kompaniyaning rivojlanishi uchun sarflanadigan daromadidan soliq 39% stavka bilan olinadigan bo'ldi.

Chet el korxonalarining daromadi Fransiyada va Fransiya korxonalarini daromadi chet elda ikki yoqlama soliqqa tortishga uchrasmaligi uchun Fransiya ko'proq yonidagi Yevropa davlatlari va dunyoning boshqa hududlaridagi ba'zi davlatlar bilan kelishuv bitimini tuzadi.

Bitimda soliqni faqat ikki davlatdan bittasida, ya'ni daromad yuzaga kelgan mamlakatda, yoki daromadini egasi yashayotgan yurtda olinishi belgilanib qo'yiladi.

Ko'chmas mulkdan olinadigan daromad faqat bu mulk turgan mamlakatdagina soliqqa tortiladi.

Sanoat va savdo foydasi, sanoat va savdo korxonasi doimiy joylashgan mamlakatda soliqqa tortiladi.

Savdodan tashqari foydalar: bu foydalar olingan mamlakatda soliqqa tortiladi, lekin uni olishga qulay va ijobiy sharoit mavjud bo'lgan vaqtda amalga oshiriladi. Foydani soliqqa tortish, korxonaga egasi yashayotgan mamlakatni huquqiga kiradi.

Fransiya qator davlatlar bilan havo transportida yuk tashuvchi korxonalarini soliqqa tortish bo'yicha maxsus bitimi bor. Bundan tashqari Fransiya soliq solishni tenglashtirish, ikki tomonlama soliq solishni yo'q qilish uchun qimmatli qog'ozlar bo'yicha daromadlarni soliqqa tortish bitimiga ham ega.

Aksioner kompaniyalarning foydasiga solinadigan soliq beshta muhlatda to'lanadi. Birinchisi 20-fevralgacha, keyin may, avgust va noyabr oylarida to'lanadi. Beshinchi marta soliqni moliyaviy yil tamom bo'lgandan keyin 3 oy davomida haqiqiy daromad to'g'risida beriladigan deklaratsiya asosida to'lanadi.

Soliqni hisoblashda, to'lashda amortizatsiya muhim rol o'ynaydi.

Amortizatsiyani qo'llash usuli korxonada faoliyatiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Yetarli darajada amortizatsiya ajratmasini amalga oshirmaydigan korxonada o'zining daromadini sun'iy ko'paytirib ko'rsatadi.

Korxonada amortizatsiyaga ko'p mablag' ajratsa, o'zining daromadini pasaytiradi va shunga yarasha, soliq to'lovlari ham kamayadi.

Ahamiyatli bo'lib, Fransiyada soliq solinadigan bazadan amortizatsiya ajratmasini korxonada hisob raqamlarida ko'rsatilgan hajmda chiqazib tashlanishi hisoblanadi.

Amortizatsiya darajasi, har bir tarmoqda tarixiy yuzaga kelgan me'yor asosida aniqlanadi. Amortizatsiya ajratmasi bo'yicha Fransiyaning soliq tartibi boshqa Yevropa davlatlarinikiga nisbatan erkinroq belgilangan. Masalan, me'yordan past hisoblangan amortizatsiya ajratmasi 5 yilgacha qoldirilishi (keyinga surilishi) mumkin.

Iqtisodiy, moliyaviy qiyinchiliklarga uchragan korxonada soliq solinadigan daromaddan amortizatsiya ajratma summasini chiqazib tashlashi va uni kelajakda faoliyati yaxshilanganda qo'shishi mumkin. Yana soliq qonunchiligi, amortizatsiyaning aniq sarflanishini belgilamaydi. Masalan, amortizatsiya qilingan turdagi mashinani emas, bu pulga boshqa xil mashinani sotib olishi mumkin.

Hozirgi vaqtda Fransiyada amortizatsiyani hisoblashning ikki shakli qo'llaniladi:

- bir tekisda (to'g'ri chiziq) hisobdan chiqarish usuli;
- tezlashtirilgan hisobdan chiqarish usuli.

To'g'ri chiziqli amortizatsiyani hisobdan chiqarish uzoq yillar davomida, uning yagona shakli hisoblangan. To'g'ri chiziqli tartibda uskuna qiymati uning xizmat qilish muhlatiga proporsional ravishda taqsimlanadi.

Amortizatsiya koeffitsiyenti doimiy bo'lib, mulkning qiymatini, uning xizmat qilish muhlatiga bo'lish orqali belgilanadi. Masalan, uy-joyni qiymati 100 birlikka teng bo'lsa va imorat 50 yil turadigan bo'lsa, 50 yil davomida har yiliga 2%dan amortizatsiya hisoblanadi.

ikkinchi usulda — uskunani xizmat qilish mamlati olinib unga tenglashtirilgan amortizatsiyani ko'effitsiyentni qo'llanadi.

Uskunani ekspluatatsiya qilish mublati 4 yilgacha bo'lsa ko'effitsiyent baravar bo'ladi; 5-6 yil bo'lsa ko'effitsiyent 2 va 6 yildan ortiq bo'lsa ko'effitsiyent 2,5 baravar qilib belgilanadi.

Kompaniyalarga soliq solishda, ularni rag'barlantirish funksiyasini kuchaytirish maqsadida tezlashtirilgan amortizatsiyadan tashqari boshqa imtiyozlar ham beriladi. Eng avvalo imtiyozlar yangi tashkil qilingan kompaniyalar (jamiyatlar)ga beriladi. Imtiyozlar kompaniyani birinchi besh yillik faoliyati davrida beriladi. Birinchi ikki yil davomida kompaniya soliqdan to'liq ozod qilinadi. Kompaniya faoliyatining uchinchi yilida, uning 25% daromad soliqqa tortiladi. Shu tartibda to'rtinchi yili 50% va beshinchi yili 75% daromad soliq solinadigan baza hisoblanadi. Oltinchi yili kompaniyaning hamma daromadi to'liq soliqqa tortiladi.

Im-fanni rivojlantirish maqsadida, unga sarflanadigan investitsiyaning hajmini ko'paytirishga qiziqirish uchun soliq krediti beriladi. Kredit ilmiy-tekshirish ishlariga har yili qilinadigan xarajatning o'sgan qismini 50% hajmida beriladi. Bunda xarajatning yuqori chegarasi belgilangan; asosan 5 mln. frank. Ayrim hollarda 10 mln. frank belgilanadi. Soliq krediti kasbiy tayyorgarlik uchun ham berilishi mumkin. Soliqdan kadrnlarni kasbiy tayyorlash uchun qilingan sarfni o'sgan qismini 25% soliqdan ozod qilinadi. Bunda yuqori chegarasi 1 mln. frank hajmida belgilangan.

2.5. Mahalliy soliqlar

Fransiya soliq tizimida tushumlarning katta qismi mahalliy soliqlar egallaydi.

Mahalliy hukumat organlari kommunalar, kommunalar birlashmasi, departament va boshqalar — iqtisodiy hayotni ajratilmas subyektlari hisoblanadi. 1990-1995-yillar mahalliy ma'muriy organlarni umumiy harajatlari ichki yalpi mahsulotning 10% dan ortiqrog'ini tashkil qilgan. Solishtirish uchun ketiramiz: 1970-yillarda bu ko'rsatkich 7,3% ni tashkil qilgan.

Mahalliy budgetlarning umumiy salmigi¹⁾, mamlakat budgetini 60% gacha to'g'ri keladi. Shuni eslatib ketish kerakki, mahalliy budget

bilan mahalliy soliqlarning hajmi ancha farq qilib, birinchiisi doimo ko'p bo'lib kelgan va ular yildan yilga oshib bormoqda.

Fransiyada mahalliy to'g'ri soliqlarning hajmi bir yilga 290 mlrd. frankka boradi. Shundan kasb solig'i 126 mlrd., uy-joy solig'i 157 mlrd. frank va yer solig'i 72 mlrd. frankni tashkil qiladi. Ko'lgusida mahalliy soliqlar ko'payib bormoqda. Bu davlatning umumiy siyosati bo'lmish — «markazdan qochirish» va mahalliy hududlarni boshqarishda mahalliy davlat organlari huquqlarini kengaytirishdan iborat. Fransiyaning ma'muriy-yuridik tarkibi 22 region (hudud) 95 departament va 36000 kommunadan tashkil topgan. Bu o'z navbatida turli xil budgetlarni va mablag' kelib tushadigan manbalarni belgilaydi. To'g'ri mahalliy soliqlarga kiradi: bitta soliq korxonaga (kasbga solinadigan soliq) va uchta oilaga solinadigan soliq (uy-joyga, yerga, imoratga). Mahalliy budgetda soliqlarning salmigi 40%, davlat dotatsiyasi 30% va o'zining tushumlari va zavotlari 30%ni tashkil qiladi. Mahalliy budgetda asosiy soliqlar tushumini kasb solig'i egallaydi. Yuqoridagi soliqlar bazasi — imorat, inshoot, mashina, uskunalarining qiymati va ish haqi fondi hisoblanadi. Hisoblash quyidagi tartibda olib boriladi: — imorat qiymati: 8% boshlang'ich qiymatidan, har yili qaytadan baholash amalga oshiriladi;

— uskuna va boshqa mol-mulk qiymati: 16% boshlang'ich qiymatidan olinadi;

— ish haqi fondidan 18% to'lanadi. Iqtisodiy konyunkturaga qarab, davlat korxonaga solig'ining bir qismini qoplaydi; qoplash ikki xil usulda amalga oshiriladi:

1) Korxonaga beriladigan kompensatsiya hajmida mablag'ni to'liq kommunaga o'tkazadi.

2) Kompensatsiya to'g'ri korxonaga beriladi, korxonaga esa o'z navbatida soliqni to'liq to'laydi. Qo'shimcha ishi: o'rnatilgan tashkil qilish maqsadida kommunaga aniq korxonaga uchun soliqni kamaytirish yoki umuman bekor qilishi mumkin. Kasbga solinadigan soliq korxonaga faoliyatining natijasi bilan to'liq bog'langan emas. Shuning uchun bu soliq asosiy fondlarga investitsiyani va ishda band ishchilarning o'sish sonini chegaralaydi. Shu sababli bu soliq tanqid qilinadi. Oilaga solinadigan uchta soliqni mahalliy boshqaruv organiga qarabshi hududda yashovchilar to'laydi. Har bir kommunaga o'zining solig'i stavkasiga ovoz beradi. Imorat va qurilishlar qiymatidan kelib chiqib, hatmra shu mulk egalari to'laydi. Bu soliq kommunaga budgetiga (assuzy

qismi) tahaqalashtirilgan stavka bilan to'lanadi. Departament budjetiga kommuna to'lovidan 0,5 hajmda va hududlar budjetiga kommuna stavkasini 3% to'lanadi. Uy-joyga solinadigan soliqning bazasi baholangan (otsenka) qiymat hisoblanadi. Baholash 1970-yillari amalga oshirilgan. Uy-joylarni 8 ta kategoriyalarga bo'ladilar.

Soliq bir kvadrat metr tarifi, alohida sharoitlar mavjudligi uchun ustamadan va yuridik joylanishi uchun belgilangan koefitsiyentlardan iborat. Mamlakatda 25 ming kishi-to'lovchilar bu soliqni beradilar. Ulardan 20%ga yaqini davlat yordami sifatida ushbu soliqni to'lash uchun daromad solig'ini kamaytirilgan hajmda to'laydilar. Yer solig'ini hamma yer egalari to'laydilar. Hisob-kitob bazasi-1ga yerni baholangan qiymati yoki arenda to'lovining mumkin darajadagi qiymati hisoblanadi. Mahalliy soliqlar qayta taqsimlash funksiyasini bajaradi. Lekin shunga qaramay, har bir yuridik birlik budjeti bir-biriga bog'liq emas, mustaqil harakat qiladi.

Mahalliy organlar huquqi ma'lum darajada chegaralangan. Ularning qaror qabul qilishdagi erkinliklari soliq solish bo'yicha qonuniy aktlar va respublika ham yuridik organlarning ko'rsatmalarida belgilangan. Hududlarni o'z-o'zini moliyalashtirish budjet muvozanatiga bog'liq. Ya'ni, mahalliy budjet defitsit yoki ortiqcha qoldiq bilan qabul qilinmaydi. Shuning uchun hududlarning budjetini rejalashtirishda birinchi o'rinda xarajatlarni aniqlash turadi.

Kommunalar o'rtasida mablag'larni qayta taqsimlash departamentlar tomonidan amalga oshiriladi. Davlat budjeti ayrim hududlarning iqtisodiy ahvolini tenglashtirish (baravarlashtirish) uchun subsidiyalar ajratadi. Davlat yordami soliqlardan imtiyozlar berish yo'li bilan ham amalga oshiriladi.

Mahalliy soliqlar tarkibidan to'rtta asosiydarini ajratib olish mumkin:

- Qurilgan uchastkalarga solinadigan yer solig'i;
- Qurilmagan uchastkalarga solinadigan yer solig'i;
- Uy-joyga solinadigan soliq;
- Kasbga solinadigan soliq.

Bu soliqlarning stavkalari mahalliy hukumat organlari (general kengash, munitsipal kengash) tomonidan kelgusi yili budjetini tuzishda belgilanadi. Shuni ko'rsatish zarurki, belgilanadigan stavkaning hajmi qonunda belgilangan maksimum hajmdan oshmasligi kerak.

Qurilgan uchastkalarga solinadigan soliq

Soliqni qurilgan va tartibga solingan uchastkalardan olinadi. Soliq hamma ko'chmas mulkka taalluqli – imorat, inshoot, rezervuarlar, silos minoralari va h.k., hamda sanoat va tijorat maqsadlarida foydalanish uchun ajratilgan uchastkalarga solinadi. Soliq solinadigan baza uchastkani kadastrlik arenda qiymatining yarmiga teng bo'ladi. Bu soliqdan davlat mulki, shaharlardan tashqarida joylashgan va qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan imoratlar ozod qilinadi. Soliqdan yoshi 75 dan yuqori bo'lgan jismoniy shaxslar va ijtimoiy fondlardan maxsus nafaqa oladigan yoki nogironlar nafaqasini oluvchi kishilar ozod qilinadi.

Qurilmagan yerga solinadigan soliq

Qurilmagan yerga solinadigan soliq dalalar, yaylov, o'rmon, botqoqlik, sho'r tupruq yerlar, ochiq konlar, imorat qurish mumkin bo'lgan uchastkalar va boshqalarga tegishli soliq hisoblanadi. Soliq solish bazasi kadastrlik daromad hisoblanadi. Bu daromad uchastkali kadastrlik arenda qiymatini 80% tashkil qiladi. Soliqdan davlat mulkiga kiradigan uchastkalar ozod qilingan. Sun'iy o'rmonlar va qishloq xo'jalik ishlab chiqarishiga mo'ljallangan uchastkalar vaqtincha soliqdan ozod qilinadilar.

Uy-joyga solinadigan soliq

Soliqni uy-joy egalaridan ham, arenda oluvchilardan ham olinadi. Mahalliy soliqlarning stavkalari hududlar bo'yicha keskin farq qiladi. Uy-joy uchun soliqni Nitssa (kurort zonasi)da yashovchilar 2100 frank to'lasalar, Parijda yashovchi 1300 frankdan kamroq to'laydi. Kam ta'minlangan shaxslar asosiy yashash joylaridan to'liq yoki qisman soliqdan ozod qilinishlari mumkin.

Kasb solig'i

Ish haqi berilmaydigan kasbiy faoliyat bilan doimiy ravishda shug'ullanadigan huquqiy va jismoniy shaxslar kasb solig'ini to'laydilar. Soliqni aniqlashda ikkita element olinib, uni mahalliy organ belgilaydigan stavkaga ko'paytiriladi.

Ikkita elementga quyidagilar kiradi:

– soliq to'lovchi o'zining kasb faoliyatini amalga oshirish uchun kerak bo'ladigan ko'chmas mulkning arenda qiymati;

– soliq to'lovchini o'zining xizmatchilariga beradigan ish haqisini ma'lum foizi (odatdagidek 18%), hamda o'zining olgan daromadi (odatdagidek 10%). Bu elementlar asosida hisoblagan soliq yetkazilgan qo'shilgan qiymat solig'i 3,5% dan oshmasligi kerak. Bu chegara qonun asosida o'rnatilgan.

Kasb solig'i janubiy Karpantradada hisob stavkasining 38%ni va Parij atrofidagi Neyi-Syur-Sen manzilida 9% ni tashkil qiladi.

Kelajakda mahalliy soliqlar darajasidagi farq qisqarib boradi, lekin to'liq yo'q bo'lib ketmaydi.

Yuqoridagi to'rtta asosiy soliqlardan tashqari, mahalliy organlar boshqa quyidagi mahalliy soliqlarni ham kiritishlari mumkin:

- manzillarni (maydonlarni) tozalashga solinadigan soliq;
- qurilmagan uchastkalarga solinadigan soliq ustiga uning bazasidan qo'shimcha olinadigan qishloq xo'jalik palatasining xarajatini qoplash uchun boj;
- kasb solig'ini to'lovchilar beradigan savdo-sanoat palatasining xarajatini qoplash uchun boj;
- korxonalar, hunarlar (remeslo) ro'yxatiga (reyestr) olinishi majbur bo'lgan korxonalarning hunarlar palatasi xarajatini qoplash uchun beriladigan boj;
- konlarni o'zlashtirish uchun mahalliy soliqlar;
- elektr yoritkichlarini o'rnatish uchun yig'imlar;
- foydalanilayotgan uskunalarga solinadigan boj;
- departamentlar budjetiga o'tkaziladigan imoratni solishga solinadigan soliq;
- hamma avtotransport vositalariga solinadigan avtotransport vositalari boji;
- qurilish hajmini belgilangan limitdan oshirib yuborganligi uchun soliq;
- maydon bandligi hissasini, ulushini chegarasidan oshirib yuborganligi uchun soliq;
- departament budjetiga o'tkaziladigan, ko'klamzorlashtirish uchun soliq.

Bulardan tashqari boshqa mahalliy soliq va yig'imlar ham qo'llanishi mumkin.

2.6. Soliq tizimini boshqarish va soliq nazorati

Fransiya soliq tizimi qat'iy belgilangan tartib bilan egiluvchanlikni birgalikda olib borish xususiyati bilan ajralib turadi.

Soliq solish ishini Soliq Bosh Boshqarmasi yoki General Soliq Direksiyasi olib boradi. Uring ro'yxatida 85 mingga yaqin xodimlar bo'lib, ularning tarkibida 65,5 foiz ayollar ishlaydi. Boshqarma 45,0 mln. jismoniy va huquqiy shaxslarga ochilgan hujjatlar to'plamlariga ega. Har yili fransuzlar 53 mln.ga yaqin har xil soliq deklaratsiyalari to'ldiradilar, shu jumladan daromad haqidagi deklaratsiya 30,0 mln.ni tashkil qiladi.

Mahalliy soliq markazlari 800ga yaqin, ularda soliq to'lovchilarga ochilgan hujjatlar saqlanadi va soliq yig'ish ustidan nazorat qilish uchun kerak bo'lgan qo'shimcha axborotlar kelib tushadi va to'planadi.

Soliq organlari ayrim soliq to'lovchilar to'lovdan bosh tortganlarini aniqlab 1995-yil ulardan davlat xazinasiga 55 mlrd. frank mablag' tushirdilar. Shundan 19 mlrd. frankni soliq xodimlari «o'tirgan joylaridan turmasdan» deklaratsiyani tekshirish orqali aniqladilar. Soliq organlari nazorat funksiyalarining samaradorligi tez ravishda o'sib bormoqda. Oxirgi 10 yillikda nazorat natijasida yig'ilgan mablag' hajmi ikki barobar ko'paydi.

Soliq yig'ish sohasida rivojlanish soliq inspektorlarining ishida sifatli o'zgarishlar natijasi bo'ldi. XX asrni 80-yillarida faqat «elita» brigadalarigina nazorat axborot vositalariga ega edilar. Hozirgi kunda har bir inspektor kuchli «qurollantirilgan». Birinchidan, inspektor bank axboroti «mashinasiga» ega. Bu orqali inspektorlarga bankda har bir ochilgan hisob raqami, bankda amalga oshirilgan yirik pul mablag'ini o'tkazilishi haqidagi ma'lumotlar keladi. Ulardan foydalanib soliq to'lovchi to'ldirgan deklaratsiyani chuqurroq tekshirishga imkoniyat tug'iladi.

Bundan tashqari inspektorlarga yer solig'i solish, uy-joyga soliq solish va kam uchraydigan o'tchoparlarda egarlanadigan otlar, yaxtalar, samolyotlar to'g'risida ma'lumotlar keladi. Ularga avtomobillarni, ko'chmas mulklarni sotib olish, hatto fuqarolarni ishga qabul qilinganligi to'g'risida ham ma'lumot kelishi mumkin. Soliq organlari, bojxona, jandarmeriya, hatto «frans telekom», «elektrositi de

Frans» va «Gaz de Frans» organlari bilan ham faol ma'lumotlar almashadi.

Bu darajada ma'lumotlarning kelib tushishi soliq xodimini o'rnidan turmasdan soliq to'lovchi deklaratsiyada ko'rsatgan daromadini hajmi haqiqatligini tekshiradi. Soliq to'lovchi soliq organlaridan yashirinchi holda Parij, Marsel yoki boshqa shaharlarda bankda hisob raqami ochishlari ham mumkin bo'lmay qoladi.

Soliq inspektoriga deklaratsiyani ko'rishda soliq to'lovchini to'liqroq tekshirish uchun bor ma'lumotlar bilan solishtirib ko'rishning o'ziga kifoya qiladi.

Ma'lumotlarni birinchi ishlab chiqish kompyuterlashtirilgan. Bironta deklaratsiya kompyutersiz o'tmaydi. Kompyuter deklaratsiyaning texnik xatolarini to'g'rilaydi. Har bir noto'g'ri ko'rsatilgan ma'lumot hujjatlarni chuqurroq tekshirishga majbur qiladi.

Deklaratsiyani har tomonlama chuqurroq tekshirish tanlov asosida olib boriladi. Soliq inspektorini bir mayda holat ham e'tiborini jalb qiladi. Masalan, bolalarga qarab turish xarajatining oshishi. (Fransuzlar bolalarga qarab turish uchun tez-tez enaga chaqirib turadilar).

«Shubhali hujjatlar» qaytadan kompyuterga kiritiladi va maxsus programma orqali tekshiriladi. Kompyuter ekranida soliq to'lovchini joriy daromadlari qo'shilgan holda moliyaviy holati oxirgi uch yildagi oilaviy ahvoli kabi ma'lumotlar ko'rinadi. Agar bu yetarli bo'lmasa yana bitta programma ishga tushiriladi va bu orqali soliq to'lovchining oxirgi adresi aniqlanadi.

Uchinchi programma ko'chmas mulkni holati, hatto sotish, olish va hadya qilish aktlarini ko'rsatadi. Bu orqali bitim bahosini qanchalik haqiqatligi aniqlanadi. Agar bitim bahosi deklaratsiyada ko'rsatilgan daromaddan keskin farq qilsa, uni chuqurroq tekshirishga kirishiladi.

Mamlakatdagi 15 ta ma'lumotlarni to'plash markazidagi hujjatlarining ahamiyati shunchalik qimmatbahoki, ularning adresi ham davlat siri sifatida saqlanadi.

Axborotni alohida o'zi nazorat ishlarini olib borish uchun yetarli emas. Parij atrofidagi Panteneda joylashgan soliq tekshiruvini milliy direksiyasi tarkibida maxsus brigada tashkil qilingan. Ularning asosiy ishi har kuni matbuot materiallarini o'qib borishdan iborat. Alohida e'tibor sotish-olish, ijaraga berish, aristokratlar hayotiga bog'ishlangan bo'limlarga qaratilgan. Masalan, gala-konsertdan olingan daromadni yashirish juda qiyin, chunki matbuotda e'lon qilingan. Agar mijozlar

gazetadagi e'lonlar orqali topiladigan bo'lsa soliq inspektoridan qochib qutulib bo'lmaydi. Masalan, bunday e'lonlarni massaj kabineti egalari, estetik xirurgiyani amalga oshiruvchilar va boshqalar berishi mumkin.

Boshqa brigadalar umumiy soni 1300 kishidan iborat mirshablar, hokimiyat, bank, restoran xodimlari hatto avtomobil sotuvchilari bilan o'rnatilgan aloqalari orqali aniq joylardan ma'lumotlar to'playdilar. Ular asosan «muhim mijozlar» Fransiyada yirik boyliklarga ega bo'lgan shaxslar bilan shug'ullanadilar. Bu tartibda olingan ma'lumotlar o'ta maxfiy hisoblanadi. Ko'rsatilgan brigadalar ko'pchilik vaqtda yashirin (hufiyona) iqtisodni izidan chiqadilar.

Fransiyada oxirgi yillari yirik moliyaviy janjallar (mojarolar)ni ochilishi soliq organlari xizmatining natijasi bo'lgan.

Soliq inspektorlari axborotni «norasmiy» maubularidan ham keng xayrixohlik bilan foydalanadilar. Masalan, anonim xatlar, qo'shimchalarni va ayrim ko'rganlarning ma'lumotlarini ham hisobga oladilar. Bu ma'lumotlarni to'rtidan uch qismi eshitilgan gaplarga asoslanganligi uchun keraksiz qog'ozlar tashlanadigan savatlarga ketadi. Lekin ularni qolgan qismi ham soliq xodimlarini katta hajmdagi ishga jalb qilib qo'yadi. Soliq ma'muriyati xabar beruvchilarni mukofotlaydi, faqat soliq to'lovchidan qo'shimcha to'lov o'ndirilib, jarimalar olingandan keyin. Shuni aytish kerakki, inspektorlar davlatga qo'shimcha topib bergan mablag'laridan proporsional ravishda mukofot olmaydilar. Ular belgilangan oylik bilan chegaralanib qoladilar.

Oxirgi yillari tatbiq qilingan yangiliklardan biri shundan iboratki, mirshabxona bilan soliq organi faqat ma'lumot ayirboshlashgina bo'lib qolmay, birgalikda ma'lum operatsiyalarni ham amalga oshiradigan bo'ldilar. Bir vaqtda mirshab xodimi guvohtonmasi va soliq inspektori guvohtonmasi bilan «qurollangan» ellikka yaqin soliq inspektorlari jinoyat mirshabxonasi kabinetlariga joylashadilar. Norasmiy ma'lumotlarga qaraganda, ko'p targ'ibot qilinmaydigan soliq organlarining Maxsus Xizmat tizimi bilan aloqasi o'rnatilgan va ular birgalikda yashirin biznes orqali topilgan pullarni legalizatsiyalash (отмыкание денег) ustidan ish olib boradilar.

Bundan tashqari, qonun bo'yicha hamma joyda paydo bo'ladigan soliq inspektorlari adliyada ko'riladigan hujjatlar bilan tanishib chiqishlari mumkin. Ularni alohida moliyaviy hiyla-nayranglar (firibgarlik), suiiste'mol, siyosiy partiyalarni moliyalashtirish, «qora kassalarning harakati qiziqtiradi.

Pirovardida yuqoridagilar ham natija bermasa soliq organlari rasmiy inkor qiladigan xususiy detektivlar xizmatidan ham foydalanadilar. Mayda soliq to'lovchilar soliq inspektorlarining eng yaxshi ko'rgan nishoni hisoblanadi. Ularni tekshirish, qo'rtqitish, qarzini undirish eng osoni hisoblanadi. Xazinaga 10-20 ming frank to'laydigan bir necha ming mayda soliq to'lovchilar boshqa bir necha 100 ming frank to'laydiganlardan afzal. Chunki oxirgilar yaxshi advokat yollab umuman qutulish imkoniyatiga egalar yoki to'lash muhlatini ancha keyinga surishlari mumkin.

Yuqori mavqeilik shaxslar bilan maxsus xizmat soliq holatini (vaziyatini) tekshiruvchi milliy direksiya shug'ullanadi. Uning ixtiyorida jamiyatda yuqori xizmatga ega bo'lgan siyosiy arboblardan bo'ladi.

Korxonalar bo'yicha o'zining alohida tekshirish tartibi va tekshiruvchi soliq xodimlari belgilangan. Kichik, 15 min. frankkacha obrovi bo'lgan firmalarni tez tekshirish mumkin. Masalan, uch oy ham yetarli hisoblanadi. Yirik ko'p millatli kompaniyalarni tekshirish 250 ga yaqin xodim ishlaydigan xalqaro tekshirish milliy direksiyasi tomonidan amalga oshiriladi.

Bunday kompaniyalar 6-7 yilda bir marta chuqur tekshiriladi va inspeksiya qilish muhlati bir yilgacha borishi mumkin.

Nazorat o'tkazish natijasi bo'yicha qonunbuzarlarga javobgarlik choralarini qo'llanadi. Fransiya soliq qonunchiligi o'zining murakkabligi bilan ajralib turadi. Soliq kodeksi qo'shimchalar va tushuntirishlar bilan birgalikda bir yarim ming betdan iborat bo'lib, 4000 dan ortiq moddalarga ega. Shuning uchun oddiy soliq to'lovchi uni o'qib, adashib ketishi hech gap emas. Lekin «aybsizlik ehtimoli» harakat qiladi. Bundan tashqari soliq organlari soliq to'lovchi daromad solig'ini 5% va boyligiga solinadigan soliqni 10% igacha adashsa qonunbuzarlik deb hisoblanmaydi, lekin qarzni bir oyga 0,75% hajmda jarimani qo'shib to'lashlari kerak. Soliq to'lashdan bosh tortish fransuz qonunchiligida qattiq jazolanadi.

Soliq deklaratsiyasini soliq organlariga kechikib topshirsalar, soliq summasidan 10% jarima olinadi. Bir oyga kechikish 40% jarima bilan tugashi mumkin. Agar deklaratsiyani ikkinchi marta eslatgandan keyin yuborsangiz jarima summasi ikki barobar oshishi mumkin.

Nazariy jihatdan sizga yana shunday jazo qo'llanishi mumkin, sizni avtomobilni boshqarish huquqidan 3 yilgacha mahrum qilish huquqiga ega.

Soliq to'lashdan qasddan bosh tortish bir yildan besh yilgacha qamoqqa olish va 5 mingdan 250 minggacha jarima olish bilan jazolanadi. Bunga soliq summasini to'liq to'lamagan va kechiktirilgan muhlatga jarima to'lash kirmaydi.

Soliq to'lovchini xazina bilan to'liq hisoblash uchun majbur qilish qurollaridan biri bankdagi hisob raqamlari, ish haqini «hibsga olish» va mol-mulkni ro'yxatga olish hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda qonunchilik soliq to'lovchiga soliq organlarining qarorlarini muhokama-munozara qilish va kerak bo'lsa adliyaga murojaat qilish imkoniyatini ham bergan. Maxsus uslubiy qo'llanma tayyorlangan bo'lib, uning yordamida oddiy fransuz soliqni huquqiy zinalaridan ko'tarilib borishi va o'zining ishi yechilishini 10 yilgacha keyinga surib yuborishi mumkin.

Shunday qilib, Fransiyani soliq nazorati tizimi o'ziga xos xususiyatlariga ega. Masalan, bizda uchramaydigan alohida axborot yig'ish markazlari, maxsus brigadalar va h.k. Yuqoridagilarni hisobga olib ularning ayrim uslublarini bizda qo'llash foydadan xolis emas deb hisoblaymiz.

Demak, Fransiyada o'zining tarixiy, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlaridan kelib chiqib, o'ziga xos, boshqa mamlakatlardan ko'p farq qiladigan soliq tizimi mavjudligiga shubha yo'qdir.

Tayanch iboralar:

Soliq krediti, soliq darajasi, daromad kategoriyalari, ko'chmas mulk, kasb solig'i, tantem tariqasida olingan daromad.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Yalpi ichki mahsulotda soliqlarning salmog'i bo'yicha Fransiya Yevropa iqtisodiy hamkorlik mamlakatlari orasida qanday o'rinni egallaydi?
2. Fransiya qo'shilgan qiymat solig'ining birinchi vatani ekanligini tasdiqlang.
3. Soliq tizimini boshqarish organlari tavsifini bering.
4. Soliq nazoratining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?

III bob. BELGIYANING SOLIQ TIZIMI

- 3.1. Belgiya soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari.
- 3.2. Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq.
- 3.3. Jismoniy shaxslardan olinadigan davlat daromad solig'i.
- 3.4. Qo'shilgan qiymat solig'i.
- 3.5. Aksizlar.
- 3.6. Mulkdan olinadigan soliq.

3.1. Belgiya soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari

Belgiya, Niderlandiya va Lyuksemburg birgalikda bir iqtisodiy ittifoq – Benilyuksni tashkil qiladi. Benilyuks alohida davlatlarining soliq tizimi ko'p asrlik tarixga ega. Hozirgi zamonda bu mamlakatlarni iqtisodiyoti yagona xo'jalik kompleksini tashkil qiladi. Shu bilan bir qatorda har bir davlatning soliq tizimi, o'ziga xos xususiyatlarga ega. Boshqa mamlakatlar kabi Belgiyaning soliq solish mexanizmi kompleks xarakterga ega va doimiy o'zgarishlarga duch kelib turadi.

Mamlakat qonunchiligi soliq to'lovchilarni ikki kategoriyaga bo'ladi: rezidentlar va nerezidentlar. Paydo bo'lish joyi va manbalardan qat'i nazar, agar boshqaruvchilar doimiy ravishda belgiyada bo'lsa va uning ustavi shu mamlakatda ro'yxatga olingan bo'lsa, yuridik shaxs rezident hisoblanadi. To'lovchilar – rezidentlar foydasiga solinadigan soliq, kapitalning o'sishi ham qo'shilgan holda soliqqa tortiladilar to'lovchi – nerezidentlar faqat Belgiyada olingan daromaddan soliqni beradilar.

Belgiyada ham to'g'ri va egri soliqlar mavjud. To'g'ri soliq-lardan korporatsiya foydasiga solinadigan soliq va yakka tartibdagi daromad solig'ining stavkalari bo'yicha rivojlangan mamlakatlar tarkibida Belgiya eng yuqori hajmdaligi bilan ajralib turadi.

3.2. Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq

Belgiya qonunchiligi bo'yicha belgilangan kompaniyalar va mamlakat hududida boshqaruv organi joylashgan huquqiy shaxslar soliq to'lovchilari hisoblanadi. Soliq solinadigan daromaddan kompaniya mahsulotni ishlab chiqarish va sotish bilan bog'liq bo'lgan hamma xarajatlarini chiqarib tashlaydi.

Soliq solinadigan subyektlar:

1) Tijorat kompaniyasi shaklidagi har qanday belgiyalik korporativ tashkilotlar:

Ochiq va yopiq aksioner jamiyatlar, javobgarligi chegaralangan o'rtloqliklar;

Kooperativlar, umumiy va komondit o'rtloqliklar, xususiy kompaniyalar;

2) Tijorat firmalaridan farq qiladigan belgiyalik korporativ tashkilotlar:

Foyda keltiruvchi operatsiyalarni amalga oshiruvchi ijtimoiy kompaniyalar va kommunal xizmati sohasidagi kompaniyalar;

Foyda keltirmaydigan tashkilotlar, lekin shunga qaramasdan tadbirkorlik faoliyatidan foyda olgan tashkilotlar;

3) Belgiyadan tashqarida ro'yxatdan o'tgan, lekin shu davlatda shtab-kvartirasi joylashgan va foyda olish uchun tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullangan tashkilotlar. Amaliyotda bunday kompaniyalar kam uchraydi, qoida bo'yicha, chet el kompaniyalaridan norezidentlardan olinadigan foydaga solinadigan soliq olinadi.

Ayrim korporatsiyalardan soliq olinmaydi:

1. Huquqiy shaxs sifatida ro'yxatdan o'tgan assotsiatsiyalar. Bunday tashkilotlarni foydasi har bir assotsiatsiya a'zosi alohida beradigan shaxsiy soliq deklaratsiyalarida ko'rsatishi kerak.

2. Foyda olmaydigan va tadbirkorlik bilan shug'ullanmaydigan tashkilotlar.

Soliq har xil turdagi va har xil manbadan olingan kompaniyaning umumiy foydasi hajmidan olinadi.

Har qanday turdagi soliq deklaratsiyasida hisoblash vaqtda aksioner jamiyati soliq solinadigan foydasi kompaniya ixtiyorida qoldiradigan (kapitallashgan) foydaga va dividendlar, direktorlar kengashining a'zolarini mukofotlash, tannarxiga olib borilmaydigan xarajatlarga bo'linadi.

O'rtloqlik soliq solinadigan daromadi, kompaniya ixtiyorida qoldiriladigan foyda, investitsiyadan olinadigan daromaddan va tannarxiga olib boriladigan xarajatlardan tashkil topadi.

Rezervlar qiymatining o'sishidan olingan foyda moliya yili oxiridagi soliq solinadigan rezerv bilan o'tgan moliya yilining oxiridagi rezerv o'rtasidagi farq hisoblanadi. Soliq solinadigan rezervlar balans rezerveidan (yillik hisobotda – balansda hamda foyda

va zarar hisobotida ko'rsatilgan rezerv va qo'shilmagan zararlarni qoplash uchun rezerv hamda boshqa maxsus va alohida rezervlar) va yashiringan rezervdan (kompaniya aktiv schyotlari bo'yicha buxgalteriya hujjatlarini yillik hisobotda ko'rsatilmagan soliq tekshiruvi o'tkazilganda topilgan rezervlar).

Yashiringan rezervlar quyidagilardan iborat:

1. Qimmatbaho qog'ozlar, aksiyalar, veksellar soliq organlarini qoidasi bo'yicha uchyotda kamaytirilgan qiymatda ko'rsatilgan.

2. Ortiqcha hisoblangan amortizatsiya.

Boshqacha qilib aytganda, hisoblangan amortizatsiya summasi bilan me'yoriy hujjatlarda ruxsat etilgan amortizatsiya o'rtasidagi farqi. Ushbu summalar soliqni aniqlashda kompaniya tomonidan to'lanadi. Belgiya kompaniyasi o'z qaramog'idagi kompaniyani yo'qotilayotganda daromad oladi. Soliq solish maqsadida ushbu daromad dividenddan olinadigan daromadga tenglashtiriladi. Kompaniyaga yo'qotilayotgan kompaniyadan olingan sof daromadning 95% (yoki 90%) chiqazib tashlashga soliq olishda ruxsat etiladi. Bundan tashqari olingan daromadni 33,33% soliq krediti sifatida beriladi. Lekin ortiqcha to'langan soliqlar qaytarilmaydi.

Belgiyada buxgalteriya hisobining asosiy tamoyillari qonun asosida boshqariladi. Soliqni boshqaruvchilar soliq va buxgalteriya qonunchiligi bir-biriga to'g'ri keladi deb tasdiqlaydilar. Lekin ularda ayrim qarama-qarshiliklar mavjudligiga e'tiborni qaratish kerak:

- Kompaniyalar bo'lishi mumkin bo'lgan yo'qotishlar, tavakkalchilikni pasaytirish uchun, rezerv tashkil qilib shu summaga soliq solinadigan foydani kamaytirish huquqiga egalar. Bu esa faqat soliq organlari yo'qotish haqiqiylikini tan olsalargina amal qiladi.

- Amortizatsiya hisoblashda soliq organlari kompaniyalar faqat asosiy vositalarning boshlang'ich qiymatini ishlatishlarini talab qiladi.

- Buxgalteriya qonunchiligi mulk qiymatini hisobga olishni bir necha uslublari bo'lishini tan oladi.

Tan olish yil davomida faqat bitta uslubdan foydalanilsa, amalga oshiriladi. Agar yillik balansda bir uslubdan boshqa uslubga o'tganligi tasdiqlansa va natijada mulkning balans qiymati oshsa, ko'paygan qismi soliq obyektini hisoblanadi.

Soliq to'lovlari bir yilga to'rt marta avans tariqasida amalga oshirilishi kerak (10-aprel, 10-iyul, 10-oktyabr, 10-dekabr). Soliqni to'lamaganligi uchun jarima murakkab sxema bilan aniqlanadi, lekin

taxminan to'lanmagan summani 20% gacha boradi. Ko'chmas mulkning qiymati, mashina va uskunalar va hokazo qiymatining o'sishi hisobiga kapitalning ko'paygani (oshganiga)dan olingan foyda soliqqa tortiladi. Agar kompaniyaning ixtiyorida ko'rsatilgan vositalar 5 yildan ortiq bo'lgan bo'lsa va ushbu mulk soliqdan ozod qilinmagan bo'lsa, 21,5% stavka bilan soliqqa tortiladi. Kompaniya o'zining aksiyalarini sotib olsa, sotib olish bahosi kompaniyaning shunga tegishli kapitali summasidan yuqori bo'lsa, ortiqcha summa 43% stavka bilan soliqqa tortiladi. Bu korporatsiyadan olinadigan soliqqa qo'shimcha soliq hisoblanadi. Kompaniya aksionerlaridan boshqa hech qanday soliq olinmaydi.

Daromad solig'i bo'yicha kompaniya yo'q qilingandan keyin qarzlari bekor qilinadi (shunday shart bilanki, kompaniya tijorat faoliyatini to'liq to'xtatsa). Bundan, o'ziga tegishli ko'chmas mulkni sotayotgan rieltor firmalar mustasno. Aksionerlar tomonidan kompaniyaga berilgan mulklar qaytadan baholanadi. Qaytadan baholash soliqdan ozod qilinishi mumkin. Kompaniyalar yopilganda aksionerlarga berilgan to'lovlar, ularning to'lagan ajratmalaridan ko'p bo'lsa (kapitalda qatnashgan ulushlari) maxsus stavkalar bilan soliqqa tortiladi – 43 yoki 21,5% aksionerlarni o'zlari hech qanday qo'shimcha soliq to'lamaydilar.

Qo'shilish, bir-birini tarkibiga kirib ketish, yiriklashtirish yoki boshqa shaklga o'tish natijasida kompaniyalar yo'q qilinsa yuqorida ko'rsatilgan soliq tadbirlari amalga oshiriladi. Lekin soliqdan quyidagi holatlarda ozod qilinishi mumkin; agar:

- kompaniya qayta tashkil qilingandan keyin yuridik adresini yoki shtab-kvartirasini Belgiyada saqlab qolsa;

- qo'shish, yiriklashtirish faqat huquqiy amalga oshirilib, ishlab chiqarish quvvati saqlanib qolinsa;

- kompaniya kelajagi to'g'risida aksionerlar tomonidan hali qaror qabul qilinmagan bo'lsa;

- kompaniyaning natijaviy soliq majburiyatini aniqlash uchun soliq krediti va avans tariqasida to'langan soliqlarni hisobga olish kerak:

- ko'chmas mulkka avans solig'i, Ko'chmas mulk baholanadigan renta daromadi asosida soliqqa tortiladi. Agar daromad ko'chmas mulkning kadastr qiymati 12,5% dan ortiq bo'lmasa, bu summani korporatsiyadan olinadigan soliqdan chiqazib tashlanadi.

- Korporatsiya soliq to'laganda Belgiyada olingan foiz, to'lovlar bo'yicha 25% stavka bilan olingan avans solig'i umumiy korporatsiya solig'idan chiqarib tashlanadi.

Kompaniyaga yil davomida tegishli bo'lmagan aksiyalardan olgan dividendlar daromadidan chiqazib tashlanmaydi. Lekin ular bo'yicha soliq krediti beriladi.

Kompaniyaning umumiy majlisi qarori bilan dividendlar berishga ajratilgan summa korporatsiya solig'iga tortiladi. O'rtoqliklar uchun investitsiya qilingan kapitalga beriladigan foydaning bir qismi dividend hisoblanadi.

- Paychilarga investitsiya qilingan kapitalga hisoblanadigan foizlardan berilgan foyda. Agar paychilar umumiy majlisining bunday to'lovlar bo'yicha qarori bo'lmasa, soliq solish maqsadida bunday to'lovlarni investitsiya qilingan kapitalni 6% hajmda oladi.

- Paychi, ularning oilasi, bolalari qilgan investitsiyaga to'langan foizlar.

Direktorlar kengashining a'zolariga berilgan mukofotlar qoida bo'yicha soliq solinadigan foydaning bir qismi hisoblanadi. Lekin doimiy vazifasini bajaruvchi direktorga berilgan mukofot hajmi boshqa direktorlar kengashining a'zosiga berilgan mukofotdan ko'p bo'lsa, ortiqcha summasi kompaniya xarajatiga olib boriladi. Bunda direktor faqat 2ta doimiy ishlaydigan kompaniyalarda mukofotni xarajaga o'tkazish huquqiga ega. Kompaniya qoida bo'yicha soliq solinadigan daromaddan daromadni hosil qilishda ishtirok etgan hamma xarajatlarni chiqazib tashlaydi.

Xarajatlar hisobini yilida qilingan bo'lishi va buxgalteriya hisobida yoritilgan bo'lishi kerak. Qonun talab qilgan chegarada xarajatlar tasdiqlanishi zarur.

Tannarxga quyidagilar qo'shiladi:

- Renta va ijaraga berilgan inshootni saqlash, ta'mirlash bilan bog'liq bo'lgan hamma xarajatlar.

- Zayomlar bo'yicha foiz to'lovlar (Belgiya milliy bankining oshkora stavkasidan yuqori bo'lmagan holda +3%)

- Agar milliy bankning stavkasi 6%dan kam bo'lmasa, tannarxiga yillik kredit hajmini 9% gacha to'lovning tannarxiga olib borish mumkin.

- Ishchilarning ish haqisi va ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha to'lovlar.

- Amortizatsiya (qoida bo'yicha teng bo'laklarda amalga oshiriladi).

- Mukofot, gonorar, komissiya to'lovlari, agar ularni oluvchilar ma'lum bo'lsa.

Agar ularni jami e'lon qilinmasa, bunday xarajatlar tannarxiga olib borilsa ham, 200% maxsus soliqa tortiladi. Kompaniya daromadidan chiqarib tashlanadigan hamma xarajatlar tannarxiga qo'shilmasa ham, alohida guruhga to'plab, ruxsat etilmagan degan nom beriladi va soliq solinadigan daromadga qo'shiladi. Quyidagilar ruxsat etilmagan xarajatlarga kiradi:

- Xususiy shaxsga chet elda ro'yxatga olingan korxonani yoki xolding kompaniyalari tomonidan beriladigan foiz to'lovlar, royalti, komission to'lovlar.

- Ovcilik, baliq ovlash, yaxtada tomosha qilish, shahardan tashqarida dam olish va h.k.

- To'g'ri soliqlar.

- Agar sotib olish bahosi sotish bahosidan yuqori tarzda olinganda, beriladigan farq to'lovlari.

Korxonani Belgiyadan tashqarida, soliq solish imtiyozini beriladigan zonada ishlashi natijasida olgan daromad va tejam hisobiga korxonani soliq solinadigan foydasi ko'paytiriladi.

Agar asosiy vositalar qonun asosida qaytadan baholansalar qayta baholashdan olingan qo'shimcha daromad pasaytirilgan stavkada – 21.5% soliqa tortiladi. Agar asosiy vositalarni soliqdan olingan tushum uch yil davomida qayta investitsiya qilinsa, kapitalning o'sishidan olingan daromadga soliq solinmaydi.

Soliq solishdan ozod qilish «majburiy daromadlarga» ham qo'llaniladi. Tabiiy ofat, milliy lashtirish va mulkni majburiy sotish natijasida olingan daromad majburiy daromad hisoblanadi. Agar bu daromadning hamma summasi uch yil ichida qayta investitsiya qilinsa soliqdan ozod qilinadi.

Boshqa kompaniya aksiyasini egallagan Belgiya kompaniyasi "sho'ba korxonasidan" olingan dividendlarni 95% summasiga o'zining soliq solinadigan daromadini kamaytirish huquqiga ega. Agar kompaniya 50%dan ortiq aksioner kapitaliga egalik qilsa, 90%

dividendlarini chiqarib tashlaydi. Soliqning standart stavkasi 39%. Shu bilan bir qatorda quyidagi stavkalar ham qo'llaniladi:

№	Kompaniya foydasining hajmi	Stavka (%)
1	1 mln. Veg'	28
2	1 mln. Veg'dan 3,6 mln. Veg' gacha	36
3	3,6 mln. - 13,0 mln.	41
4	13,0 mln.dan yuqori	39

Bundan tashqari Belgiyada qo'shimcha ravishda kompaniyalardan inqiroz yig'imi olinadi. Uning stavkasi 3,0% belgilangan.

Belgiyada korporatsiyalar foydasini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Agar foyda mamlakat tashqarisidan olib kelingan va foydani olgan mamlakatda soliqqa tortilgan bo'lsa korporatsiya foydasiga solinadigan soliq 25% kamaytiriladi. Huquqiy shaxslar Belgiyada doimiy vakolatxonaga ega bo'lmasalar, xorijiy hukumat vakili va boshqa kategoriya rezidentlar bo'lmasa 43% stavka bilan soliq solinadi. Soliq solish maqsadida to'langan komissiya to'lovlari mukofot, gonorolar (agar ularni oluvchilar ma'lum bo'lsa) tannarxga qo'shiladi. Agar pul mablag'larini oluvchilarning ismi, sharifi yashirilsa, e'lon qilinmasa bu mablag'lar xarajatga qo'shiladi va 200% maxsus soliqqa tortiladi. Shunday qilib Belgiyada kompaniyalar daromadiga solinadigan soliq juda ko'p qirrali bo'lib, murakkab mexanizmi bilan ajralib turadi.

3.3. Jismoniy shaxslardan olinadigan davlat daromad solig'i

Soliq Belgiyada va chet eida olgan rezidentlar daromadidan va Belgiyada olingan norezedentlar daromadidan ushlanadi.

Soliq mulkdan olingan tushumlar, qimmatbaho qog'ozlar va boshqa manbalar hamda xarajatlar summasi, ijtimoiy imtiyozlar chiqarib tashlangan ish haqidin olinadi. Soliq progressiv xarakterga ega bo'lib, daromad hajmiga qarab o'zgaradi. Eng past soliq stavkasi 25% yillik daromadi 253000 frankkacha bo'lsa va eng yuqori stavka 55% daromad 2420000 frankdan ortiqcha bo'lganda qo'llaniladi.

Davlat daromad solig'idan tashqari ko'rsatilgan soliq bazasidan umummilliy soliqdan 6-10% hajmda munitsipal daromad solig'i va 3% li inqirozlik ajratma olinadi. Belgiya soliq tizimi oila daromadiga soliq solish tartibini qo'llaydi. Soliq stavkasini qo'llashda er va xotin daromadi qo'shiladi. Qonunchilikda ikkita imtiyoz ko'zda tutilgan:

- agar oilaning ikkala a'zosi ham kasbiy faoliyatidan daromad olsa, kam daromad oladigan oila a'zosining daromadi alohida soliqqa tortiladi;
- agar oila a'zosining bittasi kasbiy daromadga ega bo'lsa, faqat bu daromadning 30% soliqqa tortiladi (bu 297000 frank chegarasida)

3.4. Qo'shilgan qiymat solig'i

Qo'shilgan qiymat solig'i Belgiyada 1971-yili kiritilgan, davlatni soliq daromadlaridagi uning ulushi salmog'i 16%. Qo'shilgan qiymat solig'i Belgiyaning yalpi ichki mahsulotida 7,5% tashkil qiladi.

Yevropa iqtisodiy hamjamiyati QQSni hamjamiyat ichida fiskal chegarasini yo'qotish va stavkalarini yaqinlashtirish uchun choralar ko'rib kelmoqda. Shu bilan birga EIX umumiy budjetiga har bir davlat qisman QQS tushumidan ajratadi.

Belgiya ham egri soliqlarni yuqori darajadagi roli bilan ajralib turadi. Qqs standart stavkasi 21% teng. Bundan tashqari uy-joy qurilishida pasaytirilgan stavka 12% belgilangan. Qishloq xo'jalik mahsulotlari, dori-darmon, kitob, gazeta, kommunal xizmat, passajir transporti harakati, mehmonxona biznesiga 7% belgilangan. Banklar, sug'urta kompaniyalari, yuridik xizmatlar firmalari, o'qituvchi, shifokorlar, xalqaro yuk tashishi va samalyot, kemalarni yetkazib berish bilan bog'liq sohalarda QQS qo'llanilmaydi.

3.5. Aksizlar

Belgiyada aksizlar neft mahsulotlari, elektroenergiya, tamaki mahsulotlari, kuchli spirtli ichimliklar, vino, pivo, alkogolsiz ichimliklar, kofe va tashqarida o'atiladigan reklama va o'yin bizneslariga qo'llaniladi. Quyida Belgiyada qo'llanilayotgan ayrim aksizlar stavkalarini keltiramiz.

Aksizlar ko'p turdagi mahsulotlaridan olinganligi uchun undan sezilarli hajmda mablag' tushadi va budjet daromadida muhim o'rinni

egallaydi. Yevropa iqtisodiy hamjamiyati chegarasida QQS bilan aksizlarni ham davlatlar o'rtasida moslashtirish masalasi mavjud.

Turizmning rivojlanishi savdoga ta'sir ko'rsatadi va ayrim holatda davlatlar ma'lum budget daromadini yo'qotishlariga to'g'ri keladi. Agar mamlakat fuqarosi mamlakatdan tashqarida tovarlarni sotib olsa, soliq tushumi mahsulot bahosi tarkibidagi aksiz tovarlarni sotgan mamlakatda qoladi.

№	Tovarlar	Stavka	Soliq solinadigan birlik
1	Benzin	9900 - 11900	1000 l. Stavkasi tarkibidagi qo'zg' oshinga bog'liq
2	Elektroenergiya	55	Kvt/soat
3	Sigaretlar	50% (bahosidan) + 102 (1000 dona uchun)	Bahosi va miqdori
4	Vino	1471	Gallon toza spirt
5	Kofe	28	Kg

Bu orqali kelib chiqqan muammolarni bartaraf qilish uchun EIT jamiyat tarkibidagi hamma davlatlarda aksizni bir xil qilish, aksiz osti tovarlarni bahosida sezilarli farq bo'lmashligi uchun chora-tadbirlar ko'moqda. Qo'yilgan maqsadga erishish uchun yangi aksizlarni kiritishdan vaqtincha, ayniqsa benzin, vino, aroq ichimliklari va tamaki mahsulotlari aksizlarini o'zgartirmaslik uchun harakat qilinmoqda.

3.6. Mulkdan olinadigan soliq

Belgiyada mulkdan olinadigan soliqlar guruhi mavjud. Guruhga ko'chmas mulk va transport vositalari kiradi. Birinchisi mulkni bitta egasidan ikkinchisiga o'tgan vaqtda olinadi. Masalan, avtotransport vositasiga solinadigan mahalliy soliq. Oxirgisi, shunday mulkka egalik qiladigan hamma fuqarolaridan olinadi. Meros va hadiyaga solinadigan soliq stavkasi to'g'ridan to'g'ri merosxo'rlarga 3% dan 30% gacha va boshqa kategoriya merosxo'rlarga 20% dan 80% gacha belgilangan. Ro'yxatga olish solig'i yerni, imoratni sotish yoki ijaraga

berishni rasmiylashtirishda olinadi. Standart stavka 12,5%, katta bo'lmagan yer uchastkalariga va imoratlarga imtiyozlar ko'rilgan. Yig'im stavkasi sotishda 6%, ijarada 100 Belgiya franki yoki kelishuv qiymatidan 0,2%ni tashkil etadi.

Avtotransport vositalarini ro'yxatdan o'tkazish uchun soliq. Soliqqa hamma avtotransport vositalari: avtomobil, yaxta, samolyot va h.k. Qo'shilgan holda ularni davlat hisobiga o'tkazilganda tortiladi. Soliq stavkasi transport vositasining kategoriyasi va ishlab chiqarilgan vaqtiga bog'liq. Masalan, avtomobillar uchun soliq summasi 2,5dan 10000 frankkacha belgilanadi.

Mahalliy avtotransportga solinadigan soliq. Soliq hamma avtomobil egalaridan olinadi. Soliqdan tushgan pulni ijtimoiy magistrat yo'llarni saqlab turish uchun sarflanadi. Soliqni hisoblash dvigatel quvvatiga (yengil avtomobillar uchun) yoki yuk ko'tarishiga (yuk tashuvchi avtomobillar) qarab amalga oshiriladi. Yengil avtomobil bo'lsa Belgiya qonunchiligiga binoan 481000 frank plus 26000 frank xar bir keyingi ot kuchi uchun olinadi. Yuk tashiydigan avtomobillarga, ularning kategoriyasiga qarab har bir 100 kg. Yuk ko'tarishiga 150 dan 346 frankkacha (minimal stavka 854 frank) olinadi.

Tayanch iboralar:

Rieller, ko'chmas mulk, firmalar, iqtisodiy ittifoq, boshqaruv organi, shartnoma, yagona savdo siyosati, transport, ta'lim sohalari.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Belgiya soliq tizimiga to'liq tavsif bering.
2. Korporatsiyalarni soliqqa tortish xususiyatlarini yoritng.
3. Egri soliqlar tarkibi va roli.
4. Mahalliy soliqlarni ahamiyati va roli.
5. Qanday soliq imtiyozlari mavjud.
6. Maxsus soliqni tushuntiring.

IV bob. YAPONIYA SOLIQ TIZIMI

- 4.1. Yaponiyada soliq solish asoslari.
- 4.2. Soliq siyosati.
- 4.3. Soliq tizimini boshqarish.

4.1. Yaponiyada soliq solish asoslari

Ikkinchi jahon urushidan keyingi soliqqa tortish tizimining yaponcha modeli tizimi kuchli sotsial siyosatni yuqori iqtisodiy samaradorlik bilan mukammal darajada qo'shib olib borish bilan ifodalanadi. XX asmi 60 - 80-yillarga to'g'ri keladigan davrda yapon jamiyatining ijtimoiy tarkibida keskin o'zgarishlar yuz berdi. G'arbiy davlatlarda tabiiy hisoblangan, yollanib ishlovchilarning aholi tarkibidagi salmog'i oshgani alohida ahamiyatga ega. Bu guruh aholi soni jihatidan asosiy o'rinni egallab, boshqa davlatlardagi yo'nalishlardan farq qilib, Yaponiyada aniq namoyon bo'ldi. Ushbu holatlardan avvalo yirik kapitalistik mulkni maydalanish jarayonini (depersonifikatsiya) alohida ko'rsatish mumkin. Natijada har xil ijtimoiy guruhlarni daromadining darajasi o'zaro yaqinlashib bordi. Ishlab chiqarish vositalariga bo'lgan yirik mulkdorchilikning yo'qotilishi ayrim shaxslar, guruh egalarini korporatsiyalar ustidan nazorat qilishdan mahrum qildi.

Hozirgi vaqtda Yaponiyada nafaqat yirik korxonalarining shaxsiy egalarini (ushbu tarkib 40-yillarni oxirida, urushdan keyin Amerika okkupatsion hukumati o'tkazgan islohotlarda yirik monopolistik birlashmalarning mulki sotilgandan keyin), sezilarli hajmda aksioner jamiyatlarning aksiyasiga ega bo'lgan va kompaniya ustidan nazorat qiladigan shaxsiy egalarni topish ham qiyinlashib ketdi.

Yaponiyada yctakchi mulk egalari depersonizatsiya qilingan kompaniyalar hisoblanadi. Ularning kapitali asosan banklarning kreditlari hisobiga tashkil topadi va bu qarz mablag'lar asosan aholining pul jamg'armalari hisobiga tashkil qilinadi.

Yaponiyada mulkdorchilikni baholashda, aksiya egalari oladigan dividendlardan keladigan daromad hajmi hisoblanadi. Hozirgi vaqtda bu daromad juda ham kam hajmni tashkil qiladi. Masalan, ish haqini to'lashning har yilgi o'rtacha o'sish darajasi aksiya egalari dividenddan oladigan daromadlarning o'sishidan yuqori turadi.

Yaponiyada 90% aholining daromadi asosan ish haqidan tashkil topadi. Oila budjetining tashkil topishida mulkdorchilikdan keladigan daromad katta ahamiyatga ega emas. Boy odamlarning 10% umumiy daromadida bu manba 13,5% ni tashkil qiladi. Bu holat Yaponiyada mehnatsiz daromadga yashaydigan boy kishilar umuman yo'q degan gap emas. Odatda, ularning mamlakat aholisi tarkibidagi salmog'i shunchalik kamki, ular statistikada alohida ijtimoiy guruh deb hisoblanmaydi.

Ish haqi sifatida taqsimlanmaydigan qo'shimcha mahsulot qiymati, amaliyotda to'liq korporatsiyaning ishlab chiqarish va moliya faoliyati uchun sarflanadi.

Yaponiyada korxonani boshqarishda o'ziga xos xususiyatlaridan biri shundan iboratki, o'quvchi o'quv yurtini bitirishi bilan ishga joylashadi. Yana shuni ham hisobga olish kerakki, o'qishni bitirishidan bir yil oldin bitiruvchining ishga joylash boshlanadi. Shuning uchun bitiruvchilarni asosiy qismi oldindan qanday ishda ishlashini biladi. Masalan, 2000-yili hamma o'qishni bitirganlar tarkibida ish joyi aniqlanganlarning salmog'i 65% ni tashkil qildi. Bu ko'rsatkich Ikkinchi jahon urushidan keyin eng past ko'rsatkichni tashkil etdi.

Xizmatchi ma'lum yoshga yetgandan keyin, qoida bo'yicha bu 50 yoshga teng, u ajralib chiqqan, tarmoqlanish natijasida yuzaga kelgan sho'baga (docherniy) ishga jo'natiladi.

Mablag'ni korxonani xizmatchisiga investitsiya qilib, korxonani ishchini uzoq muhlat ishlatish natijasida o'zining investitsiyasi o'sishiga to'liq ishonadi.

Korxonani xizmatchini uzoq muhlat ishlatish natijasida korporativ ichidagi nou-xau va texnologik yangiliklarni saqlab qolish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Uzoq muhlatli xizmati uchun kelgusida beriladigan pensiyaga yig'ilayotgan mablag', xizmatchida uzoq muhlat xizmat qilish uchun qiziqish uyg'otadi.

Uzoq muddatli xizmatini hisobga olgan holda xizmatchini oladigan pul ta'minoti avtomatik ravishda oshib boradi. Yirik korxonalarda xizmatchini 10 yildan ortiq hali xizmati uchun yangi ta'rif to'lovi tizimiga o'tkazish tartibi qo'llanadi.

Yaponiyada shaxsiy qaror qabul qilish juda kam uchraydi. Asosiy va muhim qarorlarni kollektiv, birgalikda qabul qilinadi. Bu o'z

navbatida ayrim loyihalarni amalga oshirishdagi tavakkalchilikni ancha pasaytiradi.

Yuqorida ko'rsatilgan Yaponiya iqtisodiyotining xususiyatlari soliqlarni yig'ishni tashkil qilishda hisobga olinadi.

Yaponiya soliq tizimi asosan XIX asrda tashkil topgan. Yaponiyaning hozirgi zamon soliq tizimi 1949-moliya yilida o'tkazilgan soliq islohotida yuzaga kelgan. Soliq tizimini asosan moliya sohasidagi amerikalik mutaxassis professor Shalp taklifi bilan tashkil qilingan. Bundan keyin soliq tizimiga bir necha marta o'zgartirishlar kiritilgan, to'ldirilib, takomillashtirilgan.

80-yillarning oxirida bir qator rivojlangan mamlakatlar kabi Yaponiyada ham soliq islohoti o'tkazilgan. 1989-yil 1-yanvardan buyon Yaponiyada hozirgi zamon soliq solish tizimi qo'llanilib, unda to'g'ri soliqlarning roli nisbatan pasaytirilib, egri soliqlarning ahamiyati ko'tarilgan. Ushbu islohot natijasida huquqiy shaxslar to'laydigan to'g'ri soliqlar salmog'i 1990-moliya yili yillik foydaning 58%ini tashkil qildi. Buni tarkibida tenglashtiriladigan soliqni qat'iy belgilangan hajmi hisobga olinmagan. Natijada korporatsion soliqlarning hammasini yig'indisi AQSHdagi 31,6% va Buyuk Britaniyadagi 24,3% o'rniga Yaponiyada 48,9%ni tashkil qildi. Iste'molga solinadigan soliq daromad solig'i va ijtimoiy sug'urta fondiga ajratma bilan bir qatorda mamlakat budjetining tushumida muhim o'rinni egallaydi.

Soliq olish darajasi bo'yicha Yaponiya ko'pchilik rivojlangan mamlakatlardan past keladi (AQSHda taxminan ichki yalpi mahsulotga nisbatan 28%ni tashkil etadi).

Yaponiya soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlaridan biri shundan iboratki, kam daromadli shaxslarga yengilroq va boy kishilarga og'irroq darajada soliq solish tartibi qo'llaniladi.

Boshqa mamlakatlar kabi Yaponiyada ham soliqlar to'g'ri va egri soliqlarga bo'linadi.

To'g'ri va egri soliqlar o'rtasidagi o'zaro nisbiy taxminan 64:36 nisbatni tashkil qiladi.

To'g'ri soliqlarni asosiy qismi (35,0%) daromad solig'iga to'g'ri keladi. Soliqning asosiy og'irligi mamlakatda aholini asosiy qismini tashkil qiladigan o'rtacha daromadga ega bo'lgan shaxslar zimmasiga tushadi.

Davlat soliq tushumlari tarkibini xalqaro solishtirish
(foiz hisobida %)

Moliya yili	AQSH		Buyuk Britaniya		Germaniya		Fransiya		Italiya		Yaponiya	
	to'g'ri soliq	egri soliq	to'g'ri soliq	egri soliq	to'g'ri soliq	egri soliq	to'g'ri soliq	Egri soliq	to'g'ri soliq	egri soliq	to'g'ri soliq	egri soliq
1934-1936	47,5	52,5	51,0	49,0	36,6	63,4	25,8	74,2	27,0	73,0	34,8	65,2
1950	80,0	20,0	54,1	45,9	32,6	67,4	34,7	65,3	13,4	86,6	55,0	45,0
1980	90,6	9,4	59,2	40,8	52,2	47,8	40,0	60,0	52,9	47,1	71,1	28,9
1990	91,8	8,2	59,2	40,8	50,1	49,9	40,0	60,0	57,2	42,8	73,7	26,3
1995	91,3	8,7	56,7	43,3	47,9	52,1	39,6	60,4	54,8	45,2	66,1	33,9
1997	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	63,8	36,2

1960-moliya yili markaziy budjetni jami daromadi 1961 mlrd. ienni tashkil qilib, uning 1618,3 mlrd. (82,5%) icni soliq va gerb yig'irlari hisobiga olingan.

1965-yilda davlat kapital qo'yilmalarini moliyalashtirish manbaini ko'paytirish maqsadida hukumat «qurilish zayomlari»ni chiqarishga majbur bo'ldi. Shunga qaramay, markaziy byudjetni umumiy daromadlari tarkibida soliq va gerb yig'irlari salmog'i amaliyotda o'zgaray qoldi, ular 75-85% chegarasida qayd etildi.

1973-yili kuzida yuzaga kelgan birinchi «neft zarbas» urushdan keyingi davrda eng chuqur darajada iqtisodiy pasayishlardan biri bo'ldi. 1975-moliya yili soliq va gerb yig'irlarining kelib tushishi, ayniqsa korporatsiya foydasiga solinadigan soliq sezilarli tarzda pasayib ketdi va markaziy budjet daromadida 64,0% gacha tushdi. 1976-yildan boshlab iqtisodni rag'batlantirish va barqarorlashtirish, hamda aholi tushumini yaxshilash budjet xarajatining o'sishiga olib keldi. Shu vaqtning o'zida budjet daromadi o'sishi juda sust holda edi. Bu sharoitda hukumat davlat zayomlarini va shu jumladan, maxsus zayomlarni chiqarishga suyanib qoldi. Chiqarilgan zayomlar salmog'i davlat budjetining umumiy daromadiga nisbatan 30% dan yuqori darajaga ko'tarildi, soliq va gerb yig'irlari salmog'i taxminan 60%ga

tushib ketdi. 1980-yildan boshlab hukumat ziyomlarni chiqa-rishni chegaralay boshladi. 1982-yili «mol shifl (cho'qqi, tepa)» siyosati qabul qilindi. Bunda vazirlik va boshqarmalarni budjeti oldingi yil hajmida saqlanib qoldi va markaziy budjet xarajatlarini o'sish chegarasi o'rnatildi. Natijada markaziy budjetning umumiy daromadida soliq va gerb yig'irlarining salmog'i osha boshladi.

Yaponiya hukumatini budjeti umumiy schyot (markaziy budjet) va maxsus schyotlar budjetidan tashkil topadi. Umumiy schyot jami budjet hisoblanib hukumat faoliyatining asosiy yo'nalishlarining xarajatini qoplaydi. Maxsus schyotlar byudjeti hukumat maxsus proektlarni amalga oshirganda yoki maxsus fondlarni qoplash yoki foydalanish bilan shug'ullangan taqdirda tuziladi. Shu bilan bir qatorda hukumat tarkibiga kirmaydigan, lekin u bilan o'zaro aloqada bo'ladigan hukumat boshqarmalariga ham budjet tuziladi. Markaziy budjet asosan soliq va gerb tushumlari hisobiga tashkil topadi. Lekin 1934 dan 1936-moliya yiligaacha 2,3 mlrd. umumiy schyot daromadidan 1 mlrd. lenga (44,7%) yaqin mana shu manbalardan olingan edi.

Ikkinchi jahon urushidan keyin moliyaviy sog'lomlashtirish siyosati yuritila boshladi. Bu dastur doirasida yillik budjet xarajatlari (ijtimoiy ishlar xarajatidan tashqari) davlat ziyomlari va qarzlari (davlat ziyomlari chiqarilgan taqdirda ham)dan tashqari manbalar hisobiga moliyalashtirishi kerak edi. Yaponiya banklariga, qoida bo'yicha, ularni joylashtirishga kafolat berish taqiqlangan edi. Buning natijasida umumiy markaziy budjet daromadida soliq va gerb yig'irlarni tushumlarining salmog'i osha boshladi.

Soliq va gerb yig'irlari tushumlarining salmog'ini o'zgarishini quyidagi jadvaldan ko'rish mumkin.

4.2. Soliq siyosati

Yaponiya soliq siyosati mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitini hisobga olgan holda tashkil qilingan.

Yaponiyaning soliq tizimi soliqlar deklaratsiyasi tamoyiliga asoslangan. Bu tartib soliq to'lovchidan mustaqil ravishda o'zining soliq solinadigan bazasini, soliq majburiyatini hisoblab, mahalliy soliq inspeksiyasi boshlig'iga oxirgi soliq deklaratsiyasini topshirishini talab qiladi. Soliqlarni yig'ish ham asosan soliq to'lovchilarni ixtiyoriy ravishda to'lashlari taritbida amalga oshiriladi.

Soliq deklaratsiyasining bunday tizimi sharoitida soliq ma'muriyatining asosiy vazifasi soliq to'lovchilarga soliq to'lash muhimligini yetkazish, tushuntirish, ularni soliq deklaratsiyasini to'g'ri to'ldirish va soliqlarni ixtiyoriy ravishda to'lashlariga qiziqtirishdan iborat.

Bu sohada soliq ma'muriyati shunday soliq siyosatini tashkil qiladiki, bu siyosat soliq to'lovchilar manfaatini ko'zlab, soliq to'lash tartibini saqlashga qiziqtirishdan iborat.

Soliq siyosatini yo'nalishi uning asosiy vazifalarini belgilab berib, ularni bajarishda amalga oshiriladigan tadbirlarning umumiy ma'lumotini beradi.

Bu siyosatning asosiy yo'nalishlarini quyidagi uchta tamoyillarga keltirish mumkin:

1. To'g'ri to'ldirilgan soliq deklaratsiyasini topshirgandan keyin. Soliqlarni ixtiyoriy to'lashga va soliq inspeksiyasiga konsultatsiya olish uchun murojaat qilishga soliq to'lovchini qiziqtirish.

Soliq to'lovchilar to'g'ri to'ldirilgan soliq deklaratsiyasini berish va ixtiyoriy ravishda soliqlarni to'lashlari uchun, ular soliq solish muhimligini tushunishlari, o'zlarining fuqarolik majhuriyatlarini bilishlari, soliq qonunchiligining mazmuni bilan tanishib, buxgalteriya hisobi qoidalarini chuqur o'rgangan bo'lishlari kerak.

Davlat soliq boshqarmasi aholi bilan ishlash tizimi asosida soliq to'lovchilarga soliq solishning turli ko'rinishlarini tashuna bilishiga, soliq qonunchiligi bilan tanishtirish, buxgalteriya hisobini olib borish amaliyotini o'rgatishlari bo'yicha boshqaruv va maslahat berish ishlarini olib boradi.

Tekshirish davrida davlat soliq boshqarmasi faqat haqiqatni tatbiq qilish, soliq to'lovchining xatolarini to'g'rilabgina qolmay, ular soliq qonunchiligini yanada chuqurroq bilishlari, soliq tartibini saqlashlarini kuchaytirilishiga ham alohida ahamiyat berishlari kerak.

2. Qoida asosida soliq solish tartibini ta'minlash uchun intilish.

Ixtiyoriy soliq to'lash tartibining darajasini ko'tarish uchun soliq deklaratsiyasi topshirilganda va soliqlar to'langanda soliq ma'muriyati hamma soliq to'lovchilar o'z vazifalarini bajarishlarini ta'minlab berishi kerak.

Noto'g'ri to'ldirilgan deklaratsiyalar tekshirilib, to'g'rilanishi kerak. Agar soliq to'lashdan muhim darajada bosh tortilsa, qattiq choralar ko'rilishi shart.

3. Tartibli, hamjihatli va samarali soliq ma'muriyatini tashkil qilish kerak.

Soliq to'lovchilarning soliq ongini oshirish va ularning ishonchini oqlash uchun, ular bilan bo'lgan hamkorlikda soliq ma'muriyati beg'arazlik, xolislik, adolatlikni namoyon qilib, tartibli, hamjihat va samarali ishchi sharoitni yaratishlari zarur.

Har bir soliq organi xodimi, o'zini davlat budjet tizimini suyan-chig'idek his qilishi kerak, o'zining tutgan mavqei bilan mag'rurlanishi va o'zini qattiq tartibligini saqlash kerak. Bunday munosabat soliq xizmati bilan soliq to'lovchilar o'rtasidagi aloqani yanada mustahkamlaydi va ularni ishonchini egallab oladi.

Davlat soliq boshqarmasi soliq qonunchiligi bajarilishiga javob beradi. Ayniqsa, budjet daromadining asosiy qismini tashkil qiladigan ichki soliqlarni hisoblash va yig'ish uchun to'g'ridan to'g'ri javobgardirlar. DSB ushbu faoliyatini soliq to'lovchilarni tekshirish va boshqarish, soliq maslahati xizmatini ko'rsatish, aholi bilan faol ish olib borish orqali bajaradi. Soliq deklaratsiyasi tizimini qoniqarli holatda amalga oshirilishida DSB aholi bilan ish olib borganda soliq tartibini saqlashga sharoit yaratib berishi kerak.

Soliq tekshiruvlari o'tkazish va ma'lumotlarni to'plashda soliq organlari soliq to'lovchilar bilan o'rtaniyona jiddiylik bilan munosabatda bo'lishlari kerak. DSB soliq majburiyatlarini to'liq hisobga olib, soliq tushumini ta'minlab, boqimandani majburiy undirishga chora-tadbirlar ko'radi.

Soliq deklaratsiyasi tizimi shu bilan ta'riflanadiki, soliq to'lovi oldin soliq to'lovchilar bergan deklaratsiya bilan aniqlanadi.

Bu tizimni samaradorli amalga oshirishning asosiy sharti, soliq to'lovchilarni tartibligi, doimiy va to'g'ri hisob-kitob olib borish va daromadlarni obyektiv ravishda hisoblashdan iborat.

Yaponiyada deklaratsiya tizimi AQSH soliq tizimini qattiq ta'siri asosida 1947-yili tatbiq qilingan.

Soliq organlari bundan oldin ajratma tizimini qo'llab, ma'muriy qarorlari bilan soliq hajmini belgilab berganlar.

Soliq deklaratsiyasi tizimi Yaponiyada katta qiyinchiliklar bilan, ayniqsa shaxsiy daromad solig'i bo'yicha amaliyotga kiritildi. Bu tizimni kiritilgandan buyon yarim asrdan ko'proq vaqt o'tdi va bu tizim jamiyatda chuqur ildiz otdi. Deklaratsiya tizimini tatbiq qilishda

DSB soliq tizimi va soliqlarni yig'ish tartibi bo'yicha qator tadbirlarni amalga oshirdi:

1. Soliqlarni deklaratsiya qilish tizimining asosini yaratish uchun 1950-yili soliq deklaratsiyasini «ko'k» tizimini kiritdi.

2. Soliq deklaratsiyasini yanada mustahkamlash maqsadida «ko'k» rangdagi deklaratsiyani to'ldirmaydigan soliq to'lovchilarga 1984-yili yozuvlarni saqlash tartibi, buxgalteriya hisobi tizimi, daromad va xarajatlarni ajratilgan holda topshirish tartibi o'rnatildi.

3. Buxgalteriya hisobini yuritishda yordamga muhtoj soliq to'lovchilarga qo'llanmalar berildi va «ko'k» deklaratsiya qo'llaydigan soliq to'lovchilarni assotsiatsiya bilan hamkorlik qilish tartibi o'rnatildi.

4. Soliq olinadigan daromadni katta hajmda berkitishda gumon-siragan soliq to'lovchilarni har tomonlama chuqur tekshirish.

Ko'rsatilgan tadbirlarni amalga oshirish soliq olish tizimini yanada mustahkamladi.

«Ko'k» soliq deklaratsiyasi tizimi.

Solix deklaratsiyasi tizimi soliq to'lovchilardan doimiy va aniq buxgalteriya hisobini olib borishni talab qiladi.

Buxgalteriya hisobini olib borish amaliyotini tatbiq qilish uchun prof. Shalp tavsiya qilgan kompleks soliq islohoti doirasida 1950-yili «ko'k» deklaratsiya tizimi kiritildi. «Ko'k» deklaratsiya tizimida tadbirkor yoki yuridik shaxs mahalliy soliq inspeksiyasi boshlig'idan, qog'ozda chop qilingan soliq deklaratsiyasining maxsus shaklini topshirishga ruxsat oladi. Bunday soliq to'lovchilardan buxgalteriya hisob-kitoblari va yozuvlarini doimiy ravishda, ma'lum me'yorlarga javob beradigan tarzda saqlashlarini talab qiladi. Bunday deklaratsiyani to'ldirmaydigan jismoniy va huquqiy shaxslardan farqliroq «ko'k» soliq deklaratsiyasi tizimiga o'tgan soliq to'lovchi daromadlarni hisoblashda ayrim yengilliklar oladilar va ularga yengillik beriladigan soliq tartibi qo'llaniladi. «Ko'k» deklaratsiya tizimi Yaponiya soliq deklaratsiyasi tizimida asosiy rolni o'ynaydi.

Hozirgi kunda «ko'k» deklaratsiya tizimi keng ko'lamda qo'llaniladi va oxirgi yillari bunday deklaratsiyani to'ldiruvchi soliq to'lovchilarni soni 4,59 mln. jismoniy shaxslar va 2,53 mln. huquqiy shaxslarga yetdi.

Deklaratsiya tizimini mustahkamlash va adolatli soliq solish ahamiyatini ko'tarish maqsadida 1984-yilgi soliq islohotida «Oq» soliq

deklaratsiyasi to'ldiruvchilarga ham buxgalteriya hisob raqamini majburiy tartibda qo'llash tavsiya qilinadi.

Tadbirkorlik faoliyatidan daromad olinadigan soliq to'lovchilar va «ko'k» deklaratsiya bermaydiganlar quyidagilarni bajarishlari majburiy:

1. Xo'jalik faoliyatiga taalluqli tuzilgan va olingan yozuvlar va hujjatlarni saqlash (yozuvlarni saqlash tizimi).
2. Agar tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromad 3 mln. tendan ortiq bo'lsa, xo'jalik faoliyatini buxgalteriya hisobini soddalashtirilgan tartibni kiritish (buxgalteriya hisob raqamli tizimi).
3. Oxirgi soliq deklaratsiyasiga tadbirkorlikdan olgan tushumni umumiy hajmi va kerakli xarajatlarni bandlari bo'yicha hujjatlarni ilova qilish (daromad va xarajatlarni bo'lish tizimi). «Ko'k» deklaratsiya topshirmaydigan huquqiy shaxslar ham buxgalteriya kitobini yuritishlari va unda oddiy shaklda bitimlar to'g'risida yozuvlarni amalga oshirishlari zarur. Ushbu bitim va hisob-kitoblarga taalluqli tuzilgan va olingan hujjatlarni saqlash kerak. Oxirgi yillari bir mullimondan ortiq jismoniy shaxslar buxgalteriya shchytolarining ushbu tizimini qo'llamoqdalar.

Egri soliqlar uchun soliq deklaratsiyasi tizimi.

Egri soliqlarga nisbatan ham 1962-yili eski soliqni hisoblash tizimi o'miga deklaratsiya tizimi kiritildi.

Soliqlarning asosiy turlari.

Yaponiya soliq tizimi AQSH va Yevropa davlatlari kabi soliq turlari ko'pligi bilan ta'riflanadi. Har bir davlat soliqi qonun asosida boshqariladi.

Qonunda umumdavlat soliqlari ko'rsatiladi. Yana umumdavlat miqyosida mahalliy soliq bo'yicha qonun ularning turini va eng yuqori stavkalarini belgilab beradi. Ayrimlari mahalliy parlament tomonidan aniqlanadi. Mamlakatda hammaisi bo'lib 25 davlat va 30 mahalliy soliqlar qo'llaniladi.

Ularni 3 ta yirik guruhlarga tasniflash mumkin:

- jismoniy va huquqiy shaxslarga solinadigan to'g'ri daromad soliqlari;
- mol-mulkka solinadigan to'g'ri soliq;
- to'g'ri va egri iste'mol soliqlari.

Daromad solig'i

Budjet asosini to'g'ri soliqlar tashkil qiladi. Ularning tarkibida boshlovchi o'rinni jismoniy va huquqiy shaxslardan olinadigan daromad solig'i egallaydi. To'g'ri soliqlar budjet daromadining qariyb 60% dan ortig'ini tashkil qiladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ikkita yirik guruhlardan iborat:

a) daromad manbaidan olinadigan daromad solig'i;

b) soliq deklaratsiyasi asosida solinadigan daromad solig'i.

A) Daromad manbaidan olinadigan daromad solig'i tizimi

Asosiy soliq to'lovlari bo'linish daromad solig'i va korporatsiya foydasiga solinadigan soliqlarni qoida bo'yicha, soliq to'lovchilarni o'zi hisoblab, o'zlari to'laydi (deklaratsiya tizimi erqalt), ularning ayrim turlari daromad manbaidan ushlab qolinadi.

Daromad manbaidan olinadigan daromad solig'i tizimida ish haqi, dividend, foiz, soliq buxgalterining xizmati uchun to'lov va h.k. (soliq ushlab qoluvchi agentlar) to'lovchi shaxslar ma'lum tartibda daromadni to'lash vaqtida soliq summasini hisoblaydilar va benigan daromaddan ushlab qolingani soliqni to'laydilar.

Daromad manbaidan ushlab qolinadigan foiz daromadga solinadigan soliq, alohida soliq sifatida chiqarib tashlangandan keyin, oxirgi soliq deklaratsiyasi hertiganda soliq to'lovchiga ushlab qolingani summa bo'yicha yengillik beriladi. Bundan tashqari ishchi va xizmat-chilarga nisbatan ish haqidan ushlab qolinadigan daromad solig'i bo'yicha har yili amalga oshiriladigan soliqni qaytadan hisoblash tizimi qo'llaniladi.

Bu tizim chegarasida yollangan ishchining o'rniga ish beruvchi (ushlab qolish agent) jami soliq majburiyatlarini, chiqarib tashlanadigan summani, cheginmani hisoblab chiqadi va yitilgan oxirida qoldiq summani to'laydi. Bu tizim soliq solishini aniq bo'lishni inobatga oladi va soliq to'lash jarayoni bilan bog'liq bo'lgan ishchi va xizmatchining ortiqcha tashvishini kamaytiradi.

Daromad manbaidan daromad solig'i olish tizimi birinchi marta Yaponiyada 1899-yili davlat va korporativ obligatsiyalardan olingan foiz bo'yicha daromadlan soliq olish uchun qo'llanilgan.

Melnatdan olinadigan daromadga nisbatan bu tizim 1940-yili qo'llanilgan. To'liq bu tizim hozirgi shaklida ikkinchi jahon urushidan keyin kiritilgan.

Soliq solish obyekti bu tizim chegarasida boshqa tushumlardan tashqari mehnatdan daromad va ishdan bo'shaganda beriladigan nafaqa tarzida olingan daromad hisoblanadi. Bu obyekt tarkibiga yana qator boshqa turdagi daromadlar kiradi. Shu jumladan, foiz daromadlari, aksiyalar bo'yicha berilgan dividendlardan olingan daromad, mualliflarning gonorarlari, musiqalar yaratish va yozish bo'yicha olingan gonorarlar, boshqa xizmatlar uchun taqdirlash mablag'i (masalan, advokatlar, diplomli buxgalter-revizorlar va boshqa mutaxassislar xizmatlari uchun to'lovlar; sotsial sug'urta fondidan shifokorlar olgan taqdirlash mablag'lari hamda san'at xodimlari, professional beysbolistlar, futbolistlar, erkin savdo agentlari, inkassator va ofitsiantlar (barlarda) olgan to'lovlari, hamda fondlar birjasida qaydnom qilinib, sotilgan aksiyalardan olingan foydalar.

Soliqni daromad manbayida ushlab qolishga vakolati bor shaxslarni soni 1997-yil 30-iyunga mehnat daromadlari bo'yicha 4,0 mln. kishi, 3,23 mln. kishini taqdirlash, gonorar va boshqa shakllarda daromad olganlar, 200 ming kishi aksiyalar dividendi asosida daromad olganlar va 50 ming kishi foiz tariqasida daromad olganlardan tashkil topdi.

Daromad manbayida daromad solig'i olish tizimi samarali xizmat qiladi. 1997-moliya yili 20882 mlrd. ien budjetga tushgan daromadlar solig'i tushumini jamidan 16852 mlrd ien yoki 81% shu tizim orqali kelib tushdi.

Bu tizimni mexanizmi mukammal ishlab chiqilgan. Mehnat daromadlaridan daromad solig'ini ushlab qolish soliq to'lovchini daromadining hajmini va uning daromadidan shaxsiy chegirishlarni chiqarishni hisobga olgan har xil shkalalar asosida amalga oshiriladi. Doimiy mehnat daromadi va mukofotlar hamda boshqa maxsus to'lovlarga soliq solishning har xil shkalalari (darajalar) belgilangan.

Bu darajalar shunday tuzilganki, ular ish beruvchiga umumiy daromaddan soliqlarni to'g'ri ushlab qolishga imkoniyat yaratadi.

Bundan tashqari har yilgi soliqlarni qaytadan hisoblash jarayonida ish beruvchilar ishchi va xizmatchilarni shaxsiy hayotlari to'g'risida ma'lumotlar oladi. Bu esa o'z navbatida ish haqidan soliqlarni to'g'ri ushlab qolishga undaydi. Agar soliqlar to'liq to'lanmagan bo'lsa yoki ortiqcha to'langan bo'lsa, balans tiklanishi kerak va farqi ish beruvchi tomonidan yoki davlat yoki yollanma ishchiga to'lanishi kerak.

Mehnat daromadlariga har yilgi qaytadan hisob-kitob tizimi qo'llaniladi. Ulardan soliq ushlab joriy daromad manbayidan daromad solig'i olish tizimi orqali amalga oshiriladi. Maxsus holatlardan tashqari vaqtda bu tizim mehnat daromadi oluvchilardan soliq inspeksiyasiga oxirgi soliq deklaratsiyasini topshirishni talab qilmaydi. Faqat. Agar daromadni asosiy mehnat faoliyatidan tashqari boshqa manbalardan ham olsalar va ular ma'lum darajadan oshib ketsa oxirgi soliq deklaratsiyasi topshiradilar.

Shunday qilib, bu tizim ishchi va xizmatchilarni idora yozuvchilardan ozod qiladi. Hozirgi vaqtda mehnat daromadi oluvchi ko'pchilik soliqni joriy daromad manbayidan ushlab tizim orqali to'laydilar.

Yaponiyada 1996-yili daromad manbayidan olinadigan daromad solig'i tushumi 16185,1 mlrd. ienni tashkil qildi.

Shu jumladan mehnat daromadidan -11932,7 mlrd. ien pensiyaga hisoblanadigan nafaqadan olingan daromaddan - 227,2; foiz daromad-1588,4 mlrd. ien; aksiyalar bo'yicha beriladigan dividendlardan daromad-845,1 mlrd. ien; kapitalni o'sishidan olinadigan daromaddan 175,8, mukofotlar, gonorarlar va boshqalardan 1147,4 va chet el fuqarolarining Yaponiyadagi daromadidan 268,6 mlrd. ien.

Shunday qilib, taxminan 70% daromad manbayidan olinadigan daromad solig'ining tushumi mehnat daromadiga to'g'ri keladi.

B) Soliq deklaratsiyasi asosida solinadigan daromad solig'i.

Budjet asosini to'g'ri soliqlar tashkil qiladi. Ularning tarkibida asosiy o'rinni huquqiy va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i egallaydi. Ushbu to'lov umumiy soliq tushumlarining 60% ni tashkil qiladi.

Jismoniy shaxslar davlat daromad solig'ini 5 stavkali progressiv shkala (bosqich) bo'yicha to'laydilar. Bundan tashqari uch stavkali prefektura daromad solig'i ham qo'llaniladi. Mahalliy daromad soliqlari ham mavjud. Bulardan tashqari har bir shaxs daromadini hajmidan qat'i nazar bir yilga 3200 ien soliq to'laydi.

Daromad solig'ini hajmi 1-yanvardan 31-dekabrgacha davrni o'z ichiga oladigan kalendar yiliga to'g'ri keladigan shaxsiy soliq solinadigan daromadni baholash natijasida aniqlanadi. Soliq to'lovchilar, qaytadan hisoblash natijasida olinadigan soliqdan tashqari, oxirgi soliq deklaratsiyasini, soliq solinadigan yildan keyingi 16-fevral bilan 15-mart o'rtasidagi vaqtda topshirishlari kerak. 1996-yil uchun

soliq deklaratsiyasini 31-mart 1997-yil holatiga 19,65 mln. ien soliq to'lovchilar topshirganlar, shulardan 8,24 mln. ien soliq deklaratsiyasi tizimi asosida daromad solig'ini to'laydilar va 8,82 mln. ien ortiqcha to'langan summalarni qaytarib berishni talab qildilar.

Soliq majburiyatiga ega shaxslar 2 guruhga bo'linadi:

- tadbirkorlik daromadi oluvchilar;
- boshqa daromad oluvchilar.

Birinchi guruhga savdo-sanoat tadbirkorlari, fermerlar, shifokor, advokat va boshqalar kiradi.

Ushbu kategoriya daromad oluvchilar o'z navbatida savdo-soliq, qishloq xo'jaligi va boshqa tadbirkorlik daromadi oluvchilarga bo'linadi. Birinchi ko'rinishida to'g'ri daromad solig'i juda ham yuqori hisoblanadi. Lekin shuni hisobga olish kerakki, juda ko'p soliq solinmaydigan yengilliklar bo'lib, ular oilaviy ahvolini ham hisobga oladi. Soliq to'lashdan davolanishga sarflangan mablag' ozod qilinadi. Ko'p bolali oilalarga qo'shimcha soliq yengilliklari beriladi.

To'qsoninchi yillarning birinchi yarmida Tokioda yashovchining o'rtacha yillik daromadi 7,100-7,500 mln. ienni tashkil qilgan. Yaponiyaning boshqa prefekturalarda bu hajm ancha past. O'rtacha haq oladigan odamning 30%dan ortiq daromadi daromad solig'idan ozod qilinishi mumkin.

4.2-jadval

Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish

Soliq turlari	Soliq to'lovchilar	Soliq solinadigan obyektlar	Soliq stavkasi (2001-yil)
Daromad solig'i	qabul qilingan jismoniy shaxs	huquqiy shaxs daromadi	25-34.5%
		3,3 mln. iendan oshmaydigan daromadidan	10%
		3,3 mln. dan 9,0 mln. iengacha bo'lgan daromadidan	20%
		9,0 mln. dan 18 mln. iengacha bo'lgan daromadidan	30%
		18,0 mln. icendan ortiq daromadidan	37%
Jismoniy shaxs faoliyati uchun soliq	munosib qabul qilingan jismoniy shaxs	Jismoniy shaxs faoliyatidan olingan daromad	4-5%
Jismoniy shaxs-dan olimadigan	munosib qabul qilingan jismoniy	Jismoniy shaxs daromadi	2-3%

fuqarolik pre- fektura solig'i	shaxs		
Jismoniy shaxsdan olinadigan fuqarolik munitsipal solig'i	munosib qabul qilingan (содержащего) jismoniy shaxs	Jismoniy shaxs daromadi	3-10%

Kompaniyani 31-dekabr joriy yili ishlaydigan doimiy xizmatchi-
lariga daromadni deklaratsiya qilish tartibi o'rniga har oyda ish
haqidan qat'iy belgilangan foiz asosida ushlab tartibi o'rnatilib,
kalendar yili tamom bo'lish vaqtida daromad solig'ini qaytadan hisob-
kitob qilish qabul qilingan.

Soliq deklaratsiyasini topshirish davrida soliq organlari katta
tadbirlar o'tkazadi.

Soliq inspeksiyalari o'z-o'zini boshqarish organlari va
manfaatdor xususiy assotsiatsiyalar bilan birgalikda soliq to'lovchilar
soliq qonunchiligini to'g'ri tushunishlari maqsadida o'rgatish va
to'g'ri tuzilgan soliq deklaratsiyalarini topshirishlari uchun soliq
seminarlari o'tkazadilar.

Maslahat berish punktlari ham tashkil qilinib, ulardan soliq
to'lovchilar hech qanday to'sqinchilik bo'lmagan holda boshqaruv
ko'rsatmalari va konsultatsiyalar olishlari mumkin.

Soliq organlari soliq deklaratsiyalarini tekshirishni tashkil
qiladilar. Ko'pchilik soliq to'lovchilar soliq deklaratsiyasini kelgusi yil
mart oyining ma'lum kunigacha topshirib, o'zlarining majburiyatlarini
bajaradilar.

Lekin, ayrim to'lovchilar deklaratsiyani topshirmaydilar, yoki
e'tiborsizlik natijasida noto'g'ri tuzilgan deklaratsiyani beradilar yoki
oldindan aniq bo'lgan soliq solinadigan daromadning bir qismi
qo'shilmagan soxta deklaratsiyalar topshiradilar. Soliq inspeksiyalari
solix deklaratsiyasining to'g'riligini tekshiradi va bu jarayonda to'lov
vedomostlarini ajratib, ularni qaytadan ko'rib chiqadilar. To'lovchi
topshirgan deklaratsiya daromad solig'i to'g'risidagi nizomga va shu
to'lovchi to'g'risida boshqa olingan ma'lumotlarga ko'ra tahlil
qilinadi.

Soliq organining xodimlari yuqoridagi hujjatlarni tuzadilar va ma'lumotnomada berilgan har bir shaxsga tegishli xabarlarni to'liq tahlil qiladilar.

Deklaratsiyalarida xato va boshqa kamchiliklarga yo'l qo'yg'an soliq to'lovchilarni tekshirish o'tkazilgandan keyin ular xabardor qilinadi va to'g'rilangan deklaratsiyani topshirishni so'raydilar.

Soliq deklaratsiyasini topshirmagan soliq to'lovchilarga «muxlati o'tgan soliq deklaratsiyasini» topshirish iltimos qilinadi.

Agar soliq to'lovchilar iltimoslarga e'tibor bermasalar soliq inspeksiyasining boshlig'i, ahvolni to'g'rilashni talab qiladi va deklaratsiya topshirmaganlarga chora ko'rishni belgilaydi.

Soliq solinadigan daromadni katta hajmda yashirganligi to'g'risida gumon qilinganda bu shaxslarni hujjatli tekshirish boshlanadi (bir vaqtning o'zida daromad va iste'mol soliqlari bo'yicha amalga oshiriladi).

Agar yashirilgan daromad juda katta hajmda bo'lsa va bir necha kun davomida tekshirish imkoniyati bo'lmasa, soliq inspeksiyasi batafsil tekshirish uchun kerakli vaqtni ajratadi.

Tekshirish uslubi har bir aniq sharoitda farq qiladi. Biznesning turi, hajmi va buxgalteriya hisobotining ahvoriga qarab mos keladigan uslub qo'llaniladi. Tadbirkorlik faoliyati qiyinlashgan va yirik mulklarni maydalashtirilgan sari qalloblik, firibgarlikni ko'proq hiyla-nayranglari qo'llansa hozirgi zamon uslublari qo'llaniladi. Masalan, birga ish olib boruvchilarni va bank schyotlarini tekshirish amalga oshiriladi.

Hujjatli tekshiruv vaqtida soliq inspektori soliq to'lovchiga uning kamchiliklarini ko'rsatib, ularni to'g'rilabgina qolmay, u tasavvur qilishi uchun tekshiruv mazmunini ham tushuntiradi.

Agar tekshirish natijasida soliq to'lovchilar orasida umumiy va tez-tez uchraydigan xatolarni topsalar soliq organlari boshqa soliq to'lovchilarga bu kamchiliklarni qaytarmaslik uchun o'zlarini o'zi tekshirishni amalga oshirishi uchun ko'rsatma beradi.

Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq

Yuqorida ko'rsatilgan huquqiy shaxslardan olinadigan daromad soliq korporatsiya foydasiga solinadigan soliq deb ham yuritiladi.

Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq huquqiy shaxslarni (ular Yaponiyada 1997-yili 2,7 mln. bo'lgan) soliq solinadigan daromadidan olinadi.

Korxonalar va tashkilotlar foydasidan quyidagi to'lovlarni beradi: davlat daromad solig'i foydadan 34,5% hajmda, prefektura daromad solig'i – davlat daromad solig'ini 5% hajmda yoki foydadan 1,67% stavka hajmda va shahar (posyolka, tuman) daromad solig'i – davlat daromad solig'ini 12,3% hajmda yoki foydadan 4,12% hajmda to'lashadi. Umumiy summasini aniqlasak, natijada yuridik shaxsdan budget daromadiga taxminan foydadan 40%ga yaqin mablag' olinadi. Bundan tashqari foyda prefektura ixtiyoriga tushadigan tadbirkorlik faoliyati uchun to'lanadigan soliq manbai ham hisoblanadi.

4.3-jadval

Huquqiy shaxslar daromadini soliqqa tortish

Soliq turlari	Soliq to'lovchilar	Soliq solinadigan obyekt	Soliq stavkasi
Huquqiy shaxsning foydasiga solinadigan soliq	Tegishli huquqiy shaxs	Huquqiy shaxs daromadi	25-34,5%
Huquqiy shaxs faoliyatiga solinadigan soliq	Tegishli huquqiy shaxs	Huquqiy shaxsning faoliyatidan olinadigan daromad	5,6-11,5%
Huquqiy shaxsdan olinadigan prefektura fuqarolik solig'i	Tegishli huquqiy shaxs	Huquqiy shaxs foydasidan olinadigan soliqlar yig'indisi	5-6%
Huquqiy shaxsdan olinadigan munitsipal fuqarolik solig'i	Tegishli huquqiy shaxs	Huquqiy shaxs foydasidan olinadigan soliqlar yig'indisi	12,3-14,7%

Ayrim huquqiy shaxslarga foydaga solinadigan soliqning imtiyozli stavkalari qo'llaniladi.

Masalan, kooperativlar, jamoat tashkilotlari, tibbiyot muassasalari 27%li soliqlar yig'indisini to'laydilar, foydaga solinadigan soliq yoki foydaning bir qismi 8 mln. iendan oshib ketmasa 28% li stavka bilan soliqqa tortiladi. Bu kichik korxonalar uchun muhim ahamiyatga ega.

Soliq deklaratsiyasi asosida soliqlarni to'lashni boshqarish uchun soliq inspeksiyasi «sifatli tekshirish tizimi»ni qo'llaydi. Shu tizimga qarab huquqiy shaxslar ishonchlik darajasiga qarab ayrim guruhlariga bo'linadi. Tekshirish va boshqarish har bir guruhni harakteristikasi (tavsifnomasi) ga moslashgan uslublar bilan amalga oshiriladi.

Soliq deklaratsiyasi to'g'ri tuzilgan deb topilgan huquqiy shaxslarni deklaratsiya tuzishni shunday davom etish uchun rag'batlantiriladi. Agar huquqiy shaxs ustidan doimiy nazorat qilish talab qilinsa, soliq organlari doimiy ma'lumot yig'ishni tashkil qiladi va kerak bo'lsa chuqur tekshirishni amalga oshiradi.

Agar tekshirish natijasida soliq deklaratsiyasida soliq majburiyati noto'g'ri ko'rsatilgan bo'lsa yoki soliq deklaratsiyasi topshirilmagan bo'lsa, soliq inspeksiyasining boshlig'i xatolarni to'g'rilash, kechiktirilgan deklaratsiyani topshirish yoki boshqa choralar ko'rish to'g'risida ko'rsatmalar beradi. Soliq inspeksiyalari to'g'ri tuzilgan deklaratsiyalarni taqdirlash maqsadida, ularni tuzishda amaliy boshqaradi va deklaratsiyani tayyorlashga qarashadi.

Soliq deklaratsiyasi

Korporatsiya foydasiga solinadigan soliqa har bir hisob davriga olinadigan daromad va mulkni chiqarishdan olingan mablag' tortiladi. Huquqiy shaxslar soliq deklaratsiyasining hisobot davri (masalan, xo'jalik yili) tamom bo'lgandan keyin ikki oy davomida topshirishlari kerak.

Hozirgi vaqtda amaliyotda hamma huquqiy shaxslar ixtiyoriy ravishda soliq deklaratsiyasini topshiradilar.

Korporatsiya foydasiga solinadigan soliqning umumiy summasi ixtiyoriy ravishda soliq to'lovchi deklaratsiyada ko'rsatgan summasi va plyus. soliq inspeksiyasi boshlig'i tekshirish natijasida aniqlagan qo'shimcha soliqlardan tashkil topadi. Hozirgi vaqtda 95% tushumlar ixtiyoriy deklaratsiyada ko'rsatilgan soliqlardan iborat bo'ladi.

Soliq deklaratsiyasini tekshirish

Huquqiy shaxslar taqdim qilgan soliq deklaratsiyasi ularning to'g'riligini tahlil qilish uchun soliq inspeksiyasini inspeksiya guruhiga beriladi.

Soliq deklaratsiyasini tekshirish uning mazmunini, kompaniyani shunga o'xshash hajmdagi va shu soha faoliyati deklaratsiyasining

mazmuni bilan solishtirilib ko'riladi. Tahlil jarayonida oldin to'langan soliqlar ko'rsatkichlari va inspeksiyada mavjud bo'lgan materiallar, axborotlar bilan, ayniqsa DSB kompyuter tizimi ma'lumotlari to'liq foydalaniladi.

Hujjatli tekshirish

Tekshirish natijasida soliq summasi ko'paytirilib ko'rsatilgani aniqlanganda, hujjatli tekshirish amalga oshiriladi. Odatda tekshirish buxgalteriya kitoblarini, schyotlar va yozuvlarning holatini o'rganishdan boshlanadi. Tadbirkorlik faoliyatini murakkablashishi munosabati bilan soliq to'lashdan bosh tortish borgan sari ustalik bilan amalga oshirilmoqda.

Zaruriyat mavjud bo'lganda soliq inspektorlari ishchi sheriklarini va bankka qo'yilgan omonatlarini tekshirishi mumkin.

Hujjatli tekshirish soliq inspeksiyasining inspeksiya guruhi a'zolari tomonidan amalga oshiriladi. Lekin yirik korporatsiyalarni tekshirish soliq inspeksiyasining maxsus inspektorlari tomonidan bajariladi.

Tekshiriladigan korporatsiyada katta hajmda soliq to'lashdan bosh tortish taxmin qilinganda, maxsus inspeksiya guruhi tashkil qilinadi.

Oxirgi yillari shu maxsus ishlarni bajarish uchun alohida inspektor lavozimi kiritilgan. Kompyuter tekshiruvlarini o'tkazish uchun mutaxassis lavozimi tayinlangan.

Bir vaqtda tekshirish uchun korporatsiya foydasiga solinadigan soliq va manbayidan olinadigan daromad soliqlari bazasiga iste'molga solinadigan soliq ham kiritildi. Shunday qilib, bir vaqtda uchta soliq bo'yicha tekshiruv o'tkaziladi.

Hujjatli tekshiruv natijasida 1996-moliya yili 175 ming donadan 46 ming holatda atayin noto'g'ri (buzilgan) ma'lumotlar berilgan. Bu esa o'z navbatida unuman soliqni tekshirish, ayniqsa hujjatli tekshirish yanada muhimligidan xabar beradi.

Mol-mulkka solinadigan soliq

Alohida guruhni huquqiy va jismoniy shaxslar bir xil stavkada to'laydigan mol-mulk solig'i tashkil qiladi. Bu stavka odatda mol-mulk qiymatining 1,4% ini tashkil etadi.

Mol-mulkni qaytadan baholash 3 yilda bir marta amalga oshiriladi, soliq solinadigan hajmga hamma ko'chmas mulk, yer, qimmatli qog'ozlar, bank depoziti bo'yicha foizlar kiradi.

Soliq mulkni bir egasidan ikkinchisiga o'tish vaqtida, ya'ni mol-mulk olinganda yoki sotilganda olinadi. Bu guruhga litsenziyani ro'yxatga olishga solinadigan soliq, gerb yig'imi, merosga solinadigan soliq, irrigatsiya va erni yaxshilashga solinadigan soliqlar kiradi, o'ziga xos, maxsus xususiyatga ega yer qiymatiga solinadigan soliq ham kiradi.

Merosga solinadigan soliq va hadyaga solinadigan soliq.

Merosga solinadigan soliq, vafot etganlarning mol-mulkiga merosxo'rlik qilish yoki vasiyatnoma asosida mulk olgan shaxsga solinadi.

Mol-mulkning qiymati asos hisoblanadi.

11-jadval

Mol-mulkka solinadigan soliqni aniqlash baza mexanizmi

Soliq turlari	Soliq to'lovchi	Soliq solinadigan	Soliq stavkasi
Merosga solinadigan soliq	Meros olgan shaxslar	Merosga olingan mulk qiymati	10-70%
	Bazali chiqarib tashlash: 50 mln.ien+10 mln. ien x qonuniy merosxo'rlar soniga		
Hadya tariqasida olingan mol-mulkka solinadigan soliq	Hadya olgan shaxs	Hadya tariqasida olingan mulk qiymati	10-70%
	Bazali chiqarib tashlash: 6 mln. ienga teng		

Soliq solinadigan qiymatni hisoblashda umumiy hajmdan, vafot etgan shaxsni qarzi, mol-mulkni olgan shaxsni marhumni ko'mish marosimiga qilingan xarajati chiqarib tashlanadi. Qonun asosida merosxo'rlar tomonidan olingan merosning qiymati asosiy chiqarib tashlanadigan meros mol-mulkni (50 mln.ien +10 mln. ien qonun bo'yicha merosxo'rlarni soniga ko'paytiriladi) hajmidan ko'p bo'lsa, shu ortiqcha qismidan olinadi.

Hadyaga solinadigan soliq hadyaga mol-mulk olgan shaxslarga, shu mulkni qiymatidan kelib chiqqan holda solinadi. Soliq hajmi hadyaga olingan mol-mulkning qiymati 1-yanvar va o'tgan yilni 31-dekabriga, asosiy chiqarib tashlanadigan hajmdan (6 mln. ien) yuqori qismidan aniqlanadi.

Soliq deklaratsiyalarini topshirish va tekshirish

Merosga solinadigan soliq, hadyaga solinadigan soliqlarga ham soliq deklaratsiyasi tizimi qo'llaniladi. Soliq xizmati xodimlari soliq deklaratsiyasi blankalarini va uni to'lg'azish bo'yicha tushuntirish ko'rsatmasini muayyan soliq to'lovchilarga jo'natadi.

Soliq inspeksiyasi soliq deklaratsiyasini tayyorlash, mol-mulkni baholash va soliq majburiyatini hisoblash bo'yicha o'zining xizmatini taklif qiladi. Yaponiyada yildan-yilga merosga solinadigan soliq va hadyaga solinadigan soliqni to'lovchilari ko'payib bormoqda va shu bilan bir qatorda to'lovlar summasi ham oshib bormoqda. Masalan, 1950-yil merosxo'rlar soni 40 ming kishini, soliq hajmi esa 2,8 mlrd. ienni tashkil etgan bo'lsa, 1995-yili bu son 144 ming odamni va summasi 2173 mlrd. ienni tashkil qildi.

Yer qiymatiga solinadigan soliq

Yer bahosini tezlik bilan o'sib borish muammosini yechish maqsadida Yaponiyada yer qiymatiga soliq solish tatbiq qilindi va bu qaror 1992-yil 1-yanvardan kuchga kirdi.

Soliqni kiritishdan asosiy maqsad yerning spekulyativ qiymatini va undan olinadigan yutuqni kamaytirish, hamda chegaralangan jamiyat boyligi bo'lmish yerni soliqqa tortishda adolatli soliq og'irligini o'rnatishdan iborat edi. Soliq solishda eng murakkab savol yer uchastkasining qiymatini baholash edi. Yaponiyada 80-yillarning ikkinchi yarmida yerni bahosi keskin ravishda o'sa boshladi. Mamlakat aholisi joylashishi zichligini hisobga olganda bu masala bo'yicha hech qanday shubha yo'q edi. Bunga yana maxsus iqtisodiy sharoit ham ko'maklashdi. Shu davrda ofislar ochish uchun katta talab yuzaga keldi. Tokio Nyu-York va London kabi dunyoning asosiy informatsion- axborot va bank markaziga aylana boshladi. Banklarga va xalqaro kompaniyalarga ofislar ochish uchun talab oshishi bilan chayqov (spekulyativ) kelishuvlar soni ko'paydi. Yaponiya hukumati tomonidan shu davrda 2000-yilgacha poytaxtni rekonstruksiya qilish

rejasi e'lon qilindi. Rejada katta hajmdagi qurilishni amalga oshirish ko'zda tutilgan edi. Reja natibotda e'lon qilingandan keyin davlat organlariga yutug'i bilan qaytadan sotish uchun zudlik bilan yer sotib olinib boshlandi. Yana bitta omil o'z hissasini qo'shdi. Boshqa ko'chmas mulkka nisbatan yerni olish va sotishda soliq olinmas edi. Buning ustiga banklar oson va yengilliklar bilan yer uchastkasi bo'yicha bitim tuzuvchi firmalarga kredit bera boshlandi. Shu jumladan, katta hajmda uzoq muddatli kredit ham ajrata boshlandi.

Yerning bahosi faqat oshib boradi, pasaymaydi degan fikr jamiyatda qattiq o'rnatilib oldi. Buning natijasida Tokioda ba'zi yillari yer bahosining o'sishi 5-75%ni tashkil qildi. Bu jarayon Yaponiyaning boshqa yirik shaharlarida ham yuzaga keldi. Yer bahosining oshishi shahar ichidagi migratsiyaga ham ta'sir ko'rsatdi.

Shoshilinch holatda aholi yashaydigan uylar ofislar uchun qaytadan jihozlandi.

Munitsipial organlar yerning baland bahosi sharoitida yangi yerlarni ijtimoiy maqsadlar yo'l, park qurish va shahar infrastrukturasiga kiradigan boshqa inshootlarni qurish uchun sotib olib olmasdi.

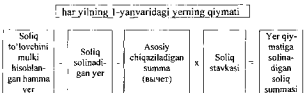
Qiymatga proporsional () ravishda soliqlarni oshishi salbiy holatlarga olib kelishi mumkin edi.

Shuni hisobga olib, oxirgi qayta baholashga nisbatan er solig'i 10% dan ortiqqa oshirilishi mumkin emasligi belgilanib qo'yildi.

Yer qiymatiga solinadigan soliq har yili huquqiy va jismoniy shaxslarning mulki hisoblanmish yerlarga solinadi.

Ushbu soliqni, soliq solinadigan qiymat asosiy chiqarib tashlanadigan hajmdan yuqori bo'lsa, Yaponiyada shu yilning 1 yanvar 00 soat 00 minutida er mulkiga ega bo'lgan huquqiy va jismoniy shaxslar to'laydilar.

Yer qiymatiga solinadigan soliqni hisoblash usuli

Umumiy holda, uy-joy qurilishi uchun ajratilgan yerlar, ayrim qishloq xo'jaligi va o'rmonchilik yerlari va ijtimoiy manfaatlar uchun foydalaniladigan yerlar soliq solishdan ozod qilinadi. 1 kv. m. erining qiymati 30 ming iendan kam baholansa, bu yerlar ham soliqdan ozod qilinadi.

Soliq solinadigan qiymat joriy yilning 1-yanvariga bo'lgan bozor qiymatining yig'indisi hisoblanadi. Shu tartibda merosga soliq solinadigan yerlarning qiymati baholanadi.

Ayrim turdagi yerlar, korxonalarni joylashtirish to'g'risidagi qonun asosida ulardan foydalanish qat'iy rasmiy chegaralangan (masalan, atrof-muhitni muhofaza qilish maqsadida uskunalar o'rnatish uchun ajratilgan yerlar). Shu tarzda «Yong'in xavfsizligi qonuni» ta'sir qiladigan xavfli moddalar ishlab chiqaradigan zavodlarni qurish uchun ajratilgan yerlar aniq qiymatlarining yarmi hajmida soliqqa tortiladi.

Yuqori sifatli uy-joy qurish uchun ajratilgan yerlar qiymatini 1/5 hajmida soliqqa tortiladi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish maqsadida uskunalar o'rnatish uchun ajratilgan yerlarning me'yordan ortiqcha qismi va foydalanilmaydigan hamma kelib-ketishiga ochiq bo'lgan davlat yerlari 2/3 qiymati hajmida soliqqa tortiladi.

Ikki xil chiqarib tashlash (taxt) mavjud: belgilangan summani chegirib tashlash va yer maydoniga proporsional hajmda chegirib tashlash. Asosiy chegirib tashlashga shu ikkita dan eng kattasi olinadi.

1. Belgilangan summani chegirib tashlash:

a) odatdagi ustav fondi yoki pay kapitalini hajmi 1 mlrd. iendan ortiq bo'lgan korporatsiyalar—500 mln. ien;

b) odatdagi ustav yoki pay kapitali 100 mln. iendan yuqori va 1 mlrd. iendan kam bo'lgan korporatsiyalar—800 mln. ien.

d) Qolgan korporatsiya va jismoniy shaxslar uchun 1,5 mlrd. ien.

2. Yer maydoniga proporsional hajmda chegirib tashlash ham maxsus tartibda hisoblanadi. Soliq stavkasi—0,15%. To'lanadigan soliq hajmi soliq stavkasiga soliq olinadigan yerni qiymatidan asosiy chiqarib tashlashni ajratib, qolganiga ko'paytiriladi.

Agar soliq solinadigan yerning hajmi asosiy chegirib tashlashdan ko'p bo'lsa, soliq to'lovchilar mahalliy soliq inspeksiyasi boshlig'iga joriy yili 1 dan 31-oktabrgacha davr ichida soliq deklaratsiyasini topshirishi kerak. Deklaratsiyada ko'rsatilgan soliq summasining

yarmi deklaratsiyani topshirish muhlati tamom bo'lgunga qadar to'lanishi kerak. Qolgan yarmi kelgusi yili 31-martgacha to'lanadi. Yaponiyada 1996 yili 4 ming ta jismoniy shaxslar 5,5 mlrd. ien va 18 mingta korporatsiya 167,2 mlrd. ienga teng yer solig'i to'ladilar.

iste'mol solig'i

Yaponiyada umumiy hajmi bo'yicha daromad solig'i va mol-mulk solig'idan keyin uchinchi o'rinni davlat budjeti daromadida iste'mol solig'i tushumлари egallaydi.

Yaponiyada iste'mol solig'i mazmunan qo'shilgan qiymat solig'iga yaqin bo'lib, katta bo'lmagan stavkalar bilan olinadi.

1988-yili soliq islohoti o'tkazilgan. Ishlatish natijasida 1989-yil 1-yanvardan boshlab, iste'mol solig'i olinadigan bo'ldi. Soliqlik katta bo'lmagan soliq og'irligi bilan keng ko'lamdagi iste'moldan olinadigan bo'ldi.

Keyingi yillari qator o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritildi va shular qatorida iste'mol solig'i to'g'risida qonun qabul qilindi.

Iste'mol solig'ining bir qismini mahalliy budjetlarga ajratish o'rniqa mahalliy iste'mol solig'i kiritildi. Qaytadan ko'rilgan «iste'mol solig'i to'g'risidagi» qonun va yangidan ajratilgan muhalliy iste'mol solig'i 1997-yil 1-yanvarda kuchga kirdi.

Iste'mol solig'i bilan Yaponiyada savdo-sanoat korxonalari tomonidan aktivlarni va ularni sotish arendasi, tadbirkorlik faoliyati tartibida pullik xizmat ko'rsatish, hamda bojxona zonasidan olingan import yuklari soliqqa tortiladi.

Soliqlik korxonalar va import yuklarni bojxona zonasidan olovchilar to'laydi.

Soliqqa tortiladigan sotishni hajmi 30 mln. iendani kam bo'lgan korxonalar soliq solinadigan baza davriga (xususiy tadbirkorlar uchun o'tgan yildan oldingi yil va huquqiy shaxslarga o'tgan yildan oldingi hisobot yili) soliqdan ozod qilinadi. Shu tartibda kuchik korxonalar ham ozod qilinadi. Lekin, o'z xohishi bilan to'lashlari ham mumkin.

Huquqiy shaxslar tarkibida ko'rsatilgan baza davriga ega bo'lmagan korporatsiyalar (ijtimoiy sug'urta korporatsiyalari va joriy hisobot davri boshiga ustav fond va pay kapitali 10 mln. iendani ortiq bo'lmagan korporatsiyalardan tashqari keyinchalik – eyangi tashki qilingan huquqiy shaxslar deb yuritiladi) shu hisobot davriga iste'mol solig'idan ozod qilmaydi.

Bu tartib huquqiy shaxs bo'lib 1997-yil 1-apreldan keyin tashkili topgan kompaniyalarga qo'llaniladi.

Yerga egalik huquqini berish, yerni arendaga berish va mamlakat ichidagi moliyaviy bitimlar soliq solinishdan ozod qilinadi. Moliyaviy bitimlar soliq solish obyekti bo'la olmaydi. Chunki iste'molga soliq og'irligini yo'naltirishga to'g'ri kelmaydi. Ijtimoiy siyosatdan kelib chiqib, tibbiyot xizmati va ta'lim ham soliqdan ozod qilinadi.

Iste'mol solig'i Yaponiyaning ichida iste'mol qilinadigan tovarlar va xizmatdan olinadi. Shunday qilib, bu soliqni eksport bitimlarga, xalqaro yuk tashish va xalqaro aloqaga daxli yo'q.

Yaponiya ichida bitim tuzilsa, iste'mol solig'i solinadigan baza soliq solinadigan aktivlarni berishda olingan (voton (hadaf) (yoki bitimning aniq summasi)dan iborat bo'ladi. Agar bitimlar import bo'yicha tuzilsa, importning bojxona boji olinadigan umumiy summasi soliq bazasi hisoblanadi.

Iste'mol solig'ining stavkasi – 4%. Bundan tashqari mahalliy iste'mol solig'ining stavkasi markaziy soliqqa nisbatan – 25% (yoki iste'mol solig'i bo'yicha hisoblanganda 1% ni) tashkil qiladi. Shunday qilib, markaziy va mahalliy soliqlar stavkasining yig'indisi 5% dan iborat. Budjetga beriladigan iste'mol solig'ini hajmini hisoblashda, soliq solinadigan joriy davr ichida to'langan yoki to'lanadigan soliq solinadigan sotib olish yoki bojxona zonasidan olingan soliq solinadigan yuk bo'yicha iste'mol solig'i joriy davrga soliq stavkasi asosida hisoblangan iste'mol solig'i summasidan chiqarib tashlanadi.

Iste'mol solig'ini olish sxemasi

Materiallarni ishlab chiqaruvchilar	Oxirgi mahsulotni ishlab chiqaruv- chilar	Uljarji sotish	Chakana savdo	Iste'molchilar
Sotish hajmi- 20050 iste'mol solig'i (1) 1000	Sotish hajmi ~50000 Sotish hajmi- 2500 solig' (2) 2500 solig' olish hajmi- 20000 solig' olishdan olingan solig'(1) 1000	Sotish hajmi-70000 hajmi- solig' (3) 3500 solig' olish hajmi 50000 solig' olishdan olingan solig'(2) 2500	Sotish hajmi 100000 solig' olishdan solig' (4) 5000 solig' olish hajmi- 70000 solig' olishdan solig' (3) 3500	Umumiy to'langan summa 105000 (A)+(B)+(V)+(G)
To'langan soliq (A) (1) 1000	To'langan solig' (B) (2)- (1) 1500	To'langan solig' (V) (3)- (2) 1000	To'langan solig' (G) (4)- (3) 1500	To'langan umumiy soliq summasi 3000

Ushbu chiqarib tashlash quyidagi tartibda amalga oshiriladi

a) agar soliq solinadigan sotishni salmog'i umumiy sotish hajmi-da soliq solinadigan davrda 95% dan oshib ketsa, sotib olishga taalluqli to'langan iste'mol solig'ining hamma summasi chiqarilib tashlanadi.

Soliq solinadigan sotishni salmog'i	=	Soliq solinadigan sotishning soliq to'lash davridagi umumiy hajmi (soliqlarni hisobga olmagan holda) Soliq solinadigan davrdagi umumiy sotish hajmi (soliqlarni hisobga olmagan holda).
--	---	--

b) agar soliq solinadigan sotishning salmog'i 95%dan past bo'lsa, soliq chegirmasi sifatida chiqarib tashlanadigan summa yoki yakka (alohida), yoki proporsional usullarda aniqlanadi:

1) Yakka (alohida) usul:

soliq solinadigan davrda

soliq solinadigan sotib olish bo'yicha soliq

soliq solinadigan sotishga taalluqli va soliq solinmaydigan sotishlarga taalluqli qismlarga bo'linadi yoki unisi va bunisiga taalluqli bo'lishi mumkin.

Chiqarib tashlanadigan soliq hajmi	=	Soliq solinadigan sotib olish bo'yicha soliqning hajmi va soliq solina- digan sotishga taalluqlisi	+	Soliq solinadigan sotib olishga taalluqli soliq hajmini soliq solinadigan va soliq solinmay- digan sotishga nisbati	x	Umumiy sotish hajmida soliq solinadigan sotishning ulushi
--	---	--	---	---	---	---

2) proporsional usul:

Chiqarib tashlanadigan soliq hajmi	-	Soliq solinadigan sotib olishga to'g'ri keladigan soliq hajmi	x	Umumiy sotish hajmida soliq solinadigan sotish hajmining ulushi
--	---	---	---	--

Iste'mol solig'i bo'yicha majburiyat hisob-kitobini amalga oshirishda kichik va o'rta korxonalar soddalashtirilgan soliq solish tizimidan foydalanadilar.

Savdo-sanoat korxonalarida sotish hajmi soliq solinadigan davrga 200 mln. iendan kam bo'lsa soliq solinadigan sotib olish solig'i sifatida sotish bo'yicha iste'mol solig'ini ma'lum koeffitsiyentga ko'paytirish yo'li bilan chiqarib tashlashi mumkin.

Yaponiyani ichida bitim tuzadigan korxonalar soliq solinadigan davri oxirgi kunidan keyin 2 oy mobaynida soliq deklaratsiyasi topshirishlari va soliqlarni to'lashlari kerak. (Agar yukka tartibdagi tadbirkorlar bo'lsalar mart oyining oxirigacha amalga oshirishlari kerak.)

Soliq deklaratsiyasida o'tgan soliq solish davriga iste'mol solig'ini summasini 4 mln.iendan ortiq ko'rsatgan korxonalar oraliq soliq deklaratsiyasi berishlari kerak va har 3 oyda ko'rsatilgan soliq summasining 1/4 qismi hajmida oraliq to'lovlarini amalga oshirishlari kerak.

Import bo'yicha bitimni amalga oshiruvchi korxonalar soliq deklaratsiyasini topshirishni va soliq to'lovini soliq solinadigan yukni bojxona zonasidan olib chiqqan vaqtda bajaradilar.

Korxonalar buxgalteriya kitobini yuritishlari aktivlarni berganda batafsil yozuvlarni olib borishlari va soliq solinadigan yuklarni bojxona zonasidan olganda belgilab borishlari zarur.

Iste'mol solig'i bo'yicha boshqarish va tekshirish

Iyul 1991-yilgacha iste'mol soliq bo'yicha siyosat asosan aholi bilan ish olib borish, maslahatlar berish va boshqarish bilan chegaralangan edi. Ko'rsatilgan vaqtdan keyin soliq tekshirishlari ham amalga oshiriladigan bo'ldi.

Soliq to'lovchilarga qulay bo'lishligi uchun iste'mol solig'i bo'yicha hisob-kitob va tekshirish daromad solig'i va korporatsiya foydasiga solinadigan soliq bilan bir vaqtda olib boriladigan bo'ldi.

Shu tartibni jamiyat ongida o'rnatish uchun choralar ko'riladi.

Samaradorli tekshirishlar birinchi navbatda yirik va qasddan soliq to'lamaydigan shaxslarga qaratiladi. Shu bilan bir qatorda bunday

tekshirishlar ortiqcha to'langan summalarni qaytarib berishni talab qilgan huquqiy shaxslarga ham qo'llaniladi.

Shunday qilib, to'g'ri soliq solish tartibini ta'minlash uchun hamma choralar ko'riladi. Iste'mol solig'i tizimida daromad solig'i va korporatsiya foydasiga solinadigan soliqdan farqi bor. Masalan, soddalashtirilgan soliq to'lash sxemasidan foydalanmaydigan korxonalariga buxgalteriya kitobi va schyot-fakturalar saqlanib qolinmasa, sotib olish bo'yicha soliq summasini chiqarib tashlash qabul qilinmaydi.

Shu munosabat bilan, soliq hisobini to'g'ri olib borish uchun va kelajakda to'g'ri tuzilgan soliq deklaratsiyasini topshirishni ta'minlab berish uchun kerakli boshqarish ishlari olib boriladi.

1995-yili soliq majburiyati ifodalangan deklaratsiyalar soni 2364 mingni va 7166,7 mlrd. ien soliq summasini tashkil qildi. Shundan jismoniy shaxslar 703 ming va 229,3 mlrd. ien va korporatsiyalar 1662 ming va 6937,4 mlrd. iendan iborat bo'ldi.

Aksiz va boshqa soliqlar

Alkogol ichimliklarga solinadigan aksiz.

Alkogol ichimliklarga aksiz solig'i solish tizimi Yaponiyada uzoq davrli tarixga ega. Alkogol ichimliklarni ishlab chiqishga litsenziya berish tizimi Meydzi (1868-yil) hukumati tashkil topgandan keyin kiritilgan edi. Ularni sotish uchun litsenziya berish 1938-yili tashkil qilingan.

Litsenziya berish tizimlari alkogol ichimliklarga solinadigan aksizlar tushumini barqarorlashini ta'minlab berdi. Ular, aholini sog'lig'ini saqlashda, mast holatda transportni boshqarish natijasida yo'l-transport hodisalarining kelib chiqishini kamaytirdi.

Alkogolga davlat monopoliyasi, yoki litsenziya tizimi AQSHda va boshqa mamlakatlarda ham qo'llaniladi.

Litsenziya alkogol ichimliklarni ishlab chiqarishga mo'ljallangan ishlab chiqaruvchi zavodlarga har bir tipi va nomi uchun beriladi. 1997-yil 31-mart kuniga bunday zavodlarni (litsenziyalangan korxonalar) soni 3289 ga yetdi.

Yaponiyada 2293 SAKE guruch arag'i ishlab chiqaradigan (2236 tasi litsenziyalangan) korxonalar bo'lib, ular mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan kichik va o'rta korxonalardan iborat.

Ba'zi korxonalar o'zgarib turgan iqtisodiy konyunkturaga moslasha olmadi va amaliyotda sotsial-iqtisodiy sharoitni o'zgarishi SAKEga talabni tushirib yubordi va natijada SAKE ishlab chiqaruvchilar soni kamayib ketdi. Masalan, 1955-yili SAKE ishlab chiqaradigan korxonalarining soni 4021 ta bo'lsa 1996-yili 2306 ni tashkil qildi. Ko'rsatilgan sababga asosan hukumat «SAKE ishlab chiqarish va u bilan bog'liq tarmoqlarni barqarorlashtirish maqsadida maxsus tadbirlar» qonunini qabul qildi va uni amalga oshirdi.

Bu tadbirlar SAKE ishlab chiqarish fondlariga kredit garantiyalari tizimini qo'llash, alkogol ichimliklar ishlab chiqarish uskunalarini yangilash (modernizatsiya) fondlarini tashkil qilishdan iborat.

Pivo va viski ishlab chiqarish korxonalarini soni kolleji va ulardan yirik ishlab chiqarish quvvati mavjudligi uchun bu tarmoqda ishlab chiqarish va ular o'sib bormoqda, nisbatan barqaror. Masalan, 1950-yili pivo ishlab chiqarish uchun 13 korxonalar va 1966-yili 143 korxonalar litsenziyaga ega bo'lgan. Viski ishlab chiqaradigan korxonalar ham shunday holatda edi. Agar 1965-yili ular 18 ta bo'lsa 1996-yili 23 ni tashkil qildi.

«Alkogol ichimliklarga solinadigan aksiz to'g'risida»gi qonun qayta ko'rilganda (1994-yil), pivo ishlab chiqarishning eng pastki ishlab chiqarish hajmi belgilandi. Uni 2000 mingdan 60 ming litrga tushirish ularni mayda ishlab chiqaruvchilar ko'payishiga olib keldi («Mahalliy pivo»). Bunday pivoni ishlab chiqarish bo'yicha 31-oktabr 1997-yili 169 litsenziya berildi.

Alkogolni sotish uchun litsenziya har bir savdo korxonasiga kerak. 1966-yil 31-martdagi holatda 184000 litsenziyalangan savdo birliklari (tochka) bo'lgan.

Iste'molchilar manfaatini ko'zlab 1989-yildan boshlab spirt ichimliklari bilan savdo qilishga litsenziya berishni chegaralash qisqartirilib borildi.

Univermaglarga litsenziya berish faol boshlanadi, aholi sonini me'yori qo'llanildi va litsenziya berishni lotereya tizimi amalga oshirildi va h.k. 1994-yil iyul oyida tartibga solish bo'yicha hukumat qarori qabul qilindi. Shundan keyin, litsenziya olishi bilan xohlagan import alkogol ichimliklari bilan univermaglarda savdo qilish erkinlashtirildi, aholi yashaydigan va ma'muriy hududlarda litsenziya kvotasi kengaytirildi, oziq-ovqat magazinariga mazasi uchun

qo'shiladigan shirin SAKE «Mirin»ni chakana savdoda sotish uchun litsenziya berildi.

1996-yili may oyida alkogol mahsulotlar bo'yicha Markaziy komissiyada spirtli ichimliklar bilan savdo qilishni litsenziyalash tizimi tamoyillarini muhokama qilish boshlandi

1997-yil 13-iyunda komissiya o'zining ma'ruzasini tasdiqladi. Hujjatda spirtli ichimliklar bilan savdoni litsenziyalashni kelajakda ham saqlab qolish ta'kidlandi (kadrlar masalasi qo'shilgan holda).

Shu bilan bir qatorda, soddalashtirish va takomillashtirish bo'yicha qator tadbirlarni amalga oshirish tavsiya qilindi: iste'molchilarga qulaylikni yanada ko'tarish uchun masofaviy asos bekor qilindi, alkogol ichimliklar aylanish doirasini takomillashtirishda aholi sonini hisobga olish, maxsus xarakterga ega bo'lgan har xil tadbirlarni qaytadan ko'rib chiqish, bekor qilish. Masalan, maxsus litsenziyalarni, yirik savdo birliklariga import alkogol ichimliklar yarmakasini o'tkazish uchun vaqtincha litsenziya berish va h.k.

Kelajakda shu ma'ruza asosida qator choralar ko'riladigan bo'ldi.

Yaponiyada ishlab chiqarilgan alkogol ichimliklar bo'yicha aksizlar ishlab chiqaruvchilar tomonidan to'lanadi va korxonalar ishlab chiqaruvchi alkogol mahsulotni ortib jo'natgan onda aksiz solig'i olinadi.

Import alkogol ichimliklar bo'yicha aksiz, bojxona zonasidan alkogol mahsulotlarni olib chiqib ketuvchilar tomonidan yukni ortib chiqib ketish vaqtida to'lanadi.

Aksiz solinadigan baza alkogol mahsulotning hajmi hisoblanadi.

Alkogol ichimliklar 10 tipga va 11 turga bo'linadi va soliq stavkasi har bir tipga alohida belgilanadi. Ayrim turdagi alkogol ichimliklardan tashqari (pivo, vino), soliq stavkasi ichimlikdagi alkogolning foiziga qarab belgilanadi.

Ishlab chiqaruvchilar har bir zavoddan ortib jo'natilgan ichimliklar partiyasi bo'yicha aksiz deklaratsiyasini kelgusi oyning oxirigacha topshirishlari kerak va mahsulot jo'natilgan oyning keyingisini oxirigacha aksiz solig'ini to'lashlari kerak. Alkogol mahsulotlarni bojxona zonasidan olib ketuvchi shaxslar, oldindan deklaratsiyani topshirishlari kerak va bojxona zonasidan mahsulotni olib ketgunga qadar aksiz to'lovini topshirishlari zarur.

Ishlab chiqaruvchining iltimosiga ko'ra, aksiz solig'ini to'lash 1 oygacha qoldirilishi mumkin.

Soliqni muhlatida to'lamaslik, sotishdan olinadigan tushumni ushlab qolinishi sababi bilan bog'liq bo'lsa ishlab chiqaruvchi zalog (...)ni berishi zarur. Bojxona zonasidan alkogol mahsulotlarni olib ketuvchi shaxslar ham zalogni ... bergundan keyin bojxona boshlig'i aksizni to'lash muhlatini surib berishini iltimos qiladilar.

1996-yili umumiy tushgan aksiz summasini 75,5% pivo, 7,9% - SAKE va 7,8% viskiga va qolgan boshqa ichimliklarga to'g'ri keldi.

Agar aksizlarning tushumi SAKE bo'yicha 1990-yili 41,3% tashkil qilgan bo'lsa, uning salmog'i keyinga yillari tushib ketganligi aniq ko'rinib turibdi. Uning teskarisi, pivodan tushgan aksizlar 1950 yili 27,5% tashkil qilib, 1996-yili uning salmog'i deyarli 2,5 marta oshdi.

Soliq organlari alkogol ichimliklarni ishlab chiqaruvchilarni tekshirib turadi.

Tekshirish qonun bo'yicha belgilangan xomashyo ishlatiladimi, ishlab chiqarish uslublari talab darajasidami kabi savollarga javobni tasdiqlash uchun amalga oshiriladi.

Shu bilan bir qatorda ishlab chiqaruvchilar korxonadan ortib jo'natilgan har bir partiya alkogol mahsulotlar bo'yicha aksiz deklaratsiyasini to'g'ri topshirilganligi ham tekshiriladi.

Agar tekshirish natijasida aksiz summasining noto'g'riligi, yoki deklaratsiyasi topshirilmagan bo'lsa soliq inspeksiyasining boshlig'i, ularni to'g'rilashga, chora ko'radi yoki xususiy ajrim belgilaydi.

Amaliyotda bunday hodisalar juda kam uchraydi. Shuning uchun alkogol ichimliklar bo'yicha aksiz solig'ini olishda soliq intizomi boshqa soliq'larga nisbatan ancha yuqori.

Alkogol ichimliklar sotuvchi korxonalarni tekshirish, qo'shimcha ravishda va sotilayotgan ichimliklarni laboratoriyada tahlil qilish maqsadida qo'llaniladi.

Davlat alkogol ichimliklarni ishlab chiqarishni boshqaradi. Bu soha bo'yicha qator qarorlar va me'yoriy hujjatlar qabul qilingan. Ular quyidagilardan iborat: «Alkogol ichimliklarni sotish muammolarini yechishning asosiy yo'nalishlari», «spirtli ichimliklar ishlab chiqaruvchi tarmoqni modernizatsiya qilish». Bu qaror ichimliklarni ishlab chiqaruvchi kichik va o'rta korxonalarni modernizatsiya va ratsionalizatsiya qilish uchun qaratilgan edi.

Alkogol mahsulotlari idishlarini ikkinchi marta qaytadan ishlashga yordamlashish tadbirlari o'tkazilgan edi. Alkogol ichimliklarni voyaga

etmaganlar iste'mol qilishini oldini olish me'yoriy hujjatlari qabul qilingan. Bundan tashqari alkogol mahsulotlarni ishlab chiqarish, sotish va iste'mol qilishni boshqarish va ular bo'yicha soliqlarni to'lash kabi hujjatlar ham qabul qilingan. Yaponiyada ayrim egri soliq quyidagilarni o'z tarkibiga oladi: chekish mahsulotlari bo'yicha aksizlar, benzina aksiz, mahalliy yo'l solig'i, avia yoqilg'iga aksiz, neftdan olingan gazga aksiz, neftga aksiz, birjaga solinadigan soliq, gerb yig'imi, transport vositalarini tonnajiga solinadigan soliq va energiya resurslarini o'zlashtirishga yordam berish solig'i.

Chekish mahsulotlariga solinadigan aksiz. Bu aksiz chekish mahsulotlarini ishlab chiqarishga solinadi. Aksizni chekish mahsulotlarini tabak fabrikasidan yoki bojxona zonasidan olib chiqib ketishda olinadi. Soliqni to'lovchilar chekish mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilar va bojxona zonasidan ushbu mahsulotlarni olib ketuvchi shaxslar hisoblanadi. Soliq stavkasi umumiy qoida bo'yicha 1000 sigaret uchun 3126 ien hisoblanadi.

Benzina solinadigan aksiz va mahalliy yo'l solig'i.

Benzin bo'yicha aksiz yig'imi va mahalliy yo'l solig'i olinadi. Bu ikki soliq bitta obyektga qarashli bo'lib, bir xil soliq bazaga ega bo'lganliklari uchun deklaratsiya olishda, soliq to'lashda yagona soliq sifatida qaraladi. Shunday qilib, benzin bo'yicha olingan aksiz umumdavlat moliyaviy resursi bo'lishiga qaramay, yo'llarni qurish, rekonstruksiya qilish qonuniga binoan to'liq butun mamlakat bo'yicha yo'llarni maxsus moliyalashtirish manbayi hisoblanadi. Bundan tashqari ko'rsatilgan va boshqa qonunlarga binoan, olingan tushumlarni 1/4 qismi mahalliy budjetlar uchun qaytadan taqsimlangan mablag' sifatida qurilish va rekonstruksiya qilish maxsus schyotiga moliyaviy manbayi hisobida o'tkaziladi.

Mahalliy yo'l soliqlari tushumi to'liq prefektura, shahar, maxsus tuman, posyolka va qishloqlarga yo'llarni saqlash uchun maxsus moliyalashtirish manbayi sifatida to'liq qaytadan taqsimlanadi.

Soliq stavkasi har bir kilometr yo'l uchun 53800 ienga teng (48600 ien benzina solinadigan aksiz va 5200 ien mahalliy yo'l solig'i). Okinava prefekturasida bu stavkaning umumiy yig'indisi 46800 ieni tashkil qiladi.

Benzina solinadigan aksiz va mahalliy yo'l solig'i benzinni ishlab chiqaruvchilar va benzinni bojxona zonasidan oluvchilar tomonidan to'lanadi. Asosan bu to'lov avtomobilga ishlatiladigan

benzindan olinadi. Xomashyo sifatida nefteximiya mahsulotlari ishlab chiqarish uchun olinadigan benzintar aksizdan ozod qilinadi.

Benzinga solinadigan aksiz va mahalliy yo'l solig'ining kelib tushishini ta'minlash uchun DSBsi neft birlashmasi (ishlab chiqaruvchilar assotsiatsiyasi), nefteximiya assotsiatsiyasi, tashqi savdo va sanoat vazirligining tabiiy resurslar va energiya Boshqarmasi bilan ma'lumot almashadi.

Agar 1950-moliya yili aksiz tushumi 782 mln. ienni tashkil qilgan bo'lsa, 1980-yili-1825670 mln. ien va 1996-yili-2808280 mln.ienga teng bo'ldi.

Aviatsiya yoqilg'isiga solinadigan aksiz. Aksiz aviatsiya yoqilg'isiga solinadi va uni to'lovchilar qoida bo'yicha, samolyotlarni egalari hisoblanadi. Aksiz stavkasi 26000 ien bir kilometr havo yo'liga belgilangan.

Okinava havo yo'llaridan o'tadigan samolyotlar uchun 15600 ien belgilangan. Aviatsiya yoqilg'isidan tushadigan aksizlar markaziy va mahalliy aeroportlarni qurish va xizmat qilishni moliyalashtirishga sarflanadi.

Neft gaziga solinadigan aksiz. Benzin kabi, umumdavlat aksizi avtomobil yoqilg'isi bo'lmish neft gazlariga ham solinadi. Avtomobillarning yoqilg'i idishlarini to'ldirish uchun berilayotgan neft gazi soliqqa tortiladi. Uni avtomobil idishlarini kim to'ldirsa, o'sha to'laydi. Soliq stavkasi bir kilogramm yoqilg'i uchun 17,50 ienni tashkil qiladi.

Tushayotgan ushbu aksizning yarmi yo'llarni qurish va rekonstruksiya qilishni umumdavlat moliya manbayi hisoblanadi. Qolgan yarmi yuqoridagidek moliya manbayi sifatida prefekturalar va alohida ahamiyatga ega bo'lgan shaharlar o'rtasida taqsimlanadi.

Neftga solinadigan aksiz. Neftga solinadigan aksiz xom neft, import tariqasida olib kelinadigan neft mahsulotlari, gazga o'xshash ko'mir vodorodlariga qo'llaniladi.

Xom neftga bo'lgan aksizni stavkasi bir kilometrga 2040 ienni va tabiiy gazga -- bir tonnaga 720 ienni, import yo'li bilan keltiriladigan suyultirilgan neft gazini (LPG) bir tonnasi uchun 670 ien belgilangan.

Neftdan olinadigan aksiz tushumi neft va unga tenglashtirilgan alternativ energiyalarni ishlab chiqarish bo'yicha davlat chora-tadbirlarini moliyalashtirish uchun ishlatiladi.

Birjaga solinadigan soliq. Birjaga solinadigan soliqqa va moliyaviy fyucherslarda amalga oshiriladigan hamma fyuchers bitimlari (shu jumladan indeksli fyuchers bitimlari) va opsiyon bitimlar tortiladi. Uning to'lovchilari birjada qatnashib, bitimlar tuzuvchilar hisoblanadi.

Birja soliqlarni yig'ishda maxsus vakil bo'lib, uni qatnashuvchilardan yig'ib, soliq organlariga to'lashi kerak. Soliq solinadigan baza va soliq stavkasi fyuchers bitimlari bo'yicha, bitimni kontrakt summasidan 0,001% tashkil qiladi. Opsiyon bitimlardan -0,01% opsiyon bahasidan iborat bo'ladi.

Gerb yig'imi. Gerb yig'imi ma'lum turdagi hujjatlarga, masalan, kontraktlar, veksellar va aksiya guvohnomalariga qo'llaniladi. Qoida bo'yicha gerb yig'imi, uning hajmiga teng daromad qiymatini ifodalovchi markalarni eslatilgan hujjatlarga yopishtirish yo'li bilan belgilanadi. Lekin, ayrim hollarda, masalan, doimiy ravishda juda ko'p soliq to'lanadigan hujjatlar o'tkazilsa, soliq to'lovchilar o'zlariga qulay bo'lishi uchun, soliqni deklaratsiya asosida yoki naqd pul to'lash uslubini tanlashlari mumkin. Gerb yig'imining stavkasi bitta hujjat yoki kitob uchun 200dan 600000 iengacha bo'lishi mumkin.

Daromad markalari mulk huquqini ro'yxatga olish va litsenziya berish uchun ham qo'llaniladi. Mulk huquqini belgilash yoki uni berishni ro'yxatga olishni va davlat imtihonlarini topshirishi uchun to'lovni berishda daromad markalari yopishtiriladi.

Transport vositalarining tonnajiga solinadigan soliq. Transport vositalari tonnajiga solinadigan soliq avtomobillarni texnik ko'rikdan o'tkazishda qo'llaniladi. Soliqni texnik ko'rikning sertifikatini oluvchi shaxs, yoki mikrolitrajlik avtomobillarni ro'yxatga olish nomerini oluvchilar to'laydi. Soliq stavkasi avtomobillarning turi va hajmiga qarab belgilanadi. Bu soliqning 1/4 qismi mahalliy o'z-o'zini boshqaruv organlariga mahalliy yo'llarni qurish va rekonstruksiya qilish uchun beriladi.

Energiya manbailarini o'zlashtirishga hamkorlik qilish solig'i. Energiya manbailarini o'zlashtirishga hamkorlik qilish solig'i umumiy elektroenergiya sotuvchi korxonalar sotadigan elektroenergiyaga solinadi.

Soliqni hukumat AES, TES va GES lami qurishga ko'maklashish, elektroenergiya ishlab chiqarish uchun neftga alternativ manbailar topishni rag'barlantirish uchun ishlatiladi.

Soliq stavkasi 1000 kvt-soat sotilgan elektroenergiya uchun 445 ien belgilangan.

Egri soliqlarni tekshirish. Bosh soliq boshqarmasi doimiy ravishda soliq tizimini ma'muriy boshqarishning samaradorligini va egri soliqlarni tekshirish natijasini nazorat qilish ishlarini olib boradi. Yirik korxonalarni tekshirishning yuridik soliq boshqarmalari va kichik korxonalarni soliq inspeksiyalari olib boradi.

Bosh soliq boshqarmasi soliq to'lovchilar bilan tanishtirish seminarlari va soliq to'g'risidagi ma'lumotlarni targ'ibot qilish bo'yicha ham ish olib boradi. Soliq boshqarmasi qonunbuzarchilik ustidan ham keng miqyosda nazorat yuritadi. Birinchi navbatda tekshirish tizimi ishga tushiriladi. Yaponiyada soliq deklaratsiyasi tizimi qo'llanilib, uning chegarasida soliq to'lovchi o'zining daromadini mustaqil va to'g'ri hisoblab, soliqlarni to'lab borishi kerak.

Egri soliqlar bo'yicha tartib buzganligi ustidan tekshirish o'tkazish tizimi. Egri soliqlar bo'yicha tartibni buzganligi ustidan tekshirish o'tkazish tizimi, to'g'ri soliqlar bo'yicha buzilgan tartibni tekshirish tizimiga nisbatan uzoq tarixga ega. 1883-yili soliq tizimi xodimlari birinchi marta alkogol ichimliklar ishlab chiqarish tamaki mahsulotlari bo'yicha aksizlar va ikkita boshqa soliqlar bo'yicha to'lovchilar soliq to'lashdan bosh tortganlari sababli maxsus tekshirish huquqini oldilar. Tez orada boshqa egri soliqlarni to'lashdan bosh tortgan to'lovchilarga ham ushbu tartibni qo'llash odat tusiga aylandi.

1890-yili egri soliqlarni to'lashdan bosh tortgan shaxslarga ko'riladigan choralar to'g'risida qonun chiqarildi. Bu qonunda hamma egri soliqlarni to'lashdan bosh tortgan shaxslarga chora ko'rishni maxsus tartibi o'rnatildi.

Bu qonunga qator o'zgartirilishlar kiritilgandan keyin, uni 1949-yili qaytadan tuzib, to'g'ri soliqlarni to'lashdan bosh tortganlar ham qo'shildi.

Qonunga yangi nom berilib, uni «Soliq tartibini buzganlik ustidan davlat nazorati» qonuni deb yuritiladigan bo'ldi. Ushbu qonun hozirgi kungacha kuchga ega.

1890-yili «Egri soliqlarni to'lashdan bosh tortgan shaxslarga ko'riladigan choralar» qonuni kiritilgandan keyin egri soliqlar bo'yicha ma'muriy ishlar ikkita tizimga asoslandi: tartibbuzarlikni oldini olish uchun tekshiruv o'tkazish va soliq solishdan bosh tortganligi ustidan nazorat qilish uchun tekshirish. Egri soliq solishdan

bosh tortish ko'p miqdorda bo'lganligi uchun, qonun qabul qilingandan keyin oldindan xabar berish tizimi o'rnatildi.

Oldindan xabar berishning mazmuni shundan iboratki, tekshirish natijasida yuridik soliq boshqarmasi yoki soliq inspeksiyasining boshlig'ida shaxsni soliq to'lashdan bosh tortganligi to'g'risida jiddiy shubha tug'ilsa, u tartibbuzarga xabar beradi va xabarda jarimani hajmiga yoki mayda ustama (penya)ga teng pulni to'lashga yoki hibsga olingan mulk hajmiga teng moddiy ajratmani to'lash majburiyatini ko'rsatadi.

Soliq to'lashdan bosh tortgan shaxs, ixtiyoriy ravishda bu xabarnomaga bo'yin sinishi yoki sinmasligi mumkin. Agar shaxs jarimani to'lamaslikka qaror qilsa, unga qarshi jinoiy ish ochiladi va uni jinoiy javobgarlikka tortiladi.

Agar ashaddiy tartibbuzarlik aniqlansa, oldindan xabar bermasdan jinoiy ish qo'llanadi.

Iste'mol solig'i bo'yicha ham oldindan xabar qilish tizimi qo'llanmaydi. Bundan import bo'yicha bitimlar mustasno.

Hozirgi kunda egri soliqlarni to'lashdan bosh tortuvchilar ustidan nazorat qilish shunday holatdagi litsenziya qo'llash va qattiq tekshirishlar natijasida katta hajmdagi yoki ashaddiy bosh tortishlar juda kam uchraydi.

Ilgari alkogol ichimliklarni uyda iste'mol qilish yoki sotishga yashirincha ishlab chiqarish, tayyorlash holatlari uchrab turar edi.

Hozirgi vaqtda soliq organlari tomonidan nazorat qilish va boshqarish ishlari olib borilganligi sababli alkogol ichimliklarni yashirincha ishlab chiqarish yoki alkogol kontrabandasi amaliyotda deyarli yo'q qilingan.

Davlat soliq boshqarmasi benzinga solinadigan aksiz solig'i va boshqa egri soliqlarni katta hajmda to'lashdan bosh tortuvchilarga nisbatan qattiq choralar ko'radi.

Masalan, 1950-yili chora ko'rilgan buzishlar 74341ni tashkil qilgan bo'lsa, 1996-yili 8 ni tashkil qildi. Shu jumladan xabar berishlar 65112 va 6, jinoiy ish qo'zg'atilganlar soni 7314 va 1, ishni to'xtatilgani 1673 va 1 ga to'g'ri keldi. Xabar berish natijasida olingan jarimalar 606 mln. va 3 mln. tondan iborat bo'ldi.

Shunday qilib, egri soliqlarni to'lashdagi tartibbuzarliklar, soliq organlarini nazorat va tekshirish ishlari kuchayishi natijasida katta

yutuqlarga olib kelmoqda, nazorat va taftish ishlari samaradorligi oshib bormoqda.

4.3. Soliq tizimini boshqarish

Bosh soliq boshqarmasi (BSB) Ikkinchi jahon urushidan keyin soliq sohasidagi betartiblik sharoitida yuzaga kelgan. Moliya Vazirligining soliq departamentini soliq yig'ish funksiyasini ajratib berish asosida yuzaga keldi.

BSB hamma davlat soliqlarini hisoblash va yig'ishni amalga oshirdi. Bundan faqat bojxona boji, tonnaj yig'imi va maxsus tonnaj yig'imi mustasno.

Moliya Vazirligining soliq departamenti soliq tizimini o'rganish, rejalashtirish va ishlab chiqish uchun javob beradi. Yuqoridagi kabi ishlarni bojxona boji, tonnaj yig'imi va maxsus tonnaj yig'imi bo'yicha hamda ularni hisoblash va yig'ish bo'yicha Moliya Vazirligining bojxona departamenti va unga qarashli bojxona bo'limlari olib boradi.

Hozirgi kundagi Bosh soliq boshqarnasining tarkibi uchta shoxobchadan iborat.

Bosh soliq boshqarmasi, regional (yuridik) soliq boshqarmalari va soliq inspeksiyalari.

Bosh soliq boshqarmasi, bosh boshqarmadan va 11 ta yuridik boshqarmalardan iborat (Tokio, Kanto-Sinesu, Osaka, Sapporo, Seiday, Nagoya, Kanadzava, Xirosima, Takamatsu, Fukuoka va Kumamoto), Okinava yuridik soliq inspeksiyasi va mamlakat bo'yicha 524 ta soliq inspeksiyalarini o'z ichiga oladi.

Bosh boshqarma 4 ta bo'limlardan iborat: boshqarma boshlig'ini sekretariati, soliq solish bo'limi, tushumlarni yig'ish va nazorat qilish bo'limi va tekshirish va tergov qilish bo'limlari. Bosh boshqarma siyosatning umumiy yo'nalishini belgilaydi va davlat soliq solish rejasini bajaradi. Shu bilan bir qatorda mamlakat bo'yicha yagona soliq qonunchiligini qo'llashni muvofiqlashtirish uchun yuridik soliq boshqarmalari va soliq inspeksiyalariga ko'rsatma va yo'llanmalar beradi.

Bosh boshqarma boshqa vazirliklar, mahkamalar, qiziqqan tashkilotlar va xorijiy soliq organlari bilan aloqalarni muvofiqlashtiradi.

Har bir 11 ta yuridik soliq boshqarmalari bosh boshqarma kabi tashkilot tarkiblariga ega. Ular, o'zlariga bo'yinsinuvchi soliq inspeksiyalariga bosh boshqarma ko'rsatmasi asosida buyruqlar beradi. Yuridik soliq boshqarmalari ham to'g'ridan to'g'ri doimiy tekshirishlarda, qonunbuzarlikni aniqlash va soliqlarni yig'ishda qatnashadi. Masalan, shu boshqarmada tekshirish va qonunbuzarlikni aniqlash bo'limi korporatsiya foydasiga solinadigan soliqni va iste'mol solig'ini yirik kompaniyalarda tekshiradi va soliq to'lashdan bosh tortuvchilarni aniqlab, chora ko'radi.

Bundan tashqari shu boshqarmani soliq inspeksiyalarini inspektorlari egri soliqlarni, masalan, alkohol ichimliklar va benzindan olinadigan aksizlar bo'yicha yirik kompaniyalarni tekshiradi. Shu boshqarmani nazorat va tushumlarni yig'ish bo'limi muhlati o'tgan soliqlarni va yirik boqimandalarni undirish bilan shug'ullanadi.

Okinavani yuridik soliq inspeksiyasi 1972-yil 15-mayda tashkil qilingan. Bu inspeksiya boshqa yuridik soliq boshqarmalarning funksiyalarini bajaradi.

Lekin ulardan farqli o'laroq kamroq ish bajaradi va o'zining tarkibida bo'limlarga ega emas.

Soliq inspeksiyalari to'g'ridan to'g'ri ichki soliqlarni yig'ish va soliq to'lovchilar bilan yaqindan aloqani mustahkamlab boradi.

Har bir soliq inspeksiyasi o'ziga qarashli hududlar bo'yicha hamma ichki soliqlarni baholash (aniqlash) va yig'ish huquqiga ega.

Bu inspektorlarni tashkil qilish, ularning ishini hajmiga bog'liq. Qoida bo'yicha, inspeksiya boshlig'i qo'l ostida ular bitta bo'limdan va 3 ta guruhdan iborat: muvofiqlashtirish bo'limi, tushumlar ustidan nazorat va yig'ish guruhi, inspeksiya guruhi (jismoniy shaxslar) va inspeksiya guruhi (huquqiy shaxslar):

- muvofiqlashtirish bo'limi kadrlar masalasiga, buxgalteriya hisobi, soliq inspeksiyasidagi umumiy masalalarga javob beradi;

- nazorat va tushumlarni yig'ish guruhi soliq majburiyatlarini ustidan nazorat qilish, soliq boqimandalarini to'liqroq yig'ish uchun javobgar hisoblanadi;

- jismoniy shaxslar bo'yicha inspektorlik guruhi daromad solig'i va alohida tadbirkorlardan olinadigan iste'mol solig'i bo'yicha ish olib boradi va ma'lumotlar to'plash bilan shug'ullanadi;

- mol-mulk solig'i bo'yicha inspektorlik guruhi meros va hadya soliqlarini yig'ishga javob beradi;

– yuridik shaxslar bo'yicha inspektorlik guruhi korporatsiya foydasiga solinadigan soliq, korporatsiya olinadigan ist'emol solig'i, daromad manbayida olinadigan daromad solig'i va egri soliqlarni yig'ish bo'yicha javobgar hisoblanadi. Eng kichik soliq inspeksiyalarida faqat bitta muvofiqlashtirish bo'limi va bitta inspektorlik guruhi tashkil qilinadi.

Har bir guruh faoliyati ustidan nazoratni katta soliq inspektori yoki soliqlarni yig'ish bo'yicha katta inspektor yurg'izadi. Har bir guruh tarkibi 7-10 odamdan iborat.

Yirik soliq inspeksiyalarida aholi bilan ishlash bo'yicha maxsus (alohida) inspektor bo'lib, ichki soliqlar chegarasida ish olib boradi, hamda alkogol mahsulotlari bo'yicha katta soliq inspektori tayinlanib, u alkogol ichimliklari bo'yicha aksizlarni yig'ishga javob beradi va ishlab chiqaruvchilar ustidan nazorat yuritadi. Yirik inspeksiyalarda yana inspeksiya boshlig'ining muovini bo'lib, u boshliqqa yordam beradi, maxsus inspektorlik lavozimi ham belgilanib, u yirik soliq to'lovchilarni tekshirish bo'yicha javob beradi. Yana soliqlarni yig'ish bo'yicha maxsus inspektor bo'lib, u yirik boqimandalarni yig'ish uchun javobgar hisoblanadi.

Milliy iqtisodiyotni tez darajada rivojlanishi bilan yuridik shaxslarni soni va aholi ayniqsa shaharlarda ko'payib bordi. Ushbu sharoitda BSBni ma'muriy xizmatini sifat darajasi tushib ketmasligi uchun oxirgi 10 yil ichida, shaharlardagi yirik soliq inspeksiyalarini bo'lish yo'li bilan 11 ta yangi soliq inspeksiyasi ochildi.

BSB tarkibiga Davlat vino tayyorlash ilmiy tekshirish instituti kirib, ular alkogol ichimliklarni ishlab chiqarishni tahlil qilib, ilmiy tekshirishlar o'tkazadi va Davlat soliq kolleji ham kiritilgan bo'lib, ular soliq tizimi xodimlarini o'qitish dasturlari bilan shug'ullanadi.

Davlat soliq adliyasi soliq solish bo'yicha yechilmagan holatlar bo'yicha soliq to'lovchilar arizalarini qaytadan ko'rib chiqadi. Davlat soliq kolleji va Davlat soliq adliyasi yuridik soliq boshqarmasi joylashgan yirik shaharlarda va Okinavadagi yuridik soliq inspeksiyalarda o'zlarining bo'limlarini ochgan.

Bosh soliq boshqarmasining Shtat xodimlarining tarkibi ham mamlakatdagi iqtisodiy sharoitga qarab o'zgargan. Ikkinchi jahon urushidan keyin yuqori darajadagi giperinflyatsiya va aholini yangi soliq tizimi bilan tanish emasligi natijasida soliq ma'muriyatida tartibsizlik, tushunmaslikka olib keldi va uni inqiroz chegarasiga olib

bordi. Uning xodimlarining soni deyarli 62 ming kishiga etdi. Iqtisodiyotni tiklash pirovardiga yetkazilgandan keyin 1954-yili ularning soni 50300 kishiga tushirildi.

1972-yildan 1986-yilgacha xodimlarning soni 52 ming atrofida tebranib turdi. Bu davlat ma'muriyati va moliya sohasida oddiy bo'lmagan holatni ifodalay edi. Lekin, 1989-yili iste'mol solig'ini va 1991-yili yer qiymatiga solinadigan soliq kiritilgandan keyin BSB tarkibi 1992-yili 56 mingdan ortib ketdi va 1997-yili 57202 kishini tashkil qildi. BSB tarkibi quyidagi tartibda taqsimlangan: 55736 kishi (97,4%) yurudik soliq boshqarmalari va inspeksiyalarida, 606 kishi (1,1%) bosh boshqarmada, 37 odam (0,14%) davlat vino tayyorlash institutida, 368 kishi (0,6%) —davlat soliq kollejida va 456 odam (0,8%) davlat soliq adliyasida ishlaydi.

Shunday qilib, Yaponiyada soliqlarni boshqarish katta soliq xodimlari armiyasi tomonidan amalga oshiriladi va ularning har biriga davlat xazinasiga yo'naltirilgan 0,9 mlrd. iendan ko'proq soliq va gerb yig'img'iri keladi. Oxirgi o'n yillarda soliq va yig'img'irlarni yo'naltirish xarajatlarini kamaytirish evaziga ishining samaradorligini oshirdi.

Tayanch iboralar

Depersonifikatsiya, soliq tizimi, nol shift, tamoyillari, «Ko'ko' soliq deklaratsiyasi, energiya manbalari, fyuchers, opsiyon bitim.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Ikkinchi jahon urushidan keyingi iqtisodiy sotsial siyosatni yo'nalishi.
2. Nima uchun depersonizatsiya qilingan kompaniyalarning kapitali asosan bank krediti hisoblanadi?
3. Ishchilarni uzoq muhlat xizmat qilishining sabablari.
4. Milliy daromadga nisbatan soliq og'irligi qanday o'zgarib bordi.
5. Manbayida va soliq deklaratsiyasi asosida olinadigan soliqlarning farqini tushuntiring.
6. Iste'mol solig'ini olish tartibini yoriting.

V bob. XITOIY XALQ RESPUBLIKASI SOLIQLIQ TIZIMI

- 5.1. Xitoy xalq respublikasida soliqlar tizimi sohasidagi tashkilotlarning vakolati va ularning vazifasi.
5.2. XXRda soliqlarning guruhlantirishi va xususiyatlari.
5.3. Soliqlar tizimi ma'muriy davlat organi.

5.1. XXRda soliqlar tizimi sohasidagi tashkilotlarning vakolati va ularning vazifalari

Soliqlar tizimi g'aznasining asosiy manbasi hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda soliq muhim iqtisodiy dastak bo'lib, davlat tomonidan mamlakatni ijtiroviy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

1994-yildagi soliq islohotini ijobiy natijasi shundan iboratki, birinchi marta dunyoda Xitoyda "Sotsializmi bozor iqtisodiyatiga" moslashtirilgan ta'sirchan soliq tizimi tashkil qilindi. XXR harakatidagi soliq tizimi Xitoyga tashqi dunyoni ochib berishga qaratilgan, bu esa u'z navbatida qizg'in sur'atda milliy iqtisodiyotini rivojlantirishga olib keldi. XXI asr boshida XXR iqtisodiyotining rivojlanish sur'atiga dunyo mamlakatlari havas bilan qaraydi.

XXR da davlat budgetiga soliqning kelib tushish dinamikasi

Yillar	Soliq tushumining umumiy summasi (mln.yuan)	Budget daromadida soliq tushumlarining salmog'i (%)	IYAM umumiy summasida soliq tushumining salmog'i (%)
1960	20,37	35,6	14,0
1970	28,12	42,4	12,5
1980	57,17	49,3	12,7
1985	204,08	101,8	22,8
1990	282,19	96,1	15,2
1993	425,33	97,8	12,3
1994	512,69	98,3	11,0
1995	603,80	96,7	10,3
1996	690,98	93,1	10,2
1997	823,40	95,2	11,0

Shunday qilib, oxirgi 40 yil davomida budget darajasidagi soliq salmog'i qariyb 2.5 baravar ko'rarildi va ichki yalpi mahsulotdagi salmog'i sek-in-asta tushib 11,0% atrofiga keldi.

Soliqlar qonunchiligi va soliq siyosatini yaratib, amalga oshiruvchilarga quyidagi davlat organlari kiradi:

Milliy ijtiroviy kongress va uning doimiy qo'mitasi

Davlat kengashi

Moliya vazirligi

Soliqlar tizimi davlat ma'muriyati

Davlat kengashi haqidagi tarifikatsiya va taqviqlash qo'mitasi

Boj bosh boshqarmasi

Soliqlar qoidalarini milliy ijtiroviy kengash tomonidan ishlab chiqiladi.

Soliqlar tizimi sohasida qoidalar (instruksiya) davlat kengashi tomonidan tayyorlandi.

Soliqlar tizimi sohasida mahkama qoidalarini moliya vazirligi tomonidan tayyorlandi.

Davlat kengashi va Boj bosh boshqarmasi, masalan, QQS bo'yicha vaqtincha yo'riqnomani tushuntirish bilan shug'ullanadilar.

Xitoy qonunchiligi bo'yicha ayrim-huquqiy aktlar faqat "yuqori darajada" emas, balki joylardagi boshqaruv organlarida ham qabul qilinishi mumkin.

Har xil hokimiyat darajasiga qarab soliq tuzumlarini markaziy soliqlar (o'zining), mahalliy soliqlarga (o'zining) va markaziy ham mahalliy budgetlarga tushadigan soliqlar (boshqaruvchi soliqlar)ga bo'linadi. Markaziy soliqlar mamlakat ichidagi aylanmalardan olinadigan iste'mol soliqlari, boj-xona boji, qo'shilgan qiymat soliqlari va boj-xona organlari yig'adigan iste'molga solinadigan soliqlar.

Mahalliy soliqlar: daromad soliqlari, shahar va tumanning yerridan foydalanilgan uchun to'lov, qishloq xo'jalik yerlardan foydalanilgan uchun soliq, asosiy kapitalga qilingan investitsiyaga solinadigan soliq, yerni sozishga solinadigan soliq, mol-mulk soliqlari, ko'chma mulkka solinadigan soliq, merosga solinadigan soliq, avtotransport vositalari va avt kemalaridan foydalanilgan uchun soliq, mol-mulkka, uy qurishiga solinadigan soliq, dehqonchilikka solinadigan soliq, hayvonlarni boqish va ko'paytirishga solinadigan soliq.

Boshqaruvchi soliqlar:

– mamlakat ichidagi aylanmaga solinadigan qo'shimcha qiymat solig'i: 75% markaziy budjet va 25% – mahalliy budjet,

– eadbirkorlik faoliyatiga solinadigan soliq: temiryo'l departamenti, bank va sug'urta kompaniya birlashib (консолидированный) to'laydigan soliqning bir qismi, hamda sug'urta va moliya kompaniyalari qo'shimcha 3% to'laydigan soliq markaziy budjet daromadiga o'tkaziladi, qolganlari mahalliy budjetlar daromadiga yo'naltiriladi.

Korxonalar foydasiga solinadigan soliq: davlat korxonalari, mahalliy banklar va bankdan tashqari moliya institutlari to'laydigan soliq, temiryo'l departamenti, bank, sug'urta kompaniyalari birlashib to'laydigan soliqni markaziy budjet daromadiga o'tkaziladi. Qolganlari mahalliy budjet daromadiga o'tkaziladi.

Chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar va chet el korxonalari foydaga solinadigan solig'i: chet el banklari to'laydigan soliq markaziy budjetga tushadi va boshqa subyektlardan olinadigan soliq mahalliy budjet daromadiga tushadi.

Resurs solig'i: qirg'oq atrofida neftni qazishdan tushadigan soliq markaziy budjetga va qolgan obyektlardan olinadigan soliqlar mahalliy budjetga yo'naltiriladi.

Shaharlarni saqlash va qurish uchun soliq: temiryo'l departamenti, har xil bank va sug'urta kompaniyalari birlashib to'lanadigan soliq markaziy budjetga, qolganlari mahalliy budjetga yuboriladi.

Gerb yig'imi: 88% – markaziy budjetga va 12% – mahalliy budjetga o'tkaziladi.

XXR qonunchiligida chet el investitsiyasiga soliq solish masalalari ham ko'rilgan: chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar, chet el korxonalari va chet el fuqarolari quyidagi soliq turlarini to'laydi: qo'shilgan qiymat solig'i, iste'molga solinadigan soliq, tadbirkorlik faoliyatiga solinadigan soliq, chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar va chet el korxonalari foydasiga solinadigan soliq, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, resurs solig'i, yerni sotish uchun soliq, ko'chmas mulkka solinadigan soliq, gerb yig'imi, avtotransport vositalari va suv kemalaridan foydalanganlik uchun soliq, mulkni o'tkazishdan olinadigan soliq, dehqonchilikka solinadigan soliq, bojxona boji. Tashqi pul mablag'lari, chet el texnologiyasi va nou-xausi.

Xitoyga jalb qilish uchun chet el fuqarolari va yuridik shaxslariga soliq solishda ko'p miqdorda soliq yengilliklari berilgan.

Masalan, iyul 1999-yil holatiga soliq imtiyozlari borish bo'yicha 60 mamlakat bilan XXR shartnomasi bo'lgan. Shu jumladan, Yaponiya, AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya, Rossiya, Hindiston, Ukraina, Litva, O'zbekiston va boshqalar. Shulardan 50dan ortig'i ishlab turgan shartnomalarga kiradi. XXRda soliqlar muhim iqtisodiy ahamiyatga ega.

5.2. XXRda soliqlarning guruhlanishi va xususiyatlari

Hozirgi zamonda Xitoyda 25 turdagi soliqlar ishlatiladi. Ularning xususiyati va bajaradigan funksiyalariga qarab quyidagi guruhlariga birlashtirish mumkin.

Oborot solig'i: ushbu guruh soliqlar ularning 3 ta turini birlashtiradi: qo'shilgan qiymat solig'i, iste'molga solinadigan soliq (sotishga solinadigan soliq), tadbirkorlik faoliyatiga solinadigan soliq. Ushbu soliqlarni yig'ish ishlab chiqarish, muomala va xizmatlar sohasidagi tovar aylanmasi, sotish hajmiga bog'liq.

Foyda (daromad)ga solinadigan soliq. Bunga quyidagilar kiradi: mamlakat korxonalarini foydasiga solinadigan soliq, chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar, chet el korxonalari foydasiga solinadigan soliq va jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'i kiradi. Bu guruh soliqlardan tushumlar huquqiy shaxslarni olgan foydasini summasiga va jismoniy shaxslarni daromadining hajmiga bog'liq.

Resurs to'lovlari: resurs solig'i va yer solig'i, shahar va tuman yerlaridan foydalanganlik uchun to'lovlardan tashkil topadi. Ushbu soliqlar tabiatdan foydalanuvchilar va shahar yer-mulkliklaridan foydalanganlardan olinadi.

Resurs to'lovi davlat mulki hisoblangan tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun solinadi.

Ularning asosiy maqsadi - har xil mintaqalar va sharoitlarda tabiatdan foydalanish natijasida olgan soliq to'lovchilarni daromadini baravarlash hisoblanadi.

Maqsadli soliq va yig'imlar: shaharlarni saqlash va rivojlantirishga solinadigan soliq, qishloq yerlaridan foydalanganlik uchun soliq, asosiy kapitalga investitsiya qilishga solinadigan soliq, yerni sotishga solinadigan soliq.

Mol-mulk solig'i: mol-mulk solig'i, ko'chmas mulkka solinadigan soliq, merosga solinadigan soliq (kiritish arafasida).

Operatsiyalardan (harakatdan) soliq. Bu guruhga kiradi: avto-transport vositalari va suv kemalaridan foydalanganlik uchun soliq, gerb yig'imi, mulkni o'tkazishga solinadigan soliq, qimmatli qog'ozlar muomalasiga solinadigan soliq (kiritish arafasida), bu soliqlar ayrim operatsiyalarga (harakatlar) solinadi.

Qishloq xo'jalik soliqlari: dehqonchilikka solinadigan soliq, hayvonlarni boqish va ko'paytirishga solinadigan soliq.

Dehqonchilikdan yoki chorvachilik faoliyatidan daromad oluvchi huquqiy va jismoniy shaxslar soliq to'lovchi hisoblanadi.

Bojxona boji. Xitoy hududiga tovarlarni olib kelish (olib ketish) soliqqa tortiladi. 1994-yilda Xitoy soliq tizimida jiddiy o'zgarishlar sodir bo'ldi. Ayni paytda XXR dagi barcha soliqlar 3 guruhga bo'linadi.

Markaziy soliqlar, qo'shma soliqlar, mahalliy soliqlar. Markaziy soliqlar bojxona bojlari, iste'mol solig'i, bojxona undiradigan QQS, shuningdek, banklar, tashkilotlar, davlat korxonalari va xorijiy savdo korporatsiyalaridan undiriladigan xo'jalik faoliyati uchun solingan biznes solig'i deb yuritiladi.

Qo'shma soliqlar QQS, tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun soliq, qimmatli qog'ozlarga solinadigan soliq hamda boshqa bank va tashkilotlardan undiriladigan biznes solig'ini birlashtiradi.

Mahalliy soliqlar korxonalar foydasiga solinadigan soliq, boshqa manbalardan undiriladigan biznes solig'i, ko'chmas mulkka solinadigan soliq, jismoniy shaxslardan undiriladigan daromad solig'i, gerb yig'imlari, meros uchun soliq, yer qiymatini oshirganlik uchun soliq va boshqalarni o'z ichiga oladi. Xitoy xalq respublikasidagi asosiy soliqlar guruhlar bo'yicha ko'rib chiqildi.

Xo'jalik faoliyati uchun soliq (biznes solig'i) quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- soliq solinadigan xizmatlar ko'rsatish
- nomoddiy aktivlar sotish
- ko'chmas mulkni sotish

U tovar aylanmasiga asoslanib hisoblanadi. Unga doir hisobotlarni topshirish va to'lash davriyligi har oyda amalga oshiriladi. Faoliyat turlariga ko'ra soliqning quyidagi stavkalari belgilanadi:

Transport xizmati - 3%

- Qurilish, muhandislik ishlari – 3%
- Moliyaviy faoliyat – 8%
- Pochta va telekommunikatsiyalar – 3%
- Madaniyat va sport – 3%
- Xordiq chiqarish 5 – 20% (barlar, restoranlar 5%)
- Namoddiy aktivlar xarid qilish – 5%
- Ko'chmas mulkni sotish – 5%

Aylanmadan olinadigan soliqlar

Ushbu soliqlar qo'shilgan qiymat solig'i, iste'mol solig'i va tadbirkorlik faoliyatiga solinadigan soliqlardan tashkil topadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i. Ushbu soliqqa Xitoy hududida sotish aylanmasi, tovarlarni import qilish, xizmat ko'rsatishlar tortiladi.

Tovarlarni aylanmasiga ikkita stavka qo'llanadi – 13% va 17%. Tovarlarni birinchi zaruriylar tarkibiga kiradigan yoki boshqa guruh tovar va huquqlarga taalluqligiga qarab ko'rsatilgan stavkalar qo'yiladi.

Tovarlarni eksport qilish nol stavka bilan soliqqa tortiladi. Soliq summasini aniqlash uchun to'lovchilar guruhlariga bo'linadi: odatdagi, mayda va import qiluvchilar.

Odatdagi soliq to'lovchilar budjetga to'lanadigan QQS bo'yicha kvartaliga to'langan va solingan soliq uchyo'ti hisobotini alohida olib borishlari zarur. Ko'rsatilgan summalar o'rtasidagi farq budjetga to'lanadigan soliq summasini ko'rsatadi.

Budjetga to'lanadigan QQS summasini aniqlash formulasi: budjetga to'lanadigan QQS joriy davrga olingan QQS – shu davrda to'langan QQS.

Olingan QQS joriy davrdagi sotish hajmiga belgilangan stavkaga ko'paytiriladi.

Mayda soliq to'lovchilar soliqni tovarlarni sotishdan olgan daromad yoki ko'rsatilgan xizmatini belgilangan stavkaga ko'paytirish yo'li bilan aniqlaydilar. Tijorat sohasidagi savdo aylanmasi 4% va qolgan sektorlardagi aylanmalar 6% ko'paytiriladi.

Import guruhi bo'yicha soliq keltirilayotgan tovarlarning boj qiymati stavkasiga ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi.

Soliq solinmaydigan tovarlar: o'zlari mustaqil sotadigan qishloq xo'jalik korxonalari va fermerlar ishlab chiqargan mahsulotlari, boshqa mamlakatlarda qayta ishlab XXRga olib kelinadigan tovarlar,

aholidan olingan antikvar kitoblar, tibbiyot preparati va asboblari, niokr (ilmiy izlanish va tajriba konstruktor ishlari)ni o'tkazish uchun keltirilgan instrument va uskunalar, maorif ehtiyoji uchun keltirilgan uskunalar, boshqa davlatlar hukumatlari va tashkilotlari to'lovni bergan to'lov material boyliklari, nogironlar ehtiyoji uchun, ularning korxonasi olib kelgan buyumlar, chet el va vatanning investorlari moliyalashtiradigan davlat buyurtmasi bilan amalga oshiriladigan loyihalar bo'yicha keltirilgan uskunalar.

Iste'molga solinadigan soliq

Soliqqa ishlab chiqariladigan va XXR hududiga import orqali keltiriladigan quyidagi guruh tovarlar tortiladi: Chekish mahsulotlari, alkogol ichimliklar, kosmetika, yuvelig buyumlari, benzin, motorli qayiq, moped, mototsikl, avtomobil va boshqalar. Eksport qilinadigan iste'mol tovarlari soliqdan ozod qilingan. Soliq stavkalari tovarlar guruhi va ayrim guruhlar tarkibi bo'yicha tabaqalantirilgan. Asosan foizi stavkalar qo'llanadi va ayrim tovarlar bo'yicha qat'iy pulda belgilangan stavka ham ishlatiladi. Masalan, chekish mahsulotlari bo'yicha 25-50%, alkogol ichimliklar bo'yicha 5-25%, kosmetika 30%, zargarlik buyumlari 5-10%, benzinning bir litri uchun 0,2-0,28 YUAN olinadi. Chetdan keltiriladigan iste'mol tovarlari belgilangan stavka bilan boj qiymatidan olinadi.

Tadbirkorlik faoliyatiga solinadigan soliq

Xitoy xalq respublikasi hududlarida xizmat ko'rsatish, nomoddiy aktivlarni o'tkazish, ko'chmas mulklarni sotuvchi korxonalar va fuqarolar to'laydilar.

Soliq solinadigan obyekt va stavkalari quyidagilardan iborat: transport va aloqa (3%), moliya, sug'urta biznesi (8%), madaniyat va sport (3%), tomosha o'yinlari (5-20%), xizmat ko'rsatish (5%), ko'chmas mulkni sotish (5%) va boshqalar. Soliq to'lashdan ozod qilinadi: xizmat ko'rsatgan tibbiyot muassasalari, bolalar bog'chasi, qariyalar uyi, uylanish va ko'mish xizmatlari, invalidlarni aholiga qilgan xizmatlari, o'qitish, o'simlik va hayvonot dunyosini kasalliklardan muhofaza qilish, madaniy tadbirlar bo'yicha kirish to'lovlari, diniy xizmatlar.

Foyda (daromad)ga solinadigan soliq

Bu guruh soliqlar tarkibida mamlakat korxonalarini foydasiga solinadigan soliq, chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan va chet el korxonalari foydasiga solinadigan soliq va jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliqlar kiradi.

4a. Mamlakat korxonalari foydasiga solinadigan soliq.

Soliqni huquqiy asoslari 1993-yilgi korxonalar foydasiga solinadigan soliq bo'yicha vaqtincha yo'riqnoma hisoblanadi. (1994-yili uni bajarish bo'yicha tushuntirish berilgan). Soliqni davlat, kollektiv, xususiy, qo'shma korxonalar va boshqa tashkilotlar (xususiy shaxslar) to'laydi. Soliq solinadigan obyektga mahsulot, ish, xizmatdan olinadigan foyda, boshqa tadbirkorlik faoliyatidan va operatsiyalardan (manbayi) olingan foydalar hisoblanadi. Foydaga solinadigan soliq to'lovchi hisobot yili davomida olgan foydasidan ruxsat etilgan chiqarishlar (imtiyozlar) chiqarib tashlangandan keyin qolgan foydaga solinadi.

Soliqni hisoblash tartibi: foydaga solinadigan soliq = soliq solinadigan foyda x 33% : 100.

Asosiy stavkadan tashqari ikkita pasaytirilgan stavkalar - 18% va 27% - kam foydali, past rentabellik korxonalariga qo'llaniladi.

Soliq chiqarishi (vichet) va soliq imtiyozlari ma'lum talablarga javob beradigan korxonalariga qo'llaniladi. Masalan, yuqori texnologiyani qo'llayotgan korxonalar, chiqindilarni qayta ishlash, kambag'al hududlarda yangi tashkil qilingan kompaniyalar, tabiiy ofatdan zarar ko'rgan korxonalar, ijtimoiy ahamiyatli xizmat ko'rsatuvchi (aholini mehnat bilan ta'minlash) korxonalar, shahar korxonalari va davlat qishloq xo'jalik korxonalari va h.k.

Chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar va chet el korxonalari foydasiga solinadigan soliq.

Chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar va chet el korxonalari foydasiga solinadigan soliq hisoblash va undirib olish mexanizmi 9-aprel 1991-yili qabul qilingan XXR qonunida belgilangan. Bosh boshqarma ofisi Xitoyda joylashgan chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalarini soliq solinadigan foydasi hamda daromadi (Xitoy hududida olingan va chet elda olingan) hisoblanadi. Chet el kompaniyalari foydaga solinadigan soliqni faqat XXR hududida olingan manbalar hisobidan to'laydilar.

Ushbu korxonalarining soliq olinadigan bazasi, joriy yil olingan umumiy (yangi) foydasi uni olish bilan bog'liq bo'lgan xarajat va yo'qotishlar summasiga kamaytirilgan hajmda hisoblanadi. Soliqni 33% stavka bilan to'laydi (30% + 3% foydaga solinadigan "mahalliy" soliq). Xitoy hududida vakolatxonasi bo'lmagan, lekin XXR hududidan daromad oladigan (foizlar, ijara to'lovi) Xitoy hududida vakolatxonasi bo'lgan, lekin bu hududda olingan daromad asosiy faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan korxonalar umumiy olgan daromadlaridan 20% soliq to'laydilar.

Soliq chiqarishlari va soliq imtiyozlari ishlab chiqarish, eksport va texnologik, chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar va chet el korxonalarini maxsus iqtisodiy zonada joylashgan bo'lsa yoki davlat tomonidan belgilangan iqtisodiy va texnologiyani rivojlantirish zonalarini, offshor zonalarida joylashgan bo'lsa beriladi. Chet el investorlari (yuridik shaxs) daromadini kompaniyaga kelgusida qayta investitsiyaga bersa (uning ustav kapitalini ko'paytirish uchun), yoki bu mablag'lar XXR hududida qatnashsalar, yangi ishchi o'rinlari tashkil qilish uchun ishlatsalar, bu daromadlar soliqqa tortilmaydi. Chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar foydaga solinadigan soliq bo'yicha qo'shimcha chiqarish berilsa, bu chiqarish mahalliy hokimiyat chiqargan qaror asosida bo'ladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini qonuniy asoslari XXRni 10.0.9.1980-yilgi qonunni (1993-yil qaytadan ko'rilgan), uni bajarish bo'yicha 28.01.1994-yil chiqarilgan tushuntirish hujjatlari hisoblanadi. Soliqni to'lovchilar Xitoyda doimiy yashash joyi bo'lgan jismoniy shaxslar yoki bunday joylarga ega bo'lmagan XXR hududida bir yil va undan ortiq yashagan shaxslar hisoblanadi. Ushbu shaxslar soliqni hamma daromadlaridan (XXR hududida va chetki davlatlardan olgan) to'laydilar. XXR hududida doimiy yashash joyiga ega bo'lmagan, uning rezidenti hisoblanmagan, yoki uning hududida bir yildan kam yashagan jismoniy shaxslar soliqni faqat XXR hududida olingan daromadlardan to'laydilar. Soliq obyektini ishchi va xizmatchilarni ish haqi, yordamchi yakka xo'jalikdan olgan daromad yoki tadbirkorlik faoliyati orqali olgan daromad, korxonalar va tashkilotlardan pudrat va ijara shartnomalari asosida olgan daromadlari, ko'rsatilgan xizmatga berilgan mukofot, mulkni ijaraga berishdan olgan daromadlar hisoblanadi.

a) asosiy muhim soliq ishchi va xizmatchilarning olgan ish haqisidan ushlangan soliq hisoblanadi. Soliqqa har oyda olgan ish haqi 800 yuanga kamaytirilgan (qattiq belgilangan harakat summasi) holda tortiladi. Olingan farqqa to'qqiz pog'onali quyidagi soliq stavkalari qo'llanadi:

Pog'on a	Har oyda soliq solinadigan daromad	Soliq stavkasi	O'rnatilgan chiqarish
1.	501 ortiq emas	5	0
2.	501-2000	10	25
3.	2001-5000	15	125
4.	5001-20000	20	375
5.	20001-40000	25	1375
6.	40001-60000	30	3375
7.	60001-80000	35	6375
8.	80001-100000	40	10375
9.	100000 dan ortiq	45	15375

XXR hududida doimiy yashash joyi bo'lmagan, lekin shu hududda ish haqi oladigan shaxs yoki Xitoyda doimiy yashash joyi bo'lgan va uning hududidan tashqarida ish haqi oladigan shaxslar 800 yuanga qo'shimcha (bir oyga 3200 yuan) xarajatlarga qo'shimcha kamaytirish oladilar.

b) yakka yordamchi xo'jalikdan va tadbirkorlik faoliyatidan olgan daromadni soliqqa tortish. Soliq solishga yordamchi xo'jalikdan olingan yoki tadbirkorlik faoliyatidan olingan va uni olish bilan bog'liq bo'lgan xarajat yo'qotishlarni chiqarib tashlangan yangi daromad hisoblanadi. Olingan farqqa quyidagi 9 bosqichning (pog'onali) soliq stavkasi qo'llanadi:

Pog'ona	Har yilgi soliq solinadigan daromad	Soliq stavkasi	Beriladigan chiqarish
1.	5001 dan ortiq emas	5	0
2.	5001 - 10000	10	250
3.	10001 - 30000	20	1250
4.	30001-50000	30	4250
5.	50000	35	6750

Har yili soliq solinadigan daromad
Yordamchi xo'jalik va tadbirkorlik faoliyati

Hisoblash tartibi:

Yordamchi xo'jalik va tadbirkorlik faoliyatidan har yilgi soliq solinadigan daromadi uning har yilgi umumiy daromadidan uni olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarni chiqarish yo'li bilan aniqlanadi.

Har yilgi soliq summasining qiymati = (har yilga soliq solinadigan daromad) x (soliq stavkasi) va undan belgilangan chiqarishni ayirish.

d) korxonalar va tashkilotlardan shartnoma va ijara asosida olingan daromadlar. Soliqqa korxonalar va tashkilotlardan shartnoma va ijara orqali olingan umumiy yillik daromad tortiladi. Daromad xarajat summasiga kamaytiriladi (bir oyga 800 yuan) olingan farqqa "b" punktida ko'rsatilgan stavkalar qo'llanadi.

Soliqqa har bir tushum 4000 yuandan yuqori bo'lmasa, 800 yuanga kamaytirib qolgani tortiladi. Agar har bir tushum 4000 yuandan ko'p bo'lsa, daromaddan xarajatning 20% chiqarib tashlanadi.

Soliq stavkasi 20%, soliq solinadigan daromad = umumiy olingan daromad-800 yuan (yoki 20% daromad); soliq summasi = soliq solinadigan daromad x20:100.

e) mulkni sotishdan olinadigan daromad.

Soliq solinadigan daromad = mulkni sotishdan olingan boshlang'ich qiymati-sotish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar

Soliq summasi = soliq solinadigan daromad x20 : 100

f) foizlar, dividendlar va boshqa tushumlar.

Soliq summasi = Har bir manba bo'yicha umumiy daromad summasi x20% : 100.

Quyidagi daromadlarga soliq solinmaydi:

- xalqaro tashkilotlar, chet el tashkilotlari va davlat organlari tomonidan ilmdagi, ta'lim, madaniyat, sog'liqni saqlash, sport, madaniyat, atrof-muhitni muhofaza qilishdagi yutuqlarga berilgan mukofotlar;

- davlat kengashi farmoyishi bilan chiqarilgan moliyaviy obligatsiyalar bo'yicha foizlar, Moliya vazirligi chiqargan davlat zayomlari va omonat depozitlari bo'yicha olingan foizlar;

- Davlat Kengashini yagona qoidasiga binoan ish haqiga qo'shilgan maxsus hukumat ustamasi, davlat kengashi qarori asosida beriladigan soliq solinmaydigan subsidiyalar, dotatsiyalar va qator to'lovlar;

- muhojirlarga yordam berish tashkilotlarining nafaqalari, moddiy yordam, boquvchisini yo'qotganlarga berilgan nafaqa;

- sug'urta to'lovlari;
- harbiy xizmatchilarga beriladigan pul mablag'lari va pul mukofotlar;
- yagona davlat nizomi asosida davlat ishchi va xizmatchilarini ish haqiga qo'shimcha, chiqish nafaqasi, uzoq xizmati uchun nafaqalar;
- bankdagi schyotda to'planadigan tibbiy sug'urta nafaqasi va uzoq yillik xizmati uchun nafaqa;
- diplomatiya va konsul darajasidagi shaxslarni olgan daromadlari.

Resurs to'lovlari

Resurs to'lovlari resurs solig'i va yer solig'idan (shahar va tumanlarning yeridan foydalanganlik uchun to'lov) tashkil topadi.

5a) Resurs solig'i.

XXR hududida mineral resurslarni qazish bilan shug'ullanayotgan tabiatdan foydalanuvchilar-huquqiy va jismoniy shaxslar soliq to'lovchisi hisoblanadi.

Soliqning stavkalari quyidagi mineral resurslarini turiga qarab belgilanadi.

	Soliq obyekt	Soliq stavkasi
1.	Xom neft	Bir tonnaga 8-30 yuan
2.	Tabiiy gaz	1000 kub metr uchun 2-15 yuan
3.	Ko'mir	0,3-5 yuan 1 tonnaga
4.	Temir rudalari	1 tonnaga 2-30 yuan
5.	Rangli metallar rudaşiga	1 tonnaga 0,4-30 yuan
6.	Tuz	
(1)	Qattiq tuz	1 tonnaga 10-60 yuan
(2)	Suyuq tuz	1 tonnaga 2-10 yuan

Soliq summasi = (soliq solinadigan obyektlar miqdori) X (Har birlikka soliq stavkasi).

Asosiy soliq chiqazishlari va yengilliklari.

Agar bu xomashyo isitish maqsadida ishlatilsa, neftni qazib olish soliقدan ozod qilinadi. Soliq to'lovchilar - tabiatdan

foydalanuvchilar tabiiy ofatdan, halokatdan zarar ko'rsalar, ko'rgan zararlari hajmidan kelib chiqib chiqarishlar va imtiyozlar beriladi.

Temir rudalari va rangli metallarni qazib oluvchi shaxta (artel)larga soliq chiqarishlari beriladi.

5b) Yer solig'i (shahar va tumanlar yeridan foydalanganlik uchun to'lov)

Soliqni korxonalar va fuqarolar to'laydi. Bundan chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan tashkilotlar, chet el kompaniyalari va xorijiy fuqarolar mustasno.

Soliq stavkasi mintaqalar bo'yicha har bir birlikka tavsiflanadi. Masalan, bir kvadrat metrga yillik stavka yirik shaharlar uchun 0,5-10 yuan, o'rtacha shaharlar uchun esa 0,4-8 yuan va kichik shaharlarga 0,3-6 yuan, hamda qazib olinadigan hududlarda 0,2-4 yuan.

"Kambag'al" mintaqalar va yuqori potentsiali bor tumanlarga soliq stavkasi ko'tarilishi va tushurilishi mumkin.

Hukumat, ijtimoiy va harbiy organlar egallagan yerlar, davlat budjetidan moliyalashtiriladigan tashkilotlar egallagan yerlar, cherkov, park, tarixiy yodgorliklar egallagan yerlar, munitsipal ma'muriy organlarga qarashli umumiy foydalanadigan yerlar, daraxt va o'rmonlar bilan band bo'lgan yerlar, chorvachilik kompleksi va baliq xo'jaligi bilan band bo'lgan yerlar, atrof-muhitni muhofaza qilish, energetika va transport xo'jaligi ehtiyoji uchun band qilingan yerlar soliq solishdan ozod qilinadi.

Maqsadli soliqlar va yig'imlar

Ushbu guruh soliqlar: qishloq xo'jalik yerlaridan foydalanganlik uchun soliq, shaharlarni saqlash va rivojlantirish uchun soliq, asosiy kapitalga qilingan investitsiyaga solinadigan soliq, yerni sotishga solinadigan soliq.

6a) qishloq xo'jalik yerlaridan foydalanganlik uchun soliq. Soliq huquqiy va jismoniy shaxslardan olinadi. Bunga chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar va chet el fuqarolari kirmaydi. Yerni imoratlar qurish va boshqa qishloq xo'jaligidan tashqari maqsadlarga foydalanilsa soliqqa tortiladi. Soliqqa davlat va kollektiv mulki hisoblangan qishloq xo'jalik yerlari tortiladi. Soliq stavkasi mintaqalar (joylar) bo'yicha bir odamga to'g'ri keladigan yer uchastkasining o'rtacha razmeriga qarab va mintaqadagi iqtisodiy vaziyatga qarab tabaqalashtiriladi.

Qo'shni mintaqalar o'rtasida keskin farq bo'lmisligi uchun Moliya vazirligi provinsiyalar va provinsiyalar bo'yicha soliq birligiga belgilangan o'rtacha stavka tabaqalashtirilgan. Bu stavka har bir kvadrat metrga 2,5-9 yuanga teng. Soliq summasi qishloq xo'jalik yerini stavkaga ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi.

Soliq bir marta to'lanadi.

Asosiy yengilliklar va imtiyozlar quyidagicha:

Harbiy obyektlar, temiryo'l, aeroport, maktab, shifoxona joylashgan yerlar; irrigatsiyaga mo'ljallangan yerlar; qishloqlarda joylashgan mayda yer uchastkalari, yordamchi xo'jalikni olib borish uchun (uy oldidagi yerlar), qochoq va ko'chirilgan odamlar bilan band yerlar soliqdan ozod qilinadi. Agar yerlar qishloq aholisiga yangi uylar qurish uchun berilsa, soliq chiqarishi va imtiyozi qo'llaniladi. Xizmatdagi harbiylar va ularning oilalariga, yetim bolalarga, dehqonlarga - agar ular sezilarli og'ir moliyaviy ahvolda bo'lsalar, mehnat invalidlarini ta'minlash, avtomobil yo'llarini qurish uchun ajratilgan yerlarga soliq solinmaydi.

6b) Asosiy kapitalga qilingan investitsiyaga solinadigan soliq.

Soliq to'lovchilar XXR hududida asosiy kapitalga mablag' qo'yadigan tashkilotlar, ularning bo'limlari, uy xo'jaligi va fuqarolar hisoblanadi. To'lovchilar tarkibiga chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar, chet el kompaniyalari va xorijiy davlatlarning fuqarolari kirmaydi.

Soliq obyekti va uning stavkalari

	Soliq solinadigan obyektlar	Soliq stavkasi,%
	A. Infrastruktura	
1.	Davlat obyektlari	0
2.	Davlat tashabbusi bilan kiritilgan loyihalar, lekin transport, energika holati bilan chegaralangan	5
3.	Ofislar, mehmonxona yotoqxona	30
4.	Uy-joy qurilishi, tijorat qurilishi qo'shilgan holda	0,5
5.	Boshqa yo'nalishlar	15
	B. Rivojlanish va rekonstruksiya	
1.	Davlat obyektlari	0
2.	Boshqa obyektlar (uy-joy qurilishining ayrim obyektlariga stavka 5%)	10

Daviat sektoriga investitsiya qilish afzal hisoblanadi.

Soliq asosiy kapitalga qilingan investitsiyaning umumiy summasidan olinadi.

6v) Yerni sotishga solinadigan soliq (ko'chmas mulk) soliq to'lovchi davlat yeridan foydalanish huquqini boshqarish va unda joylashgan qurilishlarni (ko'chmas mulkni sotish) sotish va boshqalar ixtiyoriga o'tkazish orqali daromad olgan tashkilot va fuqarolar hisoblanadi.

Soliq solinadigan baza soliq to'lovchi ko'chmas mulkni sotishda qo'llangan baholash narxi asosida belgilangan qiymat hisoblanadi.

Qo'chmas mulkni baholash qiymati = ko'chmas mulkni sotishdan olinadigan tushumi- chiqarishga mo'ljallangan xarajatlar turlari. Soliqni progressiv stavkasi qo'llaniladi.

Pog'ona		Soliq stavkasi,%
1.	50% chiqariladigan xarajatlar moddasidan oshmaydigan baholangan qiymat	30
2	50% dan ortiq va 100%ga chiqariladigan xarajatlar moddasidan oshmaydigan baholangan qiymat	40
3	100% ortiq va 200% chiqariladigan xarajatlar moddalaridan oshmaydigan baholangan qiymat	50
4	200% chiqariladigan xarajatlar moddasidan oshadigan baholangan qiymat	60

Soliqni hisoblash tartibi: birinchi qadam soliq to'lovchi ko'chmas mulkni sotishdan olgan baholangan qiymatni aniqlashdan iborat. Ushbu summa ko'chmas mulkni sotishdan olingan tushumdan xarajatlar moddasini chiqazib tashlangandan qolgan hisoblanadi. Shu yo'l bilan topilgan soliq solinadigan bazaga soliq stavkasi qo'llanadi.

Soliqdan imtiyozlar beriladi. Agar soliq to'lovchi yashaydigan uyni sotish natijasida olgan tushumi- baholangan hisobda chiqaziladigan xarajatlar moddasining 20% dan ortiq bo'lmasa yoki davlatni qurilish talablari bo'yicha buzilgan uyni o'rniga yangi uy-joy berilsa soliqdan ozod qilinadi.

Mol-mulk solig'i

Bu guruh soliqlar mol-mulk solig'i ko'chmas mulkka solinadigan soliq va mernsga beriladigan mulkka solinadigan soliqlardan iborat.

a) Soliq shahar, okrug, tuman, industrial va qazib olinadigan hududlarda olinadi.

Soliq to'lovchilar – imorat va inshootni mulk egalari, ofislar egalari, ularda joylashgan garov xatlar bo'yicha kreditorlar, ijaraga beruvchilar hisoblanadi. Chet el investitsiyasi bilan ishlaydigan korxonalar, chet el kompaniyalari va chet el fuqarolari bunga kirmaydi.

Soliq bazasiga ikki xil stavka qo'llaniladi: 1,2% va 12%.

Agar soliq bazasi sifatida – mulkning qoldiq qiymati olinsa (boshlang'ich qiymat 10-30% ga kamaytirilgan) 1,2% stavka qo'llanadi. Agar soliq bazasi sifatida mulkni ijaraga berish natijasida olingan daromad hisoblansa soliq 12% bilan olinadi.

Devlat organlari o'z ehtiyoji uchun foydalanadigan ko'chmas mulk soliq to'lashdan ozod qilinadi. Ijtimoiy tashkilotlar, qurolli kuchlar, davlat budjetidan moliyalashtiriladigan korxonalar, cherkovlar, parklar, tarix yodgorliklari, fuqarolar mulki hisoblangan tijorat maqsadida ishlatilmaydigan ko'chmas mulk, buzilgan, yashash uchun yaroqsiz uy-joylar ham shu tartibda ozod qilinadi

b) Ko'chmas mulkka solinadigan soliq.

Hozirgi vaqtda bu soliqni chet el investitsiyali tashkilotlar, chet el kompaniyalari va chet el fuqarolari to'laydilar. Agar ular imorat va inshootlarga mulk egasi hisoblansa, garov xati bilan kreditorlar va ijaraga beruvchilar ham to'laydilar.

Soliq bazasiga ikki xil stavka qo'llanadi. Ko'chmas mulk qiymatiga nisbatan 1,2%. Agar mulkni ijaraga berib, daromad olsa, u holda 18% stavka qo'llaniladi.

Soliq yengilliklari: yangi qurilgan imoratlar qurilish tamom bo'lgan oydan boshlab 3 yil davomida ozod qilinadi. Imorat rekonstruksiya qilinsa, uning xarajati yangi shunga o'xshagan imorat narxining yarmini tashkil qilsa, ikki yil davomida ozod qilinadi.

Boshqa turdagi yengilliklar joylardagi hokimiyat organlari tomonidan beriladi.

5.3. Soliq solish ma'muriy davlat organi

Davlat Soliq Solish ma'muriy organi Xitoyda eng yuqori soliq organi hisoblanadi. Davlat kengashida vazirlik statusida hisoblanadi. Ushbu organning asosiy funksiyasi – davlat daromadlarini boshqarish va nazorat qilishdan iborat.

Asosiy vakollatlari:

- soliq qonunlarini ishlab chiqish, ularni bajarish bo'yicha yo'riqnomaga va tushuntirish xatlarini tayyorlash, moliya vazirligi bilan birgalikda soliq siyosati to'g'risida takliflar tayyorlash va ularni ko'rib chiqish uchun davlat kengashiga topshirish hamda ularning bajarish tartiblarini ko'rsatib berish;
- markaziy va mahalliy soliq organlarining vakolarini belgilaydi, soliq solish qoidalarini yordamida mamlakatdagi makroiqtisodiy holatni boshqarish va nazorat qilish bo'yicha tadbirlar ishlab chiqish;
- soliq organlarini ishlab tartibli va qoidalarini tayyorlab berish, ularni bajarish ustidan nazorat qilish, mahalliy soliq organlarini joylarga borbir ishi bilan tanishish;
- soliq tizimini isloh qilish to'g'risida takliflar tayyorlash;
- soliq qonunlari va yo'riqnomalarning bajarilishi ustidan nazorat qilish, soliq siyosatini amalga oshirish;
- markaziy (shaxsiy) soliqlarni, boshqaruv soliqlarini, dehqonchiilik solig'i, davlat fondlariga ajratmalarni yig'ish, boshqarish;
- davlat budjeti daromadining joyitilishini tayyorlash, kelishilgan savdolarini tushuntirish, soliqdan chiqazishlar va imtiyozlar berish ustidan nazorat qilish, xalqaro miqyosda soliq solish sohasida ma'lumot almashish va kooperatsiya qilishga yordamlashish, xalqaro soliq konvensiyalarida qatnashish, tuzilgan shartnomaga kelishuvlarni bajarish, eksport-importda yig'im va QQS ni qaytarish, yoki iste'mol solig'i ustidan nazorat qilishni tashkil qilish;
- katta masalalar yechish, ish haqi haqimiga bog'liq masalalarni yechish, soliq ma'muriyati xodimlarining xarajatlarini boshqarish, mahalliy soliq organlari boshliqlarini va boshliqlar muvoini ishga olish va bo'shatish to'g'risida tavsiyalar berish;
- soliq xodimlarini professional va ma'naviy tayyorlash hamda o'qitish;
- soliq tuzatib olishni tashkil qilish, soliq sohasida ilmiy izlanish, soliq agentlarini to'yxizga olish.

Ma'muriyat rahbari va uning to'rtta muovini davlat kengashi tomonidan tayinlanadi. Hosh iqtisodchi va bosh buxgalter ma'muriyat boshliqlari tarkibiga kiradi. Vazirlik tarkibida 14 funksional departamentlar mavjud va har bir departament bir nechta bo'linalar (boshqarmalar)ni o'z ichiga oladi.

Bosh boshqarmaga yuqori lavozimli shaxslar bo'limi, sekretariat, kuzatuvchi kengash, ilmiy-tadqiqot bo'limi, yangiliklar bo'limi va moliya bo'linalari kiradi.

O'zaro solig'i boshqarmasi QQS, iste'molga solinmagan soliq, tadbirkorlik faoliyatiga solinmagan soliqlarga javob beradi. Bundan tashqari, soliq tekshirishi boshqarmasi, moliya departamenti, rejalash va statistika boshqarmasi, kadrlar boshqarmasi, nazorat qilish departamentlari ham tashkil qilingan.

Yuqoridagilardan tashqari, soliq solish masalalari bilan ba'zi nodavlat institutlar, aloqa vositalari, ilmiy ushiraadigan markaz, xizmat ko'rsatish markazi, axborot texnologiyasi markazi, ilmiy tekshirish institutlari va boshqalar shug'ullanadi. Huddud, mintaqalar va mahalliy darajada ham soliq organlar tashkil qilingan. Mintaqalar va mahalliy soliq inspeksiyalaridan tashkil topadi.

Davlat ma'muriy soliq solish organining mintaqaviy bo'linalari to'g'ridan to'g'ri ma'muriyat boshliqlariga bo'ysunadi. Ular funksional organ bo'lib, o'z hududlaridagi soliqlarni yig'ishga javob beradilar. Mahalliy sharoitni hisobga olgan holda ular soliq qonunlari, yo'riqnomalar va tushuntirish xatlarini ishlab chiqishga ham javob beradilar. Bo'linalar boshliqlari va ularning yordamchilari ma'muriyat boshliqlari tomonidan tayinlanadi.

Yuridik bo'linalarning bo'linalari 12 dan ko'p bo'lmaydi. Ular umumiy bo'lim, aytmadigan soliq bo'limi, foydaga solinmagan soliq bo'limi, rejalashtirish va moliya bo'limi, kadrlar bo'limi, nazorat bo'limi, soliq siyosati va boshqalardan iborat. Qo'shimcha ravishda yuridik bo'linalar soliqni tekshirish byurosi, soliqni undirish byurosi, eksport va import ustidan soliq nazorati byuroslarini tashkil qilishlari mumkin.

Mahalliy soliq inspeksiyalari mahalliy ijro etuvchi organlar va yuqori soliq bo'linalarini birgalikda boshqaruvda bo'ladi. Yuqori soliq bo'linalari pasak organlarni vertikal boshqaradi. Boshqacha qilib aytsek, kadrlar masalalari, tashkiliy masalalarni yechadilar va xarajalar smetasining asosiy ko'rsatkichlarini belgilab beradilar. 1999-

yilning boshida XXR da 992000 kishi soliq xizmatchilari safida ishlagan. Umumiy xodimlardan 575000 xodim Davlat soliq solish ma'muriyatida va 416000 kishi mintaqaviy va mahalliy soliq inspeksiyalarida xizmat qilganlar.

Tayanch iboralar

Yuqori soliq organi, boshqarish, nazorat, funksiy, foyda, soliq stavkasi, tang'a yig'imi, bitimlar, gerb.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollar

1. XXRda soliqqa tortish sohasida vakolatga ega bo'lgan tashkilotlarni yoritib bering.

2. Xitoyda aylanmadan olinadigan soliq va qo'shilgan qiymat soliqlarining qiyosiy tavsifini bering.

3. Berkitilgan (o'zining) va boshqaruv daromadlari turlarini keltiring.

4. Xo'jalik faoliyati bo'yicha soliq (biznes soliq)ni ta'riflab bering.

5. XXR da qo'shimcha soliqlar nimadan iborat.

6. Tadbirkorlik faoliyatiga solinadigan soliqni tushuntiring.

VI bob. AMERIKA QO'SHMA SHTATLARINING SOLIQ TIZIMI

- 6.1. Amerika Qo'shma Shtatlari soliq tizimining asoslari.
- 6.2. Federal soliqlar.
- 6.3. Shtatlarning soliq tizimi.
- 6.4. Mahalliy soliqlar.

6.1. Amerika Qo'shma Shtatlari soliq tizimining asoslari

AQSH katta tarixga ega boy davlat bo'lganligi uchun uning soliq tizimi chuqur o'rganilgan, nazariy asoslangan va amaliyotda keng miqyosda sinalgan. Bu tizim bir necha asrlar davomida amaliy xususiyatlarini saqlab, ularni rivojlantirib kelmoqda.

AQSH konstitutsiyasiga binoin federal va Shtat hukumatlari mustaqil soliq siyosati yurg'izish huquqiga ega. Soliqlar federal, Shtat hukumatlari va mahalliy organlari hukumati tomonidan yig'iladi.

AQSHning hozirgi soliq tizimi 1986-yil sentabr oyida qabul qilingan. Ushbu soliq islohoti qonuni 1942-yili kiritilgan daromad to'g'risidagi qonundan keyin eng yirik soliq tadbiri hisoblanadi.

Islohotning asosiy maqsadi federal soliqqa tortish tizimini soddalashtirish va «adolatli» soliq solish yo'li bilan mamlakatda iqtisodiyotni rivojlantirish darajasini rag'batlashtirishdan iborat edi. Islohot natijasida fuqarolarni daromad solig'iga tortish va korporatsiya foydasini soliqqa tortish tizimi sezilarli darajada o'zgardi. Daromad solig'ining eng yuqori stavkasi ayrim shaxslar uchun 50 dan 26 foizga va korporatsiyalar uchun 46 dan 34 foizga tushirildi. 1993-yili qabul qilingan qonun ham soliq tizimiga talaygina o'zgartirish kiritdi. Qonunda xususiy shaxslar uchun ikkita soliq stavkasi (36 va 39,6%) va korporatsiyalarga 34 dan 35 foizgacha o'zgartirish kiritildi. Shu bilan bir qatorda xizmatga taalluqli ziyofat, ko'ngilochar tadbirlar bilan bog'liq chegirmalar qisqartirildi.

AQSHda 70% dan ortiq soliq tushumlari to'g'ri soliqlardan, shu jumladan, ularning 40 foizdan ko'prog'i federal daromad solig'idan iborat.

Soliqlarning zarurligi, mazmuni va ahamiyati ko'pchilik AQSH iqtisodchilari tomonidan nazariy jihatdan asoslangan. Bu sohada Kempbell, Makkonel, Stenli Bryu va boshqalar katta hissa qo'shdilar.

Qator kamchiliklar, qarama-qarshiliklar, iqtisodiyotning ko'p tarmoqliligi xususiyatlarini va harakatdagi soliq qonunchiligi murakkabligini hisobga olib, hozirgi vaqtda AQSH soliq kodeksining yangi loyihasi tayyorlangan.

Ijtimoiy manfaatdorlik va ijtimoiy xizmatning tabiati juda murakkab va ko'p qirrali hisoblanadi. Shu sababli aniq shaxs amaliyotda qaysi sohadan ko'p daromad ko'rayotganini aniqlash qiyindir. Shuning uchun aniq shaxs avtomobil yo'llaridan, bepul o'rta ta'lim tizimidan, davlat va mahalliy xavfsizlik organlari, yong'indan himoya qilish va ob-havoni prognoz qilish xizmatlaridan qanday moddiy manfaat olishini belgilash oddiy masala emas. Demak, soliq og'irligini taqsimlash muammoli masala bo'lib qoladi. Iqtisodiyotda soliq og'irligini taqsimlash muammosiga ikki xil qarash mavjud:

- olingan manfaatni soliqqa tortish prinsipi (tamoyili);
- to'lov qobiliyati konsepsiyasi prinsipi (tamoyili).

Olingan manfaatni soliqqa tortish prinsipiga asosan, uy xo'jaliklari va tadbirkorlar davlat beradigan tovar, ko'rsatgan xizmatni xuddi boshqa tovarlarni sotib olgandek qabul qilishlari kerak. Hukumat tomonidan taklif qilinadigan tovar va xizmatlarni qabul qiluvchilar, ushbu tovar va xizmatlarni moliyalashtirish uchun soliq to'lashlari kerak. Mantiqiy jihatdan bu to'g'ri bo'ladi. Ijtimoiy manfaatning bir qismi olingan manfaatni soliqqa tortish qoidasi asosida moliyalashtiriladi. Masalan, benzindan olinadigan soliq, qoida bo'yicha, yo'llarni qurish va ta'mirlashni moliyalashtirishga sarflanadi. Kim sifatli yo'ldan naf olsa, yo'l uchun xarajatni to'laydi. Shunga qaramay, qachonki aniq va keng miqyosda olingan manfaatni soliqqa tortish prinsipi qo'llanganda shu zahoti qiyinchiliklar kelib chiqadi.

Birinchi qiyinchilik: uy xo'jaligi boshlig'i, tadbirkor ayrim xizmatlardan qanday hajmda naf (foyda) olishini baholash? Avtomobil egalari yaxshi sifatli avtoyo'ldan har xil darajada foyda olganlaridek, avtomobil egasi bo'lmagan shaxslar ham foyda oladilar. Yaxshi yo'llarni paydo bo'lganidan tadbirkorlar ham bozorlarni kengaytirib talaygina yutadilar.

Ikkinchi qiyinchilik: qabul qilingan afzalliklarni soliqqa tortish prinsipi asosida moliyalashtirish hukumatni daromatlarni qaytadan taqsimlash harakatini muvaffaqiyatsizlikka olib keladi. Shuningdek, kambag'al oilalarning xayriya nafaqalarini moliyalashtirish uchun

kerak bo'lgan mablag'ni ulami soliq to'lashga majbur qilish yo'li bilan qoplash fikri ham bema'ni va natijasiz hisoblanadi.

To'lov qobiliyati prinsipi manfaatni soliqqa tortish prinsipidan keskin farq qiladi. Bu prinsipning asosida soliq yuki asosan aniq daromad va farovonlik darajasiga bog'liq degan fikr yotadi.

To'lov qobiliyati prinsipi yuqori daromadli shaxslar yoki tadbirkorlar kam daromadlilarga nisbatan absolyut va nisbiy ko'proq soliq to'lashini talab qiladi.

Bu konsepsiya (qarashlar tizimi) asosida quyidagi fikr yotadi:

Uy xo'jaligi tomonidan olingan har bir qo'shimcha dollar o'z navbatida qiziqishning tobora pasayib borishiga olib keladi. Bunday holni yuzaga kelish sababi oddiy: daromadning dollarda olingan dastlabki qismi birlamchi ehtiyojga ega bo'lgan tovarlarga sarf etilib, keyingi mablag'lar u darajada zarur bo'lmagan tovar va xizmatlarga ishlatiladi. Bu shuni anglatadiki, kambag'aldan soliq sifatida undirilgan dollarlar boy odamdan soliq sifatida olingan dollarlarga nisbatan ko'proq zararni tashkil etishi mumkin.

Shunday qilib, soliqdan ko'rilgan zararni tenglashtirish (haravartlashtirish) maqsadida, soliqni olinadigan daromad hajmiga qarab taqsimlanadi. Bu alohida ahamiyatli holatdir. Lekin bu prinsipni qo'llashning ham muammolari mavjud. Masalan, bir yilga 50 ming dollar daromad oladigan uy xo'jaligi 10 ming dollar oladigan uy xo'jaligidan ko'proq soliq to'lash qobiliyatiga ega. Lekin, boy kishi o'zining daromadiga qarab necha marta ko'proq soliq to'laydimi, yo'qmi degan savol tug'iladi. Amaliyotda har bir kishining soliq to'lash imkoniyati to'liq aniqlanmagan. Masalani yechishda mamlakatni boshqaruvchi partiya, vaqt talabi, hukumatning daromadga bo'lgan talabini hisobga olgan holda, afzalroq ko'rilgan holat olinadi.

Amerika iqtisodiyotining soliqlari tarkibi olingan manfaatni soliqqa tortish prinsipiga ko'ra, ko'proq to'lov qobiliyati konsepsiyasiga to'g'ri keladi. To'lov qobiliyati va olingan manfaatni soliqqa tortish prinsiplarini ko'rib chiqish pirovard natijada soliq stavkalari to'g'risidagi savolga va har qanday shaxsning daromadi oshganda bu stavkalarni o'zgartirish masalalariga olib keladi.

Soliq stavkalari progressiv (ilg'or, taraqqiy), proporsional (mutanosib) va regressiv (orqaga qaytish) tarzida bo'ladi. Shunga qarab soliqlarni ilg'or, mutanosib va regressiv turlariga bo'lish mumkin. Bunday ta'riflash stavka bilan daromadning bir-biriga

munosabatiga asoslanadi. Daromadni olishga sabab, hamma soliqlar daromaddan, mahsulotdan, imorat, yer uchastkasidan olinishiga qaramay, kimningdir daromadidan to'lanadi.

Daromad o'sishi bilan o'rtacha stavka oshib borsa, soliq progressiv (ilg'or) hisoblanadi. Bunday soliq faqat absolyut (mutlaq o'zgarmas) summani faraz qilib qolmay, daromad oshishi bilan olinadigan qismi ko'payishini ham anglatadi.

Orqaga qaytish (regressiv) soliqda, daromad oshishi bilan o'rtacha stavka pasayib boradi. Bunday soliqlar daromad ko'payishi jarayonida uning kam va yanada kam qismini olishni talab qiladi. Regressiv stavkalar bo'yicha soliq katta absolyut summani keltirishi va balki daromad ko'payishi bilan katta absolyut summani keltirmasligi mumkin.

Mutanosib (proporsional) soliq shunday belgilanadiki, daromad hajmining o'zgarishidan qat'i nazar, o'rtacha soliq stavkasi o'zgarmay qoladi.

Ta'kidlab o'tish lozimki, progressiv soliqlar boylarni qattiqroq eza, regressiv soliq kambag'allarga og'irroq ta'sir qiladi.

Federal hukumat tomonidan olinadigan soliqlar mamlakatning hamma hududlarida bir xil bo'lib, ular federal daromadning asosiy bandi hisoblanadi. Shtat soliqlari bir-biridan farq qiladi.

Aholining harakatchanligi (ko'chib yurishi) yuqori darajada bo'lganligi uchun bu soliqlarni yig'ish mexanizmi texnik jihatdan juda ham murakkab hisoblanadi.

Budjet tushumining katta qismini to'g'ri soliqlar ta'minlaydi. Uning hissasi juda yuqori (70 foizgacha). Egri soliqlar asosan regressiv soliq bo'lganligi uchun oddiy soliq to'lovchilar tomonidan doimiy ravishda tanqid qilinadi. Lekin, ko'pchilikning fikricha, egri soliqlarning yagona shubhasiz fazilati bor ularni yig'ishning oddiyliigi. Haqiqatda tovarni sotib oluvchi sotishdan olinadigan soliqni to'lashdan bosh tortmaydi. Teskari holatda unga tovar sotmaydi.

AQSHda to'g'ri va egri soliqlarning tarkibi quyidagi sxemada keltirilgan.

AQSH – federal respublika. Ularning davlat tuzilishi asosida faqat hokimiyatni vazifalari bo'yicha bo'lish emas, hududlar bo'yicha ham ajratish yotadi.

AQSHning soliq tizimi

To'g'ri soliqlar	Egri soliqlar
1. Aholidan olinadigan daromad solig'i.	1. Aksizlar, bojxona boji.
2. Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq: federal, shtat, mahalliy	2. Ijtimoiy sug'urtaga xususiy tadbirkorlarning federal badallari
3. Shtatlarni va mahalliy organlarning mol-mulk solig'i	3. Transport vositalari yig'imi va boshqa soliqlar (tadbirkorlardan olinadigan shtatlar va mahalliy soliqlar)
4. Ijtimoiy sug'urtaga ajratma (federal, shtatlar)	
5. Meros va sovg'alaridan olinadigan soliq	
6. Fuqarolardan transport vositasi uchun olinadigan yig'im	

Hokimiyatning hududlar bo'yicha tuzilishi yetarli darajada vazifalarni aniq chegaralash va uchta hududlar – federal, shtat, mahalliy hokimiyatlarning alohida huquqlarini nazarda tutadi. Bunday ajratilish bilan budget xarajatlari va soliq tushumlarining xarakteri uzviy bog'liqdir.

Federal hukumatning asosiy faoliyati mudofaa, mamlakatning tashqi aloqalari, inson resurslarini qayta ishlab chiqarish (sog'liqni saqlash, ijtimoiy ta'minot, daromadlarni qayta taqsimlash) va davlat qarzi xizmatini ta'minlashdan iborat.

Federal hukumatning har xil xarajatlari ichida quyidagi guruhlar ajralib turadi:

- daromadni himoya qilish;
- milliy mudofaa;
- davlat qarzi bo'yicha foizlarni to'lash.

Daromadni himoya qilish kategoriyasi qariyalar, mehnatga qobiliyatsiz, ishsiz, tibbiyot yordamiga muhtoj nogironlarga yordam ko'rsatish yo'li bilan ularning daromadlari darajasini saqlab turish bilan bog'liq.

Milliy mudofaa federal budjetning to'rtidan bir qismini qamrab oladi. Bu davlat qo'shinlarining jangovar holatini ta'minlash uchun yuqori darajada xarajat qilinishini anglatadi.

Davlat qarzi bo'yicha foizlarni to'lash oxirgi davrda nisbatan oshdi. Bu bir tomondan davlat qarzining oshishi va ikkinchi tomondan foiz stavkalarini ko'tarilishi bilan bog'liq.

Yuqorida ko'rsatilgan xarajatlarni qoplash uchun federal hukumat daromadga va, shu jumladan, soliqlarni yig'ish imkoniyatiga ega.

Federal budjetga fuqarolardan olinadigan daromad solig'i, ish haqi fondiga solinadigan soliq va korporatsiyalar foydasiga solinadigan soliqlar kelib tushadi. Yuqoridagi ketma-ketlikka muvofiq soliq sifatida yig'ilgan har bir dollardan 45,35 va 10 sent kelib tushadi. Bundan tashqari, kichik hajmda aksiz yig'imlari, bojxona boji, ko'chmas mulkka solinadigan soliq, sovg'alardan olinadigan soliq va boshqalar federal budjetga tushadi. Federal budjetga tushadigan aksiz solig'i - benzin, chekish mahsulotlari, alkogol ichimliklarini sotish bilan bog'liq bo'lgan tanlangan soliqlar hisoblanadi.

Shtatlarga aholiga va korporatsiya mulkiga taalluqli nazoratni muntazam tartibga solish, ma'muriy boshqarish funksiyalari, ishchi kontraktlarning bajarilishi ustidan nazorat qilish, kasb faoliyatiga litsenziya berish, fuqarolar holati aktini rasmiylashtirish va boshqa vazifalar yuklatilgan.

O'z-o'zini boshqaruvchi mahalliy organlar asosan o'zlarining hududlarida aholi va korxonalariga har xil xizmat ko'rsatadilar.

Bu maktabda o'qitish, kommunal xizmat ko'rsatish, yo'l xo'jaligi, ijtimoiy yordamlar berish, shaxs va mulkni muhofaza qilish, uy-joy qurilishi, shaharni rivojlantirish, yong'in va politsiya xizmati, dam olish joylariga qarash kabi vazifalarni bajaradi. Boshqaqa qilib aytganda, yashovchilarga istiqomat qilishlari uchun moddiy va sotsial sharoit yaratish, shu hududda joylashgan korxonalarni ishlab chiqarishini rag'batlantirishdan iborat bo'ladi.

AQSHda iqtisodiyotni budjet soliq orqali boshqarish juda keng miqyosda qo'llaniladi. Hozirgi vaqtda 25%ga yaqin ichki milliy mahsulot budjet orqali qaytadan taqsimlanadi.

AQSHda tashkil topgan hokimiyat tarkibiga binoan har bir darajada budjet tashkil topadi - federal hukumat budjeti, shtatlar va mahalliy o'z-o'zini boshqaruvchi organlar budjetiga bo'linadi.

Navbatdagi moliya yiliga (1-oktabrdan boshlanadi) federal budgetning loyihasi hamma federal vazirliklar va mahkamalar ishtirokida ma'nuriy-budget boshqarmasi tomonidan tuziladi va prezident tomonidan kalendar yilining boshida kongressga olib chiqiladi. Kongressda loyiha ko'riladi va navbatdagi moliya yili boshlangunga qadar tasdiqlanadi.

Iqtisodiyotni tartibga solish maqsadida, ayniqsa, tanqislik holatini bartaraf qilish uchun federal budgetning ham daromad, ham xarajat qismidan foydalaniladi, ishlatiladi.

Xarajat qismi 20 ta asosiy budget kategoriyalariga bo'linadi. Shu jumladan, milliy mudofaa xarajati, xalqaro ishlarni olib borish, qishloq xo'jaligi, transport, energetikani rivojlantirish, sog'liqni saqlash, ijtimoiy sug'urta va boshqalar taxminan 60% umumdavlat xarajatlari federal budget zimmasiga va qolgan shtat va mahalliy organlar budgetiga to'g'ri keladi.

AQSHni XX asr oxiridagi iqtisodiy siyosatida asosiy o'rinni soliq sohasidagi tadbirlar egalladi. 1981-1983-yillarda bosqichma-bosqich daromad solig'ining stavkasi sezilarli pasaytirildi. Islohot soliqlarni to'plash boshqarmasi (S.T.B.) zimmasiga to'g'ri keldi. Unga Rahbar erib Charlz Rossoti tayinlandi. Yangi boshliq 33 ta yuridik S.T.B.ni direktorlari va bosh taftishchilarini almashtirdi. Charlz Rossoti soliq boshqarmalari faoliyatidagi kamchiliklarni topdi va ularni yo'qotishi natijasida boqimanda kamaytirildi.

AQSHda hokimiyat darajasi va soliq turlari bo'yicha byudjet tushumining odatdagi tarkibi (foiz hisobida)

Hokimiyat darajasi	Hamma soliqlar	Soliq turlari bo'yicha			
		Daromad solig'i		Sotishga solinadigan soliq	Mulk qiyamiga solinadigan soliq
		Fuqarolar-dan	Korporatsiyalardan		
Federal	56,4	82,1	76,9	30,2	-
Shtat	26,8	16,3	20,9	58,6	4,0
Mahalliy	16,8	1,6	2,2	11,2	96,0

AQSH budget tizimining har bir shoxobchasi alohida soliq'larga asoslangan. Masalan, federal budgetni to'ldirishda asosiy manba aholidan va korporatsiyalardan olinadigan daromad solig'i hisoblanadi. Shtatlar budgeti sotishdan olinadigan soliqqa va mahalliy (shu

jumladan, munitsipal) hukumat budjeti ularning hududida joylashgan mulk qiymatidan olinadigan soliqqa asoslangan.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, federal budjetga 82,1% fuqarolardan va 76,9% korporatsiyalardan olinadigan daromad solig'i kelib tushayapti. Sotishga solinadigan soliqning asosiy qismi shtatlar budjetiga tushmoqda. Mol-mulikka solinadigan soliqning deyarli hammasi mahalliy budjetlarga yo'naltirilmoqda.

Shunday qilib, federal budjet o'zining asosiy talabini fuqarolardan va korporatsiyalardan olinadigan daromad solig'i hisobiga, Shtatlar-sotishga solinadigan soliq va mahalliy organlar mol-mulikka solinadigan soliq hisobiga qoplaydilar.

Ma'lum darajada, an'anaviy bo'lmagan sotishga solinadigan soliq ham mahalliy hokimiyat talabini qondiradi.

AQSHni hozirgi zamon soliq tizimiga federal hukumat va shtat hamda mahalliy hokimiyatlar soliqlarning asosiy turlaridan yonmayon (parallel) foydalanishlari xarakterlidir.

AQSHning soliq tizimi

Soliqlar		
Federal	Shtatlar	Mahalliy
1. Daromad solig'i (federatsiyani)	1. Daromad solig'i (shtatlarniki)	1. Daromad solig'i (mahalliy)
2. Korporatsiyalar foydasi	2. Korporatsiyalar foydasi	2. Korporatsiyalar foydasi
3. Ijtimoiy sug'urtaga ajratma	3. Ijtimoiy sug'urta fondiga badallar	3. Ijtimoiy sug'urta fondiga badallar
4. Bojvona boji	4. Sotishga solinadigan soliq	4. Umumiy sotishga solinadigan soliq, aksizlar, ekologiya solig'i
5. Meros va hadyalar	5. Maxsus alkogol ichimliklar, chekish mahsulotlari va yoqilg'iga solinadigan aksizlar	5. Meros va hadyalardan
	6. Meros va hadyalar	6. Mol-mulk solig'i
	7. Mol-mulk solig'i	7. Transport vositalaridan yig'im
	8. Transport vositalaridan yig'im	

Aholi har uch xil turdagi daromad solig'ini: federal, shtat va mahalliy, ikki xil mol-mulk solig'i: universal va aksiz solig'ini. shtat hamda mahalliy budjetlarga to'laydi.

6.2. Federal soliqlar

AQSHda umumdavlat pul mablag'lari fondi federatsiya budjetida to'planadi. AQSHning budjet tizimida markaziy o'rinni federal budjet egallagani uchun, bu budjetning daromadlari tarkibini ko'rib chiqish alohida ahamiyat kasb etadi.

Daromadlar	Haqiqiy (moliyaviy yil)		
	1980	1990	1992
Aholidan olinadigan daromad soliqlar, mlrd. dollar	244,1	466,9	529,5
Umumiy daromad hajmiga foiz hisobida	47,2	45,3	45,5
Korporatsiyalar foydasiga solinadigan soliq, mlrd. dollar	64,6	93,5	101,9
Umumiy daromad hajmiga nisbatan foiz hisobida	12,5	9,1	8,7
Ijtimoiy sug'urta fondiga beriladigan badallar, mlrd. dollar	157,8	380,0	429,3
Umumiy daromad hajmiga nisbatan foiz hisobida	30,5	36,8	36,8
Aksizlar, mlrd. dollar	24,3	35,3	47,8
Umumiy daromad hajmiga nisbatan foiz hisobida	4,7	3,4	4,1
Meros va hadyalardan tushum mlrd. dollar	6,4	11,5	13,3
Umumiy daromad hajmiga nisbatan foiz hisobida	1,2	1,1	1,1
Bojxona boji, mlrd. dollar	7,2	16,7	19,3
Umumiy daromad hajmiga nisbatan foiz hisobida	1,4	1,6	1,7
Boshqa tushumlar, mlrd. dollar	12,7	27,0	23,9
Umumiy daromad hajmiga nisbatan foiz hisobida	2,5	2,6	2,1
Hamma daromadlar, mlrd. dollar	517,1	1031,3	1165,0
Foiz hisobida	100,0	100,0	100,0

Federal soliqlarni yalpi yig'imi 1,2 trln. dollarni hozirgi kunda undan ham ko'pni tashkil qiladi, shunday hajmdagi soliqlarni 110 mln.dan ko'p soliq to'lovchilar va 15 mln. har xil mulk shakliga asoslangan mustaqil xo'jalik subyektlaridan yig'ish, iqtisodiy va moliya sohasida yuqori darajada huquqiy chegaralar mavjudligi (faqat harakatdagi federal qonunchilik 4 ming bet tekstdan iborat) sharoitida juda murakkab vazifa hisoblanadi.

Shunday qilib, federal budjetning daromadi asosan federal daromad solig'i, federal korporatsiyaga solinadigan soliq va ijtimoiy sug'urta fondiga ajratmalardan iborat.

Aholidan olinadigan daromad solig'ini 4/5 qismi federal budjetga tushib, uning daromad qismining deyarli yarmini tashkil qiladi.

Shuning uchun daromad solig'ini chuqurroq ko'rib chiqishga to'g'ri keladi.

Daromad solig'i

Har yili Amerika Qo'shma Shtatlari fuqarolari federal soliq xizmati (F.S.X.) bo'limiga soliq deklaratsiyasini topshiradilar.

Soliq xizmati deklaratsiyalarni, shu jumladan, pochta orqali jo'natilgan, elektron liniyalar orqali yuborilgan ma'lumotlarni soliq xizmati kompyuterlariga kiritish uchun daromad olmoqchi bo'lgan uy bekalari, ishsiz odamlarni yollaydi.

Keyinchalik bu ma'lumotlar banklar, do'konlar, katta bo'lmagan firmalar va yirik korporatsiyalardan olingan materiallar bilan solishtirilib, soliq tekshiruviga asos bo'ladi.

Agar amerikaliklar, kredit kartochkalaridan tez-tez foydalanib, bitimlarni uchdan bir qismini naqd pulsiz hisob-kitoblardan orqali amalga oshirishini inobatga olsak, ularning cho'ntagi soliq inspektorlari uchun ochiq-oydin, ravshan bo'lib qoladi.

AQSHda soliq tizimini juda murakkab, noqulay va chalkashligini soliqqa tortish sohasidagi mutaxassislar ham tan olishadi.

Amerika soliq tizimining murakkabligini bilish uchun 3000 hujjat asosidagi soliq to'lovchilar qo'llanmasini har bir amerikalik FSXni yaqindagi bo'limidan olishi mumkin. Soliq to'lovchilar uchun har xil soliq hujjatlari, yo'riq-noma va boshqa hosib chiqarilgan ko'rsatmalar ba'zi yillari 500 donadan oshib ketadi. Bu holat ham soliq tizimining oddiy emasligidan dalolat beradi.

Federal daromad solig'i solinadigan subyektlar (huquqiy shaxslar) AQSHning fuqarolari va shu mamlakatning rezidentlari hisoblanadi.

Soliq deklaratsiyasini topshirish zaruriyatini quyidagi chegaralari va asoslari belgilab beriladi:

- yalpi daromadning kattaligi;
- oilaviy ahvoli;
- soliq to'lovchining Yoshi.

Jami yalpi daromadga soliqdan ozod qilinmagan daromad, to'lovchi olgan pullar, tovarlar, mulklar, xizmatlar kiradi.

Umumiy mulk egasi sifatida AQSHning birorta shtatida yashovchi oila uchun alohida huquqiy holat belgilanadi (Arizona, Kaliforniya, Luiziana, Nevada, Nyu-Meksiko, Texas, Vashington, Viskonsin Shtatlarida). Bu guruh soliq to'lovchilarga shu shtatlarni qonunchiligi asosida umumiy mulk deb belgilangan har qanday daromadning yarmi soliq to'lovchining daromadi hisoblanadi.

Soliq to'lovchining oilaviy holati hisobot yilining oxirgi kuni bo'yicha belgilanadi (ko'pchilik soliq to'lovchilar uchun 31-dekabr hisoblanadi).

Qator Yevropa mamlakatlari kabi bu shtatlarda nikohdagi er-xotinlar bitta deklaratsiya topshirishlari mumkin.

Belgilangan jami daromadning hajmi bu darajadan yuqori bo'lsa, deklaratsiya topshiriladi (1997-yili olingan daromaddan 1998-yili deklaratsiya taqdim etiladi).

Oilaviy holati	yoshi	Umumiy daromad (dollar)	yalpi
Oilasiz	65 yoshgacha	6800	
	65 va undan ulug'	7800	
Birgalikda deklaratsiya berganda	65 yoshgacha ikkala (nikohdagilar)	12200	
	65 va undan ulug' (bitta rafiq) ikkala rafiqalar	13000 13800	
Alohida deklaratsiya berganda nikohdagilar	Eshidan qar'i nazar	2650	
Oila boshlig'i	65 yoshgacha	8700	
	65 va undan ulug'	9700	
Beva (qaramog'ida yosh bolasi bor beva)	65 yoshgacha	9550	
	65 yosh va undan ulug'	10350	

Jadvalda ko'rsatilgan jami yalpi daromad har yili o'zgarib turadi. Oxirgi yillari chegara darajasi ko'tarilib bormoqda. Bu inflatsiya bilan bog'liq. Marhum, vafot etgan oila boshlig'i yoki uning rafiqasi uchun soliq deklaratsiyasi tirk qolgan rafiqasi (bajaruvchi, vasiy) tomonidan beriladi. Bunda faqat bu soliq to'lovchining ma'lumotlari vafot etgan muddatidagi jadvalda ko'rsatilgan hajm va raqamlarga to'g'ri kelishi kerak.

Jadvalda bolalar, qaramog'idagi shaxslar kategoriyasi berilmagan. Ular mehnatga oid va mehnatdan tashqari daromadlar, jami daromad, o'liyavi holati, yoshi va boshqalarga qarab soliq deklaratsiyasi topshiradilar. Hisobga olinadigan daromadlar darajasi alohida jadval asosida belgilanadi.

Mehnat bilan topilgan daromadlarga ish haqi, choy-chaqa puli, soliq olinadigan stipendiyalar, o'quvchi va ilmiy xodimlarga beriladigan subsidiyalar kiradi.

Mehnatdagi topilgan daromadlar soliq solinadigan kapitalkdan olingan foiz, aksiyalardan olingan dividendlar hisoblanadi. Ishsizlikda beriladigan nafaqaga ijtimoiy ta'minot yo'nalishi beradigan soliq olinadigan nafaqa, pensiya va boshqalar.

Bolalarni mehnat daromadlaridan soliq to'lash javobgarligi ota-onalar va vasiylarga yuklatilgan. Agar bota 14 yoshga to'lmagan bo'lsa, uning daromadi foiz va dividendlardan iborat bo'lsa, ma'lum sharoitlarda ota-onalar o'zlarining deklaratsiyalariga qo'shishlari mumkin. Bunday holatda bolalar alohida deklaratsiya topshirmaydilar.

Ba'zi toifada mehnat qiluvchilar (ofitsiantlar, sartaroshlar, taksistlar va boshqalar) har kuni olgan choy-chaqa pullarini alohida jurnalda hisobga olib borishlari kerak. Jurnalda quyidagilar yozilishi shart: ishchini familiyasi, ismi, sharifi, uyining manzili, ish beruvchining familiyasi va xizmat joyining nomi.

Jurnalga mijozlardan olingan choy-chaqa summasi, boshqa xodimlardan, ishxona boshlig'i tomonidan berilgan choy-chaqa pullari yoziladi. Agar ishchi jurnal yuritmasa, har bir olgan choy-chaqasi uchun, uni tasdiqlaydigan hujjatlarini saqlashi zarur.

Navbatdagi oyning 10-sanasiacha xizmatchi ish beruvchiga yozma ravishda hisobot berishi kerak. Buning uchun olingan choy-chaqa hajmi ma'lum darajadan yuqori bo'lishi kerak (1996-yili 20 dollar). Ish beruvchi ishchilarni choy-chaqalarini hisobga oluvchi jurnalni yuritadi. Choy-chaqa hisobidan daromad solig'i, sotsial

ta'minotga va tibbiy sug'urtasiga ajratmalar shu jumalda o'z aksini topadi. Ko'p hollarda oxirgi soliq ishchilarning ish haqidan chegirilib chiqariladi.

Yollanib ishlamaydigan (yakka tadbirkorlar) shaxslar deb, AQSHda yakka o'zi savdo va biznes, mustaqil pudrat va boshqa mustaqil biznes bilan shug'ullanadigan shaxslar hisoblanadi. Bu shaxslar yakka tartibdagi faoliyat uchun soliq to'laydilar.

Foyda olish maqsadida doimiy va to'xtovsiz amalga oshiriladigan faoliyat tadbirkorlik deb yuritiladi. Tasodifan yoki zavq (xobbi) sifatida shug'ullanish tadbirkorlik hisoblanmaydi.

Yollanib ishlamaydigan shaxslar guruhiga erkin kasb egalari, cherkov xizmatchilari, fermerlar kiradi. Agar fermer boshqa bir faoliyat bilan shug'ullansa, undan olgan daromad umumiy daromadiga qo'shiladi va biznesdan olingan umumiy daromad hisoblanadi. Xususiy biznesdan olinadigan sof daromad deb har xil faoliyat turidan olingan sof foyda hisoblanadi.

Biznesning bir turidan ko'rilgan zarar, uning boshqa turidan olingan daromadni kamaytiradi.

Yakka mehnat faoliyati yuzasidan olinadigan soliqni, asosiy ish-dan tashqari vaqtda faoliyat bilan shug'ullanadigan shaxslar to'laydi.

Masalan, aviasavodda ishtaydigan slesar avtomobilni remont qilsa, deklaratsiyada faoliyatidan olgan daromadni ko'rsatishi kerak. Chunki bu daromad yakka tartibdagi mehnat faoliyati natijasida olingandir.

Soliq to'lovchi o'ziga tegishi bo'lmagan yerda chorvachilik yoki dalachilik ishlari bilan shug'ullansa, hosilning bir qismi, chorvachilik mahsuloti yoki sotishdan olingan daromad uning mehnati uchun haq to'lash bo'lib, faoliyat uning xususiy biznesi hisoblanadi. Agar soliq to'lovchi vositachi (o'rtada turuvchi) yoki boshqa kishini ishini olib boruvchi bo'lsa ham yuqorida ko'rsatilgan qoida o'z kuchini saqlab qoladi.

Shaxsiy biznesi bilan shug'ullanish natijasida olinadigan sof tushum summasiga qo'shiladigan boshqa daromadlar va zararlarga quyidagilar kiradi:

- imoratni, avtomashinalar turishi uchun ajratilgan maydon, omborlar, garajlar, mehmonxona nomerlari (xonalari), umumiy ovqatlanish punktlarida o'tirish joyi, turistlar bazasi va boshqalarni berish natijasida olinadigan daromad mablag'lari;

- ro'zoma va jurnallarni sotishdan olinadigan daromad (1996-yili 18 yoshdan katta bo'lgan soliq to'lovchilarga);

- davlat xizmatchilari yoki mahalliy o'z-o'zini boshqaruv organlari xizmatchilarining gonorari.

Agar ularning bajarayotgan ishlari federal mablag'lar va shtatlar mablag'i hisobiga ijtimoiy ta'minotni sug'urta qilish kelishuvi ta'siriga tushmasa;

- ishchan faoliyat jarayonida olingan foizlar (masalan, qarzga olingan qimmatli qog'ozlar);

- ayrim boshqa turdagi to'lovlar.

Umumiy yalpi daromad soliq solinadigan yilning ma'lumotlari asosida aniqlanadi. Boshqacha qilib aytganda, soliq to'lovchi daromad va xarajatlar hisobini olib borgan davr vaqti olinadi. Ko'pchilik soliq to'lovchilarga soliq solinadigan yil kalendar yilga - 12 oy (1-yanvardan 31-dekabrgacha) to'g'ri keladi. Soliq to'lovchi xohlagan davridan foydalanishi mumkin. Uni fiskal yili deb yuritiladi. Bu 12 oy davom etadigan har qanday davr hisoblanib, uning oxirgi kuni o'zining oxirgi kuniga to'g'ri keladi (dekabr oyidan tashqari), 52 yoki 53 hafta davom etadigan fiskal yili haftani har bir kunida tamom bo'lishi mumkin.

Hisobga olish (bir vaqtda hisobot berish) davrini tanlash soliq to'lovchi tomonidan birinchi marta deklaratsiya bergan yili amalga oshiriladi.

Ilgari tanlangan hisobot davrini o'zgartirish uchun F.S.X.ning ruxsatini olish kerak va ma'lum hajmda boj to'lash kerak bo'ladi. Birinchi deklaratsiya berilgan birinchi yili soliq hisobi metodi tanlanadi. Ular ikki metoddan iborat: kassa va hisobga o'tkazish metodlari.

Kassa metodini qo'llaganda soliq to'lovchi daromad va xarajatlar hisob-kitobini shu daromadlardan foydalanish, ixtiyoriga ko'ra daromadlarni idora qilish huquqlarini olgan davrdan boshlab olib boradi. Ushbu metodni amerikalik soliq to'lovchi jismoniy shaxslar ko'proq qo'llaydilar. Hisobga olishning kassa metodida daromadni olish vaqti bo'lib soliq to'lovchi daromaddan foydalanish va daromadlarni idora qilish huquqini olgan vaqti hisoblanadi (masalan, naqd pulni olgan yoki pul mablag'larini bankdagi hisobga kelib tushgan vaqti hisoblanadi). Xarajatlarni amalga oshirish davri deb, soliq to'lovchi ularni to'lagan vaqti hisoblanadi (naqd pulni berish

yoki bank tomonidan pul mablag'larni o'tkazish uchun to'lov talabnomasini olgan vaqti).

Agar jismoniy shaxsni yollovchi ish haqidan qarzini ushlab qolsa yoki boshqa uchinchi shaxs uchun qandaydir mablag' ushlansa, umumiy ushlangan pul summasi jami daromadga kiradi. Soliq to'lovchini qarzi kechirilsa yoki qarzni uchinchi shaxs qoplasa ham bu tartib saqlanib qoladi. Jismoniy shaxsni daromadiga uning ixtiyorida mulk yuzasidan uchinchi shaxs to'lagan mablag' ham kiradi. Xuddi shu tartibda soliq to'lovchi uchinchi shaxs tomonidan olgan daromad va bergan mablag'i hisobga olinadi. Jismoniy shaxsning nomidan harakat qilayotgan vakil olgan daromad ham jismoniy shaxsning daromadi hisoblanadi.

Hisobga o'tkazish metodi qo'llanganda soliq hisobi soliq to'lovchi tomonidan daromadga egalik huquqi olgan vaqti yoki xarajatlarni unga taalluqligini tan olingan vaqtiga ko'ra haqiqiy daromadni olgan va xarajat qilgan paytini hisobga olmagan holda amalga oshiriladi.

Daromadlarning olingan davri deb, soliq to'lovchiga so'zsiz to'lanishi kerak bo'lgan summani yoki kelishuv bo'yicha barcha majburiyatlarni bajargan davrining aniqlangan vaqti hisoblanadi.

Xarajatlarni amalga oshirilish vaqti deb, har ikki tomon haqiqatda o'z majburiyatlarini bajarganligi yoki hisoblangan summani so'zsiz to'lanishi aniq belgilangan vaqt hisoblanadi.

Ikki tomon haqiqiy o'zining majburiyatlarini bajargandan yoki kerakli mablag' berilishi aniq bo'lgan vaqt xarajat qilish payti hisoblanadi.

Xarajalar haqiqiy to'langan yilida emas, balki xarajalar amalga oshirilgan yilida hisobga olinadi.

Agar oldindan mablag' tushsa (soliq to'lovchi daromadni mablag'ga egalik huquqini olishdan oldin olsa) umumiy daromadda haqiqiy to'langan yilida hisobga olinadi. Daromadga avans tariqasida olingan foizlar yoki аренда to'lovi hamda keyinroq ko'rsatilgan xizmatlarga haq to'lashlar kiradi.

Deklaratsiya to'lg'azilgandan keyin soliq to'lovchining davlatga bir dollardan kam qarzi bo'lsa, bunday boqimanda kechiriladi. Agar to'langan soliqning summasi hisoblangan hajmdan ko'p bo'lsa soliq to'lovchi farqi olishi mumkin. Xohlasa ortiqcha to'langan soliq summasini qisman yoki to'liq kelgusi yili hisobiga o'tkazishi

mumkin. Bir dollardan kam bo'lgan ortiqcha to'langan summa soliq to'lovchining yozma ravishdagi bayoni asosida qaytariladi.

FSX cheki bo'yicha beriladigan pul, uni yozdirilgan kundan boshlab 12 oydan oshmagan muddatda olinishi kerak. 12 oy o'tgandan keyin chek bekor qilinadi va pul FSXga qaytariladi. Qaytadan chekni olish uchun FSXga maxsus murojaat qilish kerak.

Amerika davlatida xalqaro tashkilotlarda yoki boshqa bir mamlakat hukumatiga qarashli yoki boshqa davlatga qarashli tashkilotda ishlayotgan AQSH fuqarosi ijtimoiy ta'minot va tibbiy sug'urta tizimiga to'laydigan soliqlardan ozod qilingan bo'lsa, bu holda u Qo'shma Shtatlar hududida xizmati uchun olingan daromadlardan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida soliq to'laydi.

Agar AQSH fuqarosi o'z mamlakatidan tashqarida yashasa va o'zining biznesi bilan shug'ullanadigan bo'lsa, ko'p hollarda o'zining biznesi daromadidan soliq to'lashdan ozod qilinadi.

Xorijiy fuqarolar yil davomida AQSHda yashagan bo'lsa, soliq deklaratsiyasi topshirish bo'yicha AQSH fuqarolariga tenglashtiriladi. Chet elliklar – norezidentlar, AQSH fuqarolari yoki rezidentlari bilan nikohda bo'lsa hisobot davri (yil)ning oxirida yuqoridagi guruh soliq to'lovchilariga tenglashtiriladi.

Boshqa guruh chet elliklar-norezidentlar uchun deklaratsiya topshirish qoidasi AQSHda qabul qilingan qoidadan farq qiladi.

Agar chet ellik fuqaro AQSHda hisobot yilini ma'lum vaqtidagina yashagan bo'lsa, unga soliq deklaratsiyasi topshirish tartibi maxsus o'rnatiladi.

AQSHda soliq deklaratsiyasini topshirishni oxirgi muhlati 15-aprel hisoblanadi. Agar bu muhlat dam olish kunlariga (shanba, yakshanba) to'g'ri kelsa, deklaratsiya topshirishni oxirgi kuni kelayotgan birinchi ishchi kuniga to'g'ri keladi. Agar soliq to'lovchi belgilangan vaqtda soliq deklaratsiyasini topshira olmasa maxsus hujjatni to'lg'azib FSXga topshiradi va muhlatini keyinga surishni iltimos qiladi.

Soliq to'lovchi deklaratsiyada ko'rsatilgan soliq summasini bo'lib-bo'lib, keyingi muddatini surib to'lash huquqiga ham ega. Bo'lib-bo'lib to'lash to'g'risidagi iltimosi bajarilgan taqdirda ham, vaqtda to'lanmagan summa yuzasidan jarima olinadi.

Daromad solig'ini hisoblash tartibi odatdagidek olib boriladi. Jami yalpi daromaddan, uni olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar chiqazib

tashlanadi va natijada sof daromad aniqlanadi. Shundan keyin sof daromad summasidan soliq yengilliklari (standartli chegirmalar deb atalgan) va boshqa chegirmalar ajratiladi. Masalan, xayriya-ehsonga berilgan mablag', shtatlar va mahalliy budjetlarga ajratilgan soliqlar, tibbiyot va stomatologiya xizmatlari uchun to'lovlar, tabiiy ofat oqibatini yo'qotish xarajatlari, o'qitish xarajatlari va h.k. Natijada olingan summa soliq olinadigan daromadni tashkil qiladi.

AQSHda federal daromad solig'ining stavkalari

Soliq solinadigan daromad (dollar)	Soliq summasi (dollar)	
YOg'iz (oilasiz)	0-24650	Soliq olinadigan daromaddan 15%
	24650-59750	3697,5+24650 dan ortiq summadan 28%
	59750-124650	13525+59750 dan ortiq summadan 31%
	124650-271050	33644,5+124650 dan ortiq summadan 36%
	270050 va undan yuqori	86348,5+271050 dan ortiq summadan 39,6%
Birgalikda deklaratsiya bergan nikohdagilar (beva)	0-41200	Soliq olinadigan daromaddan 15%
	41200-99600	6180+41200 dan ortiq summadan 28%
	99600-151750	22532+99600 dan ortiq summadan 31%
	151750-271050	38698,5+151750 dan ortiq summadan 36%
	271050 va undan yuqori	81698,5+271050 dan ortiq summadan 39,6%
Niqoh holatida, lekin deklaratsiyani alohida	0-20600	Soliq olinadigan daromaddan 15%
	20600-49800	3090+20600dan ortiq summadan 28%

topshiradigan	49800-75875	11266+49800 dan ortiq summadan 31%
	75875-135525	19349,25+75875 dan ortiq summadan 36%
	135525 va ukdan yuqori	40823,25+135525 dan ortiq summadan 39,6%
Oila boshlig'i	0-33050	Soliq olinadigan daromaddan 15%
	33050-85350	4957+33050 dan ortiq summadan 28%
	85350-138200	19601,5+85350 dan ortiq summadan 31%
	138200-271050	35985+138200 dan ortiq summadan 36%
	271050 va undan yuqori	83811+271050 dan ortiq summadan 39,6%

Ayrim iqtisodchilarning hisob-kitobi bo'yicha amerikaliklar umumiy daromadidan o'rtacha 28% ni davlatga ajratadi.

Ularning aytishicha, federal shaxsiy daromad solig'i past darajada progressiv bo'lib, soliq stavkasini chegarasi 15 dan 39,6 foizgacha bo'ladi.

Garovga qo'yishdan olingan foiz, mol-mulk solig'ining summasi, shtat va mahalliy organlarni obligatsiyasidan olingan daromadlarga soliq solinmaydi. Bu esa o'z navbatida soliqlarning progressiv xarakterga egaligini barbod qiladi.

AQSHda shaxsiy daromad solig'ining yana bir xususiyati inflatsiyani o'sish darajasiga qarab uni «indeksatsiya» qilinadi.

Buni amalga oshirishdan asosiy maqsad soliq to'lovchilarni narxning oshishi natijasida yuqori darajada soliq to'lovchilar guruhiga o'tib qolmasligidan iborat.

Masalan, 5% li inflatsiyada jadvalda ko'rsatilgan soliq solinadigan daromad hajmi bo'yicha har bir guruhni chegarasi 5% ga oshadi. Shuning uchun baho darajasi oshishi bilan soliq to'lovchi yuqori stavkada to'lamasligiga olib keladi.

Soliq islohoti soliq to'lashdan bosh tortishga imkoniyat yaratadigan soliq qonunchiligidagi anchagina tuynuklarni yopgan

bo'lsada, hali ularning ayrim turlari saqlanib qolmoqda. Yuqori daromadga ega bo'lgan ko'pgina har xil «darcha»lardan foydalanib, daromad solig'ining umumiy summasini keskin pasaytirishlari mumkin.

Masalan, yuqori darajali daromadga ega bo'lgan kishilar soliq stavkasini 39,6% dan 0 foizga tushirishi mumkin. Buning uchun ular pullarini omonat kassalar depoziti va korporatsiyalarni obligatsiyasiga joylashtirmay, ularga shtat va mahalliy organlarning obligatsiyasini sotib oladilar, chunki shtat va mahalliy organlar obligatsiyasidan olinadigan daromad soliqqa tortilmaydi. «Yashirinchi iqtisod»ni daromadini ham yashirish imkoniyati mavjud. Kichik biznes egalari, naqd pul oladigan doktorlar, ofitsiantlar ham daromadini yashirishi mumkin.

Daromadlar ichki xizmatini baholashiga ko'ra, soliq to'lashdan bosh tortish daromad solig'ini tushurini 20% gacha pasaytirishi mumkin. Lekin shuni aytish kerakki, 1986-yilgi soliq islohotidan keyin soliq stavkasini past chegarasi o'rnatilgandan keyin, soliq to'lashdan bosh tortish uchun omillar kamaydi.

Ish haqidan olinadigan soliqlar

Ijtimoiy sug'urtaga qo'yilmalar yoki ish haqi fondidan olinadigan soliq sug'urta badali bo'lib, majburiy sug'urta rejasi asosida to'lanadi. (masalan, qarilikning sug'urta qilinishi – bepul tibbiy yordam berish davlat dasturi harakatdagi qonunchilikda belgilangan sotsial ta'minot hisoblanadi).

Bu soliqlar ham ish beruvchilar, ham yollanma mehnat qiluvchi shaxslardan olinadi. Bu shuni anglatadiki, ish beruvchi har bir ishchiga, uning ish haqidan to'lanadigan soliq hajmida pul o'tkazadi.

Ijtimoiy sug'urta solig'i hamma ish haqiga emas, balki qonun bilan belgilangan uni bir qismiga solinadi (soliq bazasi yiligi 55 ming \$ gacha bo'lgan summani tashkil etadi). Soliq stavkasi 7,9%.

Ish haqidagi olinadigan soliq ikki qismdan iborat, uning eng ko'p qismi qariyalarni sug'urta qilish, ishga yaroqsiz kishilarni va o'lim holatini sug'urta qilishga ajratiladi. Bu soliq ish beruvchi va xizmatchilardan ish haqiga nisbatan 6,2% hajmda olinadi.

Qolgan ikkinchi qismi (1,45%) bemorni shifoxonaga yutqizishini sug'urta qilishga ishlatiladi.

Kontrakt asosida ishlovchilar bir vaqtning o'zida ish beruvchilar va xizmatchilar uchun bu soliqni to'laydi, lekin, daromadining 92,35%idan soliq olinadi. Bu orqali ish beruvchini qismini soliqdan chegirib tashlangandek bo'ladi. 1994-yili bu soliqni birinchi qismi dastlabki 60600 dollar ish haqidan (o'rtacha ish haqi o'zgarishi bilan bu chegara indeksatsiya qilinadi) va ikkinchi qismi ish haqining hajmidan qat'i nazar hammadan ushlangan.

Bir yilga 50000 dollar ish haqi oladigan xizmatchidan ijtimoiy sug'urta solig'i 7650 dollar hajmida olingan va uning yarmini ish beruvchi, qolganini esa xizmatchi to'lagan.

Ko'p ishchilar uchun ijtimoiy sug'urta solig'i (ish beruvchi va ishchining ulushi, hissasi qo'shiladi) o'zining daromad solig'idan ko'p bo'ladi (ishchini shaxsiy daromad solig'iga nisbatan ulushining ancha past bo'lishiga qaramasdan). Misol tariqasida bir yilga 40000 dollar oladigan ishchini olamiz. Uning qaramog'ida xotini va ikkita farzandi bor. U to'rtta odam uchun soliq yengilligi oladi va ish haqidan me'yoriy summani chiqazib tashlash amalga oshiriladi. Natijada ishchi 3578 dollar daromad solig'i to'laydi va uning ish beruvchi bilan to'lagan ijtimoiy sug'urta solig'i 6080 dollarni tashkil qiladi.

Ish haqidan olinadigan soliqni boshqa turlariga katta bo'lmagan ishsizlik solig'i (ish beruvchidan olinadi) hamda ijtimoiy sug'urta solig'iga o'xshagan eskirgan temir yo'llar uchun olinadigan soliq kiradi. 80-yillari ijtimoiy sug'urta solig'i to'xtovsiz ko'tarilib bordi. Bu soliq har qanday chegirma va imtiyozlardan xolis bo'ldi.

O'rtacha va past ish haqi oladigan ko'pgina ishchi va xizmatchilar uchun bu soliqqa olinadigan summa, ularning shaxsiy daromad soliqlari hajmiga yaqinlashdi va ayrim holatlarda oshib ham ketdi. XX asrning 80-yillari mamlakatda soliqni kamaytirish shiori keng targ'ibot qilinganiga qaramasdan ijtimoiy sug'urta solig'ining oshib borishiga aholi sezilarli qarshilik ko'rsatmadi. Buning sababi shundaki, bu soliq orqali olingan yig'im qonun bo'yicha to'liq qariyalarga, nogironlarga, boquvchisini yo'qotgan oilalar va shu kabilarga berildi. Shuning uchun ijtimoiy sug'urtaga ajratma odamlar tomonidan qarilikni ta'minlash deb qabul qilindi. Haqiqatda ham shunday bo'ldi.

Ish haqiga solinadigan soliq regressiv hisoblanadi. Chunki uni kimningdir qat'iy belgilangan absolyut daromadiga nisbatan qo'llaniladi. Masalan, 7,9% hajmda ish haqiga solinadigan soliq stavkasi 55 ming dollar ish haqi shaklidagi daromadga qo'llangan.

Shunday qilib, 55 ming dollar oladigan kishi 4345 dollar yoki 7,9% daromadini to'lashi kerak. Shu vaqtning o'zida 110 ming dollar yoki ikki barobar ortiq daromad oladigan kishi ham soliq sifatida 4345 dollar to'laydi. Bu esa uning daromadini 3,95% gina tashkil qiladi.

Rasmiy nuqtayi nazardan qaralganda soliqlarni to'lash «o'z xohishiga ko'ra» tamoyiliga asoslangan. Bunday xulosa to'liq haqiqatga to'g'ri keladi deh aytib bo'lmaydi. Bir tomondan, mamlakatning faoliyat ko'rsatayotgan aholisi har yili soliq deklaratsiyasini to'ldiradi. Unda batafsil tarzda bir yilda olingan daromad va to'lash uchun hisoblangan soliq hajmi ko'rsatilib boriladi. Ikkinchi tomondan, fuqaroning soliq to'lash majburiyati aniq qilib qonunda belgilab qo'yilgan. Shuning uchun «o'z xohishi bilan» soliq to'lashdan bosh qo'llash tortish, yoki daromadning bir qismini yashirish jazo choralarini qo'llashga, jumladan, ozodlikdan mahrum qilishgacha olib keladi. «O'z xohishi bilan» tamoyili bu yerda shunday tushuniladiki, davlat moliya organlari orqali daromadni hisoblab o'tirmay, nazorat qilish funksiyasini o'zida saqlab qoladi va hisoblash ishlarini soliq to'lovchining o'ziga qoldiriladi.

Lekin, amaliyotda yollanib ishlovchi shaxslarning daromad solig'i va ijtimoiy sug'urta solig'i ish beruvchilar tomonidan to'g'ridan to'g'ri ish haqi va maoshidan ushlab qolinadi. Bu vaqtda tadbirkorlar har bir ishlagan kishiga maxsus kvitansiya beradi va unda ish haqining hajmi va ushlangan soliq summasi ko'rsatiladi. Kvitansiyalarni yana bir nusxasi soliq boshqarmasiga jo'natiladi va moliya vazirligi tomonidan nazorat qilinadigan soliq sifatida olingan summa federal soliq depozitiga (maxsus bank schyoti) o'tkaziladi.

Hozirgi vaqtda soliq depozitlari orqali 70% ga yaqin hamma turdagi federal soliqlar (shu jumladan 100% ijtimoiy sug'urtaga solinadigan soliqlar) yig'iladi.

Joriy yili yalpi daromadi eng kamida 20 ming dollar, shu jumladan, ish haqidan tashqari boshqa manbalardan 500 dollar olishni mo'ljallagan shaxslar, har bir chorak shu summadan daromad solig'ini to'lashlari kerak.

Davlat bilan soliq to'lovchilar o'rtasidagi o'tgan kalendar yili uchun pirovard hisob-kitob har yili 15-apreldan kechiktirilgan holatda amalga oshiriladi. (Shu muhlatgacha barcha mustaqil faoliyat ko'rsatayotgan shaxs yakuniy soliq deklaratsiyasini to'ldirib soliq boshqarmasi adresiga jo'natishga majburdir («forma 1040»))

Bunda manbalardan olingan daromad, har xil chegirmalar, yakuniy daromad solig'ining hajmi, oldindan to'langan va ushlab qolingan soliq summaları batafsil ko'rsatiladi.

Yollanib ishlovchi soliq to'lovchilar «1040» shakliga qo'shimcha ravishda ish beruvchidan olingan eslatilgan kvitansiya nusxasini qo'yadilar. Bunda daromadni hajmi va undan ushlangan soliqlar ko'rsatiladi. Bu «1040» shaklini soliq to'lovchi jo'natishi bilan bir vaqtning o'zida, daromad solig'idan mavjud bo'lgan qarzini ham to'lashi kerak.

Soliq to'lovchini haqiqiy to'lagan summasi bir yilga davlat oldidagi uning majburiyatidan oshib ketishi ham tez-tez uchrab turadi. Bu tafovut faqat yakuniy deklaratsiya tuzilgandagina aniqlanadi. Shunday hollarda soliq boshqarmasi 6-8 hafta ichida ortiqcha to'langan summani qaytaradi. Bu mablag'lar ba'zi yillari yalpi yig'imning 6-7% ini tashkil qiladi.

Shunday qilib, hajmi va ko'lami bo'yicha daromad solig'i AQSHda eng ko'p tarqalgan soliq bo'lib qoladi.

Korporatsiyalar foydasiga solinadigan soliq

Bu soliq uchinchi yirik federal solig'i hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda avval qo'llanilgan dividendlarni iqtisodiy ikki tomonlama soliqqa tortish qisman chegaralandi. Korporatsiyalar aksionerlarining daromadini bu tartibda soliqqa tortish aksiyalarga mablag' qo'yishni ma'lum darajada chegaralar edi.

Ushbu soliqning budjet daromadidagi salmog'i tushib borishi, keyingi yillarda uning asosiy xususiyati bo'lib qolmoqda. Masalan, 1960-yili 24 %, 1990-yil 9,1 % va 1992-yil -8,7 % ga tushishi kuzatildi.

Soliq salmog'ining tushib borishi qonuniy asosi sifatida uning stavkasini pasaytirish, korporatsiyalar uchun qator yengilliklar kiritish, uskunalariga nisbatan tezlashtirilgan amortizatsiyani qo'llashdan foydalanish va natijada tezlashtirilgan amortizatsiya normasini qo'llash sabab bo'ldi.

Soliq solishda yangi yo'nalish kelib chiqqanligini ta'kidlab o'tish kerak.

Boshqacha qilib aytganda, budjet daromadida tayanch bo'lgan shaxsiy daromad solig'i bilan bir qatorda korporatsiyalar foydasiga solinadigan soliqning fiskal roli oshib bormoqda.

Boshqa soliqlar kabi korporatsiya foydasiga solinadigan soliqda ham, birinchi navbatda, soliq solinadigan daromad aniqlanadi.

Amerika korporatsiyalarini soliq solinadigan daromadi quyidagi shaklda belgilanadi.

Soliq solinadigan daromad = yalpi daromad - odatdagi chegirma - maxsus chegirma

Yalpi daromad quyidagilarni o'z tarkibiga oladi:

- tovarlarni sotishdan olinadigan yalpi tushum;
- xizmat ko'rsatishdan olingan yalpi tushum;
- dividendlar (hamma summasi yalpi daromadga qo'shiladi);
- renta to'lovi va royalti;
- kapitalning o'sishidan olinadigan daromad;
- sotishdan olinadigan boshqa daromadlar (zararlar).

Yalpi daromaddan chiqariladigan odatdagi chegirmalar quyidagilardan iborat:

- ish haqi;
- ta'mirlash xarajati;
- umidsiz qarzlar;
- renta to'lovlari;
- mahalliy soliqlar va shtat soliqlari;
- kreditlar bo'yicha beriladigan fondlar;
- chsonga ajratmalar;
- amortizatsiya (qayta ishlash sanoatida);
- resurslarning kamayishi chegirmasi (qazib oluvchi sanoat);
- reklama xarajati;
- reklamaga ajratma;
- pensiya fondiga ajratma va foydani taqsimlashda qatnashuvchi ishlovchilarga ajratma;
- ilmiy-tadqiqot, tajriba-konstruktorlik ishlarini o'tkazish xarajatlari;
- zararlar.

Odatdagi chegirmadan tashqari yalpi daromaddan operatsion zararlar, olingan dividendlardan 85% (ayrim vaqtlarda 100%) va boshqa maxsus chegirmalar chiqazilib tashlanadi.

Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq aniqlangan soliq solinadigan daromadga belgilangan stavkani qo'llash yo'li bilan hisoblanadi. 1986-yilgi soliq islohotida korporatsiya foydasiga

solinadigan soliqni yuqori stavkasi bekor qilindi va uning progressiya darajasi kamaytirildi. Yuqori stavkasi 1987-yil 1-iyuldan 46%ga va 1988-yil 1-iyuldan 34%ga tushirildi. Soliq stavkasi soliq solinadigan daromadning hajmiga qarab tabaqalashtiriladi.

AQSHda korporatsiya foydasiga solinadigan soliq bosqichma-bosqich tarzida beriladi. Korporatsiya birinchi 50 ming dollar soliq solinadigan daromaddan 15% va 25% keyingi 25 ming dollardan va qolgan summasidan 34% to'laydi. Undan tashqari 100 ming dollardan 335 ming dollargacha daromaddan 5% qo'shimcha yig'im olinadi. Ushbu bosqichli soliq solish o'rta va kichik korxonalar uchun juda katta ahamiyatga ega. Oxirgi davrda soliqning eng yuqori stavkasi qonun asosida 35% qilib belgilangan.

Hisoblangan soliq summasidan baholangan soliq to'lovlari chiqazib tashlanadi.

Yuqoridagi aytilgan to'lovlarga quyidagilar kiradi:

1. Qo'shimcha ishchi o'rinini tashkil qilganligi uchun rag'batlantirish soliq krediti, soliq solish obyektiga kirmaydigan maxsus maqsadlarga ishlatiladigan benzin, maxsus yoqilg'i, moylash materiallari bo'yicha federal aksizlarga beriladigan soliq krediti.

2. Ilmiy tekshirish tajriba va konstruktorlik ishlari (ITTKI) o'sishi uchun chegirma shaklida beriladigan kredit.

Investitsiya soliq krediti 1986-yili qisqartirilgan. Ayrim tijoratga aloqasi bo'lmagan tashkilotlar, shu jumladan, diniy, hayriya-ehson, o'qitish, davolash tashkilotlari, savdo assotsiatsiyalari, kasaba birlashmalari korporativ soliqdan ozod qilinganlar.

Lekin bu tashkilotlarni asosiy faoliyatidan tashqari ishlari soliqdan ozod qilinmaydi. Korporatsiyalar joriy daromadlari yoki ayrim hollarda o'tgan yil daromadini hisobga olgan holda soliqni chorak bo'yicha to'laydi.

Soliq deklaratsiyasi to'lg'azilganda o'zlarining soliq majburiyatlarini, to'langan soliq summasi bilan solishtiradilar.

Korporatsiyani foydasiga solinadigan federal soliq, shuni taqozo etadiki, korporatsiya egalari (aksiyani ushlab turuvchilar) soliqni hamma og'irligini ko'taradilar. Soliq masalalari bo'yicha ayrim ekspertlarning aytishicha, soliq og'irligining ozgina qismini mahsulotga yuqori baho belgilash orqali iste'molchilar zimmasiga yuklatiladi. Iste'molchiga o'tkazilgan soliqning bir qismi sotishdan olinadigan soliqqa o'xshash regressiv xarakterga ega.

Mamlakat iqtisodini «reindustrializatsiya» qilishni «rag'batlantirish» maqsadida ayrim ekspertlar davlatning soliq tizimini qaytadan tashkil qilishni tavsiya qilmoqdalar. Ularning fikricha, asosiy dalil bo'lib, oxirgi o'n yillar ichida AQSHda Yaponiya va Germaniya Federativ Respublikasi hamda boshqa rivojlangan mamlakatlarga nisbatan ishchilarning mehnat unumdorligi tushib ketganligi ko'rsatiladi.

Boshqa soliqlar

AQSHda federal iste'mol solig'i yoki sotishdan olinadigan soliq yo'q. Lekin, har xil aksiz soliqlari mavjud. 1993-yili federal hukumat 48,1 mlrd. dollar (yoki ichki yalpi mahsulotga nisbatan 0,8%) aksiz soliqlarini to'pladi.

Asosiy federal aksizlar ichimlik, chekish mahsulotlari, asosan avtostrada yo'llar va aeroportlar fondiga taalluqli benzin, boshqa yoqilg'ilar solig'i va telefon xizmati uchun soliqlardan iborat.

Telefon aksizi keng tarqalgan federal soliq hisoblanadi. Chunki, aholi istiqomat qiladigan uylarning 94% telefon aloqasiga ega. Telefon solig'i ijtimoiy sug'urta solig'iga nisbatan ko'proq odamlarga to'g'ri keladi.

AQSHda neftdan olinadigan ekologiya aksizi chegaralangan holatda foydalaniladi: har bir barel neftdan 14,7 sent olinadigan aksiz xavfli materiallar va neft to'kilib ketganda undan ko'rilgan zararni moliyalashtirish superfondiga ishlatiladi.

AQSHda atmosferaning ozon qatlamini buzuvchi ayrim kimyoviy modda – materiallarga ham soliq solinadi.

Ushbu ekologik soliqlar 1993-yili 2 mlrd. dollarga yaqin mablag'ni tashkil qildi. AQSHda atmosferaga chiqariladigan ifloslantiruvchi uglerod bilan olingugurt qo'shilmasi bo'yicha soliq olinmaydi.

AQSH hukumati maxsus aksiz bilan reklama aksizini oladi. Maxsus aksizlar o'z tarkibiga bir gallon benzindan 18,4 sent (xalqaro standartlardan ancha past) olinadigan soliqni, bir pachka sigaretdan olinadigan 24 sent soliqni, bir gallondan 13,5 dollar sof alkogoldan olinadigan soliqni va AQSH hududidan chiqib ketishi uchun har bir kishidan olinadigan 6 dollar soliqlarni oladi. Reklama aksizini misoli sifatida 3% li telefon solig'i, 10 foizli ichki aviatsiya yuki tashish va yuk tashish mashinalarini pritseptlari uchun 12 foizli soliqlar xizmat qiladi.

1989-yilda yer-mulklarning 1,1% unifikatsiyalashtirilgan soliq asosida soliqqa tortilgan. Bu soliq sovg'a va vafotidan keyin hadyani boshqa shaxsga o'tkazish soliqlari ularning hajmidan 37 dan 55 foizgachasini tashkil qiladi. Agar sovg'a tariqasida berilsa soliqni chiqazib tashlash metodi, vafotidan keyin hadyani boshqa shaxsga o'tkazish bo'lsa, soliqni qo'shish metodi qo'llanadi. Bu esa vafotidan keyin hayriya yordami deb tushuniladi. Soliq kumulyativ (to'planib ta'sir qiluvchi) bo'lganligi uchun, kredit o'tgan yili to'langan soliq uchun beriladi.

Unifikatsiyalashtirilgan (bir xillashtirilgan) kredit 192000 dollar hajmda bo'lsa, 600000 dollarni sovg'a tariqasida o'tkazishga imkoniyat beradi va qolgan qismi yer-mulk (imение) solig'iga tortiladi.

Umumlashtirilgan kreditga qo'shimcha ravishda donorlar 10000 dollargacha (er-xotin 20000 dollargacha) ehson (hadya) qilsa, ularga har yili soliqdan ozod qilish tartibi qo'llanadi.

Er-xotin bittasi ikkinchisiga hadya yoki vasiyat qilsa yoki xayr-ehson qilsa soliq umuman solinmaydi.

AQSHda yer-mulk (imение)ga soliq bazasini saqlab qolish maqsadida, oldingi avlod, masalan, nevaralarga vakolatnoma bersa yoki to'liq o'tqazsa, uning hajmidan 55% soliq olinadi. Agar bir odamga bir million dollargacha o'tqazilsa soliq solinmaydi.

Bojxona boji Federal budgetning arzimagan daromadini tashkil qiladi. 1992-yili 1,7% dan iborat bo'lgan va uzoq davr vaqtida ko'payish va kamayish tomonlariga o'zgaragan. Bu soliqning asosiy maqsadi ayrim tovarlar va mamlakatlar uchun savdo proteksionizmini qo'llashdan iborat.

6.3. Shtatlarning soliq tizimi

Shtatlar hukumati maorif, ijtimoiy farovonlik, sog'liqni soqlash, shifoxona, avtomagistrallar, ijtimoiy xavfsizlik va boshqa xarajatlarini moliyalashtiradi.

Bu xarajatlarni moliyalashtirish ham, asosan soliq daromadlari hisobiga amalga oshiriladi.

AQSHda soliq tushumining 1/4 qismi shtatlarga to'g'ri keladi. Ko'pchilik shtatlar o'zlarining daromad soliqlarini, korporativ soliqlarini, sotishga solinadigan soliq va mol-mulkni o'tkazish soliqlarini yig'adilar. Shaxsiy daromad solig'i 43 shtatda va korporativ

solig'i 44 shtatda olinadi. Michigan shtatida, masalan, korporativ soliqni qo'shilgan qiymat solig'iga almashtirishdi.

Texas shtatida korporativ imtiyozli soliqqa daromadning bir qismini qo'shib, uni kvazikorporativ daromad solig'iga aylantirishdi.

Sotishdan olinadigan soliq 45 shtatda qo'llaniladi. Alyaska va Nyu-Gempshirda shaxsiy daromad solig'i va sotishga solinadigan soliqni olmaydilar.

AQSHda mol-mulikka qo'llaniladigan asosiy soliq xususiy mulkka solinadigan soliqdan va asosan ko'chmas mulkka solinadigan soliqdan iborat. Shtatlarning daromad soliqlari odatda federal soliqlarni qisman o'zgartishlar bilan qaytaradi. Shaxsiy daromad solig'i bo'yicha ko'pchilik shtatlar federal solig'iga moslashadilar. Shtatlarda me'yoriy ajratish, shaxsiy yengilliklari va soliq jadvali to'g'risida o'zlarining nizomlarini ishlab chiqadilar. Qator shtatlar daromadni aniqlashda kengroq tushuncha qo'llaydilar. Shtatlarning daromad solig'i federal soliqni hisoblashda chegirib tashlanganligi sababli soliq to'lovchilarga shtat solig'i kamayadi. Ko'pchilik shtatlar soliq amortizatsiyasi bo'yicha o'zlarining qoidalarini ishlab chiqqanlar. Korporativ soliq oluvchi 44 shtatda soliq me'yoriga va soliq jadvaliga keskin ravishda bir-biridan farq qiladigan turli variantlar qo'llanadi. 16 shtat shaharlarga daromad solig'i olish uchun ruxsat bergan. Mahalliy soliqlarning ko'pchilik qismi ishlab topilgan daromaddan olinadi. Merilend okruglari va Ayovani maktab okruglari o'zlarining shaxsiy soliqlarini shtat solig'idan foiz tariqasida oladilar.

Nyu-York daromaddan 3,4% gacha progressiv soliq ushlaydi.

Shtat va mahalliy organlar hokimiyati, hukumat tomonidan soliqqa tortiladigan subyektlardan soliq oladilar. Shtatlar va mahalliy organlarda umuman mamlakatdagi kabi to'g'ri soliqlar asosiy o'rinni egallaydi. Hozirgi kunda shtat va mahalliy organlarning 60%dan ortiq hamma soliq tushumlari to'g'ri soliqlarni tashkil qiladi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, salmog'i bo'yicha asosiy o'rinni sotishdan olinadigan soliq va aholidan olinadigan daromad soliqlari egallaydi. Sotishdan umumiy tanlab olinadigan soliq shu shtat hududida sotiladigan tovarlar, ko'rsatilgan xizmatlarning chakana bahosi ustiga qat'i belgilangan ustama haq hisoblanadi. (Soliqning hajmi albatta har bir savdo chekida va xizmatlar uchun kvitansiyada ko'rsatiladi.)

**Shtatlarda soliq turlari bo'yicha soliq tushumining tarkibi
(foiz hisobida)**

Soliq turlari	Salmog'i (%)
1. Sotishdan olinadigan umumiy soliq	32
2. Aholidan olinadigan daromad solig'i	30
3. Yoqilg'idan olinadigan aksiz	6,3
4. Tamakidan olinadigan aksiz	2,0
5. Spirtli ichimliklardan olinadigan aksiz	1,6
6. Transport egalariidan olinadigan soliq	3,5
7. Korporatsiyalar foydasiga solinadigan soliq	7,9
8. Mol-mulk solig'i	2,0
9. Meros va sovg'adan olinadigan soliq	1,0
Jami	100

Sotishdan olinadigan soliqning mamlakat bo'yicha o'rtacha salmog'i 4%dan ozgina yuqori bo'ladi.

Soliq solish obyekti sifatida tovarlar aylanishining har bir bosqichidan yalpi tushum olinadi. Soliq stavkasi chakana bahoga nisbatan belgilanadi va shtatlarga qarab o'zgaradi. Eng past stavkasi—3% va eng yuqori stavkasi—7,5%.

Tovarlarga solinadigan egri soliq yoki iste'molga solinadigan soliq sotishga solinadigan soliq yoki aksiz solig'i shaklini olishi mumkin. Ikki turdagi soliqlarning bir-biridan farqi ularning mazmunida, qo'llaniladigan sohalarida aks etadi.

Sotishdan olinadigan soliq keng doiradagi mahsulotlarga qo'llanishi mumkin, aksiz solig'i esa ko'p bo'lmagan, tanlangan mahsulotlar guruhini qamrab oladi. Federal hukumat umumiy sotishdan olinadigan soliqni undirmaydi, bu soliq deyarli hamma shtatlar hukumati daromadining asosiy manbayi hisoblanadi.

Ko'pchilik shtatlar oziq-ovqatga va retsept bilan beriladigan dorilarga bu soliq qo'llashmaydi.

Sotishdan olinadigan umumiy soliq, 3 foizli chegirmasi bilan birinchi ko'rinishda proporsional soliqqa o'xshaydi. Lekin, haqiqatda daromadga nisbatan regressiv hisoblanadi.

Soliqning regressivligi sababi shundaki, sarmoyador shaxs daromadiga nisbatan u kam daromadli shaxsni daromadining deyarli hammasini qamrab oladi. Sarmoya egasi daromadini bir qismini

omonatga qo'yib soliقدan olib qolishi mumkin, kam daromadli esa buni qilolmaydi.

Misol: kam daromadli Frank 20 ming dollar daromadga ega va uning hammasini sarflaydi.

Sarmoyador Djonson esa 40 ming dollar daromadga ega, lekin undan faqat 20 ming dollarni sarflaydi. Faraz qilaylik 3 foizli sotishdan olinadigan soliq stavkasini har birini alohida shaxsiy xarajatiga qo'llasak, Frank soliq sifatida 600 dollar to'lashi kerak (20 ming dollardan 3%). Djonson esa umumiy daromadidan 1200 dollar (40 ming dollardan 3%) to'lashi kerak edi. Amalda esa Frankni 20 ming dollarli hamma daromadi, Djonsonni esa faqat yarim daromadi soliqqa tortiladi.

Djonson ushbu soliqni 600 dollar hajmida to'laydi, yoki 40000 dollardan faqat 1,5% to'laydi. Shunday qilib sotishdan olinadigan umumiy soliqning regressiv ekanligini ko'rib turibmiz. Sotishdan olinadigan soliqni qo'shilgan qiymat soliq (QQS) bilan almashtirish to'g'risida takliflar mavjud bo'lib, bu takliflar hozirda muhokuma qilinmoqda.

Shuni ta'kidlash kerakki, QQS muhim daromad manbeyi bo'lishi bilan bir qatorda iste'molni chegaralaydi. Mablag'ning ko'p qismini iste'molga emas, jumg'armaga yo'naltirib, QQSni to'lashdan qutulish mumkin.

Yana shu ma'lumki, jamg'arma (iste'moldan bo'shagan mablag') iste'mol tovarlarini ishlab chiqarish uchun kerakli resurslarni bo'shatadi va ularni ishlab chiqarishga yo'naltiradigan tovarlarni ishlab chiqarishda foydalanishga imkoniyat yaratadi. Buning natijasida QQSni tatbiq qilish, mutaxassislar fikricha, milliy daromad tarkibini iste'moldan investitsiyaga o'tish yo'li bilan o'zgartiradi.

Natijada mehnat unumdorligi o'sadi va «raqobatbardosh afzallik, ustunlik» tiklanadi.

Maxsus (o'ziga xos) aksizlar hamma soliq tushumlarini 3% ni tashkil qiladi. Bu aksizlar sigaretlar, benzina va ayrim shtatlarda avtomobil va boshqa tovarlarga solinadi.

Benzina solinadigan soliq Missuri shtatida bir gallon yoqilg'i uchun 7 sentni tashkil qilsa, Vashingtonda 18 sentdan iborat. Shu bilan bir qatorda 14 sentlik baho ko'proq tarqalgan.

Soliq stavkasi ko'tarilib boradi va doimiy ravishda qaytadan ko'riladi. Alkogolga solinadigan soliq qator Shtatlarda ulgurji sotish

summasidan olinadi (Gavayya shtatida 20%) yoki chakana sotishdan (Alabama shtatida 48%, Ayova shtatida 15%, Michiganda 9,85%). Qator shtatlarda soliq qat'iy belgilangan summada dollar hisobida har bir gallon ichimlikdan olinadi. Alkogol, benzin va boshqa mahsulotlar bo'yicha olinadigan aksiz shtatlar budjetiga har yili 3 mlrd. dollarga yaqin daromad beradi.

Aksiz solig'iga o'tmagan shtatlarda olinadigan soliq turlariga mineral resurslar, neft, tabiiy gaz, ko'mir, o'rmon mahsulotlaridan olinadigan qazib olish solig'i kiradi. Mamlakat bo'yicha shtatlarni o'rtacha 3% daromadini tashkil qiladi. Alyaska, Luiziana, Oklaxoma, Texas va Nayoming shtatlarida 18-25%ni tashkil qiladi.

Atrof-muhitni sanoatning zararli chiqindilaridan muhofoza qilishga qaratilgan yangi soliqlarni alohida guruhga ajratish zarur. Bu soliqlar deyarli yaqinda, 80-yillarda tatbiq qilingan. Hozirgi davrda AQSHda «Ekologiya solig'ini kiritish bo'yicha yangi qonunchilik takliflari kiritilgan.

Moliya bo'yicha ekspertlarning fikricha, kelajakda federal budjetga turli xil «Ekologiya soliqlari»dan havo va suvlarni ifloslanishi, har xil zararli chiqindilar bilan bog'liq tushumlar ko'payib boradi.

Amerika iqtisodida bu soliqlardan keladigan tushumlar kamtarlik xususiyatiga ega. Lekin jamiyat uchun atrof-muhitni yaqori darajada toza tutishga rag'batlantirish katta ahamiyatga ega.

Masalan, chiqindilarga solinadigan soliq odamlar yashaydigan muhitni muhofaza qilish uchun kompaniyalar nazoratining samarali usullarini qo'llash va yangi texnologiyalarni tatbiq qilishga undaydi. Shuni qayd qilish kerakki, faqat zaharli chiqindilarni chiqazib tashlash emas, balki yer (tuproq qatlamiga o'tib ketadigan zaharli moddalar ham soliqqa tortiladi. Ushbu soliqni tatbiq qilish tajribasini o'rganish kerak va bu boshqa mamlakatlar uchun ham foydalidir.

Shtatlarni ikkinchi muhim daromad manbalari sifatida shaxsiy daromad solig'i xizmat qiladi. Bu soliq o'zining tarkibi bo'yicha federal soliqqa o'xshaydi, lekin stavka darajasi yengilliklar tizimi va chegirib tashlash turlari bo'yicha farq qiladi.

Shtatlarda aholining daromadini soliqqa tortish yagona sxema asosida amalga oshiriladi. Lekin ularning stavkalari va soliq yangiliklari shtatlarda har xil.

Masalan, eng past stavkasi o'rtacha 2-4%, yuqorisi (Gavayi, Shimoliy Dakota Shtatlari)-10-12%, o'rtacha stavka 6-7% va undan past bo'ladi.

Ko'pchilik shtatlarda soliq stavkalari darajalarga bo'lingan, lekin progressiya sezilarli darajada emas va 10-15 ming dollar daromaddan umuman yo'qotiladi. Shuning uchun past va qisman o'rtacha daromadga soliq solish progressiyaga ega bo'lsa, yuqori daromadlarni soliqqa tortishda progressiya umuman yo'qoladi.

Aholidan daromad solig'ini olish tartibi joylarda juda murakkablashgan. Chunki hokimiyatlar soliq solinadigan obyektini har xil belgilaydilar. Masalan, ba'zilar o'zining shtatini fuqarolari daromadini, yurudik kelib chiqishidan qat'i nazar soliqqa tortadilar, boshqalari esa soliqqa shu shtatda olingan daromadni, uchinchilari esa unisini ham, bunisini ham tortadilar.

Shtatlarda aholidan olinadigan daromad solig'ining stavkasi, qoida bo'yicha federal daromad solig'ining eng past stavkasi darajasiga ham yetmaydi, ma'lum darajadagi daromadga qo'llaniladigan stavka federal stavkadan anchagina past.

Har bir shtatda soliq to'lovchiga soliq olinmaydigan minimum qo'llaniladi va soliq oila boshlig'iga solinsa, minimum summasi ikki barobar ko'payadi. Soliq olinmaydigan minimum qaramog'idagi har bir shaxsga beriladi.

Soliq olinmaydigan minimumning hajmi shtatlar bo'yicha 900 dollardan (Nyu-York shtati) 6000 dollargacha (Missisipi shtati) belgilangan.

Mahalliy soliq solish tizimining muhim xususiyati shundan iboratki, shtat va mahalliy organlarning budjetiga to'langan mahalliy daromad solig'i soliq to'lovchini federal daromad solig'i bo'yicha majburiyatidan ayirib tashlanadi.

Tizimning yana bir muhim tomoni shundan iboratki, soliq solinmaydigan minimumni har yili soliq indeksatsiyasi bilan bog'lanadi va soliq solish chegarasi inflatsiyani hisobga olgan tarzda qaytadan ko'riladi. Bu tadbirlar keng miqyosdagi soliq to'lovchilarning manfaatini qo'llab-quvvatlaydi.

Korporatsiyalar foydasiga solinadigan soliq mahalliy organlar hokimiyatini 7,9% soliq tushumini tashkil qiladi.

Soliqlarning bu turi korxonalar va ishlab chiqarishni, shu jumladan, ekologik zarar keltiruvchi korxonalarni ushbu shtat va mahalliy

organlar hududida joylashishiga iqtisodiy ta'sir ko'rsatuvchi qurol sifatida ishlatiladi.

AQSH ni mahalliy qonunlariga binoan korporatsiya foydasiga solinadigan soliq 44 shtatda olinadi. Soliq solish stavkasi AQSHda o'rtacha 6,0%ni tashkil qilsa, Michigan 2,35% dan Konnektikutda 11,5% gacha boradi.

Federatsiya korporatsiyaga solinadigan solig'i bo'yicha soliq majburiyatini hisoblash jarayonida undan shtat va mahalliy organlar budgetiga to'langan foydaga solinadigan soliq chiqazib tashlanadi.

Ayrim shtatlarda mahalliy foydaga solinadigan soliq bo'yicha soliq majburiyatini hisoblash jarayonida federal foydaga solinadigan soliq chegirib tashlanadi.

Merosdan olinadigan soliq 36 shtatda qo'llanadi. Meros beruvchi va merosni oluvchilarni bir-biriga qarindoshlik darajasiga qarab soliq stavkasi tabaqalashtiriladi.

Agar xotini, farzandlari va ota-onalari merosni olsalar, soliq stavkasi 1%dan 16% gacha qo'llanadi. Meros oluvchi meros beruvchiga qarindosh bo'lmasa stavka 3 dan 30% gacha qo'llanadi.

Agar meros oluvchilar singlisi yoki akalari bo'lsa, yuqoridagi stavkalarining o'rtasi qo'llaniladi. Meros bo'yicha soliq stavkasi shtatlar bo'yicha ham o'zgaradi. Masalan, shimoliy Karolina shtatida, vafot etgan kishining rafiqasi, bolasi, ota-onalari olingan merosdan 1dan 12 foizgacha, vafot etgan kishiga qarindosh bo'lmaganlardan 8-17 foizgacha olinadi (eng yuqori stavka 3000 ming dollardan ortiq bo'lgan merosga qo'llanadi).

Men shtatida yuqoridagiga to'g'ri keladigan stavkalar 5-10% va 14-18% ni tashkil qiladi.

Bu soliqni olishda soliq olinmaydigan minimum belgilangan. Konnektikut shtatida, masalan, marhumning rafiqasidan 300 ming dollargacha va qator shtatlarda rafiqasi merosdan olinadigan soliqdan to'liq ozod qilinadi.

Qolgan shtatlarda merosdan olinadigan soliqning boshqa xili (turi) o'rnatilgan. U egasi vafot etgandan keyin qoldirilgan mulkning qiymatidan olinadi. Soliqning hajmi qoldirilgan mulkning katta-kichikligiga bog'liq, unga qarindoshchilik darajasi ta'sir qilmaydi (meros rafiqasiga qoldirilgandan tashqari holatlarda).

Aynan shu holda, har xil shtatlarda soliq turlaridan foydalanishda katta tafovutlar mavjudligini eslatib o'tish joizdir.

Shunday qilib shaxsiy daromad solig'i hamma shtatlar budjetining asosiy daromadi bo'lib qolishiga qaramay, to'rtta shtatda shaxsiy daromad solig'i qo'llanilmaydi. Shu bilan bir qatorda shtatlar o'rtasida soliqning kelib tushishi va xarajatlar bo'yicha katta tafovutlar mavjud.

Shtat va mahalliy organlar darajasida yig'iladigan soliqlar doimiy ravishda ularni xarajatlarini qoplashga yaqqol yetishmaydi. Bu yetishmovchiliklar ko'pchilik holatda mablag'larni qaytadan taqsimlash yoki federal hukumatning subsidiyalari bilan qoplanadi, ko'pchilik holatda 15% dan 20% gacha shtatlar va mahalliy organlarning daromadlari federal budjetdan olingan mablag'lardan tashkil topadi. Federal subsidiyaga qo'shimcha ravishda shtatlar ham mahalliy hokimiyat muassasalariga subsidiyalar beradi. Hukumatlararo mablag'larni qayta taqsimlashning bunday tizimi fiskal federalizmi deb ataladi.

Federal budjet taqchilligi to'g'risidagi bezovtaliklar federal subsidiyalarni kamayishiga, shtatlar va mahalliy hokimiyatlarni soliq stavkalarini ko'tarishiga, yangi soliqlarni kiritish va xarajatlarini kamaytirishga majbur qila boshladi.

6.4. Mahalliy soliqlar

Mahalliy hokimiyat organlari xarajatida asosiy o'rinni maorif xarajatlari (40%dan) egallaydi. Undan keyin farovonlik, sog'liqni saqlash, atrof-muhitni muhofaza qilish, uy-joy, ijtimoiy xavfsizlik va transport xarajatlari turadi.

AQSHda 83 ming ma'muriy birlik (19 ming munitsipalitet, 17 ming shahar o'z-o'zini boshqaruv organlari, 15 ming maktab okruglari, 29 ming maxsus tumanlar, 3 ming okruglar) mavjud bo'lib, mahalliy soliqlar tarkibi va stavkalarini AQSHda va qator g'arb davlatlarida tahlil qilish, ularni to'rt guruhga tasnif qilishga imkoniyat beradi.

Birinchisi – faqat shu hududda yig'iladigan soliqlar. Bunga to'g'ri va egri soliqlar kiradi.

To'g'ri soliqlardan asosiylari mol-mulk solig'i, meros va hadyalardan olinadigan mahalliy soliqlar kiradi. Egri soliq solish juda ko'p qirrali hisoblanadi. Egri soliq universal aksizlar yoki sotishdan olinadigan soliq, maxsus aksizlardan iborat. Ikkinchi guruh mahalliy soliqlar ma'lum hajmda mahalliy budjetga ajratiladigan umumdavlat

solig'lariga ustama hisoblanadi. Moliyaviy mazmuni jihatidan bu ustama mahalliy soliqlardan moliya resurslarini yo'naltirish shakli bo'yicha ajralib turadi.

Uchinchi guruh – bu transport vositalari, tomosha, mehmonxona solig'lari, kommunal yig'im va boshqalardan iborat.

Nyu-Yorkda, masalan, mehmonxonada yashash solig'i 1991-yili yashash qiymatining 19% ini tashkil qildi.

AQSHda iste'mol solig'lari tarkibida quyidagi soliq'larni belgilash mumkin: avtomashinani ro'yxatga olish solig'i, avtomobillarni turar-joyga qo'yish solig'i, yoqilg'iga solinadigan aksiz, avtostradalardan foydalanganlik uchun soliq. Oxirgi soliq shtat va shahar budjetlari o'rtasida taqsimlanadi. Soliq stavkasi avtomobilni og'irligiga qarab belgilanadi.

To'rtinchi guruh – mahalliy soliqlar fiskal xarakterga ega bo'lmay, mahalliy boshqaruv organlarini siyosatini aniqlaydi.

Bu guruhga atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan ekologiya solig'i kiradi.

Nyu-Yorkda suv havzalarini neft dog'laridan tozalash solig'i qo'llaniladi.

Korporatsiyalar o'z faoliyati natijasida paydo bo'ladigan «tavakkalchilik» chiqindilari bo'yicha ham soliq to'laydilar.

Suyuqliklarni saqlashga mo'ljallangan, ikkinchi marta foydalanilmaydigan idishlarni ishlab chiqarganligi uchun kompaniyalar maxsus soliqqa tortiladi. Bu yerda gap konserva bankalari va boshqa idishlar to'g'risida bormoqda. Mahsulot ishlatilgandan keyin idishlar chiqindi sifatida tashlanadi.

Shunday qilib, mahalliy budjetlarda mahalliy aksiz osti solig'i, shaxsiy daromad solig'i, korporatsiyalar foydasiga solinadigan soliq, ijtimoiy sug'urta fondiga ajratmalar, sotishdan olinadigan umumiy soliq, aksizlar, ekologiya solig'i, meros va hudyalardan olinadigan, transport vositalaridan yig'im, mol-mulk solig'i, litsenziya va vizalar berish solig'i va boshqalar kelib tushadi. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarini (okrug, munitsipalitet, tuman, maktab tumani) hammasida budjetni asosiy daromadini mol-mulk solig'i tashkil qiladi (75,0%). Qolgan soliqlar deyarli katta o'rinni egallamaydilar.

Sanoati rivojlangan, mamlakatlarda, shu jumladan, Amerika Qo'shma Shtatlarida munitsipal daromadlar manbayida eng katta salmoqni qo'chmas mulkka solinadigan soliq egallaydi.

Qoida bo'yicha mahalliy budjetlar shtatlarning federal hukumatidan subsidiyalar oladilar. Oxirgi yillari lotereya va boshqa soliqsiz daromadlarni salmog'i ko'paymoqda. Bir necha mahalliy hukumatlar o'zlarining sotishdan olinadigan soliqlarini qo'llaydilar.

Mahalliy darajada birlamchi soliq real mulkka solinadigan soliq hisoblanadi. Bu soliqqa asos bo'lib qiymatni baholash hisoblanadi. Baholangan qiymat bilan bozor qiymati o'rtasida katta farq bo'lishi mumkin. Odatda baholangan qiymat bozor qiymatidan ancha past bo'ladi.

Mulkka solinadigan samarali soliq, qoida bo'yicha 1-2 % atrofida bo'ladi. Nominal me'yori real qiymati tushishi munosabati bilan baland bo'lishi ham mumkin. Mulk ham foydalanishiga qarab tasniflanadi: uy-joy mulkiga, tijorat va sanoat mulkiga nisbatan kam soliq solinadi.

Kam mulkka ega bo'lgan aholi qatlamiga kredit berish va soliq og'irligini yengillash tirish maqsadida bir qator mahalliy boshqarmalar mulkka solinadigan soliq bo'yicha nizom ishlab chiqqanlar. Bunga qo'shimcha ravishda mahalliy hokimiyatlar nomoddiy mulkdan ham soliq oladilar. Soliq me'yori taxminan real (haqiqiy) mulkka solinadigan stavkalariga to'g'ri keladi.

Asosiy mahalliy soliq – mol-mulk solig'i alohida fuqarolardan va mahalliy boshqaruv organlari ixtiyoridagi manzillarda mulkka ega bo'lgan korxonalaridan olinadi. Mol-mulk solig'i ham shtatlar budjetiga, ham mahalliy organ hokimiyatlari budjetiga tushadi.

Agar shtatlar budjetida mol-mulk solig'i umumiy soliq tushumlarini 2% ini tashkil qilsa, mahalliy hokimiyat budjetida bu soliq asosiy o'rinni egallaydi. Mol-mulk solig'iga hamma ko'chmas mulk (yer, undagi imorat, uy-joy qo'shilgan holda) va shahar hududi chegarasida foydalanish bilan bog'liq bo'lgan qisman shaxsiy mulk tortiladi (masalan, avtomashina va avtomobil turar joyi).

Soliq solinadigan mulk quyidagi turkumlarga bo'linadi:

1. Ko'chmas mulk (yer, imorat, turg'un moslamalar);
2. Real (moddiy) shaxsiy mulk:

a) daromad olish uchun foydalaniladigan aktivlar (uskunalar, mashinalar, tovar-material boyliklari, qishloq xo'jalik uskunalari, hosil, poda va boshqalar);

b) uy xo'jaligini yuritish mulki (uzoq muddat foydalanadigan tovarlar: avtomobil, muzlatgich, televizor va hokazo).

3. Nomoddiy aktivlar (aksiyalar, qarz majburiyatlari, pullar);
4. Kommunal va boshqa korxonalami obyektlari va qurilmalari, temir yo'l obyektlari.

Shtatlar qonunchiligida mol-mulk solig'i solinadigan obyektlar oldindan belgilanib beriladi.

Soliqdan quyidagilar to'liq ozod qilinadi:

1. Federal hukumat, shtatlar hukumati va mahalliy organlarning mol-mulki.

2. Tijorat maqsadida foydalanilmaydigan, xizmat sohasida foyda olmaydigan tashkilotlar, hayriya va diniy muassasalarning mulki, mehnat uyushmalari, fermer birlashmalari, veteranlar birlashmalari.

Mol-mulk solig'idan 4 shtatda shaxsiy mulk ozod qilinadi. Nomoddiy aktivlar (aksiya, qarz majburiyatlari, pul) 36 shtatda ozod qilingan.

Xazinaga 4/5 daromad shu soliqni solishdan kelib tushadi. Hozirgi vaqtda bu soliqni solish bazasi cheklangan bo'lish xususiyatiga ega.

Soliq solinadigan baza sifatida ko'chmas mulklar, ishchi uskunalar, tovar-moddiy boyliklarining zaxiralari va har xil obyekt va qurilmalar olinadi.

Hududda joylashgan korxonalar va odamlar «differensial renta»dan foydalanganligi uchun mol-mulk solig'ini shaharga tovon (o'rmini to'ldirish) tariqasida o'tkazadi.

Mol-mulk solig'i soliq bazasidan ma'lum foiz hajmida aniqlanadi. Soliq bazasi soliq solinadigan mol-mulkni baholangan qiymati hisoblanadi. Bu qiymat bozor qiymatidan belgilangan me'yor proporsiyasida (mutanosiblikda) aniqlanadi.

Baholash ikki-uch yilda bir marta amalga oshiriladi. Baholash jarayonida mol-mulkning yemirilishi va shu vaqtning o'zida bozorda yuzaga keladigan baho hisobga olinadi. AQSHda mol-mulkni baholash qiymati XX asrning to'qqoninchi yillarida bozor bahosining 30-40% darajasida bo'lib, doimiy oshib borish xarakteriga ega bo'lgan va bozor bahosiga yaqinlashib borgan. Shunday qilib, mahalliy hokimiyat soliq stavkasi, soliq solinadigan mulkning bozor bahosiga nisbatan baholangan qiymatini o'zgartirish orqali mahalliy budjet tushumiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Soliq bazasining xususiyati mahalliy hokimiyatni ko'chmas mol-mulkni ko'paytirishga qiziqtiradi va bu o'z navbatida mahalliy budjetga tushumlar hajmini oshirishga olib keladi.

Shaharlarni va boshqa turar joylarni obodonlashtirish, ko'p hollarda, uy-joy qiymatini belgilash, yangi korxonalar (qoida bo'yicha atrof-muhitni ifloslamaydigan) ni, firmalarni jalb qilish, ularga kerakli infratuzilmani oldindan yaratish, kadrlar tayyorlash masalasini yechish va boshqa yuqoridagi maqsadlarga javob beradi.

Mahalliy budjetning moliyaviy asosi bo'lgan mol-mulk solig'i o'zining afzalliklari bilan bir qatorda, muhim kamchiliklarga ham ega. Uning afzalligi - o'zining moddiy bazasi - yer va unda bunyod qilingan qurilishlarga tayanadi. O'z navbatida, bu mahalliy hokimiyatga mustaqil moliya siyosati olib borishga, o'zini-o'zi moliyalashtirishga kerakli sharoit yaratib beradi.

Mol-mulk solig'ining kamchiligi, uning regressiv soliqligidadir. Boshqacha qilib aytganda, uni to'lashda moddiy imkoniyat bilan bog'liq emasligi va uni olishni qiyinligi, elastik emasligi, soliq avtomatik ravishda va kerakli tezlikda iqtisodiy o'sishga javob bermasligidir.

Ko'pchilik iqtisodchilar imoratdan olinadigan mol-mulk solig'ining regressivligi, sotishdan olinadigan soliq sababiga asoslangan, deb hisoblaydilar.

Birinchidan, mulk egasi o'zining solig'ini kvartira to'loviga qo'shadi.

Ikkinchidan, mol-mulk solig'i daromad summasiga nisbatan foiz hisobida boylarga nisbatan kambag'allar uchun anchagina yuqori, chunki kambag'allar o'zlarining daromadlarini talaygina qismini uy-joy uchun sarflashga majburdirlar.

Taxmin qilinadiki, mol-mulk solig'ini regressivligi yana shu sabab bilan oshadiki, mol-mulk solig'ini stavkasi har xil hududlarda turlicha belgilanadi.

Masalan, shaharni markaziy hududlarida, uning pasayishi, zaiflashishi natijasida mulkning qiymati, tushib ketsa, kerakli soliq tushumini ta'minlash uchun uning stavkasini ko'tarishga to'g'ri keladi.

Shu bilan bir qatorda o'sib, gullab borayotgan shahar atrofida, chekkalarida, uy-joyning bozor qiymati oshib boradi. Shuning uchun kerakli soliq tushumini ta'minlash uchun, uning past stavkasini saqlab, o'zgartirmay qoldirsa ham bo'ladi. Ayrim tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ichki yalpi mahsulot 1% ga ko'tarilsa, fuqarolardan olinadigan daromad soliq 1,7 va korporatsiyalardan olinadigan soliq 1,2 % ortmoqda. Shu bilan bir qatorda mol-mulk solig'i 1% dan

kamroq sotishdan olinadigan soliq esa 0,7% ni tashkil qilayapti. Ayrim hisob-kitoblarga qaraganda mol-mulk solig'idan tushumlar hozirgi vaqtda mulkni bozor qiymatini o'sishidan ancha orqada qolmoqda.

Shunday qilib, AQSHning soliq tizimi, davlat tuzilishiga asoslangan bo'lib, o'zining ko'p qirraligi, murakkabligi va ko'p darajali tarkibi bilan ajralib turgan holda to'liq mamlakat iqtisodining o'sishiga samarali ta'sir ko'rsatadi.

Tayanch iboralar

Soliq tizimi, tushuncha, tamoyil, soliq munosabatlari, boshqarish, harakatlar strategiyasi, soliq siyosati, davlat soliq xizmati organlari, soliq yuki, soliq stavkasi, soliq imtiyozlari, soliq hisobotlari.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Amerika Qo'shma Shtatlari soliq tizimining o'mi va ahamiyatini tushuntirib bering.

2. Amerika Qo'shma Shtatlari soliq siyosatining asosiy yo'nalishlari nimalardan iborat.

3. Amerika Qo'shma Shtatlari soliq tizimining rag'batlantirish yo'nalishlari nimalardan iborat?

4. Soliq siyosati targ'iboti nimalarda namoyon bo'ladi?

5. Federal soliqlar va mahalliy soliqlar ijrosini ta'minlashdagi o'mi va ahamiyatini tushuntirib bering.

VII bob. KANADADA SOLIQLAR

7.1. Kanadada soliq solish tizimi.

7.2. Munitsipal organlarning soliq sohasidagi ishlari.

7.3. Deklaratsiyani to'g'ri to'lg'azilganligining davlat tomonidan baholanishi, soliq organlari harakatini nazorat qilish va ular ustidan arz qilish tartibi.

7.4. Kanada hududlarida soliqni boshqarish.

7.1. Kanadada soliq solish tizimi

Kanada daromad solig'i bo'yicha birinchi harbiy qonun 1917-yili kiritilgan edi. Bu soliqni vaqtincha analda bo'ladigan tadbir deb hisoblab, uning mablag'ini birinchi jahon urushida qatnashganligi uchun harbiy xarajatlarni qoplashga yo'naltirilgan. Bu qonun juda ham kichik hajmda bo'lib o'n betlik qog'ozga joylashgan edi. 1948-yili Kanadada daromad solig'i to'g'risida yangi qonun qabul qilindi.

1962-yili daromad solig'i sohasida yirik islohotlar o'tkazildi. 1971-yili daromad solig'i to'g'risidagi qonunga keng miqyosda o'zgartishlar kiritildi.

1981-yilgi davlat budjeti to'g'risidagi hujjatda davlat dasturi berilgan va unda soliq solish sohasida yirik islohot o'tkazish ko'rsatilgan edi.

1988-yili parlament tomonidan islohotning birinchi bosqichi ko'rib chiqildi va unda daromad soliqlariga tegishli masalalar muhokama qilindi. Bu islohot o'zining asosiy belgilari bo'yicha asosan AQSHning 1986-yilgi soliq islohotini qaytardi.

Islohot davrida soliqning asosiy bazasi kengaytirildi, soliq stavkasi pasaytirildi va iqtisodning har xil tarmoqlari bo'yicha soliq yuki tartibga solindi.

Kanada hukumati tomonidan soliq tizimlari oldiga quyidagi vazifalar qo'yildi:

- Davlat budjetiga moliyaviy resurslarni tushishini ta'minlash;
- ijtimoiy sohani moliyalashtirish;
- daromادلarni qayta taqsimlashni amalga oshirish;
- aholining nochor qismi daromadini o'sishiga ko'maklashish;
- mamlakatda iqtisodiy konyunkturani barqarorlashtirish;

- iqtisodiy o'sishning yuqori darajasini ta'minlash.

Kanada hukumatining talabiga binoan soliq tizimi quyidagi talablarga javob berishi kerak:

Birinchidan, soliq tizimi gorizontaal bo'yicha tenglikni ta'minlab berishi kerak. Bir xil daromadlar, ularning olinadigan manbayidan qat'i nazar bir xil stavkada soliqqa tortilishi kerak.

Bundan tashqari soliq tizimi vertikal tenglikni ham ta'minlashi kerak. Yuqori daromadlar soliqqa progressiv stavkalar asosida tortilishi ta'kidlandi. Soliq tizimi jamiyatni ijtimoiy adolat to'g'risidagi tushunchasiga javob berishi va daromadlarni qayta taqsimlashda ham adolatlilik bo'lishi kerak. Bundan tashqari soliq tizimi yetarli darajada egiluvchan bo'lishi zarur. Soliq tizimi hukumatga iqtisodiy konyunkturaning o'zgarishiga e'tiborini qaratishga imkoniyat tug'dirib berishi kerak va kerak bo'lsa, unga ta'sir ko'rsatishi zarur. Yana soliq tizimi ma'lum darajada oddiy va samarali bo'lmog'i kerak. Bu esa o'z navbatida soliq to'lovchi uchun deklaratsiyani to'ldirish ishini va to'lanadigan soliq hisob-kitobini yengillashtirishi kerak. Yana hukumat organlarini nazorat qilish vazifalarini osonlashtirishi zarur.

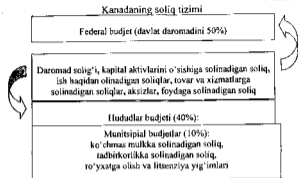
Soliq tizimi barqarorlik va oldindan bashorat qilish imkonini berishi talab qilinadi. Soliq to'lovchilardan qaysi daromadlari soliqqa tortilishi, kimlar uni to'lashi, to'lov muddatlari kabi ma'lumotlardan ularni to'liq xabarдор qilish va boshqa masalalarni yechish zarurdir.

Erkin iqtisod tizimiga ega bo'lgan Kanada soliq tizimi ayniqsa savdo sherigi AQSHga nisbatan raqobatdosh bo'lishi, Kanadaga chet el kapitalini oqib kelishiga imkoniyat yaratishi zarur.

Bu hamma maqsadlar va talablar obyekтив qarama-qarshi xususiyatlarga ega. Bu kamchiliklarni bartaraf qilish uchun Kanada hukumati vaqti-vaqti bilan soliq tizimiga o'zgartirishlar kiritib turadi.

Kanada uch pog'onalik, markazlashtirilmagan soliq tizimiga ega. Kanadaning federal hukumati, mahalliy provinsiya (poytaxtdan uzoqdagi joy) va munitsipalitetlarning soliq tizimi mavjud. Shuning uchun har bir soliq to'lovchi federal, provinsial va munitsipal soliq to'laydi.

Uch darajadagi soliq tizimida o'zining aniq daromadlari belgilangan. Federal darajada 50% daromadlar, provinsiyalarda 40% va mahalliy budjetlarda 10% daromadlar to'planadi.

Kanada soliqlarini quyidagi tashkilotlar boshqaradi:

Moliya Federal departamenti (vazirlik) obshina (jamoa) palatasiga budget loyihasi to'pshirib, keyin o'z nuqtayi nazarini vazirning ma'ruzasida ifodalab qonunshunoslik faoliyatiga hissa qo'shadi.

- Moliya federal departamenti soliq siyosati bo'limi federal soliqlarni kiritishda qonunchilik huquqlarini ishlab beradi va ularni samaradorligini aniqlaydi.

- Tarif va daromadlar bo'yicha federal agentligi soliqlarni yig'ish bilan shug'ullanadi. Kanadada soliq to'lashda shaxsiy javobgarlik prinsipi qo'llanganligi uchun agentlik Soliq to'lovchiga soliq to'lash haqida xabar beradi, deklaratsiyani to'lg'azish bo'yicha yordam beradi. Soliq to'lovchilarni o'zlarini budjetga to'lovni o'tkazadilar. Agar agentlik noto'g'ri ma'lumotlarni topsa soliq to'lovchini adilyaga topshiradi. Federal agentlik daromad solig'i korxonani foydasiga solinadigan soliq federal sotishga solinadigan soliq (Kvebek provinsiyasidagi yig'imlardan tashqari), pensiyaga ajratma, bandlikka ajratma, aksiz va bojxona to'lovlari bilan shug'ullanadi. Bundan tashqari agentlik har xil ijtimoiy nafaqalarni to'laydi. Provinsiyalar bilan kelishilgan holda mahalliy soliqlarni yig'ish uchun javob beradi.

- Provinsiyalarni moliya vazirligi quyidagi mahalliy soliqlarni yig'adi: korxonani foydasiga solinadigan soliq, sotishdan olinadigan

soliq, aksizlar (benzin, yoqilg'i, tamaki va spirtli ichimlik mahsulotlari), yer solig'i va yer osti boyliklaridan olinadigan soliqlar. Bundan tashqari provinsial agentlik ijtimoiy nafaqani tarqatish uchun ham javob beradi.

Soliq solish bo'yicha hamma kelishmovchiliklar soliq adliyasi tomonidan yechiladi.

Kanadaning konstitutsiyasida uch bosqichni har biri uchun davlat boshqaruv organi undirib oladigan soliqlarni turlari belgilangan. Ushbu hujjatda boshqaruv organlarini har bir bosqichi javob beradigan savollar tarkibi ham berilgan. Kanadani federal hukumati, provinsiya va munitsipalitetlarni hukumati konstitutsiyada belgilangan majburiyatlari va o'zlarining huquqlari chegarasida, bir-biriga bog'liq bo'lmagan holda budjetini rejalashtiradi va soliq solinadigan daromadlar, tovarlar, soliq stavkalari, o'zlarining soliq imtiyozlari sistemasi bo'yicha qaror qabul qiladilar.

Bajaruvchi organlar bu savollar bo'yicha o'zini taklifini tayyorlaydi va mamlakat parlamentiga (federal hukumat) yoki qonun chiqaruvchi organlarga (davlatning pastki boshqarish organlari) topshiradilar. Muhokama qilingandan keyin qonun chiqaruvchi organlar soliqlar to'g'risida qonun qabul qiladilar. Ushbu me'yoriy aktlar mufassal, keng yoritilgan, batafsil qismlarga ajratilgan hujjat bo'lib, bajaruvchi organlarga amaliy faoliyatlarida o'z tushunchalari bo'yicha tariflashga imkon bermaydi. Har bir davlat hokimiyati organi soliq vakolatidan o'ziga qarashli hududda foydalanadi. Agar firma bir necha provinsiyalarda ish olib borsa, har bir provinsiyani hukumati umumiy daromadni (foyda) shu hududda olingan qisminigina soliqqa tortadi.

Davlat hokimiyat organlarini yetarli darajada mustaqil bo'lishlariga qaramay federal hukumat, provinsiya va munitsipalitetlarni soliq tizimi o'zaro bog'liq, bir-biriga qaram xususiyatlarga ega. Bu esa Kanada soliq tizimi kompleks va birlik xususiyatiga ega ekanligini ifodalaydi.

O'zaro bog'liq va birlik shundan iboratki, birinchi navbatda katta hajmdagi budjet mablag'i dotatsiya sifatida yuqori budjetdan pastki budjetlarga yo'naltiriladi. Bu mablag'ni bir qismi tenglashtirish tizimi bo'yicha beriladi. Federal hukumat iqtisodiy orqada qolgan provinsiyalarga dotatsiya berishdan asosiy maqsad aholi uchun sog'liqni saqlash, ta'lim berish, san'at bo'yicha normal darajada sharoit yaratishdan iborat.

To'lovlarni birgalikda amalga oshirilganida federal-provinsial, provinsial-munitsipalitet hukumatlari iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy sohalar dasturi bo'yicha mablag'larni o'zlashtirishadi.

Ikkinchidan, federal hukumat bilan ko'pchilik provinsial organlar ixtiyoriy bitimlar tuzadilar va bu hujjat asosida federal hukumat provinsial daromad soliqlarini yig'ish va ularni to'g'ri to'lanishi ustidan nazorat qilishning texnik tomonini o'z zimmasiga oladi. Ushbu bitim federal va munitsipal soliq solinadigan daromadning hisoblash uslubini bir xil qiladi.

Uchinchidan, provinsiyalar o'rtasida kapital qo'yilmani hududga keltirish, yuqori malakali kadrlarni jalb qilish bo'yicha o'zaro konkurensiya (raqobatlik), soliqlarni juda ham ko'tarilib ketishiga yo'l qo'ymaydi va bu orqali Kanadada hududlar bo'yicha soliqlarni tenglashtirish amalga oshiriladi.

Soliqlarni turlari bo'yicha ko'rib chiqilganda, shunga e'tiborni qaratish zarurki, daromad soliqlari federal hukumati va provinsiya hukumatlari tomonidan olinadi.

Daromad soliqlari tarkibida aholi daromadidan olinadigan soliqlar mavjud. Daromad soliqlari Kanadada davlat daromadining asosiy bandi hisoblanadi.

Mol-mulk solig'i Kanadani munitsipalitetlari tomonidan yig'iladi. Munitsipalitetlar yer mulkini berishga solinadigan soliqni ham undiradilar. Soliq sotib olish vaqtida amalga oshiriladi.

Soliq o'tkazib beriladigan mulkni 0,5% dan 1% gacha qiymatini tashkil qiladi, Har bir munitsipalitet o'zining soliq olish tartibiga ega.

Sotishga solinadigan soliqqa kelsak, uni Kanadaning federal hukumati, ayrim provinsiyalar hukumati ham oladi.

Sotishga solinadigan soliq federal hukumat tomonidan firma-ishlab chiqaruvchi darajasida Kanadada yetishtiriladigan hamma tovarlardan olinadi. Hozirgi harakatdagi soliq stavkasi 12% ni tashkil qiladi.

Federal darajada aksiz solig'i ham mavjud bo'lib, har xil stavkalar bilan bu soliq ayrim bezak buyumlariga nisbatan qo'llanadi.

Sotishga solinadigan provinsial solig'i Kanadani Albertidan tashqari hamma provinsiyalarida qo'llanadi. Bu soliq chakana savdo tizimida olinadi. Stavkasi provinsiyalar bo'yicha har xil hajmda belgilangan. Bu soliqqa, qoida bo'yicha oziq-ovqat, bolalar kiyimi, kitob va dori-darmonlar tortilmaydi.

Bundan tashqari, Kanadada benzinni sotish uchun maxsus soliq qo'llanadi va bu soliq federal hukumat miqyosida va provinsiyalik hukumat tomonidan olinadi (Alberti va Saskachevan bundan mustasno). Bu soliqni fermerlar, baliqchilar, qazib oladigan, qayta ishlaydigan va o'rmonchilik sanoati korxonalari to'lamaydilar.

Sog'liqni saqlash va ijtimoiy sug'urtaga yig'imni federal hukumat va provinsiyalarni hukumatlari oladi. Bu soliqlar aholi va korporatsiyalar uchun to'g'ri soliq hisoblanadi. Yig'imni stavkasi va summasi Kanadaning hududlari bo'yicha tabaqalashgan. Masalan, bu soliqni Ontarioda oila bir yilga 714 dollar to'laydi.

Daromad solig'i bo'yicha soliq to'lovchilar moliya organlariga har yili deklaratsiya topshiradilar. Deklaratsiyada daromadlarining hajmi va o'zlari hisoblagan soliq hajmi ko'rsatiladi. Aholidan soliqlar asosan ish joyidan olinadigan ish haqidan hisoblanadi.

Kanadada yangi qonunga binoan federal darajada daromad solig'ini eski 10ta stavkasi o'rniga 3ta stavka va har bir hududda o'zining mahalliy qo'llanadigan stavkalari bo'ladi.

Kanada korporatsiyalarini daromad (foyda)siga solinadigan soliqni stavkalari

Provinsiya, hududlar	Asosiy stavka		Federal-provinsial stavka (% hisobida)	
	Daromad solig'i	Foydaga solinadigan soliq	Daromad solig'i	Foydaga solinadigan soliq
Nyufaundlend	21,0	14,0	52,3	43,12
Yangi Shotlandiya	19,0	16,0	50,3	45,12
Prins Eduard Orol	19,0	15,0	50,3	44,12
Nyu-Bransunk	20,1	17,0	51,4	46,12
Kvebek	21,6	8,9-16,2	52,0	38,0-45,0
Ontario	21,6	15,5	52,9	44,6
Manitoba	19,1	17,0	50,4	46,1
Saskachevan	20,6	17,0	51,9	46,1
Alberta	14,8	15,5	46,1	44,6
Britaniya Kolumbiyasi	22,9	16,5	54,2	45,6
Yukon	15,3	15,0	46,6	44,1
Shimoliy-g'arbiy hududlar	13,0	14,0	44,4	43,1

Jadvalda Kanadada qo'llaniladigan korporatsiyalar daromad (foydasi)dan olinadigan stavkani eng yuqori chegarasi federal-provinsial stavkalariga tegishlidir. Daromad solig'ini 44,4% ni tashkil etgan eng quyi va 54,2% ni tashkil etgan eng yuqori chegarasi stavkalar asosidan undiriladigan soliqlarni federal-provinsial budget daromadlarini katta qismini ta'minlab berishni ko'rsatadi. Yana stavkalarining har xil kattalikda o'rnatilishi haqida, provinsiya, hududlarda ishlab chiqarish korxonalari korporatsiyalar faoliyat yuritishi va daromad olishi shu joylardagi geografik, ijtimoiy tabiiy va inson omillari (malakali mutaxassislarining mavjudligi)ga bog'liqdir.

Korporatsiyalarda daromad (foyda)ga solinadigan soliq

Federal budgetning muhim daromad manbayi, huquqiy shaxslarni daromadiga solinadigan soliqlar hisoblanadi. Uning tarkibiga korporatsiyalarni foydasiga solinadigan soliq va yirik korporatsiyalarni kapitaliga solinadigan soliqlar kiradi. Birinchi marta soliq Kvebek provinsiyasida 1875-yili sug'urta kompaniyalarini mukofotiga qo'llash uchun kiritilgan edi. 1882-yili bu soliq temiryo'l, banklar va aloqa tizimlarida qo'llandi. 1912-yilga kelib bu soliq hamma provinsiyalarda ishlatiladigan bo'ldi. Foydaga solinadigan soliq texnik nuqtayi nazaridan daromad solig'iga yaqin bo'lganligi uchun uning rivojlanishi ham o'xshash shaklda bordi, ya'ni soliq stavkasi oshib bordi va provinsiyalarda bu soliq «zapaslaridan» siqib chiqarila boshlandi.

Daromad (foyda)ga solinadigan soliqni federal byudjetni va provinsiyalardagi umumiy daromadidagi salmog'i nisbatan yuqori emas, federal budgetda 10% va provinsiyalardagi 4% tashkil qiladi.

Daromad (foyda)ga solinadigan soliq stavkalarining hisobi quyidagi maqsadlarga yo'naltirilgan:

- AQSHni soliq darajasiga qarab, Kanadada korporatsiyalarni soliqqa tortishda baravar sharoit yaratish Kanadani qayta ishlash sanoatida chet el kapitalini salmog'i 40% ga yaqin va neft qazib olish, hamda neftni qayta ishlash sanoatida 70% dan ko'prog'ini tashkil qilishiga olib keldi.

- Kichik biznesni rivojlanishini rag'batlantirish (katta bo'lmagan firmalar, bir yillik daromadi 200 ming dollargacha va ishda band odamlarining soni 100 kishigacha bo'lgan).

Korporatsiyalarni daromadi (foydasi) federal va provinsial darajalarda soliqqa tortiladi.

1988-yilda quyidagi soliq stavkalari soliq solinadigan daromad (foyda)ga nisbatan foiz hisobida belgilandi:

	Yirik biznes	Kichik biznes
federal	28	12
provinsial	15	10
Jami	43	22

Korporatsiyaning foydasiga solinadigan soliq stavkasini provinsial va federal darajadagi o'zaro nisbat, Kanadani asosiy provinsiyalari – Ontario, Manitoba, Saskachevan, Albertilarda qo'llaniladigan shaxsiy daromadga soliqning o'zaro munosabatlariga o'xshash belgilangan va uning hajmi 46,5-54,0 foizlar qilib belgilangan.

Federal soliqni stavkasi Kanada bo'yicha qonunda yagona tarzda belgilangan bo'lib, u 12-28 foizlarni tashkil qiladi.

Provinsial soliqni stavkalari provinsiyani qonun chiqaruvchi majlisi tomonidan aniqlanadi va ular bir-biridan farq qiladi.

Provinsial soliq stavkalarining o'zgarishi federal soliq stavkasi o'zgarishiga olib kelmaydi.

Munitsipalitetlar korporatsiyalarni daromadi (foydasi)ni soliqqa tortish huquqiga ega emaslar.

Umumiy soliq solish tizimidan ajratma belgilangan va buning asosida qayta ishlash sanoati korxonalarining rivojlanishi va bandlikni ta'minlash uchun soliq stavkasi 23% hajmda o'rnatilgan. Provinsiya darajasida bu imtiyoz bekor qilingan.

Kanada mutaxassislari fikricha, ularni qayta ishlash sanoati korxonalarining samaradorligi AQSHnikidan past. Shuning uchun chet el kapitalini keltirish maqsadida past soliq stavkasini belgilash orqali imtiyozlar beriladi.

Tabiiy resurslarni qazib olishga soliq tushumini provinsiya hukumati belgilaydi. Chunki Kanada qonunchiligiga binoan resurslar provinsiyalarga qarashli hisoblanadi. (Bundan faqat dengiz shelfida neft qazib olish va neftli qumliklarni qayta ishlash va boshqalar mustasno.)

Yerosti boyliklarini qazib olish uchun korporatsiyalar provinsiya hukumatiga arenda to'lovi to'laydilar. Bunda arenda umumiy daromad

(foyda)ni holati hisobga olmagan tartibda amalga oshiriladi. Lekin foydaga solinadigan soliq, faqat foyda mavjudligida olinadi.

Alberti provinsiyasida, asosiy neft va gaz qazib olinadigan hududda, arenda to'lovi yalpi daromadning 12-13% ni tashkil qiladi (Buni Kanadani Petroleum Assotsiatsiya-Kanadian yirik neft-gaz kompaniyasi) amalga oshiradi. Provinsiyani Moliya Vazirligi to'lov stavkasi bosqichini ishlab chiqqan va uni bir barrel neftga, neftning sifati, skvajinani (quduq) debetiga va neft konlariga qarab 0 dan 25% gacha belgilagan.

Korporatsiya daromadiga solinadigan soliqlar bo'yicha qator imtiyozlar beriladi. Yangi kapital qo'yilmani rag'batlantirish uchun soliq solinadigan daromad kamaytiriladi yoki soliq summasi to'g'ridan to'g'ri kamaytiriladi. Lekin bu shaxsiy daromadlarni va ish haqini ko'paytirishga qaratilmagan.

Yalpi daromaddan ayrim xarajatlarni chegirib tashlash va soliq krediti uslublari keng ishlatiladi:

- yangi neft quduqlari ishga tushirilgan joyda arenda to'lovlaridan 3 dan 5 yilgacha ozod qilinadi;
- arenda to'lovini keyingi davrga o'tkazish;
- arenda to'lovi foizini pasaytirish;
- yangi qazilma boyliklarini qazish, o'zlashtirish uchun past stavka bilan yoki foizsiz davlat krediti berish;
- tijorat banklarida kreditni davlat garantiyasini berish;
- ma'lum maqsadga (ilmiy tadqiqot, uskuna, kadrlar tayyorlash) qaytib berishlik, qaytib bermaslik sharti bilan to'g'ridan to'g'ri davlat subsidiyasini berish yoki kompensatsiya xususida subsidiya berish;
- ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarni davlat tomonidan moliyalashtirish;
- ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlar xarajatlarini 100 dan 135% gacha daromaddan chiqazib tashlash yoki soliq krediti berish (qazilma boyliklarni qidirish xarajati uchun ham shu tartib qo'llanadi);
- kapital xarajatlarni I.T.T.K. (NIOKR) xarajatlariga birinchi yil hisobidan chiqarib qo'shish;
- amortizatsiyani qoldiq qiymati bo'yicha olish (kamayib boradigan balans);
- tezlashtirilgan amortizatsiya;

- soliq to'lash muddatini uzaytirish;
- kelgusi yillari soliq skidkasini hisobga o'tkazish (agar foyda 0 ga barobar bo'lsa);
- davlat bilan birgalikda mulk shaklini tuzish;
- aksioner kompaniyada aksiyasini sotib olish bilan qatnashish;
- boshqalar (vaqtincha preferansion aksiyalar, undan olingan daromad soliqqa tortilmaydi. Qisman va to'liq infrastruktura xarajatini qoplash);
- eksport qilinadigan mahsulot soliqqa tortilmaydi.

Asosiy kapital (asosiy fondlar)ni tezroq almashtirish uchun Kanadada soliq solinadigan daromad (foyda)ni aniqlashda tezlashtirilgan amortizatsiya qo'llanishi mumkin. Bunda mahsulot tannaxriga amortizatsiya ajratmasi uskunani haqiqiy xizmat qilish muddatidan kelib chiqib belgilangan normada o'tkaziladi, lekin soliq solinadigan daromadni aniqlashda, kamayib borish uslubini asosida olingan foyda summasi hisoblanadi. Shunday tartibda soliqdan buxgalteriya va soliq amortizatsiyasini farqi hajmidagi summa soliqdan ozod qilinadi.

Kanada qonunchiligida hamma asosiy fondlar (asosiy kapital) 39 nominatsiyadagi sinflarga guruhlangan amortizatsiya normasi

Aktivlar tipi (hammasi 39 guruh)	Me'yor, %
Qayta ishlab chiqarish sanoati:	
Uskunalar	25
Inshootlar	4
Transport uskunolari	30
Qazib oluvchi tarmoqlarning uskunolari	25
Mebel va idora uskunolari	30
Yer qaziydigan mashinalar	30
Qayta ishlash sanoatini texnik qurallantirish	Lineykali amortizatsiya
Energiya tejaydigan uskunalar	2550 25

1988-yilgi soliq islohoti amortizatsiya me'yorini pasaytirdi va amortizatsiya muddatini sekinlashtirdi. Natijada soliq tushumi ko'paydi.

Shu davr ichida progressiv uskunalar olish va yangi texnologiyani tatbiq qilishni rag'batlantirish maqsadida soliq krediti kiritildi. Soliq

summasidan chiqaziladigan kapital qo'yilmani qiymatidan 7-10-20%li investitsion soliq krediti belgilandi.

Federal va provinsiyalarda darajasida maxsus ITTK rag'batlantirishning maxsus tizimi qo'llandi.

Har bir provinsiya mustaqil o'zining siyosatini yurg'izadi. Lekin qo'shnisi siyosatini ham hisobga oladi. Federal darajada, qoida bo'yicha, daromaddan soliq olishda ITTKni qiymatini 100% hajmida imtiyozli narxini pasaytirish (skidka) beriladi. Bunga joriy va kapital xarajatlar kiradi. Bundan tashqari korporatsiyaga investitsion soliq krediti beriladi. Stavkasi hududlar bo'yicha tabaqalashtiriladi (o'rta 20%) investitsion kredit ITTK oldin berilgan kreditni hisobga olgan holda beriladi. Masalan, yillik ITTK fondi 10 mln. dollar shu summaga daromaddan soliq olishda skidka beriladi. Bu faqat ITTKga ajratilgan mablag' to'liq sarflanib, qoldiq nolga baravar bo'lganda amalga oshiriladi.

Uni tiklash uchun quyidagi tartib qo'llanadi:

shu yilni denda* korporatsiya investitsion soliq kreditni (boshqacha qilib aytganda, qonun bo'yicha to'lanadigan soliq summasidan skidka).

ITTKga sarflanadigan umumiy xarajatni 20% ni. Bu 2 mln. dollarni tashkil qiladi.

Shunday qilib, soliq solishdan oldin daromad 100 mln. dollar, skidka 10 mln. dollar, soliq solinadigan daromad 90 mln. dollarga teng bo'ladi. Soliq stavkasi 50%ni tashkil qilsa soliq 45 mln. dollarga teng bo'ladi. Kredit 2 mln. hajmida beriladi. To'lanadigan soliq 43 mln. dollarni tashkil qiladi.

Agar ikkinchi yili ITTK xarajatlari 0 ga teng bo'lsa soliq kreditini summasi soliq solinadigan daromadga qo'shiladi va odatdagi tartibda soliqqa tortiladi. Masalan, 2 mln. dollar kredit, daromadga 50% soliq stavkasi bilan qo'shib, 1 mln. dollar soliqqa aylanadi. Bu mexanizm firmalarga katta mablag'larni tejashga yordam beradi. Ushbu misolda firma soliqdan 6 mln. dollar tejab qoladi.

Hisob: ITTK-10 mln. dollar daromadga soliq solishda skidka, shu jumladan 2 mln. dollar soliq krediti. Qoldiq 8 mln. dollar xarajatlar, 50%li stavka bilan 4 mln. dollar soliq to'lanishi kerak edi. Qolgan 4 mln. dollar soliqdan to'g'ri rejali hisoblanadi va bo'yicha 2 mln. dollar kredit qo'shiladi. Shu yo'l bilan davlat hisobidan 6 mln. dollar tejab qolinadi.

Hukumat soliq kreditini ITTKni 35%gacha qiymatini bajarish uchun beradi. Daromadga ega bo'lmagan yangi kompaniyalar ITTKni amalga oshirish uchun budjetdan to'g'ridan to'g'ri dotatsiya oladi.

ITTKni rag'batlantirish uchun qator provinsiyalarda maxsus imtiyozlar berilgan. Soliq solinadigan daromaddan provincial soliq solish uchun ITTK qiymatini 100 dan 135%gacha daromaddan skidka chiqazib tashlanadi. Bu esa ITTKni juda yuqori foydali qiladi.

Mablag'larni o'zlashtirish davrida korporatsiya zarar olsa, uni soliq to'lashdan ozod qilinadi. Ularga ko'rilgan zararni kelgusi yillarni foydasidan qoplash uchun imkoniyat yaratiladi.

Agar ishlab turgan korporatsiyada zarar paydo bo'lsa, unga zararni oldingi uch yil soliq solingan foydadan chiqazib tashlash tartibi qo'llanadi (agar foyda olingan bo'lsa) korporatsiyaga bu holatda qaytadan hisob-kitob qilingan soliq summasi qaytariladi yoki zararni kelgusidagi 7 yilga taqsimlanadi. 7 yillik muddat Kanada sanoatining tajribasidan olingan. Shu muddatda korxonaga foyda oladigan darajaga ko'tariladi yoki uni yopish to'g'risida qaror qabul qilinadi.

Sotishga solinadigan soliq

Federal va provincial budjetlarni umumiy daromadida sotishga solinadigan soliq (oborot solig'ini boshqacha ko'rinishi) muhim rol o'ynaydi. Bu soliq Kanadada federal va provinsiya darajasida ishlab chiqariladigan hamma sanoat tovarlari va Kanadaga chetdan keltiriladigan tovarlarga qo'llanadi.

Federal soliqa yagona stavka - 12% belgilangan (avtomobil, televizor va h.k.) va tovarlar bahosiga bu soliq qo'shilgan. Hashamatli buyumlar bundan mustasno. Ular bo'yicha yuqori stavkalar qo'llanadi. Alkogol, spirt, tamaki - 18%, uy-joy qurish uchun foydalaniladigan tovarlarga 8%, aloqa xizmati uchun - 10% belgilangan. Boshqa turdagi xizmatlarga bu soliq solinmaydi. Ushbu federal soliq egri soliq hisoblanadi. Uni ishlab chiqaruvchi firma to'laydi. Haqiqatda ishlab chiqarilgan tovarlarning taxminan 1/3 qismiga soliq solinadi, chunki bu soliq bo'yicha imtiyozga ega bo'lgan iste'molchi uni to'lamaydi. Moliya vazirligining hisobiga ko'ra 50%ga yaqin sotishga solinadigan soliq ishlab chiqarish-texnik ahamiyatiga ega bo'lgan mahsulotlardan olinadi.

Provincial sotishga solinadigan soliq har bir provinsiyada mustaqil belgilangan. Faqat tovarlarni oxirgi iste'molchiga sotishda olinadi (Ontario - 8%, Kvebek - 12%, Alberta - 0%).

Turizmni rivojlantirish maqsadida Kvebek va Manitoba provinsiyasi hokimiyatlari Kanadada tovarlarni sotib olish, xizmatlardan foydalanishda, sotishdan olinadigan soliq to'lagan chet el fuqarolariga federal dastur asosida soliqni qaytarib berish tartibiga o'tganlar. 1997-yil 1-apreldan boshlab Nyu-Bransvik, Yangi Shotlandiya va Nyufaundlend provinsiyalari tovarlar va xizmatlar bo'yicha o'zlarining mahalliy soliqklarini qo'shdilar. Qo'shilgan stavka 15% (7% - federal va 8% - provincial) ni tashkil etdi.

Sotishga solinadigan soliq oziq-ovqat, bolalar kiyimi, oyoq kiyim, kitob va dorilarga qo'llanmaydi. Ishohotni ikkinchi bosqichida (1991-yil) sotishga solinadigan soliq qo'shilgan qiymat solig'i bilan almashirilgan. Alohida provincial soliq va federal soliq yagona qo'shilgan qiymat solig'i bilan almashirilgan. Qo'shilgan qiymat solig'i deb, oxirgi mahsulot bahosi bilan material va xomashyolarning qiymati o'rtasidagi farq tushuniladi. Lekin soliq summasi oxirgi mahsulot bahosidan hisoblanadi. Masalan, 100 dollarga material sotib olindi, uni qayta ishladi va 200 dollarga sotdi. Shunda soliq bahodan protsent hisobida aniqlanib va yetkazib beruvchiga to'langan summa chiqazib tashlanadi. Shu sumмага soliqdan skidka qilinadi. Qo'shilgan qiymat solig'ini ko'p bosqichli sotishga solinadigan soliq desa ham to'g'ri bo'ladi.

Kelgusi bosqichlarda oradagi bosqich-bosqich soliq to'lovlari chiqazib tashlanadi. Shunday qilib, sekin-asta hamma soliq summasi oqibatda oxirgi iste'molchi zimmasiga tushadi.

Soliqni to'lovchi-iste'molchi 7%li stavka bilan to'laydi. Tovarlarni sotib olganda yoki mehmonxonada yashaganligi uchun to'lovni berganda, kimyoviy tozalash, sartaroshxonaga, fotoatleje va shunga o'xshashlar, preyskurantda ko'rsatilgan bahoga yana 7%li soliq qo'shadilar. To'lov cheklari yoki kvitansiyalarda xizmat uchun soliq alohida qatorda ko'rsatiladi.

Aksiz soliqlarini olish ham federal hukumat zimmasiga yuklatilgan. Kanadada ushbu soliq eng qadimiy soliqlarga kiradi. Asosiy aksiz solinadigan tovarlarga benzin, alkogol ichimliklar, chekish mahsulotlari kiradi.

Benzinga solinadigan soliq (avtomobilni ro'yxatdan o'tkazishda olinadigan litsenziya yig'imi) provinsiyalarda zaruriyat bo'lgan davrlarda qo'llanildi. 1924–1926-yillarda avtomobil yo'llar yetishmadi. Ikkinchi jahon urushi vaqtida federal hukumat soliqni qo'shimcha stavka bilan ko'tardi. Hamda 1970-yilgi neft taqchilligidan keyin uni tashqi savdoni boshqarish uchun federal hukumat ixtiyoriga topshirildi.

1986-yili neft shov-shuvi tugagandan keyin Ottava o'zining yoqilgi bozorida qatnashishini saqlab qoldi. Hozirgi vaqtda hukumatning ikkala darajasi ham soliqlarni yig'ishda ishtirok etadi. Federal hukumat soliqni qat'iy belgilangan bir litrdan 8 sent hajmida ushlab qoladi.

Tarif boji doim federal hukumatni ixtiyorida bo'lgan. Konfederatsiyani tashkil qilish davrida, savdoni soliqqa tortish daromadni asosiy manbaya bo'lgan. Lekin keyinchalik boshqa manbalarni rivojlanishi va Shimoliy Amerika va butunjahon savdo tashkilotlarida erkin savdo qilish to'g'risida bitim tuzilgandan keyin tariflarga davlat daromadining asosiy manbaya sifatida qiziqish yo'qoldi.

Aholiga solinadigan soliqlar

Aholi to'g'ri soliqlarni to'laydi va egirlarini ham. To'g'ri soliq daromad solig'i, kapitalni o'sishiga solinadigan soliq, ko'chmas mulkka solinadigan soliq, xizmatdan foydalanganlik uchun soliq (ko'prikdan foydalanganligi uchun soliq), yoqilg'iga solinadigan soliq, tranzit to'lovi (yemi o'tqazib berish), sog'liqni saqlash va ijtimoiy sug'urtaga solinadigan yig'imlar kiradi.

Egri soliqlarga birinchi navbatda sotishga solinadigan soliq kiradi. Ko'rsatilgan soliqlarni ko'pchiligi federal darajasida va provincial darajalarida to'lanadi. Munitsipalitetlarga ko'chmas mulkka solinadigan soliq, moliya kapitali o'sishiga solinadigan soliq va xizmatlardan foydalanganlik uchun soliqlar kiradi.

Aholi daromadiga solinadigan soliq

1. Soliq solinadigan obyektlardan asosiy daromad hisoblanadi. Daromad tushunchasi daromad solig'i to'g'risidagi qonunda ko'rsatilmagan. Amaliyotda yalpi daromaddan, daromad olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarni chiqazib tashlanadi. Bunga natural daromadlar ham qo'shibiladi (masalan, firmaning avtomobilidan foydalanish)

2. Kelib tushish tartibi: Daromad sifatida kelib tushgan pul emas, hisoblangan summa olinadi.

3. Soliqni quyidagilar to'laydi: Kanadada yashovchi, Kanadada ishlovchi, Kanadada biznes bilan shug'ullanuvchi, Kanadadagi mulkka ruxsat beruvchi shaxslar.

4. Mamlakatda yil davomida yashovchini hamma daromadi (chet eldan olgani qo'shib) soliqqa tortiladi. Mamlakatda yilning ma'lum davrida yashaydigan shaxsning umumiy daromadi soliqqa tortiladi. (Lekin faqat yashagan davriga.) Norezidentlarning faqat Kanadada olgan daromadlari soliqqa tortiladi.

5. Fuqarolarning daromadlarini ikki marta soliqqa tortmaslik uchun, boshqa mamlakatlar bilan bitimlar tuzilgan.

6. Ayrim shaxslar mustaqil ravishda o'zlarining daromadlarini hisoblaydi va har yili daromad to'g'risidagi standart shakldagi deklaratsiya blankasini to'ldiradilar. Ishlayotgan shaxslardan soliq summasi yil davomida ish haqidan ushlab qolinadi. Yillik soliq summasini aniqlashda, yil davomida to'langan summalarni qaytadan hisob-kitob qilinadi.

Daromadga har xil manbalardan kelgan tushumlar kiradi:

I. Yollanib ishlovchi shaxs daromadi:

ish haqi

II. Tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi shaxs daromadi:

foйда

III. Arendaga berilgan mulkdan olingan daromad;

IV. Investitsiyadan olingan daromad:

foizlar, dividendlar

V. Kapital (sarmoya)ning o'sishidan olingan daromad.

Investitsiyaga mo'ljallangan buyumlarni qaytadan sotishdan olingan foydaning 2/3 qismi soliqqa tortiladi.

VI. Boshqa daromad turlari:

Nafaqa, dotatsiya, kundalik xarajatga ajratilgan mablag' va boshqalar

7. Soliq solinadigan daromaddan chiqazib tashlanadi:

I. Nafaqa fondiga ro'yxatga olingan to'lovni berish, qarilik uchun to'plangan mablag'.

II. Kasaba uyushmasiga a'zolik to'lovi va boshqa assotsiatsiyalarga a'zolik uchun to'lovlar.

III. Bolalarni boqish bo'yicha xarajatlar:

ota-onalar ishlayotgan vaqtda bolalarni boqish bo'yicha xarajatlar.

IV. Investitsiya bilan bog'liq xarajatlar:

kapital qo'yilmaga foydalanilgan kredit bo'yicha foiz to'lovlar.

V. Boshqa tushumlar.

Ko'rsatilgan summalarni umumiy daromaddan chiqazib tashlash sof daromadni ko'rsatadi.

8. Soliq solinadigan daromadni aniqlash uchun qo'shimcha sof daromaddan chiqazib tashlanadi:

I. Boshqa yillarning zarari.

II. Kapitalni o'sishidan olingan soliq solinmaydigan birinchi 100000 daromad.

III. Boshqa chiqazishlar.

9. Soliq solinadigan daromadlar asosida soliq summasi hisoblanadi:

1. Federal soliq quyidagi stavkalar bilan aniqlanadi:

Soliq solinadigan daromad	Stavkaning chegarasi
0 dan - 27500 gacha	17%
27501 dan - 55000 gacha	26%
55000 yuqori	29%

II. Provinsial soliq federal soliqdan foiz hisobida aniqlanadi (Kvebekdan tashqari)

provinsial soliqlarning stavkalari:

Nyufaundlend	60
Pries Edvard Aylend	57
Yangi Shotlandiya	56,5
Nya Brasuik	60
Ontario	51
Manitoba	54
Saskechevan	60
Alberti	46,5
Britaniya Kolumbiyasi	51,5
Shimoliy-g'arbiy hududlar	43
YUKON	45

10. To'lanishi kerak: soliq krediti chiqazib tashlangan summasi:

a) Oilaning demografik tavsifi:

- umumiy (1020 dollar. Bu baravar eng kam yashash minimumini tashkil qiladigan 6000 dollar daromaddan olinadigan soliqqa);
- oilalikalarga (850 dollar ishlamaydigan er yoki xotinga);
- qaramog'idagilarga (250 dollardan yillik daromadi 2500 dollardan past bo'ladigan shaxslarga);
- qariyalarga (60-65 yoshdan yuqori bo'lgan shaxslarga 550 dollardan);
- bolalar uchun (65 dollardan birinchi ikkita bola uchun va 130 dollardan har bir keyingi bola uchun);
- dividendga beriladigan kredit;
- nafaqa fondiga ajratma (20% dan ortiq bo'lmashligi kerak);
- ishlamaydiganlar uchun;
- ta'lim olish uchun;
- tibbiy xizmat ko'rsatish xarajatlari uchun;
- muhtojlarga yordam ajratmasi (250 dollargacha -17% va undan yuqorisi - 29%).
- siyosiy partiyalar fondi uchun ajratmalar.

Soliqni hisoblash misoli:

Oilada bitta er yoki ayol ishlaydi, katta bo'lmagan biznesga ega va oilada ikkita bola bor, yil davomida oila erni ishlash joyini yaqiniga ko'chib o'tdi.

	dollar
2. umumiy daromad:	
Ish haqi	30000
Feizlar	2000
Tadbirkorlik daromadi	10000
Kapitalning o'sishi	5000
Jami	47000
3. Daromaddan chiqaziladi:	
Nafaqa jamg'armasiga ro'yxatga olingan to'lov	5000
Kasaba uyushmasiga to'lov	500
Assotsiatsiyalarga to'lov	200
Ko'chib o'tish xarajati	300
Sof daromad	41000
4. Boshqa chegiomalar:	
Kapitalning o'sishiga imtiyoz	5000
Soliq solinadigan daromad	36000
5. Soliq to'lovlari (federal soliq):	

Birinchi 27500 dollardan (17%)	4675
Keyingilaridan 8500 (26% stavka bilan)	2210
Umumiy federal soliq'i	6885
6. Soliq kreditlari chiqazib tashlanadi:	
Umumiy	1020
Oilaliklarga	850
Bolalarga	130
Muhtojlarga yordam ajratmasi	40
Kanada nafaqa fondi, ishsizlikni sug'urta qilish uchun ajratmalar	175
Hammasi	2215
Provincial soliq (ONTARIO-51%) 4670 dan (6885-2215)-2382	2382
Soliqlarning hammasi $4670 + 2382 = 7052$	7052
Musbat	
Ish joyida soliqni chiqazish	5000
To'lanishi kerak	2052

7.2. Munitsipal organlarning soliq sohasidagi ishlari

Soliq sohasida munitsipalitetlar mutlaqo mustaqildir. Soliqni ko'chmas mol-mulk egalardan undiradi.

Munitsipalitetlar o'zining hududida qurilish qilish uchun yig'im belgilaydi. Yig'imni 5% dan kam bo'lmagan summasini jamoa umumiy foydalanadigan manzillarini qayta tashkil qilish, bezash ishlariga yuboriladi. Munitsipal budjetni uzoq muddatli qarzi budjetni umumiy hajmini 42% dan ortiq bo'lmashligi kerak. Shu bilan bir qatorda bu qarz soliq solinadigan mulkning 1% dan yuqori bo'lmashligi kerak. Qarz bo'yicha to'lovlar esa munitsipalitetni umumiy joriy xarajatlarini 20% dan oshmasligi zarur. Munitsipalitetlar aholidan, biznesdan mablag'ni qarzga olish uchun boj, aksiya va obligatsiyalar chiqaradi, zayomlar maqsadli bo'lgani uchun, qayta taqsimlash yo'li bilan qarzga olingan mablag'larni bir joydan ikkinchi joyga yo'naltirish mumkin emas.

Munitsipal budjet taqsimotini Ottava shaharining budjeti misolida ko'rish mumkin.

Joriy budjet – 100%, ijtimoiy transportga dotatsiya–17%, dam olish va madaniyat sohasi xarajatlari – 17%, aholini va mulkni himoya qilish (mirshab, o't o'chiruvchi) – 37%, sog'liqni saqlash va ijtimoiy

yordam – 1%, ekologiya – 5%, bepul xizmatlar – 6%, qolgani- boshqa harajatlar. Daromadlar manbai – provinsiyadan beriladigan yordam va subsidiyalarni 10% hajmida tashkil etadi. Ular ikki xil bo'ladi: maqsadli va kompleksli. Maqsadlida: masalan, 50–80%i yo'l xarajatlarini qoplash; komplekslida shart qo'yilmasdan budjet defitsitiga umumiy summa tarzida beriladi.

Maxsus yig'imlar – 25% (litsenziya berish uchun yig'imlar, renta, xizmatlar) ga teng.

Mulkka solinadigan soliq – 29% ni tashkil qiladi.

Provinsiya va federal hukumatlarini ularni qo'zg'atilmas mulkiga solinadigan soliq o'miga beradigan yordamlari – 36% (hukumatlar soliq to'lamaydilar, uning o'miga munitsipalitetlarga yordam puli jo'natadilar).

Huquqiy va jismoniy shaxslarni ko'chmas mulkiga solinadigan soliq doimo munitsipalitetlarning ixtiyorida bo'lgan va konfederatsiya tuzilmasdan oldin foydalanilgan. Soliq daromadlari shahar infratuzilmasini, ijtimoiy imoratlarini (maktab, tartibni saqlash organlari va h.k.) saqlab turish uchun sarflangan. Huquqiy shaxslarni, mol-mulkini olinsa, boshlanishida soliq tijorat imoratlari (ofislar), sklad zapaslari va boshqa joylardan olingan. Buni nohaq deb, savdo xodimlari arz qila boshlagan.

Hozirgi vaqtda soliq ko'chmas mulk egalari tomonidan to'lanadi va uni hajmini ularning qiymatidan foiz hisobida aniqlanadi.

Shahar kengashi a'zolari, meriya rahbari aybi bilan budjet defitsiti yuzaga kelsa, ular shaxsiy mulklari bilan javob beradilar va adliya orqali jinoiy javobgarlikka tortiladilar. Soliq solish uchun mulkni baholash provinsiya hukumatining funksiyasiga kiradi va provinsiyada soliqdan skidka berishda bir xil yondashishni ta'minlab beradi. Provinsiyalarda bu ishni baholash bo'yicha maxsus bo'lim ish olib boradi. Ontario provinsiyasida 31 bo'lim bo'lib, ularning har birida 100 tadan xodim ishlaydi. Baholashning maqsadi munitsipalitetga soliq bazasi to'g'risida tushuncha berishdir. Yer va imoratlar baholanadi, uy jihozlari, asbob-anjomlar va uskunalar baholanmaydi. Asosiy baholash – bozor qiymati asosida bajariladi, ya'ni erkin bozorda shu mulkni sotishdan olinadigan summa hisoblanadi. Hisob qiymatini aniqlash uchun 3 ta ta'sir qiluvchi omil hisobga olinadi:

birinchisi – qiymatni yuzaga keltirish uchun ketadigan xarajatlar;

ikkinchisi – mulk keltiradigan daromad;

Uchinchisi – bozor ma'lumotlari hisobini olib borish yoki solishtirma yondashuv. Baholash mulkdor qatnashmagan tartibda

amalg oshiriladi. Mulkdorga mulk qiymati o'zgartiriligi va soliq stavkasi to'g'risida xabar qilinadi. O'zaro kelishmovchiliklar provinsiya hukumatiga qarashli maxsus tribunal (adliya tashkiloti)da yechiladi. Tribunal a'zolari hukumat tomonidan tayinlanadi. Sug'urta kompaniyalari qiymatni mustaqil baholaydilar va o'zlarining baholash xizmatiga egalar. Mulkning bir qismini yo'qotish qaytadan baholashga olib keladi.

Ko'chmas mulkdan soliqni mulk qiymatidan 0,5-1,0% hajmida olinadi. Sartaroshxonalaridan – uy qiymatidan 30%, advokatlar idorasi va tibbiyot xonalari –50%, spirt ishlab chiqarish–14% to'lanadi. Munitsipalitet hamma obyektlar bo'yicha hujjatlar to'plami olib boradi. Baholash 11 ta provinsiyaga umumiy apparat (70 ta baholovchilar) tomonidan olib boriladi.

Ontario provinsiyasida shikoyat (appellyatsiya) qilish uchun maxsus tribunal tuzilgan.

Tabiiy resurslarga solinadigan soliq, odatda provinsiyalar ixtiyorida bo'ladi. Tabiiy resurslar (neft, gaz, qazilma boyliklar, o'rmon, baliq va suv zapasleri) provinsial budjetda muhim o'rinni egallaydi. Lekin har xil hududlar uchun ularning ahamiyatlari ham har xil. Bu holat tabiiy resurslar mamlakat bo'yicha bir xil taqsimlanmaganligi bilan bog'liq. Masalan, bu soliqlar Alberti provinsiyasida hamma tushumlarining 1/4 qismini tashkil qilsa, Saskachevanda 1/10 iga to'g'ri keladi.

Qazilma boyliklar ijtimoiy va xususiy foydalanish guruhlariga bo'linadi. Ularga uch xil turdagi bojlar solinadi: monopoliya kirish huquqi uchun, ishlab chiqarish (royalti) huquqi uchun va qazib olingan boylikdan ajratma berish. Xususiy egalik qilishda qazib olishni soliqqa tortiladi (shaxtaga solinadigan soliq). XIX asrning oxirigacha qazilma boyliklardan olinadigan soliqlar muhim rol o'ynamagan. Lekin o'rmonda daraxt qirqish katta daromad keltirgan. Hamma hududlarda shaxtalar qurilganidan keyin, ulardan keladigan tushum ham ko'paygan. U davrlarda tabiiy resurslarni soliqqa tortish sinov tartibida olib borilayotgan edi. Masalan, Kvebek provinsiyasida elektroenergiya ishlab chiqarish uchun suv resurslariga soliq solingan.

Munitsipalitet budjetini ishlab chiqish tartibi

Joriy yilning yanvar-mart oylarida iqtisodiy vaziyatni joriy va kelgusi yilga istiqbolini ishlab chiqish boshlanadi. Istiqbol ikki yilga

belgilanadi. Munitsipal kengash bo'limlari (boshqarmalari) istiqbolni ishlab chiqadilar.

April-may oylarida iqtisodni rivojlantirishning strategik rejasi tayyorlanadi. Bu reja iyun-avgust oylarida munitsipal kengashning hamma bo'limlarida ko'riladi va ular reja to'g'risida o'zlarining memorandumlarini topshiradilar.

Oktabr oyida hamma takliflar ko'rib chiqilgandan keyin budjetning asosiy stavkalari belgilanadi.

Shuning asosida noyabr-dekabr oylarida operativ budjet, kapital qo'yilma, uzoq muddatli dastur va uni moliyalashtirish hajmi tuziladi.

Rejalashtiriladigan yilni yanvar-fevral oylarida loyiha ma'muriy muhokamadan o'tadi va munitsipal kengashning doimiy qo'mitalarida ko'rib chiqiladi.

Mart oyida kengashda tasdiqlanib va shundan keyin soliq stavkalari ham qonuniy kuchga kiradi. Moliyaviy yil – kalendar yil hisoblanib, birinchi yanvardan boshlanadi. Shuning uchun rejalashtirilayotgan yil davomida soliq stavkasi tasdiqlanganiga qadar, soliqlarni huquqiy va jismoniy shaxslar tomonidan oldingi yil stavkasi asosida to'lanadi va keyin qaytadan hisob-kitob qilinadi. Soliqlar bir yilda 6 marta olinishi kerak.

7.3. Deklaratsiyani to'g'ri to'lg'azilganligining davlat tomonidan baholanishi, soliq organlari harakatini nazorat qilish va ular ustidan arz qilish tartibi

Soliq deklaratsiyasi soliq to'lovchi tomonidan mustaqil to'ldiriladi va kelgusi kalendar yilni 30-apreligacha topshirilishi zarur. Soliq organlari tanlov asosida deklaratsiyani to'g'ri to'ldirganligini tekshiradi va undagi ma'lumotlar haqiqiylikiga e'tiborni qaratadi. Ular buxgalteriya kitoblarini ko'rish va reviziya o'tkazish huquqlariga ham egalar. Buning natijasida davlat organlari tomonidan hisoblangan soliq summalari, soliq to'lovchidan olingan ma'lumotlardan farq qilishi mumkin. Shunda kelishmovchilik yuzaga kelsa, soliq to'lovchi hukumatning baholashidan norozi bo'lsa, davlat organlarining baholashini noto'g'riligini tasdiqlab berishi kerak.

Soliq to'lovchi daromadlar vazirligiga, Kanadaning soliq adliyasiga appelyatsiyaga berishi mumkin. Keyin Kanada federal adliyasiga va nihoyat Kanada Oliy adliyasiga berishi mumkin.

Soliq qonunchiligini buzganligi uchun fuqarolarga nisbatan har kil jazolar qo'llanadi.

Deklaratsiyani kechiktirib bersalar, ulardan soliq summasini 5% hajmida jarima olinadi. Bunga yana har bir kechiktirilgan oy uchun 1% dan qo'shib boriladi (shu tartib 12 oygacha davom etadi). Jarima qo'llangandan keyin, uni tasdiqlash Duromadlar vazirligiga yuklatilgan. Federal va provinsial hukumatlari bir-biriga bog'liq bo'lmagan holda soliq to'lovchiga jarima solishlari mumkin. Bundan tashqari daromad solig'i bo'yicha qonunni buzganlarni jinoiy javobgarlikka ham tortish mumkin. Jinoiy qonunchiligida to'lanmagan soliq summasiga 50 dan 200 foizgacha jarima solinadi yoki jarima solinib, yana 2 yilga qamoqqa yuborish mumkin.

Bu choralar soliq deklaratsiyasida noto'g'ri ma'lumotlar berilganligida, moliyaviy hujjatlarni yo'q qilinishida, ularni qalbakilashtirilganida, qonunni buzganida yoki jinoiy kelishuvlar amalga oshirilganida soliq to'lovchilarga qo'llanadi.

7.4. Kanada hududlarida soliqni boshqarish

Kanada federal hukumati provinsiyalar o'rtasida mablag'larni qayta taqsimlaydi va daromadi past provinsiyalarga to'g'ridan to'g'ri dotatsiyalar beradi.

Provinsiyani nochor va boy ekanligini aniqlash mezori ularning potensial soliq yig'ish imkoniyati orqali hisoblanadi.

Aholining ijtimoiy turmush darajasini tenglashtirish uchun maxsus dastur amalga oshiriladi. Provinsiya imkoniyatining hisobi, mamlakatdagi o'rtacha soliq stavkasiga asoslanadi. Moliya vazirligi tomonidan har yili qaytadan hisob-kitob qilinadi. Tenglashtirish - bir kishiga to'g'ri keladigan o'rtacha daromad darajasi asosida olib boriladi.

Bu farqni hisoblash bo'yicha maxsus qonun mavjuddir. Federal hukumatni provinsiyalar bilan boshqa qator o'zaro aloqalar shakli mavjud:

- to'g'ridan to'g'ri provinsiyalarga pul to'lovlari berish. Shunday shart bilan provinsiya federatsiyani belgilagan tartiblari asosida ish olib boradi. Masalan, federal hukumat shifoxonada yotish qiymatining 50%ini qoplaydi. Lekin Provinsiya shifoxonasi ta'minlashni o'rtacha standartini ta'minlay olgan taqdirdagina;

– ijtimoiy yordam dasturi (ishsizlikni yo'qotish, madaniyatni rivojlantirish, ta'lim va boshqalar), birgalikda dasturlar ishlab chiqish, ularni tatbiq qilish va birgalikda moliyalashtirish (federal infrastruktura, transkanada avtostradasi va h.k.).

Federal va provinsiya hukumatlari o'rtasida (har biri bilan alohida) bitim tuziladi va hujjatda yagona soliq inspeksiyasi yig'adigan soliq turlari ko'rsatiladi.

Soliqlarning ayrim turlari bo'yicha ilgari kelishuvlar bo'lmagan, ular keyinroq tatbiq etildi. Masalan, sotishga solinadigan soliqni **chakana** savdoga belgilash va yig'ish provinsial hukumatning ishi bo'lib, ishlab chiqarish bo'yicha bu soliqni federal hukumat yig'adi. Bu soliq to'g'risida hukumatlar o'rtasida bitim yo'q. Soliq solishda qonunchilik tashabbusi faqat Moliya vazirligi va Vazirlar Mahkamasiga (federal, provinsiya) zimmasiga yuklatiladi.

Tarmoqlar bo'yicha vazirliklar o'z fikrlarini Vazirlar Mahkamasida izhor qilishlari mumkin, lekin parlamentda bunday huquqqa ega emaslar. Parlamentda Vazirlar Mahkamasi tasdiqlagan qonunchilik hujjatlari asosida ish yuritadi.

Tayanch iboralar

Soliq tizimi, uch pog'ona, federatsiya, provinsiya, munitsipalitet, soliq stavkalari, buxgalteriya, amortizatsiy, imtiyoz, kredit, dotatsiyalar, kooperativ.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Kanada soliq tizimining tashkil topishi va rivojlanishi.
2. Soliqlarni qanday organlar boshqaradi?
3. Korporatsiyalarni foydasiga solinadigan soliq bilan ularning kapitaliga solinadigan soliqlar farqini ko'rsating.
4. Sotishga solinadigan soliq xususiyatlarini yoritib bering.
5. Hududlar bo'yicha soliqlar qanday boshqariladi?

VIII bob. SHVEYSARIYANI SOLIQ TIZIMI

- 8.1. Soliq tizimining huquqiy asoslari.
- 8.2. Kanton va munitsipal soliqlar.
- 8.3 Federativ va konfederativ davlatlar soliq tizimining xususiyatlari.

8.1. Soliq tizimining huquqiy asoslari

Shveysariya davlati 1291-yil 1-avgustda tashkil topgan. 1815-yilda Vena Kongressi Shveysariyani "neytral", ya'ni "doimiy betaraf", deb e'lon qildi. 1848-yilda qabul qilingan konstitutsiya Shveysariyani davlatlar ittifoqidan yagona federativ davlatga aylantirdi. "Universal betaraflik" Shveysariyaning tashqi siyosiy doktrinasi hisoblanadi.

Shveysariya Federativ parlament respublikasi bo'lib, konfederatsiya (markaziy shtat), 26 kantonlar va ularga kiruvchi 3000 munitsipalitetlardan iborat.

Shveysariya yuksak darajada rivojlangan industrial mamlakatdir. Aholi jon boshiga ichki yalpi mahsulotning miqdori jihatidan rivojlangan mamlakatlar o'rtasida asosiy o'rinlarda turadi. Sanoatda yuqori sifatli qimmatbaho elektr, mashinasozlik, kimyo sanoati pretsizion stanoksozlik, farmatsevtika mahsulotlari ishlab chiqariladi va eksport qilinadi. Shveysariya banklari iqtisodda muhim ichki va ayniqsa xalqaro miqyosda rol o'ynaydi. Ularning umumiy aktivi yalpi ichki mahsulotdan ikki baravardan ko'pdir.

Kantonlar suveren ma'muriy jihatdan yuridik birlik bo'lib, o'zlarining konstitutsiyasiga, parlamenti va hukumatiga ega. Lekin kantonlar huquqi federal konstitutsiya tomonidan cheklangan.

Shveysariya soliq tizimi asta-sekin shakllana boshlagan. Konstitutsiya qabul qilingunga qadar kantonlar (shtatlar) asosiy daromadlarini bojlardan olganlar. 1848-yili bojxona bojlarini yig'ishni kantonlar konfederatsiya ixtiyoriga berdilar. Lekin kantonlar daromad va mol-mulk solig'ini to'plash huquqini o'zlarida qoldirdilar.

Soliqlar yirik korporatsiyalar va kichik firmalar faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun hukumat doimiy ravishda soliq tizimini takomillashtirish ustida ish olib boradi. Bu esa o'z navbatida

butun dunyoda qattiq raqobat sharoitida mamlakatda savdo-sotiq faoliyatini olib borishga hammada qiziqtirish uyg'otadi.

Federalizm prinsipiga asoslangan holda mamlakatda uch pog'onalik soliq solish tizimi qo'llanadi.

Soliqlar konfederatsiya hukumati, kanton va munitsipalitetlar tomonidan yig'iladi.

Har bir pog'ona bo'yicha soliqlar taqsimlangan.

Konfederatsiyaga kelib tushadigan soliq va yig'imlar:

I. Daromad va mulkdan olinadigan to'lovlar:

1) Daromad solig'i

2) Foyda va kapitalga solinadigan soliq

3) Manbadan olinadigan soliqlar

4) Gerb yig'imi

5) Harbiy xizmatni o'tamagan shaxslarga solinadigan soliq

II. Iste'mol va egalikdan olinadigan soliqlar:

1) Qo'shilgan qiymat solig'i

2) Tamaki mahsulotlarga solinadigan soliq

3) Pivoga solinadigan soliq

4) Distirilgan spirtga solinadigan soliq

5) Bojxona boji (import, eksport va qo'shimcha)

Kantonlar to'playdigan tushumlar:

I. Daromad va mulkdan olinadigan to'lovlar:

1) Daromad solig'i va toza aktivlarga solinadigan soliq

2) Jon boshidan olinadigan soliq

3) Foyda va kapitalga solinadigan soliq

4) Meros va hadyadan olinadigan soliq

5) Kapitalning o'sishiga solinadigan soliq

6) Ko'chmas mulkka solinadigan soliq

7) Ko'chmas mulkni o'tkazib berish uchun solinadigan soliq

8) Savdoga solinadigan soliq

II. Iste'mol va egalikdan olinadigan soliqlar:

1) Transport vositalariga solinadigan soliqlar

2) Itlarga solinadigan soliq

3) Tomoshaga solinadigan soliq

4) Gerb yig'imi

5) Hidravlik elektrostansiyalariga solinadigan soliq va boshqalar

Munitsipalitetlar ixtiyoriga kelib tushadigan soliq va yig'imlar:

I. Daromad va mulkdan olinadigan soliqlar:

- 1) Daromad solig'i va sof aktivlarga solinadigan soliq
- 2) Jon boshiga solinadigan soliq
- 3) Foyda va kapitalga solinadigan soliq
- 4) Ko'chmas mulkka solinadigan soliq
- 5) Ko'chmas mulkni o'tkazib berish uchun solinadigan soliq
- 6) Savdoga solinadigan soliq

II. Iste'mol va egalik qilishdan olinadigan soliqlar:

- 1) Itlarga solinadigan soliq
- 2) Tomoshaga solinadigan soliq
- 3) Boshqa soliqlar

XX asrning oxirgi o'n yilligida soliq daromadlari uchta pog'ona o'rtasida quyidagi tartibda taqsimlangan: konfederatsiya 40%, kantonlar 34% va munitsipalitetlar 26%.

Shveysariya konstitutsiyasiga binoan, soliqlar asosiy qonun (konstitutsiya)ga qat'iy muvofiq ravishda undiriladi. Hokimiyatning har bir darajasi konstitutsiyada ko'rsatilgan soliqlariga yig'adi, konstitutsiyaning qoidalariga ko'ra, uchta organing birortasi ham boshqasiga halaqit bermaydi, soliq to'lovchilar zimmasidagi yuk esa soliqlar tortishning iqtisodiy chegarasidan o'tmaydi. Umuman kantonlarga har qanday turdagi soliqlarni undirishlariga ruxsat etilgan, yig'ilishi konfederatsiyaning eksklyuziv yurisdiksiyasi (ya'ni faqat uning o'ziga tegishli huquqi) bo'lgan soliq turlari bundan mustasno, kantonlar o'z soliq qonunlarini yaratish huquqiga egalik qiladilar. O'z navbatida munitsipalitetlarning o'z soliqlarini yig'ish huquqlarini kantonlarning konstitutsiyasida belgilanadi.

Shveysariyaning ijtimoiy tartibida munitsipalitetlar muhim avtonom o'z-o'zini boshqarish organlari hisoblanadi. Ular boshlang'ich ta'limga berish, ijtimoiy ta'minot va sog'liqni saqlash bo'yicha asosiy xarajatlarni amalga oshiradi.

Natijada munitsipalitetlar avtonom fiskal mustaqillik bilan yonma-yan funksional avtonomiyani amalga oshiradilar.

Shveysariyada soliqlar ikkita guruhlariga bo'linadi:

1. Daromad va mulkdan olinadigan soliq.
2. Iste'mol va egalik qilishga solinadigan soliqlar.

Konfederatsiya, kantonlar va munitsipalitetlar ikkala toifadagi soliqlarni yig'adilar. Bu soliqlar o'z navbatida to'g'ri va egri soliqlardan tashkil topadi.

Shveysariyada soliqlarni belgilash quyidagi ikki boshqa boshqa tizimlarga asoslangan:

– Yakunlovchi soliq solish. Soliq (asosan huquqiy shaxslar bo'yicha) soliq davri tugaganidan so'ng hisoblab chiqariladi.

– Dastlabki soliq solish. Soliq (asosan jismoniy shaxslar bo'yicha) yillik yoki ikki yillik soliq davri tugaganidan oldin avvalgi bir yoki ikki yilda olinadigan daromad asosida hisoblab chiqariladi.

Masalan, 2003-yil solig'i 2003/2004-yillarga to'lanadi (avans to'lovlari). Soliq hajmini aniqlash 2001/2002-yillar olingan daromad asosida aniqlaydi.

Shveysariyaning soliq haqidagi qonun hujjatlari uning konstitutsiyasida belgilangan va quyidagi prinsiplarga asoslangan:

- teng huquqli;
- savdo erkinligi;
- mulkchilik huquqini kafolatlash;
- kantonlararo ikki tomonlama soliqqa tortishni taqiqlash;
- asossiz soliq tushumlarini taqiqlash.

Mamlakatda soliq solishni (vertikal va gorizontal yo'sinda) uyg'unlashtirishga katta e'tibor beriladi. Bu esa soliq tizimini takomillashtirish va soddalashtirishga yordam beradi.

Shveysariyada xalqaro ikki yoqlama soliq solishga katta e'tibor beriladi. Ikki yoqlama soliq solish har xil soliq yurisdiksiyalarini bir-biriga to'g'ri kelishi natijasida yuzaga keladi. Natijada soliq to'lovchi bir turdagi daromad yoki kapitaldan ikkita yurisdiksiyalar asosida soliq to'lashiga to'g'ri keladi. Ikki tomonlama soliqqa tortish xalqaro va kantonlar darajasida yuzaga keladi. Kantonlar darajasidagi kelishmovchilikni federal oliy adliya hal qiladi. Xalqaro ikki tomonlama soliqqa solish xalqaro konvensiyalar tuzish asosida bartaraf qilinadi.

Ikki tomonlama soliq solishdan ikkita uslub bilan chiqib ketish mumkin: ozod qilish uslubi va kreditlash uslubi. Ozod qilish uslubida mamlakat rezident mamlakat – manbaga birlashtirilgan daromad va kapitalni ozod qiladi. Kreditlash metodida ikkala mamlakat ham o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan daromadlarni soliqqa tortish huquqiga ega. Qanday bo'lishidan qat'i nazar mamlakat-rezident mamlakat-manbada to'langan soliqni o'zining qarshi ravishda kreditlaydi.

Konfederatsiya soliqlari

Konfederatsiya soliqlari mamlakat daromadining 2/5 qismini tashkil qilib, qator to'g'ri va egr soliqlar hamda yig'inlardan iborat bo'ladi.

Konfederatsiya soliq daromadlarining taxribi 1990-yillarning ikkinchi yarmida quyidagicha ko'rinishda edi: QQS - 29,1%, to'g'ri soliqlar - 23,6%, bojxona bojlari - 14,9%, hisob-kitob solig'i - 10,1%, davlat yig'inlari - 4,5%, boshqa soliqlar - 5,5%, soliqdan tashqari yig'inlar - 12,3% ni tashkil qilgan.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

Daromad solig'i federal to'g'ri soliqlardan biri bo'lib jismoniy shaxslardan olinadi. Soliqqa rezidentlar yoki, Shveysariyada foyda keliradigan faoliyat bilan shug'ullanuvchi vaqtincha rezidentlarning daromadlari tortiladi (chegaralanmagan soliq javobgarligi). Chegaralanmagan soliq javobgarligi Shveysariyada maxsus iqtisodiy munosabatlariga ega bo'lgan norvezidentlarga qo'llanadi. Bu holatda soliq Shveysariyadagi manbalardan olingan maxsus daromadlar turlaridan olinadi.

Soliq ikki yillik davrga aniqlanadi va har yili kantonlar tomonidan konfederatsiya uchun yig'iladi.

Federal soliq solish obyektini bo'lib, quyidagi daromadlar hisoblanadi:

- maishiy xizmat ko'rsatuvchi qaram va qaram bo'lmagan firmlar;
- badal (tovon)lik (terminallar, nafaqalar);
- qo'shimcha (uzoq yillik xizmat uchun qo'shimcha to'lov, kichik hajmliagi mukofotlar) to'lovlar;
- kapitalning o'sishi, mulk hajmining ko'payishi, mulk huquqining o'sishi, ular korxonada amalga oshirilgan hollarda;
- lotereya sovrinlari va boshqalar.

Oldinda daromad olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlari (masalan, mutaxassislar xizmati uchun to'lovlar) yalpi daromaddan chiqazib tashlanadi.

Qo'shimcha ijtimoiy chegirmalar yolg'iz ota-onalarga, bolalarga, qaramog'ibidagi bolalarga, umumiy daromadga ega bo'lgan oilaviy juftliklarga beriladi. Bundan tashqari sug'urta yig'inlariga, omonat depozitlari bo'yicha foizlar chiqarilib tashlanadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining stavkasi progressiv hisoblanadi. Eng jolibiy (ma'qul) stavka oilaviy juftliklarga qo'llanadi. Ularga "ikki baravar oshirilgan shudla" tuzumi qo'llanadi. Bu tizimda erining daromadi xotiniNING daromadi bilan qo'shib hisoblanadi. Soliqning eng yuqori stavkasi 11,5% dan iborat.

Huquqiy shaxslarning foyda va kapitaliga solinadigan soliq

Soliqni Shveysariyada to'ryaxiga olingan ofisi yoki harakatdagi boshqaruv organi mavjud bo'lgan huquqiy shaxslar to'laydi. Soliqni solishda ikki turdagi huquqiy shaxslar ajratiladi:

- korporatsiyalar (qo'shimcha korxonalar, chegaralangan javobgarlik korxonalar) va korporativ shirkatlar,
- assotsiatsiyalar va tuzilmalar hamda davlat muassasalari va cherkov tashkilotlari.

Korporatsiya va kooperativlar foydaga va kapitaliga solinadigan soliqlarga tortiladi.

Federal foydaga solinadigan soliq progressiv soliq hisoblanadi. Soliq uch pog'onalik daromadlar shkalasi bo'yicha undiriladi. Shunga binoan soliq og'irligi solinadigan foydani sof aktivlar bilan bir-birini munosabatiga qarab orib boradi. Bazaviy soliq 3,63% stavka bilan olinadi. Soliq solinadigan foydani 4% i ortiq daromad keliradigan qismini, yana qo'shimcha 3,63% hajmda soliq olinadi. Qo'shimcha 8% dan ortiq daromad beradigan qismandan 4,84% hajmda ikkinchi qo'shimcha soliq olinadi. Eng yuqori soliq stavkasi foydalar yig'indisidan 9,8% dan ortib ketmasligi kerak.

Kapitalga solinadigan soliq proporsional hisoblanadi. Soliq olingan kapitaldan va balansda ko'rsatilgan zaxiralardan olinadi. Hozirgi davrda soliq solinadigan kapitaldan 0,08% stavka bilan soliq olinadi.

Xolding kompaniyalardan soliq olishning ayrim xususiyatlari mavjud. "Xolding kompaniyalari" degan tushunchaga chegaralangan shirkatchilik aksiyalar kompaniyalari va musuliyati cheklangan kompaniyalar va kooperativlar kiradi. Ularning asosiy maqsadi boshqa kompaniyalardagi xoldinglarni dormiy boshqarishdan iborat bo'lishi kerak.

Xolding kompaniyalari investitsion foydani umumiy daromaddan cheginish yo'li bilan soliq imtiyozini oladilar. Bu ikki marta soliq to'lamastik uchun quyidagi holatda qo'llaniladi: kompaniya boshqa

kompaniyaga investitsiya qilib soliq to'lagan hollarda. Natijada xolding kompaniyalar sof foydaga solinadigan soliqni to'lamaydi. Ulardan faqat kapitalga solinadigan soliq olinadi. Investitsion trust hisoblangan tashkilot, tuzilma va boshqa huquqiy shaxslar soliqni federal soliqlar qonuni asosida to'laydilar. Bunday tashkilotlarni foydaga solinadigan soliqlari sof foydalarini 4% tashkil qiladi. Lekin davlat tashkilotlari va cherkov organlari bu soliqdan ozod qilinganlar. Yuqoridagi kabi huquqiy shaxslarni kapitali korporatsiyalarga qo'llanadigan stavka 0,08% hajmida olinadi. Bu soliq bo'yicha soliq solinmaydigan minimum 50000 Shveysariya Franki hisoblanadi. O'zining aktivida ko'chmas mulkka ega bo'lgan investitsion fondlar foydaga solinadigan soliqni daromadga solinadigan soliq stavkalari bilan hisoblaydilar. Ular kapitalga solinadigan soliqni to'lamaydilar.

«Manba»dan olinadigan soliq

«Manba»dan (kutilayotgan soliq) federal konstitutsiya va federal qonun asosida olinadi.

Bu soliq mulkdan olingan daromaddan dastlabki (oldindan) undiriladigan soliq hisoblanadi. Maxsus stavka 35% hajmida dividendlarga, lotereya yutuqlariga qo'llanadi. Sug'urta to'lovlariga 8% yoki 15% li stavkalar belgilangan. «Manba»dan olinadigan soliq federal to'g'ri daromad solig'ining o'rini egallaydi.

Soliq yalpi daromad va soliq solinadigan faoliyatni turiga qarab belgilanadigan stavkaga bog'liq. Bu masalalarning hammasi ikki tomonlama soliq solishdan xolis bo'lishi uchun Shveysariyani boshqa davlatlar bilan tuzadigan shartnomalarida boshqariladi. «Manba»dan olinadigan soliq Shveysariyada doimiy yashaydigan yoki uning rezidenti bo'lib, to'lanadigan, foydali faoliyatga ega bo'lgan, lekin maxsus organ (Aliens Registration Office) beradigan yashash uchun ruxsatnomasi bo'lmagan xorijiy fuqarolarga nisbatan qo'llanadi.

Yalpi daromadni aniqlashda qo'shimcha daromadlar va sog'liqni ta'minlab turish, baxtsiz hodisalardan, ishsizlikdan sug'urta qilish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar-chegirmalar hisobga olinadi. Shveysariyada doimiy yashash joyiga ega bo'lmagan, yoki rezident hisoblanmagan jismoniy va huquqiy shaxslarga chegaralangan soliq javobgarligi qo'llanadi. Ular faqat chet mamlakatda soliq solinadigan qo'shimcha daromadga mulk bo'yicha soliqlarni hisoblashi mumkin. «Manba»dan soliqni chiqarib tashlash faqat chet el fuqarolariga

qo'llanib qolmay, Shveysariya fuqarolari va huquqiy shaxslariga ham qo'llanishi mumkin.

Gerb yig'imi federal konstitutsiya va 1973-yilgi federal qonun asosida yig'iladi.

Soliq majburiyati maxsus qonuniy harakatni amalga oshirganda kelib chiqadi. Masalan, aksiyalarni chiqarish yoki qimmatbaho qog'ozlarni berish.

Yig'implarning uch darajasi o'rtasida farq mavjud:

1. Shveysariyadagi korporatsiyalar, xususiy kompaniyalar va kooperativ jamiyatlar aksiya nominalini chiqarganda yoki ko'paytirganida olinadigan gerb yig'imi. Obligatsiya va pullik bazor shartnoma majburiyatlarini chiqarilganida ham olinadi.

Kompaniyalarda emissiyani amalga oshirganlarida ularning soliq qarzdorligi yuzaga keladi. Rezidentlar chiqargan aksiyalardan yig'im 2% ni tashkil qiladi. Yangi tashkil qilingan aksiyalar kompaniyalar va mas'uliyati cheklangan kompaniyalar uchun chegirma mavjud. Uning eng yuqori hajmi 250000 shv.fr.ni tashkil qiladi. Kompaniya rezidentlari chiqargan qarz majburiyati bo'yicha to'liq va to'liq bo'lmagan har bir yil uchun 0,12 % ni tashkil qiladi.

O'rta muhlatli bank veksellari uchun stavka 0,06% belgilangan.

Korporatsiyalar birlashganida, huquqiy tarkibi o'zgartirganda, chet eldan Shveysariyaga ko'chib kelib joylashgan manzilini o'zgartirish natijasida olingan hollarda aksiyalar soliqqa tortilmaydi.

Gerb yig'implari ichki va chet el mamlakatlarini qimmatbaho qog'ozlarni o'tkazganda (sotib olish yoki sotish) va shu tarzda transport hujjatlarini o'tkazganda yig'iladi.

Yevroobligatsiyalar, boshqa chet el valutasidagi obligatsiyalar, kasbiy brokerlar qimmatbaho qog'ozlar bilan operatsiyalarni amalga oshirgandagi tijorat aksiyalari soliqqa tortilmaydi.

Ichki qimmatbaho qog'ozlar bo'yicha 0,15% li va chet el qimmatbaho qog'ozlari bo'yicha 0,3% li yig'im olinadi va uni to'lov asosida, ya'ni qimmatbaho qog'ozlarni sotish va sotib olish narxi summasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Gerb yig'imiga sug'urta to'lovlari ham tortiladi. Sug'urta polisi bo'yicha olingan mukofot summasidan va avtomobillarni kompleks sug'urta qilishdan va mulkni sug'urta qilishdan ayrim polislar bo'yicha 5% li yig'im olinadi.

Aholining turmush darajasini va qarilikni ta'minlash bo'yicha polistlar orqali sog'liq darajasiga qarab va baxtsiz hodisa yuz berganda to'lanadigan mablag'lardan yig'im olinmaydi, yig'imni sug'urta qiluvchi to'laydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i

Qo'shilgan qiymat solig'i Shveysariyada aylanmadan olinadigan soliq o'rniga 1995-yili 1-yanvarda kiritilgan. Bu soliqni tatbiq qilishda birinchi navbatda asos qilib Yevropa davlatlari Yevropa ittifoqi a'zolari qabul qilgan degan fikr hisobga olindi. QQS - bu umumiy foydalanish va iste'mol solig'i hisoblanadi.

Soliq ishlab chiqarishning hamma sohalarida, taqsimotda, tovarlarni import qilishda, vatanni xizmat sohasi va chet eldan 10000 shv.fr. yuqori sumмага olingan xizmatlar olinadi.

Soliq foyda olish uchun qaratilgan mustaqil yoki tijorat faoliyatidan va u bilan bog'liq bo'lgan mahsulot yuborish va xususiy ichki iste'moldan olinadi. Oxirgisining hajmi bir yilga 75000 shv.fr.dan yuqori bo'lishi kerak.

Ichki stavka va xizmatlar bo'yicha soliqni hisoblashda asos qilib yalpi to'lov olinadi.

Shveysariyada soliqdan oldingi chegirma qo'llanadi. Bu esa o'z navbatida soliq jamg'armasi hosil bo'lishidan qutqaradi (masalan, sotib olishni soliqqa tortish, tovar aylanmasini soliqqa tortish). Har bir soliq to'lovchi shaxs o'zining tovar aylanmasi bo'yicha yalpi summadan, soliqdan olingan chegirmani chiqazib tashlaydi.

Bu soliqning xususiyati shundan iboratki, ikki xil aylanmani ajratadilar: QQSdan ozod qilingan (boshqacha qilib aytsak, nol stavka bilan soliqqa tortish) va soliq solishdan chiqarib tashlanadigan aylanma.

Ikkala aylanmadan QQS olinmaydi, lekin QQSning o'rnini to'ldirish (bosmetense) huquqi farq qiladi. Birinchisida shaxs QQSni to'ldirish huquqiga ega bo'lsa, ikkinchisida esa bunday huquqqa ega emas.

Soliq solishdan quyidagi faoliyat turlari ozod qilinadi:

- hujjatlar bilan tasdiqlangan eksportga jo'natish;
- chegarani kesib o'tganda transport xizmati;
- chet elda foydalanish va baholash xizmatlari.

QQS solishdan quyidagi faoliyat turlari chiqazib tashlanadi:

- ijtimoiy soha, sog'liqni saqlash va ijtimoiy sug'urta bo'yicha xizmatlar;
- madaniyat, ta'lim va sug'urta sohalaridagi faoliyat;
- pul va moliya sohalaridagi aylanma (mulkni boshqarish va kolleksiya qilishdan tashqari);
- uzoq muddatli lizingga o'xshagan mulkka egalik qiishdagi o'zgarishlar;
- birja va lotereya o'yinlari va boshqalar;
- ma'lum sharoitlarda tashkilotlarning xizmati;
- ichki pochta markalarini shu maqsadda foydalanish uchun sotish.

Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha uch turdagi stavkalar qo'llanadi: standart -6,5% li, maxsus -3% li, mehmonxona sohasida (yotish va pansion), pasaytirilgan -2% li. Oxirgisi oziq-ovqat, ichimlik (spirtli ichimliklardan tashqari) va mehmonxona, umumiy ovqatlanish sohalarida xizmat ko'rsatish, yirik shoxli mol, parranda, baliq, o'simlik va gullarning urug'i, don, yem va o'g'it, tibbiyot mahsulotlari, gazeta va jurnal, kitoblar va boshqa matbuot mahsulotlari, radio va televidenie xizmatlari (tijorat faoliyatiga standart stavka) uchun qo'llanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'idan olinadigan daromad Shveysariya budjetining qariyb 1/3 qismini tashkil qilishiga qaramay, boshqa ayrim mamlakatlarga nisbatan sezilarli past stavkalar qo'llaniladi va nisbiy kengroq yengilliklar beriladi.

Bojxona bojlari ham egri soliqlardan bo'lib, konstitutsiya va bojxona boji to'g'risidagi akt (1925-yil) asoslarida olinadi.

Shveysariyada bojxona boji ham eksport, ham import operatsiyalaridan bojxona tarifida belgilangan stavkalar asosida olinadi. Boj faqat og'irlik birligidan olinadi, uning qiymati hisobga olinmaydi. Bojxona boji orqali olingan daromadning bir qismi maxsus maqsadlarga yo'naltiriladi. Masalan, yoqilg'iga belgilangan qo'shimcha boj milliy, tez yurish magistrallarini qurish uchun yuboriladi.

Oxirgi davrda federal moliya boshqarmasi federal darajada korporativ soliq solishni isloh qilish ustidan ish olib bormoqda.

Soliq solishni o'zgartirish quyidagi yo'nalishda olib boriladi:

- xolding kompaniyalariga chegirma berishda yangi uslub qo'llash (xoldingdan olingan daromaddan soliq chegirmasi berish);

- foydaga proporsional soliq solishga kapitalga solinadigan soliqni kreditlashni kiritish;
 - kompaniyalar guruhi ichidagi yo'qotishlarni boshqarish;
 - yangi chiqarilgan qimmatbaho qog'ozlardan olinadigan gerb yig'imidan beriladigan chegirmaning yuqori chegarasini ko'tarish.
- Shveysariyada konfederatsiya darajasida, harbiy xizmatni o'tamagan shaxslardan soliq olinadi.

8.2. Kanton va munitsipal soliqlar

Soliq solishni huquqiy asosi bo'lib, 26 ta kantonn soliq qonunlari va har xil munitsipal qoidalari hisoblanadi. Lekin kantonlarda oxirgi yillarda soliq solish uyg'unlashtirilmoqda (moslashtirmoq). Qonunga binoan, 2001-yilning boshiga o'zlarini soliq qonunlarini bir tartibga keltirib, ularning darajasini tenglashtirish vazifasini olganlar. Konfederatsiya huquqiga tegishli bo'lmagan har qanday soliqni kantonlar amaliyotga kiritish huquqiga ega. Munitsipalitetlar faqat kantonlar ruxsat bergan soliqlarigina kiritish huquqiga egadirlar (fiska) huquqiy vakolat).

Daromad va sof aktivlariga solinadigan munitsipal soliqlar ko'pchilik holatda foiz shaklida yoki kantonlarning asosiy soliq stavkalarini tarkibiy qismi shaklida belgilanadi.

Ular kantonlarning soliq daromadlarini bir qismi holatida ham belgilanadi. Ayrim kantonlarda munitsipalitetlar o'zining soliq qonunchiligiga ega. Boshqa kantonlarda ular kantonlar qonunchiligi doirasida soliq olishlari mumkin. Milliy uchta cherkov organlari (reformatik, rimcha-katolik va eski katolik) deyarli hamma kantonlarda cherkov solig'ini har bir ibodatxonaga qatnovchi dindor kishidan, hamda o'zining kantonida soliq solinadigan huquqiy shaxslardan olinadi.

Daromad va sof aktivlarga soliq solish

Ushbu soliqlar davriy (vaqt-vaqti bilan) olinadigan soliqlar hisoblanadi va shuning uchun ular ma'lum bir muhlatga yig'ilishi mumkin.

Vaqt chegaralari bunday soliqlarga fiskal davr bilan o'rnatilishi mumkin.

Ko'pchilik kantonlarda soliq stavkasi ikki elementdan iborat: qonun asosida belgilangan qat'iy stavka va ma'lum vaqtdan keyin

belgilanib turiladigan qat'iy belgilangan multiplikator stavka. Asosiy soliq soliq faktorlarini soliq stavkasiga ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi. Lekin soliqning haqiqiy to'lanadigan summasini bilish uchun asosiy (базовый) soliqni har yilgi ko'paytiruvchi (коэффициент) ko'rsatkichiga ko'paytirish kerak.

Ko'paytiruvchi ko'rsatkich soliq stavkasidan koeffitsiyent yoki foiz shaklida ifodalanadi va qonun asosida bir yilga belgilanib qo'yiladi.

Munitsipalitetlar, kantonlar kabi hisob-kitob uchun shu kabi baza va shedulalardan foydalanadilar.

Konfederatsiyalar kabi kantonlar ham jismoniy shaxslardan daromad solig'i oladilar.

Hamma kanton va munitsipalitetlar asosiy daromad solig'i va qo'shimcha sof aktiviga solinadigan soliq tizimini qo'llaydilar.

Daromad solig'i to'g'risidagi kantonlarni qonunlari o'zining tarkibi bo'yicha federal to'g'ri soliqlar to'g'risidagi qonunlar o'xshashligi bilan ajralib turadi.

Hamma kantonlar yakka, alohida bo'laklarni hisobga olmagan holda ya'ni daromadni soliqqa tortadilar. Shuning uchun jismoniy shaxslar daromadlarining har bir turini deklaratsiyada ko'rsatishlari kerak. Ular quyidagi daromadlardan iborat: kasbiy faoliyati bilan bog'liq yoki bog'liq bo'lmagan, o'rnini to'ldirish (kompensatsiya) to'lovlari, subsidiyalar, mulk va ko'chmas mulklardan olinadigan daromadlar.

To'g'ri soliq stavkalari faqat beshta kantonlarda o'rnatilgan. Boshqa kantonlarning soliq qonunchiligi faqat asosiy (базовый) soliq stavkasini ko'rsatish bilan chegaralanadi.

Oxirgi to'lanadigan soliqning summasini aniqlash uchun soliq bazasi foiz yoki birlikda belgilangan koeffitsiyentga ko'paytiriladi.

Koeffitsiyentlarning ahamiyati har yili moliyaviy iste'molchi siyosiy organlar (kantonlar, jamiyatlar va cherkovlar) talabiga qarab belgilanadi.

Misol: oilasiz kishi Syurix shahrida yashaydi va 80000 shv.fr. soliq solinadigan daromadga ega. Qonunchilikda belgilangan baza stavkasi asosida soliqning baza summasini soliq to'lovchi uchun 5495 shv.fr.ga teng. Ushbu summaga kanton 108 % li koeffitsiyent qo'llaydi. Syurix munitsipaliteti - 130 % ni va cherkov tashkilotlari - 11 % ni qo'shadilar. Shunday qilib, to'lanadigan umumiy soliq

summasi – $5495 \cdot 108\% + 5495 \cdot 130\% + 5495 \cdot 11\% = 13683$ shv.fr. tashkil qiladi.

Shveysariya soliq qonunchiligi shunday prinsipga asoslanadiki, unda oila daromadi va aktivi iqtisodiy birlikni tashkil qiladi va federal soliq, kantonlar va jamiyatlar solig'iga tortiladi. Birga yashaydigan er-xotinning daromadi va sof aktivlari qo'shiladi. Ota-ona hisoblanadigan shaxslarni daromadiga, qoida bo'yicha, bolalarning daromadi ham qo'shiladi. Faqat bitta holat qoidadan tashqari bo'lib, unda shaxsga alohida soliqqa tortish tartibi o'rnatilgan.

Shveysariyaning daromad solig'i to'g'risidagi qonunchiligida progressiv stavka bilan oilani soliqqa tortish, noo'rin soliq og'irligini (yukini) oshiradi. Bunday ahvolni yumshatish uchun qonunshunoslar quyidagi tartibga solish tadbirlarini qo'llashadi:

- Ikkitali shedula – bir martalik shedulaga qo'shiladi va oilaviy ikkilikka, soliq og'irligini yengillashiradi. Bu tizim konfederatsiya va ko'pchilik kantonlar tomonidan foydalaniladi.

- Daromadni maydalash. Oilaning umumiy daromadi umumiy daromadga tegishli stavka bilan ma'lum foizga pasaytirilgan holda soliqqa tortiladi. Bu tizim to'rtta kantonda qo'llanadi. Masalan, ushbu uslubdan foydalanganlikda 1000000 shv.fr. daromadga haqiqiy soliq solish uchun 60000 shv.fr. yetarli bo'ladi.

- Oila a'zolarining soniga qarab soliq solish. Oila a'zolarining soniga qarab o'zgaruvchan bo'lishidan foydalaniladi. Soliq stavkasini aniqlash uchun umumiy oilaviy daromad ushbu ko'rsatkichga bo'linadi. Bu tizim faqat bitta kantonda qo'llanadi.

Hamma kantonlarda daromad olish uchun kerak bo'lgan xarajatlar yalpi daromaddan chiqazib tashlanadi (masalan, mutaxassislarga to'lash xarajatlari). Bu soliq bo'yicha ijtimoiy chegirmalar er-xotining, yolg'iz ota-onalarga, qaramog'idagilarga ma'lum sug'urta yig'inaridan beriladi. Ushbu chegirmalarning hajmi kantonlar bo'yicha farq qiladi.

Daromad solig'ining stavkasi hamma kantonlarda progressiv hisoblanadi. Belgilangan chegaradan daromad hajmi ko'payishi bilan stavkasi ko'tarilib boradi.

Hamma kantonlar Shveysariyada vaqtincha ishlayotgan chet elilik shaxslardan daromaddan "manbo"dagi soliqni undiradilar. Ish beruvchi soliq to'lovlarini ushlab, kantonlarni soliq majburiyatiga o'tkazishi kerak.

Hech qanday tijorat faoliyati bilan shug'ullanmay Shveysariyada yashovchi chet ellik fuqarolarga ayrim kantonlar bir xil turdagi stavkani qo'llashi mumkin. Kantonlar ularga tanlash huquqini berib yoki odatdagi soliqni yoki bir xil turdagi stavkali soliqni to'lashga imkoniyat beradi.

Bir xil stavkadagi soliq daromad solig'ini almashtiradi va ayrim kantonlarda mulkka solinadigan soliqning o'rnini oladi. Soliq domitsiliyi va soliq rezidensiyasi Shveysariyada bo'lgan chet ellik fuqarolarga bu soliq qo'llanadi. Bunda soliqni belgilash vaqtida va 10 yil davrida ular Shveysariyani tijorat korxonalarini xodimi bo'lmashliklari kerak. Soliqni hisoblash tartibi oddiy va odatda soliq og'irligini yengillishtirishni nazarda tutadi. Soliq bir tomondan soliq to'lovchini xarajatlari asosida belgilanadi va ikkinchi tomondan uning daromadi tarkibiga bog'liq. Xarajatga bog'liq soliqni aniqlashda soliq to'lovchini va Shveysariyada yashovchi va unga ko'maklovchi shaxslarni har yilgi yashash minimumini summasi hisobga olinadi. Bunda xarajat Shveysariyadami yoki chet elda qilinganligining farqi yo'q.

Quyidagi xarajatlar hisobga olinadi: ovqatlanish qiymati va kiyim, uy xo'jaligi xarajatlari, o'qish va madaniyat xarajatlari, hamda avtomobil bo'yicha xarajatlar.

Xarajatlarga asoslangan soliq ikki manbada: olingan yalpi daromaddan olinadigan soliqdan va ikki yoqlama soliq solish bo'yicha Shveysariya bilan kelishilgan va to'liq ham qisman chegirmaga ega bo'lgan chet el soliqlaridan past bo'lishi kerak emas.

Ichki manbalardan olinadigan daromad quyidagilardan iborat: Shveysariyada joylashgan ko'chirib bo'ladigan va ko'chmas mulkdan olinadigan daromad mualliflik huquqidan foydalanganlik uchun tushum, Shveysariyada qo'llanadigan patent va litsenziya to'lovlari, hamda Shveysariya manbalaridan olinadigan to'lovlar, annuitetlar va pensiyalarga. Bu soliq bo'yicha chegirmalar berilishi mumkin. Har xil stavkalarni (odatdagi soliq stavkasi, er-xotin juftligi uchun stavka, qaramog'idagi bola bilan yakka to'lovchi uchun stavka) qo'llanish natijasida yuzga kelgan chegirmalar, yengilliklar bo'lishi mumkin. Bir yaxlitdagi (edinoobraznaya) stavkada faqat soliq to'lovchi talabi bo'yicha soliq hisoblanadi. Agar soliq to'lovchiga odatdagi soliq solish ma'qul bo'lsa, uning o'zi bir xil stavkani yoki odatdagi stavkani qo'llashni tanlaydi.

Jismoniy shaxslarning sof aktiviga solinadigan soliqlar

Bu soliq hamma kanton va munitsipalitetlarda olinadi. Soliq solinadigan obyekt hamma mulkning summasi yig'indisi va qiymatiga ega bo'lgan soliq to'lovchining mulk huquqi hisoblanadi. Soliq mulkni bozor qiymatidan kelib chiqqan holda to'lanadi.

Soliq solinadigan mulkka ko'chirib bo'ladigan (qimmatbaho qog'ozlar, bank depozitlari, avtomobillar) va sotib olishga belgilangan ko'chmas mulklar, turmushni sug'urta qilish polisi, sug'urta qilingan pensiyalar, biznes aktivlari kiradi.

Soliq solinadigan asos (baza) bu soliq bo'yicha sof aktivlar hisoblanadi. Ya'ni, hamma chegirmalar qilinganidan keyin tashlangandan keyin qolgan yalpi daromad hisoblanadi. Qo'shimcha ma'lum ijtimoiy chegirmalar sof daromad hisobidan amalga oshiriladi. Uning hajmi kantonlar bo'yicha tabaqalashgan.

Sof daromaddan olinadigan soliq stavkasi progressiv hisoblanadi. Ko'pchilik kantonlar soliq chegirmasi beradilar. Agar chet el fuqarolari bir xil stavka bilan daromad solig'i to'lasalar, ko'pchilik kantonlarda alohida sof aktivdan soliq to'lamaydilar.

Kantonlar yana jon boshiga solinadigan soliq yoki uy xo'jaligiga solinadigan soliqni yig'adilar. Kantonlarni asosiy qismida daromad solig'iga qo'shimcha ravishda bu soliqni qat'iy belgilangan summasi yig'iladi. Soliqni tijorat bilan shug'ullanuvchi shaxslar to'laydilar. Bu soliq stavkasi eng past hisoblanadi.

Huquqiy shaxslarni soliqqa tortish

Kompaniyalar foydaga solinadigan soliq va huquqiy shaxs kapitaliga solinadigan soliqni to'laydilar. Federal to'g'ri soliq to'g'risidagi qonun bo'yicha huquqiy shaxslar kantonlar va birlashmalar darajasida o'zining idorasi ro'yxatga olingan yoki boshqaruv organi mavjud joylarda soliq to'laydilar.

Hamma kanton va munitsipalitetlarda (Basel-City dan tashqari) korporatsiya va qo'shma korxonalar sof foydaga solinadigan soliq va kapital (nominal kapital yoki aksioner kapital) va rezerv fondlardan qo'shimcha soliq to'laydilar.

Ko'pchilik kantonlarda boshqa huquqiy shaxslar assotsiatsiya, tuzilmalar, davlat institutlari va cherkov tashkilotlari o'zlarining sof foydaga solinadigan va kapitaldan olinadigan soliqlarini

korporatsiyalar kabi to'laydilar. Ba'zi kantonlarda shunday huquqiy shaxslar jismoniy shaxs sifatida soliqqa tortiladi.

Sof foydadan olinadigan soliq qoida bo'yicha progressiv hisoblanadi. Ba'zi kantonlarda bu soliq stavkalari past proporsional bo'ladi. Kapitalga solinadigan soliq har bir mingta birlikda ifodalangan proporsional stavka asosida ko'pchilik kantonlarda olinadi. Bir nechta kantonlarda yengil progressiv stavka qo'llanadi.

Daromadi to'liq yoki qisman Shveysariyada olingan va chet el kompaniyalaridan foiz shaklida olingan daromaddan kompaniyalar yuqoridagi soliq'larga hamma kantonlarda tortiladi.

Bu esa ko'p marta soliqqa tortishdan saqlab qoladi. Ko'rsatilgan kompaniyalarga soliq imtiyozlari beriladi. Shuning uchun ular foydaga solinadigan soliqni to'laydilar va pasaytirilgan kapitalga solinadigan soliqni to'laydilar.

Daromad solig'i to'g'risidagi federal qonunda «Xolding kompaniyalari» deb atalgan tushuncha yo'q. Lekin chegirma mavjud va shuning uchun foydaga solinadigan soliqni 100 % ga ko'paytirish mumkin. Hamma kantonlarni soliq qonunchiligida ushbu soliqni to'liq qisqartirish ko'zda tutilgan. Uchta kantonda uning hududida joylashgan mulkdan olinadigan daromad shu soliqqa tortiladi.

Kapitalga solinadigan soliq to'g'risida federal qonunda xolding kompaniyalar uchun soliq chegirmasi ko'rilmagan. Kapital aksioner jamiyatlarda qo'llanadigan oddiy stavka asosida soliqqa tortiladi. Shunga qaramay kantonlar xoldinglarga pasaytirilgan kapitalga solinadigan soliqni oladilar.

Bundan tashqari kantonlar bo'yicha soliq solish tizimi va stavkalar farq qiladi. Ko'pchiligida proporsional (qat'iy belgilangan) stavkalar qo'llanadi.

Kantonlar yana domitsillashirilgan deb atalgan kompaniyalarni soliqqa tortadi. Kantonda faqat boshqaruv idorasi bo'lsa va u yerdan biznesni boshqarsa, kompaniyani domitsillashirilgan deyiladi. Tijorat faoliyati kanton qanizilida ular tomonidan olib borilmaydi. Konfederatsiyaga nisbatan kantonlar domitsillashirilgan kompaniyalarga qulay (ko'ngildagidek) soliq tartibi o'rnatadilar:

- Kantonda joylashgan ko'chmas mulkdan ba'zida daromad olinsa undan soliq olish kerak bo'lsa ham foydaga solinadigan soliq olinmaydi (mazmunan hamma kantonlarda shu tartib qo'llaniladi).

• Olingan foydaning bir qismini soliqqa tortishda kantonda joylashgan idorani, kompaniyani tijorat faoliyatidagi ahamiyati inobatga olinadi (bu ikkita kantonda qo'llanadi).

Federal qonunchilikda domitsillashtirilgan kompaniyalarni kapitaliga nisbatan hech qanday imtiyoz tartibi belgilanmagan. Uning teskarisi bo'lib, kompaniyalarning kapitali soliq solish obyekti hisoblanadi va ularga aksioner kompaniyalarga belgilangan soliq stavkalari qo'llanadi.

Konfederatsiyadan farqli ularoq, kantonlar o'zlariga muhim iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan yangi kompaniyalarni tashkil qilishga ko'maklashadilar. Uni to'liq va qisman soliqdan ozod qilish yoki soliq imtiyozlarini berish (masalan, tezlashtirilgan amortizatsiyadan foydalanish) yo'li bilan amalga oshiradilar. Bunday imtiyozlar vaqt bilan chegaralanadi, uzog'i bilan 10 yil muddatga qo'llanadi. Bunday imtiyozlar, birinchi navbatda, foyda va kapitalga solinadigan soliq'larga nisbatan qo'llanadi. Ular asosan to'liq yoki qisman soliqdan ushlab qolish yo'li bilan amalga oshiriladi.

Ko'chmas mulkning o'sishiga solinadigan soliq

Soliqni jismoniy va huquqiy shaxslar to'laydilar. Ayrim kantonlarda mulkni to'liq o'sgan qismi maxsus soliqni, eksklyuziv soliqning obyekti hisoblanadi. Ya'ni, mulkning o'sgan qismi faqat shu soliqqa tortiladi, boshqa soliqqa emas.

Qolgan kantonlarda maxsus soliq solish obyekti bo'lib, xususiy mulkni sotishdan olinadigan daromadning o'sishi hisoblanadi (konfederatsiya bunday o'sishni soliqqa tortmaydi).

Shu vaqtning o'zida ko'chmas biznes mulkni sotishdan olingan kapital o'sishi (shaxsiy biznesga ega bo'lgan shaxslarni aktivi yoki huquqiy shaxslarniki) yoki ko'chmas tijorat mulk odatdagi daromadga va foydaga solinadigan soliq obyekti hisoblanadi hamda oddiy tartibda daromad va foydaga qo'shiladi.

Ko'chmas mulkka solinadigan soliq

Bu soliq kantonlarda undiriladi. Deyarli kantonlarning 12 tasida mulk faqat mulkka yoki kapitalga solinadigan soliqning obyekti hisoblanadi va yana yer mulkiga yoki ko'chmas mulkka solinadigan mulk solig'ining obyekti ham bo'ladi. Mulkka solinadigan soliq asosiy munitsipal soliq hisoblanadi. Kantonlarda soliq'lar undirilganida,

munitsipalitetlar odatda daromaddan foiz oladilar, ko'chmas mulkdan olinadigan soliq esa mulk joylashgan manzilda olinadi.

Soliqni hisoblashda fermer mulkidan tashqari, mulklar bozor qiymati asosida baholanadi va shu vaqtning o'zida fermer mulki va o'rmonzorlar daromadlilikini asosida baholanadi. Shunday asosda soliq to'liq qiymatidan kelib chiqqan holda baholanadi, chegirmani hisobga olmaydi.

8.3. Federativ va konfederativ davlatlar soliq tizimining xususiyatlari

Federalizmga asoslangan soliq tizimini, ayniqsa, hozirgi zamon dunyo iqtisodiyotining rivojlanishi sharoitida o'rganish, bu tizimda mulklarni taqsimlash uslublarini va daromad, soliqlar manbayinging kelib chiqishini bilish, muhim qiziqtirish uyg'otadi.

Federatsiya deb bir necha davlat a'zolari ma'lum buquqiy davlat mustaqilligini saqlab qolib, yangi yagona davlat tuzilmasini tashkil qilish tushuniladi. Federatsiya shakli ittifoq fuqaroligi, armiya va ittifoq davlat organlari mavjudligini talab qiladi.

O'z navbatida konfederatsiya esa, bu bir necha alohida davlatlarni ittifoqi bo'lib, o'zining mustaqilligini saqlab qoladi, lekin bir necha umumiy boshqarish organlari bo'yicha birlashadilar. Dunyo amaliyotida AQSH, Germaniya, Kanada federativ, Shveysariya – konfederativ davlatlar hisoblanadi.

Federalizm – hokimiyat tizimi sifatida konstitutsiya bo'yicha qator hukmronlik qilish funksiyalari hudud organlariga beriladi va shu bilan bir qatorda eng yuqori hukmronlik – markaziy hukumat – millat mustaqilligini ifodalovchi organ ixtiyorida qoldiriladi. Hozirgi zamon federalizmi raqobatbardosh federalizm deb yuritiladi. Bunda kichik kollektivlarni vazifasi imkoniyat boricha pastki hokimiyat organlari tomonidan yechilishi kerak. Shunday tartib, yuqori mustaqillik va haqiqiy demokratiyani ta'minlab beradi. Mahalliy organlar erkin tovarlarni sotishga, xizmat ko'rsatishga ko'maklashishlari kerak.

Tovarlarni boshqa joyda ishlab chiqarib, litsenziya olingan bo'lsa, mahalliy organ uni tekshirishi va litsenziya berishi kerak emas. Shunda ular "begona" tadbirkorlarni taklif qilib, soliq bazasini kengaytirib boradi.

Yana har bir manzil o'zining xarajati, daromadi bilan qoplab borishi zarur. Shuning uchun o'zining soliq bazalarini mustahkamlash zarur. Hamma darajadagi hokimiyat o'zining soliq tizimini tashkil qilib, rivojlantirish huquqiga ega. Agar hamma soliq stavkalari markazdan belgilansa, hududlarning mustaqilligiga katta zarar yetkazilar edi. Natijada haqiqiy raqobatbardosh federalizmni amalga oshirib bo'lmaz edi.

Federativ davlatlarda soliq tizimi yuqoridagi prinsiplar asosida tashkil topishi kerak. Unitar davlatlarda esa faqat siyosiy kuch, erkinlik markaziy hokimiyat ixtiyorida bo'ladi. Federativ davlatlarda haqiqiy davlat mustaqilligi ikki darajada bo'ladi – markaziy va yuridik. Lekin davlat birligini ta'minlash uchun yagona soliq qonunchiligini ta'minlab berish kerak. Yuqorida ko'rsatilgan qoida va tartiblarga binoan federativ davlatlarning soliq tizimlari tashkil qilingan.

Tayanch iboralar:

Soliq tizimi, federalizm prinsipi, daromad va mulkdan olinadigan soliqlar, iste'mol va egalikdan olinadigan soliqlar, dastlabki soliq solish, ikki tomonlama soliq solish, "Manba"dan olinadigan soliq.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Kantonlar o'zlarining soliq qonunchiligini ijro qilish huquqiga ega bo'la oladilarmi?
2. Harbiy xizmatni o'tamagan shaxslarga solinadigan soliq.
3. Soliq haqidagi qonun hujjatlari qaysi prinsiplarga asoslangan?
4. Ikki yoqlama soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari Shveysariyada nimalardan iborat?
5. Xolding kompaniyalari tarkibiga qaysi turdagi korxonalar kiradi?
6. Gerb yig'implarining uchta darajasi o'rtasidagi farqlar.

IX bob. BUYUK BRITANIYA SOLIQLI TIZIMI

- 9.1. Soliq tizimining asoslari.
- 9.2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.
- 9.3. Merosga solinadigan soliq.
- 9.4. Kompaniyalarni soliqqa tortish.

9.1. Soliq tizimining asoslari

Buyuk Britaniyada boshqa mamlakatlarga nisbatan birinchi marta soliq tizimining shakllanish bosqichlari revolyutsion yo'llar orqali rivojlanib borgan daromad solig'ini Angliyada 1449-yili kiritishga harakat qilindi. Lekin orqali bu harakat keng graftegida qo'zg'olon ko'tarilishiga sabab bo'ldi va Qirol bosh soliq yig'uvchini o'lim jazosiga tortib soliqni bekor qildi.

1472-yili Eduard IV 13 ming kamonchilarni Fransiya bilan urush uchun yollash maqsadida parlamentdan 10% daromad solig'ini kiritishga ruxsat oldi.

Angliyaliklar to'lashdan bosh tortdi va Qirol Vaziri soliqni bekor qildi. 1641-yili kiritilgan jon boshiga solinadigan soliqni ham bekor qilishga to'g'ri keldi.

Hamma davlatlar tomonidan o'zlashtirilgan hozirgi daromad solig'i Angliyada kelib chiqqan va u 1799-yili Napoleon bilan urush olib borish uchun kerakli pulni topish maqsadida kiritilgan.

Buyuk Britaniyaning soliq tizimi XIX asrda yuzaga kelgan. Lekin, o'sha davrni soliqqa tortish xususiyatlari hozirgi kunda ham saqlanib qolgan.

1973-yilgi soliq islohoti Buyuk Britaniyaning soliq tizimiga muhim o'zgartirishlar kiritdi va uni Yevropa-Ittifoqi a'zolarining soliq tizimiga yaqinlashtirdi. Hozirgi kunda Buyuk Britaniyaning soliq tizimiga hamma rivojlangan davlatlarga taalluqli muhim o'zgartirishlar kiritilmoqda.

Bu o'zgarishlar hukmron hukumat siyosatini ifodalaydi. Oxirgi o'n yil davomida bir qator soliq stavkalarini o'tkazildi. Shu jumladan, bosqichma-bosqich soliq stavkalarini pasaytirish amalga oshirildi (aholiga 33 dan 20% gacha va korporatsiyalar uchun 52 dan 33%gacha).

Aholining turli qatlamlariga yengillik berish sharti o'zgartirilgan, ayrim soliqlar bekor qilinib yangi soliqlar kiritilgan.

Umuman, soliq qonunchiligining islohoti murakkab soliq tizimining muammolarini yechish, uning asosiy tamoyillarini takomillashtirish, aholi va korporatsiyalarni to'g'ridan to'g'ri soliqqa tortish, soliq bazasini kengaytirishga qaratilgan edi.

Mamlakat soliq islohotida asosan ikkita yo'nalishni ajratish mumkin:

1. Shaxsiy daromadni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish (Belgilangan tadbirlar 1987-yili tamomlangan edi).

2. Korporatsiyalarda daromadni soliqqa tortishni o'zgartirish (1987-1988-yillar belgilangan majmua tadbirlarni tamomlashga mo'ljallangan edi).

Soliq tadbirlarini amalga oshirishda bo'lgan markaziy o'zgarishlar 1988-89-moliya yili mamlakat budjetida o'z ifodasini topdi. Ushbu budjet soliq islohotining tubdan o'zgartirilgan dasturini ifodalab hukumatning yangi siyosatini amalga oshirishga qaratilgan edi.

Bu dasturda dunyoda eng oddiy soliq tizimini tashkil qilish belgilangan edi.

Buyuk Britaniya soliq islohotining asosiy mazmunini yorituvchi tadbirlar quyidagilar.

- shaxsiy daromad solig'ining eng pastki stavkasini 27% dan 20%ga tushirish;

- aholi daromadini ko'p bosqichli qismlarga bo'lishni va ularga progressiv stavkalarni qo'llashni kamaytirish (avval qo'llangan ko'p pog'ona o'rniga faqat soliqni uchta stavkasi qoldirilgan: 20, 24 va 40%);

er-xotin daromadlarini alohida-alohida soliqqa tortish;

- soliq tizimini soddalashtirish.

Ushbu tadbirlarni amalga oshirish bilan soliq tizimi eng adolatli bo'ldi deb bo'lmaydi. Ingliz iqtisodchi olimlarining fikri bo'yicha o'rtacha statistik britaniyalik soliq to'lovchi daromadiga soliq va ajratmalar oldingi to'langan salmog'i darajasida qolgan. Lekin o'rtacha stavka o'rtacha daromaddan ishchilar uchun 14% dan 16%ga oshdi; shu bilan bir qatorda o'rtacha darajadan 5 marta yuqori oylikka ega bo'lgan shaxslardan olinadigan soliqning o'rtacha stavkasi 52% dan 35% gacha tushdi. Natijada sanoati rivojlangan davlatlar orasida yuqori ish haqi oluvchi britaniyaliklar eng kam soliqqa tortiluvchilar

bo'lib qoldi. Past ish haqi oladigan shaxslar uni teskarisi - yuqori darajada soliqqa tortiladigan bo'ldilar. Natijada o'rtacha ish haqi oladigan va ikki bolali xodim o'zining ish haqisidan 34% ni soliq sifatida to'laydigan bo'ldi (sotsial sug'urtaga ajratmani qo'shgan holda).

Bu ko'rsatkich AQSHda 26 va Yaponiyada 23 foizni tashkil qiladi.

Buyuk Britaniyada 1997-1998-moliya yili budjet daromadlarining yalpi ichki mahsulotdagi salmog'i 39%ni tashkil qildi. 2001-2002-yili esa 37% ga teng bo'ldi. Bu daromadlar tarkibida soliqlar alohida olinsa ulushi kamroq bo'ladi.

Buyuk Britaniyaning hozirgi zamon soliq tizimi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Markaziy soliqlar: aholidan olinadigan daromad soliqlari, korporatsiyadan olinadigan daromad solig'i (korporatsiya solig'i), neftdan olinadigan daromadga soliq, merosdan olinadigan soliq va egri soliqlar (qo'shilgan qiymat solig'i, boj va aksizlar, gerb yig'imi). Yuqorida keltirilgan to'lovlar 90% dan ortiq soliq tushumlarini ta'minlab beradi.

2. Mahalliy soliqlar (mol-mulk) 10% gina tashkil qiladi.

Buyuk Britaniyada quyidagi soliq stavkalari qo'llaniladi (1996-1997-moliya yili budjeti bo'yicha):

Aholidan olinadigan daromad solig'i, (%):

13900 f.st.gacha bo'lgan daromaddan - 20

225500 f.st.dan ortiqcha daromaddan - 40

Korporatsiyalardan olinadigan daromad solig'i 33 %

«Kichik biznes»dan olinadigan daromad solig'i yoki foydadan 300000 f.st.dan kam bo'lgan kompaniyalar - 24%

Merosdan olinadigan soliq, %:

200000 f.st.gacha - 0

200000 f.st.dan yuqori - 40

Qo'shilgan qiymat solig'i, % - 17,5

Aksizlar har xil

Gerb yig'imi, % - 0,5-2,0

Davlat budjetining to'g'ri daromadini 64% aholidan olinadigan daromad solig'iga va 19% kompaniyalar daromadidan olinadigan soliqqa to'g'ri keladi.

Buyuk Britaniya soliq qonunchiligining asoslari quyidagilar hisoblanadi:

Aholidan olinadigan va korporatsiyalardan olinadigan daromad soliqlari bo'yicha 1970-yili chiqarilgan qonuniy akt, qo'shilgan qiymat solig'i to'g'risida 1979-yili chiqarilgan akt va korporatsiyalardan olinadigan soliq bo'yicha 1996-yili chiqarilgan aktlar.

Britaniya Parlamenti soliqlarni mamlakatda yig'ish bo'yicha qonuniy hukmronlikka ega.

Parlamentning yuridik huquqi Angliya, Uels, Shotlandiya hamda Shimoliy Irlandiyaga qo'llaniladi va tarqatiladi.

Hukumat g'aznachilik (moliya vazirligi) yordamida mamlakatning soliq tizimini boshqaradi. Hukumatning bu faoliyati parlament tomonidan nazorat qilinadi.

Buyuk Britaniya g'aznachilik organi yagona davlat moliya instituti bo'lib, boshqa mamlakatlarda deyaqli unga o'xshash tashkilot yo'q. g'aznachilik eng qadimiy saqlanib qolgan konstitutsion institut hisoblanadi. Hukumat tarkibida ham eng asosiy vazirlik deb qabul qilingan. Uning tarixiy yuzaga kelgan huquqi boshqa mamlakatlarning moliya vazirligi huquqidan kengroq.

G'aznachilik mamlakatning umumiy iqtisodiy strategiyasini ishlab chiqishga javob beradi.

Buyuk Britaniyada soliq qonunlari hukumat tomonidan tasdiqlanadi. Soliq qonunchiligini amaliyotda qo'llashni boshqarish huquqi maxsus organga maxfiy kengash (Privy council), vazirlar, ichki daromadlar boshqarma (Board of inland revenue)lariga beriladi. Yuqorida ko'rsatilgan organlarning faoliyati chegarasining maxsus qabul qilingan parlament aktida ko'rsatilgan. Soliq organlarining huquqlarini tushuntirish va aniqlik kiritishda yo'riqnoma, o'zgacha «maxfiy kengash buyrug'i» (orders in council) beriladi. Ushbu buyruq misoli sifatida ikki tomonlama soliq solishdan saqlash to'g'risida kelishish hujjatini tuzish, harakardagi soliq qoidalarining yo'riqnomasi (statutory instruments) va uning bir qismi – jismoniy shaxslardan daromad solig'ini olish tizimi. Soliq xizmatini tashkil qilish g'aznachilikka qarashli ikkita hukumat departamentiga berilgan: ichki daromadlar boshqarmasi, boj va aksizlar boshqarmasi.

Rasmiyatchilik bo'yicha ichki daromadlar boshqarmasi mustaqil hukumat muassasasi hisoblanadi. Uning funksiyasiga huquqiy va

jismoniy shaxslardan soliq olishni nazorat qilish kiradi (daromad solig'i, kapitalga solinadigan soliq, gerb yig'imi).

Ma'muriy jihatdan bu nazorat bosh soliq inspektori (shief inspector of taxes) tomonidan amalga oshiriladi. Uning idorasi Londonda joylashgan. Bosh inspektorga 700 ta rayonlar idorasi bo'ysunadi, ularning yordamida to'g'ridan to'g'ri aholidan soliqlar yig'iladi va ularda informatsiya va konsultatsiya berish xizmatlari tashkil qilingan. Rayon idoralarida bir necha yuz soliq inspektorlari ishlaydi, ular korxonalarining hisob raqamlarini, shaxsiy hisob raqamlarini o'rganadilar, soliq solinadigan summamni baholaydilar, qaytadan hisob-kitob qilish, to'lovlarni qaytarish bilan shug'ullanadilar, adiyada ichki daromadlar boshqarmasi manfaatini himoya qiladilar.

Ichki daromadlar boshqarmasini (I.D.B.) bosmaxonasida AQSH va Fransiyalardan farq o'laroq qo'llanmalar chop qilinmaydi. Eng ko'p tarqalgan hujjat, I.D.B. tomonidan har xil masalalar bo'yicha chop etiladigan maxsus broshyura (risola) lar hisoblanadi.

Boj va aksizlar boshqarmasi ixtiyorida hamma egri soliq solish tizimi bo'ladi (Gerb yig'imidan tashqari).

9.2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

Aholiga daromad solig'i solish hozirgi zamon tizimi asosi 1973-yilgi islohotda tashkil qilingan.

Buyuk Britaniyada aholidan daromad solig'i olish birinchi marta Napoleon urushi vaqtida kiritilgan. Lekin soliq tizimi doimiy element sifatida 1842-yildan hisoblanadi.

Daromad solig'i eski qo'llangan davlat daromadi manbai bo'lmish soliq va tariflarga almashtirildi. Soliq stavkasi yagona va eng past belgilandi. 1 funt sterlingdan 7 pens (3%). Shu holatda bu stavka XIX asr davomida saqlanib qoldi. Qrim urushi davrida soliq stavkasi ko'tarildi va yillik daromad 100 f.st. tashkil qilinganida 1 f.st.dan 1 shilling 1 pens (7%) olinadigan bo'ldi. Bu davrda soliq to'lovchilarning umumiy soni 500000 ga yaqin edi. XX asrning boshlariga kelib ular 1,0 mln.dan oshdi.

1909-yildan boshlab daromad solig'ida progressiya tartibini o'rnatish kiritildi. Shu yili L.Loyd Djorj hukumati budjeti bo'yicha daromaddan yuqori soliq olish tartibini o'rnatdi. Agar daromad bir

yilga 5000 f.st. (150000 f.st. joriy bahoda) o'sha soliq stavkasi 1 shilling 8 pensni tashkil qildi (8%).

Birinchi jahon urushida katta mablag'ga bo'lgan talab yuqori soliq stavkasining 50% gacha oshishiga olib keldi. Lekin, soliq to'lovchilar soni uncha ko'p emas edi.

1939-yili o'rtacha ish haqi bir yilga 180 f.st.ni tashkil qildi. 20 mln. ishchidan o'sha davrda 4 mln. kishi, yoki beshdan bir qismi soliq to'lar edi. Ikkinchi jahon urushini soliq hisobiga moliyalashtirish uchun hukumat tomonidan qabul qilingan qaror sharoitni mutlaq o'zgartirdi. Bu davrda aholini pul daromadi keskin ko'payishi sharoitida soliq stavkasi oshirildi va soliq olinadigan pog'ona tushirildi. Bunday holat faqat daromad solig'ining miqdoriy o'zgarishiga emas, balki uning harakat qilishidagi funksiyasini ham sifatli o'zgarishiga sabab bo'ldi. Soliq to'lovchilar soni ko'paydi. Ular endilikda 12 mln. kishini tashkil qildi.

Bu davrda ish haqini olish jarayonida soliqni ushlab (har hafta) tartibi belgilandi. Ushbu tartib RAU-as-you-earn (PAGE) nomi bilan mashhur. Soliq olishning bu metodi hozirgi kunda ham qo'llanib kelinmoqda.

1960-yilga kelib, butun mehnatga qobiliyati bor aholi daromad solig'i to'laydigan bo'ldi. 1973-yilgi soliq islohotida aholidan olinadigan daromad solig'i birlashtirilgan, yagonalashtirilgan va ma'lum tartibga solingan tizimga aylandi.

Shaxsiy daromad solig'ini Buyuk Britaniyaning daromad oladigan hamma aholisi to'laydigan bo'ldi. Lekin soliq solish tartibi soliq to'lovchini egallagan lavozimiga bog'liq bo'lib qoldi. Soliq qonunchiligiga binoan hamma soliq to'lovchilar rezidentlar va nerezidentlarga bo'linadi.

Buyuk Britaniya rezidenti uni daromadi manbayidan qat'i nazar soliqqa to'liq tortiladi. Nerezidentlar faqat shu mamlakat hududidan olgan daromadlari yuzasidan to'laydilar. Lekin Buyuk Britaniya soliq qonunchiligida «rezident» tushunchasi aniq belgilangan emas. Jismoniy shaxslarning rezidentlik masalasini yechish uchun soliq amaliyotida va Britaniya adliyasida, haqiqiy sharoitga asoslangan qator mezonlar hisobga olinadi.

Shaxs har bir soliq yili (6-apreldan kelgusi yili 5-aprelgacha) Buyuk Britaniya hududida 6 oy va undan ortiq yashasa, daromadini soliqqa tortishda uning rezidentlik bo'yicha masalasi ko'riladi. Agar.

shaxs Buyuk Britaniyada 6 oydan kam yashasa, uning rezidentlik masalasi boshqa holatlarni hisobga olgan holda yechiladi. Agar shaxs chet elga qatnab tursa va Buyuk Britaniyada uy, kvartira yoki boshqa «yashash» joyini ushlab tursa shu davrda necha kunligidan qat'i nazar faqat bir marta kelib ketsa ham xohlagan soliq yilida rezident hisoblanadi.

Bundan tashqari, Buyuk Britaniyada hech qanday turar joyi bo'lmagan va bu davlatga 4 yil davomida surunkasiga kelib ketadigan va har yili o'rtacha 3 oydan kam bo'lmagan muhlatda bu hududda yashaydigan shaxs ham Buyuk Britaniyaning rezidenti deb hisoblanadi.

Ingliz soliq qonunchiligi yana ikkita tushunchani ifodalaydi. Odatdagi (oddiy) rezident va domitsiliy. Ingliz tilida gapiruvchi xalqlarda bu ikki terminning mazmuni bir xil. Lekin boshqa mamlakatlarda uning mazmuni har xil.

Odatdagi (oddiy) rezident termini Buyuk Britaniyada doimiy yashaydigan va butun umrini shu yerda o'tkazadigan, (lekin qisqa muhlatli xizmat va shaxsiy ishlar bo'yicha chet elga borishi hisobga olinmagan holda) shaxs hisoblanadi.

Yil davomida shaxs to'liq bu yerda bo'lmasada oddiy rezident hisoblanadi (lekin rezident hisoblanmaydi).

Chet elda doimiy yashash joyi bo'lgan shaxs Buyuk Britaniyaga kelganda, Buyuk Britaniyada doimiy yashash uchun qolish-qolmasligini bilmasa uch yil o'tgandan keyin oddiy rezident hisoblanadi.

Agar shaxs Buyuk Britaniyaga doimiy yashash uchun kelgan bo'lsa, birinchi kelgan kundan boshlab oddiy rezident hisoblanadi. Domitsiliy—doimiy yashaydigan mamlakatda joyi bo'lgan shaxs hisoblanadi. «Domitsiliy» tushunchasi fuqaro va rezidentdan farq qiladi. Shaxs bittadan ortiq mamlakatda rezident bo'lishi mumkin. Domitsiliy esa aniq davr ichida faqat bitta mamlakatda bo'la oladi.

Buyuk Britaniyada yollangan ishchi sifatida ishlovchi chet el fuqarosi, (rezident yoki norezident), bu mamlakatda, domitsiliy deb qaralmaydigan bo'lsa-da, ayrim soliq yengilliklarini oladi.

Buyuk Britaniyadan tashqarida yashovchi domitsiliy statusiga (huquqiy holat) ega shaxs va Buyuk Britaniyada chet el yollovchilari qo'lida ishlasa, shu davlatda yollovchilardan oladigan ish haqini 50% soliqqa tortiladi.

Agar shu shaxs o'ndan to'qqiz yil Buyuk Britaniya rezidenti hisoblangan bo'lsa, uning 75% ish haqisi soliqqa tortiladi.

Chet davlatlarda oladigan daromadlarini faqat Buyuk Britaniyaga o'tkazadigan hajmiga soliqqa jalb qilinadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i umumiy jamlangan daromaddan emas, daromadni qismlari (ish haqi, dividend, renta va h.k.) – shedulalari bo'yicha soliqqa tortiladi. Soliq solish oltita shedula bo'yicha amalga oshiriladi:

– A shedulasi bo'yicha yerga, imoratga va h.k. bo'lgan mulkdorchilikdan olinadigan daromad;

– B shedula bo'yicha tijorat maqsadida o'rmon massivlaridan foydalanishdan olingan daromadlar (Agar ular D shedula bo'yicha soliqqa tortilmasa).

– C shedula orqali hukumat tomonidan Buyuk Britaniyada chiqarilgan qimmatbaho qog'ozlar va Buyuk Britaniyada foizi to'lanadigan xorijiy davlatlarni hukumati tomonidan chiqarilgan ba'zi bir qimmatbaho qog'ozlardan olinadigan daromadlar soliqqa tortiladi.

– D shedula bo'yicha ishlab chiqarish – tijorat faoliyatidan olingan foyda (savdodan, sanoatdan, qishloq xo'jaligi, transportdan), shaxsni erkin kasb faoliyatidan olingan daromadi, qimmatbaho qog'ozlardan olingan daromad (C shedula bo'yicha olinmagan bo'lsa), zayomlar bo'yicha olingan foizlar, chet elda olingan va Buyuk Britaniyaga o'tkazilgan daromadlar.

E shedulasi orqali mehnat orqali topilgan daromadlar: ish haqi, xizmatchilarni oyligi, pensiyalar soliqqa tortiladi;

– F shedula bo'yicha dividendlar va boshqa kompaniyalarni taqsimlanadigan daromatlari soliqqa jalb qilinadi.

To'lash zarur bo'lgan daromad solig'ining hajmini aniqlash uchun haqiqiy olingan yillik daromaddan yengilliklar chiqarib tashlanadi. Hozirgi kunda Buyuk Britaniyada har bir kishi soliq olinmaydigan daromadga huquqi mavjud. Uning o'zgacha nomi shaxsiy skidka deyiladi. Shaxsiy skidka (chegirma) 1990–1991-soliq yili bir yilga 3900 f.st.ni tashkil qildi. Agar daromad 3900 f.st.dan ortiq bo'lsa, ortiqcha summadan 20% stavka bilan soliq olinadi. Eng yuqori stavka 40% bo'lib, daromad summasi 25500 f.st.dan ortiq bo'lganda qo'llanadi.

Qoida bo'yicha, ilgari Buyuk Britaniyani soliq qonunchiligi oilaviy juftlikni bitta soliq to'lovchi deb hisoblar edi. Ayol erkakni

qaramog'ida hisoblanib, soliq organlariga bitta soliq deklaratsiyasi topshiriladi. Xotinini har qanday daromadi erining daromadiga qo'shilar edi va eri qo'shimcha shaxsiy chegirma olish huquqiga ega bo'lar edi.

Hozirgi vaqtda er-xotinning daromadlari alohida-alohida soliqqa tortiladi.

Soliq bazasini aniqlashda qator mayda imtiyozlar ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ko'riarga, to'liq bo'lmagan oilaga va uy xizmatkoriga talabi bor va undan foydalanayotganlarga beriladigan imtiyozlar. Shaxsiy chegirma, oilaviy chegirmalardan tashqari garrovga qo'yilgan pul bo'yicha foizlarga beriladigan imtiyoz va nafaqa badali bo'yicha beriladigan imtiyozlar katta ahamiyatga ega.

E shedulasi bo'yicha daromaddan xizmat nuqtayi nazaridan bir joydan ikkinchi joyga ko'chib o'tish, avtomobil xizmati bilan bog'liq va boshqa xarajatlar chiqarib tashlanadi. Bajarayotgan ishi yuzasidan shaxsiy avtomobilidan foydalansa, daromadidan avtomobilga xizmat ko'rsatish joriy xarajatlari va amortizatsiyasini chiqarib tashlaydi.

Ishidan uyigacha yo'l bilan bog'liq bo'lgan harajatlar chiqarib tashlanmaydi.

Buyuk Britaniyadagi norezidentlar, qoida bo'yicha daromad solig'idan shaxsiy imtiyoz olishlari mumkin emas.

Lekin, eri yoki xotini quyidagi holatlarda bo'lganlarida unga imtiyoz berilishi mumkin:

a) millatlar hamjihatligi mamlakatlari va Irlandiya respublikasida yashovchi Buyuk Britaniya fuqarosi bo'lsa;

b) Buyuk Britaniya davlat xizmati devonida yoki Angliya mustamlakalarida xizmatchi yoki ilgari xizmatchi bo'lgan bo'lsa;

d) Men va Normandiya orollarining rezidenti bo'lsa;

e) o'zining yoki oila a'zolarining ,sog'lig'i tufayli boshqa mamlakatlarning rezidenti bo'lsa, lekin ilgari Buyuk Britaniya rezidenti bo'lgan hollarda;

f) davlat xizmatchisining beva ayoli bo'lsa;

g) Buyuk Britaniya bilan soliq kelishuvi mavjud bo'lgan mamlakatning rezidenti bo'lsa.

Daromad solig'iga jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlari tortilmaydi: Natura holatidagi nafaqa (agar uni pul shakliga aylantirib bo'lmasa) va faqat uni olgan shaxs foydalansa, milliy omonat sertifikatlari bo'yicha olingan foizlar, nogironlarga berilgan nafaqa,

doromadlaridagi salmog'i munozam kamayib borgan, 2000-yilda 26 mln. 200 ming kishi daromadlari haqidagi deklaratsiyalarni to'ldirganlar, yoki bu jami aholining 45,1% ni tashkil etadi. Ularning 67 foiziga to'lovlar qaytarilishiga to'g'ri keladi.

Amerika aholisi 265,3 mln. kishidan oshqirgudig, 2000-yilda 116 mln. 837 ming kishi yoki aholining 44% yalqa soliq deklaratsiyasini to'ldirdilar. Bu erda ham 67% yoki 78,3 mln. odamga o'rtiqcha to'langan soliq summalarni qaytarilishga to'g'ri keladi.

Kelirib chiqarilardan ayon bo'ladiki, umumdeklaratsiyalash tizimi oqali natijali soliqchalar sanamati yig'indilari, balki 11 davomida o'rtiqcha to'langan soliq to'lovlari qaytariladi va bu narsa deklaratsiyalash tizimining soliq to'lovchilarga nisbatan azebuniga adolati tizim ekanligini anglatadi.

9.3. Merosga solinmagan soliq

Buyuk Britaniyada to'g'ri soliqlardan biri – merosga solinmagan soliq hisoblanadi. 1986-yilgacha bu soliq kapitalni o'tkazish solig'i va undan ham ilgari – mol-mulk solig'i deb yuritilgan.

Soliqning nomi bir necha bor o'zgarishiga qaramay, mazmuni boshlang'ich holatida qolgan. Agar hadya qiluvchi, mol-mulkni bergandan keyin yetti yil davomida hayot kechirsa, hadyalarning ko'pchilik turidan soliq olinmaydi. Mulk egasining o'zgarishidagi bu tarafd soliq qonunchiligida soliq solishdan o'zoz qilish imkoniyati hisoblanadi.

Mol-mulkni berish vaqtida soliq olinmaydi. Lekin keyingi yetti yil davomida buyuvchi vafot qilsa, ushbu kelishuv soliqqa tortiladi.

Soliq stavkasi mol-mulk qiymati 200000 £-stdan ortiq bo'lsa, o'rtiqchasidan 40% hajmda belgilangan.

Har qanday soliq tizimini boshqaruv apparati tanqid qilinaei. Britaniyan soliq tizimi xizmati juda qimmat bahoga ega. Amerikalik soliq to'lovchilar bir yilda bir mara munofaat qiladi. Ingliz soliq to'lovchisi to'rt mara munofaat qiladi. Buning sababi, Angliyada shexduyar soliq solish va soliqni o'tigan yilgi buzadan solishlash yuqori malakali tekshirishni talab qiladi. Inglizlar faqat soliq deklaratsiyasini to'ldiradi va jo'natadi. Soliqni qanday hisoblashganligini bilmaydi. Faqat uni to'lash uchun inspeksiyaam chek oladi. Bu soliqni tushunmaslikka va to'lovchilarni ortiqcha hayajonlantirishga olib keladi.

Buyuk Britaniya soliq yig'ish xarajati umumiy soliq daromadlarining 2%ni tashkil qiladi. Bu Shveysiya va Kanadadan 2 mara va AQSHdan 4 mara ko'p. Bu bilan bir qatorida AQSHda soliq organlarining ro'yaxida Buyuk Britaniyaga qaraganda 2 mara kam xodimlar ishlaydi va soliq to'lovchilar 4 mara ortiq. Yuqori xarajalarning sababidan biri kompyuter tizimi o'ngali ma'lumotlarni ishlab chiqish yetarli darajada emas.

9.4. Kompaniyalarni soliqqa tortish

Korporativ soliq yoki kompaniyalardan olinadigan daromad solig'i Buyuk Britaniyada 1965-yil joriy qilingan. Bu soliq ilgari qo'llangan kompaniyadan olinadigan soliqni almashtirdi. 1965-yilgacha ular jismoniy shaxslar bilan binoovar soliqqa tortilar edi. Bundan tashqari ularga qo'shimcha 15%ni foydaga solinmagan soliq qo'llangan. Buyuk Britaniyada 1965 dan 1973-yilgacha qo'llangan klassik korporatsion soliq tizimi o'rniga korporatsion soliqning amputatsion tizimi kirib keldi.

Korporatsion soliq rezident kompaniyalarni soliq yili davomida o'lgan hamma foydalari uchun qo'llaniladi.

tingiz soliq qonunchiligi «Kompanyu» tushunchasiga korporativ organlarni (korporativ bo'lingan shirkat assotsiatsiyalarini) chiqarib tashlanadi) kiritaadi. Oxirgilar jismoniy shaxslar kabi soliqqa tortiladi.

Korporativ organ o'z faoliyatini shu mamlakatda olib borsa, uning faoliyati shu mamlakatda mazorat qilinsa, ya'ni shu mamlakatda uning boshqaruv organi joylashgan bo'lsa, rezident kompaniya deb hisoblanadi.

Korporatsion soliq kompaniya daromadlaridan ruxsat etilgan ayrimlarni olib tashlangandan keyin ushlanadi.

Soliq stavkasi har yili mamlakat budjeti tasdiqlanganda belgilanadi va o'tigan mo'rya yili daromadiga nisbatan qo'llaniladi.

Hozirgi kunda 33 va 24 (Kichik biznes uchun) foiz stavkalar qo'llaniladi.

Korporatsion soliq solish, 12 oydan oshmaydigan hisobot davrida amalga oshiriladi. Hisobot davri ikkita mo'lyaga to'g'ri kelisa, bu tez-tez yuz berib turadi, kompaniya daromadi ikkiga bo'linadi va uning har bir bo'lagiga, taalluqli mo'lyaga yillik belgilangan stavkalar qo'llaniladi.

Asosan soliq hisobot davridan 9 oy o'tgandan keyin to'lanadi.

Amputatsion tizimga binoan kompaniyadan korporatsion soliq hamma olingan foydasi yuzasidan ushlanadi. Agar bu foyda aksionerlar o'rtasida taqsimlanadigan bo'lsa, kompaniya to'lagan soliqning ham bir qismi bo'linadi va aksioner to'laydigan daromad solig'ida hisobga olinadi.

Amputatsion tizim beshta asosiy belgilari bilan ifodalanadi:

– kompaniya korporatsion soliqni yagona stavka bilan hamma foydasi (taqsimlangan va taqsimlanmagan) yuzasidan to'laydi.

Daromad solig'i dividendlar manbaida ushlanmaydi.

Agar kompaniya dividend to'laydigan bo'lsa, u oldindan korporatsiya solig'i hisobiga avans to'lovini berishi kerak. Korporatsiya solig'i avansining soliq stavkasini aksiyadorlar o'rtasida taqsimlanadigan foyda summasiga qo'llash yo'li bilan aniqlanadi.

Daromad solig'ini to'lashda Buyuk Britaniyani rezidenti, olingan dividenddan to'langan avansni chiqarib tashlash huquqiga ega.

Chiqarib tashlanadigan summaning stavkasi qoida bo'yicha shaxsiy daromad solig'ining asosiy stavkasiga bog'langan.

Hisob-kitob qilish muddati nihoyasiga yetganda, kompaniya tomonidan to'langan korporatsion soliqning avansi, korporatsion soliqni to'lash majburiyatidan chiqarib tashlanadi.

Norezident korporatsiyalarning foydasi, korporatsiya Buyuk Britaniyada filial va bo'limlar orqali savdo qilgan taqdirdagina korporatsion soliqqa tortiladi.

«Buyuk Britaniyada savdo olib boradi» degan tushuncha qonunda aniq belgilangan emas, lekin ingliz adliyasi tomonidan bunday faoliyatni olib borish chegarasi belgilangan. Faqat bu holda tovarlarni sotish va olish «Savdo qilayapti» degan tushunchani anglatmaydi.

Lekin ingliz iste'molchisiga tovarlarni sotish va xizmat ko'rsatish bo'yicha kontrakt tuzilgan joy, norezident savdo qilgani to'g'risidagi muhim omil hisoblanadi.

Buyuk Britaniyada bo'limlari orqali savdo qilayotgan norezident kompaniyalar korporatsion soliqqa quyidagi holatlarda tortiladi:

a) bo'lim yoki bo'lim nomidan bevosita va bilvosita savdo qilish natijasida olingan daromad;

b) bo'lim tomonidan mulkdan yoki mulkka bo'lgan huquqdan olingan daromad;

d) aktivlarni o'sishidan olingan kapitaldan bo'limlarni foydalanishi.

Norezident kompaniyalar Buyuk Britaniyada yuzaga keladigan hamma daromaddan daromad solig'i to'laydilar. Norezident kompaniyalar taqsimlanadigan foydadan korporativ solig'ining avansini to'lamaydi.

Ayrim holatlardan tashqari, norezident kompaniyalar residentlarga qo'llanadigan tartibda korporatsion soliqqa tortiladi. Lekin norezidentga beriladigan yillik foizlar va boshqa har yilgi to'lovlar (masalan, royalti) chiqarib tashlanmaydi (agar soliq kelishuvida ko'ril-magan bo'lsa). Buyuk Britaniya rezidentlariga beriladigan to'lovlar chiqarib tashlanadi. Faqat shu vaqtdagi, agar to'lovlar korporatsion soliqqa tortiladigan daromad hisobidan amalga oshirilgani qayd etilgan hollarda.

Soliq olinadigan daromad kompaniyaning umumiy tushumidan qonun bo'yicha belgilangan soliq yili davrida amalga oshirilgan hamma xarajatlarni chiqarib tashlash yo'li bilan aniqlanadi. Ko'pchilik qonuniy hujjatlar chiqarib tashlanadigan xarajatlarni ko'rsatmaydi, ko'proq chiqarilmaydigan xarajatlarni ifodalaydi. Shunday qilib, qonun bo'yicha man qilinmagan hamma xarajatlarni chiqarib tashlaydi. Xarajatlarni chiqarib tashlash huquqiga ega bo'lish uchun, ular «joriy xarajatlarni» moddasi bo'yicha o'tishi kerak, to'liq va faqat tadbirkorlik faoliyatiga sarflanishi zarur.

Kapitalning o'sishiga solinadigan soliq

Kapitalning o'sishiga solinadigan soliq foyda keltiradigan kapital aktivlarning ayrim turlarini sotganda olinadi. Ular quyidagilardan iborat: xususiy avtomobillar, uy-joy, milliy omonat sertifikatleri, obligatsiyalar va boshqalar. Soliqning asosiy maqsadi—chayqovchilik bitimlari hajmini va foydasini chegaralashdan iborat. Daromad mulkni bozor bahosi bilan uni sotib olish bahosi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi. Agar jismoniy shaxs soliq to'lovchi bo'lsa, harakatdagi daromad solig'ining eng yuqori stavkasi asosida soliq to'lanadi. Soliqni to'lovchi kompaniya hisoblansa, korporatsiyani foydasiga solinadigan soliqni asosiy stavkasi asosida olinadi. Norezident kompaniyalar bu soliqni to'lamaydilar.

Neftdan olinadigan daromadga solinadigan soliq

Shimoliy dengizda neft qazib oladigan kompaniyalarga maxsus soliq tartibi o'rnatiladi. Bu kompaniyalar neftli korporatsiya solig'ini (petroleum revenue tax) 75%li stavka bilan to'laydilar. Lekin ular umumiy korporatsion soliqni to'lashdan ozod qilinmaydilar.

Qo'shilgan qiymat solig'i

Qo'shilgan qiymat solig'i (VAT) katta ahamiyat kasb etadi. Buyuk Britaniyada bu soliq 1973-yil 1-apreldan kiritilgan. Shu yili mamlakat katta iqtisodiy ittifoqqa kirgan. Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha qabul qilingan hamma qonuniy hujjatlar 1983-yili qabul qilingan yagona qonuniy akt (hujjat)da to'plangan. Keyinchalik bu soliqni olish texnikasi bilan bog'liq bo'lgan qo'shimcha hujjatlar qabul qilingan. Qonun Angliya, Shimoliy Irlandiya, Shotlandiya va Uels (Men orolini qo'shib) qo'llaniladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i Moliya vazirligini boj to'lovlari va aksiz boshqarmasi ixtiyoriga kiradi.

Tadbirkor, qoida bo'yicha, har kvartalda soliq deklaratsiyasini to'lg'azadi va soliqni boshqarmaga o'tqazadi yoki ortiqcha to'langan summani qaytarib oladi.

Deklaratsiya kvartal tugagandan so'ng bir oy muhlat ichida boshqarmaga jo'natiladi. Vazirlik bilan kelishilgan holda bu muhlat 7 kunga uzaytirilishi mumkin. Agar vazirlik mahsulot jo'natuvchiga doimiy ravishda to'lasa, kelishilgan holda soliq deklaratsiyasi har oyda to'ldiriladi.

Boshqarma tamaki, alkogolli ichimliklar, o'yin bizneslari va boshqalar bo'yicha yig'im va aksizlarga ham javob beradi. Ichki daromadlar boshqarmasi (hamma to'g'ri soliqlarga javob beradi) va yuqorida ko'rsatilgan boshqarma o'rtasida ma'lumotnoma berish bo'yicha doimiy aloqa mavjud. Soliq solish o'z-o'zini soliqqa tortish qoidasiga asoslanganligi uchun boj va aksizlar boshqarmasi doimiy ravishda bir yildan 9 yilgacha oraliq muddat bilan tekshiruv o'tkazadi. Lekin yirik tadbirkorlarni tekshirish har oyda o'tkazilishi mumkin. Butun hamma hujjatlar 6 yil davomida saqlanishi kerak. Hisob-kitobni yurgizishning maxsus shakli yo'q. Sotuvchilarga yagona talab shundan iboratki, ularning yozuvlari oddiy shaklda bo'lib, yozuvlarni tekshirish uchun qulay bo'lishi kerak. Ularni tasdiqlash uchun vaucherlarni (hisob raqamlarni) va schyot-fakturalarni saqlab turish kerak.

Kompyuter texnikasini qo'llash hamma yoqda tarqalgani uchun Moliya vazirligi bu sohada maxsus huquqlarini qo'llashga ruxsat oldi. Masalan, boj va aksizlar boshqarmasi mijozlar foydalanadigan kompyuterlarga ma'lumotnomani tekshirish uchun ruxsat olganlar va tekshirish vaqtida firma xodimlaridan foydalanishi mumkin. Bir yilga 22100 f.st. yoki kalendar kvartalga 7500 f.st. oborotga ega bo'lgan hamma tadbirkorlar (nol stavka bilan to'lovchilarni qo'shib) qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar sifatida boshqarmada ro'yxatdan o'tadilar. Faoliyati o'zgartirgan, joyi o'zgartirgan va boshqa o'zgarishlar to'g'risida tadbirkor bojxona va aksizlar boshqarmasiga xabar qilishi kerak.

Bir necha umumiy nazorat ostidagi kompaniyalar qo'shilgan qiymat solig'i to'lash maqsadida guruh tarzida ro'yxatdan o'tishlari mumkin. Bu holatda yagona deklaratsiya tuziladi va guruh a'zolari o'rtasidagi bitimlarga soliq solishmaydi. Bojxona va aksizlar boshqarmasi keng miqyosda yuridik bo'limlarga ega bo'lib, ularga ma'lumotnomalar to'plash, ro'yxatdan o'tkazish, deklaratsiyani qaytadan ishlash kabi vazifalar yuklatilgan. Ro'yxatdan o'tkazish faoliyat olib barayotgan joyda amalga oshiriladi.

Ro'yxatdan shaxs (jismoniy, huquqiy) o'tkaziladi, uning faoliyati emas. Agar bu shaxs bir necha faoliyat bilan shug'ullansa ham, ro'yxatdan bir marta o'tadi. Agar tadbirkor, ro'yxatdan o'tishga kerakli oboroti kam bo'lsa, o'zining soliq inspeksiyasiga 30 kunlik muhlat ichida ro'yxatdan o'tkazishni yo'q qilinishi to'g'risida murojaat qiladi.

Ro'yxatdan o'tgan vaqtdan boshlab tovarlar va xizmatlar hisobga olinishi kvartallar bo'yicha olib boriladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ining hisobga olinishi, kompaniya yoki shaxsning moliya faoliyati hisobga olinishi bilan bir vaqtda bo'lishi mumkin. Lekin, to'lovchi deklaratsiyani topshirish muhlatini o'ziga qulay vaqtga o'tkazib berish to'g'risida xat orqali murojaat qiladi.

Soliq deklaratsiyasi o'z-o'zini soliqqa tortish prinsipi asosida to'lg'aziladi. Har bir kvartalning oxirida soliq xizmati deklaratsiya shaklini to'lovchilarga jo'natadi va bu deklaratsiyalar kvartal tugagandan so'ng 30 kun ichida qaytib kelishi kerak. Agar soliq majburiyati paydo bo'lsa bir vaqtning o'zida uni qoplash kerak.

Bojxona va aksizlar boshqarmasi deklaratsiyani to'lg'azishni bir yilda bir marta amalga oshirilishiga ham ruxsat beradi.

Bunday holat, kam xodimlarga ega bo'lgan va shu sababli har kvartalda deklaratsiya to'lg'azish qiyin bo'lgan mayda biznes korxonalariga beriladi.

Bir oylik soliq deklaratsiyasi to'lg'azish tartibi ham qo'llaniladi. Buning qulayligi, ro'yxatdan o'tgan shaxs boshqarmaga to'langan soliqni qaytarish to'g'risida tez-tez murojaat qilib turganida ahamiyatli bo'ladi. Qoida bo'yicha bu holat doimiy eksport qilish va boshqa operatsiyalarda nol stavka bilan soliq olinganda qo'llaniladi. Agar to'lov bank pul o'tkazishi (telegraf yordamida o'tkazishlar) bilan amalga oshirilsa, vazirlik soliq to'lashda hamma texnik operatsiyalarni amalga oshirish uchun qo'shimcha 7 kun beradi. Belgilangan vaqt o'tkaziladigan mablag' bo'yicha vazirlikning bankdagi hisob raqamini kreditlanishi uchun kerak. To'lovchi o'zini bergan topshirig'i to'liq bajarilgani to'g'risida to'liq ishonch hosil qilishi kerak. Boj to'lovi va aksizlar boshqarmasi bilan soliq bo'yicha hisob-kitob qilayotganda to'lovchi tovarlarni sotib olganda to'langan soliq summasini chegirib qolib, faqat farqinagina to'lashi kerak. Agar ayrim kvartallarda ushlanib qolinadigan summa soliqdan ko'p bo'lsa, boshqarma farqni deklaratsiyani olganidan keyin 10 kun muhlat ichida qaytaradi.

Agar bu summa katta hajmda bo'lsa, vazirlik deklaratsiyani to'g'ri to'lg'azilganligini tekshiradi.

Bu vaqtda to'ldiriladigan summani to'xtatib qolish imkoniyatini beruvchi kredit cheki deb ataluvchi hujjadan foydalaniladi.

Sotuv hajmidan olinadigan qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblashda mijozlardan, kassaga kelib tushgan mablag' emas, balki ko'ri- layotgan davrdagi mahsulotning hajmi inobatga olinadi.

Bu holatda schyot-faktura yoki batafsil nakladnoylar (molga, yukka qo'shib jo'natiladigan hujjat) asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu vaqtda shunday holat yuz berishi mumkinki, tadbirkor yuborgan tova- riga to'lovni olmasdan boshqarmaga soliq to'lashga majbur bo'ladi. Mayda biznes uchun bunday holat juda og'irlik qilishi mumkin. Bunday vaziyatda hukumat soliqni mijozdan jo'natilgan mahsulotga pul kelib tushgandan keyin hisob-kitob qilish qoidasini qo'llaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha sotuvchilar va soliq organi o'rtasidagi kelishmovchilikni maxsus tashkil qilingan mustaqil bo'lgan tribunal ariza asosida yechadi. Agar kelishmovchilikning yechimi topilmasa, masala Oliy sudga oshiriladi.

Buyuk Britaniya qonunchiligi bilan katta iqtisodiy ittifoq o'rtasida kelishmovchilik yuzaga kelsa, Strasburgdagi Yevropa sudi masalani ko'rib chiqadi.

Har xil buzg'unchiliklarga yo'l qo'yilganda, shu jumladan jinoiy javobgarlik, firibgarlik, ro'yxatdan o'tishini kechiktirish, ruxsat etilmagan hujjatlarni ro'yxatdan o'tmasdan oldin qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha jo'natish, soliq majburiyatini to'lg'azish bo'yicha tartibni buzishlarga yo'l qo'yilganda jazolash chorolari qo'llaniladi. Qonunchilikda yo'l qo'yilgan jinoiy ishlar bo'yicha soliqni ikki barobar to'lash yoki ishni holatiga qarab, 6 oy va undan yuqori muddatlarga qamoqqa olish tartibi o'rnatilgan. Firibgarchilik soliq summasini to'liq to'lash tartibini qo'llash bilan jazolanadi. Ro'yxatga turish kechiktirilsa, soliq summasidan 30% hajmida jarima solinadi. Ruxsat berilmagan soliqni olishda ayblanuvchilar ham yuqoridagi hajmda jarima to'laydilar. Boshqa buzg'unchiliklarga ham jarima solishning maxsus qoidasi ishlab chiqilgan.

Buyuk Britaniya qonunchiligida qo'shilgan qiymat solig'ining to'lovchilar guruhi qat'iy belgilangan. Ular asosan tovar sotuvchi va xizmat ko'rsatuvchi shaxslar hisoblanadi. Hozirgi vaqtda mamlakatda soliqni 3 ta stavkasi qo'llaniladi: 0; 8 va 17,5%.

Nol stavkasi 17 ta guruh tovarlar va xizmatlar uchun qo'llaniladi. Guruh tarkibi quyidagilardan iborat: oziq-ovqat, suv bilan ta'minlash, kanalizatsiya, kitoblar va h.k., ko'r va cho'loqlarga qo'llanmalar, yoqilg'i va isitish, uy-joy qurilishi, imoratlarini qo'riqlash, xalqaro xizmatlar, transport, ko'chirib yuriladigan pritseptli uylar, uylar, oltin, qimmatbaho qog'ozlar, dorilar, cho'loqlarga tabobat xizmati, eksport, ehsonlar, kiyim va oyoq kiyimlar.

Tijorat xarakteriga ega bo'lmagan korxonalar va tashkilotlarni yoqilg'i va elektroenergiya bilan ta'minlash xizmatiga 8% li soliq stavkasi qo'llaniladi.

Soliqdan ozod qilinadigan tovarlar va xizmatlar guruhi ham mavjud. Guruh tarkibi: yer, sug'urta, pochta xizmati, o'yin biznesi va lotereyalari, moliya, ta'limot, sog'liqni saqlash va o'zaro yordam ko'rsatish, dafn qilish xizmati, mutaxassislashgan jamiyatlar, sport musobaqlari, san'at mahsulotlari.

Tovar va xizmatlarni soliqdan ozod qilishni juda keng miqyosda qo'llanishi umumiy bozor a'zolari ichida bu davlatda ushbu soliqning salmog'ini ichki yalpi mahsulotda eng pastligi hisoblanadi. Shu bilan

bir qatorda bu soliq mamlakat budjetining daromadida asosiy o'rinni egallaydi. Tajriba shuni ko'rsatdiki, qo'shilgan qiymat solig'ini oddiy tushunish va harakat qilishi o'zini oqlamadi.

Lekin, mutaxassislarning fikri bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i samaradorligi ham to'liq o'zini namoyon etmadi. Bunga erishish uchun vaqt kerak va uni takomillashtirish ustida ish olib borish zarur.

Aksizlar, bojlar

Bilvosita soliqlar tarkibida aksiz solig'i ikkinchi o'rinni egallaydi. Aksiz olinadigan tovarlarga spirtli ichimliklar, yoqilg'i, tamaki mahsulotlari, transport vositalari kiradi.

Spirtli ichimliklar va yoqilg'i birligi (litrdan aksiz qat'iy belgilangan stavkada olinadi. Tamaki mahsulotlariga aksiz bahoga ustama qo'yish shaklida foiz hisobida belgilanadi. Aksiz yig'implarining stavkasi 10 dan 30 foizgacha belgilanadi.

Gerb yig'imi Buyuk Britaniyaning eng eski soliqlaridan hisoblanadi. Bu yig'im 1694-yili kiritilgan. Yig'im bitim yoki shaxsga emas, hujjatga solinadigan soliq hisoblanadi. 1891-yilgi qonun va keyingi qo'shimchalar bo'yicha bu soliq shaxslar tomonidan fuqarolik-huquqiy bitimlarni tuzganda to'lanadi. Deyarli hamma tijorat va huquqiy hujjatlarga soliq to'langanligini tasdiqlovchi maxsus shtamplar qo'yilishi kerak.

Ayrim holatlarda gerb yig'imining stavkasi qat'iy summada (qoida bo'yicha 25 pensdan 2 f.st.gacha) va boshqa holatlarda advaler prinsipi asosida olinadi, ya'ni bitimda qatnashuvchi mulkning qiymatidan foiz hisobida ushlanadi. Masalan, mulkdorchilik huquqini o'tkazish hujjatlarini to'lg'azishda quyidagi tartibda gerb yig'imi olinadi. Mulkka egalik qilish huquqini o'tkazuvchi hujjatda mulk 60000 f.st.gacha bo'lsa gerb yig'imidan ozod qilinadi. Agar mulk 60000 f. st.dan ortiqcha baholansa gerb yig'imining stavkasi mulk qiymati 1% dan iborat bo'ladi. Qimmatli qog'ozlar bitimini ro'yxatga olinganda qimmatli qog'ozlarga to'lanadigan summani 0,5% hajmida gerb yig'imi olinadi.

Buyuk Britaniyada 1990-yilgacha mahalliy budjetlarni daromadiga tushadigan soliqlar manbayi, ko'chmas mulkdan olinadigan soliq hisoblangan. Bu mulkka yer, uy-joy, magazinlar, muassasalar, zavod va fabrikalar kirgan. Qishloq xo'jalik yerlari va ulardagi qurilishlar (uy-joy inorati hisobdan tashqari), cherkovlardan bu soliq olinmaydi.

Soliqni asosi bo'lib mulkni yillik sof qiymati hisoblanadi. Mulkni ijaraga berganda belgilanadigan bahoga yaqinlashtirish maqsadida vaqt-vaqti bilan mulk qaytadan baholanib turiladi.

Angliya va Uelsda soliq olinadigan mulkning qiymati ochiq bozorda ijaraga olish qiymatiga teng bo'lish tartibi o'rnatilgan. Bu vaqtda ijaraga oluvchini ta'mirlash, joriy xarajatlarni, texnik xizmat va sug'urta xarajatlarini qoplashi hisobga olingan bo'ladi.

Buyuk Britaniyada uzoq yillar uy-joy imoratlarini ijaraga olish tizimining ochiq hozori bo'lmaganligi sababli, ularning renta qiymatini aniqlash qiyin bo'lgan. 1956, 1963 va 1973-yillar mulklar qiymatini qaytadan baholash amalga oshirilgan va bu jarayonda ularning qiymati oshirilib borilgan.

Soliq olish maqsadida mol-mulkni baholash tartibi ichki daromadlar boshqarmasida tuzilgan. Maxsus baholovchi komissiya tomonidan amalga oshirilgan. Baholash bo'yicha norozlik mustaqil sud va yer tribunaliga shikoyat qilinadi.

Soliqning asosiy to'lovchilari ijaraga oluvchilar va kvartira olib, unda istiqomat qiluvchilar hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda soliq ma'muriyati bo'sh turgan mulk egalarini ham soliq to'lashga jalb qilish imkoniyatiga ega bo'lganlar.

Soliq stavkasi funt sterlingda hisoblangan mulk qiymatidan foiz hisobida belgilangan.

Masalan, 1 f. st.dan 120 pens stavka belgilangan bo'lsa, qiymati 500 f.st. bo'lgan mulk egasi bir yilda mahalliy hukumat organlariga 60 f.st. soliq to'lashlari kerak. Soliq stavkasining ma'muriy hududda mo'ljallangan soliq tushumi summasini soliq olinadigan ko'chmas mulkni umumiy hajmiga taqsimlash yo'li bilan belgilangan. Soliq stavkasi Buyuk Britaniya hududlari bo'yicha anchagina farq qilgan. Bundan tashqari sanoat va uy-joy qurilishlari bo'yicha ham katta farq mavjud bo'lgan. Soliqlar yarim yilda kvartallar bo'yicha yoki baravar hajmda olingan.

Bitta hududda bir necha mahalliy hokimiyat idoralari ish olib borgan. Lekin soliqni undirish huquqi eng pastki pog'onadagi ma'muriy hokimiyat idorasiga berilgan.

Ya'ni, bu Buyuk Britaniyada «ko'rsatma berish» («предписанное») tizimi qo'llanilishini alohida ta'kidlab o'tish kerakligini bildiradi. Tijorat maqsadida foydalanadigan sanoat imorat va binolaridan 60% va yashash imoratlaridan 40% umumiy soliq summasi kelib tushadi.

Kam mulkka ega bo'lgan shaxslarni mahalliy soliqlarga tortishga qonun bo'yicha yengilliklar beriladi (masalan, soliq stavkasini 50%ga kamaytirish). Soliq yengilliklaridan muhtojlarga yordam beruvchi tashkilotlar ham foydalanadilar. Sanoat zonalarida 10 yil davomida sanoat va tijorat mulkidan mahalliy soliqlar olinmagan.

M.Tetcher hukumati 1990-yil mart oyida mol-mulk solig'ini bekor qilib jon boshidan soliqni kiritdi.

Bu soliq mahalliy emas, umummillat xarakteriga ega edi. Soliq summasi shu hududda yashayotgan katta yoshli aholining soniga qarab, mahalliy hokimiyatlar o'rtasida taqsimlandi. Soliq hajmi mulkning qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Shu maqsadda yashash uyning qiymati va soliq hajmi o'rtasidagi munosabatning o'ziga xos shkalasi tuzildi. Bu quyidagi tartibda hisoblandi, ya'ni har bir uy yoki kvartirada 2 ta odam yashaydi degan fikrga asoslangan holda, agar imoratda 2 tadan ortiq odam yashasa, bu hisobga olinmaydi. Agar bitta odam yashasa, soliqdan 25% li chegirma beriladi. Jon boshiga solinadigan soliqqa aholi «shiddatli» qarshilikka uchraganidan keyin bu soliqni bosqichma-bosqich bekor qilish to'g'risida qaror qilindi. Bu soliq keyinchalik ko'chmas mulkdan olinadigan soliqqa aylantirildi. Buyuk Britaniyada Leyboristlar partiyasining 1997-yil aprel oyidagi saylovdagi yutug'i soliq tizimini yana o'zgartishga olib keldi.

Tayanch iboralar

G'aznachilik, rezident va nerezident, shaxsiy chegirma, investitsiya, daromad, deklaratsiya, kumulyativ tizim, amputatsion tizim.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Buyuk Britaniya soliq tizimidagi oxirgi o'zgarishlarni yoriting.
2. Soliq tizimini boshqarish organlari.
3. Jismoniy shaxslar daromadidan olinadigan soliq stavkasining o'sib borish yo'nalishini ifodalang.
4. Haftalik soliqni hisoblash va yig'ish tartibining ahamiyati.
5. Yillik, kvartal, oylik deklaratsiyalarni QQS bo'yicha qaysi subyektlar to'ldiradi?
6. Jon boshidan olinadigan soliqni kiritish va bekor qilish sabablari.

X bob. GERMANIYA FEDERATIV RESPUBLIKASIDA SOLIQQA TORTISH

10.1. Germaniyada soliqqa tortish va soliqlarni boshqarish asoslari.

10.2. Germaniyada soliqlar tasnifi.

10.3. Germaniyada soliq tizimi.

10.4. Fan-texnika taraqqiyotini rag'batlantirishga qaratilgan imtiyozlar.

10.1. Germaniyada soliqqa tortish va soliqlarni boshqarish asoslari

Germaniya — sanoati rivojlangan davlatlardan biri, jahonda yalpi ichki mahsulot bo'yicha uchinchi o'rinda turadi. Jahon savdosidagi ulushi bo'yicha hatto ikkinchi o'rindadir. Masalan, 1995-yilda yalpi ichki mahsulot AQSHda 6982 mlrd., Yaponiyada 4961 mlrd. ni tashkil etgan bo'lsa, Germaniyada 2421 mlrd. dollarni tashkil etdi. Aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot tegishli ravishda 26500, 39600, 29700 dollarga teng bo'ldi.

Germaniya – Federativ Respublika. U 9 ta federatsiya (BUND), ep (LandERN) va jamoa (Gemeinden) dan iborat.

Germaniyada soliqlarning ustuvor tizimi (huquqiy asosi) quyidagicha:

1. Qonuniy vakolati tegishli soliq turlari uchun soliq qonunlarini nashr etish huquqi.

2. Daromad vakolati – soliqlardan tushadigan daromadga davogartik huquqi.

3. Ma'muriy vakolat – soliqlarni boshqarish huquqi. Asosiy qonunning 105-moddasiga muvofiq quyidagilar qonuniy vakolatga egadir:

a) federatsiyalar:

1) faqat federatsiyalargina bojxona to'lovlari va moliyaviy monopoliyalarga nisbatan qonuniy vakolatga egalar;

2) boshqa soliqlarga nisbatan ular ulushli vakolatga ega, agar:

— to'liq, yoki qisman federatsiyaga tegishli bo'lsa;

— ularda qonun qabul qilish zarurati federatsiya darajasida bo'lsa;

b) federal yerlar:

-- qonunchilik vakolatlarida federatsiya ulushli ishtirok etish uchun sabab bo'lmasa;

— qonunchilik vakolatlarida federatsiya o'z huquqidan foydalana olmasa;

— iste'mol tovarlari va hashamatdorlik buyumlariga solinadigan mahalliy soliqlar to'g'risida.

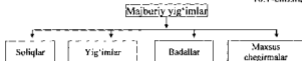
Federal qonunlar bilan federatsiyaga tegishli soliqlar tartibida solinadigan Soliqlar to'lanishi bo'yicha ma'lum vaqt va miqdori belgilanadi.

Soliq qonunlarining qo'llanishi, jumladan, undirish, shikoyatli va mas'uliyat masalalari soliqlar va to'lovlar to'g'risidagi Nizom bilan tartibga solinadiki, u soliq siyosati subyektlari va obyektlari, soliqlarni undirishning umumiy tartibi va ularni o'zgartirish asoslari, jismoniy va yuridik shaxslarning o'z soliq, majburiyatlarini, soliq to'lovchalar daromadi haqidagi ma'lumotlarni tekshirish jarayonlarini bajarmasliklaridan kelib chiqadigan huquqiy choralarni belgilaydi.

Germaniya Federativ Respublikasidagi mavjud soliq turlarining har biri (daromad, hunarmandchilik, korporatsiya va qo'shilgan qiymat solig'i) bo'yicha maxsus qonunlar bo'lib, ular soliq bilan bog'liq, barcha muayyan masalalarni tartibga soladi (mayda bosma shriftda 2652 betdan iboratdir).

Shuningdek, Germaniya Federativ Respublikasi soliq tizimini xalqaro hujjatlar ham boshqaradi. Bu hujjatlarga ikki yoqlama soliqqa tortish to'g'risidagi shartnomalar, tashqi iqtisodiy aloqalar to'g'risidagi huquqiy nizom va boshqa soliqqa oid, ayniqsa Yevropa iqtisodiy hamdo'stlik tizimini yaratish haqidagi masalalarni o'z ichiga oladigan xalqaro-huquqiy hujjatlar kiradi. Tashqi iqtisodiy aloqalarda soliq teng huquqliligiga rioya qilish va xorijiy sarmoyalarda soliq raqobatbardoshligini oshirish shunday huquqiy bazaki, uning asosida hamjamiyatlikning birgalikda agrar siyosatini o'tkazish uchun maxsus yig'imlar amalga oshiriladi. GERMANIYAda soliq siyosati masalalarini boshqarish uchun yerlar miqyosida maxsus moliyaviy idoralar mavjud. Bojxona bosh idoralari bojxona siyosatini va bilvosita iste'mol soliqlarini boshqaradi.

Boshqa mamlakatlarda bo'lgani kabi Germaniyada ham majburiy va ixtiyoriy yig'im, to'lovlardan foydalaniladi. Soliqlar, tabiiyki majburiy yig'imlarga kiradi.

Soliqlar: bir martalik yoki joriy pul to'lovlaridir (ma'lum xizmatlar uchun to'lov hisoblanmaydigan va mavjud yagona-huquqiy tizim doirasida daromad olish maqsadida qonunga muvofiq ushbu to'lovlarni to'lashga majbur bo'lgan barcha shaxslarga solinadigan to'lovlar).

Yig'im (poshina)lar - qonun bilan belgilab qo'yilgan tovon (kompensatsiya), boshqaruv tartibiga murojaat qilganligi (foydalanish) uchun to'lov. Masalan, imzoni notarial tasdiqlash.

Badallar - pul summasi (ma'lum davlat muassasalari, tashkilotlardan foydalanganlik uchun to'lovlar). Masalan, ijtimoiy sug'urta.

Germaniyada 40 tadan 50 tagacha soliq turlari mavjud bo'lgan.

Shunday qilib, budget daromadlarining 4/5 qismi soliq tushumlari hisobiga shakllanadi.

10.2. Germaniyada soliqlar tasnifi

Germaniyada soliqlar tasnifi quyidagicha amalga oshiriladi:

- soliq tushumlaridan foydalanish huquqi bo'yicha;
- mulkiy soliqlar va bitimlarga solinadigan soliq;
- bojxona bojlari va aksizlar;
- tasnifining boshqa har xil usullari.

Soliqlar, eng avvalo, soliq tushumlaridan foydalanish huquqi alomatlariga qarab tasniflanadi. Soliq tushumlaridan foydalanish huquqiga qarab ular: federal soliqlar, yerlar soliq, qo'shma soliq, mahalliy soliqlar va cherkov soliq, soliq bo'linadi.

Mulkiy soliqlar va bitimlarga solinadigan soliq alohida guruhlanadi. Mulkiy soliq daromaddan va mulkdan undiriladigan soliq, soliq ajratiladi.

Daromaddan undiriladigan mulkiy soliq, soliq quyidagilar kiradi: daromad solig'i.

O'z navbatida bitimga solinadigan soliq, soliq quyidagilar kiradi:

Qo'shilgan qiymat solig'i (keltiriladigan tovarlar aylanishidan olinadigan soliqlar);

Yer maydonlari olishga solinadigan soliq;

Avtotransport vositalari egalariга solinadigan soliq;

Totalizator va lotereyalар solig'i.

Qimorxonalarдан tushadigan kirimdan olinadigan soliq;

Kapital aylanmadan olinadigan soliq;

Sug'urta faoliyatidan tushadigan daromaddan olinadigan soliq;

Veksel yig'imi;

Yong'inga qarshi soqchilikka solinadigan soliq.

Federatsiya bojxona yig'imi va spirt-aroq mahsulotlari monopoliyasi bo'yicha, shuningdek, boshqa soliqlar bo'yicha, agar ulardan olinadigan yig'imlar qisman yoki to'liq federatsiyaga taalluqli bo'lsa va federatsiya darajasida huquqiy cheklovga talab bo'lsa, butkul qonuniy vakolatga ega.

Yerlar qonuniy vakolatga ega (agar federatsiya qonunlariga raqobat qiluvchi o'zga narsa bo'lmasa va bunday raqobat bo'lgan taqdirda, federatsiya o'z huquqlaridan foydalanmaydi), shuningdek, daromadlardan foydalanishning o'ziga xos shakllariga solinadigan soliqlar xususida federatsiya soliqlarni yerlar va federatsiya o'rtasida taqsimlash, daromad solig'ida munitsipal organlarning ulushi haqidagi va boshqa masalarni hal qiladi.

Soliqlar haqidagi federal qonunlar (ularning bir qismi yerlarga va munitsipalitetlarga taalluqli) bundesrat roziligini talab qiladi.

Germaniyadagi soliqlar budjet tizimining tegishli yerlarga birlashtirilgan va belgilangan me'yorlar bo'yicha ular o'rtasida taqsimlanadigan turlarga bo'linadi.

Soliqlar federal soliqlar, qo'shma soliqlar, o'lka soliqlari, mahalliy soliqlarga ajratiladi. Shu munosabat bilan soliqlar: a) federatsiyaga; b) federatsiya va yerlar bilan qo'shma; d) yerlar; e) obshchinalarga taalluqli bo'ladi.

Federatsiyaga quyidagi soliqlardan tushadigan tushumlar taalluqlidir:

a) federal soliqlar - bojlar, kapital aylanmasiga solinadigan soliq, sug'urta faoliyatidan olinadigan daromadga solinadigan soliq, veksel solig'i, birdamlik solig'i, Yevropa Ittifoqi bo'yicha soliqlar, pivo solig'idan tashqari aksizlar (spirt-aroq mahsulotlari, tuz, vinolar, yarim tayyor mahsulotlar, qahva, tamaki, mineral yonilg'ilarga

solinadigan aksiz solig'i); b) qo'shma soliqlardagi ulush: ish haqiga solinadigan soliq va hisoblangan daromad solig'i (hozirda — 42,5%). Korporatsiyadan hisoblangan soliqlar (50%), aylanma soliq: jumladan keltiriladigan tovarlar aylanmasidan olinadigan soliq.

Federatsiya va o'lkalarning har ikkisiga quyidagi soliqlar taalluqlidir:

a) Qo'shma soliqlar: ish haqiga solinadigan soliq, korporatsiyalardan olinadigan soliq, aylanma solig'i (jumladan, keltiriladigan tovarlar aylanmasidan olinadigan soliq);

b) Hunarmandchilik solig'ini taqsimlash.

O'lkalar budjetiga quyidagi soliqlar kelib tushishi kerak:

a) o'lka soliqlari: mulkiy soliq, meros solig'i, yer maydonlari olish uchun solinadigan soliq, transport vositalari egalariга solinadigan soliq, pivo solig'i, totalizator va lotereya o'yinlari o'tkazishdan olinadigan soliq, yong'inga qarshi soqchilik solig'i, qimorxonalar tushumidan olinadigan yig'imlar;

b) qo'shma soliqlardagi ulush: ish haqiga solinadigan soliq va hisoblangan daromad solig'i (hozirda 42,5%), daromaddan hisoblanmagan soliq va korporatsiyalarga solinadigan soliq (50%), aylanma solig'i, jumladan, keltiriladigan tovarlar aylanmasidan olinadigan soliq;

d) hunarmandchilik solig'ini taqsimlashdagi ulush (50%).

Obshinalarga quyidagi soliqlar taalluqlidir:

a) mahalliy soliqlar: hunarmandchilik solig'i, yer solig'i, mahalliy aksizlar va daromadlardan foydalanishning o'ziga xos shakllariga solinadigan soliq (it egalariга solinadigan soliq, ko'ngilochar muassasalar daromadiga solinadigan soliq);

b) ish haqi solig'i tushumlaridan va hisoblanadigan daromad solig'i tushumlaridan ulush (95%);

d) o'lka qonun hujjatlari doirasida soliq badallari.

Bojxona bojlari va aksizlar soliqlarning alohida guruhini tashkil qiladi.

Bojxona bojlari chetdan keltiriladigan va chetga chiqariladigan tovarlarga bo'linadi. Aksizlar quyidagi guruhlarga bo'linadi: oziq-ovqat mahsulotlari, ovqatga ta'm beruvchi tovarlarga, boshqa har xil iste'mol tovarlari va keltiriladigan tovarlarga. Oziq-ovqat mahsulotlari bo'yicha shakarga, tuzga solinadigan soliq va boshqalar bo'ladi.

Ovqatga ta'm beruvchi tovarlarga solinadigan aksiz solig'i guruhiga tamaki mahsulotlariga solinadigan soliq, kofe solig'i, choy solig'i, vinolarga solinadigan soliq, pivo solig'i, alkogolli ichimliklarga solinadigan soliqlar kiradi.

Boshqa har xil iste'mol tovarlarga solinadigan aksiz solig'iga neft mahsulotlari, yoritish vositalariga solinadigan soliqlar kiradi.

Chetdan keltiriladigan tovarlarga qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

Tasnifning boshqa har xil usullari turli alomatlariga qarab amalga oshiriladi.

1. Eng avvalo soliqlar to'g'ri soliqlarga va egri soliqlarga bo'linadi (ish haqiga solinadigan soliq, tuz solig'i).

2. Shaxsiy (subyektiv) soliqlar, real (obyektiv) soliqlar.

3. Foydadan to'lanadigan soliqlar (sarf-xarajatlarga qo'shiladigan soliqlar). Misollar: daromad solig'i (tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishga solinadigan soliq).

4. Umumiy (maqsadga qaratilgan soliqlar). Misollar: Neft mahsulotlariga (qisman) solinadigan daromad solig'i.

5. Joriy soliqlar (bir marta to'lanadigan soliqlar). Misollar: daromad solig'i (yer maydonlari olish uchun solinadigan soliq).

6. O'z-o'zini soliqqa tortish tartibida to'lanadigan soliqlar (ma'lum muddatga to'lanadigan soliqlar). Misollar: daromad solig'i, sug'urta faoliyatidan tushadigan daromadlarga solinadigan soliq.

Germaniya Federativ Respublikasida soliqlarning to'liq tafsiloti quyidagi jadvalda berildi.

SOLIQLAR	
NOMI	TUSHUNTIRISILAR
Qishloq xo'jalik soliqlari	qishloq xo'jalik mahsulotlari narxlarini tenglashtirish
Kuzatuv kengashlari a'zolaridan olinadigan soliq	ushlab qolishga belgilangan soliq
Pivo solig'i	daromadning soliqqa tortiladigan qismidan
Birja bitimlari bo'yicha aylanna olinadigan soliq	kapital aylanmasidan olinadigan soliq
Spiritli ichimliklarga solinadigan soliq	aksiz solig'i
Import uchun qo'shilgan qiymat solig'i	qo'shilgan qiymat solig'ining undirish shakli
Daromad solig'i	daromad va mol-mulikka solinadigan soliq

Meros va sovg'a qilish solig'i	daromad va mol-mulkka solinadigan soliq
Yong'inga qarshi soqchilik solig'i	sug'urtaga solinadigan alohida soliq
Savdo- ishlab chiqarish jamiyatlariga solinadigan soliq	kapital aylanmasidan olinadigan soliq
Ichimliklarga solinadigan soliq	mahalliy soliq
Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishga solinadigan soliq	daromad va mol-mulkka solinadigan soliq
Ko'chmas mulk olishga solinadigan soliq	qo'shilgan qiymat solig'ini alohida turi
Yer solig'i	Mahalliy soliq
It egalaridan olinadigan soliq	Mahalliy soliq
Ovchilik va baliq ovlash huquqiga solinadigan soliq	Mahalliy soliq
Kofe solig'i	aksiz solig'i
Kapitaldan olinadigan daromad solig'i	daromad solig'i undirishning bir shakli
Kapital aylanmasidan olinadigan soliq	qo'shilgan qiymat solig'ining undirish shakli
Foyda solig'i	daromad solig'ining alohida turi
Avtotransport vositalariga solinadigan soliq	bitimlarga solinadigan soliq
Ish haqidan olinadigan daromad solig'i	daromad solig'i undirishning bir shakli
Neft mahsulotlariga solinadigan soliq	aksiz solig'i
Ot poygasi lotereya va totalizator solig'i	qo'shilgan qiymat solig'ining alohida turi
Spiritli ichimliklar sotish uchun solinadigan soliq	mahalliy soliq
Shampan viyosi solig'i	aksiz solig'i
Qimorxonalariga solinadigan soliq	mol-mulk va bitimga solinadigan soliq
Taraki mahsulotlariga solinadigan soliq	aksiz solig'i
Choy solig'i	aksiz solig'i
Qo'shilgan qiymat solig'i	bitimlarga solinadigan soliq
Tomosha va ko'ngilochar korxonalar daromadiga solinadigan soliq	mahalliy soliq
Mol-mulk solig'i	daromad va mulkdan olinadigan soliq
Sug'urta solig'i	qo'shilgan qiymat solig'ining bir turi
Veksel yig'imi	qo'shilgan qiymat solig'ining bir turi

Shunday qilib, Germaniyadagi soliqlar davlatning jamiyat o'sib borayotgan ehtiyojlarini mablag' bilan ta'minlab qondirish maqsadlarida foydalanadigan eng muhim iqtisodiy dastagi hisoblanadi. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan materiallar, shuningdek, Germaniyadagi soliqlar davlatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy shart-sharoitlari bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligidan dalolat beradi.

10.3. Germaniyada soliq tizimi

Soliq tizimi – qonun chiqaruvchi hokimiyat tomonidan belgilanib, ijro organlari tomonidan undiriladigan soliqlar yig'indisi, shuningdek, soliqlar tuzilish tamoyili va usullaridir. Bu tizimning ahamiyati va tarkibini jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy qurilishi belgilaydi.

Hozirgi sharoitlarda soliq tizimi davlatning moliyaviy zaxiralari ta'minlashga qaratilgandir.

Asosiy soliqlarga daromad solig'i, jumladan, ish haqidan undiriladigan soliq, yer solig'i, korporatsiya soliqlari, mol-mulk solig'i, kapital daromadga solinadigan soliq, aksizlar va qo'shilgan qiymat soliqlari kiradi.

Soliqlar tizimida daromad solig'i yetakchi o'rinni egallaydi. Bu soliq har yili absolyut summada emas, balki budjet daromadlaridagi nisbiy miqdorda ham o'smoqda.

Daromad solig'i Germaniyada jismoniy shaxslardan undiriladigan eng muhim to'g'ri soliqlardan biridir. Bunday soliqqa yotlanma ishlarda ishlaydigan, erkin kasbdagi shaxslarning daromadlari (gonororlar), kapital daromadga, bank qo'yimlaridan tushadigan foizlar, ijara, turar-joy binolarini ijaraga topshirish, shaxsiy faoliyat va boshqalar tortiladi.

Teng daromadga teng soliq (uning manbayidan qat'i nazar) tamoyili soliqqa tortishning asosidir.

Germaniyada jismoniy shaxslar soliqqa tortiladigan daromadlarini taxminan shaxsan hisoblab chiqishlari mumkin. Bu ma'lumotlar albatta moliya, soliq organlari tomonidan tekshirib chiqiladi. Katta Shtatga ega bo'lgan soliq konsultantlari (maslahatchilari) hisob-kitobni olib borishda fuqarolarga tegishli maslahatlar berishadi. Chizmadan jismoniy shaxslar yil davomida oladigan daromadlarining summasi, ularning manbasini qayd qilib borishlari kerakligi ko'rinib turibdi.

Yiliga 130032-260064 markadan ortiq daromadlarga 56 foiz darajada yagona stavka bilan solinadi, soliq majburiyatining boshlanishi va soliq to'lovchilarni hisobga olish chizmada berilgan.

Korxonalaridagi hamma hisob-kitoblar moliya organlari bilan kelishilgan dasturlar asosida EHM yordamida amalga oshiriladi.

Soliq summasining to'g'riligi soliq to'lovchining deklaratsiyasi asosida tegishli taqvimiy yil tugagandan so'ng aniqlanadi. Deklaratsiya tegishli moliya idorasi tomonidan tekshiriladi va agar tekshirishda kamchiliklar topilmasa soliq xabaromasi shaklida tasdiqlanadi.

Shu bilan birga yollanish bo'yicha ishlayotgan soliq to'lovchilar yilning har choragida bundan oldingi yil darajasida moliya idorasiga bo'nak ajratmalar ajratishga majburlar. Soliqqa tortiladigan daromad miqdorini hisoblab chiqishda "ishlab chiqarish xarajatlari", "xizmat va mehnat faoliyati bilan bog'liq xarajalar" va "oilani ta'minlash bilan bog'liq xarajalar" shaklida ko'plab chegirmalar qo'llaniladi. Masalan, bolalikdan to'lanadigan to'lovlar, ishga borish va ishdan qaytishda sarflanadigan transport xarajatlari, hayotni sug'urtalash bilan bog'liq har xil sug'urta turlari va malakasini oshirish xarajatlari soliqqa tortilishdan ozod etiladi. Oiladagi bolalar soni hisobga olinadi, xususiyy uy qurish va boshqalarga imtiyoz beriladi.

Ish haqiga solinadigan soliq miqdorini aniqlashda, "soliq kassalari", "soliq xaritalari" va "soliq jadvallari" kabi maxsus usullar qo'llaniladi.

Ish haqiga solinadigan soliq summasi haqidagi zarur hisob-kitoblar daromad darajasi (sinf)ga qarab jadvallarning maxsus albomida saqlanadi.

Birinchi daraja (sinf)ga bolalari bo'lmagan bo'ydoqlar va uylangan, beva bo'lgan yoki III va IV soliq darajalariga kirish uchun yaxshiroq sharoiti bo'lmagan ajralishganlar ta'alluqlidir.

Ikkinchi daraja (sinf)ga ajralishgan yoki beva qolgan bo'lib, qaramog'ida kamida bitta bolasi bo'lgan (agar ular uchun oila budjetini saqlashga mo'ljallagan) yiliga soliqqa tortilmaydigan 4752 DM mumkin bo'lsa, bo'ydoqlar kiradi.

Uchinchi daraja (sinf)ga uylangan (turushga chiqqan) ishchilar (agar er-xotindan bittasi ishlasa) kiradi. Agar er-xotinning har ikkisi ishlasa, u holda bittasini umumiy roziligidan so'ng V daraja (klass)ga o'tadi.

To'rtinchi daraja (sinf)ga er-xotinni har ikkisi ham ishlaydigan ishchilar kiradi. Er ham, xotin ham ishlagan taqdirda ular alohida-alohida soliq to'laydilar.

Beshinchi daraja (sinf) - bu uylangan (turmushga chiqqan) ishchilar bo'lib, oilada er ham, xotin ham ishlaydi, lekin ulardan bittasi umumiy rozilikka ko'ra III darajaga kiradi.

Oltinchi daraja (klass) - bu bir nechta joyda ish haqiga ega bo'lgan ishchilardir (ular hisobga olinishi kerak).

Soliq darajalari yo'llarib ishlaydigan ishchilarga belgilangan doirada soliqqa tortilishining eng qulay stavkalarini tanlash imkonini beradi.

Soliq jadvallari faqat soliq darajalarini emas, balki oiladagi bolalar sonini, ular kimning qaramog'ida ekanligini, daromadlarni qo'shib yoki alohida hisobga olishni ham, nazarda tutadi. Bundan tashqari, soliq jadvalarida soliq solinishdan ozod etilgan qator daromadlar ham hisobga olingan.

Ish haqidan soliq xaritasi asosida soliq ushlanadi. Yashash joyidagi kommuna (obshchina)da to'ldiriladigan xaritada ishchining soliq darajasi, bolalari soni, qaysi dinga e'tiqod qilishi tasdiqlanadi. Shundan so'ng bu xaritaga ishchining 64 yoshga yetishi bilan soliqdan ozod etilish summasi kiritiladi. Bundan jismoniy kamchiligi bo'lgan (nogiron) shaxslar uchun ozod etilgan summa qayd qilinadi (ish beruvchi va o'lka yoxud obshchina moliya idarasi bu summani hisobga olishi uchun).

Taqvimiy muddat davomida daromad solig'i summasi (ish haqiga solinadigan soliq summasi) yil yakuni bo'yicha to'lashdan qaytarilishi mumkin. Mehnatga haq to'lash shartlari yoki oilaviy sharoitning o'zgarishi darhol soliq xaritasiga kiritilishi mumkin. Yakuniy hisob-kitoblar taqvimiy yil yakunida qilinadi.

Germaniyada daromad soliqlari doimo o'zgarishda bo'lib turadi. Ular 1983-1985-yillarda, soliq isloxoti jarayonida, 1986, 1988 va 1990-yillarda (ya'ni uch bosqichda) amalga oshirilgan.

Birinchi bosqichda - 1986-yilda daromad solig'ining umumiy summasi taxminan 10,9 mlrd. DMga pasaya boshladi. U birinchi navbatda oilalarga kam va o'rtacha daromad oluvchi shaxslarga taalluqli bo'ldi. Soliqqa tortilmaydigan minimum ko'tarildi.

Ikkinchi bosqichda – 1988-yildan boshlab daromad solig'ining pasayishi 13,7 mlrd. markani tashkil etdi. Soliqqa tortilmaydigan minimum ko'tarildi.

Uchinchi bosqichda – 1990-yilning 1-yanvaridan e'tiboran soliqqa tortilmaydigan minimum 5616-11232 DMgacha etdi.

1990-yildan boshlab yangi soliq tarifi joriy qilindi, u progressiv zonada (22-56%) o'sib boruvchi egri soliq o'rmini ancha to'g'ri bevosita soliq o'miga almashtirdi. Soliqning boshlang'ich stavkasi 19 foizni (22 foiz o'miga), oxir-oqibat stavkasi 53 foizni (56 foiz o'miga) tashkil etdi.

Yangi tarifning maqsadi birinchi navbatda, malakali ishchi kuchi va o'rta tadbirkorlar zimmasidagi "Soliq boji"ni yengillashtirish edi.

Yangi tarifning joriy qilinishi kam daromadli ko'p bolali oilalarni soliqdan ozod etdi.

Tariflarning eng ko'p pasayishi yiliga 60-120 markani soliqqa tortiladigan hollarda (bo'ydoqlar va oilalilar uchun) sodir bo'ldi. Bu o'rinda daromad 35 foizga yaqin (amaldagi 51 foiz o'miga) soliqqa tortiladi. Soliq tarifining pasayishi ma'lum miqdorda qator imtiyozlarning bekor qilinishi hisobiga o'tkaziladi.

Hunarmandchilik solig'i ikki qismdan – kapital solig'i va daromadga solinadigan soliqdan tarkib topadi. U Germaniya moliyasida obshchinalar budjeti daromadlarida muhim manba hisoblanadi. Qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligi hamda shaxsiy mehnat faoliyatidan tashqari har qanday faoliyat turlari bilan shug'ullanadigan hunarmandchilik korxonasi uning soliqqa tortiladigan obyekt hisoblanadi. Erkin kasb egalari ham bunday soliqqa tortilmaydi.

Hunarmandchilik solig'i bevosita soliqlar qatoriga kiradi. Uni undirish foydaning asosiy soliqlaridan biri korporatsiya solig'i to'langunga qadar taqsimlash tartibida amalga oshiriladi.

Shunday qilib, u bevosita soliqqa tortiladigan foydani kamaytiradi.

Hunarmandchilik solig'i real, ya'ni obyektiv soliqlar qatoriga kiradi.

Subyektiv soliqlar (masalan, daromad solig'i va korporatsiyalardan olinadigan soliqlar)dan farqli o'laroq, ular insonning imkoniyatiga emas, balki ashyolar, yer uchastkasi, hunarmandchilik korxonasiga qaratiladi. Mazkur holatda soliqqa tortish obyekti hunarmandchilik korxonasi, uning obyektiv daromad imkoniyati va

undan foydalaniladigan kapital hisoblanadi. Bunda korxonaning kimga qarashliligi, uning faoliyatidan daromad kimga tushishligi va korxonaga egasining shaxsiy vaziyati qanday ekanligining farqi yo'q. Ishlab chiqarish xarajatlari sifatida qaraladigan hunarmandchilik solig'i soliqlarga tortiladigan daromadni kamaytiradi va daromad solig'i yoki korporatsiyalardan olinadigan soliq miqdoriga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Hunarmandchilik solig'i mahalliy soliqlar qatoriga kiradi va ijtimoiy sarf-xarajatlarni qoplash uchun eng muhim dastlabki va umumiy manba hisoblanadi. Federatsiya va yerlar hunarmandchilik solig'ini taqsimlashda (hozirgi paytda ular tushum summalarining 15 foiziga yaqinini tashkil etadi) o'z ulushlariga egadirlar.

1996-yilda tushumlar 45,9 mlrd. Germaniya markasini tashkil etdi. Hunarmandchilik solig'i faoliyati mazkur mamlakat doirasida belgilanadigan har bir hunarmandchilik korxonasi uchun tegishlidir. Hunarmandchilik korxonasi deyilganda, o'z faoliyatini daromad solig'i haqidagi qonunlarga muvofiq amalga oshiradigan korxonaga tushuniladi.

Soliqlarga tortish birinchi hunarmandchilik faoliyatidan tushadigan daromad va korxonaga kapitali hisoblanadi. Yangi federal yerlarda korxonaga kapitali hozircha hunarmandchilik solig'iga tortilmayapti.

Hunarmandchilik solig'idan tushadigan daromad solig'i to'g'risidagi qonunga muvofiq (yoki korporatsiya solig'i to'g'risidagi qonunga muvofiq) hunarmandchilik faoliyati natijasida olinadigan foyda, hunarmandchilik solig'ining obyektiv xususiyatiga javob beradigan va hunarmandchilik hamda yer solig'idan sodir bo'ladigan ikki yoqlama soliq yukining oldini olish uchun mo'ljallangan summani oshirish yoki kamaytirishdir. Korxonaga kapitali deyilganda, baholash to'g'risidagi qonunga binoan hunarmandchilik korxonasining yagona qiymati tushuniladi. Bu o'rinda ham ma'lum va qisqartirishlar ko'zda tutiladi.

Ushbu soliq bo'yicha jismoniy shaxslar va shirkatlar uchun 48000 Germaniya markasi miqdorida soliqlarga tortilmaydigan minimum ko'zda tutiladi. 144000 Germaniya markasidan oshiq bo'lmagan hunarmandchilik daromadlari uchun imtiyozli soliq stavkalari amal qiladi.

Hunarmandchilik solig'ini undirishning huquqiy asosi 1991-yilda qabul qilingan hunarmandchilik solig'i to'g'risidagi qonun hisoblanadi.

Hunarmandchilik solig'i miqdorini hisoblab chiqarish uchun moliya organlari federatsiyada tasdiqlangan baza stavkalar bo'yicha hisoblab chiqilgan summani oladilar. Bunday stavkalar ikkita: hunarmandchilik daromadidan (5%) va hunarmandchilik kapitalining soliqqa tortiladigan ishlab chiqarish fondlari qiymatidan (0,2%) olinadi.

Yer moliya organiari soliqning hisob-kitobli miqdori, ya'ni muayyan obshchina uchun minimal hisoblangan miqdor haqida obshchinaga xabar qiladilar. O'z navbatida obshchina ham soliq summasiga tuzatish koeffitsiyenti belgilash huquqiga egadir.

Yer solig'i

Yer solig'i obyektli-real soliqlar qatoriga kiradi. Shuning uchun soliq miqdorini aniqlash yer uchastkasining xususiyatlari va qiymatida hal qituvchi o'rin tutadi. Yer egasining vaziyati esa deyarli hech istisnosiz, qarab chiqilmaydi. Yer uchastkalariga qurilish qilingan taqdirda yer solig'i ishlab chiqarish xarajatlariga kiradi. Ijtimoiy turar joy qurilishi sohasida u turar joyni saqlash uchun xarajatlarni qoplangan kvartira haqiga kiritilgan.

Mazkur mamlakat doirasida mulk hisoblanadigan yerlar soliqqa tortiladi (qishloq va o'rmon xo'jaligi korxonalari, shuningdek, fuqarolarga ajratilgan yer maydonlari).

Bevosita soliq hisoblanadigan yer solig'i orqali har yili davlat xazinasiga salkam 15 mlrd. marka tushiriladi. Bu soliq ko'chmas mulk solig'i hisoblanadi. Soliqqa tortilish obyektli-qishloq va o'rmon xo'jaligi korxonalari, kompaniyalar va xususiy shaxslarga qarashli er maydonlari, shuningdek, shu uchastkada qurilgan binolardir.

Yer solig'i obshchina tomonidan undiriladi. Yer solig'i stavkasi asosiy stavkaning ikki qismidan tashkil topadi. Bu stavkalar ba'zi ko'chmas mulk turlari uchun markazlashtirilgan tartibda belgilanadi. Shuningdek, bu stavkalar mahalliy moliyaviy ahvolga qarab belgilanadigan obshchina ustamalaridan ham tashkil topadi.

Yer solig'i to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq soliq quyidagi turga ajraydi: yer solig'i A (qishloq va o'rmon xo'jaligi korxonalari uchun) va yer solig'i B (kompaniyalar va xususiy shaxslarning yer uchastkalari va qurilishlari uchun). Soliq stavkalari quyidagi turlarga ajraydi.

Qishloq, o'rmon xo'jaligi korxonalari uchun - 0,6%

Yerlarning qurilish qilingan va qilinmagam uchastkalari uchun - 0,35%

Bitta oila uyi egallagan yer maydoni uchun boshlang'ich qiymati 75 ming marka bo'lsa - 0,26 %

Uy qiymatining qoldig'i - 0,35%

Ikkita oila uyi egallangan yer maydoni uchun - 0,31%

Obshchining ustamalari odatda A solig'i bo'yicha 2% va B solig'i bo'yicha 3,0 foizni tashkil qiladi. Qishloq xo'jaligi va sanoat korxonalaridan yer solig'i qonunga binoan soliqqa tortiladigan foydadan qilinadigan xarajat sifatida undirishga ruxsat etiladi.

Yer solig'i to'lash majburiy bo'lib u xususiy shaxsning moliyaviy natijalari va daromadiga bog'liq bo'lmaydi. Yer solig'i to'lashdan davlat muassasalari, cherkovlar, maktabgacha tarbiya muassasalari, kasalxonalar, internat va hokozolar ozod etiladi. Shuningdek, ilmiy maqsadlarda foydalaniladiganlardan ham soliq undirilmaydi.

Turar joy qurilishini rag'batlantirish sohasida Germaniyada yangi qurilgan uy-joylardan o'n yil davomida yer solig'i to'lamaslikka ruxsat etiladi.

Odatda yer solig'i yilning har choragida bo'nak (avans) to'lovlari shaklida o'tgan yilgi tushumlar darajasiga qarab undiriladi.

To'lanishi lozim bo'lgan soliq summasi uch yilda bir marta, ko'chmas mulkda sodir bo'ladigan o'zgarishlarga qarab, qayta hisob-kitob qilinadi.

Korporatsiya solig'i

Korporatsiya solig'i to'g'risida amal qilinayotgan qoida 1977-yildagi soliq islohotiga muvofiq va keyingi o'zgarish va qo'shimchalarga binoan joriy qilingan. Bu soliq soliqqa tortiladigan haqiqiy foydaga solinadigan va u federal hamda o'lka budjetlari o'rtasida taqsimlanadi. Jamlangan budjetning umumiy soliq summasida bu soliqning nisbiy mavqei 4-6 foiz atrofida bo'ladi. Shunga qaramay, bu soliqning Germaniya qonunchiligi doirasida korporatsiya maqomi (aksionertik jamiyatlari, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar va h.k.)ga ega bo'lgan yirik va o'rta kompaniyalarning ishlab chiqarish-moliyaviy faoliyatini boshqarishdagi ahamiyati kattadir. Chunki soliqlarni ichida u yetakchi o'rintardan birini egallaydi. 1996-yili korporatsiya daromadidan olinadigan soliq Germaniyada 29,5 mird. markani tashkil qildi.

Germaniyada soliqqa tortiladigan foydaga solinadigan korporatsiya solig'ining ikkita asosiy (baza) stavkajari belgilangan.

Agar foyda taqsimlanmаса, u holda soliq stavkasi 56 foizni, dividendlar shaklida taqsimlanadigan foyda bo'yicha esa 36 foizni tashkil etadi.

Taqsimlanadigan foyda aksionerlarning (ularga ham daromad solig'i solinadi) shaxsiy daromadlariga kirganligi tufayli korxonalarining bunday foyda qismiga ikki yoqlama soliqqa tortilishi vaziyati tug'iladi.

Shu munosabat bilan ta'kidlash joizki, Germaniya va yagona iqtisodiy hamdo'stlikka a'zo boshqa mamlakatlarda korxonalarining oladigan foydasiga solinadigan soliq tizimi taqsimlanadigan foydani ikki yoqlama soliqqa tortilishini istisno etadi. Bunga hisobga olish (zachet) deb ataladigan yo'l bilan erishiladi, unda kompaniyaning taqsimlanadigan foydaga to'laydigan solig'i daromad solig'i orqali aksionerlarning shaxsiy daromadlarini soliqqa tortishda inobatga olingan.

Shunday qilib, taqsimlangan foydaga solinadigan 36 foizli korporatsiya solig'i iqtisodiy nuqtayi nazardan olib qaralganda, go'yo aksionerning daromad solig'ini oldindan to'lash turidek ko'rinadi. Korxonaning taqsimlanadigan foydasiga solinadigan soliqning tug'al miqdori dividend oluvchilardan olinadigan shaxsiy daromad solig'ining stavkasiga bog'liq bo'ladi.

Hisobga olish (zachyot) tizimi quyidagi tarzda amalga oshiriladi: odatda bankning vositachiligi orqali amalga oshiriladigan aksiya bo'yicha dividendlarni to'lashda aksionerga taqsimlanadigan foyda solig'ini chegirgan holda dividendlar (36 foiz miqdorda) to'lanishi va korxonani bu soliqni to'laganligi to'g'risida ma'lumotnoma beriladi. Uzil-kesil hisob-kitob qilish uchun aksioner moliya boshqarmasiga korxonaning taqsimlanadigan foyda solig'i summasini to'laganligi haqida (unga to'langan dividend ko'rinishida) ma'lumotnoma va o'zining jamlanma daromadi haqida ma'lumot (deklaratsiya) taqdim etadi. Ana shu ma'lumot asosida aksionerning jamlanma daromadiga solinadigan daromad solig'i stavkasi aniqlanadi va dividendlarning yakuniy summasi hisoblab chiqariladi. Bunda agar kompaniya taqsimlangan foyda uchun to'lagan soliq summasi aksioner uchun hisoblab chiqilgan soliq summasidan oshib ketsa, u tovon (kompen-

satsiya) puli (ya'ni 36 foiz va o'z solig'i o'rtasidagi farqni) oladi. Aks holda esa aksioner bu farqni to'lashi kerak bo'ladi.

Korxonaning korporatsion soliqqa tortiladigan foydasi yuridik shaxs sifatidagi korxonaning maqomini olgan holda daromad solig'i to'g'risidagi qonun asosida hisoblab chiqiladi.

EIH ga a'zo bo'lgan mamlakatlar doirasidagi soliq islohoti munosabati bilan korporatsion soliqning asosiy stavkasi 1990-yilda 56 foizdan 50 foizgacha pasaytirildi. Bunda taqsimlanadigan foydadan olinadigan 36% miqdoridagi soliq o'zgarishsiz qoldi.

Amaldagi soliqqa tortish tizimida va hisobga olish tizimida erishiladigan asosiy samara shundan iboratki, korxonalar foydasi faqat bir marta soliqqa tortiladi. Bu Germaniya soliqqa tortish tizimidagi muhim jihatdir.

Soliq xususiy kompaniyalar aksiyalaridan olinadigan dividendlar, obligatsiyalardan, foizlar va bankdagi omonatlardan, zayom bo'yicha yutuqlardan va ayrim boshqa daromadlardan undiriladi.

Daromad solig'i to'g'risidagi ayrim qonunlar kapitaldan olinadigan daromadga solinadigan soliqning huquqiy negizi hisoblanadi.

Kapitaldan olinadigan daromad solig'i quyidagilarni tashkil etadi:

- mas'uliyati cheklangan jamiyatlar va shirkatlar olinadigan foydada aksiya dividendlari orqali o'z ulushi bilan qatnashishida, 25%;
- ikki tomonlama bank operatsiyalaridan -30 % (foizli bo'rtak), 35%-shu jumladan: federatsiya va boshqa viloyat korporatsiyalari zayomlarida (masalan, federal xazina majburiyatlari, moliyalash bo'yicha majburiyatlari, kommunal obligatsiyalar), sanoat obligatsiyalari, garov varaqalari, bankning qarz majburiyatlari, shuningdek, agar qarzdor mamlakatning kredit muassasasi bo'lsa;
- oddiy pullik talabnomalar (masalan, foizga qo'yiladigan depozitlar yoki 1 % dan ortiq bonus, muddatli depozitlar va jamlama hisob varaqalari).

Kapitaldan olinadigan daromadga solinadigan soliq kreditorga kapitaldan daromad kelib tushgan paytda vujudga keladi. Ana shu davrda to'lovchi yoki kapitaldan daromad to'laydigan instansiya kreditorning hisob varaqasidan soliq chegirmasini amalga oshiradi va ushbu summani to'lovchini soliqqa tortish masalalari bilan shug'ullanadigan moliya muassasasiga o'tkazadi.

Dividendlarning korporatsion soliq ushlab qolinganiidan keyingi qoldiq summasidan soliqlar undiriladi. Kapital egasi tomonidan kapitaldan olingan daromaddan to'langan soliq summasi soliq to'lovchini umumlashtirilgan daromadidan daromad solig'i olishda hisobga olinadi. Soliq stavkasi olinadigan daromad turiga bog'liq bo'ladi.

Aksiyalardan olinadigan dividendlar, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar kapitalida ishtirok etishda va shaxsiy korxonalar hamda shirkatlar kapitalida turlicha qatnashishlardan olinadigan daromadlardan undiriladigan soliq stavkasi 25% qilib belgilangan. Stavka – proporsionaldir. Bir qator mamlakatlarda bunday soliq mustaqil soliq sifatida amal qiladi, ko'pchilik mamlakatlarda pullik kapitaldan olinadigan daromadlarga daromad solig'i solinadi.

Dividendlardan soliqni undirish qoidasi quyidagicha bo'ladi: kompaniya dividendlarni to'lash vaqtida ularning 25 % ni soliq idorasiga avtomatik tarzda o'tkazadi. Aksiyador dividendlarning qolgan qismini oladi (odatda, bank muassasasi orqali) va unga dividendlardan ushlab qolingani soliq summasi haqida ma'lumotnoma beriladi.

Keyinchalik soliq deklaratsiyani to'ldirishda aksiyador boshqa daromadlar bilan bir qatorda olingan dividendlar summasini ham ko'rsatadi. Aksiyadorning umumiy daromadidan olinadigan soliq hisoblab chiqilganidan so'ng taqsimlangan foydadan olinadigan korporatsion soliqni to'lashda bo'lgani singari kompaniyaning to'lagan soliqlarini hisobga olish usuli qo'llaniladi.

Mol-mulk solig'i mol-mulkdan olinadigan va butunlay yerlar budjetlariga tushadigan soliqdir.

Soliq 1996-yilgi mulkiy soliq to'g'risidagi qonun asosida, 1991-yilni baholash to'g'risidagi qonunda mol-mulkni hisobga olish va baholashning asosiy qoidalari, Federal konstitutsiyaviy sudning 1995-yildagi qaroriga muvofiq undiriladi. Ushbu soliqqa doir amaldagi qonunchilik har doim ham Konstitutsiyaga to'g'ri kelavermaydi. Shuning uchun bu soliqni undirish bo'yicha albatta bir qator o'zgartirishlar joyi etiladi.

Daromad solig'iga o'xshab mulkiy soliqning undirilishida cheklanmagan soliq majburiyati farqlanadi. Cheklanmagan soliq majburiyati mamlakat doirasida yashash joyiga yoki odatda bo'ladigan joyga ega jismoniy shaxslar, shuningdek, joylashgan joyi – direksiyasi mamlakat doirasida bo'lgan korporatsiyalar, shirkatlar va yirik mulkiy obyektlarga yuklanadi.

Cheklangan soliq majburiyati mamlakat doirasida yashash joyiga yoki odatda turar joyga ega bo'lmagan jismoniy shaxslar, shuningdek, joylashgan joyi-direksiyasi mamlakat doirasidan chetda bo'lgan korporatsiyalar, shirkatlar va yirik mulkiy obyektlarga yuklanadi.

Yangi o'lkalarda yashash joyiga ega bo'lgan jismoniy shaxslar, shuningdek, ularda joylashgan korporatsiyalar, shirkatlar uchun alohida qaror qabul qilingan. Ular 1991-yildan 1998-yilgacha bo'lgan davrda mulkiy soliqni to'lashdan ozod qilingan.

Cheklangan soliq majburiyati agar soliq to'lovchi alohida qoidalarga binoan (masalan, davlatlar o'rtasidagi ikki tomonlama soliq solinishini bartaraf qilish to'g'risidagi bitim) mulkiy soliqni to'lashdan ozod qilingan bo'lsa, uning mamlakatdagi va xorijdagi hamma mol-mulkiga tegishli bo'ladi.

Yangi o'lkalardagi korxonalarining mol-mulki, egalik qiladigan yerlari va foydali qazilmalar, shuningdek, qishloq va o'rmon xo'jaligi korxonalarining joriy ishlab chiqarish vositalarini ortiq qismi, shuningdek, direksiyalari bu o'lkalarda joylashgan jamiyatlarda qatnashish ulushi 1991-yildan 1998-yilgacha bo'lgan davrda soliq majburiyatidan ozod qilingan.

Solix to'lovchining joriy yil boshidagi, mulkining yig'indisi korxonalar mol-mulkining soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdoriga va shaxsiy soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdorga kamaytirilgan umumiy mol-mulki mulkiy soliqni hisoblash bazasi hisoblanadi.

Mulkiy soliq bo'yicha soliq solinmaydigan eng kam miqdorlar va ko'p sonli imtiyozlari mavjud.

Mol-mulkning boshqa turlari bo'yicha bir qator imtiyozlar mavjud. Masalan: umumiy summasi 110000 Germaniya markasidan kam bo'lgan foizli va foizsiz kapital qarzlari, jamg'arma omonatlari, bank aktivlari, mamlakatdagi va xorijiy to'lov vositalari, aksiyalar va ulushlar hisob-kitob uchun qabul qilinmaydi.

Shuningdek, sug'urta qilingan shaxslarning bevalari va yetimlariga to'langan summalar, pensiyalar va boshqa renta e'tirozlari, ijtimoiy sug'urta hisobidan to'lovlar aholining bandligi jamg'arnasidan nafaqalar va shu kabilar hisobga olinmaydi.

Agar asl metallar, qimmatbaho toshlar, dur, tangalar va hamma turdagi medallarning qiymati umuman olganda 1000 Germaniya markasidan ortiq bo'lsa, faqat shunda hisobga olinadi. Qiymati 20000 Germaniya markasidan oshadigan san'at asarlari, kolleksiyalar hisobga

olinadi. Korxonaning savdo kemalari sifatidagi mulki 50% ga hisob uchun qabul qilinadi.

Shaxsiy soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdorlar: mulkiy soliqning alohida hisoblangan summasiga ega har bir shaxs yoki umumiy hisoblangan summasidan qatnashuvchilardan (er, xotin va bolalar) 120000 Germaniya markasiga teng soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdorga ega bo'ladi.

Agar soliq to'lovchi 60 yoshga to'lgan bo'lsa yoki taxminan 3 yilga nogironlar to'g'risidagi qonunga binoan 100% lik nogironlik nafaqa olgan bo'lsa, unga 50000 Germaniya markasiga teng soliqqa tortilmaydigan qo'shimcha eng kam miqdor taqdim etiladi.

Agar soliq umumiy tarzda hisoblanadigan er-xotinlardan birining sharoiti yosh yoki nogironlikka tegishli shartlarga muvofiq kelsa, unda ularga 50000 Germaniya markasiga teng soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdor taqdim etiladi. Mabodo er-xotinning har bir ikkalasining sharoiti ana shunday shartlarga muvofiq kelsa, unda ularga taqdim etiladigan soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdor summasi 100000 Germaniya markasigacha ko'paytiriladi.

Mol-mulk solig'i bo'yicha ozod qilish va imtiyozlarning boshqa turlari ham mavjud.

Mol-mulk solig'i ko'chirib bo'ladigan va ko'chmas mulk qiymatidan undiriladi (sanoat, savdo, qishloq xo'jalik korxonalari uchun) bunday obyekt yer maydoni, uylar, qimmatli qog'ozlar va boshqalar ham bo'lishi mumkin.

Mol-mulk solig'i yuridik, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga netto (qarzar chegirib tashlanib) soliq hisoblanadi.

Soliq stavkalari proporsional va odatda yuqori emas. Masalan, Germaniyada jismoniy shaxslar uchun stavkalar 0,5%, yuridik shaxslar uchun 0,6% qilib belgilangan.

Hozirgi mulkiy soliq shaxsiy soliq hisoblanadi va real soliqlardan farqli ravishda unga soliqqa tortishda soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdor va soliq bo'yicha imtiyozlar hisobga olinadi. Mol-mulkning baholanishi soliq deklaratsiyasiga binoan amalga oshiriladi.

Korxonaning mol-mulki qarz summasi, ijtimoiy to'lovlar bo'yicha majburiyatlar, pensiya to'lovlari va shu kabilar chegirib tashlanib, soliqqa tortiladi.

Kompaniya va jismoniy shaxs mol-mulki qiymatini baholash mulkni soliqqa tortishning muhim elementi hisoblanadi. Qonunlarga binoan "mol-mulkning birlik qiymati" soliqqa tortiladi.

Kompaniya mol-mulkinging mol-mulk solig'i undiriladigan eng kam miqdori belgilangan.

Keyingi vaqda Germaniyaning amaliy va ilmiy doiralarida kompaniyalardan olinadigan mol-mulk solig'ini tanqid qilish kuchaymoqda. Gap shundaki, birinchidan, kompaniyalarning ko'chmas mulki uch marta soliqqa tortiladi – mol-mulk, yer va hunarmandchilik soliqlari.

Ikkinchidan, boshqa mahalliy soliqlardan farqli ravishda, mol-mulk solig'ini soliqqa tortiladigan foydadan ishlab chiqarish xarajatlari sifatida chegirib tashlash mumkin emas. Uchinchidan, mol-mulk solig'i, hatto kompaniya hisobot davrini zarar bilan tugallagan holda ham to'lanishi lozim. Bunday holda u kredit hisobidan yoki kompaniya mol-mulkinging sotilishi evaziga to'lanishi kerak.

Qo'shilgan qiymat solig'i

Qo'shilgan qiymat solig'i – ijtimoiy va shaxsiy iste'molga solinadigan egri soliq bo'lib, tovarlar yoki xizmatlarning iste'molchiga tomon qilinadigan harakatining hamma bosqichlarida olinadi. Soliq narx yoki tarifga ustama haq sifatida belgilanadi. Bilvosita soliqda davlat aslida yangi qiymatni taqsimlash qatnashchisiga aylanadi, tovar yoki xizmatni sotish paytida bu qiymatning bir qismiga o'z huquqi borligini ma'lum qiladi. To'g'ri soliqdan farqli o'laroq egri soliqlar to'lovchining daromadi yoki mol-mulki bilan bevosita bog'lanmagan bo'ladi.

Soliq solish obyekti sifatida oborot (aylanma), ya'ni tovar yetkazib berish, haq to'lash hisobiga (pul mukofotiga) ishlab chiqarish va noishlab chiqarish tavsifidagi har xil xizmat turflari tanlangan. To'lanadigan haq xaridorning tovar (xizmat)ni sotib olish sohasidagi barcha xarajatlarni qamrab oladi, lekin uning qo'shilgan qiymatga to'lagan solig'i chegirib tashlanadi. Qonun tovar yetkazib berish tavsifi va soliq solish imtiyozlarini belgilab beradi.

Masalan, eksportga yetkazib berilgan tovarlarga, dengiz flotiga va fuqaro aviatsiyasiga yetkazib berilgan tovarlarga, kredit operatsiyalari va qimmatli qog'ozlarga doir operatsiyalar va hokozolar uchun soliq solinmaydi.

Soliq solinadigan har bir oborot solig'i kamida 14% ni tashkil etadi. Shuningdek, imtiyozli 7% li soliq stavkasi ham amal qiladi. U oziq-ovqat mahsulotlariga (spirtli ichimliklar, kafe va restoranlarning oborotlaridan tashqari), jamoat transportlariga, axborot vositalari (kitoblar, gazetalar, jurnallar) va san'at asarlariga qo'llanadi.

Soliq solish subyekti sifatida "tadbirkor", ya'ni doimiy ravishda ishlab chiqarish, hunarmandchilik, savdo va daromad olish maqsadida boshqa faoliyatni mustaqil ravishda amalga oshiradigan shaxs belgilangan. Ya'ni tadbirkor ham yuridik shaxs bo'lishi mumkin.

10.4. Fan-texnika taraqqiyotini rag'batlantirishga qaratilgan imtiyozlar

Germaniya sanoat korxonalarini o'zining asosiy faoliyatida ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlar (NIOKR)ni amalga oshirishda ko'pincha foydalanishning dastlabki yillarida belgilangan me'yorlarga nisbatan oshirilgan amortizatsiyani ko'paytirish yo'li bilan ishlab chiqarish fondlarini hisobdan chiqarish usulini qo'llaydilar. Dastlabki yilda koeffitsiyent odatda me'yorning 1,3% dan oshmaydi.

Qishloq xo'jaligida ham mahsulot tannarxiga "Jadal amortizatsiya usuli" qo'llanadi. Masalan, asbob-uskunalar sotib olingandan keyin birinchi yili ular qiymatining 50%gacha qismini hisobdan chiqarishga ruxsat etiladi. Foydalanish normativ muddati 10 yilgacha bo'lgan yordamchi uskunalariga dastlabki 3 yilda ular qiymatining 80%gacha qismini hisobdan chiqarish mumkin.

Qishloqdagi binolar va inshootlarning me'yoriy xizmat ko'rsatish muddati 25 yil, amortizatsiya me'yori - yiliga 4%dir. Bunday holda foydalanishning dastlabki 3 yilida ular qiymatining 30%gacha qismini hisobdan chiqarish mumkin. Shundan keyingi yillarda ishlab chiqarish xarajatlarini hisobdan chiqarish uchun amortizatsiyani hisoblash fondlarning qoldiq qiymatidan amalga oshiriladi.

Yuqorida ayon qilingan masala yuzasidan Germaniya qonunlarida ikkita tartib amal qiladi. Savdo huquqi asosida korxonalar o'z ixtiyori bilan "Jadallashtirilgan amortizatsiya usuli"ni qo'llash huquqiga egadir, soliq huquqiga muvofiq esa fondlarning yemirilishini hisobdan chiqarish ana shu fondlarning me'yoriy xizmat qilish muddatidan kelib chiqib amalga oshiriladi.

Moliya idoralari soliqlarni belgilashning to'g'riligini taftish qilishda odatda fondlarni hisobdan chiqarish jadal usulini qo'llaydigan sanoatchilarning sa'y-harakatlariga rozi bo'ladilar.

Amortizatsiyani hisoblashning qaror topgan tajribasi mablag'larni eng yangi texnika va texnologiyani sotib olishga yoki ishlab chiqishga yo'naltirish uchun tezlik bilan jang'arish imkonini beradi.

Germaniyada mamlakat eksportini rivojlantirishga davlat ko'magining biron-bir shakli rasman qo'llanilmaydi. Buning ustiga eksportda davlat tomonidan dotatsiyalar berishni bekor qilishni yoqlab chiqmoqda. Mamlakatda eksportni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillardan biri har qanday tavakkallardan eksport bitishuvlarini sug'urta qilishdir.

Germaniya eksportyorining bankdan kredit olishida eksportni sug'urta qilish ayniqsa katta ahamiyatga egadir, chunki ko'p hollarda kredit beruvchi banklar bitishuvni sug'urtalash shaklida o'zlari uchun kafolatni talab qiladilar.

Har yili eksport bitimlarini sug'urta qilish uchun hukumat sug'urta limitlari belgilaydi. Bu fondning hajmi G'arbiy Germaniya iqtisodiyoti eksport potentsiali ehtiyojlariga muvofiq belgilanadi.

G'arbiy Germaniya firmalarining chet elga tovar chiqarishda qo'shilgan qiymat solig'i (14%) to'lashdan ozod qilinishi eksportning rivojlanishga bilvosita solig'i tovarlarning ayrim guruhlariga bo'yicha jiddiy farq qiladi. Masalan, ko'pgina xomashyo tovarlari va chala mahsulotlar uchun (Germaniya sanoati ularni import qilishdan manfaatdordir) bojxona bojlari belgilanmaydi yoki ularning hajmi unchalik katta bo'lmaydi.

Tayyor buyumlarga bojxona bojlari yuqoridir. Biroq bu yerda ham muayyan farqlar bor. Germaniya firmalari ham jahon bozorida, ham ichki bozorda kuchli mavqega ega bo'lgan tovarlarga kam bojar belgilangan.

Tayanch iboralar

Federatsiya, yer, soliq, huquq, moliyaviy boshqaruv, bitim, soliqlar turi, federal va yerlar (o'lkalar), real (obyektiv) soliqlar, rag'batlantirish, imtiyoz.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Budjetda soliqlar ulushining o'zgarishi.
2. Soliq majburiyatining boshlanishi va soliq to'lovchi jismoniy shaxslarni hisobga olish tartibi.
3. Soliq jadvali va soliq darajalari (klass) nimanı anglatadi?
4. Hunarmandchilik solig'i real va obyektiv soliq ekanligini isbotlab bering.
5. Iste'mol solig'iga tortiladigan tovarlar guruhini keltiring.

XI bob. YEVROPA HAMKORLIK MAMLAKATLARIDA ASOSIY SOLIQLAR VA SOLIQ TIZIMI

- 11.1. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarning soliq tizimi.
- 11.2. Iqtisodiy rivojlangan, yetakchi davlatlarning soliq siyosati.
- 11.3. Jahon iqtisodiyotida milliy soliq tizimlarini bir-biriga moslashishining kelajagi.

11.1. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarning soliq tizimi

Soliq qadimiy zamondan qo'llanilib kelinadi. Soliq milliy daromadning bir qismi bo'lib, majburiy va qaytarib bermaslik prinsipi asosida aholidan va yuridik shaxslardan davlat tomonidan o'z xarajatlarini qoplash uchun olinadi. Iqtisodchi olimlarning fikricha «Soliqda davlatni borligining iqtisodiy ifodasi'gavdalanadi».

Quldorlik va feodalizm davrida natural xo'jalik asosiy rolni o'ynagani uchun soliq natural – yig'im sifatida qo'llangan (oziq-ovqat, armiya uchun oziq-ovqat, yem-xashak va hokazo).

Tovar-pul munosabatlari rivojlanishi bilan davlatlar daromadida pul soliqlarining roli oshib boradi. Bu har bir kishidan (jon boshidan) olinadigan soliq, yer solig'i va hunarmandchilik soliqlaridir. Bundan tashqari egri soliq hisoblangan aksizlar ham qo'llanilgan.

Soliqning og'irligi, asosan, dehqonlar zimmasiga tushib, ijaraga olish (ulgurji, ko'tarasiga sotib olmoq) qo'llangandan keyin yana ham og'irlashgan. Ijaraga olish – savdogarlarga ma'lum davrga va ma'lum to'lov asosida aholidan yig'ish uchun davlat soliqlari va boshqa daromadlarni to'plash huquqini beradi. Bundan tashqari, ma'lum tovarlarni sotish huquqiga ham ega bo'ladi. Davlat bilan tuzilgan shartnoma bahosi bilan savdogar yig'ib olgan summasi o'rtasidagi farq uning foydasini tashkil qilgan.

Davlat va xususiy ijaraga olish tizimi quldorlik davridan kelib chiqib, feodalizمنىng yemirilishi va kapitalistik ishlab chiqarish usuli vujudga kelish davrida juda keng tarqalgan va kapitalning boshlang'ich jang'armasiga asos bo'lgan.

Ijaraga olish tizimi natural xo'jalikning ustunligi, davlat xazinasiga mablag' to'playdigan moliya apparatining "bo'shlik" qilish natijasida yuzaga kelgan.

Birinchi ijaraga olish, eramizdan avval, VI asrda Eronda kelib chiqqan. Gretsiya va Rimda esa eramizdan oldingi IV asrda tarqalgan. O'rta asrda esa bu tizim Yevropada qo'llanilgan. Ayniqsa, Fransiyada XIII asrda keng rivojlangan. XVI–XVII asrda Italiya, Gollandiya va Ispaniyada bu tizim evolutsiyasining yuqori darajasiga ko'tarildi.

Angliyada ijaraga oluvchilar davlat kreditori rolini bajarganlar. Rossiyada XV asrning oxiri – XVI asrning boshida ijaraga olish tizimi keng miqyosda qo'llanilgan. Eng taraqqiy etgan turlari – boj, tuz, vino to'lovlarini ijaraga olish bo'lgan.

Davlat xazinasiga tushadigan soliqning 40% dan ortig'i ichimlik solig'idan kelib tushgan. Rossiyada 1863-yili vino to'lovini ijaraga olish bekor qilinib, aksiz solig'i bilan almashtirilgan. Ijaraga olish Hindistonda XIX asrgacha, Eronda esa XX asrgacha qo'llanilgan.

O'zgacha shaklda ijaraga olish XX asrda ham davom etgan. Masalan, Italiyada ayrim soliqlar banklar, omonat kassalari tomonidan yig'ilgan. Amerikada ijaraga olish XX asrni boshlarida boqimandani to'plashda qo'llangan. Monopolistik kapitalizm davrida soliq juda keng taraqqiy etadi. Davlatning harbiy, boshqaruv xarajatlari ko'payishi bilan soliq hajmi hamda uning turlari ko'payib boradi.

Ikkinchi jahon urushidan keyin har 10 yilda soliq 1,5 marta va undan ham ortiq ko'payib turgan. Keyingi davrlarda rivojlangan davlatlar markaziy budjetlarining 90% daromadi va mahalliy budjetlarining 80% daromadi soliqlardan kelib tushgan.

Davlat mulkiga asoslangan korxonalar kam foyda keltiruvchi va zarar ko'radigan bo'lganligi sababli, ularni to'lovlari budjet daromadining 5–8% ini tashkil qilgan.

O'sish sur'ati bo'yicha soliq yalpi milliy mahsulot hajmining o'sishidan tez hamda uning salmog'i ham oshib borgan.

Hozirda rivojlangan davlatlarda soliqni majburiy ravishda hamma sinf vakillari to'laydilar. Lekin yirik konsernlar dotatsiya va subsidiya ko'rinishida budjetdan yordam olishlari mumkin. Sanoati rivojlangan davlatlarda keyingi davrda to'g'ri soliqlarni undirish kuchaytirilgan. Ularning ichida asosiy davlat solig'i bo'lib daromad solig'i xizmat qiladi. 1970-yildan boshlab egri soliqlarni olish ham kuchayib ketdi. Bunday vaziyat, ayniqsa, qo'shilgan qiymatdan olinadigan soliq kiritilgandan keyin muhim ahamiyat kasb etdi.

Davlat solig'i bilan bir qatorda mahalliy soliqlar ham tez sur'atda o'sa boshladi. Umumiy soliq hajmida ularning salmog'i 80-yillarda AQSH da 30%, Germaniyada 48%, Yaponiyada 30% ni tashkil qilgan.

Soliqning og'irligi yana sotsial sug'urta fondiga badal olish bilan kuchaytiriladi. Germaniya, Fransiya, Italiyada soliqlarning 30% dan ko'prog'i bu badallarga to'g'ri keladi.

Sotsial sug'urtaga ajratma mehnatkashlar daromadidan ayirib olinib, AQSHda 48%, Fransiya 20%, Germaniyada 26% ni tashkil qiladi.

Tadbirkorlar sotsial sug'urtaga ajratmani mahsulot tannarxiga qo'shadilar va uning og'irligi tovar sotib oluvchilar zimmasiga bahoni oshirish orqali yuklatiladi.

Shunday qilib, to'g'ri va egri soliqlar, sotsial sug'urta fondiga badal to'lash davlat xazinasiga pul to'plashning asosiy yo'llari bo'lib, ularning og'irligi asosan kam ta'minlangan ahtli zimmasiga tushadi va moliya oligarxiasini boyishi uchun xizmat qiladi.

Qo'llanayotgan iqtisodiy siyosatga binoan hozirgi davrda rivojlangan davlatlar soliqni iqtisodni boshqarish quroli sifatida ishlatadilar. Shu maqsadda soliq stavkasi, uni undirish usuli, soliq yengilligi, skidkasi ishlatiladi. Bu tadbirlar ijtimoiy ishlab chiqarish tarkibiga, muvozanatiga, kapitalni jang'arishga, sotish bozoriga, ishlab chiqarish davrlariga ta'sir ko'rsatadi. Soliq ijtimoiy ishlab chiqarishning I va II bo'limlarini o'sish darajasiga ta'sir qilib, ularni tenglashishiga va I bo'limni II ga nisbatan tezroq rivojlanishi uchun imkoniyat yaratib beradi.

Davlat soliq va davlat xarajatlari orqali aholining to'lov qobiliyatiga va uning hajmiga ta'sir ko'rsatadi. Soliq orqali aholi daromadiga ta'sir qilib, kengaytirilgan ishlab chiqarishning davrini boshqaradi va maromiga keltiradi.

Soliq solishni ko'paytirib, aholi daromadini kamaytirib, yoki soliq solish asosida aholi daromadini ko'paytirib davlat kengaytirilgan ishlab chiqarishni bir me'yorda o'sishiga sharoit yaratadi.

Agar umumlashtirilgan holatda tahlil qilinsa, soliq orqali iqtisodni boshqarish chegaralangan xarakterga ega degan xulosaga kelish mumkin. Bu bilan talabning barchasini qamrab olmaydi. Soliq qarama-qarshi kuchlarga ega. Ba'zi vaqtda iqtisodni o'sishiga sharoit yaratish o'rniga unga hafaqit ham berishi mumkin (Ptolomey).

Rivojlangan mamlakatlarda soliqlar (ayrim holatlardan tashqari) har xil nomlar bilan quyidagi asosiy shakllarga ega: jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, huquqiy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, qo'shilgan qiymatga solinadigan soliq, uylanmaga solinadigan soliq, ijtimoiy sug'urta fondiga ajratma va iste'molga qo'llanadigan maxsus soliq turlari va boshqalar. Tovarlarni ishlab chiqarish va sotish orqali yuzaga keladigan daromadlar va xarajatlar oqimini soliqqa tortishdan tashqari to'plangan boyliklarni soliqqa tortish ham yuzaga chiqadi. Ularning asosiy turlari: mol-mulk solig'i hamda meros va hadya solig'i.

Rivojlangan mamlakatlarda soliq tarkibi oxirgi yillari quyidagi belgilar bilan ta'riflanadi:

Birinchidan, ayrim mamlakatlarni iqtisodiy daromad turlaridan olinadigan soliq'larga nisbiy bog'liq va o'zgarib turish xarakteriga ega.

Ikkinchidan, 1975-yilgacha iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkilotiga (OESR) kiradigan mamlakatlarda iste'molga solinadigan soliqlar salmog'i nisbiy o'zgarmagan holda daromad solig'i salmog'i va ijtimoiy sug'urtaga ajratmaning salmog'i o'sib bordi. XX asrning yetmishinchi yillarini ikkinchi yarmidan iste'molga solinadigan soliq salmog'i ko'tarilib bordi. Bu, ayniqsa, Daniya, Finlyandiya va Buyuk Britaniya davlatlarida namoyon bo'ldi.

Uchinchidan, iste'molga solinadigan soliq bilan aksiz solig'ini salmog'i ko'pchilik mamlakatlarda bir xil. Lekin 70-80-yillar birinchining roli oshib bordi, oxirgisi esa pasaya boshladi.

Umumiy qabul qilingan egri va to'g'ri soliqlar o'rtasidagi farq ham shartli xarakterga ega. Qabul qilinishicha, to'g'ri soliqlar to'g'ridan to'g'ri daromad oluvchilardan undiriladi. Ya'ni, ularni daromad oluvchi jismoniy va huquqiy shaxslar to'laydi. Egri soliqlar daromadlarni yoki mahsulotlar aylanmasini ayrim bosqichlarida olinadi va natijada to'lovchining zimmasiga borib tushadi.

Rivojlangan davlatlarning soliq tizimi har xil iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sharoitlarda yuzaga kelgan. Shuning uchun yetarli darajada maromiga yetgan deb bo'lmaydi va shu sababli iqtisodchilar uni talab darajasiga ko'tarish uchun qator takliflar kiritishgan. Ular quyidagilardan iborat:

- soliq og'irligi baravar taqsimlanishi zarur. Yoki har bir soliq to'lovchi davlatga o'zining "haqqoniy ulushini" berishi kerak;

– soliqlar iloji boricha har xil shaxslar tomonidan iqtisodiy qaror qabul qilishiga ta'sir ko'rsatmasligi kerak. Yoki bu ta'sir juda ham sezilarisiz darajada bo'lishi kerak (soliqqa tortishni betaraflik prinsipi)

– ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarni amalga oshirishda soliq siyosatidan foydalanish soliqlarni tenglik, haqqoniylik prinsiplarining buzilishini eng kam darajaga keltirishi kerak;

– soliq tarkibi va soliq siyosati iqtisodiyotni barqarorlashtirish va mamlakatni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kerak.

– soliq tizimi haqqoniyligi bilan ajralib turishi kerak, taxminiy tushunchalar bo'lmisligi va soliq to'lovchiga tushunari bo'lishi zarur;

– soliqni boshqarish va soliq qonunchiligini saqlash xarajatlari eng kam miqdorga tushirilishi talab qilinadi.

Ushbu talablar soliq tizimining sifatini baholashda asos bo'lib xizmat qilishi kerak. Lekin amaliyotda to'g'ri va egr soliqlar tortishni ajratib bo'lmaydi. Shuning uchun soliqlarni nisbiy to'g'ri va egr soliqlarga bo'ladi.

Keyingi yigirma yil davomida rivojlangan davlatlarda to'g'ri (daromad solig'i, kompaniya foydasiga solinadigan soliq, ishchilarni ijtimoiy sug'urta fondiga ajratmasi) va egr (iste'mol solig'i, aksizlar, tadbirkorlarni ijtimoiy sug'urta fondiga ajratmalari) soliqlarni bir-biriga munosabati quyidagicha bo'lgan:

To'g'ri soliqlarning salmog'i umumiy tushumlar hajmida Gollandiya, Daniya, Lyuksemburg, Kanada, Yangi Zelandiya, Shveysariya, Avstriya, AQSH, Yaponiyada asosiy o'rinni egallagan bo'lsa, egr soliqlar salmog'i Fransiya, Avstraliya, Irlandiya, Gretsiya va Ispaniyada asosiy o'rinni egallagan.

Hozirda bir-biriga yaqinroq, tenglashgan to'g'ri va egr soliqlar o'rtasidagi nisbat Norvegiya, Italiya, Finlyandiya va Shvetsiyada amal qilmoqda.

To'g'ri soliqlarni roli Buyuk Britaniya, Germaniya, Finlyandiya, Kanada, Yaponiya va AQSHda oshgan bo'lsa, egr soliqlar Avstraliya, Italiya, ayniqsa, Shvetsiyada juda yuqori suratlarda bilan o'sishi kuzatildi.

– Umuman olganda iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti (OFSR) tarkibiga kiradigan davlatlarda to'g'ri soliqni salmog'i bir tekisda ko'tarilib borish tendensiyasiga ega bo'lganligi qayd etildi.

Soliq tizimidagi tarkibiy o'zgarishlar asosan, iqtisodiy rivojlanish va inflatsiyani egri soliqa nisbatan, ko'proq to'g'ri soliqdan keladigan daromadga tavsifi kuchliroqligiga bog'liqdir.

Ushbu ta'sirni baholaydigan mezon ayrim soliqlarni lastikligi yoki egiluvchanligidir. Soliqlarning elastikligi ayrim soliqlardan olinadigan tushumlarni o'sishi, pasayishi ichki yalpi mahsulotni nominal ifodada o'sishi va pasayishiga bog'liq.

Davlat tomonidan olinadigan soliqlar yig'indisi, ularning shakli va tuzilish usullari soliq tizimi deb yuritiladi.

Rivojlangan mamlakatlarning soliq tizimi quyidagi xususiyatlar bilan ta'riflanadi:

1. Ayrim davlatlar iqtisodining soliq turlariga bog'liqligi bir xil emasdir va ular o'zgarib turadi.

2. Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkilotiga kiradigan mamlakatlarda 1975-yilgacha daromad solig'i, ijtimoiy sug'urtaga ajratmaning salmog'i keskin o'sib bordi. Iste'molga solinadigan soliq salmog'ining tarkibi deyarli o'zgarmadi, lekin 70-yillarning ikkinchi yarmidan iste'molga solinadigan soliq salmog'i o'sa boshladi. Ayniqsa bu o'sishlar Daniya, Finlyandiya va Buyuk Britaniyada qayd etildi.

3. Iste'molga solinadigan soliq va aksiz soliqlarining salmog'i ko'pchilik mamlakatlarda bir xil. Lekin o'tgan asrning 70-80 yillarida birinchisini salmog'i oshib, ikkinchisini esa kamayib bordi.

Umuman daromad solig'i va ijtimoiy sug'urta fondiga ajratma hajmi ko'payib bordi. Aksizlarning salmog'i hamma davlatlarda tushib ketdi, kompaniyalar foydasidan olinadigan soliq deyarli hamma davlatlarda kamayib ketdi.

Umumiy qabul qilingan soliqlarni to'g'ri va egriga bo'lish, bir tomondan daromadlarga soliq solishni anglatsa, ikkinchi tomondan xarajatlarga soliq solishni anglatadi. Haqiqatda ularning o'rtasidagi farq nisbiy xarakterga ega va bu soliqlarni to'lovchilar zimmasiga yuklatishga bog'liq.

Kompaniyalarning foydasidan olinadigan soliq to'g'ri soliq hisoblanadi. Agar bu xarajat bahoni ustiga qo'yilib sotilsa, egri soliqa aylanadi. Qo'shilgan qiymat solig'ini bahoga qo'shish imkoniyati bo'lmasa, u to'g'ri soliqa aylanadi.

Faqat to'g'ri va egri soliqlar nisbiy hisoblanadi, lekin to'g'ri va egri soliqa tortish tizimi bunday hisoblanmaydi. Bu tizim haqiqatda mavjud bo'lib soliqlar yig'indisi asosida to'liq harakat qiladi.

Oxirgi o'n yillikda to'g'ri soliqlardan olinadigan daromadning o'rtacha elastikligi 1 dan ortiq, egri soliqniki esa 1 dan past. Bundan ko'rinib turibdiki, rivojlangan davlatlarning soliq tizimi yuqori darajadagi egiluvchanlikka ega. Shuning uchun, ichki yalpi mahsulot o'sishi bilan, ularni "avtomatik" ravishda soliq daromadlari oshadi.

Hozirgi kunda ko'pchilik mamlakatlar soliq solishni yuqori darajasiga yetdilar (davlat tomonidan milliy daromadning bir qismini olish).

Ayniqsa bu masalani ijtimoiy-siyosiy nuqtayi nazaridan tahlil qilinsa, soliq solishni yanada kuchaytirish, ko'tarish, jamiyatni iqtisodiy tabiatida sifati o'zgarishlarga olib kelishi mumkin.

Bu muammo, eng dolzarb va faol bo'lib, hamma soliq sohasidagi tadbirlar shu masalani yechishga qaratilgan.

Rivojlangan mamlakatlarda har xil atamalar bilan yuritiladigan soliqlarning asosiy shakllari quyidagilar: jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i, oborot solig'i, ijtimoiy sug'urta fondiga ajratma, iste'mol bo'yicha maxsus soliqlar.

Chet el mamlakatlarini ma'lumotlari asosida soliq solish siyosatining asosiy yo'nalishlarini taxminan bilish mumkin.

Soliq oshirishning asosiy yo'nalishlarini quyidagicha guruhlar bilan ifodalash mumkin:

1) korporatsiya solig'i va kompaniyalarning foydasiga solinadigan boshqa soliqlar;

2) tadbirkorlarning ijtimoiy sug'urta fondiga ajratmasi;

3) qo'shimcha qiymat hisobidan beriladigan egri soliqlar;

4) aholidan olinadigan daromad solig'i;

5) soliq tizimining milliy xususiyatini ifodalovchi soliqlar.

Korporatsion va kompaniyalarni foydalaridan olinadigan boshqa soliqlar markaz va mahalliy darajalarda soliq olinadigan sof foydadan ma'lum stavkada olinadi. Bu to'lov soliq olishning asosiy shakli hisoblanadi. Lekin foydadan olinadigan soliqning umumiy daromaddagi salmog'i katta emas. Oxirgi yillari AQSHda 8-10%, Buyuk Britaniyada 7,5% va Germaniyada 5%ni tashkil qiladi. Kelajakda buning salmog'i yana tushib borayotgani sezilayapti. Umuman, bu soliqning fiskal ahamiyati katta emas.

Mustaqil daromadga ega bo'lgan shaxslardan daromad solig'i olish mazmunan foydadan olinadigan soliqqa o'xshaydi. Bu

daromadlar dividend, foiz, renta va fuqarolar (tijorat)ning faoliyatidan olinadigan daromadlardan tashkil topadi. Soliq jismoniy shaxslarning sof daromadidan olinadi. Shuning uchun ham o'xshash hisoblanadi. Umumiy daromadda uning salmog'i ham katta emas. Masalan, oxirgi yillarda AQSHda 10-14%, Buyuk Britaniyada 6-7% va Germaniyada 5-7%ni tashkil qildi. Bu soliqtan olinadigan daromad dinamikasi barqaror emas va tushib borish tendensiyasi sezilmoqda. AQSHda 1986-yilgi soliq islohotida bu soliqda progressiya kamaytirilgan. Ayniqsa, maksimal shkafa va stavka darajasi pasaytirilgan. Bundan tashqari dividendlarni ikki marta soliqa tortish bo'shashib borayapti.

Katta daromadlar bo'yicha progressiyani kamaytirib dividendlarni ikki marta soliq solishdan ozod qilishdan maqsad, aksioner kapitalni yangi investitsiyalarni moliyalashtirish, jamg'arma to'plashda soliq to'sqinligini kamaytirib, yashirincha iqtisodni chegaralashdan iborat.

Ijtimoiy sug'urta fondiga tadbirkorlarni ajratmasi ish haqi fondiga nisbatan qat'iy belgilangan yoki proporsional stavka bilan olinishi ko'zda tutilgan. Ajratma ishlab chiqarish xarajatiga kiradi va ishchi kuchini kengaytirilgan asosda ishlab chiqarish uchun qaratilgan. Ajratma davlatga ham, tadbirkorga ham qulay to'lov shakli hisoblanadi. Davlatga bu katta daromad manbaysi, tadbirkorga esa uning og'irligi korporatsion soliq bo'yicha soliq olinadigan foydaning pasayishi hisobiga kamaytiriladi. Bundan tashqari, bu xarajat mahsulot bahosiga kiritilib iste'molchi zimmasiga o'tkaziladi. Masalan, bu soliq AQSHda 15%, Buyuk Britaniyada 13% va Germaniyada 25% ortig'ini tashkil qilgan. Ushbu soliq shakli barqaror xarakterga ega bo'lib oxirgi yillarda o'sish tendensiyasiga egadir.

Egri soliqlar. Iste'moldan olinadigan ushbu soliq tadbirkorlar ajratmasiga o'xshash xarakterga ega va soliq olishning asosiy shakllaridan hisoblanadi. AQSHda 8-9%. Buyuk Britaniyada 20% ortiq, Germaniyada 18%ni tashkil qilmoqda.

Ushbu to'lovning ahamiyati Buyuk Britaniyada yildan-yilga oshib bormoqda, AQSHda va Germaniyada esa barqaror bo'lib qolmoqda. Bularda bu soliqlarni farqi shundan iboratki, AQSHda bu soliqlar shtat va mahalliy organlarga qarashli, Buyuk Britaniya va Germaniyada esa u umumdavlat solig'i hisoblanadi. Iste'moldan olinadigan egri soliq AQSHda asosan sotishdan olinadigan soliq bo'lib, Buyuk Britaniya va Germaniyada esa u qo'shilgan qiymat solig'i shakllarida qo'llaniladi.

Bu soliqlar keng iste'mol tovarlariga qo'llanib, bir qancha yuqor stavkalarda olinadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i, o'zining afzalliklari bilan ken miqyosda tarqalib bormoqda va kelajakda soliq yig'ishning asosi metodlaridan biri bo'lib qoladi.

Yollanma ishchilarning (nominal ish haqidan) daromadida olinadigan soliq o'z tarkibiga daromad solig'i va ijtimoiy sug'urt fondiga ajratmalarni oladi. Buyuk Britaniya va Germaniyada unin salmog'i sezilarli katta; ya'ni 17 dan 25% gacha, AQSHda esa ancha past.

Daromadni soliqqa tortish tizimi deyarli hamma rivojlangan mamlakatlarda bir xil. Lekin ularning har birida qo'shimcha usullar mavjud va milliy xususiyatlari o'z aksini topgan.

Ko'rsatilgan umumiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

Hamma soliq to'lovchilar rezident va norezidentlarga bo'linad. Rezident deb hisoblash uchun asosiy belgi - jismoniy shaxs sh mamlakatda 6 oydan ortiq bo'lishi kerak. Soliq to'lovchilarni rezident va norezidentga bo'lishdan maqsad rezidentlar daromad solig'ini ichki va tashqi manbalardan to'laydilar. Ya'ni soliq javobgarligini global daromadi bo'yicha taqdim etadilar. Norezidentlar faqat shu mamlakatda olgan daromadlari yuzasidan chegaralangan soliq javobgarligini beradilar.

Daromad solig'i olishda boshlang'ich asos - soliq to'lovchining umumiy daromadi hisoblanadi. Bu daromadga har xil manbalar kiradi: ish haqi, nafaqa, natural shaklida haq to'lash va hokazo.

Daromad solig'i olishda umumiy daromad bilan soliq solinadigan daromad bir-biriga to'g'ri kelmaydi. Soliq stavkasi oxirgi daromadga nisbatan qo'llaniladi. Oxirgi daromad umumiy daromaddan soliq bo'yicha qonuniy berilgan imtiyozlar summasiga farq qiladi.

Ushbu imtiyozlar soliq olinmaydigan minimum, professional xarajalar, oilaviy skidkalar, bolalar uchun skidkalar, ijtimoiy sug'urtaga ajratmalardan tashkil topadi.

Ko'pchilik davlatlarda universal imtiyoz bo'lib soliq olinmaydigan minimum hisoblanadi. Imtiyozlarning qolgan turlari ayrim davlatlardagina beriladi, masalan, Fransiya, Germaniya, Yaponiyada qo'llaniladi. Italiyada umumiy daromad soliq olinadigan daromadga teng bo'ladi. Bu davlatda ijtimoiy sug'urta fondiga ajratma berilgandir keyin umumiy daromad soliq olinadigan daromadga teng bo'ladi.

Rivojlangan mamlakatlarda umumiy daromaddan soliq skidkasi berish soliq imtiyozlarining asosiy shakli hisoblanadi. Skidka yo'q joylarda soliqning hisobga olinishi (zachyot) yoki daromad solig'i bo'yicha to'lovchining soliq majburiyatini kamaytirish qo'llanadi.

Solig imtiyozlaridan (skidka, zachyot) tashqari ayrim rivojlangan mamlakatlarda bolalarga davlatdan to'g'ridan to'g'ri to'lov beriladi, bu esa daromadni soliqqa tortishni kamaytiradi. Oilani daromadi belgilangan chegaradan yuqori bo'lmagan hollarda to'lov hajmi bolalarning soniga bog'liq. Chegaradan yuqori bo'lsa to'lov chegaralanadi.

Ko'rsatilgan doimiy soliq imtiyozlari bilan bir qatorda yuqorida qayd etilgan davlatlarda vaqtinchalik imtiyozlar qo'llaniladi.

Bu imtiyozlar ma'lum guruh xarajatlariga nisbatan qo'llaniladi. Ushbu xarajatlarga quyidagilar kiradi: zayomlar bo'yicha foizlar, hayotni sug'urta qilish badali, ayrim professional xarajatlar va hokazo.

Daromad solig'ining stavkasi, qoida bo'yicha, progressiv shaklda qo'llanilib, ular murakkab progressiv stavkalar tartibida tuziladi. Oxirgi yillari yuqori stavkalar keskin pasayib ketdi va stavkalar soni kamaydi. Proporsional stavkaga o'tish darajasining yuksalishi kuzatilmoqdadir. Angliyada asosan 2 ta stavka -25 va 40% li stavkalar qo'llaniladi. Italiyada esa yuqori stavka 56% ga va Yaponiyada 60% ga tushirilgan.

Ishlaydigan er va xotin daromad solig'ini ixtiyoriy, daromadlarini umumiy yig'indisidan to'laydilar, yoki ixtiyoran har biri alohida to'laydi. Ba'zi davlatlarda qo'shilgan umumiy daromaddan soliq kamroq to'lanadi. Qoida bo'yicha daromad solig'i, ijtimoiy sug'urta fondiga ajratma ish haqi kabi manbalardan ishxonada to'lanadi. Boshqa turdagi daromadlardan soliq er-xotin bigalikda yoki alohida yozgan deklaratsiyalari asosida olinadi.

11.2. Iqtisodiy rivojlangan, yetakchi davlatlarning soliq siyosati

Ushbu davlatlarda soliq siyosati, oxirgi yillari takliflar iqtisodi (ekonomika predlojeniy - EP) nazariyasiga asoslangan.

Sanoati rivojlangan mamlakatlar 1970-1980-yillari iqtisodiy krizisga uchradilar (inflatsiya, iqtisodiy o'sish darajasi pasaydi, ishsizlar ko'paydi, hufiya iqtisod rivojlandi va hokazo).

Bu holatdan chiqib ketish uchun soliq stavkasi chegarasini keskin tushirish taklif qilindi.

Takliflar iqtisodida asosan «A.Laffer egrisi» yetakchi nazariya hisoblanib, unda soliqlarni kamaytirish ko'zda tutilgan.

«A.Laffer egrisi» bo'yicha budjetga soliqni kelib tushishi, soliq stavkasi va ishlab chiqarish darajasi bir-biri bilan bog'liq. Soliq stavkasini ko'tarish Laffer fikricha, soliq tushumi ishlab chiqarishning pasayishi hisobiga ko'payadi.

Shu maktabning vakili M.Feldsteyn daromad solig'ini stavkasini 42% qilib belgiladi. Amerikadagi soliq islohotining muallifi senator Bredli va R.Gefardt 30-35% li darajani taklif qilishdi. M.Fridmen 25%gacha tushirdi.

«Laffer egrisi» bo'yicha soliqning mukammal stavkasi D.Keyns ko'rsatgan 20% va fransuz prezidenti Jiskar D'Esten taklif qilgan 40% o'rtasida bo'lishi belgilangan.

Ayrim davlatlarda 1980-1990-yillarda o'tkazilgan soliq islohotlari natijasida soliq stavkalari pasaytirildi: masalan, korporatsiya foydasidan olinadigan soliq 36% gacha va shaxsiy daromad solig'i 47% gacha tushirildi.

Takliflar iqtisodi, davlatni faol fiskal siyosatiga asoslangan Keyns konsepsiyasi soliq xolisligi konsepsiyasi bilan almashtirildi. Bu konsepsiya asosida davlat iqtisodga to'g'ridan to'g'ri emas, bilvosita aralashishi yotadi. (Katta soliq soliqni barbod qiladi.) Shu nuqtayi nazardan, soliq uni to'lovchiga og'ir yuk bo'lmasdan, iqtisodni rivojlantirish uchun qiziqtiruvchi omil bo'lishi kerak, deb ta'kidlash mumkin.

Har bir davlatda yuqori soliq stavkasi sharoitida soliq to'lashdan bosh tortish iqtisod subyektlari o'rtasida naqd pul hisob-kitoblariga o'tish, foydani yashirish kabi muammolarni tug'diradi.

1970-yillarning oxiri va 1980-yilning boshlarida davlatlarni «Soliq bosqinchiligi» davrida hufiyona sektorni oboroti keskin oshganligi qayd etildi.

Ayrim ma'lumotlarga ko'ra, hozirgi kunda hufiyona iqtisod sohasida AQSHda ichki yalpi mahsulotning 15% i yaratiladi. Bunga har to'rtadan bitta ishlovchi jalb qilingan. Raqamlar e'tiborni o'ziga tortib, takliflar iqtisodi yondashuvchilari past soliq stavkalari hufiyona biznes bilan kurashishning samarali quroli deb hisoblaydilar.

Takliflar iqtisodi tarafdorlarini yana bir maqsadi har xil kompaniya va iqtisodiyotning ayrim tarmoqlariga soliq yengilliklarini berishni bekor qilish, ularning fikricha, yoki yuqori darajadagi soliq ko'p miqdordagi soliq yengilliklari berish, yoki past soliqlar soliq yengilliklarini bekor qilishga olib keladi.

1980-yillarning o'rtalarida AQS'da korporativ sektoriga berilgan engilliklar federal budjetni 1 mlrd. dollar potensial soliq summasini yo'qolishiga olib keldi. Bu ko'rsatkich 1995-yili 2,5 mlrd. dollarni tashkil qildi.

Soliq islohotlari davrida bu yengilliklar nisbatan kamaytirildi. Birinchilik, ustunlik investitsiyaga beriladigan soliq yengilliklari uchun saqlanib qoldirildi. Chunki bu yengilliklar kelajakda kompaniyalar foydasini oshiradi va natijada davlatni soliq daromadini ko'paytiradi.

Soliq islohotlari o'tkazilishiga qaramay, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda soliq olish darajasi bir-biridan keskin farq qiladi.

Korporatsiya foydasidan olinadigan soliq stavkasi 43% ga (Italiya va Shveysariya), shaxsiy daromad solig'i bo'yicha esa (Finlyandiya va Kanada) 32%ga farq qiladi.

Tabiiyki, bunday disproporsiyalar A.Smit ko'rsatganidek, kapital va mehnat resurslari qulay soliq iqlimi yaratilgan mamlakatlarga o'tib ketadi. Bu o'z navbatida kapital oqib ketgan davlatning iqtisodiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mamlakatdan kapitalni «haydab chiqaruvchi soliq», daromad manbalarini, davlat va butun jamiyat daromadini muqarrar nobud (isrof) qiladi.

Hozirgi zamon misolida kapitalni «haydab chiqarishni» quyidagi misollarda ko'rish mumkin. Faqat 1994-yili Fransiyadan 50 mlrd. dollar kapital oqib ketdi va asosan yengil soliq solish tartibi o'rnatilgan davlatlarga borib joylashdi.

Rossiya federatsiyasi iqtisodini chet el investitsiyasiga bo'lgan talabi 149 mlrd. dollarni tashkil qiladi. Tashqi davlatlarga o'tib ketgan Rossiyani «qochqin» kapitali 100-300 mlrd. dollar hisobida baholangan. Kapitalni «qochib ketishi» faqat Rossiyaning soliq tizimi emas, balki soliq omillariga ham bog'liqdir.

Jahon iqtisodida soliq solish darajasi turli xillarda bo'ladi.

Soliq og'irligi bo'yicha jahon mamlakatlarini taxminan ikki guruhga bo'lish mumkin.

1. Yuqori stavkalarda soliq undiruvchi mamlakatlar.

2. Murosasozlik (liberal) tartibida soliq solish davlatlari.

Yuqori darajada soliq soluvchilarga iqtisodiy rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar kiradi. Foydaga solinadigan soliq va shaxsiy daromad solig'ining stavkalari 30-60%ni, foiz, dividend, royaltiga taqsimlangan foydaga solinadigan soliq 15-35% ni tashkil etadi.

Bu davlatlarda kompaniyalarni tashkil qilish marosimi moliyaviy hisobot ustidan nazorat, soliq qonunlari buzilganda jarima va jinoiy javobgarliklarga tortish qattiq tartibda olib boriladi.

Ikkinchi guruh – past soliq qo'llash huquqiga ega mamlakatlar. Ba'zida «soliq gavani» (bandargohi), «soliq oazisi», «soliqdan himoyalangan pana joy» deb ham ataladi. Ular o'z navbatida 3 guruhga bo'linadi.

1. Jismoniy va yuridik shaxslardan to'g'ri soliqlar olinmaydigan yurisdiksiyalar. Bularni «toza» soliq bandargohlari yoki soliqsiz yurisdiksiyalar deb ham yuritiladi.

Bu mamlakatlarda kompaniyalar va jismoniy shaxslarning ayrim daromadi va mulklari uchun daromaddan olinadigan soliq, foydaga solinadigan soliq, meros va hadya qilingan mollardan, mulkdor-chilikdan olinadigan soliqlar qo'llanmaydi.

Kompaniyalar va jismoniy shaxslardan biznes olib borish uchun qat'iy belgilangan har yilda olinadigan bojlar, bir martalik ro'yxatga olish yig'imlari kabi egri soliqlar olinadi. Egri soliq olish darajasi yuqori emas. Masalan, Karib regionida kompaniyalar uchun har yilgi to'lov faqatgina shartli 100-1600 dollarni tashkil qiladi. Bu o'z navbatida daromadidan soliq to'lovchilarga juda qulay sharoitni yaratib berilishini anglatadi. Katta daromad olib, shartli summani faqat ramziy sifatda to'lanadi. To'g'ri soliqlar olinmaydigan davlatlarga Andorra, Bagam, Bernud, Kayman orollari, Nauru, Vanuatu, Terks, Kaykos, Farer orollari kiradi.

2. Past darajali to'g'ri soliq olinadigan yurisdiksiyalar.

Foydaga solinadigan soliq, shaxsiy daromad solig'i stavkalari ayrim guruh soliq to'lovchilarga 30% gacha kamaytirilib qo'llaniladi, va ayrim hollarda soliq stavkasi 10% dan ortmaydi. Bu «soliq oazis»larida stavkalarni boshqa hududlarga nisbatan past stavkada o'rnatilishi daromad oluvchi soliq to'lovchilarni bu yerda soliq qonunchiligi bilan o'zaro «hisob-kitob»ini o'z manfaatini ko'zlab amalga oshirishiga olib keladi. Va yana bir bundan kelib chiqadigan

xulosa shundaki, jalb qiluvchi ta'sirga ega bunday sharoitlar shu regionlarning turmush darajasi o'sishiga olib keladi. Chunki, bu shartlardan foydalanish uchun ko'p soliq to'lovchilar bu erda o'z faoliyatlarini qayd ettirib, hududlar budjetiga oz-ozdan katta mablag'lar tushirib beradilar.

Bu guruhga Britaniya, Virjiniya orollari, Kipr, Gibraltar, Vengriya, Isroil, Shveysariya kiradi.

Bu guruhni yana, shu bilan bir qatorda, o'zining yuridik va jismoniy shaxslari chet eldan oladigan daromadlari bo'yicha soliqdan ozod qilinadigan davlatlar tashkil etadi: Kosta Rika, Gonkong, Liberiya, Malayziya, Panama va boshqalar kiradi.

3. Yuqori soliq stavkali yurisdiksiyalar.

Bu mamlakatlarda ayrim kompaniyalarga soliq ustunligi beriladi. Ayrim iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar chet el investitsiyasini keltirish, tashqi iqtisodiy aloqani rag'batlantirish uchun shu bilan shug'ullanadigan kompaniyalarga maxsus soliq olish tartibi o'rnatadilar. Foydadan olinadigan soliq stavkasini tushirish yengilligi bilan bir qatorda, taqsimlanadigan foydadan olinadigan soliq stavkalari ham pasaytiriladi: Belgiya, Irlandiya, Lyuksemburg, Niderlandiya davlatlari bunga misol bo'la oladi.

Yana shuni ko'rsatish kerakki, soliq gavanlaridagi davlatlar jismoniy va yuridik shaxslarni soddalashtirilgan soliq hisobotlarini qo'llaydi, ayrim davlatlarda soliq to'lamaslik, daromadlarni yashirish jinoyi javobgarlik hisoblanmaydi.

Jahon iqtisodiyotida yuqori darajada soliq oluvchi va soliq gavanlari o'rtasida kapital qo'yilma va ishchi kuchini qaytadan taqsim qilish uchun keskin va qattiq konkurensiya, kurash olib borilmoqda.

11.3. Jahon iqtisodiyotida milliy soliq tizimlarini bir-biriga moslashishning kelajagi

Hozirgi zamon tijorat faoliyatini dunyo miqyosi darajasiga ko'tarilishi milliy iqtisodiyotlarni yagona iqtisodiyot siyosatiga o'tishi soliq tizimining ham moslashishini talab qilayapti.

Bu milliy soliq siyosatini muvofiqlashtirish, soliq solish darajasini yaqinlashtirish, soliq bazasini aniqlashni bir usulda olib borish, soliq yengilliklarini berish xususiyatlarini bir-biriga o'xshatish masalalaridan iborat.

Hozir butun dunyo miqyosida soliq tizimini moslashishi to'g'risida fikr yuritish ertadir.

Amaliyot nuqtayi nazaridan hududlar bo'yicha integratsiya qilish imkoniyati mavjud. Bu sohada Evropa ittifoqida (EI) katta yutuqlarga erishilgan.

Soliq tizimini bir-biriga moslashtirish masalasi Yevropa ittifoqini tashkil qilishda yuzaga keldi. Ittifoqni tuzishda tovarlarni, xizmat, kapital, ishchi kuchini ozod harakat qilish uchun soliq to'sig'ini olib tashlash zaruriyati tug'ildi.

Soliq siyosati har bir davlat tomonidan mustaqil olib borilgani uchun yagona Yevropa soliq tizimini tashkil qilishi mumkin bo'lmadi. Buning o'rniga har bir davlat qonunchiligida belgilangan tartiblarni bir-biriga yaqinlashtirish, bir-biri bilan solishtirib bo'ladigan darajaga keltirish, Yevropa davlatlarini birlashtirish vazifasiga bo'yinsindirish masalalari echila boshlandi.

Yevropa Ittifoqida soliqlarni moslashtirish quyidagi maqsadlarni o'z oldiga qo'yadi:

A) Xo'jalik subyektlari bir xil konkurensiya sharoitiga ega bo'lishlari uchun soliq chegaralarini qisqartirish;

B) Hududda asosiy integratsiya jarayonini harakatlantiruvchi Yevropa Ittifoqi ichki bozorini birlashtirish va bir darajaga keltirish;

D) Soliq tizimining tarkibini, asosiy soliqlarni to'plash tartibini hamma davlatlarda bir-biriga yaqinlashtirish.

Yevropa Ittifoqida soliqlarni moslashtirish birinchi navbatda qo'shilgan qiymat solig'i va aksizlarni moslashtirish va kompaniyalarni soliqqa tortishni bir xil ko'rinishga keltirish asosiy yo'nalish qilib belgilandi.

Qo'shilgan qiymat solig'i, aksizlarni moslashtirish soliq sohasida birinchi qadamlardan hisoblanadi.

Qo'shilgan qiymat soligi 1954-yili Fransuz iqtisodchisi M.Lore tomonidan oborot solig'i o'rniga taklif qilindi. Yevropa Iqtisodiy Ittifoqi (EII) 1967-yili bosqichma-bosqich bu to'lovni kiritishni tavsiya qildi.

Finlyandiya Yevropa Ittifoqiga kirishi uchun 1994-yili qo'shilgan qiymat solig'ini mamlakatda tadbiiq qilinishini talab qilishgan.

Soliq stavkalarini yaqinlashtirish uchun 1993-yili uning eng kam stavkasi 15% belgilandi. Lekin ayrim mahsulotlar bo'yicha undan past yoki yuqori qilib belgilangan. Chetga Yevropa Ittifoqi

mamlakataridan eksport qilinsa va Yevropa Ittifoqidagi davlatlar bir-biriga mahsulot eksport qilsa qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilmadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i stavkalari Buyuk Britaniyada -17,5%, Daniyada -25%, Lyuksemburg- 15, FRG- 16, Fransiya-20,6% ni tashkil etadi. O'rtacha Yevropa Ittifoqi bo'yicha 19,3%. Yevropa Ittifoqi davlatlari o'zaro kliring hisob-kitob usulini qo'llaydilar. Kliring importer davlatlarning ortiqcha daromadlarini qoplaydi.

Eksporterlar qo'shilgan qiymat solig'i to'lamaydilar. Har bir davlat uni hisobini olib boradi va har oyda Yevropa Ittifoqi markaziy hisob raqami orqali qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha tashqi iqtisodiy aloqa sohasida kompensatsiya beriladi.

Korporatsiyalar foydasini soliqqa tortishini moslashtirish ham muhim o'rinni egallaydi.

Korporatsiyalar foydasini soliqqa tortishda quyidagi moslashtirishlar kuzda tutilgan:

- A) Soliq stavkalarini bir-biriga yaqinlashtirish;
- B) Soliq bazalarini bir xil turga keltirish;
- D) Ikki tomonlama iqtisodiy soliq solishni yo'qotish;
- E) Yevropa kompaniyasi deyilgan maxsus statusni qo'llash;
- F) Korporatsiyalar foydasini soliqqa tortishda davlatlarni bir-biriga yordam berishi.

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, Yevropa davlatlarida soliqlarni moslashtirish belgilangan maqsad darajasiga yetgani yo'q. Ayrim davlatlar Yevropa Ittifoqi markaziy organlari bilan to'liq kelisha olmagan.

Moslashtirish muammosi o'z yechimini kutmoqda.

Tayanch iboralar

Soliqlar, ijara, rivojlangan mamlakatlar, soliqlar, soliq yuki, betaraflik, haqqoniylik va tenglik prinsiplari, to'g'ri va egr soliqlar, takliflar, iqtisodiy, A. Laffer egrisi, Keynsni soliq xolisligi konsepsiyalari.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarning tarkibini keltiring.
2. Iqtisodiy rivojlangan davlatlar iqtisodni boshqarishda soliqdan qanday foydalanadilar?

3. Rivojlangan mamlakatlar soliq tizimining asosiy uchta xususiyatlari.

4. «Soliq bosqinchiligi» va hufiyona sektor aylanmasining keskin oʻsishi (1970–80-yillar).

5. Jismoniy va huquqiy shaxslardan toʻgʻri soliqlar olinmaydigan yurisdiksiyalar, past darajada toʻgʻri soliq olinadigan yurisdiksiyalar va yuqori soliq stavkali yurisdiksiyalarning tavsifini bering.

6. Milliy soliq tizimlarini bir-biriga moslashishning kelajagi qanday?

XII bob. ITALIYANING SOLIQLAR TIZIMI

- 12.1. Italiya davlatida soliqlarning vujudga kelishi va rivojlanishi.
- 12.4. Mahalliy daromad solig'i.
- 12.3. Qo'shilgan qiymatga solinadigan soliq va maxsus aksizlar.

12.1. Italiya davlatida soliqlarning vujudga kelishi va rivojlanishi

Soliqlarning inson taraqqiyotini boshida paydo bo'lishi, birinchi ijtimoiy talablar bilan bog'liq soliqlarni olish shakli va uslublari rivojlanishini uchta yirik bosqichga bo'lsa bo'ladi:

Boshlang'ich bosqichi: bu qadimiy dunyodan o'rta asmi boshlanish davrigacha.

Soliqlar davlatning kelib chiqishi bilan bog'liq bo'lgan zaruriy iqtisodiy munosabatdir. Davlat tuzilishining rivojlanishi va shaklining o'zgarishi soliq tizimi o'zgarishiga olib keladi. Bu davrda Davlat soliq va yig'imlarni belgilash uchun moliya apparatiga ega bo'lmaydi. Davlat faqat umumiy oladigan summasining hajmini belgilaydi. Soliqlarni yig'ishni shaharga yoki jamoa (община)ga topshiradi. Ko'proq ijaraga oluvchilar yordamidan foydalanadi.

Ikkinchi bosqich (bu XVI asr - XIX asrning boshi).

Bu davrda davlat muassasalari, shu jumladan moliya tizimi yuzaga keladi. Davlat boshqarish ishini bir qismini o'zining qo'lga oladi va soliq olinadigan kvotani (yuqori chegarani) belgilaydi, soliqlarni yig'ish jarayonini kuzatib boradi. Bu vaqtda ham ijaraga olish keng miqyosda qo'llanilib kelinadi.

Uchinchi bosqich— hozirgi zamon. Davlat soliqlarni belgilash va yig'ib olish bo'yicha hamma funksiyani o'zining qo'lga oladi. Hudud ma'muriyatlari va jamoa davlatga yordam sifatida qarashadi.

Davlatlarni boshlang'ich soliq to'plashlarida uning asosiy shakli qurbonlik qilish hisoblangan. Qurbonlik qilish faqat o'z xohishi shaklida emas, majburiy shaklda ham amalga oshirilgan. Bu yozilmagan qonun bo'lib, majburan to'langan, yig'ilgan. Soliqlar olingan daromadni 10%ni tashkil qilishi kerak edi.

Bizning eramizdan 12 asr oldin kishi boshidan olinadigan soliq Xitoy, Vavilon va Fors davlatlarida bo'lgan.

Qadimiy Gretsiyada bizning eramizdan oldingi VII–IV asrlarda 1/10, 1/20 hajmda daromaddan soliq olish belgilangan. Aksizlar ham bo'lgan. Bu to'lov darvozadan shaharga kirishda olingan.

Shu bilan bir qatorda qadimiy dunyoda–Afina ozod fuqaro soliq to'lamasligi kerak edi. Shaxsiy soliq quldorchilik tang'asini ifodalaydi, ba'zi to'la huquqli fuqarolar o'zlari uchun soliq olishni kamsitish deb hisoblaganlar. Mol-mulk solig'ini ham ular yoqtirmay qabul qilganlar. Asosan ular o'z xohishlari bilan sadaqa berish, yengilgan davlatlardan va ittifoqdosh davlatlaridan boylik olish yo'li bilan davlat xazinasini to'ldirishgan.

Qadimiy Rimda ham boshlang'ich davrda soliqlar bo'lmagan. Davlat xarajati kam bo'lgan, ko'p lavozimlarda tekinga ishtaganlar.

Qurilish xarajatlarini umumdavlat yerlarini ijaraga berish orqali to'plagan mablag'lari bilan qoplaganlar. Urush davrida rimliklar ham soliq to'lay boshlaganlar. Rim aholisi qasam'ichib ariza yozganlar va bu arizalarda o'zlarining mulklarini, oila ahvollarini ko'rsatganlar. O'sha vaqtda hozirgi daromad to'g'risidagi deklaratsiya asosi tashkil qilingan.

Bizning eramizdan oldingi IV–III asrlarda Rim davlatida shahar-koloniyalar yuzaga kelib, ularda kommunal (mahalliy) soliqlar qo'llangan. Urushda katta yutuqlarga ega bo'lsa soliqlar kamaytirilgan, yo'q qilingan. Xarajatlar kontributsiya hisobiga qoplangan.

Bu davrda yagona soliq tizimi bo'lmagan, ayrim davlatlar, jamoalar har xil tartibda soliqqa tortilgan. Moliya organi bo'lmaganligi uchun Rim davlati ijarachilardan foydalangan. Korruptsiya va suiiste'mol qilish ijara tizimida juda rivoj topadi.

Shuning uchun Yuliy Sezar (100 dan 44 yilgacha) to'g'ri soliqlar bo'yicha ijarani yo'q qilib, egri soliqlar bo'yicha qoldirgan. Sezar moliya, ayniqsa, soliq tizimini qaytadan tashkil qildi.

Rim imperiyasida mol-mulkni hisobga olish (Senz), yerning sifati, turlari bo'yicha ma'lumot to'plash va h.k. Rim imperiyasi hududlarida yer solig'i asosiy daromad manbalariga aylantirildi. Soliq stavkasi 1/10 yerdan olingan daromadga teng edi: mevali daraxtlar soniga qarab ham maxsus soliqlar kiritilgan.

Soliqqa tirik inventar ham tortilgan. Bu tushunchaga yirik shoxli mollar bilan qullar ham kirgan.

Bizning Eramizning VI asrida imperator Avgust meros solig'i kiritilgan (5%).

Egri soliqlardan oborot solig'i, ichki iste'mol aksizi kiritilgan (1%). Qullarni sotish bo'yicha maxsus oborot solig'i kiritilgan (4%). Qullikdan ozod qilish oborot solig'i bozor qiymatidan 5% hajmda olingan. Tuz aksizi kiritilgan.

200-300 yillar hunarmandchilik solig'i qo'llanilgan.

Rim imperiyasida soliqlar faqat fiskal emas, xo'jalikni rivojlantirish funksiyasini ham bajargan.

Rim imperiyasidan keyin Vizantiyada ham soliq olish rivojlangan. VII asrda 21 soliq turi bo'lgan. Bu yer solig'i, kishi boshidan olinadigan soliq, ot sotib olish uchun soliq va h.k. Agar imorat qurilganda uni hajmi belgilangandan oshib ketse, jarima olingan va uning otini «havoga solinadigan soliq» deb yuritishgan.

Vizantiyada flot qurilishi uchun soliq, armiyani saqlash xarajatlari uchun soliqlar kiritildi. Soliqlarning ko'pligi Vizantiya davlatini moliyaviy rivojlanishi o'rta, moliyaviy inqirozga olib kelgan.

Soliqning og'irligi, yuki, asosan, dehqonlar zimmasiga tushib, ijaraga olish (ulgurji, ko'tarasiga sotib olmoq) qo'llangandan keyin yana ham og'irlashgan.

Soliqlar tarixida alohida o'rinni soliq ijarasi egallaydi.

Ijaraga olish – savdogarlarga ma'lum davrga va ma'lum to'lov asosida aholidan yig'ish uchun davlat soliqlari va boshqa daromadlarni to'plash huquqini beradi. Bundan tashqari, ma'lum tovarlarni sotish huquqiga ham ega bo'ladi. Davlat bilan tuzilgan shartnoma bahosi bilan savdogar yig'ib olgan summasi o'rtasidagi farq uning foydasini tashkil qilgan.

Davlat va xususiy ijaraga olish tizilmasi quldorlik davrida kelib chiqib, feodalizمنى yemirilish va kapitalistik ishlab chiqarish usuli bunyod bo'lish davrida juda keng tarqalgan va kapitalni boshlang'ich jamg'armasiga asos bo'lgan.

Ijaraga olish tizilmasi natural xo'jalikning ustunligi, davlat xazinasiga mablag' to'playdigan moliya apparatining eaflligi natijasida yuzaga kelgan.

Birinchi ijaraga olish eramizdan avval, VI asrda Erondan kelib chiqqan. Gretsiya va Rimda esa eramizdan oldingi IV asrda tarqalgan. O'rta asrda esa bu tizilma Yevropada qo'llanilgan. Ayniqsa, Fransiya XIII asrda keng kamol topgan. XVI-XVII asrda Italiya, Gollandiya va Ispaniyada bu tizilma yuqori darajaga chiqqan. Tuz solig'ini ijaraga olish juda rivoj topgan.

Angliyada ijaraga oluvchilar davlat kreditori rolini bajarganlar. Rossiyada XVI asrning boshida ijaraga olish tizilmasi qo'llanilgan. Eng taraqqiy etgan turlari – boj, tuz, vino to'lovlarini ijaraga olish bo'lgan.

Davlat xazinasiga tushadigan soliqlarning 40%dan ortig'i ichimlik solig'idan kelib tushgan. Rossiyada 1863-yili vino to'lovini ijaraga olish bekor qilinib, aksiz bilan almashilgan. Ijaraga olish Hindistonda XIX asrgacha, Eronda esa XX asrgacha qo'llangan.

Ijaraga olishning boshqa turlari XX asrda ham davom etgan.

Masalan, Italiyada ayrim soliqlarni banklar, omonat kassalar yig'gan, Amerikada esa ijaraga olish XX asrni boshlarida boqimandani to'plashda qo'llangan. Italiya soliq tizimida tarix o'zining sezilarli tamg'asini qoldirgan.

Soliq tushumlari Italiya budjeti daromadining asosiy manbai hisoblanadi (80% dan ko'proq). Soliq solish tarkibiga 1973-1974 yillardagi soliq islohoti katta o'zgartishlar kiritdi. Islohot soliqni ko'p pog'onaligini, qadimiy, eskirganligini, to'liq bo'lmaganligini yo'q qildi. Natijada Yevropa hamjamiyati mamlakatlarini amaliyotiga yaqinlashtirdi. Italiyani hozirgi zamon soliq tizimi aniq tarkibi, umumlashtirilgan soliq solish qoidasi, to'g'ri soliqlarni egri soliqlarga nisbatan ustunligi bilan ifodalanadi. 1974-yilgi islohot ko'proq to'g'ri soliqlarni oddiy lashtirishga qaratildi. Bu soliqlarni olish amaliyotiga 1988-yilgi islohot ham katta ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, huquqiy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va mahalliy soliqlarga (huquqiy va jismoniy shaxslardan olinadi) katta ta'sir ko'rsaldi. Ayrim daromatlardan manbayida qat'iy belgilangan stavka bilan ushlab usuli yana bitta yangi to'g'ri soliqni kapitaldan keladigan daromaddan olinadigan soliqni kelib chiqishiga sabab bo'ldi. Omonat va obligatsiyalardan olinadigan daromad jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i tarkibida bo'lishiga qaramay, texnik jihatdan manbayida soliqqa tortiladi va asosiy daromad solig'ini hisoblashda soliq solinadigan umumiy daromaddan chiqarib tashlanadi.

To'g'ri soliqlar tarkibiga XX asr saksoninchi yillarda o'zgargan meros va hadyadan olinadigan soliq ham kiradi.

Tovarlarni bosqichma-bosqich ishlab chiqarish va muomala sohalarida oldinga siljishi, xizmat ko'rsatish, tovarlarni import qilish, mulkdorchilik shaklini o'zgartirish va boshqa bitimlar bilan bog'liq

bo'lgan jarayonlar ham egri soliqlarga tortiladi. Ularning tarkibida eng muhimi qo'shilgan qiymat solig'i hisoblanadi. Qolgan egri soliqlar o'ziga xos qo'llash sohasi bilan bog'liq va ularning nomi, qoida bo'yicha, o'zini mazmunini ifodalaydi:

-gerb solig'i davlat tomonidan: fuqarolik va tijorat hujjatlarini huquqiy rasmiylashtirish uchun olinadi;

ro'yxatga olish (registratsiya) solig'i, gerb solig'ini to'ldiradi va hujjatlarni rasmiylashtirilgandan keyin davlat registratsiya qilish kitobiga yozish talab qilinganda to'lanadi;

-ko'chmas mulk qiymatining o'sishiga solinadigan soliqni mahalliy organlar ehtiyojiga ko'chmas mulkni foydasi bilan sotilganda olinadi;

-boshqa ishlab chiqarish va tijorat aksizlari (elektrenergiyasiga, alkogolli ichimliklar, shakar, tamaki) va yig'imlar (sug'urta kontraktlarini tuzishda, aksiya va obligatsiyalarni sotib olishda davlat tomonidan konsession xizmat ko'rsatilganda, ya'ni ruxsatnoma, litsenziyalar berish va h.k.) olinadi;

-bojxona boji va yig'imi;

-loto va lotereyalardan olinadigan soliq.

1974-yilda o'tkazilgan soliq islohoti natijasida 1975-1980-yillarda ayrim soliqlarning fiskal ahamiyati to'xtovsiz o'zgarib turdi. Moliyaviy ahamiyati bo'yicha ikkita soliq yetakchilik vazifasini bajardi.

Bular jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va qo'shilgan qiymatga solinadigan soliq. Davlatni umumiy soliq tushumlari summasida ularning ulushi 50% dan oshib ketadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

Soliqni to'lovchi subyekti Italiyani rezidenti va nerezidenti bo'lmish xususiy shaxslar va uning obyekti bo'lib ularning daromadi hisoblanadi. Qadimdan yashaydigan italiyaliklardan tashqari mamlakatda 6 oydan ortiq yashaydigan chet ellik fuqarolar rezident hisoblanadi. Ularni faqat Italiyada emas, chet elda olgan daromadlari ham soliq obyekti hisoblanadi.

Nerezidentlar soliqni faqat Italiyada olgan daromadlari yuzasidan to'laydilar. Xususiy shaxslarni kelib chiqish manbayiga qarab hamma daromadlari besh kategoriyaga bo'linadi va har biri o'zini hisoblash xususiyatiga ega. Bu manbalar sifatida quyidagilar amal qiladi:

a) yerga bo'lgan mulk, ko'chmas mulk va imoratlar;

- b) kapital;
- d) yollangan ish va erkin kasb;
- e) tadbirkorlik;
- f) boshqa manbalar.

12.2. Mahalliy daromad solig'i

Mahalliy organlarning o'zini mablag'ini tashkil topish manbayi mahalliy soliqlar hisoblanadi. Yangi soliq islohotiga binoan mahalliy daromad solig'ini markaziy hukumat yig'adi. Bu soliqni maqsadli xususiyati shundan iboratki, markaziy moliya organlari to'liq mahalliy hokimiyat ixtiyoriga o'tqazadi.

1977-yilgacha mahalliy hokimiyatni huquqi hukumat tomonidan belgilangan chegarada stavkani tanlar edilar. Lekin 1977-yili mahalliy hokimiyatning huquqi to'liq chegaralandi. Soliqni yagona (15%) stavka bilan oladigan bo'ldilar va mablag' to'liq davlat budjetiga tushadigan bo'ldi.

1982-yili stavka 16,2%gacha ko'tarildi va hozirgi vaqtda shu darajada saqlanib turibdi. Mahalliy daromad solig'ini to'lovchilar xususiy shaxslar va korporatsiyalar bo'lishi mumkin.

Lekin soliq solinadigan obyektga, yuqorida ko'rsatilgan asosiy daromad solig'ida olinadigan hamma daromadlar kirmaydi. Ayniqsa jismoniy shaxslardan soliq olishda buning farqi juda katta. Yollanib ishlash bo'yicha olingan ish haqi, qimmatbaho qog'ozlar va jang'armalardan olingan foizlar bo'yicha asosiy daromad solig'i manbayida olingan bo'lsa, ular bu soliqda hisobga olinmaydi. Italiyadan tashqarida olingan daromadlar ham bu soliq obyektiga kiritilmaydi. Ko'chmas mulkni qaytadan baholashdan olgan foydadan, chayqovchilik yo'li bilan qimmatbaho qog'ozlar operatsiyasini amalga oshirishdan olingan foyda, tadbirkorlik daromadi va erkin kasb egalarning daromadi bo'yicha xususiy shaxslar bu soliqni to'lamaydilar. Amaliyotda, mahalliy daromad solig'i keng mehnatkashlar qatlamiga tegmaydi.

Korporatsiyalar uchun asosiy va mahalliy soliqlarni soliq solinadigan daromadni hisoblashda deyarli farqi juda ham kam.

Kompaniyani umumiy daromadidan xorijdagi filiallar olgan daromad chiqarib tashlanadi. 1987-1988-yillar kiritilgan soliq yangiliklari shundan iborat bo'ldiki, soliq solinadigan summadan imtiyozli chiqarishlar ken-

gaydi. Masalan, qishloq xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar va yillik daromadi 6 mln. dan 12 mln. liragacha bo'lgan korxonalariga 50% chiqarib tashlashga ruxsat beriladi. Kosiblar, hunarmandlar va chakana savdo, oziq-ovqat va ichimlik mahsulotlarini sotuvchilar, davlat muassasalari va korxonalar oshxonasiga olib kelish bilan shug'ullanuvchilar deklaratsiyada daromadlarini yana 30% ga kamaytirib ko'rsatishlari mumkin.

Mamlakatni iqtisodiy orqada qolgan janubiy hududlarida kapital qo'yilmani keltirish maqsadida davlat mahalliy soliqdan ozod qilishi mumkin.

12.3. Qo'shilgan qiymatga solinadigan soliq va maxsus aksizlar

Italiyada QQS ni Yevropa Ittifoqi a'zolari-mamlakatlarni qarorini amalga oshirish maqsadida 1973-yili 1-yanvarda kiritilgan edi. Boshqa Yevropa mamlakatlariga qaraganda uch yil keyin moliya tizimini yaqinlashtirish tatbiq qilingan edi. Qo'shilgan qiymat solig'i o'ziga oldingi oborot solig'i va 20 dan ortiq aksizlarni birlashtirib egri soliq solishni keskin soddalashtirdi.

Tovar va xizmatlarni ko'pchilik qismlariga bu soliq solinadigan bo'ldi. Aksiya, obligatsiya, yer, ishlab turgan korxonalarni sotish-olish, kreditlar berish, korxonalarining qo'shilishi bo'yicha bitimlar va boshqalar bu soliqqa tortilmaydi. Tovarlar va xizmatlarni eksport qilish ham bu soliqdan ozod qilingan. Lekin ularni import qilishdan soliq olinadi.

Huquqiy jihatdan bu maxsus operatsiyalar turi sifatida rasmiylashtirilgan va soliqni nollik stavkasi qo'llanadi.

Natijada eksportyorlar o'zlarini operatsiyalarini hujjatlashtirib soliq organlariga topshirishdan ozod qilinmaganlar.

Qo'shilgan qiymat solig'ini fiskal organlariga o'tkazish oldingi o'yni natijasiga qarab, har oyda amalga oshiriladi.

To'lovning hajmi sotilgan mahsulotning qiymatidan to'langan soliq summasi bilan, ishlab chiqarilgan mahsulotning tannarxiga qo'shilgan xomashyo va yarim tayyor mahsulotlarni yetkazib beruvchilar to'lashgan soliq summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi. Agar hisobning natijasi salbiy bo'lsa, soliq to'lovchi farqni kelgusi oylarga o'tkazishi mumkin. Bir yilda bir marta yillik oborot bo'yicha deklaratsiya tuziladi. Bu og'ir tartibdan (protseduradan) kichik

korxonalar ozod qilingan. Ular 6 oyda yoki bir yilda bir marta soliq to'lashlari mumkin.

Bundan tashqari kichik korxonalariga soddalashtirilgan soliq olish tartibi 1985-yilgi qonunda kiritilgan. Bu qonun Italiyaning moliya ahli o'rtasida Vizantini qonuni deb ham yuritiladi. Bu hujjatning asosiy mazmuni bo'lib qo'shilgan qiymat solig'ini aniqlashni soddalashtirilgan prinsipini qo'llanilishi nazarda tutiladi.

Bir yillik oboroti 780 mln. liradan kam bo'lgan mayda korxonalar va erkin kasb egalariga bu tartib qo'llanadi. Qo'shilgan qiymat solig'ining hajmi katta korxonalariga o'xshab buxgalteriya kitoblari asosida daromadni xarajat bilan solishtirib aniqlanmaydi. Ularda yalpi tushum maxsus koeffitsiyent (foiz) asosida har bir korxonaga kamaytiriladi.

Koeffitsiyentlar ishlab chiqarish sohasi va xizmat sohasida faoliyat turlariga qarab har xil belgilanadi. Uning hajmi 40dan 97%gacha. Eng yuqori koeffitsiyent benzin sotuvchilarga belgilangan (97%).

Qo'shilgan qiymat solig'i tabaqalashtirishgan stavkalar asosida olinadi. Hozirgi vaqtda ular imtiyozli—2%, asosiy 9%, ikkita baland (ko'tarilgan)—18 va 38%, hamda nollik stavkalardan iborat.

Imtiyozli stavka—2% birinchi navbatda zarur bo'lgan tovarlarga (non, sut va boshqa oziq-ovqat mahsulotlari) hamda gazeta va jumallarga qo'llanadi.

Asosiy Stavka—9% keng sanoat mollariga, shu jumladan tekstil mahsulotlariga qo'llanadi.

Restoran orqali sotiladigan oziq-ovqatlar, spirtli ichimliklar, hamda benzin va neft mahsulotlari 18% stavka bilan soliqqa tortiladi. Eng yuqori Stavka—38% qimmatbaho buyumlarga (mo'yna, bezak buyumlari, sport avtomobillari) belgilangan.

Egri soliqlar tarkibida bu to'lov ikkinchi o'rindagi fiskal ahamiyatga ega. Italiyada ayrim turdagi tovarlar va xizmatlar uchun qo'llaniladi (shakar, alkogolli ichimliklar, elektroenergiya va boshqalar). Eng katta tushumni neft va neft mahsulotlari hamda tamaki mahsulotlari bo'yicha olinadigan aksizlar ta'minlab beradi.

Tayanch iboralar

Soliqni ijaraga berish, yig'imlar, «Havoga solinadigan soliq»ning mazmuni, «Iifo» tushunchasi, mahalliy, daromad, konsession soliq.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Italiya davlatida soliqlarning vujudga kelishi va rivojlanishi.
2. Birinchi mahalliy soliqlar qaysi manzilda tatbiq qilingan va qachon?
3. Kategoriya daromadlarining xususiyatini ko'rsating.
4. Oilaviy korxonada soliq organi bilan bo'lgan munosabatlarda oila a'zolari o'rtasida daromad qanday taqsimlanadi?
5. Qaytishi ishonchsiz bo'lgan qarzlari fondi qanday tashkil qilinadi?
6. Meros va hadya solig'i stavkasi uning hajmi va har bir merosxo'rning ulushiga qarab tabaqalanishi.

XIII bob. ISPANIYA SOLIQ TIZIMI

13.1. Soliq tizimining huquqiy asoslari va boshqarish organlari.

13.2. Soliq tizimining tarkibi.

13.1. Soliq tizimining huquqiy asoslari va boshqarish organlari

Ispaniyada soliq tizimini takomillashtirish maqsadida ayrim davrlarda soliq islohoti o'tkazilib turiladi.

Hozirgi zamon soliq tizimi 1977 va 1984-1985-yillar o'tkazilgan soliq islohotlari asosida tashkil topgan. Hududlar moliyaviy ahvolini mustahkamlash maqsadida 1994-yilda Ispaniyada qisman soliq islohotlari o'tkazildi va ayrim federal soliqlarni hududlarda joriy qilish belgilandi. Shundan so'ng federal soliqlarning besh turi qoldi.

Islohotlarni o'tkazishda quyidagi muammolar yechilgan:

-soliq to'lovchiga to'lash jarayonini yengillashtirish.

-yuridik va jismoniy shaxslarga identifikatsion nomlar berish bilan soliq to'lovchilarni uchyoti yaxshilangan;

-soliq to'lash ustidan nazoratni kuchaytirish maqsadda bank tarkibi bilan aloqani yanada chuqurlashtirish, yaqinlashtirish;

-mutaxassislashgan soliq boshqarmalarini tashkil qilish.

Islohotlar jarayonida soliq etiketkasi kiritildi. Etiketkada soliq to'lovchi to'g'risida ma'lumotlar, uning identifikatsion nomeri, uning to'laydigan soliq turlari ko'rsatiladi.

Yuridik shaxslarga soliq etiketkasi, ularni ro'yxatga olish vaqtida topshiriladi, jismoniy shaxslarga esa yashash joylariga jo'natiladi. Soliq deklaratsiyalari soliq to'lovchilarga ko'rsatilgan soliq etiketkalari bilan birgalikda topshiriladi.

Ushbu hujjatlarni kiritish qaytarishlarni (dublirovani) yo'q qildi va xatolarni sonini kamaytirdi.

Har bir soliq to'lovchilarga soliq vektori beriladi. Bu joriy yili soliq to'lashi majburligi to'g'risida eslatma hisoblanadi.

1992-yili Iqtisodiyot va Moliya vazirligi tarkibidagi soliq boshqarmasi o'miga soliq agentligi tashkil qilindi.

Soliq agentligining asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

-soliq organlari faoliyatini rejalashtirish;

-soliq qonunchiligi ustidan nazorat qilish uchun umumdavlat tadbirlarini o'tkazish;

–mintaqa, provinsiya va mahalliy soliq organlarini ma'muriy boshqarish va moddiy-texnika ta'minotini tashkil qilish.

Har yili Soliq agentligi hamma soliq xizmatlariga majburiy bo'lgan yillik reja qabul qiladi. Mintaqa (region) boshqarmalari 25%gacha o'zlarining tadbirlarini kiritadi.

1993-yili agentlikni xarajatlar smetasi 108696 mln. pesetni tashkil qildi; xodimlarining umumiy soni 26253 kishidan iborat edi. Ularning 61% inspektorlar va 39% soliq agentlaridan iborat edi.

Hududlar bo'yicha taqsimot quyidagicha: 17 ixtisoslashgan mintaqaviy bo'limlar, 56 provinsiyalar bo'limlari, 92 bojxona punkti, 206 ma'muriy (munitsipal) bo'limlardan iborat. Soliq tushumi (brutto) 12459 mln. pesetni tashkil qilgan.

Agentlikni asosiy vazifasi qonunlar va boshqa bo'limlar, ijtimoiy subyektlar va davlatlar (Yevropa ittifoqi a'zolari) bilan tuzilgan shartnomalarga to'g'ri kelgan holda davlat soliqlar va boj to'lovlari tizimlarini faol kengaytirish va ularni yig'ishdan iborat. Ushbu vazifani muvaffaqiyatli bajarishlari uchun soliq to'lovchilar o'zlarini soliq majburiyatlarini ixtiyoriy ravishda bajarishlari kerak. Shu bilan faoliyatida ikkita asosiy yo'nalishlar kelib chiqadi:

- soliq to'lovchilarning soliq to'lashlarini yengillashtirish;
- soliq jinoyatlari bilan kurashini osonlashtirish.

Soliq agentligining qolgan maqsadlaridan ustuvor yo'nalishdagi quyidagi vazifalarini ajratib ko'rsatish mumkin:

–soliq to'lovchilarga axborot berish va yordam ko'rsatish hajmini oshirish. Axborot uslubi asosida soliq to'lovchilarining iltimosi bilan ularga soliq deklaratsiyasining ayrim turlarini tuzib berish, telefon orqali yordam berish yangi axborot xizmati kiritildi. Infopma deb atalgan olti mingdan ortiq savol va javob beradigan yordam dasturi tuzilgan. Soliq to'lovchilarni murojaati bo'yicha qaror qabul qilish keskin tezlashtirilgan:

modullar asosida obyektiv baholash tartibi mustahkamlandi. Ushbu ishni may tadbirkorlar bilan olib boriladi;

soliq majburiyatlarini bajarish ustidan tekshirish, nazorat va soliq jinoyatiga qarshi kurash kuchaytirildi. Bu borada ikki yo'nalish rivojlandi:

–axborot tizimi asosida yalpi nazorat va inspektorlar faoliyati. Axborot tizimi asosida yalpi nazoratda daromad solig'i bo'yicha yillik deklaratsiyalarni, QQS bo'yicha hisob-kitoblarni baholash,

tadbirkorlarning davriy deklaratsiyasini tekshirish kabi turlarini ajratish mumkin. Masalan, inspektorlarni hujjatli tekshiruvlari natijasida soliqlar 403663 mln. peset yashirincha qarz topilgan;

- bajarish tartibi asosida soliqlarni undirishning samaradorligi. Soliq agentligi, ixtiyoriy bajarilmagan qarzlarni undirib oladi va ular qaytarilmasligi uchun chora-tadbirlar ko'radi.

Boj va maxsus soliqlar sohasida. Soliq chegarasini Yevropa ittifoqi a'zolari o'rtasida yo'q bo'lib ketishi va umumiy ichki bozorning tashkil topishi boj va maxsus soliqlarni bir funksiyasi boshqa funksiyalari bilan almashishiga olib keldi.

Bu tashqi chegarani mustahkamlash zarurligiga va firibgarlik bilan kurashishni kuchaytirishni talab qildi.

Soliq agentligi tarkibida soliq firibgarligiga qarshi kurash bo'limlari tashkil qilindi.

Hamma soliq to'lovchilar 4 guruhga bo'linganlar. Ular soliq boshqarmalari tomonidan nazorat qilinadilar. Maxsus ro'yxat asosida davlat soliq agentliga yirik soliq to'lovchilarni (banklar, avtozavodlar) tekshiradi. Mintaqa (region) boshqarmalari, shu mintaqada joylashgan yillik aylanmasi yoki aksioner kapitalining umumiy summasi 1 mrd peset tashkil qilgan soliq to'lovchilarni, va maxsus ro'yxat bo'yicha aniq korxonalarni tekshiradi. Provinsial boshqarmalar qolgan soliq to'lovchilar bilan shug'ullanadi. Bundan tashqari, mayda korxonalarni soliqqa tortish bo'yicha maxsus bo'limlar harakat qiladi.

Soliq agentligida soliq to'lovchilar to'g'risida keng ma'lumotlar banki tashkil qilingan. Ma'lumot, qoida bo'yicha 6 yilda bir marta to'planadi (da'vo muhlati Ispaniyada 5 yil). Ushbu axborot departamentida saqlanadigan ma'lumotlar bankida ish haqi to'plash, olish, ozod kasb shaxslari faoliyati to'g'risida ma'lumotlar, ko'chmas mulk va ular bilan operatsiyalar, moliyaviy operatsiyalar (aksiyalar, protsentlar va h.k.), mamlakatdan tashqarida chet elda sotish-olish, valuta operatsiyalari, turizmdan tushumlar, aksioner jamiyatlarni tashkil qilish bo'yicha ma'lumotlar, chet mamlakatlarda sotish-olishlarni, valuta operatsiyalari, turizmdan tushumlar, aksioner jamiyatlarni tashkil qiluvchilar haqida ma'lumot, shu jumladan jismoniy shaxslar, o'tgan 6 yil davomidagi tekshiruvlar natijasi, uchinchi shaxslardan kelgan ma'lumotlar, qarzlar to'g'risidagi ma'lumotlar. Ushbu departamentdan axborotni olish uchun maxfiylik (yashirish) chegarasi belgilanmagan.

Departamentga axborot olish to'g'risida murojaat qilish uchun, uni asoslash kerak. Axborot olish uchun murojaat qilgan shaxs ularni boshqalarga e'lon qilishga haqi yo'q, mintaqalarda ham axborot banki tashkil qilinadi. Lekin hajmi kichik.

13.2. Soliq tizimining tarkibi

Ispaniya soliq tizimi uchta pog'onadan iborat: davlat, mintaq, mahalliy (munitsipal) soliqlar, to'g'ri va egri soliqlar guruhlariga bo'linadi.

To'g'ri soliqlar davlat budjetining 47,2%ni tashkil qiladi. Ularning tarkibiga daromad solig'i - 38%, kompaniyalarga solinadigan soliq-8%, jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq. Ushbu soliqni mintaqalarga berish masalasi yechilmoqda (norezidentlardan tashqari).

Egri soliqlar budjet daromadni 40,3%ni tashkil qiladi. Shu jumladan, qo'shilgan qiymat solig'i 25,0%, maxsus soliqlar (vino-arniq mahsulotlari va tamakidan va ayrim transport turlaridan olinadigan aksiz va h.k.) bojxona boji. Budjet daromadini shakllantirishda boshqa to'lovlar ham ma'lum rol o'ynaydi. Shu jumladan to'lovlarni kechiktirilgani uchun olinadigan jarima. Daromadi 1 mlrd. pesetdan yuqori bo'lsa yirik soliq to'lovchilar hisoblanadi. Eksportni hajmi 20 mln. pesetdan yuqori bo'lgan soliq to'lovchilar eksporthyorlarni davlat reyestriga kiritiladi. Ularning ro'yxati har bir soliq boshqarmasida bo'ladi.

Mintaq davlat organlari soliqlarni kiritishda qonun asosida chegaralanganlar (masalan, jismoniy shaxslardan olinadigan soliq stavkasini 15% ko'tarish huquqiga egalar).

Ko'chmas mulk, iqtisodiy faoliyatga, transport, yerga, imoratga, qurilish ishini olib borishga, ma'muriy faoliyatni olib borish uchun soliqlarni munitsipalitetlar o'rnatadi. Mahalliy organlar har xil ijtimoiy ish, rekonstruksiya kabi ishlarga maxsus soliqlar kiritishlari ham mumkin.

Ispaniyada 13 mln.ga yaqin odamlar daromad solig'i to'laydilar. Daromad solig'i to'g'risidagi qonun 6-iyun 1991-yili qabul qilingan va 1992-yili kiritilgan o'zgarishlar bilan hozir qo'llanadi.

Soliq solinadigan bazaga quyidagilar kiradi:

- ish haqi, pensiya, ishsizlik bo'yicha nafaqa, natural daromadlar;
- kapitaldan olinadigan daromad;

- tadbirkorlik va kasbiy faoliyatdan olinadigan daromad;
- mulkning o'sishi.

Soliq solinadigan bazaga kiritilmaydi:

- kasallik va chiqish bilan bog'liq nafaqalar;
- yutuqlar va mukofotlar (davlat va mintaqa);
- qizil krest tashkil qilgan lotereyalar;
- davlat stipendiyalari.

Soliq solinadigan bazadan ijtimoiy straxovaniyaga ajratma, profsoyuz badali chiqarib tashlanadi. Lekin chiqarish soliq solinadigan bazani 5%dan va 250 ming peset absolyut summadan yuqori bo'lmashligi kerak.

Soliq to'lovchi qaramog'idagi har bir bolaga va 65 yoshdan yuqori shaxslarga bir yilga 20 ming peset xarajatgacha chiqazib tashlanadi. Bundan tashqari soliq solinadigan bazadan muhtojlarga berilgan yordam va nogironlar fondiga o'tqazilgan mablag', tadbirkorlik faoliyatiga ajratilgan mablag' va hujjatlar mavjud bo'lsa 15% dori-darmonga ajratmalar chiqarib tashlanadi.

Qo'zg'atiladigan va ko'chmas kapitaldan foydalanish natijasida olingan sof daromad ham soliqqa tortiladi (foydani taqsimlashda qatnashish, dividendlar, foizlar, renta, arendaga berishdan olingan daromad).

Sof foyda uch xil tartibda aniqlanadi:

-to'g'ridan to'g'ri baholash (daromad minus xarajat. Bu eng ko'p tarqalgan tartib;

-koeffitsiyentlar asosida baholash. Sof daromad umumiy daromaddan kelib chiqib, undan qonuniy belgilangan koeffitsiyent asosida xarajatlari chiqarib tashlanadi. Bunda aylanmani umumiy hajmi 12 dan ortiq bo'lmagan yollanma ishchi mavjud bo'lganda 5 mln pesetdan ortiq bo'lmashligi kerak. Shu bilan birga ushbu tartibda baholash uchun soliq to'lovchini roziligi kerak;

-indeks va modullar asosida baholash. Baholash yollanma ishchi soniga qarab, iste'mol qilinadigan elektroenergiya, avtotransportning soni va umumiy quvvati, o'tiriladigan joyning miqdori va boshqalarga qarab amalga oshiriladi. Hajmi davlat belgilagan darajadan yuqori bo'lmashligi kerak. Bu tartibda baholash uchun soliq to'lovchining roziligi kerak.

Soliq to'lovchi mulkining ko'payganligi olingan va sotilgan mulkning qiymatidagi farqiga qarab belgilanadi. Mulkning qiymati

o'zgargan davr hisobga olinadi. Agar mulk jismoniy shaxsning kasbiy faoliyatida ishlatilmagan bo'lsa, undan olingan daromad chiqarib tashlanadi. Bunda mulkka haqiqatda ega ekanligiga hujjat mavjud bo'lishi kerak.

Soliq solishga rezidentlar (183 kundan ortiq bo'lganlar) va hamma daromadlari bo'yicha Ispaniyada, moddiy qiziqishlari mavjud bo'lgan norezidentlar tortiladi.

Norezidentlar to'lov manbayidan 25% stavkasi bo'yicha soliqqa tortiladi. Ikki xil deklaratsiya topshiriladi: individual va oilaviy.

1978-yilgi qonun faqat oilaviy deklaratsiya bo'lishini belgilagan. Lekin 1979-yil Konstitutsiya sudi o'zgartirdi: soliqqa faqat individium, guruh individiumlari tortilmaydi deb qaror chiqardi. Shu vaqtdan boshlab qanaqa deklaratsiya berish kerakligini to'lovchining o'zi bengilaydi.

Deklaratsiya kelgusi yilning 20-iyunigacha beriladi, to'lov 2 bosqichda ham amalga oshirilishi mumkin: birinchi marta 60% soliq, qolgan 40% 5-noyabrgacha (ma'lum sharoitlarda to'lov muhlati 5 yilga keyinga surilishi) mumkin.

Daromaddan soliq hisoblanayotganda ko'chmas mulk qiymatining 2 foizi qo'shib hisoblanadi.

Daromad solig'i yakka tartibda yoki oilaviy juft bo'lib to'lanadi. Soliqqa tortilmaydigan minimumi yillik daromaddan birinchi holatda (yakka tartibda) 400 ming peset, ikkinchi holatda (er-xotin) 800 ming pesetni tashkil qiladi. Daromadning o'sib borishini hisobga olib 16 stavkali progressiv shkala joriy qilingan. Uning minimal stavkasi 20 foiz, maksimal stavkasi 56 foizni tashkil etadi. Yakka tartibda fuqaroning olgan daromadi bir yilda 9550 ming pesetdan oshganda; oilaviy juftlikning daromadi 11000 ming pesetdan oshganda eng yuqori soliq stavkasi qo'llanadi.

Ta'kidlash joizki, 16 stavkali daromad solig'i hisoblab chiqarish ancha noqulayliklar tug'dirmoqda. Shuni hisobga olib Ispaniyada daromad solig'i stavkalarini qisqartirish to'g'risida takliflar ishlab chiqilmoqda. Federal budjetga tushgan daromad solig'ining 15 foizi hududiy budjetga o'tkazib beriladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i federal budjetining daromad qismining 24,9 foizga teng.

Qo'shilgan qiymat solig'i 1986-yili Ispaniyaning Yevropa iqtisodiy hamjamiyatiga (hozir Yevropa ittifoqi) qo'shilishi

munosabati bilan kiritilgan. 1987-yili huquqiy hujjatlashtirilgan. 1993-yili qo'stilgan qiymat solig'i to'g'risidagi qonunga o'zgartishlar kiritilgan.

QQSga ichki aylanma tortiladi. Soliq solish obyektii- huquqiy va jismoniy shaxslarning hamma tadbirkorlik va kasbiy faoliyati hisoblanadi.

Bu soliq tendensiyasining keyingi yillarda o'sishi kuzatilgan. Ispaniya federal budgeti bilvosita soliqlardan ikkinchi asosiy soliq bo'lib aksiz solig'i hisoblanadi. Federal budgetning daromad qismini 13,2% tashkil qiladi. Yevropa mamlakatlari kabi aksiz solig'i etkogol ichimliklaridan, tamaki mahsulotlari, yoqilg'i, avtomobillar va boshqa ayrtin mahsulotlardan olinadi.

1995-yili QQS stavkasi 4,7 va 16 foizlardan tashkil topgan. Ular har yili iqtisodiy konyunkturaga qarab o'zgartirib turiladi. QQS ekspost qilinganda qaytariladi, aksizdan olinmaydi. Soliqning eng past stavkasi —4% birinchi navbatda zaruri mahsulotlarga qo'llanadi (non, don, sut, tuxum, meva, sabzavot, kitoblar, gazetalari, dorilar, munisipal uy-joy, nogironlar uchun mashinalar va x.k.).

7% stavka — birincha guruhga kirmaydigan oziq-ovqat, uy hayvonlari ozuqasi (yemishlik uchun), kam mulkii otilarga uy-joy va ba'zi xizmatlarga (mehmonxona, transport), tarjima qilish, teatr, sirk, kino, muzey, ko'rgazma sport tadbirlari va boshqalarga qo'llanadi. Qolgan mahsulot (ish. xizmat)larga 16,0% stavka ishlatiladi.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

maorif, ekspost, shifoxonadagi tibbiy xizmat, moliya va bank operatsiyalari, sug'urta ishi, ko'chmas mulk bilan ayrim operatsiyalar (uy-joyni arendaga berish). Agar lovar yoki xizmat QQSsiz olinisa, sotish ham QQSsiz bo'ladi (QQSDan texnik ozod qilish deb yuritiladi).

Zachyot qilish uchun hamma selyovtlar olish bo'yicha tekshiriladi (huxgalteriya xujjatlari bilan tasdiqlanishi kerak). QQS to'lov hujjatlarida alohida ko'rsatiladi, 5 mln. peseridan ortiqicha sunmaga zachyot qilinisa, hujjati tekshiruv o'tkaziladi. QQS to'g'risidagi deklaratsiya har kvartalda, kvartaldan keyingi oyni davomida topshiriladi, muhlatini buzganligi uchun shtraf 50 ming pesetini tashkil qiladi. Agar 3 oy ushlab turlisa — soliq hajmidan 10% olinadi, 6 oygacha —50% va 6 oydan yuqori —100% to'lov kvartalda bir marta amalga oshiriladi- kvartaldan keyingi oying 20-sanasida to'lanadi.

QQSni qaytarish oxirgi yillik deklaratsiya asosida 6 oy ichida amalga oshiriladi. Hamma kelishmovchiliklarni oldin soliq sudi ko'radi (bu ko'rish ma'muriy xarakterga ega). Keyinchalik oldindagi adlyatada ko'riladi.

QQS bilan bo'ladigan firibgarliklarning eng ko'p tarqalganlari quyidagilardan iborat:

-qalbaki schyovlar —haqiqiy sotish va olish bo'lmagan;

-yashirincha sotish (naqd puiga hisob-kitob qilish);

-texnik yashirish;

-huxgalteriya hujjatlarini qalbakilashirish.

QQS bo'yicha jinoyt javobgarlik belgilangan. Eng uzog'i bilan 6 yilgacha ozodlikdan mahrum qilinadi, hamda ayrim hollarda 600% jarima solish tartibi ham o'rnatilgan.

Korporatsiyalarga solinadigan soliqning soliq solinadigan bazasi quyidagilardan tashkil topadi:

-lovarlarni (xizmat) so'lishdan olinadigan foyda;

-mulkni o'sishi (kamayishi).

Soliqning o'rtacha stavkasi 35%dan iborat, kooperativlar 26% stavka bilan soliqqa tortiladi.

Dividendlarni ikki marta soliqqa tortish ham mavjud.

Investitsiyaga chegirma (skidda) beriladi: asosiy kapitalga —5%, kinosanoati uchun —25%, madaniyat sohasiga —10%. Maorif, kasbiy tayyorlash, ishchi o'rnlarni tashkil qilish (bir ishehi o'rn — 15 ming peset).

Deklaratsiya hisobot yili o'tgandan keyingi yilning i-yuliga topshiriladi. Ispaniya ikki tomonlama soliq solishini bekor qilish uchun 52 bitim tuzgan. Yangi soliqlar faqat davlat darajasida belgilanadi. Mintaqa hokimiyati soliqlarni boshqarish huquqiga ega. Ular soliq stavkalarini o'zgartiradilar va yangi mahalliy soliqlarni kiritadilar.

Mahalliy budgetlarga tushadigan soliqlar

Ko'chmas mulkka (yer uchastkasi, munisipal okrug chegarasidagi imoratlar) soling'ning soliq mahalliy budgetlarga tushadi. Mulknii baholash K'edast'r boshqarmasi tomonidan amalga oshiriladi. Stavkasi o'rtensiyatsiya qilinadi. Kadast'r boshqarmasi — davlat tarkibiga kiradi, mulkni ro'yxatga olish, baholash va qaytadan baholash bilan shug'ullanadi. Stavkasini munisipaliet boshqaradi.

Iqtisodiy faoliytdan olinadigan soliq.

Ilgari maxsus litsenziya berilib, unda ruxsat etilgan faoliyatga to'liq tavsif berilgan va har yili litsenziya uchun to'lov berilgan. Bunda katta hajmda hujjatlar yuritilib, tayyorlangan. Sodda lashtirish uchun maxsus hisob-kitob moduli kiritilgan. To'lov har yili uchun qoldirildi, lekin hisobot tuzish uchun buxgalteriya yuritish kerak bo'lmay qoldi. Soliqliq solinadigan obyekt tabiiy resurs bilan shug'ullanuvchi huquqiy va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Soliqliq hajmi faoliyatning aniq turiga bog'liq:

—munitsipal situatsion indeksni munitsipal ko'rsatkichlariga (yoki korxonani joylashgan joyiga bog'liq).

Yer uchastkalarini o'sib borayotgan qiymatiga solinadigan soliqliq. Yer uchastkasini boshqa egasiga berilganda qo'llanadi. Soliqliq solinadigan baza sifatida yer uchastkasining kadastro qiymatini sotib olingandan boshqa egasi uchun sotilganga qadar o'zgarmani hisoblanadi.

—Mexikani avtotransport vositalariga solinadigan soliqliq. Soliqliq obyekt — shu mulkka egalikni qo'lga kiritish, stavkasi mashinani turi va quvvatiga bog'liq.

—Individual xarakterga ega bo'lmagan xizmat ko'rsatish uchun soliqliq. Masalan, ablatni olib ketish, ijtimoiy xarakterga ega bo'lgan inoratni qurish. Soliqliq solish har yili vazirlik tomonidan chiqariladigan katalog asosida amalga oshiriladi.

—Maxsus soliqlar. Ularning yordamida, individual xarakterga ega bo'lgan xizmat qiymati o'rni to'ldiradi. Masalan, tratuarni asfaltlash ishlarini qiymati, yaqin joylashgan uylarda yashovchilarni o'rnatishda bo'linadi.

—Yig'im va kontributsiyalar. Munitsipalitet tomonidan xizmat uchun kompensatsiya o'mailladi, natijasida soliqliq to'lovi qo'shimcha daromad oladi. Ushbu yig'im va kontributsiyalarning ro'yxati har yili chop qilinadi.

Ispaniya 17 ta mintaqasi (region) va maxsus statusi bor ikkita territoriyadan tashkil topadi. Soliqliq huquqini aniqlashda ular uch guruhga bo'linadi.

—Baskov va Navarra yurlari soliqliq solinishda keng huquqlardan foydalanadilar. Ular har xil turdagi soliqlarni belgilash huquqiga ega. Bu soliqlar mintaqalar va mahalliy budjega ushadi.

—Iber guruh mintaqalar (shu jumladan Kataloniya), soliqliq stavkalarini o'zgartirish (boshqarqan) huquqiga ega.

—Hech qanday huquqiz.

Soliqlik sohasidagi faoliyatni chegaralovchi qonun 1993-yili qabul qilindi.

Misol tariqasida Kataloniyaning mintaqaviy budjetiga tashadigan to'lovlarni ko'ramiz.

1. Meros va hadiya tariqasida o'tadigan mulkka soliqliq, agar mulk Ispaniyada bo'lsa soliqlik rezident va norezidentlardan olinadi. Soliqlik quyidagilarga solinadi:

—hadiya yoki meros tariqasida beriladigan mulkka,

—merosxo'r olgan straxovaniya summasiga.

Soliqlik solinadigan baza qonun bo'yicha chiqarishlarni amalga oshirgandan keyin qolgan mulk va straxovaniya summasi hisoblanadi.

Agar to'g'ridan to'g'ri merosxo'r 21 yoshdan katta bo'lsa, soliqlik solinadigan bazadan 2470 ming peset chiqarib tashlanadi. Agar to'g'ridan to'g'ri merosxo'r 21 yoshgacha bo'lsa, qo'shimcha har bir past yoshiga har yili 617 ming pesetdan chiqarib tashlanadi. Lekin chiqarilgan summa 7408 ming pesetdan ko'p bo'lmastigi kerak.

Ikkinchi va uchinchi darajali merosxo'rlar soliqlik solinadigan summadan 1235 ming peset chiqarib tashlash huquqiga ega. Uzoq merosxo'rlarga chiqarib tashlash amal qilmaydi. Soliqlik solinadigan baza to'liqlik soliqliqqa tortiladi. Agar merosxo'r noqiron bo'lsa, soliqlik solinadigan summasini 7408 ming pesetga kamaytirish huquqiga ega. Soliqlik stavkasi 7,65 dan 34,0 foizgacha.

2. Mulikka va mulk huquqini berishga solinadigan soliqliq. Ushbu soliqliq to'lovchilar huquqiy shaxslar hisoblanadi. Soliqlik solinadigan obyekt arendaga berilgan, garovga qo'yilgan, sotish va olish bo'yicha bitim tuzilgan ko'chmas mulk hisoblanadi. Yuqoridagi xujjatlar notarius orqali tasdiqlangan bo'lishi kerak. Qo'zg'atiladigan mulk bo'yicha soliqlik stavkasi 4% va ko'chmas mulkka 6%.

3. Hayotni sug'urta qilishga solinadigan soliqlik.

Soliqlik har yili 0,2% stavka bo'yicha to'lanadi. Agar soliqlik solinadigan baza 17 mlt. pesetdan ko'p bo'lsa, soliqlik stavkasi 0,5% bo'ladi. Federal hukumat bilan kelishilgan holda viloyatlar boshqa mavda soliqlarni kiritish huquqiga ega.

4. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqlik. 1920-yilgacha bu favqulodda soliqlik hisoblangan. Soliqlik solinadigan baza solibning qiymati hisoblanadi. Qiymattan mulk bahosini tushirish

natijasida yuzga kelgan miqdor chiqarib tashlanadi. Tarixiy va madaniy qimmatbaho buyumlar solliqqa tortilmaydi.

Ispaniyada 183 kundan ortiq istiqomat qilgan chet el fuqarolari ham o'z mulki bo'yicha deklaratsiyani qiladi. Solliq solinmagan eng kam hajmi - 25875 ming peset hisoblanadi.

Bundan yuqori summaga solliq 0,2% stavka bilan solinadi. Agar mullukning qiymati 1656 ming pesetdan ko'p bo'lsa solliq stavkasi 2,5%ga ko'tiriladi.

Ispaniya solliq tizimida quyidagi deklaratsiyalar turi qabul qilingan:

-Ixtiyoriy deklaratsiya qilish uchun deklaratsiyalar;
-axborot deklaratsiyasi (qarzi to'g'risida xabar beradi);
-natijalar bo'yicha deklaratsiya.

Deklaratsiya faoliyat turlariga qarab, har oyda, har kvartalda va bir yilda bir marta beriladi.

Har oyda (20-sanagacha) yirik to'lovchilar va aksiz yig'imlari bo'yicha deklaratsiyani topshiradilar.

Ko'pchilik solliq to'lovchilar deklaratsiyani kvartallarining oxirgi oyidan keyingi oyinga 20-sanasigacha topshiradilar. Yillik deklaratsiyani ijnomyi shaxslar 20-iyulgacha topshiradi. 1995-yil deklaratsiyani daromad solliqi bo'yicha topshirish 30-iyungacha surtilgan.

Solliq to'lovchining talabiga binoan solliq yilning oxirigacha bo'lib to'lanishi mumkin (60% va 40%).

Ijnmomyi shaxslarning mulkiy holati va kompaniya faoliyati haqidagi deklaratsiya 25-yanvargacha topshirilishi mumkin. To'lash muddatini 6 oyga va kerak bo'lsa yana 20 kunga uzaytirib berishi mumkin. Maxsus deklaratsiyalar uchun muddat - apreil, oktabr, dekabr (to'lov -20%). Deklaratsiya pozitiv (ijobiy) qo'shimcha solliq to'lash) va negativ (salbiy qaytarishi) bo'lishi mumkin. Solliqni qaytarishi 10 kun ichida amalga oshiriladi.

Axborot deklaratsiyasi - bu deklaratsiya 0,5 mln. pesetdan yuqori daromadlari bo'yicha hamda kapital qo'yilma va ish haqi to'lash bo'yicha beriladi.

Ispaniya solliq tizimi va solliq organlarining tarkibi ham amaliyot bo'yicha ahamiyatga ega. Eng avvalo, bu nozoridirlarni to'lov manbaidagi daromadiga solliq solishni usidan nazorat qilish. 1992-yilgacha haak faizlari, dividendlar va boshqa to'lovlarni chet el

yurtlik shaxsiga o'tkazilganda solliq organi belgisi quyilishini talab qilinar edi. 1992-yil bu tarafdin bekor qilindi, lekin solliqni ushlaganlik uchun 50 dan 300% jaram solishi kiritildi.

Ispaniyada yongana hujjati tekshiruv davlat rejasi bo'lib, unda tekshiruv davrlari va kunlari belgilanadi. Qimmatqalar davlat rejasidagi tekshiruvlarning 25%gacha hajmini mustaqil o'tkazish haquqiga ega.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida bita tarmoq keskin rivojlanishida, boshqarib tarmoq - depressiyaga ushlab qoladi. Bu sharoitda nazoratni ular qayasi tarmoqdan ko'p solliq qoldirgan bo'lsa o'sha tarmoqda o'tkaziladi.

Kashlar bilan ishlash masalasida ham o'zlariga xos xususiyatlariga ega. Solliq xizmatini xodimlari ikki guruhga bo'linadi - inspektorlar va solliq agentlari. Solliq agenti o'ra maxsus bilinga ega bo'lishi kerak. Agent mutavassitlikka kamroq aloqador masalalarni ko'radi. Masalan, ayrim hollarga tegishli faktini tekshirish, ma'lumotlar to'plash, solliq to'lovchi to'g'risida ma'lumot olish uchun maxsus bitnankani to'lg'azish va h.k. Agent texnik, kuyg'or ishlari va inspektor ko'rsatmalarini bajaradi. Maxsus solliq sudi solliq solhasidagi hamraha tortishuv, kelishmovchiliklarni ko'radi. Solliq sudidan o'tib, fuqarolar sudiga murojaat qilib bo'lmaydi. Solliq inspektor hujjati tekshiruvdan keyin solliq to'lovchi hamkorlik qilganini uchun jartmani 50% kamaytirish to'g'risida yengillik beradi.

Tyarach iboratlar

Solliq etihkakasi, solliq to'lovchi, ma'lumot, identifikatsion nomer, solliq vektori, informa, programma, to'lov, muhlat.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Ispaniyada solliqni boshqarish organlarining o'ziga xos xususiyatlari.
2. To'lov va egri solliqlar tarkibi.
3. Federal, mintaga va mahalliy solliqlarning turlari.
4. Daromad solliqidan beriladigan yengilliklar.
5. Qo'shilgan qiymat solliqning o'ziga xos xususiyatlari.
6. Iqtisodiy faoliyatdan olinadigan solliq.

XIV bob. SHVETSIYANING SOLIQ TIZIMI

- 14.1. Soliq tizimining asoslari va xususiyatlari.
- 14.2. Kompaniyalar foydasiga solinadigan soliq.
- 14.3. Fuqarolardan olinadigan daromad solig'i.
- 14.4. Qo'shilgan qiymat solig'i.

14.1. Soliq tizimining asoslari va xususiyatlari

Soliq siyosati davlatda tizim tashkil qiluvchi tarkibiy qism hisoblanadi: Mazmunan har qanday mamlakatda bosqichma-bosqich hokimiyat tarkibining moliyaviy asosi hisoblanadi. Bir tomondan davlat soliq oluvchi organ sifatida jamiyatning ijtimoiy iqtisodiy talabini amalga oshiradi. Ikkinchi tomondan esa soliq solish siyosati davlat hokimiyatini hamma bosqichlarda amalga oshirish uslubi hisoblanadi. Soliq solishda hokimiyat darajasining har bir bosqichidagi farq soliq turlari va stavkalari orqali amalga oshiriladi.

Shvetsiya soliq tizimining tahlili shuni ko'rsatadiki, uning asosiy tavsifini doimiylik va oldindan bashorat qilish (bir necha yillar davomida umumiy soliq olish tartibi o'zgarishmasligidan iborat). Soliq tizimini boshqarish funksiyasi juda rivojlangan, davlatni tarkibiy-kengaytirilgan ishlab chiqarishdagi muvozanatni saqlab turishiga qaratish.

Yengillik va jarimalarga maqsadli yo'natishlar berib, ularning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni amalga oshirishga qaratish, jamiyatdagi siyosiy va ijtimoiy talablar o'zgarishiga moyillik (o'ziga qabul qilishlik), inflatsiyaga qarshi yo'naltirishni doimiyligi, pul muomalasining holatiga qarab soliq turlari va stavkalarini egiluvchanligi, soliqni «hamma sohani egallab olishi» pul, mulk, natural mulklarni soliq obyekt bo'lishligi.

Har xil darajadagi soliq munosabatlarining o'zaro bog'liqligi daromad va mulkdan tushadigan soliqlar asosan mahalliy budjetlarga qoldiriladi va markazda faqat ma'lum harajatlarga yo'naltiriladigan maxsus, maqsadli tushumlar saqlanadi.

Qator iqtisodiy va ijtimoiy dasturlarni amalga oshirganligi sababli oxirgi yillari davlat xarajatlari ko'payib ketdi va natijada soliq og'irligi oshib bordi.

1991–1993-yillarda boshigacha Shvetsiya dunyoda ichki yalpi mahsulotni davlat moliyasi orqali qayta taqsimlovchi va soliq stavkalari bo'yicha ilg'or yo'l boshchi (rahnamo) davlati hisoblangan bo'lib, mamlakatda maxsus qonun qabul qilingan edi. Bu qonunda soliq to'lovchining yillik daromadidan 100% ortiq to'g'ri soliq olish taqiqlangan edi.

Ma'lum sharoitda hamma daromad solig'ining yig'indisi va mol-dunyosidan olinadigan soliqlarning umumiy summasi ko'rsatilgan hajmdan ortib ketar edi.

Bunday qattiq qo'l soliq siyosati natijasida moddiy o'sish darajasi pasaydi, dunyo bozorida Shvetsiya tovarlarining raqobatbardoshligi tushib ketdi, investitsiya qisqarib, qator ishlab chiqarishlar mamlakattan tashqariga chiqib ketdi. Shuning uchun hukumat soliq stavkasini tushirish bo'yicha muhim tadbirlarni amalga oshirdi. Birinchi navbatda qo'shilgan qiymat solig'ini (ilgari uning stavkasi 23,5% bo'lib, dunyoda yuqori stavkalardan hisoblanar edi) va bundan keyin kompaniyalar foydasiga solinadigan soliq (uning 28% stavkasi) Yevropada eng past bo'lgan. Fuqarolarning shaxsiy daromadlariga solinadigan soliq ijtimoiy sug'urta badali sezilarli yuqori darajada saqlanib qoldi. Lekin ijtimoiy yordam va pensiya bilan ta'minlash yuqori darajada bo'lganligi uchun uning og'irligi sezilmadi. Hozirgi vaqtda budjetni soliq daromadlarining 2/3 qismini QQC va iste'mol soliqlari beradi. Taxminan 20% ini to'g'ri soliqlar va qoigan ijtimoiy sug'urta badaliga to'g'ri keladi.

Shvetsiyada investitsiyani jalb qilish uchun keng miqyosda imtiyozlar va iqtisodiy rag'batlantirish dasturi ishlab chiqildi. Soliqdan ozod rezervlarni tashkil qilish uchun korxonalar soliqning real stavkasini pasaytirish, amortizatsiya ajratmasining imtiyozli stavkalarini qo'llash, eksportga mahsulot ishlab chiqarish uchun qo'shimcha imtiyozlar berishni talab qildi. Bundan tashqari investitsiyani jalb qilish uchun maxsus rag'batlantirish tizimi ishlab chiqilgan: soliq chegirmalari, imtiyozli kreditlar, to'g'ridan to'g'ri subsidiyalar, ijtimoiy sug'urta badalini keskin pasaytirish va h.k.

Shvetsiyani soliq tizimi quyidagi soliq turlarini o'z ichiga oladi: fuqaro va kompaniyalardan olinadigan daromad solig'i, mol-dunyoga solinadigan soliq, qo'shilgan qiymat solig'i, meros va hadyaga solinadigan soliq, aksiz va gerb soliqlari (yig'imlari). Bundan tashqari

korxonalar xodimlarni ish haqidan ijtimoiy sug'urtaga badallar (soliqlar) ajratadi.

Markaziy hukumat darajasida korxonalar va fuqarolardan daromad solig'i va aksizlar olinadi. Hududlar (yerlar) hukumat organi fuqarolardan daromad solig'i va boshqa mayda soliqlarni yig'adilar.

Soliq sohasida, uni belgilash yuqori hokimiyat organi parlament hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda mahalliy organlar, ularga tegishli soliqlar bo'yicha stavkalarni o'zgartiradilar (milliy qonunchilik belgilagan chegarada).

Budjetni tuzish va soliq qonunlarini ishlab chiqish bilan Moliya vazirligi shug'ullanadi.

Soliqlarni yig'ish, soliq qonunchiligini saqlash ustidan nazorat bilan milliy soliq boshqarmasi va yerlarning soliq organlari shug'ullanadi.

Milliy soliq boshqarmasining o'zini ixtiyorida aksizlarni va chet elga o'tkaziladigan manbayida daromaddan olinadigan soliqlarni yig'ish qoldirilgan.

Yerlarning soliq organlarida daromad soliqlari, ijtimoiy sug'urta badallari va qo'shilgan qiymat soliqlarini undirish qoldirilgan.

Milliy va mahalliy daromad soliqlari bitta yagona soliq deklaratsiyasi asosida va bir xil qoida bo'yicha yig'iladi. Lekin har xil budjetlarga o'tkaziladi. Importdan olinadigan qo'shilgan qiymat solig'i, bojxona boji va yig'imlar Boshqarmasi tomonidan yig'iladi.

Milliy soliq boshqarmasi soliq qonunlarini bajarish bo'yicha umumiy ko'rsamalar beradi va uni qanday talqin qilish kerakligini tushuntiradi. Ushbu Boshqarma tarkibida ish olib boruvchi huquqiy qo'mita boshqarmasi soliq to'lovchilarning talabi asosida aniq holatlarda soliqlarni boshqarish bo'yicha oldindan xulosa (xotima) beradilar. Soliq to'lovchi ushbu xulosani olishi mumkin. Bu holatda unga va kerakli soliq organlariga xulosa majburiy bo'lib qoladi.

Agar soliq to'lovchi qabul qilmasa xulosa bo'yicha Oliy ma'muriy sudga shikoyat qilishi mumkin va oxirgi organning qarori hammaga majburiy deb hisoblanadi.

14.2. Kompaniyalar foydasiga solinadigan soliq

Kompaniyalar foydasiga solinadigan soliqqa aksioner jamiyatlar, kooperativlar va Shvetsiyada tijorat faoliyati yurituvchi chet el

kompaniyalari tortiladi. Soliqqa tortish 1947-yilgi milliy daromad solig'i to'g'risidagi qonun va keyingi kiritilgan o'zgarishlar asosida boshqariladi. Keyingi eng muhim o'zgarish 1990-yili Daromad solig'iga o'zgartishlar kiritish to'g'risidagi qonun hisoblanadi.

1947-yilgi kompaniyalar to'g'risidagi qonunga binoan, ular faqat aksioner kompaniya shaklida tashkil qilinishlari va o'zlarining tavsifi bo'yicha taxminan Amerika kompaniyalariga o'xshash bo'lishlari kerak edi. Bir vaqtning o'zida qonunda ko'rsatilishicha, ularning ish yuritishlari va hisobotlari yirik korxonalar uchun va mayda, o'rtacha korxonalar uchun har xil bo'lishligi belgilangan edi.

Aktivi 35 mln. kron va xodimlar soni 200 kishidan ortiq yoki fond birjasida listingga ega bo'lgan korxonalar yirik kompaniya hisoblanadi. Aksioner kompaniyalar uchun kapitalning eng kam hajmi 50 ming kronni tashkil qilishi kerak va bu holatda kompaniya bitta mulkdorga ega bo'lishi kerak. Hamma kompaniyalar patent va ro'yxatga olish Boshqarmasida ro'yxatdan o'tishlari kerak va undan keyin Boshqarmani tashkil qilish to'g'risidagi hujjatlarga kiritilgan o'zgarishlardan xabardor qilib, direktorlar kengashining tarkibi, kompaniya nomidan hujjatlarga qo'l qo'yadiganlar va rasmiy auditorlar to'g'risida ma'lumot beradilar.

Boshqarmada saqlanadigan ushbu hujjatlarni hammasi keng jamoatchilikka tanishish uchun ijozat etiladi.

Yillik hisobotlar va kompaniyaga taalluqli muhim ma'lumotlar umummillat darajasida ro'znomalarda chop qilinishi kerak.

Savdo sheriklari patent va ro'yxatga olish Boshqarmasida huquqiy shaxs hisoblanib, hisobga olinsalar ham foydaga solinadigan soliqqa tortilmaydilar, ularning daromadi soliq solish nuqtayi nazaridan o'rtoqlik qatnashuvchilari o'rtasida taqsimlangan hisoblanadi (tashkiliy hujjatlarda belgilangan qismlarda) va faqat qatnashayotgan daromadi sifatida daromad solig'iga tortiladi. Kompaniyalar uchun hisobot Qoidasi 1976-yilgi buxgalteriya uchyoti to'g'risidagi qonunda belgilangan. Har yili kompaniya hisoboti o'z ichiga boshqarma hisobotini, hisobot belansini foyda va zararlar hisob raqamini va moliya hisobotiga izoh berish (tushuntirish), kompaniyaning moliyaviy holatiga xulosalarni oladi. Moliya hisoboti auditor tomonidan tekshirilgan va uning xulosasi yozilgan bo'lishi kerak.

Auditorlar ikkita kategoriyaga bo'linadilar:

1. Vakil (vakolatli) auditorlar. Ular vakillar institutiga birlashgan bo'ladilar va yirik kompaniyalarni tekshirish huquqiga egalar.

2. Litsenziya berilgan auditorlar. Ular yirik kompaniyalardan tashqari har qanday korxonani tekshirishlari mumkin.

Bundan tashqari auditorlik amaliyoti bilan maxsus bilimga ega bo'lgan va dong'i chiqqan boshqa shaxslar ham shug'ullanishi mumkin. Lekin ularning faoliyatlari kichik kompaniyalar va korxonalar bilan chegaralanib qoladi.

Auditorlar ma'lum yoki chegaralanmagan muhlatlarga kompaniya aksionerlari majlisi tomonidan tayinlanadi va faqat aksionerlar majlisi qarori bilan almashtiriladi (yoki auditorni o'zining iltimosiga ko'ra).

Rezident kompaniyalar foydaga solinadigan soliqqa Shvetsiyada va undan tashqarida olgan daromadlari bo'yicha tortiladilar. Odatda Shvetsiya qonunlari asosida ro'yxatga olingan va munosib reyestrga (ro'yxatga) kiritilgan kompaniyalar rezident hisoblanadi.

Qolgan hamma kompaniyalar Shvetsiyaning norezidentlari deb ataladi. Shuni ko'rsatib o'tish kerakki, Shvetsiya o'zining hamma asosiy savdo sheriklari bilan soliq bitimi tuzgan va ular bilan aloqada tortishuvlar yuzaga kelsa, ko'rsatilgan bitimlar asosida hal qiladilar.

Norezident kompaniyalarni faqat Shvetsiyadagi manbalardan olingan daromadlari, Shvetsiyadagi mol-mulknii qaytadan sotishdan olingan daromad va Shvetsiya hududida doimiy ishchan muassasalari orqali bajarilgan faoliyati natijasida olingan daromadlar soliqqa tortiladi.

Doimiy ishchan muassasalar orqali amalga oshirilgan faoliyat natijasida olingan daromad odatdagi tartibda soliqqa tortiladi. Bunda doimiy ishchan muassasalar soliqqa tortish nuqtayi nazaridan alohida korxonalar hisoblanadi va o'zining foydasini hisoblab boshqa Shvetsiya kompaniyalari kabi soliq deklaratsiyasini topshirishlari kerak. Royalti shaklida daromad oladigan chet el firmalari Shvetsiya hududida faoliyat olib borgan hisoblanadi va soliq deklaratsiyasini topshirib, foydaga solinadigan soliqni odatdagi tartibda to'lashlari kerak.

Chet elga o'tkazishda dividendlar manbasida olinadigan soliqqa tortiladi. Lekin bu soliq foizdan olingan daromadlar o'tkazilganda olinmaydi.

Kompaniya – foydaga solinadigan soliqni to'lovchilar uchun soliq solinadigan baza kompaniyani moliya hisobotida ko'rsatilgan sof daromad (foyda) asosida aniqlanadi.

Shu bilan bir qatorda oxirgi natija, soliq qonunchiligida ko'rsatilgan o'zgartishlarni kiritish bilan hisoblanadi. Bir tomondan hisobot foyda solig'idan ozod qilingan ayrim daromad turlari chiqazib tashlanadi (masalan, qiz kompaniyalardan olingan dividendlar) va boshqa tomondan xarajatlar va chiqarishlarga ayrim chegaralash va limitlar qo'llanadi. Soliq solinadigan foydani hisoblash asosi kompaniyaning tushumi hisoblanadi. Keyin tushumdan daromadni olish uchun qilingan normal va asoslangan xarajatlar chiqazib tashlanadi.

Bular birinchi navbatda yollangan xodimlarga berilgan ish haqi va ishlab chiqarish (tijorat) faoliyati jarayonida sarflangan material va xomashyolar hisoblanadi. Ish haqi va shunga o'xshash to'lovlar xarajatlarga to'liq hajmda olib boriladi. Ularga to'langan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar (ijtimoiy sug'urtaga ajratish) to'liq qo'shiladi. Ishlab chiqarish jarayonida iste'mol qilingan xom ashyo va materiallar tannarxga birin-ketin FIFO uslubida olib boriladi.

Kompaniyani tashkil qilish va ro'yxatdan o'tkazish xarajatlari, kompaniyani birinchi yilgi xarajatariga olib boriladi. Bunda gerb solig'i va kompaniyani ro'yxatga olish uchun undiriladigan majburiy yig'imlar chiqazib tashlanadi.

Huquqiy xizmat ko'rsatish uchun qilingan xarajatlar faqat tijorat faoliyatini olib borish bilan bog'liq bo'isagina umumiy xarajatga o'tkaziladi. Lekin soliq organlari bilan bo'lgan tortishuvlardagi xarajatlar yuqoridagi xarajatlarga o'tkazilmaydi.

Odatda hech qanday chegaralashsiz, to'liq hajmda to'langan foizlar va royalti xarajatlarga o'tkazib beriladi (faqat o'zaro bog'liq bo'lgan kompaniyalar haqida gap yuritilmaganda).

Ishlab chiqarish va tijorat faoliyatida, foydalanilgan mashina va uskunalar hamda imorat va inshootlar qiymati harajatga amortizatsiya orqali olib boriladi.

Aktivlarni amortizatsiya qilinadigan baza qiymati yoki sotib olish bahosi (shu bilan bog'liq xarajalar qo'shilgan holda transport xarajati, o'rnatish va sozlash xarajati, bojxona yig'imi, bojlar va boshqalar), yoki ishlab chiqarish vositalari korxonaning o'zida tayyorlangan bo'lsa tayyorlash bahosida olinadi, mashina va uskunalarini (transport vositalarini qo'shgan holda) amortizatsiyasi esa

ikki xil usulda hisoblanishi mumkin: bir tekis to'g'ri liniyalik amortizatsiya yoki kamayib boruvchi qoidiq usulini qo'llanilgan davrda.

Bundan tashqari 3 yildan kam muddatda foydali qo'llaniladigan va qiymati 2000 krongdan kam (yirik kompaniyalarda 10000 krongacha) bo'lgan aktivlar, olingan yilning o'zida xarajatlarga o'tkaziladi. Bir tekis amortizatsiya uslubida hisobot balansida ko'rsatilgan aktivlarning qiymati asos qilib olinadi va undan har yili 20% o'tkazilib boriladi. Kamayib (pasayib) boruvchi qoidiq uslubida, aktivlarni balans qiymatidan hisobot yilgacha bo'lgan amortizatsiyasi chiqazib tashlanadi va qoidiq summadan har yili 25% o'tkaziladi.

Kompaniya joriy yilga hamma aktivlari uchun bitta amortizatsiya uslubini qo'llashi mumkin. Kompaniya tanlangan uslub bilan bir qatorda (masalan, kutilmagan ravishda yalpi daromad pasayib ketganida), amortizatsiyaning hisoblangan summasini pasaytirib, tejalgan summani kelgusi yillari foydalanishi mumkin.

Imorat va inshootlar bir maromdagi amortizatsiya uslubi yordamida amortizatsiyalashadi. Ishlab chiqarish imorati va maxsus zarur keltiruvchi ishlab chiqarishida (kimyo sanoati va h.k.) foydalanilgan uchun imoratda har yilgi stavka 4 va 5% ni tashkil qiladi, fuqarolarga taalluqli imoratlar bo'yicha normal amortizatsiya stavkasi bir yilga 2% tashkil qiladi.

Yer uchastkalari amortizatsiya qilinmaydi. Lekin yer holatini yaxshilash, yo'llarni o'tkazish va h.k. xarajatlar bir yilga 5% hajmda amortizatsiyaga o'tkaziladi.

Nomoddiy aktivlar-patentlar, savdo markalari va boshqalar faqat boshqa shaxslardan olingan bo'lsa va daromad olish maqsadida foydalanilgan bo'lsa amortizatsiya qilinishi mumkin.

Amortizatsiyani hisoblash tartibi bu holatda hani mashina va uskunalarni amortizatsiya qilish tartibida olib boriladi.

Xodimlarni notijorat maqsadlar uchun vakillik, o'yin-kulgi (sayr tomosha) va dam olish xarajatlari ma'lum sharoitda va limitlar chegarasida xarajatlarga olib boriladi.

Hayr-ehson va muhtojlarga yordam berish va shunga o'xshashlarga maxsus me'yorlar belgilangan.

Oxirgi yillari soliqlardan ozod qilingan rezervlar muhim darajada chegaralanmoqda. Bu davlatni oxirgi siyosatlar bilan bog'liq. Davlat

sekin-asta soliq stavkasini tushirib, yengilliklarni chegaralab bormoqda.

Qarzlarni qaytarib olish mutloq mumkin bo'lmasa va ularni fors-major sharoitlari bo'yicha olish imkoniyati bo'lmasa, ularni qaytarib bo'lmas yo'qotishlarga o'tkazib yuboriladi.

Kompaniyani tijorat faoliyati asosida to'langan soliqlar (jarima, jazolar summasidan tashqari) xarajatlarga to'liq hajmda qo'shiladi. Agar chet el daromadi Shvetsiyada soliqqa tortiladigan bo'lsa, chet el daromad solig'i xarajatlarga o'tkaziladi, yoki soliq krediti hisobida olinadi.

Kompaniyani ayrim daromadlari foydaga solinadigan soliqqa tortilmaydi va shu sababli soliq solinadigan bazalarga ham qo'shilmaydi. Bunday daromadlarga, masalan, kompaniyadan olinadigan va soliq to'lovchiga 25% va undan ortiq beriladigan dividendlar kiradi.

Kompaniya soliq to'lovchilarga beradigan dividendi foydani taqsimlash hisoblanadi. Lekin 1979-yil 1-yanvardan keyin chiqarilgan aksiyalar bo'yicha maxsus yengillik – ularning 10% gacha summasi yil xarajatiga to'langan yili o'tkaziladi.

Kompaniyani tijorat faoliyati natijasida olgan zararni, soliq maqsadida, keyingi yillarda hisobga olish uchun o'tkaziladi. Bu vaziyatda muhtal chegaralanmaydi. Lekin kompaniya imkoniyat boricha tezroq hisobdan chiqarishga harakat qiladi. Zararni o'tgan yillarga olib borishga ruxsat berilmaydi.

Kompaniya tugatilganda yoki shunga o'xshash boshqa holatda reyestrda (ro'yxatdan) chiqarilganda, ungacha yuzaga kelgan zarar o'z-o'zidan yo'qoladi va qabul qiladigan (qabul qilish huquqli) kompaniyasiga o'tkazilmaydi.

O'zaro bog'liq kompaniyalar uchun maxsus qoida bo'lib, uning asosida soliq xizmati kompaniyalarni soliq majburiyatlarini bozor bahosidan kelib chiqib, qaytadan hisoblaydilar.

Bu tartib faqat ichki firma baholari ko'rsatilgan bazadan keskin farq qilgan holda qo'llanadi.

Shvetsiyadagi chet el kompaniyalarining bo'limlari soliqqa tortish tartibi bo'yicha doimiy ishchan muassasalar holatiga tushadi va ularning soliqqa jalb qilish tartibi mahalliy tarmoqlanish natijasida hosil bo'lgan sho'ba kompaniyalarnikiga o'xshagan bo'ladi.

Foydaga solinadigan soliq bo'yicha hisobot davri yil hisoblanadi. Hisobot yilini boshlanishi 1-yanvar, 1-may, 1-iyul yoki 1-sentabr

bo'lishi mumkin. Hisobot yilini o'zgartirish faqat soliq organlarini ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Yangi kompaniyalar uchun birinchi hisobot davri kompaniyani tugatilganda, oxirgi hisobot davri uzaytirilishi mumkin, lekin davr 18 oydan oshmasligi kerak.

Soliq deklaratsiyasi hisobot davri tamom bo'lgandan keyin 6 oydan oshmagan muddatda topshirilishi kerak. Soliq to'lovchi, undan olinadigan soliq summasini hisoblamaydi. Uning deklaratsiyada bergan ma'lumotlariga qarab, soliq organi soliq summasini hisoblab chiqadi.

Hisob-kitob natijasiga qaramay, kompaniyalar oldingi yilgi soliq hisobidan kelib chiqib, butun hisobot davrida avans to'lovlarini amalga oshirishlari kerak.

Avans to'lovlar - 18-yanvar, 18-mart, 18-may, 18-iyul, 18-sentabr va 18-noyabrda amalga oshiriladi.

Soliq organlari deklaratsiya topshirilgandan keyin 6-7 oy mobaynida soliqning oxirgi hisob-kitobini qilib, soliq to'lovchiga jo'natadi. Agar zaruriyat bo'lsa, talabnoma olingandan keyin 2-3 oy ichida yetishmagan soliq summasi to'lanishi kerak. Agar ortiqcha to'langan bo'lsa soliq majburiyatidan ortiqcha berilgan avans kompaniya tomonidan qaytarilib olinishi mumkin, yoki joriy avans to'lovlari hisobiga o'tkazib yuboriladi.

Soliq organlari vaqt-vaqti bilan kompaniyalar o'zlarining soliq majburiyatlarini bajarganliklarini tekshirib turadi. Lekin doimiylik faqat 5 yilda bir marta tekshiriladigan yirik kompaniyalarga taalluqli hisoblanadi. Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun bo'yicha hisobga olish va hisobot hujjatlari 10 yildan kam bo'lmagan muddatda saqlanishi mumkin. Soliq qonunchiligi soliqqa taalluqli hujjatlarni eng kamida 6 yil saqlashni talab qiladi.

Foydaga solinadigan soliq stavkasi 28% ni tashkil etadi. Bundan tashqari kompaniyalar chet elga dividendlarni o'tkazganlarida, ularning umumiy summasidan 30% stavka bilan soliqni ushlaydilar (harakatdagi soliq kelishuvlarini sharti bo'yicha standart stavkalar 10-15% gacha yoki nolgacha tushirilishi mumkin).

Soliq deklaratsiyasi kompaniya vaqtini o'tkazib topshirilganida 1000 dan 4000 krongacha jarima solinishi mumkin.

Avans to'lovlarni 2 haftagacha vaqtida o'tkazmagan bo'lsalar 2% hajmida to'lov summasidan jarima olinadi, agar 2 oydan ortiq ushlanib qolinsa 4%dan 6% gacha jarima olinadi.

Keyinchalik jarima qo'llash davom etadi va har bir oyga 1,0% dan to'planib boradi.

Soliq to'lovchilar soliq organlarini qarori ustidan yuqori soliq organlariga yoki yer sudiga shikoyat qilishlari mumkin. Apellyatsiya tariqasida ikkala tomon apellyatsiya va yuqori apellyatsiya sudiga murojaat qilishlari mumkin.

14.3. Fuqarolardan olinadigan daromad solig'i

Fuqarolarning daromadini soliqqa tortish 1928-yilgi munitsipal daromad solig'i to'g'risidagi qonun va 1947-yilgi milliy daromad solig'i to'g'risidagi qonun va keyingi o'zgartishlar va qo'shimchilar bilan boshqariladi. Ushbu qonunlarga binoan Shvetsiya rezidenti Shvetsiya va ularni tashqarida hamma manbalardan olinadigan hamma daromatlari bo'yicha soliqqa tortiladilar. Norezidentlar faqat Shvetsiyada olgan daromatlari bo'yicha soliqqa tortiladilar: yollanib ishlashdan olingan daromad, doimiy muassasalari orqali Shvetsiyada amalga oshirgan faoliyatidan olingan daromad, Shvetsiyada joylashgan ko'chmas mulkdan olingan daromad.

Rezidentlar munitsipal daromad solig'ini, yollanib ishlashdan olgan daromatlari va tijorat faoliyatidan olingan daromadlaridan to'laydilar. Agar shu daromadlarning umumiy summasi bir yilga 200 ming kronadan oshib ketsa, milliy daromad solig'ini qo'shib to'laydilar. Ular milliy daromad solig'ini o'zlarining kapitalidan olingan daromadlaridan ham to'laydilar (foizlar, dividendlar, mol-mulkni qaytadan sotishdan olingan daromad, aksiyalar va h.k.)

Norezidentlar tijorat faoliyatidan olgan daromatlari bo'yicha munitsipal daromad solig'i va qolgan daromatlari bo'yicha milliy daromad solig'ini to'laydilar.

Soliq solish maqsadida Shvetsiya rezidentlari quyidagi shaxslar hisoblanadi: a) Shvetsiya hududida doimiy yashab turganlar; b) Shvetsiyada odatdagi yashash joyiga ega bo'lganlar; d) Shvetsiyada muhim iqtisodiy va oilaviy aloqasi bo'lganlar.

Birinchi mezonga asosan, jismoniy shaxs doim Shvetsiyada yashash sharti bajarilishi kerak.

Ikkinchi mezonning mazmuni, jismoniy shaxs ma'lum vaqtini chet mamlakat (mamlakatlar)da o'tkazganligini ko'rsatadi. Bu mezon bo'yicha shaxs Shvetsiya hududida 6 va undan ko'proq oylar davomida (uzluksiz holda) yashab tursa Shvetsiyani rezidenti bo'lib har yili yana hisobga olinadi.

Uchinchi mezon shunday holatda qo'llanadiki, shaxs oldin doimiy yashovchi sifatida Shvetsiyaning rezidenti bo'lgan va keyin ayrim sabablarga ko'ra chet elda ma'lum vaqt o'tkazishga majbur bo'lgan sharoitda qo'llaniladi. Bunday shaxs Shvetsiyaning rezidenti hisoblanadi, u yerda oilasi, doimiy uyi bo'lgan holda va muhim iqtisodiy faoliyat olib borgan vaziyatda foydalaniladi.

Soliq solish nuqtayi nazaridan yuqoridagi mezonlarga va shartlarga mos kelmaydigan shaxslar norezident hisoblanadi. Norezidentlarni soliqqa tortish qator qonunlar bilan belgilangan (1991-yili qabul qilingan norezidentlarga qo'llanadigan milliy daromad solig'i to'g'risidagi qonun, sportsmen va ijodiy kasb egalaridan olinadigan soliq to'g'risidagi qonun).

Qonunda yakka soliqqa tortish va oila a'zolari yakka tartibda o'zlarining soliq majburiyatlari bo'yicha hisobot beradilar, agar mustaqil daromad manbayiga ega bo'lsalar balog'atga yetmagan bolalar ham hisobot berishi kerak.

Jismoniy shaxslarning soliq solinadigan daromadi quyidagi daromadlar bo'yicha hisoblanadi: yollanma ishdan olingan daromad, tijorat faoliyatidan olingan daromad va kapitaldan olingan daromad.

Yollanma ishdan olingan daromad faqat ish haqi yoki mukofotni o'z ichiga olib qolmay, har xil natura to'ldirishlar, yengilliklarni ham inobatga oladi (kompaniya hisobidan avtomobil olish, ovqatlanish va h.k.) shu bilan bir qatorda Shvetsiya firmalari tomonidan taklif qilingan xorijiy mutaxassislar va olimlar, uy joy uchun berilgan to'ldirish, bolalarni o'qitish uchun berilgan mablag'lar bo'yicha soliqdan ozod qilinadilar. Chet elda yollanma ish bajarayotgan Shvetsiya rezidentlari, bu daromadlar bo'yicha Shvetsiyada ozod qilinadilar. Lekin shunday asosda bu daromadlar kelib chiqqan mamlakatda mahalliy soliqqa tortilishi kerak.

Yollanma ishchilar o'zlarning ish haqisining bir qismini ish bilan bog'liq bo'lgan qisman xarajatlarni qoplash uchun soliq olinadigan summadan chiqarib tashlaydilar. Birinchi navbatda bunga ishga borish

va qaytish xarajati va ba'zi boshqa xarajatlarni qoplash (to'ldirish) uchun to'langan mablag'lar.

Bunday chiqarishlarning umumiy chegarasi bir yilga 5000 kronni tashkil qiladi. Soliq solishdan safar xarajatlarni qoplash uchun berilgan to'ldirishlar ham chiqarib tashlanadi.

T i j o r a t faoliyatidan olingan daromad kompaniyalarni foydasiga solinadigan soliq tartibida hisoblanadi. Daromad olish bilan bog'liq bo'lgan xarajalar umumiy xarajatga olib boriladi va soliq solinadigan daromadni kamaytiradi.

Tijorat maqsadida foydalanilgan aktivlar va mulklardan soliq xizmati tomonidan kompaniya va korxonalariga belgilangan me'yorlar asosida amortizatsiya hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda ko'chmas (alohida uy yoki yashaydigan imorat) mulkni 50% ortiq foydali maydoni mulk egasi yoki uning oilasi tomonidan yashash uchun ishlatilsa soliqdan ozod qilinadi.

Kapitaldan olinadigan daromad o'z tarkibiga har xil kapital qo'yilmalardan olingan foyda, aksiyalarni olish va sotish va lotereyalardan olinadigan daromadlarni oladi. Zararlar va kapital bilan amalga oshiriladigan jarayonlarni xarajati soliq solinadigan bazani kamaytirishga olib keladi.

Yollanma ishdan va tijorat faoliyati bilan shug'ullanib olgan daromadi bo'yicha jismoniy shaxs yakka tartibda eng kamida 11000 kron bo'lgan chegirma olishi mumkin (hamma shaxslar uchun haqiqiy soliq solinmaydigan minimum) va eng yuqori hajmda 20000 kron (bir yilga 200 ming kron dan ko'p daromad olganda). Xususiy pensiya, sug'urta-kompaniyasi polislari bo'yicha beriladigan badallarga chegirmaning maxsus turi belgilangan.

Ish bo'yicha operatsiyalar natijasida olingan zararlar soliq solinadigan daromadni kamaytirishga olib borilishi mumkin. Lekin bu holatda quyidagi chegaralash tartibini saqlash talab qilinadi: faol tijorat faoliyatidan olingan zarar, faqat shu sohadan olingan daromadga taalluqli bo'ladi. Kapital bilan bo'ladigan operatsiyalardan olingan zarar (aksiyalar, boshqa aktivlar bo'yicha) faqat shu faoliyatdan olingan daromadga o'tkaziladi. Bunda umumiy summasi bo'yicha emas, har bir operatsiya turi bo'yicha alohida hisoblanadi.

Munitsipal daromad solig'ining stavkasi hududlar bo'yicha farq qiladi, odatda 31% ni tashkil qiladi.

Milliy daromad solig'i yollanma ishdan va tijorat faoliyatidan olingan daromadlardan ularning hajmi yil hisobida 229 ming krongdan ortiq bo'lsa, ortiqcha daromaddan 25% olinadi. Kapitaldan olingan daromad 30% stavka bilan soliqqa tortiladi (daromadning hamma turlariga taalluqli).

Shvetsiyada ish haqi yoki pensiya oluvchi norezidentlar milliy soliqni qat'iy belgilangan 25% hajmda to'laydilar.

Tijorat faoliyatidan olingan daromaddan esa yuqorida ko'rsatilgan stavkada munitsipal soliq to'laydilar.

Agar ushbu daromadlarning umumiy summasi bir yilga 200 ming krongdan ko'p bo'lsa, ortiqcha summasidan qo'shimcha 20% stavka bilan milliy soliq olinadi. Chet ellik sportsmenlar (...) va ijodiy kasb bilan shug'ullanuvchi shaxslar Shvetsiyada daromad olgan bo'lsalar, ular stavkasi 15% bo'lgan maxsus soliqqa tortiladilar. Agar norezidentlar Shvetsiyada kapitaldan daromad olsalar va bu daromad Shvetsiyadagi soliq solishga to'g'ri kelsa, ushbu daromadlar uchun 30% li stavka qo'llanadi. Bunda yengillik beradigan norezidentlar uchun shaxsiy chegirma qo'llanmaydi. Soliq to'lovchilarga hisobot yili kalendar (taqvim) yili bo'lib, 31-dekabrda tugaydi. Soliq deklaratsiyasini topshirish hisobot yilidan keyingi yilni 15-fevraligacha belgilangan. Yollanma ishdan daromad oladigan shaxslar deklaratsiyani soddalashtirilgan shaklda tuzadilar.

Tijorat faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslarga deklaratsiya topshirish muddati 31-martgacha uzaytirilgan.

Shvetsiyada yollanma ishdan daromad va pensiya oladigan norezidentlar soliq deklaratsiyasi topshirish majburiyatidan ozod qilinganlar. Ish haqidan olinadigan soliq yollovchi tomonidan ushtiladi va budjetga xodim hisobiga o'tkaziladi.

Hisob-kitob yilning oxirida taqdim qilingan soliq deklaratsiyasi asosida qilinadi va shunga qarab kelgusida qo'shimcha soliq olinadi yoki qaytarilib beriladi.

Soliq deklaratsiyasini topshirishning kechiktirilgani uchun 500dan 2000 krongacha jarima olinadi. Jarima jazolari daromadni yashirganda yoki belgilangan yengillik va chegimalardan noto'g'ri foydalanilganda ham qo'llanadi.

Soliq organlarining qarori ustidan shikoyat qilish tartibi kompaniya va korxonalariga belgilangan tartibdan farqi yo'q.

Ijtimoiy sug'urta to'lovlari yo'llovchi tomonidan ish haqiga nisbatan ajratma (ularni keyinchalik soliq solinadigan foydani aniqlashda xarajatlarga olib boradi) hisoblash vaqtida amalga oshiriladi. Bu to'lovlarning hajmi xodimga berilgan hamma to'lovlarni 33% ni tashkil qiladi.

O'zining hisobiga ishlaydigan shaxslar, ijtimoiy sug'urta badalini mustaqil to'laydi va ular uchun badalning hajmi 31,25% ularning sof daromadidan hisoblanadi. Ayrim holatlar uchun (masalan, pensiya yoshidagi shaxs yollanib ishlaganda) ijtimoiy sug'urta o'rni haqiga solinadigan maxsus soliq olinadi. Soliqning stavkasi umumiy olingan ish haqidagi 21,39% hajmda belgilangan. Bundan tashqari 1993-yil 1-yanvardan ham tadbirkorlar, ham yollanma xodimlar kasallikdan sug'urta qilish badalini 3,95%dan olingan ish haqi summasidan to'laydilar.

Shvetsiya korxonalarida chet ellik xodimlar ishlaganda ham to'lovni berish ko'zda tutilgan. Shu bilan bir qatorda Shvetsiya qator davlatlar bilan ijtimoiy sug'urta bo'yicha maxsus bitimlar tuzgan va davlatlardan kelgan fuqarolarning holati shu bitimlar asosida yechiladi. Masalan, Buyuk Britaniya, AQSH, Kanada va Skandinaviya davlatlari fuqarolari Shvetsiyada bir yildan kam muddatda ishlagan bo'lsalar ijtimoiy sug'urta to'lovidan ozod qilinadilar. Ko'pchilik Yevropa davlatlari va Turkiya fuqarolariga yengillik muddati 2 yil va Fransiya, Isroil va Marokash davlatlari fuqarolariga 3 yil belgilangan.

14.4. Qo'shilgan qiymat solig'i

Shvetsiya hududida tijorat maqsadida hamma tovarlar va xizmatlarni sotish qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladi. Kompaniya, korxonalar va xususiy shaxslar yuqoridagi sotishlarni amalga oshirganlarida QQSni o'zlarining baholariga qo'shishlari kerak va QQS to'lovchisi sifatida ro'yxatdan o'tishlari zarur. Bir yilga aylantirish 200 ming kronadan kam bo'lgan korxonalar va xususiy shaxslar ro'yxatdan o'tishdan ozod qilinadilar. Lekin hisoblangan QQS summasini daromad solig'i bo'yicha berilgan deklaratsiyada ko'rsatishlari zarur.

Chet el fuqarolari Shvetsiyada ishchan muassasalari bo'lsa va u orqali soliq solinadigan jarayonni amalga oshirilsa, yoki Shvetsiya hududida xizmat ko'rsatilganda, yoki Shvetsiya hududida joylashgan

omborxonalardan tovarlarni sotganida chet el kompaniyalari va fuqarolari QQS to'lovchisi sifatida ro'yxatdan o'tishlari kerak.

Import QQSga tortiladi va eksport QQSdan ozod qilinadi. Soliq sotilgan tovar va xizmat bilan inveys hujjatida ko'rsatilishi kerak.

QQSni hisoblash bazasi tovar va xizmatlarni, ularga hisoblagan hamma soliqlar va yig'irmalar qo'shilgan qo'shilgan bahosi hisoblanadi. Soliq to'lovchilar chiqib ketayotgan QQS bilan kirib kelayotgan QQSlar summasining farqi to'laydilar. Ayrim tovarlar bo'yicha kirib kelayotgan QQSni hisobga olish bekor qilingan. Ularning ichida, masalan, avtomobil, vino va qattiq spirtli ichimliklar bor. Odatda QQS uchun hisobot davri 2 oy hisoblanadi.

QQS bo'yicha deklaratsiya hisobot davri tugaganidan keyin 35 kun chegarasida topshirilishi kerak. Yirik aylanmaga ega bo'lgan korxonalar uchun hisobot davri 1 oy belgilangan. Deklaratsiyani topshirishni kechiktirganlardan 100 kron: jarima olinadi. QQS ni kamaytirish ham jarima bilan jazolanadi. Jarima kamaytirilgan summa 20% tashkil qiladi (kamaytgan soliq summasini to'lagandan keyin jarima olinadi).

QQSni standart stavkasi 25% ga barobar. Pasaytirilgan stavka 12% bo'lib, uni ozuq-ovqat tovarlariga, mehmonxona va restoranlar xizmatiga va jamoat transporti korxonalariga qo'llanadi.

QQSdan bank va moliya xizmatlari, sug'urta, sog'liqni saqlash xizmati, maorif, konsert faoliyati, kino ishlab chiqarish, radio, televideniye, pochta xizmatlari ozod qilingan.

Eksportga tovar yetkazib beruvchilar QQSni olingan mahsulot va xizmatlar bahosidagi summasini o'miga to'ldirish (qaytarib berish) mablag'ini oladilar. Chet el turistlari Shvetsiyada sotib olingan tovarlar bo'yicha qaytarib beriladigan QQS summasini chegara punktlarida joylashgan maxsus agentlikdan oladilar (naqd pul yoki naqd pulsiz, hisob raqamidan o'tkazish yo'li bilan).

Boshqa soliqlar

Merus va badiyaga solinadigan soliqni Shvetsiya rezidentlari Shvetsiyada joylashgan yoki uning tashqiridagi mulkni bergan vaqda to'laydilar. Norezidentlar faqat Shvetsiyada joylashgan mulkdan to'laydilar. Shvetsiya fuqarolari mamlakatidan chiqib ketgan bo'lsalar ham merus va badiyaga solinadigan soliq bo'yicha ko'chib ketgandan keyin 10 yil davomida rezident hisoblanadilar.

Soliq stavkasi (10 dan 30%gacha) progressiya tarzida oshib boradi va uning hajmi o'tkaziladigan mulkning qiymati va badiya qiyladigan bilan benefitslar (mulkni oluvchi)ning qarindoshlik darajasiga bog'liq. Badiya sifatida har yili soliqsiz 10000 kronigacha mulk berilishi mumkin.

Mulkni tirik qolgan er-xotin va bolalarga merosga o'tkazishi ham tez-tez soliqdan ozod qilinadi.

Maxsus daromad solig'i kompaniyalar uchun hayotni sug'urta qilish va pensiya fondi uchun belgilangan. Soliqqa shu tashkilotlarning ko'chmas mulkka va qiymatbaho qog'ozlarga qo'yilmalardan olingan daromadi tortiladi.

Soliq stavkasi 10% ni tashkil qiladi.

Shvetsiya rezidentlari hayotni sug'urta qilish to'g'risida chet el kompaniyalari bilan shartnoma tuzishi bilan, shartnoma asosida sug'urta mukofotini o'tkazishda uning summasidan 15% li daromad solig'i to'lashlari kerak. Xususiy mulkka tegishli ko'chmas mulk obyektlari (ishlab chiqarish va tijorat ko'chmas mulkidan tashqari) ko'chmas mulkka solinadigan soliqqa tortiladi. Soliq solinadigan baza obyektning kadastr qiymati hisoblanadi (odatda uning bozor qiymati 75% ni tashkil qiladi). Soliq stavkasi shaxsiy uylar uchun 1,7% va yashash uylaridagi kvartiralar uchun - 2,5% belgilangan.

Gerb solig'i va yig'irmalar ushbu to'lov har xil bitim va jarayonlarni ro'yxatga olishda yig'iladi. Ko'chmas mulkni sotish va olishda gerb yig'irni 1,5- 3,0%, korxonaga birinchi marta aksiz chiqarganda 2% va h.k. olinadi.

Aksizlar tarkibida asosiy o'rinni imaki, spirtli ichimliklar va benzina solinadigan aksizlar egallaydi. Bundan tashqari muhim daromadlarning energiya quvvatini uzatadigan, reklama va o'yin bizneslariga solinadigan soliqlar olib keladi. Soliq sohasida xalqaro hamkorlikda Shvetsiya dunyoda asosiy yetakchi o'rinni egallaydi. Shvetsiya keng miqdodagi umumiy soliq bitimlaridan tashqari meros va badiyaga solinadigan soliq bo'yicha ko'p davlatlar bilan soliq bitimlariga ega (qo'shni mamlakatlari Daniya, Finlyandiya, Norvegiya va Islandiya bilan maxsus ko'p tomonlama konvensiya tuzilgan). Qator davlatlar bilan Shvetsiya dengiz va havo yo'llarida yuk tashishdan olinadigan daromadni boshqarish bitimi va ijtimoiy sug'urtadan boshqarish bitimlariga ega.

Shvetsiya budjetining yirik daromadlaridan biri ijtimoiy to'lovlar hisoblanadi. Ijtimoiy to'lovlar asosan ish haqi fondiga nisbatan ajratmadan iborat.

Ijtimoiy muammolarni yechishga nisbatan iqtisodiy muammolarni yechishda davlat budjet resurslarini qayta taqsimlashda kamroq faollik ko'rsatishi, davlat haqiqatda ham ijtimoiy sohaga nisbatan iqtisodiy sohaga kam e'tibor beradi deb bo'lmaydi.

Iqtisodiy jarayonlarni boshqarishda asosiy rol yangiliklar tizimi va imtiyozlarga to'g'ri keladi va ular huquqiy shaxslar uchun birinchi navbada kapitalni qaysi sohaga ajratishlari uchun yo'l ko'rsatib beradi. Iqtisodiy yangiliklarni tavsif belgilari shundan iboratki, ular iqtisodiy konyunkturaning doimiy o'zgarib turishi bilan bog'liq. Shuning uchun ham ularni aniq obyektlarga qo'llashda nisbiy qisqa muddatli ekanligi bilan ajralib turadi.

Uzoq muddatli reja bo'yicha yangiliklarning umumiy doimiy yo'nalishlari deb, tarmoqlar, hududlar, ilmiy texnika rivojlanishi va hokazolarni tushunish mumkin. Yangiliklar ma'lum maqsadga va ma'lum muhlatga beriladi. Muhlat o'tgandan keyin, uni uzaytiriladi, pasaytiriladi yoki vazifa bajarilganda bekor qilinadi.

O'tgan asrning yetmishinchi yillari xo'jalik yuritishni tashkilot shakllari - aksioner jamiyatlardan tadbirkorlikni boshqa shakllariga o'zgartirilgandan keyin soliq qonunchiligida ham ular hisobga olindi. Saksoninchi yillar qabul qilingan qonunlar xo'jalik subyektlarini ishlab chiqarishni yangilashga iqtisodiy rag'barlantirdi.

Kapital qo'yilma umumiy zaxirasining qonuni, modernizatsiya qilishni maxsus fondi to'g'risida qonun, yangilash schyotiga badallar berish qonuni va boshqalar shular qatoriga kiradi.

Shvetsiyalik aksioner jamiyatlar va ba'zi huquqiy shaxslar, masalan, sof daromadni hisoblashda kapital qo'yilmani umumiy fondiga 50% belgilangan yillik daromaddan (budjetga soliq to'lashdan oldin) ajratma olishlari mumkin.

Qonun bo'yicha fond mablag'idan foydalanish tartibi ham o'rnatilgan.

Fond mablag'idan foydalanishga ruxsat beriladi. Shunday muhlatga va shunday sharti bilanki bozordagi holat va boshqa holatlar shuni talab qilsa. Ruxsat berish sharti bo'lishi mumkin qachonki davlat sanoat mahkamasi belgilab bergan tartibda korxonalar tomonidan qurilish va kapital ishlar olib borilsa. Kapital qo'yilmani umumiy

fondlardan foydalanish to'g'risidagi hukumatni o'tish qarori kiritgan aniqlik (maqsad va muhlat) inobatga olinadi. Oxirgi yillari muhim hisoblanadi, tarmoqlar (o'rmonchilik va qishloq xo'jaligiga qo'yilmalar tog' ishlari) hudud va ekologiya muammolari.

Kapital qo'yilmaning umumiy fondini tashkil qilish va foydalanishning texnik tomoni ham katta qiziqirish uyg'otadi. Fondni tuzishga ahd qilgan korxonalar kerakli summani Davlat bankidagi foizsiz schyotga o'tqazadi. Schyotdan pul mablag'ini davlat sanoat mahkamasi xabaroma bergandan keyin olinadi. Xabarnomasida foydalanishga ruxsat berilganligi, uni olish va bankni berish kunlari ko'rsatilgan bo'ladi.

Qonun bo'yicha fondning mablag'i faqat haqiqiy xarajat amalga oshirilgandan keyin olinadi.

Belgilangan yengillikni berish davlat nazorati va soliq to'lovchini kapital qo'yilma fondini xarajat qilishda qattiq javobgarligi asosida olib boriladi. Fond ruxsatsiz foydalanilsa, foydalanilgan summa soliq solinadigan bazani ko'paytiradi va yana bu baza 20% ko'paytiriladi. Agar mablag' qonun asosida sarflansa, xarajat qilingan summaning hammasi soliqdan ozod qilinadi.

Badallar to'g'risidagi qonunlarda vaqtincha foyda scheti (1980 yil), kapital qo'yilmaning maxsus schyoti (1982-yil) va yangilash schyoti (1984-yil)lariga Shveysiya aksioner jamiyatlari, iqtisodiy birlashmalar va amonat banklari mablag'ni davlat bankidagi foizsiz schetlarga o'tkazishlari kerak. Foydalar schyotiga-25% kapital qo'yilmani maxsus schetiga-20% va yangilash schetiga-10% taqsimlashdan oldingi yillik daromaddan o'tkazadilar. Agar korxonalar ko'rsatilgan badallarni to'lashdan bosh tortsa, to'lanmagan summaga 100% qo'shib, soliq solinadigan daromad hisoblanadi.

Ko'rsatilgan fondlarni tashkil qilish majburiy harakterga ega va korxonalar badal to'lashdan bosh tortish o'rniqa kapital qo'yilmaga mablag' ajratishi foydali hisoblanadi. Agar badal to'lanmasa uning ustidan olinadigan 100% soliq sifatida budjetga olinadi va davlat tomonidan boshqa kanallar bo'yicha belgilangan maqsadlarga sarflanadi.

Iqtisodiy muammolarni yechishda davlat asosiy tayanch sifatida huquqiy shaxslarni olishiga qaramay, jismoniy shaxslarni soliqqa tortishda ham bu usuldan foydalanadi.

Davlat jismoniy shaxslarni tijorat faoliyatida ishchanlik faolligini oshirish va bu bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarni rag'batlantiradi.

Shvetsiyada foydani soliqqa tortishdan ozod qiladigan boshqa yengilliklar ham mavjud.

Lekin bu, ko'p korxonalar uchun yengillik emas, foydani hukumat belgilagan maqsadlarga yuborish majburiyati hisoblanadi.

Sotsial to'lovlar haqidagi qonunga binoan to'lovlar ish beruvchilar, hamda ish haqiga tenglashtirilgan daromad manbayiga ega bo'lgan sug'urta obyektlari tomonidan beriladi.

To'lovga asos sifatida yil davomida ish beruvchi tomonidan to'langan ish haqi yoki natira mukofotlar (xodimlarga uy-joy, avtomobil, oziq-ovqat va boshqalarni berish) va ayrim xizmatlarni bajarganligi uchun beriladigan mukofotlar olinadi. Ish beruvchi, masalan, har yili kasallikning sug'urtasi (10,1%) yoshini hisobga olgan pensiya (9,45%) va boshqalarni beradi.

Shuni ko'rsatish kerakki, ijtimoiy ajratmalar «umumiy tushumlarga» aralashib ketmaydi va ular qonunda belgilangan aniq maqsadlarga yuboriladi. Bu mablag'larni boshqa maqsadlarga sarflash imkoniyati yo'q.

Qonunlar qabul qilingandan keyin, uni amalga oshirish davlat soliq organlari tomonidan bajariladi. Faqat shu organ, sharoitni hisobga olgan holda ayrim aniqliklar kiritishi mumkin.

Tayanch iboralar

Vakil, auditor, muassasa, royalti, kompaniyalar, daromad, tizim, iqtisod, qiymat.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Shvetsiyada XX asming oxirida soliq tizimining iqtisodiy va ijtimoiy turmushga ta'siri.
2. Maxsus daromad solig'i qaysi holatda to'lanadi?
3. Chet ellik fuqarolar Shvetsiyada bir yildan kam ishlasalar ijtimoiy straxovaniya to'lovidan necha yilgacha ozod qilinadilar?
4. Shvetsiya boshqa mamlakatlar bilan soliq sohasida qanday bitimlarga ega?

XV bob. MISR ARAB RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI

15.1. Misr Arab Respublikasi soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari.

15.2. Sotishdan olinadigan soliq.

15.3. Yuridik shaxslar to'laydigan foydaga solinadigan soliq.

15.4. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.

15.5. Misrda mahalliy soliqlar va yig'imlar.

15.1. Misr Arab Respublikasi soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari

Misr qadimiy madaniyati rivojlangan davlat hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda dunyoda birinchilar qatorida soliqlardan foydalananglar. Dehqonlar (fellaxlar) asosan davlatniki hisoblangan yerlarni merosga o'tkazuvchi ijaraga oluvchilar hisoblangan. Dehqonlar (shaharlik hunarmandlar bilan birgalikda) yer o'lponi (solig'i) to'laganlar. Qo'shimcha ravishda aholidan jon boshiga solinadigan o'lpon (soliq) ham undirilgan. Yuqoridagilar bilan bir qatorda ma'muriy soliq ham yig'ilgan.

Bundan tashqari doimiy ravishda qo'shimcha ("favqulodda") o'lponi ham undirilgan. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, bizning eramizni boshida ham solq turlari kam bo'lmagan.

Misr Arab Respublikasi Afrikaning shimoli-sharqida joylashgan, hududi 1,0 mln.kv. kilometrdan, aholisi 70,0 mln. kishidan iborat. Ishga yaroqli aholisi 18,5 mln. kishini va ishsizlik 9,3 foizni tashkil etadi.

Davlat budjetining 60 foizi soliqlardan va 40 foizi boshqa tushumlardan tushadi. 2002-yil soliqlardan 69,1 mlrd. funt va boshqa tushumlardan 25,0 mlrd. funt tushgan. Mamlakatda soliqlar bilan to'rtta asosiy boshqarma shug'ullanadi: Umumdavlat soliqlari, savdodan soliq, bojxona va mulkdan to'lanadigan soliqlar boshqarmalari.

Misrda budjet kamomadi 2005-2006-yili IYAM 9,2%ni tashkil qiladi. Davlat budjetining asosiy daromadi Suvaysh kanalidan o'tadigan kemalardan olingan boj va undan keyin neftni qazib olish, turizmdan tushadi.

Misrda qonunchilik islom, ingliz, fransuz aralash huquqchiligiga asoslangan.

Misr korxonalarining faoliyati har xil qonunlar bilan boshqariladi. Bu korporatsiya, investitsiya, yangi jamiyatlar va boshqalar to'g'risidagi qonunlar. Chet el investori har xil tashkiliy-huquqiy korxonalar tashkil qilishi mumkin:

- xususiy tadbirkor;
- aksioner jamiyat;
- chegaralangan javobgarlikka asoslangan yopiq aksioner jamiyati;
- chet el kompaniyasining filiali.

Xususiy tadbirkor Misrda ruxsat etilgan har qanday biznesda ishtirok etishi mumkin. Ular bank, sug'urta va fondlar faoliyati bilan shug'ullanmaydilar. Bu shakldagi korxonalar faqat ozod zonalarda tashkil qilinishi mumkin.

Aksioner jamiyatlar ochiq va yopiq bo'lishi mumkin. Mismi savdo reyestridan o'tkazmasdan oldin ochiq va yopiq kompaniyalar 10% kapitalini misr bankida deponentga qo'yishlari kerak. Ochiq kompaniya o'zining aksiyasini ochiq obunaga chiqarish va birjada aksiyasini sotish huquqiga ega. Yopiq kompaniyalarda obuna yopiq tarzda amalga oshiriladi, birjada aksiyasi sotilmaydi.

Kompaniyalarni tashkil qiluvchilar soni eng kamida 3 ta va ko'pi bilan nechta bo'lishi chegaralanmagan. Chet el elliklar kompaniya aksiyasini 100% egallash huquqiga egalar. Faqat nomi yozilgan aksiyalarni bir xil qiymatda, eng kamida LE5 va LE1000 dan oshmagan qiymatda chiqaradilar. Kompaniya kuzatuv kengashining a'zolari eng kamida LE5000 aksiyaga ega bo'lishlari kerak.

Kompaniya chiqarilgan kapitalning 5% hajmida rezerv fond tuzishi va saqlashi majburiydir. Chet el kompaniyalari Misrda filial ochishlari mumkin. Filiallar huxgalteriya hisobi olib borishlari kerak va har yili soliq deklaratsiyasi topshiradilar.

Misrda soliq shartli ikki guruhga bo'linadi: to'g'ri soliqlar, egr soliqlar.

Birinchisi o'z tarkibiga huquqiy va jismoniy shaxslarning daromad va foydalarini soliqqa tortishni o'z ichiga oladi. Ikkinchisi tovarlar, xizmat va moliyaviy natijalarga egr soliq solishdan iborat. Misr hukumati asosan egr soliqqa suyanadi.

15.2. Sotishdan olinadigan soliq

Bu soliq 1991-yilgi qonun asosida kiritilgan va 2001-yili uni qo'llashning yangi bosqichlari belgilangan.

Umumiy sotishdan olinadigan soliq Misr hududida sotiladigan va ko'rsatilgan xizmat qiymati ustiga qo'shish asosida aniqlanadi. Uning stavkasi 0 dan 30% gacha bo'ladi. O'zining mazmuni, Misrda qo'llash xususiyatlari bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'iga o'xshaydi.

Hozirgi vaqtda Misrda amaldagi soliq tizimida qo'shilgan qiymat solig'i olinishi ko'rsatilmagan.

Umumiy sotishdan olinadigan soliq Misrda kompaniyalarning foydasiga solinadigan soliq, jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq qatorida umumdavlat solig'i hisoblanadi. Rossiya Federatsiyasida esa sotishdan olinadigan soliq hududlar solig'i tarkibiga kiradi.

Tovar ishlab chiqaruvchilar, import bilan shug'ullanuvchilar, xizmat ko'rsatish bo'yicha pudratchilar soliq to'lovchilar hisoblanadi. Keyingi yillar ular qatoriga ulgurji sotuvchilar va chakana sotuvchilar ham kiritildi. Soliq savdoga nisbatan qo'llanishi bilan chakana baho osha boshladi. Diplomatika vakillari bu soliqdan ozod qilinganlar.

Sotishga solinadigan soliq ko'p toifa tovarlarga va ma'lum turdagi xizmatlarga (turizm, telekommunikatsiya, ko'ngil ochish tadbirlari) qo'llaniladi. Shu jumladan sotish maqsadida import orqali keltirilgan tovarlarga ham qo'llaniladi.

Soliq stavkasi tovarlarga 10% dan (umumiy daraja) ma'lum tovarlarga 50% ga ham boradi. Xizmatlarga qo'llaniladigan soliq stavkasi 5%dan 10% gacha o'zgaradi.

15.3. Yuridik shaxslar to'laydigan foydaga solinadigan soliq

Misrda yuridik shaxslarni soliqqa tortish tartibi qo'shma korxonalar, mas'uliyatli cheklangan jamiyatlar, yopiq aksiyadorlik jamiyatlari, chet el korxonalari, chet el korxonalari filiallariga (agar filialning asosiy ofisi chet elda joylashgan bo'lsa) nisbatan qo'llaniladi.

Kapitalni sotishdan kelgan foyda oddiy foyda sifatida soliqqa tortiladi. Rezident korxonalarining chet el manbalaridan olgan dividendlari 32 foiz stavka bo'yicha soliqqa tortiladi, lekin ularning chet elda to'lagan soliqlari hisobga olinadi (chegiriladi).

Misr fond birjasida ro'yxatga olingan qimmatli qog'ozlardan olingan foizlar soliقدan ozod qilingan. Korxonalar zarar ko'rsa, shu ko'rgan zarari keyingi yilda olingan foydasidan chegirib qolinadi va soliqqa tortilmaydi. Misr soliq qonunchiligi bo'yicha sheriklik jamiyatlari soliقدan ozod qilingan. Sheriklik jamiyatlarining har bir a'zosi alohida jamiyatning umumiy foydasidagi hissasiga qarab soliqqa tortiladi.

Foydadan soliq olinganda hamma xo'jalik xarajatlari daromaddan chiqazib tashlanadi (ularga amortizatsiya, foizlar, bojlar, umid qilib bo'lmaydigan, shubhalik qarzarlar, arenda to'lovi, direktorlarni gonorari, adliya xarajatlari, uzoq yillik xizmati uchun to'lov, sotsial sug'urtaga ajratma va boshqalar kiradi. Xarajatlar kelgusi davr foydasiga besh yilgacha muhlatga olib borilishi mumkin.

Uglevodorodlarni qazib olishni soliqqa tortish.

Alohida bu soliqlar bo'yicha qonun yo'q, umumiy soliq qonunlaridan foydalaniladi. Shuni aytish kerakki, Misrda daromad, foyda solig'i bo'yicha qonun mavjud, qolgan soliqlar shu qonunlar bilan boshqariladi.

Gaz qazib oluvchi Misr kompaniyalari soliqni 40% stavka bilan foydalaridan to'laydilar. Neft va neft mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar 40,55% stavka bilan to'laydilar. Mahsulot ishlab chiqaruvchi kompaniya, uni eksport qilishdan ham foyda olsa, stavka 32% hajmida qo'llanadi.

Uglevodorodlarni ishlab chiqaruvchi kompaniyalarga imtiyozlar ham beriladi.

Neft va gazni ishlab chiqarish boshlangandan keyingi birinchi moliya yilidan boshlab imtiyozlar beriladi. Foydadan to'laydigan soliقدan 5 yilga ozod qilinadi. Agar kompaniya «Yangi Sanoat zonasida» yoki yangi o'zlashtirilayotgan hududlarda joylashgan bo'lsa, 10 yilga ozod qilinadi.

Qohiradan tashqari hududlarda, loyihalarni amalga oshiruvchi kompaniyalar 20 yilga ozod qilinadi. Neft va gaz qazish sohasida investitsiya loyihalarini amalga oshiruvchi kompaniyalar qarz va garov bo'yicha shartnomalarni ro'yxatga olish yig'imi, notarial (gerb) yig'imlaridan ozod qilinadilar.

Misrda ko'chmas mulkni soliqqa tortish.

Yer va undagi imoratlar (yashash uylari)dan foydalanish natijasida olgan foydalari soliqqa tortiladi.

Qishloq xo'jalik yerlaridan foydalanishdan olingan foydadan olinadigan soliq yer solig'i stavkasi (14%) bo'yicha hisoblanib, bunda aniq yer uchastkasidan foydalanishdagi xarajatlarni 20%ni chegirib tashlangandan keyin aniqlanadi.

Imoratdan olinadigan foydadan soliqni har yilgi imorat renta qiymatining 10% stavkasini hisobga olgan holda imoratni ishlatib turish uchun ketgan xarajatni (20%)ni chiqazib tashlash asosida belgilanadi.

Misr arab respublikasida suv obyektlari, o'rmon fondi, hayvonot dunyosi fondi va suv – biologik resurslaridan foydalanganlik uchun soliq olish ko'rilmagan.

Lekin suv obyektlaridan foydalanish qoidasini buzsalar va atrof muhitni iflos qilsalar, katta hajmda jarima to'laydilar (300 ming misr futi) yoki ozodlikdan mahrum qilinadilar (20 yilgacha). Lekin Misr arab Respublikasida ekologiya solig'i kiritilmagan.

Investitsiya qonuniga binoan chet el investorlari quyidagi faoliyatlar bo'yicha soliq va ma'muriy imtiyozlar oladilar:

- hosili past va tashlandiq yerlarni o'zlashtirish, melioratsiyalash;
- chorvachilik, uy parrandalarini va baliqlarni ko'paytirish;

- yer osti boyliklarini sanoat usulida qazish;

- turistik biznesni rivojlantirish, mehmonxona, pansionatlarni ishlatib turish;

- sovitish mexanizmiga ega bo'lgan transportda mahsulotlarni furgonda tashish;

- issiqlikni saqlashni ta'minlovchi imoratlarda qishloq xo'jalik mahsulotlarini, sanoat va oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash;

- aviatransportda jo'natish va u bilan bog'liq bo'lgan xizmatlar;

- dengizda yuk tashish;

- ichimlik suvi bilan ta'minlashni qo'shgan holda infratuzilmani tashkil qilish;

- tavakkalchilik bilan bog'liq bo'lgan korxonaga kapitaliga qo'yilgan mablag'lar va boshqalar.

Ikki tomonlama soliq solishdan ozod bo'lish uchun Misr Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Hindiston, Jazoir, AQSH, Rossiya, Yaponiya va h.k. 38 davlat bilan shartnoma tuzgan. Sulh tuzilganda Misr foizdan daromad va royalti soliqqa tortishni bekor qilishni talab qiladi. Chunki ularda dividendga solinadigan soliq yo'q.

Misrda korporatsiya foydasiga solinadigan soliq pasaytirilyapti.

Birinchi iyul 2005-yildan Misrda yangi kodeks asosida soliq stavkasi pasaytirilib, 20% olib kelindi. Eski tartib bo'yicha sanoat va eksport kompaniyalari soliqni 22% stavka bilan va juda ko'p boshqa kompaniyalar 40% stavka bilan to'laganlar.

Yangi soliq kodeksi fond birjasiga qilingan investitsiyadan olingan foydadan, aksionerlarga berilgan dividendlar, banklar bergan va obligatsiyadan olingan foizlar bo'yicha imtiyozlarni saqlab qoldi.

Ochiq savdo zonasidagi va sanoat zonasidagi kompaniyalar uchun berilayotgan hozirgi imtiyozlar bekor qilinadi. Hech bo'lmasa bu tartib yangi kompaniyalarga qo'llanadi.

15.4. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

Bir nechta jismoniy shaxs birlashib, sheriklik korxonalarini tashkil etishlari mumkin. Ushbu korxonalar yuridik shaxs emas, balki jismoniy shaxs deb qaraladi. Sheriklik korxonaning har bir a'zosi o'zi olgan daromadlari to'g'risida deklaratsiya topshiradi va soliq to'laydi.

Soliq qonuniga asosan jismoniy shaxslar quyidagi keltirilgan beshta manbadan olgan daromadlari uchun har yili soliq stavkalari asosida soliq to'laydilar:

1) harakatlanuvchi kapitaldan olingan daromadlar. Uning stavkasi kishi daromadidan 32 foiz, to'lov manbayida ushlab qolinadi. U asosan foizlarga (depozitdan olgan foizlardan tashqari), manbasi chet elda bo'lgan dividendlar (chet el soliqlari to'langanidan keyin), aksiyadorlik jamiyati kuzatuv kengashi a'zolarining gonorarlari va xizmatlari uchun gonorarlarga nisbatan qo'llaniladi;

2) ko'chmas kapitaldan olingan daromadlar. Ulardan soliq 20 foizdan 48 foizgacha stavkada undiriladi. Soliq solish obyektini yer va ko'chmas mulkdan kelgan sof daromaddir;

3) tijorat va sanoat daromadlari. Soliq 20 foizdan 48 foizgacha bo'lgan tabaqalashgan stavkada undiriladi. Soliq solish obyektini bo'lib korporatsiya solig'i solinmaydigan korxonalarining sof tijorat ishlab chiqarish foydasi hisoblanadi;

4) kasb mahorati gonorarlari. Stavkasi 20 foizdan 48 foizgacha. Soliq solish obyektini bo'lib mustaqil kasb egalari (yuristlar, muhandislar, buxgalterlar va hokazolar) sof gonorarlari hisoblanadi;

5) mehnat haqi. Mamlakat ichida yoki mamlakat tashqarisida to'langan ish haqi soliq obyekt bo'lib hisoblanadi. Soliqqa tortilgan ish haqiga chet ellik ekspertlarga beriladigan oilaviy chegirmalardan tashqari hamma daromadlar kiritiladi. Soliq stavkasi progressiv bo'lib, sof daromadning 50000 funtigacha 20 foiz, qolgan qismidan 32 foiz miqdorida soliq undiriladi.

Misrda oxirgi yillari soliq stavkalari tushirilmoqda.

Foyda solig'ini eng yuqori stavkasi hozir 20% belgilanmoqda.

Har bir soliq guruhi orasidagi pog'ona o'sdi. Bir yilga jismoniy shaxsning daromadi 5000dan 20000 misr funtini tashkil qilsa (\$862 va \$3448) foydaga solinadigan soliq 10% ni tashkil qiladi. Agar daromad 20000 dan 40000 gacha bo'lsa 15% va 40000 ortiq daromad bo'lsa 20% gacha foydaga solinadigan soliq olinadi. Moliya vazirining fikricha soliq imtiyozlari bir yilga 3,5–3,6 mlrd. funtni tashkil qilsa, uning o'zini iqtisodiy faollikni oshirish hisobiga qoplash mumkin.

Shunday qilib, Misrda oxirgi yillari huquqiy va jismoniy shaxslardan olinayotgan asosiy soliqlarning stavkalari pasaytirilayapti. Natijada ularning daromadi ko'payib, investitsiyaga katta e'tibor berilishiga olib kelmoqda.

15.5. Misrda mahalliy soliqlar va yig'imlar

Misrda quyidagi soliqlar ham mavjud:

Real mulk solig'i. Ijara haqiga juda ko'p omillar ta'sir qiladi: markazga uzoq yoki yaqinligi, uning mebel bilan jihozlanganligi, yo'lga yaqin yoki uzoqligi.

Tamg'a yig'imi. Uning obyekt bo'lib ko'p turdagi hujjatlar, kafolat xatlari, turli bank hujjatlari, ro'yxatga olinmagan qimmatli qog'ozlar harakati, lizing va boshqalar hisoblanadi. Masalan, kompaniya tashkil qilinayotganda 150–300 funt miqdorida, u tijorat faoliyati ro'yxatiga olinganida esa 15 funt miqdorida tamg'a yig'imi olinadi. ■

Meros va hadya solig'i. Ushbu soliq meros va hadyalardan 3 foizdan 15 foizgacha bo'lgan stavkada undiriladi. 10000 funtgacha bo'lgan meros soliqqa tortilmaydi. Ushbu soliq obyekt bo'lib chet ellik fuqarolarning ko'chmas va harakatlanuvchi mulklari bo'lishi mumkin. Norezidentlar esa faqat Misrda joylashgan ko'chmas mulklaridan soliq to'laydilar.

Yillik soliqqa tortiladigan daromadi 18000 misr funtidan oshgan jismoniy va yuridik shaxslar 2 foiz miqdorida rivojlantirish yig'imi to'laydilar.

1991-yilda "Tijorat solig'i to'g'risida" qonun qabul qilingan. Ushbu qonun ko'p turdagi tovarlar va ayrim turdagi xizmatlarga (asosan turizm, telekommunikatsiya xizmatlari va ko'ngil ochar xizmatlarga) nisbatan qo'llaniladi. Xorijdan tijorat maqsadlarida import qilinadigan tovarlar ham soliq solish obyekti bo'ladi. Uning stavkasi 10 foizdan (asosiy stavka) 50 foizgacha (ayrim turdagi tovarlar uchun). Soliq tovar va xizmatlarning bahosiga qo'shiladi va iste'molchilar tomonidan savdo joyining o'zida to'lanadi. Tijorat korxonasi esa soliqni soliq idoralariga o'tkazib beradi.

Chet eldagi manbalardan daromad olgan soliq to'lovchi o'zining xorijda to'lagan soliqlari to'g'risidagi ma'lumotnomani ilova qilib, xorijda to'langan soliqlarni chegirib, Misr qonunlari bo'yicha hisoblangan soliq summasi o'rtasidagi farqni to'lashi mumkin.

Misrda soliq tizimini takomillashtirish bo'yicha ishlar muntazam olib borilmoqda.

Masalan, Misrda 2004-yili turistik faoliyat uchun yangi soliq turi kiritildi. Hukumat vakillarining fikricha bu soliqni kiritish mamlakat iqtisodiga salbiy ta'sir ko'rsatmadi va Misrda dam oladigan chet elliklarning sonini kamaytirmadi. Soliqni kiritish bilan turistlarga xizmat ko'rsatish bahosi ko'tarildi. Masalan, mehmonxona, restoran, avia uchishlar bahosi oldingi yilga nisbatan 5-10 foizga oshdi. Ilgari Misrga uchib keluvchi chet ellik 40 Misr funtini to'lsa, endilikda 50 funt to'laydi.

Misrda uylanish (nikoh) solig'i kiritish masalasi ham ko'tarilayapti. Agar amalga oshsa, shariat adliyasi uylanish kontraktini tuzganlarida 3 ming Misr funtini (\$500) yig'im sifatida to'laydilar.

Hozirgi vaqtda uylanish kontraktini tuzganda faqat 50 funt (\$6,5) gerb yig'im to'laydilar.

Tayanch iboralar

Tijorat solig'i, Fellaxlar, meros, ijara, dehqon, bir misr funti, sotishdan olinadigan soliq, yuridik shaxslar to'laydigan foyda, mahalliy soliqlar.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Qadimiy Misrda qanday soliq turlari bo'lgan?
2. Misrda qanday soliqlarni kiritish rejalashtirilgan?
3. Foydaga solinadigan soliqni qaysi turdagi korxonalar to'laydi?
4. Foydaga solinadigan soliq obyektlari.
5. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'iga tortiladigan daromadlarning manbalari.
6. Misrda qanday organlar mulk solig'ini boshqaradi?
7. Sotishdan olingan soliqning qo'shilgan qiymat solig'iga o'xshash xususiyatlari.

XVI bob. ROSSIYANING SOLIQ SOLISH TIZIMI

- 16.1. Soliq tizimining asoslari.
- 16.2. Federal soliqlar.
- 16.3. Mahalliy soliqlar.

16.1. Soliq tizimining asoslari

Rossiyaning soliq tizimi uch darajadagi soliqlarni o'z ichiga oladi: federal, respublika va mahalliy. Bu o'z navbatida federativ davlatlarning soliq tizimiga to'g'ri keladi. Rivojlangan mamlakatlarning soliq tizimi uzoq yillar davomida amaliyotda sinaldi va ilmiy jihatdan asoslandi. Ular soliq tizimlarini isloh qildilar, federal, yuridik va mahalliy soliqlarning bir-biriga bo'lgan mutanosibligini aniqladilar, to'g'ri va egr soliqlarning mukammal darajalarini belgiladilar.

Rossiyada XX asrda, soliq tizimi umuman bo'lmaydigan davlat qurilmasini topish muammosi bilan shug'ullandilar.

G'arb davlatlarida A.Laffer konsepsiyasiga binoan soliq og'irligini kamaytirishga harakat qilindi, Rossiyada esa budjetga foydadan ajratma to'lovi 90% gacha yetib bordi. G'arbiy davlatlarda soliq orqali iqtisodning davlat boshqaruvi amalga oshirildi, unga iqtisodiy uslublar bilan istalgan yo'nalishi berildi, Rossiyada esa bu ma'muriy uslub yordamida bajarildi.

Rossiyada bir necha o'n yillar davomida tovar-pul munosabatlarining roli inobatga olinmadi. Moliyani roli bilan hisoblashmaslik 80–90-yillarda moliya inqiroziga olib keldi va pul muomalasini izidan chiqishiga sabab bo'ldi.

Hamma zamonlarda moliya davlat iqtisodi holatini aniqlovchi ko'rsatkich sifatida xizmat qilib keldi. Asosan yuqorida ko'rsatilgan davrda moliya mamlakatning xo'jalik turmushidagi salbiy va noto'g'ri yo'nalishlarni to'liq va obyektiv ifodalab berdi. Ular quyidagilardan iborat edi: ishlab chiqarish tarkibini ratsional emasligi, uning past samaradorligi, yuridik, tarmoqlar va tarmoqlararo disproporsiyaligi (nomutanosibligi), moddiy ishlab chiqarish sohasida mehnat unumdorligi pastligi, ilmiy-texnika rivojlanishida orqada qolishlik, kapital qo'yilmadan past moliyaviy foyda olish, iste'mol bozorida balansni yo'qligi va ularning natijasida – davlat xarajatlarini

daromadlaridan oshib ketishi, inflatsion jarayonlarning o'sib borishi va umumiy budjet defitsiti rivojlanishi yuzaga keldi.

Rossiya Federatsiyasida korxonalar, tashkilot va jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning uch darajali tizimi kiritilgan.

Birinchi daraja – Rossiyaning federal soliqlari. Ular mamlakatni hamma hududlarida harakat qiladi, umumrossiya qonunlari asosida boshqariladi va federal budjetni daromad qismining asosini tashkil qiladi. Bu soliqlar daromadni asosiy manbalari bo'lgani uchun, ularning hisobiga federatsiya subyektlarining budjetlari va mahalliy budjetlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlab beradi.

Rossiyaning bozor iqtisodiyoti davrida harakat qilgan hamma soliqlardan (ular 30 dan 150 gacha bo'lgan), eng muhimlari beshta: qo'shilgan qiymat solig'i, foydaga solinadigan soliq, aksizlar, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, yer osti boyliklari va tabiiy resurslardan olinadigan to'lovlar. Ular budjetni hamma darajalarining taxminan 70% soliq tushumini ta'minlab beradi.

Qolgan soliq va to'lovlarni kiritish yoki yo'qotish mumkin, undan federal darajada asosan sezilarli o'zgarish bo'lmaydi.

Rossiyaning umumdavlat budjeti asosan soliqlar hisobiga tashkil topgan. Soliqsiz daromadlar salmog'i juda ham past. Soliqlar tarkibida yetakchilik rolni egri soliqlar o'ynaydi. To'g'ri soliqlar ulushi deyarli sezilari darajada emas.

Rossiyada asosan G'arbiy mamlakatlarda harakat qilayotgan soliqlar qo'llaniladi, lekin ularning umumiy daromadga tutgan o'rni muhim darajada farq qiladi.

G'arbiy mamlakatlarda, Rossiyaga nisbatan jismoniy shaxslar ko'proq soliq to'laydilar. Chunki nisbatan, xususiy mulkdorchilik keng rivojlangan, aholining moddiy turmushi yaxshi va aholisi yuqori soliq madaniyatiga ega. Ularda daromad solig'ini to'lash birinchi navbatda amalga oshiriladigan fuqarolik majburiyati hisoblanadi, uni bajarish qattiq nazorat qilinadi va bajarmaslik jamiyat tomonidan qoralanadi va jazolanadi.

Shuni aytish kerakki, daromad solig'i asosan progressiv shkalaga (pog'onaga) asoslangan (boylar nisbatan ko'proq, kambag'allar kamroq to'laydilar) va aholi daromadlarini tenglashtirishga xizmat qiladi. Rossiya Federatsiyasida boshqa davlatlarga o'xshash ko'proq daromadli manbalar federal budjetiga to'planadi.

Federal daromadlariga quyidagi to'lovlar kiradi:

- qo'shilgan qiymat solig'i;
- korxonalar va tashkilotlarning foydasiga solinadigan soliq;
- aksizlar;
- jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- bojxona boji.

Keltirilgan beshta soliqlar davlatning moliya bazasini tashkil qiladi.

Ikkinchi daraja - Rossiya Federatsiyasi tarkibidagi respublikalar solig'i va o'lka, viloyat, avtonom viloyat, avtonom okruglar solig'i. Ularni yuridik soliqlar deb ham yuritiladi.

Quyidagi yuridik soliqlar o'rnatilgan (Rossiya Federatsiyasi tarkibidagi respublikalar solig'i, o'lka, viloyat, avtonom viloyat, avtonom okruglar solig'i):

1. Korxonani mol-mulkiga solinadigan soliq.
2. O'rmonchilik daromadi.
3. Suv xo'jaligi tizimidan sanoat korxonalarini o'ladigan suv uchun to'lov.

4. Huquqiy shaxslardan olinadigan ta'lim beruvchi muassasalar ehtiyoji uchun olinadigan soliq. Yuridik soliqlar umumrossiya qonunchiligi asosida federatsiya subyektlarini vakolatli organlari tomonidan belgilanadi. Yuridik soliqlarni bir qismi Rossiya federatsiyasini hamma hududlarida majburiy to'lov hisoblanadi. Bunday holatda hudud hokimiyatlari ma'lum darajada soliq stavkalarini boshqaradi va soliq yengilliklari va ularni bartaraf qilish tartiblarini belgilaydi. Yuridik budjetlarga eng ko'p daromadni huquqiy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i keltiradi. Bu asosan dunyo amaliyotiga to'g'ri keladi.

Lekin ayrim farqlar ham mavjud. Ko'pchilik mamlakatlarda huquqiy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bilan jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliqni bir-biridan farq qilinmaydi, ko'pchilik vaqtda ularni bitta soliq deb hisoblanadi. Lekin, ayrim davlatlarda bu soliqni Rossiyacha tushunish hisobga olingan. Hudud budjetlarining moliyaviy asosini ta'lim beruvchi muassasalarning ehtiyoji uchun olinadigan maqsadli soliq kuchli ta'minlab turadi. Faqat shu to'lov regional darajada ushbu tarmoqning rivojlanishi uchun mablag' yetkazib beradi.

Uchinchi daraja-mahalliy soliqlar, yoki shaharlar, tumanlar, qishloq va h.k. soliqlari.

«Tuman» tushunchasiga soliq solish nuqtayi nazaridan shahar ichidagi tumanlar kirmaydi. Vakolatli organlar (shahar Dumalari) Moskva va Sankt-Peterburgdagina yuridik va mahalliy soliqlarni belgilash, kiritish vakolatiga egalar. Mahalliy soliqchilarga quyidagilar kiradi:

1. Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq.
2. Yer solig'i.
3. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslardan olinadigan ro'yxatga olish yig'imi.
4. Kurort zonalarida, oromgohlarda ishlab chiqarish obyektlarini qurishga solinadigan soliq.
5. Kurort oromgoh yig'imi.
6. Savdo qilish huquqi uchun yig'im.
- 7-9. Militsiya xarajatini qoplash, hududlarni obodonlashtirish, ta'lim tizimi ehtiyojlari va boshqa maqsadlarga fuqarolar, korxonalar, muassasa va tashkilotlardan ularning tashkiliy-huquqiy tuzilish shakllaridan qat'i nazar olinadigan maqsadli yig'imlar.
10. Reklama solig'i.
11. Avtomobillar, hisoblash texnikasi va kompyuterlarni qaytadan sotishga solinadigan soliq.
12. It egalaridan olinadigan yig'im.
13. Vino-arog mahsulotlarini sotish huquqi uchun olinadigan litsenziya yig'imi.
14. Mahalliy auktsion va lotereyalar o'tkazish huquqini olish uchun litsenziya yig'imi.
15. Kvartiraga order berish uchun yig'im.
16. Avtotransportni joylashtirish (parkovka) uchun yig'im.
17. Mahalliy simbolika (ramziy belgilardan) foydalanish uchun yig'im.
18. Otchoparda poygada qatnashish uchun yig'im.
19. Poygada yurganlik uchun yig'im.
20. Otchoparda totalizatoridagi o'yinda qatnashgani uchun yig'im.
21. Birjada analga oshirilgan bitimdan yig'im (qonunda ko'rilgan qiymatbaho qog'ozlar operatsiyasini soliq solishga tortish bitimidan tashqari).
22. Kino va telesuratlariga olish huquqi uchun yig'im.
23. Aholi yashaydigan hududlarni tozalash uchun yig'im.
24. O'yin biznesini ochish uchun yig'im.

25. Uy-joy fondi va madaniy-oqartuv sohasi obyektlari ehtiyojini qoplash uchun soliq.

Budjetga yirik tushumlarni quyidagi mahalliy soliqlar beradi:

-jismaniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq;

-yer solig'i;

-reklama solig'i;

-uy-joy fondi va ijtimoiy madaniy sohalar obyektiga solinadigan soliq;

-boshqa mahalliy soliqlarning bir guruhi.

Rossiya Federatsiyasini budjet tuzilishi, ko'pchilik Yevropa mamlakatlari kabi soliqlar yuridik va mahalliy budjet zvenolarining daromadida qo'shimcha manba sifatida qabul qilingan. Mahalliy budjet daromadlarining tashkil topishida asosiy o'rinni federal soliqlaridan ajratmalar egallaydi.

Rossiya Federatsiyasining soliq tizimi budjetni boshqarishning muhim vazifasini bajaradi.

Rossiyadagi 89 ta milliy-davlat va ma'muriy-yurudik tuzilmalarni mustaqilligining kengayishi va javobgarligining oshishi, ularning moliyaviy bazalarini federal soliqlarni qaytadan taqsimlash asosida mustahkamlanib borishi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yechishni yengillashirmoqda.

Biriktirilgan va boshqaruv soliqlari to'liq yoki qat'iy belgilangan foiz hisobida uzoq muddatga mo'ljallangan tartibda pastki budjetlarga kelib tushadi. Gerb yig'imi, davlat boji, merosga berish yoki hadya qilish orqali olinadigan mulk bo'yicha soliq federal statusga (maqomiga) ega bilishlariga qaramay, odatda to'liq mahalliy budjetlarga qoldiriladi.

Korxonalar va tashkilotlarning foydasiga solinadigan soliq qat'iy belgilangan bo'laklarda: 13%+22% federal va yuridik budjetlar o'rtasida taqsimlangan va ulardan mahalliy budjetlarga ham ajratilgan.

Aksizlar, qo'shilgan qiymat solig'i, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad soliqlari sharoitga qarab, hududlarning moliyaviy ahvolini hisobga olgan holda taqsimlanadi. Ajratish foizlari o'zgarib turishi mumkin.

Ajratma me'yorlari har yili federal budjetni tasdiqlashda belgilanadi.

Huquqiy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq yuridik soliq bo'lishiga qaramay, qonunda belgilangan qoidaga asosan uning yarmi mahalliy budjetlarga borib tushadi.

Biriktirilgan daromadlar bilan qoplanmagan budjetning ayrim zvenolari, boshqaruv daromadlaridan ajratmalar, dotatsiya va subvensiyalar bilan to'ldiriladi. Mamlakatni soliq siyosati harcha darajadagi budjet zvenolarining bir-biri bilan bog'lanishini va Rossiya Federatsiyasi budjet tizimi birligini ta'minlaydi.

Budjet tizimi davlatning budjetdan tashqari fondi bilan to'ldiriladi. Fondning daromad qismi majburiy maqsadli ajratmalar hisobiga tashkil topadi. O'zining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni bo'yicha budjetdan tashqari fondga ajratma mutlaq soliq xarakteriga ega. Ajratmalar manbai, soliq kabi, yalpi ichki mahsulot (YAIM) hisoblanadi, ajratma ish haqi fondi bilan bog'langan va mahsulotni (ish, xizmat) tannarxiga qo'shiladi.

Har bir ish beruvchilar ish haqi fondidan 28% ni Davlat pensiya fondiga, 5,4%—ijtimoiy sug'urta fondiga, 1,5%—bandlik fondiga, 3,6%—majburiy tibbiy sug'urta fondlariga ajratganlar. Bundan tashqari har bir ishlovchi o'zining ish haqisidan 1% ni Rossiya Federatsiyasini pensiya fondiga ajratgan.

Rossiyaning hozirgi zamon soliq tizimi 1991—1992-yillardagi tubdan iqtisodni qaytadan tashkil qilish, bozor munosabatlariga o'tish sharoitidagi davrda yuzuga kelgan. Real soliq munosabatlarini boshqarishni yo'qligi, qonunlarni ishlab chiqish uchun qisqa muhat ajratilganligi, mamlakatdagi iqtisodiy va ijtimoiy inqiroz—ularning hammasi soliq tizimining tashkil topishiga ta'sir ko'rsatdi.

Rossiyaning harakatdagi soliq tizimi xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida tashkil qilingan. Lekin Rossiya, soliq tizimining asosiy elementlari g'arbiy namuna (andozalar)ni to'liq ko'chirmasdan, o'zining milliy xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil topdi. RSFSR Oliy majlisining 27-dekabr 1991-yil qabul qilingan «Rossiya Federatsiyasi soliq tizimi asoslari to'g'risida»gi qonunida soliq tizimini umumiy harakat qilish mexanizmi, soliqlar, yig'imlar, to'lovlar ro'yxati, ularni hisoblash va undirib olish handa soliq organlari va soliq to'lovchilarning majburiyatlari va javobgarligi aniqlanib berildi. Lekin, yangi soliq tizimini tashkil qilish jarayonida qonunshunoslar tomonidan birona soliq-huquqiy tamoyillari ishlab chiqilmagan, soliq-terminologik vositalari tayyorlanmagan va h.k.

kamchiliklar mavjud edi. Uning hammasi Rossiyanı molıya tizimiga va mamlakatda solıq sıyosatını amalga oshırıshda salıby ta sir ko'rashlı.

Rossıyaning 1992-yilgi solıq modeli asosını ikkita solıq tashkil qıldı. Uning davlat budjet daromadidagi salmog'i asosiy o'rinni egallay edi, ikkita juft solıq, birinchisi – huquqiy va jismoniy shaxsların mehar va tadirkorlik jarayonına yuzaga kelgan daromad (foyda)larına va ikkinchisi – mahsulotını sotishdan olingan tushumga, xızmatıga, boshqacha qılıb ayıganıga ayıratma (oborot)ga bog'landı.

Solıq va majburiy to'lovlarıng ko'p bo'lishıga qaradın, jihatlan-gan, ya ni konsolidatsıya qılınan budjetni tuzatma daromadlarıng 4/5 qismini foydagan solınadınan solıq, jismoniy shaxslardan olınadınan daromad solıg'i va qo'shılınan qiyimat solıg'i hamda aksızlar tashkil qıldı.

Shu bilan bir qatorda mol-mulk solıg'i 8% va tabiiy resurslardan foydalanınglik uchun to'lovlar atıgi 4% hajmında bo'ldı. Mahalliy va yurtdı solıqlar umumiy solıqlar tushumını 5%dan ortınagan qisimga to'g'ri kelı.

Solıqlarını budjet darajaları o'rnatıshda taqsimlashda va ularını belgilashda eski tarıhıga o'shash, dolıno Federal budjetning manfaatli yuqori qo'yılınarını alohıda ta'kidlab o'tısh kerak.

Solıq tizimıng yekeshli element sıfında Rossıya uchun yangı bo'lgan solıq-qo'shılınan qiyimat solıg'i yuzaga keldı. Bu solıq aksızlar bilan birgalıkda oldıngı oborodan olınadınan solıq va sotıshdan olınadınan solıqlarını almashırdı.

G'arbiy mamlakatlarda keng tarqalgan QQSni kiritısh, Yevropa bozorına kelıgımda qo'shılınarını ta'mın qıldı. Buning natıjasında egri solıqlarını to'g'ri solıqlarına mshaban yuqori o'rinni egallashıga olib keldı.

Egri solıqlar (QOS va aksızlar) tizimni kiritıshning asosiy maqsadı baholarnı o'zgarıshına qarab, proporsional ravıshda solıqlar tushumını ko'paytırısh yo'li bilan iqtisodiyotını molıyaviy sog'ıomlashırıshdan iborat edi. Shu bilan bir qatorda budjetning daromad qismini ko'paytırısh mo'ljallangan bo'lib, QQSni boshlang'ich stavkasi ham 28% ni tashkil qıldı.

Lekin, baholarga ko'nglanlık bilan qarash (liberalizatsiya) natıjasında yangı Rossıya solıg'i iste'mol tovarları va xızmatlarını

qiyimatlashıgına olib keldı va faqat daromad to'plash (fiskal) funksıyargına bojara boshladı.

Agar Rossıyadagi to'g'ri solıqlar tarkibını g'arbiy mamlakatlardagi shunday solıqlar tarkibi bilan solıshıkrıb ko'rsak, Rossıya solıq tizimıng keskin farq – jismoniy shaxslardan olınadınan daromad solıg'ıning salmog'i pastlıgında bıtanı. Bu solıq iqtisodiy harkorlık va rivojlanısh hamıyiyatı marlakatlarda umumiy solıq tushumını 30% tashkil qıldı. Shu bilan bir qatorda salmog'i jihatdan korxona foydasına solınadınan solıq yuqori darajasi bilan g'arbiy tarzalı (iqtisodiy harkorlık va rivojlanısh hamıyiyatı)ga kiritılınan mamlakatlarda umumiy solıq tushumıng 7% ini tashkil etırdı). Shuning uchun, Rossıyada o'tkazılıyodınan solıq ishlohrıngın maqsadlaridan biri boshqachina-boshqıch solıq og'irlıgını korxonaa va tashkılhozlardan faqatlarına o'tkazıb boshıshan iboratı.

Rossıya solıq tizimıng muhim kamchılıklarından biri, uning bazarlar emaslıgi va to'lıq landıga solınmaganlıgı. Solıq solıshıng yangı rejasını qabul qılın yoki o'zgarıtırısh to'g'risidagi qonun ko'pchilik vaqtda molıya yili davrida amalga oshırılardı.

Yangı yuzaga kelgan muhosabatlarını me'yoriy boshqarınsh mavjud bo'lmaganlıgı uchun, yuzaga kelgan yangı kamchılıklar qo'shimcha qonuniy aktlar, solıq organları va adliya analıyotında tushuntırısh va talqın qılınsh bilan to'ldırılardı. Solıq nazorati shaklları va usulları orasında kameral, hujjətli va yuzma-yuz qarama-qarshı (bezopasnoe) tekshurıvlar asosiy hisoblanadı. Kompyuter hisobı va solıq to'lovchılar hamda solıq obyektları usidan mazorat davlat organları va majbur shaxslar tomonidan berılınan ma'lumotlar asosında olib borınsh erdıngına tashkil qılınmogda.

Yaqın yıllar ichında Rossıyada yashash, daromad olıvchi va boshqa obyektlarına ega bo'lgan jismoniy shaxslarını personal solıq hisobına olishıngın global tizimını yaratısh rejalashıtılınagan va amalga oshırılınmogda.

Solıq to'lovchılarıng solıq to'lashdagi huquqları va ularga javobgarlıkını qo'llash va ular huquqları davlat mashinasi olımda hamoya qılınsh me'yoriy bazalarını mukammal emaslıgi hamda qonunıstı harkatlaridan hamoya qılınsh, zararlarını qoplash qonnları to'lıq ishlanmaganlıgı solıq tizimıngın, yanada takomıllashıtırıshını talab qıldı. Solıq to'lovchılarını majburiyatları ularning huquqlarından talayına ortıtroq belgilılınagan.

Rossiya soliq tizimining xususiyatlaridan biri deb xorijiy soliq tizimlaridan uning «qattiqo'lligini» (keskinligi) hisoblash mumkin.

Soliq qonunchiligini buzganda eng yuksak darajada moliyaviy va ma'muriy choralar ko'riladi.

Javobgarlikka tortishda, asosan fiskal maqsadga e'tibor qaratiladi, asoslanganligi, aybdorligi va adolatligi deyarli hisobga olinmaydi.

Davlatning soliq to'lovchilar oldidagi javobgarligi asosan deklarativ xarakterga ega bo'lib, davlat organlari va javobgar shaxslarning noto'g'ri harakatlari deyarli jazolanmaydi. Shu bilan bir qatorda, ikkinchi tomondan, soliq to'lovchilarning madaniyati darajasi pastligi va soliq qoidalarini to'liq ijro etilmasligi yaqqol ko'zga tashlanadi.

Keltirilgan asosiy ta'riflar shundan xabar beradiki, oxirgi yillari Rossiyani soliq tizimi jadal rivojlanishiga qaramay, rivojlangan mamlakatlar soliq tizimiga nisbatan ancha past darajada ekanligi bilan ajralib turadi.

16.2. Federal soliqlar

Federal soliqlar quyidagilardan iborat:

1. Qo'shilgan qiymat solig'i.
2. Korxonalarni foydasiga solinadigan soliq.
3. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.
4. Aksizlar.
5. Bojxona boji.
6. Yo'l fondiga olinadigan soliq.
7. Meros va hadya qilish orqali olingan mulkka solinadigan soliq.
8. Davlat boji.
9. «Rossiya», «Rossiya Federatsiyasi» nomlaridan va ular asosida tuzilgan so'z va so'z birikmalaridan foydalanganlik uchun yig'im.

Qo'shilgan qiymat solig'i Rossiyada birinchi marta 1992-yili 28% li stavka bilan kiritildi va keyingi yillari to'liq tashkil topdi va boshqa mamlakatlarga nisbatan yuqori darajadagi stavkasi bilan ajralib keldi. Hozir uning stavkasi 18% ga tushirilgan bo'lib QQS, ilgari harakatda bo'lgan oborot solig'i o'rnini olgan va bu borada soliq yig'ishni umumiy darajasini ko'tarishda va uni kelib tushish barqarorligini ta'minladi.

Oborot solig'i (funktsiyasi bo'yicha) va 1991-yili harakatda bo'lgan sotishdan olinadigan soliq (soliq olish texnikasi)lardan meros sifatida QQSga o'tish soliq tizimining keskin o'zgarishiga olib kelmadi va o'sha davrga xarakterli bahoning umumiy o'sishi deyarli sezilarli va yuqori darajada bo'lmadi, psixologik jihatdan, nisbatan bezarar (beozor) holda, amalga oshirildi.

Qisqa vaqt ichida kam daromadli aholi qatlamini adresli yordam berish imkoniyati bo'lmaganligi uchun oziq-ovqat mollariga past stavkalar qo'llash yo'li bilan ijtimoiy adolatlilik ta'minlab berildi.

Ko'p miqdorda bo'lmagan stavkalardan (asosiy, pasaytirilgan va nollik) foydalanish nisbiy baholarda sezilarli buzilishlarga sabab bo'ldi. Ijroiy tomoni shundan iboratki, soliqni olish texnikasi uni to'lashdan bosh tortishga imkoniyat bermaydi va natijada budjetni mustahkamlaydi, soliq tizimining adolatlilikini ta'minlaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'ining Rossiya Federatsiyasi budjeti daromadida tutgan o'ri:

1-jadval

Budjet daromatlari	2007	2008	2009	2010
1. Tushum-hammasi:	134,5	164,1	435,6	1193,5
Shu jumladan:				
Federal budjetga	47,3	68,7	194,8	
Hududlar budjetiga	87,0	95,1	240,8	
2. Qo'shilgan qiymat solig'i	33,4	49,6	171,9	
Shundan:				
Federal budjetga	19,9	26,5	128,9	
Hududlar budjetiga	13,5	23,1	43,0	
3. QQS umumiy budjet tashumidagi salmog'i, %	24,9	30,2	39,5	43,3
Shu jumladan:				
Federal budjetda	42,1	38,6	66,2	
Yuridik budjetlarida	15,6	24,2	17,8	

Rossiya Federatsiyasida QQS egri soliq va bahoning ajralmas qismi sifatida tovar bozorida talab va taklifni boshqarish uchun qo'llaniladi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, 1994-yili QQS Rossiya Federatsiyasi budjeti daromadining 24,9% ini tashkil qildi. 1997-yilga bu soliqni

kelib tushishi 39,5% hajmda rejalashtirilgan. Shu bilan bir qatorda federal budget daromadida QQS salmog'i 66,2% ga yetgan va hududlar budgeti daromadida 17,8% ni tashkil qiladi.

QQS o'rni va roli baholash har xil: analitiklar bu soliq budget daromadini juda yaxshi ta'minlab beradi deb hisoblashlar. Tahlilchilar bu soliqni ortiqcha fiskaal xarakterga ega ekanligini, soliq bazasini yaxshi ishlab chiqilmaganligini (aniqlanmaganligini) va uni hisoblash texnikasida kamchiliklar mavjudligini ko'rsatadilar. G'arbiy iqtisodiy tizim modeliga QQS juda mos keladi va tovsraga bo'lgan talabni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu soliq dunyoda 60 dan ortiq davlatning soliq tizimi elementi hisoblanadi va uni G'arbiy Yevropa solig'i deb atashadi.

QQSdan foydalanishdagi g'arbiy analiyot shuni ko'rsatadiki, soliq o'zining universalligi sababli budgetni, tashkil qilishning keng bazasini yaratib beradi. QQS iqtisodiyotdagi qiymatlar darajasining tebranishini tekislaydi, oradagi farqlarni yo'qotadi, ziddiyatlarni tekislab yuboradi. Bu vazifani pul talabari va tovar taktiflari o'rtasida tenglik mavjud bo'lgan davrda, tovar bozorining to'liqligi, tarmoqlar to'lov normalasining nisbiy doimiyligi, va kapitalni erkin ravishda oqib o'tishi sharoitida bajaradi.

Qo'shilgan qiymat solig'i soliq va to'lovlar ichida eng muhim va shu bilan bir qatorda, uni hisoblashda, eng murakkab soliq deb ham yuritiladi. Bu soliqni boshqa birorta kategoriyadagi soliqqa tenglashtirib bo'lmaydi. Hozirgi kundagi bu soliqni undirish sharoitiga qarab, QQS aralash, ko'p obyektli soliq hisoblanadi.

Soliqni to'lash og'irligi oxirgi iste'molchilar zimmasiga tushadi. Shuning uchun, uni egri soliqlar turkumiga kiritishadi. Lekin tovarlarni (ish, xizmat) korxonada ichida o'zining iste'moli uchun sotilsa, xo'jalik usulida bajarilgan qurilishni soliqqa tortilganda va boshqa holatlarda QQS to'lovni soliqlar belgisi o'ziga qabul qilib oladi.

«Qo'shilgan qiymat» tushunchasi ham bir xil tarfilanmaydi. Dunyoning har xil mamlakatlari va tushunchani ifodalashda o'zlarining konstruksiyalaridan foydalanadilar.

QQSni olish tartibini aniqlovchi asosiy hujjat Rossiya Federatsiyasini 6-dekabr 1991-yil «Qo'shilgan qiymat solig'i to'g'risidagi 1992-yilgi 1-sonli qonun (keyingi o'zgarishlar bilan) hisoblanadi.

Soliq ishlab chiqarish va muomalani hamma bosqichlarida yuzaga kelgan qo'shilgan qiymatning bir qismini budgetga olish shakli:

hisoblanadi. Uni sotilgan tovarlar, ish va xizmatlar qiymati bilan, ishlab chiqarish va muomalani moddiy xarajatlari qiymati o'rnatidagi farq sifatida aniqlanadi, soliq solinadigan oborot (aylanma) sotiladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) soliq asosida ularga qo'llaniladigan baho va tariflardan kelib chiqib, QQSni qo'shmasdan aniqlanadi.

Soliq solinadigan oborotga, moliya yordami tariqasida korxonani sotgan tovarlarni yuzasidan olingan pul mablag'larini summasi, maxsus yo'nalishga ega bo'lgan fondlarni to'lov arizish uchun pullar yoki foydani ko'paytirish uchun ajratilgan mablag'lar, kelgusida jo'natiladigan tovarlar yuzasidan olingan avanslar, to'lovlar va to'lov hujjatlari bo'yicha sotilgan tovarlarga qisman to'lash yo'li bilan kelib tushgan pullar kiradi.

Tovarlarini almashtrishda, ularni bepul (heq to'lmasdan) berish yoki qisman to'lash yo'li bilan o'tkazish, hamda ularni tannarxidan yuqori bo'lmagan bahoda sovganlarda, soliq solinadigan oborot bozor bahosidan kelib chiqqan holda va bu baho Rossiya Federatsiyasi hukumati tomonidan korxonalar monopoliistlariga belgilangan oxirgi, darajadagi rentabellikdan kelib chiqib, haqiqiy tannarxi va foydasini hisobga olingan holda belgilanadi. Korxonani ichida ishlatiladigan o'zi ishlab chiqargan tovarlarni ular bo'yicha xarajalar ishlab chiqarish va muomala xarajalariga o'tkazib berilmaydigan bo'lsa, soliq solinadigan oborotni aniqlash uchun ularning qo'llaniladigan baho asosida aniqlangan qiymat olinadi. Agar bunday baholar bo'lmasa, haqiqiy tannarxida hisoblanadi. Yana tovarlar berilgan xornashyolar (izdavatcheskiy) asosida tayyorlanganda, soliq solinadigan oborot xornashyoni qayta ishlab xarajati hisoblanadi. Chakana savdo korxonalarida soliq solinadigan oborot tovarlarni sotishda ularni sotish baholari bilan QQS summasi qo'shilgan sotib olish baholari o'rtasidagi farq hisoblanadi. Tovarlarni avksion tartibida sotilgan vaqtida, ham shu tartibda aniqlanadi.

Qurilish, qurilish-remontaj va ta'mirlash tashkilotlarida soliq solinadigan oborot buyurtmachi tomonidan qabul qilingan, bajarilgan ishning qiymati hisoblanadi. QQSni ushbu ishlar bo'yicha hisoblash, realizatsiya hisob raqamlarida ko'rsatiladigan summadan kelib chiqiladi.

Soliq solinadigan bazaga import tovarlari bo'yicha tovarni bojkorona qiymati, bojkorona boji va aksizli tovarlar aksiz summasi ham olinadi.

QQS ni hisoblash uchun sotilgan mahsulotni umumiy hajmidan, tovarlarni yetkazib beruvchidan sotib olingan tovar qiymati chiqarib tashlanadi. Soliq summasi sotib oluvchilardan sotilgan tovar bo'yicha olingan soliq va tovar yetkazib beruvchilarga ishlab chiqarish xarajatiga qo'shiladigan material resurslar va xizmatlar qiymati bo'yicha to'langan soliqlarni farqi sifatida aniqlanadi. Ushbu soliq bazasi yetarli darajada barqaror (targ'un) hisoblanadi.

Ko'rinib turibdiki, QQS iste'moldan olinadigan egri soliq hisoblanadi. Soliq sotish-olish akti amalga oshirilayotgan vaqtda olinadi. Bu jarayon mahsulot (ish, xizmat) oxirgi iste'molchiga yetib borishiga qadar davom etadi. Buning natijasida ishlab chiqarish va muomalani hamma bosqichlari soliq solish bilan, har bir soliq to'lovchi real qatnashishi qo'shib olib boriladi.

Texnik mexanizmi bo'yicha QQS juda qulay va soliqni tezda budjetga tushishini ta'minlaydi. QQSdan eksport qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar), passajir transporti xizmati, kvartira to'lovi, ayrim moliyaviy operatsiyalar, patent-litsenziya operatsiyalari, ayrim umumiy ovqatlanish korxonalarini o'zlari ishlab chiqargan mahsulotlar, sotsial sohadagi xizmatlar, ta'lim sohasidagi xizmatlar, budjetdan moliyalashtiriladigan ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari, to'lovli tibbiy xizmat, natura ish haqi to'lash hisobiga sotilgan qishloq xo'jalik korxonalarining mahsulotlari, xalq tasviriy san'ati, hunarmandchilik korxonalarining mahsulotlari, Rossiya Federatsiyasi hududiga olib kiriladigan ayrim tovarlar-turi, huquqiy shaxs tuzmasdan tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi shaxslar ozod qilinadi.

Rossiyada soliq stavkasining o'zgarishi Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi a'zolari bilan savdo munosabatlarini og'irlashtirdi. Ilgari 28% yagona stavka edi. Endi past stavkada Rossiya tadbirkorlari noqulay sharoitga tushib qoladigan bo'ldi va undan qolgan a'zolar foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Shuning uchun MDH a'zolari bilan savdo munosabatlarini boshqarish uchun QQS to'g'risidagi qonunga yana bitta o'zgartish kiritishga to'g'ri keldi: o'zaro hisob-kitoblarda ikki tomonda bir xil stavka, ya'ni qaysi mamlakatniki yuqori bo'lsa, o'sha stavka qo'llaniladigan bo'ldi.

QQSni hisoblash ancha chalkash jarayon hisoblanadi. Chunki budjetga ajratiladigan soliq tovar sotib oluvchilardan olingan QQS summasi bilan ishlab chiqarishda ishlatilgan moddiy resurslar uchun to'langan QQS summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Rossiya Federatsiyasi Moliya vazirligiga soliq to'lashning boshqa davr va muhlatlarini belgilash huquqi berilgan. Maxsus soliq to'lash muhlati temiryo'l va aloqa korxonalariga belgilangan.

Soliq to'lovchilar, o'zlari joylashgan hududdagi soliq organlariga QQS hisob-kitobini, hisobot davriga belgilangan soliq to'lash muhlatida topshirishlari kerak. Oylik va kvartal hisob-kitoblarini va shu bilan birga shu davrga soliq to'lash muhlati dam olish kuni (ishlamaydigan) va bayram kunlariga to'g'ri kelganda, uni dam olish kuni va bayram kundan keyin keladigan birinchi ishchi kungacha o'tkaziladi.

Soliq to'lovchilar hisob-kitobni (deklaratsiyani) pochta orqali jo'natadigan bo'lganlarida, topshirish muhlati pochtaga hisob-kitobni topshirgan kuni hisoblanadi. Soliqni hisob-kitob qilishda to'langan QQS summasi, hisobga olinadigan (zachyot) summa deb yuritiladi. Yuqorida ko'rilgan formuladan ma'lum bo'lishiga, soliq okladini to'g'ri belgilash uchun quyidagi holatlarni hisobga olish kerak:

- 1) olingan QQSni aniqlash tartibi;
- 2) hisobga olinadigan (zachyot) QQS summasini aniqlash;
- 3) hisobga olish (zachyot) muhlatini aniqlash.

Olingan QQSni vaqtini aniqlash uchun soliq solinadigan oborotning yuzaga kelish vaqti olinadi.

Hozirgi vaqtda mahsulotni, sotishdan olingan tushumni, soliq to'lovchi tomonidan aniqlash usuli qo'llaniladi (tovarlar uchun pul to'lash vaqti yoki mahsulotni jo'natish vaqti).

QQS bo'yicha schyot-faktura usuli kiritilgandan keyin soliq solinadigan oborotning vaqtini belgilash ham o'zgartirilishi taklif qilindi.

Agar «jo'natish (to'lash)» uslublarida prinsipial vaqt jo'natish (to'lash) amalga oshirilgan haqiqat bo'lsa, schyot-faktura uslubida esa soliq solinadigan oborot maxsus soliqni hisobga oladigan hujjat-schyot-fakturani yozib berish vaqti hisoblanadi.

Shunday qilib, schyot-faktura uslubi- bu shunday soliq solish oborotini aniqlash tartibi hisoblanadiki, lekin unda schyot-fakturani hisobga olish muhlati bilan bog'liq bo'ladi.

Shunday qilib QQS bo'yicha soliq solinadigan oborot mahsulotni jo'natgan vaqtida emas, tovarga pul to'langan muhlatida emas, tovarga bo'lgan mulkdorchilik huquqini o'tgan vaqtida emas, schyot-fakturani tuzgan vaqtda kelib chiqadi. Hisobga olinadigan (zachyot) QQS

summasini aniqlashda shunga e'tibor berish kerakki, soliqning hamma summasi soliq to'lovchiga qaytarilmaydi.

Korxonada solinadigan soliq

Federal, yuridik va mahalliy budjetlarning asosiy daromad manbalaridan biri korxonada va tashkilotlarni foydasiga solinadigan soliq. O'tgan davrlarda uning roli va ahamiyati bir necha bor o'zgardi. Shunga qaramay bu soliq asosiy soliqlar tarkibiga kiradi va ikkita muhim soliqlarning biri bo'lib hisoblanib kelmoqda.

Ushbu soliq Rossiya Federatsiyasining «Korxonada va tashkilotlar foydasiga solinadigan soliq to'g'risida»gi qonun asosida boshqariladi. Bu soliq - to'g'ri hisoblanadi, uning summasi soliq to'lovchi korxonani moliya faoliyati natijasi bilan bog'langan.

Korxonada va tashkilotlar foydasi (daromadi)ga solinadigan soliq budjet daromad manbalari tarkibida egri soliqlardan keyin ikkinchi o'rinni egallaydi.

1997-yili foydaga solinadigan soliq salmog'i tushib ketdi. Bu asosan to'lovsizlik inqirozi va ishlab chiqarish umumiy hajmining pasayishi bilan bog'liq.

Foydaga solinadigan soliq to'g'ri soliq bo'lib, u o'zining asosiy funksional maqsadini, vazifasini bajarishi kerak. U mahsulotlarni (tovar, xizmat) ishlab chiqarish sohasida doimiy investitsion jarayonni ta'minlab, qonuniy kapitalning o'sishiga xizmat qilishi kerak. Foydaga solinadigan soliqni fiskal funksiyasi ikkinchi o'rinni egallaydi.

Rossiya hududida, boshqa soliqlar kabi, bu soliq ham asosan fiskal xarakterga ega bo'lgan.

Rossiya Federatsiyasining soliq tizimida, qonunga binoan, foydaga solinadigan soliq, federal soliq sifatida belgilangan.

Foydaga solinadigan soliq to'lovchilari quyidagilar hisoblanadi. Rossiya qonunchiligi bo'yicha huquqiy shaxs hisoblangan alohida balans va hisob-kitob (joriy, korrespondent) shchyoti mavjud korxonada va tashkilotlar (sh. j. budjet tashkilotlari), ularning filiallari va shunga o'xshash bo'limlari hamda xorijiy davlatlar qonunchiligi bilan tashkil qilingan kompaniyalar, firmalar va Rossiya Federatsiyasida doimiy tadbirkorlik faoliyati olib boradigan doimiy vakillar (xorijiy huquqiy shaxslar) har qanday boshqa tashkilotlar hisoblanadi.

Soliq olish maqsadida xorijiy huquqiy shaxsning doimiy vakili tabiiy resurslarni izlab topish, uni ishlab chiqarish, kontraktida

ko'rilgan qurilish ishlarini bajarish, uskunalarni o'rnatish, montaj qilish, yig'ish, ularga xizmat qilish, xizmat ko'rsatish va boshqa ishlarni o'tkazish bo'yicha filiallar, byuro, kontora, agentlik hamda Rossiyada vakillik funksiyasini bajaruvchi fuqarolar va huquqiy shaxslar hisoblanadi. Rossiyada 1994-yildan boshlab soliqni to'lovchilar banklar va boshqa kredit muassasafari ham hisoblanadi.

Soliq solinadigan obyekt mahsulotni sotish (ish, xizmat)dan olingan foyda (zarar) summasi, asosiy fondlar, boshqa korxonaga mulkidan olingan daromad, sotishdan tashqari operatsiyalardan, unga ketgan xarajati chiqarib tashlash yo'li bilan aniqlangan daromadlar korxonani yalpi foydasi hisoblanadi.

Mahsulotni (ish, xizmat) sotishdan olingan foyda (zarar) mahsulotni (ish, xizmat) sotishdan olingan QQS va aksizsiz tushum bilan mahsulot (ish, xizmat) tannarxiga qo'shiladigan ishlab chiqarish va sotish xarajati o'rtasidagi farqdan iborat.

Soliq solish maqsadida haqiqiy tannarxidan yuqori bo'lmagan bahoda mahsulotni (ish, xizmat) sotuvchi korxonalar bo'yicha shunga o'xshash mahsulot (ish, xizmatni)larni sotish vaqtida yuzaga kelgan bozor bahosi qabul qilinadi. Lekin bu baho haqiqiy tannarxidan past bo'lmashligi kerak.

Agar korxonaga mahsulotni tannarxidan yuqori bahoda uning sifati, yoki iste'mol sifati (ma'naviy eskirish) pasayishi natijasida sotib olmaganda yoki yuzaga kelgan bozor bahosi bu mahsulotni yoki shunga o'xshagan mahsulotni haqiqiy tannarxidan past bo'lsa soliq solish maqsadida uning haqiqiy sotilgan bahosi olinadi.

Korxonaga mahsulotni haqiqiy tannarxidan yuqori bo'lmagan bahoda sotishdan oldin 30 kun davomida, shunga o'xshash mahsulotni haqiqiy tannarxidan yuqori bahoda sotilganida, hamma kelishuvlar bo'yicha soliq solish maqsadida mahsulotni sotishdagi eng yuqori baho qo'llaniladi.

Korxonaga mahsulotni (ish, xizmat) almastirganda yoki to'lov olmasdan berganda tushum soliq olish maqsadida shu kelishuv amalga oshgan bir oyga hisoblangan mahsulotni yoki shunga o'xshash mahsulotni (ish, xizmat) o'rtacha sotish bahosi bilan aniqlanadi. Agar shunday va shunga o'xshash mahsulotni (ish, xizmat) bir oy ichida sotilmaganda, oxirgi sotish narxi olinadi. Lekin haqiqiy tannarxidan past bo'lishi mumkin emas.

Bundan tashqari imtiyoz foydaga solinmagan soliqdan ozod qilish yo'li bilan ham beriladi.

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash korxonalarini, ozig-ovogat tovarlarini, aholi iste'mol qilibdigan tovarlarini, qurilish materiallari, tibbiyot texnikasi, dozi-darmon mahsulotlari, tibbiyotga maalluqlari buyumlar ishlab chiqaruvchi hamda uy-joy, ishlab chiqarish, ijtimoiy va tabiiatni muhofaza qilish obyektlarini quradigan (ta'mirlash-qurilish ishlarini qo'shgan holda) kichik korxonalar birinchi ikki yil ishlab davomida bu soliqni to'lamaydilar. Bunda asosiy shartlardan biri bajarilgan ishlar bo'yicha olingan tushum mahsulotini (ish, xizmat) sotishdan olingan umumiy summaning 70%idan ortiq bo'lishi kerak. Uchinchi va to'rtinchi yillarini kichik korxonalar 25% va 50%ni soliqdagi belgilangan stavkada to'laydilar. Bunday ko'rsatilgan faoliyatlardan olingandigan tushumi, umumiy tushumini 90%kadan ortiq bo'lishi shart. Kichik korxonalar guruhlari o'zkarash mezonini Rossiya Federatsiyasining federal qonuni bilan belgilanadi.

O'tgan yili (yillik baxgalteriya hisobi bo'yicha) zarar ko'rgan korxonalar foydasini bir qismi, ya'ni zararini qoplash uchun keyingi besh yil davomida yo'naltirilgan qismini soliqdan ozod qilinadi. Bunday yangilik berishning asosiy sharti, korxonalar zararlarini qoplash uchun qonunchilikda belgilangan rezerv va boshqa fondlarni mablag'i to'liq ishlatilgandan keyin amalga oshiriladi.

Diniy birlashtiralar, nogironlarning ijtimoiy tashkiloti va ularni mudki hisoblangan korxonalar va tashkilotlar hamda umumiy ishlaydiganlarni eng kamida 50%ni nogiron bo'lgan korxonalar va tashkilotlar foydasiga soliq solinmaydi. So'nggi qayd etilgan korxonalarda, asosiy shart eng kamida 50% foyda nogironlarni ijtimoiy talabini qoplash uchun sarflanshi zarur.

Soliq imtiyozlari, gonda bo'yicha, soliqni haqiqiy yangilik chiqarilmagan summasining 50%kadan ortig'ini tashkili qilishi kerak emas.

Foydaga solinadigan soliq to'g'risidagi qonunda belgilangan soliq imtiyozlarini tarkibi, yangi moliyalar yilligini federal bujicini tasdiqlashda o'zgartirishi mumkin.

Foydaga solinadigan soliqni hisoblash va to'lash muhlatlari quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

Soliq summasi to'lovchi kompanidan baxgalteriya hisobi va hisobdoli asosida mustaqil belgilanadi.

Korxonalar bujiciga kvartal davomida avans to'lovlarini to'plashadi. Avans summasi taxmin qilingan foyda summasi va stavkani asosida aniqlanadi. Buyujiciga avans to'lovlarini o'tkarish har oyning 15-kunidan kechiktirilmagan holda baxzar hajmida kvartal summasining 1/3 qismini berish orqali amalga oshiriladi.

Foydaga solinadigan soliqning avans to'lovini beradigan korxonalar, ko'rsatilgan soliq summasini haqiqiy olingan va soliq solinadigan foydadan, berilgan imtiyozlarni hisobga olib, belgilangan stavkani qo'llash bilan yil boshidan o'sib borish darajasini hisobga olingan holda birinchi kvartal, yarin yil, to'qiz oy va yil tugagandan keyin hisoblab chiqiladi. Bujiciga to'lanadigan summa, ilgari o'tkazilgan summalarni hisobga olingan holda aniqlanadi. Agar haqiqiy olingan foyda bir kvartaldan avans to'lovlaridan ortiq ketse, Rossiya Federatsiyasi Markaziy bankini o'tgan kvartalda harakanda bo'lgan qayta moliyalashtirish (pepniatsirovovanie) stavkasini hisobga olingan holda qo'shimcha beriladigan sumмага o'zgartirish kiritiladi.

Foydaga solinadigan soliq yil boshidan o'sib borish tartibida imtiyozlarni hisobga olingan holda belgilanadi. Bujiciga beriladigan summa ilgari berilgan to'lovlarini hisobga olingan holda aniqlanadi. Ko'rsatilgan hisob-kitoblar soliq to'lovchi joylashgan hududdagi soliq inspektorligiga hisob berilgan otydan keyingi oyning 20-kunidan kechiktirilmagan holda topshirishi zarur.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad soliqi

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad soliq davlat bujicining yirik daromadlari qatoriga kiradi. Ko'pchilik chor el mamlakatlarida fuqarolarning shaxsiy daromadiga solinadigan soliq davlat bujicini daromadning asosiy manbasi hisoblanadi. Masalan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad soliqi AOSHni federal bujicidagi 40% dan ortiq qismini tashkil qiladi. Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq 10% ni tashkili etadi. Daryo bujicida daromad soliqi tirag saliqning 48% ga teng, deyarli qolgan barcha soliqlar yig'indisining umumiy summasiga to'g'ri keladi. Germaniyada budjet daromadlari ichida birinchi o'rinni egallaydi. Fransiyada esa, qo'shigan qiymat solig'idan keyin ikkinchi o'rinda turadi.

Rossiya Federatsiyasida ham bu soliqning ahamiyati ortib bormoqda. Lekin, bu jarayonga sholning asosiy qismini daromadi darajasi pastligi to'sqinlik qilayapti. Fuqarolardan olinadigan daromad

solig'i an'anaviy soliq bo'lib, Rossiya va chet el iqtisodida har doim iqtisodiy rivojlanish davrida ham amal qilgan.

Fuqarolardan olinadigan daromad solig'i kelib tushadigan hajmi bo'yicha korxonalar foydasiga solinadigan soliq, qo'shilgan qiymat solig'idan keyin uchinchi o'rinda turadi. 1994-yili Rossiya Federatsiyasi umumiy soliq tushumining 13% ini tashkil qildi. Bu soliqni ma'lum qismi federal budjetga tushadi. Qolgan esa Rossiya Federatsiyasi subyektlari ixtiyoriga beriladi.

Bu mablag' ijtimoiy soha obyektlarini xarajatini qoplaydi va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarining ixtiyorida: uy-joy fondini saqlab turish uchun sarflanadi. Bu mablag'lar Federal g'aznachiligi bosh boshqarmasini to'lov buyrug'i bilan maqsadli ishlatish uchun federal budjetdan Rossiya Federatsiyasining subyektlari budjetiga o'tkaziladi.

Fuqarolardan olinadigan daromad solig'i progressiv soliq bo'lib, uni hisoblash soliq stavkasining maxsus shkala (darajasi bo'yicha amalga oshiriladi, fuqarolarni daromadiga progressiv stavka bilan soliq solish bo'yicha iqtisodiy adabiyotlarda tanqidiy fikrlar berilgan va soliqni hisoblash tartibini takomillashirish taklif qilingan. Soliq solinadigan bazaning tashkil topishini, jismoniy shaxslardan olinadigan soliq hajmi davlat soliq xizmatining yo'riqnomasi asosida boshqariladi. Soliq mexanizmi yordamida fuqarolar daromadi boshqarilishini 1-yanvar 1998-yildan yangi me'yori belgilangan.

Lekin, har qanday yangiliklar kiritilmasin, soliq solish bazasi tashkil topishidagi kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Bular o'z navbatida daromad solig'i o'zining funksional yo'nalishini, daromadlar boshqarishini to'liq bajara olmaydi.

Rossiya Federatsiyasida qo'llanilayotgan soliq solish shkalasi chet el tajribasidan olingan. Xorijiy mamlakatlarda fuqarolarning daromadlari o'tacha daromad olish darajasi bo'yicha nisbiy tenglashirilgan, yuqori daromadlar esa fiskal tizim orqali yaxshi tartibga solingan usullar bilan ushlab olinadi.

Rossiya Federatsiyasi fuqarolarining daromadlari o'rtasidagi farq ortib bormoqda, yuqori daromadlar fiskal tizimni chetlab o'tadi, Rossiya Federatsiyasining soliq xizmati soliq solish uchun ularni butunlay qamrab olmaydi.

Daromad solig'ini boshqaruvchi asosiy hujjat -- bu Rossiya Federatsiyasining «Jismoniy shaxslardan daromad solig'i olish» qonuni hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar quyidagilardan iborat:

1. Rossiya da doimiy yashash maqomiga ega bo'lgan jismoniy shaxslar (rezidentlar) Rossiya da umumiy yig'indisini o'lganda kalendar yil davomida eng kamida 183 kun yashagan shaxslar rezident hisoblanadi;

2. Rossiya hududida daromad olgan taqdirda doimiy yashash makoniga ega bo'lmagan jismoniy shaxslar (norezidentlar).

Jismoniy shaxslarga Rossiya Federatsiyasi fuqarolari, xorijiy shaxslar va fuqarolik huquqi yo'q shaxslar kiradi.

3. Chet el shaxsiy kompaniyalari. Ularning daromadi uning egalari daromadi hisoblanadi. Shaxsiy kompaniyani egasi vatandagi to'lovchiga olingan shaxsiy kompaniyani mulkiga qarashi xo'jalik birligi daromadiga korporatsiya foydasiga solinadigan soliq yoki boshqa shunga o'xshagan soliq solinmaydigan jismoniy shaxs hisoblanadi. Jismoniy shaxsning daromad solig'i to'lovchisi deb hisoblash uchun uning yoshi ta'sir qilmaydi. Jismoniy shaxslarni soliq solinadigan obyekti ularning kalendar yil davomida olgan umumiy daromadlari hisoblanadi;

rezidentlarda Rossiya Federatsiyasi va undan tashqirdagi mamlablardan olingan; -- norezidentlarda faqat Rossiya Federatsiyasidagi mamlablardan olingan.

Soliq obyekti sifatida qonunshunos yillik umumiy daromadni belgilab, tushuncha ta'rifini bermaydi. Bu to'g'risida ikki xil fikr mavjud.

Birinchisi bo'yicha olingan hamma bo'ylik, uning daromadi hisoblanadi. Ikkinchisi bo'yicha bo'ylikning bir qismigina daromad, qolgan daromadga kirmaydi.

V.I. Dal va A.B. bo'yicha «Yalpi daromad, kirimli jami, xarajat va tashkilotning sarfini hisobga olmagan holda, sof daromad, foyda, haqiqiy xarajami, yalpi daromad dan chiqarib tashlangandan keyingi qolgan qismni».

Bu yerda «daromad» har xil ahamiyatda ifodalangan.

Haqiqiy uning ahamiyati qonun chiqaruvchi unga qanday fikr kiritganiga bog'liq. Hozirgi vaqtda daromadni qonuniy aniqlash

yo'qligi uchun daromad solig'ini olishda yechilmagan muammolar kelib chiqadi.

Shuning uchun hozirgi qonunshunoslikni tahlil qilib, uning aniq mezonini ishlab chiqish va uning asosida soliq solinadigan bazani to'g'ri aniqlash kerak.

1. «Jismoniy shaxslardan daromad solig'i olish to'g'risida»gi Rossiya Federatsiyasi qonunida qonunshunoslar daromad olish uchun, qoida bo'yicha, jismoniy shaxsning xarajatlar qilishi zarur. Lekin keltirilgan qonun jismoniy shaxslar xarajatlari turlari ro'yxatini bermaydi va bu deyarli mumkin emas.

Qonunda mol-mulkni sotib olish bahosida sotganda daromad yuzaga keladi, deb ko'rsatilmagan.

Ko'rsatilgan holda ham daromadning yo'qligi qonunchilikda tushuntirilmaydi. Chunki jismoniy shaxslarning xarajatlari mavjud (zararlar, keyinchalik sotiladigan mollarni sotib olish xarajati va h.k.). Bunday xarajatlar, soliq qonunchiligida tan olinmaganda ham, haqiqatda, ular obyektiv mavjuddir. Shunday qilib, jismoniy shaxs daromadining kelib chiqishini hisobga olgan taqdirda, uning har qanday daromad olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatini hisoblash kerak. Faqat daromadni tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lgan taqdirda xarajat hisobga olinadi.

Shunday qilib, olingan boylik shaxsning moddiy holatini yaxshilanishiga ta'sir etganida, ya'ni uni daromadligi holatini tasdiqlaganida daromad deb hisoblanadi.

Bu so'nggi holat daromadlar uni olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlardan (sarfdan) ortgan vaqtda yuzaga keladi.

Kompensatsion to'lovlar va ma'naviy zararlarni qoplash, jismoniy shaxsning daromadini tashkil qilmaydi, chunki u tiklash vazifasini bajaradi.

2. Solik huquqshunosligida faqat shunday boyliklar tan olinadiki, ularni moddiy baholash imkoniyati bo'lganidagina (aqliy, ma'naviy boylikdan farq qiladi) tan olinadi.

3. Daromadlar aniq jismoniy shaxsga nisbatan aniqlanadi, ya'ni soliq solishda jismoniy shaxs shaxsan olgan daromadi (shaxsiy daromad) hisobga olinadi.

4. «Daromad» tushunchasining yana bir negizi, uni qonuniy asosda olish kerakligini izohlaydi. Mol-mulk jinoyatkorona yoki

boshqa noqonuniy yo'llar bilan olinganida, jismoniy shaxs daromadiga kirmaydi. Chunki asossiz boyish orqali olingan boylik hisoblanadi.

5. Daromad mezonni pul mablag'larini yoki boshqa mulklarni jismoniy shaxs ixtiyoriga kelib tushishi hisoblanadi. Jismoniy shaxs qandaydir mulkni arenda shartnomasi asosida olingan vaqtda, o'rnini qoplamay foydalanilgan holda va h.k. uni mol-mulk huquqiga o'tmagan davrida, daromad kelib chiqmaydi.

6. Soliq solishda pul shaklida olingan daromad (Rossiya Federatsiyasi valutasini yoki chet el valutasini) va natural olingan daromadlar yig'indisi hisoblanadi. 1997-yil 21-yanvardan keyin Rossiya qonunchiligida daromad olish deb, moddiy naf, manfaat olish ham hisoblanadi.

Manfaatning mazmuni quyidagidan iborat boylikni oddiy holatdan katta hajmda olinadi yoki tejaladi (odatdagidan ko'proq boylik saqlanadi). Jismoniy shaxsga bepul xizmat ko'rsatilganda (masalan, korxonada xizmatchiga o'zining hisobidan turistik yo'llanma sotib olgan) daromad hisoblanadimi, degan savol javobsiz qolgan.

Agar manfaatni daromad solig'i qonunchiligida to'g'ridan to'g'ri ko'rilgan bo'lsagina soliqqa tortiladi. Rossiya qonunchiligida xizmat sifatida olingan manfaatni soliqqa tortish ko'rilgan.

7. Davlat organlarini tushuntirish hujjatlarida qanday tarzda kelib tushishini daromadga o'tkazib berish mezonni ko'rinib turibdi. Masalan, me'yoriy hujjatlarda bepul (davlat yoki munitsipal hisobiga) o'qitish ko'rilgan. Bunday manfaatni olish, jismoniy shaxsni soliq solinadigan daromadiga kirmaydi. Bu tartib davlat tomonidan xususiy mulkchilikka bepul kvartira berish, davlat pensiyasini, stipendiya, subsidiya va boshqalarini olishda ham qo'llaniladi. Shunday holat iqtisodiy nuqtayi nazardan to'g'ri hisoblanadi. Chunki teskari holatda, milliy yalpi daromadni qaytadan taqsimlashga to'g'ri kelar edi. Davlatga, keyin soliq to'lashni talab qilgandan ko'ra to'layotgan summasining bir qismini ushlab turish afzalroq hisoblanadi. Chunki natija bixal bo'ladi.

Shunday qilib, qonunchilikda ko'rsatilgan davlat yoki munitsipalitetdan olingan har qanday manfaat jismoniy shaxs daromadi hisoblanadi.

Yuqorida keltirilganlardan xulosa qilib, daromad jismoniy shaxslar o'zining mehnat, tadbirkorlik faoliyati natijasida boshqa shaxslardan (davlat va munitsipalitetlardan tashqari) olingan moddiy

bo'yluk va boshqa asoslarda olingan shaxsning umumiy moddiy ahvolini yaxshilaydigan kirmalar hisoblanadi deyish mumkin.

Kalendlar yili jismoniy shaxs o'lgan hamma daromadlar summalaridan olingan mahlag'larni chiqarib tashlash natijasida yalpi (umumiy) daromad aniqlanadi.

Umumiy yillik sof daromad (soliq solish obyekt) — bu kalendlar yili olingan yalpi daromad bilan shu daromadni olish bilan bog'liq bo'lgan va hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajat o'rnatidagi farq hisoblanadi. Obyektni aniqlashda, natira (...) holatda olingan daromad umumiy yillik daromad tarkibida davlatni boshqarish narxida baholalanadi. Agar bunday baho bo'lmasa, daromad olish vaqtidagi erkin (bozor) narxi bilan baholalanadi. Bu talabni bajarimaslik jismoniy shaxs daromadini kamaytirishga olib keladi.

Soliq solinadigan umumiy daromadning bajmi (soliq solinadigan baza) daromad solig'i qonunining ikkinchi moddasida belgilangan tartibda va sharoitida aniqlanadi. Umumiy soliq olinadigan daromad yillik umumiy daromad bilan intityozlar (chiqarib tashlashlar) o'rnatidagi farq sifatida aniqlanadi. Umumiy soliq solinadigan daromada soliq stavkasini qo'llash natijasida soliqning o'klad summasi kelib chiqadi. Bundayta to'lanadigan daromad solig'ining summasi (soliq majburiyati) avans to'lovlar va berilgan soliq kreditlarini chiqarib tashlash yo'li bilan aniqlanadi.

Yuqorida yoritilganlar mulohazalarning hammasini qisqacha quyidagi holatda ko'rsatish mumkin:

Daromad = chiqarib tashlash = yalpi daromad.

Yalpi daromad = xarajatlilar = umumiy (sof) daromad.

Umumiy daromad = intityozlar = umumiy soliq solinadigan daromad.

Umumiy soliq solinadigan daromad x soliq stavkasiga o'klad summasi.

Budjetga beriladigan soliq summasi = soliq o'kladi avans va kreditlar summasi.

Ko'pchilik rivojlangan mamlakatlarda hali daromad solig'ining yuqori stavkalari qo'llanadi.

Daromad solig'i to'g'risidagi qonun umumiy soliq solinadigan daromaddan chiqarib tashlash yo'li bilan intityozlar beriladi.

Asosiy chiqarib tashlanadigan summalariga quyidagilar kiradi:

1) har oyga belgilangan eng kam ish haqi xajrida bolalar va boshqa qaramog'ida odatlar xarajatini qoplash uchun;

2) xayriyaton tariqasida hisob raqamidan o'tkazib yuborilgan pullar xarajati;

3) yangi uy-joy, kvartira, dala-hovli, bog'-uyi sotib olish va shu maqsadlar uchun bank va kredit muassasalaridan olingan ssuda va ular bo'yicha foizlarni qaytarish xarajatlari. Bir yilga minimal ish haqini 5000 hajmigaacha kredit olish mumkin;

4) Rossiya Federatsiyasi peshva foiziga ajratma to'lash xarajati. Soliq intityozlari berishda, laqat ular davlatning daromadini to'plash bilan chegaralanib qolmay, aholi daromadini ijtimoiy adolat asosida qaytadan taqsimlash vazifasini ham hisobga olishi kerak. Bunda soliq solish asosi qilib, jismoniy shaxsning moddiy ahvoli, uning ijtimoiy statusi (turgan o'rni) va boshqa sharoitlar hisobga olinadi. Hozirgi kunda daromad solig'i to'g'risidagi qonunchilik soliq to'lovchi statusining ijtimoiy ahvolini hisobga oladi (turish qatnashchisi, harbiy xizmat va h.k.). Qonun asosiy ish joyida mehnat va boshqa majburiyatlarini bajaraganlik uchun olgan har xil obyekt, daromadlarni, asosiy ish joyi bo'lmagan joylarda o'lgan daromadlari va tadbiqorlik, boshqa faoliyatdan olinadigan daromadlarni ham ko'rib chiqadi. Shunga qarab daromad solig'ini hisoblash va uni to'lash tartibi o'rnatiladi.

Daromad solig'i to'g'risidagi qonun Rossiya Federatsiyasida doimiy yashash joyi bo'lgan chet el fuqarolari yoki fuqarolik huquqiga ega bo'lmagan shaxslarni va doimiy yashash joyi bo'lmagan, lekin Rossiya Federatsiyasi hududida daromad oluvchilarni soliq to'lash xususiyatlarini ham belgilab bergan.

Soliqni asosiy ish joyida hisoblash kalendlar yilning boshidan boshlab, har oyda umumiy daromadi olinib, uni belgilangan minimal ish haqi hajmiga va bolalar, qaramog'ida shaxslar xarajati summasiga kamaytiriladi va oldin to'langan soliqlar chiqarib tashlanadi. Yil tugagandan keyin, jismoniy shaxsning umumiy daromadini hisobga olgan holda (to'liq so'mda) qaytadan hisob-kitob qilinadi.

Korxonalar, muassasa va tashkilotlar jismoniy shaxslardan hisoblanib ushlangan summani, bankdan nasq pul olgan kunlardan kechiktiruvchi budjetga o'tkazishlari kerak. Yoki shu tashkilotni

bankdagi schyotidan xodim ko'rsatnasi bilan boshqa joyga pulni o'tkazish vaqtida soliq budjetga yo'naltiriladi.

Hisobot yili asosiy ish joyiga ega bo'lmagan jismoniy shaxslar daromadi soliq solishda daromad solig'i to'g'risidagi qonuniga binoan chiqarib tashlanadigan summalar va imtiyozlar hisobiga kamaytiriladi.

Jismoniy shaxs bir necha ro'yxatga olingan tadbirkor, korxon, muassasa va tashkilotdan daromad olsa, chiqarib tashlash faqat jismoniy shaxs tanlagan bitta tashkilot bo'yicha amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslarning daromadiga soliq solish soliq organlari tomonidan yil davomida haqiqiy olgan daromadi to'g'risidagi deklaratsiya, ularning faoliyatini tekshirish materiallari va korxon, muassasa tashkilot va jismoniy shaxslar bergan ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi.

Soliq organlari tomonidan hisoblagan soliq (tadbirkorlar tomonidan) quyidagi tartibda to'lanadi:

joriy yil davomida to'lovchilar o'tgan yilgi daromad yuzasidan hisoblangan yillik soliq summasining 1/3 qismini va birinchi marta soliq to'lashga tortilganlar – joriy yili to'lashga mo'ljallangan soliq summasining uchdan bir qismini budjetga o'tkazadilar. Soliqni avans to'lovlarining muhlatlari 15-iyul, 15-avgust va 15-noyabr hisoblanadi.

Soliq to'lovchining daromadi yil davomida keskin ko'payib, yoki keskin kamaysa, uning arizasiga binoan soliq organi to'lash muhlati kelmadigan vaqtda qaytadan hisob-kitob qiladi;

–yil tugagandan keyin soliq hamma manbalardan olingan umumiy yillik daromaddan olinadi. Bunga tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan har qanday korxon, muassasa, tashkilot va jismoniy shaxs uchun har xil bajarilgan ishlar uchun olingan daromadlar qo'shiladi. Hisobot yiliga hisoblangan soliq summasi bilan yillik umumiy daromad yuzasidan olinadigan soliq summasi o'rtasidagi farq to'lovchilardan olinadi yoki, hisobot yilidan keyingi yilning 15-iyuligacha qaytarilib beriladi.

Tadbirkor sifatida ro'yxatga olingan korxon, muassasa, tashkilot va jismoniy shaxs, soliqni daromad summasini berishda ushlab qoladi. Agar yil davomida bitta jismoniy shaxsga bir necha marta to'lasa, soliq yil boshidan bo'yon to'langan umumiy summasidan olinadi.

To'langan summa va ushlangan soliq bo'yicha ma'lumotni bir kvartalda bir martadan ortiq bo'lmagan holatda daromad manbayi manzilida soliq organlariga topshiradilar.

Soliq organlari bu ma'lumotlarni jismoniy shaxsni doimiy yashaydigan manzilidagi soliq organiga jo'natadi.

Soliqni ushlash va noto'g'ri ushlangan soliq summasini qaytarish daromad solig'i to'g'risidagi qonunning 21-moddasida ko'rilgan.

Jismoniy shaxsni soliq to'lashga o'z vaqtida tortilmasa yoki uning daromadidan soliq noto'g'ri hisoblanganda uni undira bilish yoki qaytarish, noto'g'ri ushlangan holat aniqlangan vaqtdan oldingi 3 yildan ortiq bo'lmagan vaqtga amalga oshiriladi. To'lovchini soliq to'lashdan bosh tortish natijasida to'lanmagan soliq summasi, uning hamma bosh tortgan vaqtiga to'g'ri keladigan hajmda undirilib olinadi.

Jismoniy shaxsdan ushlanmagan yoki to'liq olinmagan soliq summasi korxonaga, muassasa va tashkilot tomonidan qarzni to'liq uzilganiga qadar olinadi.

Jismoniy shaxsdan qarzni undirib olish Rossiya Federatsiyasi qonunchiligida belgilangan kafolatni saqlash asosida amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxsdan daromad olish manbayida soliqni undirib olish imkoniyati bo'lmasa, yoki oldindan ma'lum bo'lsa undirib olish bir necha yillar davomida amalga oshirilishi mumkin va korxonaga, muassasa, tashkilot bir oy muhlat ichida, o'zi joylashgan manzilidagi soliq organiga xabar qiladi. Bu soliqni undirish soliq organi jismoniy shaxsga beradigan to'lov talabnomasi asosida amalga oshiriladi.

Qonunda jismoniy shaxs umumiy yillik daromadi to'g'risida deklaratsiya berish va umumiy yillik daromaddan soliqni hisoblash tartiblari belgilangan.

Haqiqiy olingan daromad va amalga oshirilgan harajatlar to'g'risidagi deklaratsiyani hisobot yilidan keyin 1-aprelgacha jismoniy shaxslar o'zi yashaydigan manzilidagi soliq organiga topshiradilar.

Faqat asosiy ishlash joyidan daromad oladigan shaxs, Rossiya Federatsiyasida doimiy yashash joyi bo'lmagan shaxslar va hisobot yili umumiy soliq solinadigan daromadi, soliqni minimal stavkada hisoblangan summasidan past bo'lsa deklaratsiya topshirishdan ozod qilinadilar.

Tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromad, yoki boshqa daromad olgan shaxslarga yuqoridagi tartib qo'llanmaydi. Ular deklaratsiya berishlari kerak.

Yil davomida yangi daromad manbaviy paydo bo'lsa, shaxs shu daromadlar paydo bo'lgan kundan boshlab bir oy o'tgandan keyin besh kun ichida deklaratsiya topshiradi. Deklaratsiyada birinchi oy faoliyati natijasida olgan daromadi va jori yilning oxirigacha olinadigan, kunligan daromad hajmi ko'rsatiladi.

Agar yilning oxirigacha olinadigan daromad manbaviy yopilsa, to'xtatilsa, deklaratsiya daromad manbaviy yo'qolgan kundan boshlab 5 kun ichida shaxs tomonidan topshirilishi kerak.

Deklaratsiyada jismoniy shaxs yil davomida olgan hamma daromadi, uni olish manbavi, hisoblangan va to'langan soliq summasini ko'rsatadi.

Deklaratsiya topshirilgandan keyin bir oy ichida shaxs unda ko'rsatilgan daromadi aniqlash, yondirishirishi mumkin.

Hisoblangan soliq summasi bilan, yil davomida o'tkazilgan soliq summasi o'rtasidagi farq, hisobot yilidan keyin 15-iyuldan kechiktirmay jismoniy shaxs tomonidan to'lanadi, yoki soliq organi qaytarib beradi.

Soliq solinadigan jismoniy shaxslar majburiyatlari:

- kalendariy yil davomida olgan daromadlari va shu daromadlarni olish uchun qilingan xarajatlarning hisobini olib borish;
- qonunda ko'rsatilgandek soliq organlariga daromad va xarajatlar bo'yicha deklaratsiya berrishlari, deklaratsiyada ko'rsatilgan ma'lumotlarning haqiqiyligini tasdiqlovchi hujjatlarni topshirish;
- korxonasi, muassasasi, tashkilot va soliq organlariga daromadidan chiqqar tashlash bo'yicha imtiyozlarni borligini tasdiqlovchi hujjatlarni berrish;
- o'z vaqtida va to'liq hajmda budjetga belgilangan soliq summasini o'tkazish;
- qonunchilik hujjatlarida belgilangan boshqa majburiyatlarni bajarish.

Shu bilan bir qatorda korxonasi, muassasasi, tashkilot va jismoniy shaxslar, tadbirkor sifatida ro'yxatga olinganlar va daromad manbaviyega ega bo'lganlar majburiyatlari quyidagilardan iborat:

—o'z vaqtida va to'g'ri hisoblash, ushlab va hucjjetga jismoniy shaxs daromadidan olinadigan soliq summasini o'tkazish;

—soliq organlariga o'z vaqtida jismoniy shaxslarga daromad berrilganligi haqida ma'lumotlar berrish, Rossiya Federatsiyasidagi chet

el haquqiy shaxslarni vakolatxonasi ham bu ma'lumotlarni berrishi kerak.

—qonunchilikda belgilangan boshqa majburiyatlarni ham bajarish.

Aksizlar

Aksizlar tovarlarni bahosiga qo'shibadigan egri soliq hisoblanadi.

Aksizlar yuqori rentabellik mahsulotlarni ishlab chiqarish natijasida olgan yuqori foydani budjetga olish maqsadida belgilanadi.

Ayrim mahsulotlar bo'yicha aksizlar qo'shingan qiymat solig'iga qo'shimcha ravishda belgilanadi.

Aksizlar dunyo miqyosida umumiy qabul qilingan yuqori foydani olish shakli hisoblanib, tovarlarni ishlab chiqarishda, ularning iste'mol qiymatidan kelib chiqqan baho bilan, haqiqiy tarmax: o'rtasidagi farq hisoblanadi.

Rossiyada aksizlar 1992-yil mahsulot bahoasi ustiga foiz tarzida qo'yilgan ustama bo'lib, baholarning erkinlashirilishi bilan bog'liq bo'lgan. Dunyo amaliyotida aksiz soliqlari mahsulot birligiga qat'iy belgilangan pul summasi hisoblanadi.

Aksizlar Rossiyaning davlat budjetida yillar yuqori darajadagi o'rinni egallaydi. Aksizlar Rossiya Federatsiyasini 6-dekabr 1991-yilgi «Aksizlar to'g'risidagi» qonun asosida kiritilgan Rossiya Federatsiyasining 7-mart 1996-yilgi №23-F3 «Aksizlar to'g'risidagi» Rossiya Federatsiyasi qonuniga o'zgartirishlar kiritish» federal qonunida talay o'zgartirishlar kiritildi.

Aksizlarni to'lovchilar aksizga taalluqli (aksizosti) mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi va sotuvchi korxonasi, tashkilotlar hisoblanadi. Aksizda soliq solish obyektini o'zi ishlab chiqqarqan tovarlarning qiymati hisoblanadi. Soliq solinadigan oborotni aniqlash uchun QQS hisobga olinadigan sotish bahosi asosida hisoblangan qiymat hisoblanadi. Aksizga taalluqli tovarlar to'xyati va aksiz stavkalarini Rossiya Federatsiyasini Aksizlar to'g'risidagi qonunida belgilangan. Bu'zi holatlarda bular Rossiya Federatsiyasi hukumati tomonidan ham o'tatiladi. Aksizga taalluqli tovarlarga alkogoli ichimliklarning ko'pchilik turi, esayotr belgi i kralari, iosos belgi'i, tamaki mahsulotlari, yengil va yuk tashish avtomobillari, zargarlik buyumlari, mo'yina mahsulotlari, neft va neft mahsulotlari va boshqalar kiradi.

Eksport qilinadigan tovarlarga aksiz solig'i solinmaydi (ayrim mineral xomashyalardan tashqari). Chunki bu yerda ortiqcha foydani olish bo'yxona boji orqali amalga oshiriladi. Vostitachi tashkilotlar eksportga tovar chiqarganlarida, ular to'lgan aksiz summalari soliq organlari tomonidan qaytarilib beriladi. Aksiz summasi mustaqil ravishda soliq to'lovchi tomonidan solilgan tovarlarning qiymati va o'rnatilgan soliq stavkasi asosida belgilanadi.

Bujetga aksizni to'lash muhlati ishlab chiqariladigan tovarlarga qarab har dekadada yoki bir oyda bo'lishi mumkin.

Soliq to'lashning ustidan nazorat qilish uchun to'lovchilar o'zlarini joylashgan manzildagi soliq organlariga maxsus hisob toptiruvchilar, Hisob, «Aksizlar to'g'risidagi qonunda ko'rsatilgan formula asosida amalga oshiriladi. Ular to'g'ri hisoblash va o'z vaqtida soliqni to'lash uchun javob beradilar.

Rossiya hududiga tovar olib kelgandagi to'lovchi sifatida deklaratsiya berganlar olinadi.

Soliq obyekt sifatida bu hollarda tovarlarning boji qiymati, bo'yxona boji va yig'imlar summasiga qo'shilgan tarihdagi olinadi. Rossiya hududiga olib kelinadigan ayrim tovarlar bo'yicha Rossiyadagi stavkalaridan farq qiladigan maxsus stavkalar belgilanadi. Bu holatda soliq solinadigan obyekt sifatida keltirilgan tovarlarni naturla ifodasi olinadi. «Aksizlar to'g'risidagi qonun qator imtiyozlarni ham belgilagan. Masalan, Rossiya hududida shu tovardan boshqa aksizga taalluqli tovar ishlab chiqarilse, birinchi undan ozod qilinadi.

Bo'yxona boji

Bo'yxona boji Rossiyaning bo'yxona organlari tovarlarni alohida turlari bo'yicha taqablashirilgan stavka bilan Rossiya Federatsiyasini bo'yxona hududiga olib kirgandagi yoki shu hududdan olib chiqib ketganda oladigan majburiy to'lov hisoblanadi.

Bo'yxona boji tovar borotini boshqartirishning kuchli qurolli bo'lib, iqtisodga ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun bo'yxona boji faqat fiskal (daromad yig'ish) maqsadidagina qo'llanmasdan protektsionizm (Rossiyada tovar ishlab chiqaruvchilarga ko'maklashish va ularni himoya qilish) siyosatini amalga oshirish uchun ham qo'llanadi.

Bu hollarda maxsus antidemping va kompensatsion bojlar qo'llanadi. Tovarlarni olib kelish va chiqarishni darhol boshqarish maqsadida mavsumli bojlar belgilanadi.

Bo'yxona bojini to'lovchilar deklaratsiya bertuvchilar yoki Rossiya Federatsiyasini 18-iyun 1993-yil qabul qilingan Bo'yxona kodeksida ko'rsilgan shaxslar hisoblanadi. Har qanday manfaatdor shaxs boji to'lovini berishi mumkin, bu bo'yxona kodeksida boshqa holda ko'rsatilmagan bo'lganida qo'llaniladi.

Boj solinadigan obyekt Rossiya Federatsiyasining boji chegarasidan tovarlarni joyini o'zgartirishi (olib kelish, chiqarish), u yoqdan bu yoqqa olib o'tish hisoblanadi. Uni hisoblash «Bo'yxona tafari to'g'risidagi Rossiya Federatsiyasining qonuni asosida tovarlarni boji qiymati va transport vositalarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. Tovarlarning boji qiymati yuk boji deklaratsiyasida ko'rsatilgan bo'ladi va unga ilova qilinadigan boji qiymati deklaratsiyasida belgilanadi.

Boj to'lovchilari Rossiya Federatsiyasi bo'yxona organlariga to'lanadi. Agar tovarlar xalqaro pochta orqali jo'natilganda, davlat aloqa korxonalariga beriladi.

Boj to'lovi boji deklaratsiyasini qabul qilganda yoki undan oldin beriladi, Rossiya Federatsiyasi chegarasidan u yoqdan bu yoqqa o'tadigan ajratilgan maqsadiga ishlatilmaydigan tovarlar bo'yicha boji to'lovi boji deklaratsiyasi bilan bir vaqtda olinadi.

Faqat ayrim hollardaгина to'lovchiga to'lov muhlatini keyinga surib berish yoki uzaytirib berish amalga oshiriladi. Bunday qarorni bo'yxona organi bojni rasmiylashtirish vaqtida qabul qiladi. To'lash muhlatini keyinga surib berish yoki uzaytirish uchun foiz olinadi. Foiz Rossiya Federatsiyasi markaziy bankini beradigan kredit bo'yicha belgilangan foiz hajmida olinadi. Boj to'lovchilari Rossiya Federatsiyasi valutasida yoki xorijiy davlatlar valutasida to'lanishi mumkin. Ayrim hollardaгина faqat chet el valutasida to'lash talab qilinadi. Chet el valyutasini Rossiya Federatsiyasi valutasiga o'tkazish boji deklaratsiyasini qabul qilgan kundagi markaziy bankni kurs bilan amalga oshiriladi.

Bo'yxona bojining hajmi Rossiya Federatsiyasi 21-may 1993-yilgi «Bo'yxona tafari to'g'risidagi qonuni asosida belgilanadi. Rossiya Federatsiyasi Davlat bo'yxona qo'mitasining 8-iyun 1995-yilgi tasdiqlagan «Boj to'lovlarini undirish to'g'risidagi vaqtincha yo'riqnomasida ham boji hajmini belgilash tartibi berilgan.

Rossiya Federatsiyasi boji chegarasidan u yoqdan bu yoqqa o'tadigan tovarlarga qo'llaniladigan boji stavkalarini yig'indisi boji tafari

deb tushuniladi. Bu stavkalar tashqi iqtisodiy aloqa tomonidan belgilangan tovarlarni nomenklaturasi asosida tartibga solingan. Tashqi iqtisodiy aloqani tovar nomenklaturasi (HATN) ma'lum klassifikatsion guruhiga kiritilgan tovarlar ro'yxatini o'z ichiga oladi.

Boj stavkasi Rossiya hamma hududida yagona bo'lib tovarlarni olib o'tuvchi shaxslar, bitim turlari va boshqa omillarga qarab o'zgarmaydi.

Ular Rossiya Federatsiyasi hukumati tomonidan tasdiqlanadi va faqat iqtisodiy holatga qarab o'zgartiriladi va aniqlik kiritiladi.

Yo'l fondi soliqlari

Bu federal soliq bo'lib, asosan huquqiy shaxslar va har zamonda fuqarolar to'lashi mumkin. Federal soliqlar tizimida alohida o'rinni to'rtta soliq egallaydi va ular federal, ham yuridik yo'l fondlarini tashkil qilish manbai hisoblanadi. Mablag'dan foydalanish bo'yicha bular qat'iy belgilangan maqsadli soliqlar hisoblanadi.

Ularga quyidagilar kiradi:

- yoqilg'i va moylash materiallarini sotish uchun soliq;
- avtomobil yo'llaridan foydalanganlik uchun soliq;
- transport vositalari egalaridan olinadigan soliq;
- avtotransport vositalarini olish uchun soliq.

«Yoqilg'i va moylash materiallari» tushunchasiga avtobenzin, dizel yoqilg'i, dizel va avtotransport moylari, motor yoqilg'isi sifatida ishlatiladigan siqilgan va suyultirilgan gazlar kiradi.

Yoqilg'i va moylash materiallari solig'ini huquqiy shaxslar va tadbirkorlar to'laydilar. Tayyorlovchilar uchun soliq solinadigan obyekt sifatida yoqilg'i va moylash materiallarni qo'shilgan qiymat solig'i qo'shilmagan haqiqiy sotish bahosida olingan oboroti hisoblanadi.

Ularni sotuvchilar uchun sotish summasi bilan sotib olish summasi o'rtasidagi farq (ikkalasi ham qo'shilgan qiymat solig'isiz olinadi) oborot hisoblanadi.

Soliq stavkasi— 25%. Soliq solish obyekti korxonani foydaga solinadigan soliqni to'lashdan oldingi foydasi hisoblanadi.

Avtomobil yo'llaridan foydalanganlik uchun soliqni korxonalar va ayrim tadbirkorlar mahsulotni (ish, xizmat) sotishdan olgan tushumni 2,5% hajmida to'laydilar. Soliq solinadigan bazadan QQS, aksiz va

yoqilg'i va moylash materiallarini sotishga solinadigan soliqlar chiqarib tashlanadi.

Umumiy foydalanadigan yo'llarga qarab turuvchi maxsus yo'li korxonalari bu to'lovdan ozod qilinadilar. Agar har qanday korxonada umumiy foydalanadigan yo'llarga qarab turganda, xizmat qilganda va to'lanadigan soliq summasining 75%dan kam bo'lmagan qismini sarflaganda, soliqdan to'liq ozod qilinadi. Soliq summasi mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish xarajati tarkibiga qo'shiladi.

Transport egalari olinadigan soliqni huquqiy shaxslar va tadbirkorlar transportga ega bo'lsalar to'laydilar. Soliq stavkasi motorni ot kuchida hisoblanadigan quvvatiga qarab belgilanadi. Soliq summasi mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibiga kiradi.

Transport vositalarini olish uchun soliqni sotib olish, almashtirish, lizing va ustav fondiga vzos o'tkazish yo'li bilan transport vositalarini oluvchi huquqiy shaxslar va ayrim tadbirkorlar budjetga to'laydilar. Soliqni hisoblash QQS va aksizsiz sotish bahosida amalga oshiriladi. Soliq stavkasi yo'q, yengil avtomobillar, pikap, yengil furgonlar, avtobus va maxsus avtomobillar sotib olganda 20%, pritsep va yarim pritseptlarni sotib olganda 10% hajmda qo'llanadi. Shaxsiy foydalanish uchun avtomobil sotib olgan fuqarolar bu soliqdan ozod qilinganlar.

Meros va hadya qilish tartibida o'tadigan mulkka solinadigan soliq

Fuqarolarga taaliqli ikkinchi federal soliq:

-meros va hadya qilish tartibida o'tadigan mulkka solinadigan soliq. Bu faqat yagona federal mulk solig'i hisoblanadi. Qolgan mulk soliqlari hududlar va mahalliy budjetlarga, tushadi. Bunday tartib, butun dunyo amaliyotiga to'g'ri keladi.

-Rossiya Federatsiyasini «meros yoki hadya qilish tartibida o'tadigan mulkka solinadigan soliq to'g'risida»gi qonun 1991-yili 2-dekabrda qabul qilingan. Soliqni to'lovchilar jismoniy shaxslar hisoblanadi. Soliq solinadigan obyekt sifatida qonunda quyidagilar ko'rsatilgan:

yashash uylari, kvartira, dala-hovli, bog'dorchilik shirkati tarkibidagi bog' uylari;

avtomobillar, mototsikllar, motorli lodkalar, kater, yaxtalar va boshqa transport vositalari;

—antikvariant va san'at buyumlari, tilla buyunlar, qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan qilingan maishiy buyunlar va ulardan olingan siniq parchalar;

—uy-joy qurish, garaj qurish, dala-hovlilar qurish kooperativlaridagi paylar to'plami, bank muassasalari va boshqa kredit muassasalarida omonatga qo'yilgan pullar, jismoniy shaxslarning shaxsiy schyotlaridagi (xususiylashtirish)dan olingan mablag'lar, mol-mulk, yer bo'yicha, ulushi (pay) qiymati, valuta va qimmatbaho qog'ozlar qiymati.

Soliqning obyektini ko'rsatilgan mulklar emas (soliq predmeti), mulkni merosga olish yoki hadyani qabul qilish hisoblanadi. Bu soliq solinadigan obyektini daromad solig'i solinadigan obyekt bilan biriga to'g'ri kelmaydi. Bu holat alohida ahamiyatga ega bo'ladi (masalan, korxonaga o'zining xodimiga kvartira hadya qilganda).

Xodim kvartirani hadya sifatida qabul qilganda bir vaqtning o'zida ikkita har xil soliq obyektlari yuzaga keladi. Shuning uchun xodim kvartira qiymati hajmida olgan daromadidan daromad solig'i to'lashi kerak va hadya sifatida olingan mulkdan mulk solig'ini berishi kerak. Ushbu masala yuzasidan boshqa fikrlar ham mavjud. «Meros va hadya qilish tartibida o'tadigan mulkka solinadigan soliq to'g'risidagi» qonunda soliqning bir elementini aniqlashda tortiq (sovg'a, hadya) qiluvchi shaxs bilan hadyani oluvchi o'rtasidagi munosabatda qarindoshlik darajasi hisobga olinadi deyilgan. Qonun mazmuni bo'yicha sovg'a qiluvchi faqat jismoniy shaxs bo'lishi kerak. Agar huquqiy shaxs sovg'a qilsa, bu holatda unga qonun qoidalari qo'llanmaydi. Shundan kelib chiqqan holda, bu soliqni olishda soliq munosabatlarini boshqarishda uning subyektlari jismoniy shaxslar bo'lishligi maqsadga muvofiq bo'lar edi. Meros tariqasida o'tadigan mulk bo'yicha soliq stavkasi qarindoshlik darajasi va mulkning qiymatiga qarab belgilanadi. Mulki qiymati eng kam 80 ish haqiqacha bo'lsa soliq solinmaydi. Er-xotinni bittasi o'limidan so'ng meros tariqasida rafiqasiga o'tgan mulk, yoki er-xotinni bittasidan ikkinchisiga hadya qilingan mulkka soliq solinmaydi. Yashash uyi (kvartira), uy-joyi qurilish kooperatividagi paylar yig'imi merosxo'r (meros oluvchi)ga meros beruvchi topshirganda meros ochilgan yoki

hadya shartnomasi tuzilgan kunda ko'rsatilgan uylarda birga yashayotgan bo'lsa soliq bu mulklardan ham olinmaydi.

Soliq notarius tomonidan mulkka egalik qilish guvohnomasi yoki hadya shartnomasini tasdiqlagan taqdirdagina olinadi. Soliqni hisoblashda jismoniy shaxs ixtiyoriga o'tadigan hamma mulk qiymatini yig'indisi olinadi.

Soliq organlari soliq summasini hisoblashlari uchun merosga ega ekanligi to'g'risidagi guvohnoma yoki hadya shartnomasini tasdiqlagan hujjatlar berilgan kundan keyin 15 kun ichida notarius, yoki notarial harakatni bajaruvchi vakil mulkni qo'liga kiritgan hududdagi soliq organiga mulkni umumiy qiymati to'g'risida ma'lumot yuboradi. To'lovchi soliqni soliq organini to'lov xabarnomasi asosida to'laydi.

Rossiyada yashovchi jismoniy shaxslar to'lov xabarnomasini olgandan keyin 3 oydan kechiktirilmagan muddatda to'lashlari kerak. Rossiyadan tashqarida yashovchi jismoniy shaxslar, mulkka egalik qilish huquqini tasdiqlovchi hujjatni olishdan oldin to'lashlari kerak. To'lovchilarni xat tariqasida beradigan arizalariga binoan soliqni to'lash muddati uzaytirilib, keyinga o'tkazilib berilishi mumkin. Lekin, umumiy keyinga surilish muddati 2 yildan oshmasligi kerak. Bu davrda Rossiya Federatsiyasi bankidagi shoshilinch omonatga belgilagan foizni 0,5 hajmida qo'shimcha to'lov beriladi. Merosga olingan yoki hadya tariqasida qabul qilgan mulkni merosxo'r sotishi, sovg'a qilishi, almashishi mumkin. Lekin bular yuzasidan soliqlar to'liq to'langandan keyin, bu holat soliq organi ma'lumoti bilan tasdiqlanishi shart.

Yuridik soliqlar

Yuridik soliqlar Rossiya Federatsiyasining soliq tizimida muhim rol o'ynaydi.

Rossiyada «yuridik soliqlar» termini faqat davrlarda kiritilgan. «Rossiya Federatsiyasi soliq tizimini asoslari to'g'risida»gi Rossiya Federatsiyasi qonuni 20-moddasida Rossiya Federatsiyasi tarkibidagi respublikalar solig'i va o'lka, viloyat, avtonom viloyat, avtonom okruglar soliqlarini Rossiya Federatsiyasi soliq tizimi tarkibiga qo'shilgan.

Yuridik soliqlar quyidagilardan iborat:

- kurxonaning mol-mulkiga solinadigan soliq,
- o'rmonchilik daromadi;

—suv xo'jaligi tizimidan sanoat korxonalari suv olganliklari uchun to'lov;

—ta'lim muassasalarini ehtiyoji uchun uchta birinchi yuridik soliqlar umummajburiy hisoblanadi va Rossiyani hamma hududlarida olinadi. Ta'lim muassasalarining ehtiyoji uchun soliqni federatsiya subyektlarining qonun chiqaruvchi organlarini qarori bilan kiritiladi (yoki kiritilmaydi).

Korxonalar mol-mulkiga solinadigan soliq

Hududlar budjetining daromadida korxonani mol-mulkiga solinadigan soliq muhim rolni o'ynaydi. Bu soliqni elementlari Rossiya Federatsiyasini 13-dekabr 1991-yilgi «Korxonalar mol-mulkiga solinadigan soliq to'g'risida»gi qonunida ko'rsatilgan.

Soliq to'lovchilar alohida balans, hankda hisob-kitob (joriy) schyoti bo'lgan korxonalar, muassasa, tashkilotlar va ularning tarkibiy qismlari (vakolat xonalari, filiallari) hamda Rossiya hududida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi chet el huquqiy shaxslari hisoblanadi.

Soliq solinadigan obyekt korxonani balansida bo'lgan qiymatda ifodalangan mol-mulki hisoblanadi.

Mol-mulkka asosiy fondlar, nomoddiy aktivlar, ishlab chiqarish zapaslari va xarajatlar yig'indisi kiradi.

Asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, kam qiymatli va tez yaroqsiz bo'ladigan buyumlar qoldiq qiymatlari bo'yicha hisobga olinadi. Soliq korxonalar mol-mulkinga o'rtacha yillik qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq stavkasining eng yuqori chegarasi soliq solinadigan baza 2% dan oshmasligi kerak. Soliqning aniq stavkasini Rossiya Federatsiyasi subyektlarining davlat hokimiyati organlari korxonalarni faoliyatiga qarab belgilaydilar.

Soliq summasi to'lovchi tomonidan mustaqil har kvartalga yilni boshidan ko'payib borishini inobatga olib hisoblanadi. Hisobot davridagi mol-mulki haqiqiy o'rtacha yillik qiymatidan kelib chiqqan holda maxsus hisob-kitob qilinadi. Budjetga to'lanadigan soliq summasi ilgari to'langan summalarni chiqarib tashlash yo'li bilan va yilni oxirida soliq summasini to'liq qaytadan hisob-kitob qilish tartibi asosida aniqlanadi.

Hisoblangan soliq summasi kvartal buxgalteriya hisobotini topshirish uchun belgilangan kundan keyin 5 kun ichida va yillik buxgalteriya hisobotini belgilangan topshirish kunidan keyin 10 kun ichida budgetga birinchi navbatda topshiriladi va korxonalar moliya faoliyatining natijasiga o'tkazib boriladi.

Ayrim tabaqa to'lovchilarga imtiyozlar beriladi. Soliq budget muassasalari, tashkilotlari, davlat hokimiyat va boshqaruv organlari, advokatlar kollegiyasi, notarial palata, diniy birlashmalar va tashkilotlar, fermer xo'jaliklari mol-mulkiga solinmaydi. Markaziy bank va uning muassasalari ham bu soliqni to'lamaydilar.

Soliq solish maqsadida korxonalar mol-mulkini qiymati to'liq yoki qisman to'lovchi balansidagi uy-joy, kommunal xo'jaligi va ijtimoiy-madaniy sohalar obyektlari qiymatiga kamaytiriladi. Imtiyoz olish uchun soliqdan uzod qilinadigan obyektlarni soliq to'lovchi alohida hisobini olib borishi kerak.

Korxonaning mol-mulkiga solinadigan soliq yuridik soliq bo'lishiga qaramay mahalliy budgetlarni daromad qismini to'ldirishga ko'maklashadi. To'lov summalari teng tarzda yuridik va mahalliy budgetlar o'rtasida taqsimlanadi.

16.3. Mahalliy soliqlar

1. Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq.
2. Yer solig'i.
3. Uy-joy fondi va ijtimoiy-madaniy sohalar obyektlarini ehtiyoji uchun solinadigan soliq.
4. Reklama solig'i.
5. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olish uchun yig'im.
6. Kurort yig'imi.
7. Savdo qilish huquqi uchun yig'im.

Mahalliy soliqlar mahalliy organlar budgetini to'ldirish bilan bir qatorda, ularning iqtisodiga ta'sir ko'rsatadi. Chunki ular tadbirkorlik faoliyatini qo'shimcha rag'batlantirish yoki chegaralash vazifasini bajaradilar. Mahalliy soliqlar hududlar iqtisodiy siyosatini ajratib bo'lmaydigan qismini tashkil qiladi.

Mahalliy soliqlar mahalliy budjetlar daromadini asosiy manbai hisoblanadi. Moliyaviy resurslar yetishmaganda yuqori budjetlardan dotatsiya va subvensiyalar berish, zayomlar hisobiga to'ldiriladi.

Hozirgi zamon Rossiya Federatsiyasini budjet tizimi federatsiya subyektlari va mahalliy hokimiyat organlarini yuridik va mahalliy byudjetlarini daromad qismini tashkil qilishda va moliya resurslarini sarflashda yuqori darajada mustaqil ish olib borishlariga imkoniyat yaratadi.

Rossiyada 1993-yili 23 xil mahalliy soliqlar kiritilgan.

Ularning tarkibida 3 ta soliq Rossiya uchun umumlashgan xarakterga ega. Shuning uchun Rossiya Federatsiyasini hamma hududlarida undiriladi. Bular jismoniy shaxslarni mol-mulkiga solinadigan soliq, yer solig'i va tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olish yig'imi.

Rivojlangan mamlakatlarni bozorga mo'ljallangan iqtisodida munitsipal soliqlarni quyidagicha tabaqalashtirish mumkin:

-xususiy soliqlar, ular mahalliy organlar tomonidan belgilanadi va faqat o'zining hududida undiriladi. Ularning tarkibida asosiysi, qoida bo'yicha mol-mulkka solinadigan soliq. Qolganlaridan yer solig'i, hunarmandchilik solig'i, bitimga solinadigan soliq, aksiz, sotishga solinadigan soliqlarni ko'rsatib o'tish mumkin;

-mahalliy budjetlarga tushadigan federal soliqlariga ustamalar;

ushbu hududda ko'rsatilgan xizmatlar uchun olinadigan to'lov - soliq. Bu mehmonxonada yashagani uchun soliq (mehmonxona xonasi uchun to'lov emas), elektroenergiya, gazdan, suvdan, kanalizatsiya (..), aloqa xizmatlaridan, avtomashina turar joylaridan foydalanganlik uchun to'lovlar.

Mahalliy organlar siyosatini aniqlovchi (belgilovchi) soliqlar ham mavjud. Bu eng avvalo ekologiya solig'i. Bu soliq fiskal maqsadga ega emas, asosan tadbirkorlarni xo'jalikni yuritishda ma'lum usullardan foydalanishga majbur qiladi, ekologik toza dvigatelga ega bo'lmagan avtomobilni ishlab chiqarish foydali emas. Ularga talab past bo'ladi, chunki uning egalari yuqori soliq to'lashlari kerak. Atrof-muhitni iflos qiladigan texnologiyani ishlatish ham foydali emas. Rossiya Federatsiyasining qonunchiligida shu guruh soliqlari yetarli darajada rivojlanish olmadi.

Rossiya Federatsiyasi mahalliy budjetlarining daromadining asosiy qismini federal soliqlardan ajratmalar egallaydi. Bu holat

hozirgi iqtisodiyot uchun tabiiy hisoblanib, yaqin, kelajakda ham shunday saqlanib qoladi. Shunday holat ko'pchilik Yevropa mamlakatlarida ham. Lekin AQSHda emas, mahalliy budjetlar daromadidagi proporsiyalar doim o'zgarib turadi. So'nggi yillari mahalliy soliqlarni salmog'i oshib bormoqda. Masalan, Moskva shaharini budjetida mahalliy soliqlar salmog'i 1993-yili - 0,95%, 1995-yil - 12,5% va 1997-yil - 22% ni tashkil qildi.

Rossiyada mahalliy soliqlarni ko'pligi tadbirkorlarda norozilik tag'dirdi, buxgalteriya hisobini qiyinlashtiradi, ularning tushish ustidan nazoratini og'irlashtiradi.

Lekin ushbu holatni hisobga olib, yaqin orada yangi mahalliy soliqlarni yangi turini kiritish ko'zda tutilmagan.

Mahalliy soliqlar, yer solig'i va mol-mulk solig'idan tashqari fiskal xarakterga ega emaslar, ular joylarda iqtisodiy siyosatni belgilaydilar, tadbirkorlik faoliyatining bir yo'nalishini rag'barlantiradi, qolganini esa chegaralaydi. Bunda faqat budjet manfaatiga ko'zlab qolmay, balki soliq to'lovchilarni ham hisobga olish kerakdir. Chunki ularsiz soliq bazasi ko'paymaydi. Rossiyani har bir hududida mahalliy soliqqa o'ziga xos yondashish mavjud. Shuning uchun ular faqat soliq turlari bo'yicha emas, vazifalari va bajarayotgan funksiyalari bilan ham farq qiladi.

Jismoniy shaxslarni mol-mulkiga solinadigan soliq

Soliqni to'lovchilar bo'lib, Rossiya Federatsiyasining 1991-yil 9-dekabr «Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq to'g'risida»gi qonunida ko'rsatilgan obyektlar hisoblangan jismoniy shaxslarning mulki hisoblanadi.

Qonunga binoan soliq obyektlari jismoniy shaxslarning mulki hisoblangan. Ular yashash uylari, kvartiralar, dala hovli, garaj va boshqa qurilishlar; imorat va inshootlar hamda motorli qayiq, vertolyotlar, samolyot va boshqa transport vositalari (avtomobil va mototsikllardan tashqari) hisoblanadi.

Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq qurilishlar, imorat, inshootga solinadigan soliq va transport vositalariga solinadigan soliq'larga bo'linadi.

Qurilish, imorat va inshootga solinadigan soliq har yili Rossiya Federatsiyasi subyektlarini qonun chiqaruvchi organlari belgilagan stavkada, lekin ularning inventarizatsiya qiymatini 0,1% idan

oshmagan hajmda, agar bunday qiymat bo'lmasa, majburiy sug'urta bo'yicha belgilangan qiymatdan olinadi.

Transport vositalaridan olinadigan soliq motoring quvvatiga qarab quyidagi hajmda olinadi.

Soliq bo'yicha to'lov soliq obyekti joylashgan (ro'yxatga olingan) mahalliy budjetga olinadi. Soliqni hisoblash soliq organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Qurilish, imorat, inshootlar bo'yicha soliq har yilning 1-yanvariga bo'lgan holatdagi kommunal xo'jaligi bergan inventar qiymatidan kelib chiqib, agar bunday ma'lumot bo'lmasa, davlat majburiy sug'urta summasini hisoblashda olingan qiymatga qarab hisoblanadi. Agar qurilish, imorat va inshoot bir necha mulkdorlarni mulki hisoblanasa soliq ularning obyektidagi ulushlariga qarab taqsimlanadi va to'lanadi.

Transport vositalariga soliq har yilning 1-yanvariga bo'lgan holatga qarab, transport vositalarini ro'yxatga oladigan tashkilotlarni ma'lumoti asosida hisoblanadi.

Kommunal xo'jaligi organlari imorat va inshootlarni baholovchi hisoblanganligi uchun soliq organlarining talabiga binoan ma'lumotlarni soliqni hisoblash uchun berishlari kerak. Agar, belgilangan muddatda bunday ma'lumotlar berilmasa, kommunal xo'jaligini lavozimli shaxslari 5 ta eng kam ish haqi hajmida jarima to'lashlari kerak. Soliq organlariga soliqni hisoblash uchun ma'lumotlar bepul beriladi.

Yangi qurilgan imorat, inshoot va olingan transport vositalari uchun soliq ularni qurilgan va olingan yilidan keyingi yilning boshidan olinib boshlanadi.

Bir necha shaxs mulkiga qarashli transport vositasi bo'yicha soliq nomiga yozilgan jismoniy shaxsdan olinadi. Merosga berilgan imorat va inshootlar uchun soliq merosxo'rlardan meros ochildan kundan boshlab olinadi.

Imorat, inshoot, transport vositasi yo'q qilinganda, buzilgan hollarda soliq yo'q qilingan yoki buzilgan oyidan olinmaydi.

Egasi yo'q yoki egasi noma'lum mol-mulk soliqqa tortilmaydi. Shu bilan bir qatorda qurilish, imorat, inshoot va transport vositalaridan ular ishlatilayaptimi yoki yo'q, soliq baribir undiriladi.

Qurilish, imorat, inshoot yoki transport vositalariga kalendar yil davomida mulkdorchilik huquqi bir shaxsdan ikkinchisiga o'tganda

birinchi yanvardan huquqini yo'qotgan kungacha eski mulkdor va mulkdorchilik huquqi paydo bo'lgan kundan boshlab yangi mulkdor soliq to'laydi. Yil davomida imtiyoz olish huquqi paydo bo'lsa, soliqni huquq paydo bo'lgan oydan qaytadan hisob-kitob qilinadi.

To'lov xabarnomasi to'lovchilarga 1-avgustdan kechiktirilmagan holatda soliq organlari tomonidan beriladi. Soliqni to'lash egalari tomonidan ikki marta amalga oshiriladi - 15-sentabr va 15-noyabrdan kechiktirilmagan holatda. O'z vaqtida soliq to'lashga jalb qilinmagan to'lovchilar o'tgan 3 yildan ortmagan vaqtga to'laydilar. Noto'g'ri to'langan soliqni qaytadan ko'rish ham oldingi 3 yildan ortiq bo'lishi mumkin emas.

«Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq to'g'risida»gi qonunda fuqarolarning ayrim toifalari soliq to'lashdan ozod qilishi belgilangan. Soliq to'lashdan quvvati 10 ot kuchi yoki 7,4 kvt dan ortiq bo'lmagan motorli qayiqiarni egalari ozod qilingan. Imtiyozga huquqi bo'lgan shaxslar, soliq organlariga mustaqil ravishda kerakli hujjatlarni topshiradilar.

Yer solig'i

Mahalliy budjetlar hajmida borgan sari yer solig'i tushumi sezilarli bo'lib bormoqda. Rossiya Federatsiyasining 11-oktabr 1999-yilgi «Yer uchun to'lov to'g'risida»gi qonuni birinchi moddasiga binoan, yer solig'i arenda to'lovi va yerni me'yoriy bahosi bilan bir qatorda, undan foydalanganlik uchun to'lov shakli hisoblanadi.

Yer uchun to'lovni kiritishdan maqsad tabiatdan samarali foydalanishni rag'batlantirish, yangi yerlarni o'zlashtirish, aholi yashaydigan manzillarda infrastrukturani rivojlantirish va h.k. iborat.

Shuning uchun, yer solig'idan tushum faqat yerni qaytadan tashkil qilish tadbirlarini moliyalashtirish, yer kadastrini kiritish, monitoring o'tkazish, yerni himoya qilish, uning hosildorligini oshirish, yangi yerlarni o'zlashtirish, yerdan foydalanuvchilarni yerni qayta tashkil qilishdagi xarajatlarning o'zini qoplash, ko'rsatilgan tadbirlarga berilgan ssudani qaytarib berish, ular bo'yicha foizlar to'lash, hududlarni muhandislik va ijtimoiy jihatdan qayta qurish maqsadlariga sarflanadi.

To'lovchilar yer egalari, yerdan foydalanuvchilar, yerni egallovchilar hisoblanadi. Arendatorlar yer solig'i emas, arenda to'lovini beradilar.

Huquqiy va jismoniy shaxslarga mulkka egalik qilishga yoki foydalanishga berilgan yerlar, sh.j. imorat va inshoot bilan band maydonlar, hamda shu imorat va inshootlarni ehtiyojini qoplash uchun ajratilgan yer uchastkalaridan soliq solinadigan baza sifatida yer solig'i olinadi.

Rossiya qonunchiligi asosida yer solig'ini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

-qo'riqxonalar, botanika bog'lari va milliy parklar;

-kam aholisi bor xalqlar va etnik (biron xalqqa taalluqli) guruhlar yashaydigan manzillar va xo'jalik faoliyati olib boradigan yerlarda (an'anaviy hunarmandchilik bilan shug'ullanadigan korxonalar va fuqarolar, ularning an'anaviy yashaydigan manzillarida shug'ullanuvchi korxonalar va fuqarolar;

-ilmiy-tekshirish tashkilotlari, qishloq xo'jalik va o'rmonchilik yo'nalishidagi o'quv ortlari, o'quv va ilmiy ishlar uchun foydalanadigan yerlar;

-budjetdan moliyalashtiriladigan san'at, ta'lim va sog'liqni saqlash muassasalari, tabiat, tarix va madaniyat yodgorliklarini muhofaza qiladigan davlat organlari, hamda diniy birlashmalar, ibodatxonalar davlat tomonidan yodgorliklar sifatida muhofaza qilinadigan, ularning tarix, madaniyat va arxitektura obyektlari;

-yerni qishloq xo'jalik ehtiyoji uchun qaytadan tiklash (rekultivatsiya) maqsadida olgan korxonalar, tashkilot va alohida fuqarolar (birinchi o'n yil davomida);

-ikkinchi jahon urushi qatnashchilari;

-nogironlik guruhidan qat'i nazar nogironlar;

-sohasi bo'yicha yerdan foydalanadigan madaniyat, sport va jismoniy madaniyat, turizm, sport inshootlari muassasalari;

-ilmiy tekshirish muassasalari va o'quv yurtlari;

-davlat aloqa korxonalari;

-davlat hokimiyat va boshqaruv organlari faoliyatini ta'minlab berishi maqsadida ajratilgan yerlar;

-davlat va munitsipal mulkka tegishli sanatoriya-kurort muassasalari.

Aholi yashaydigan manzillar va kommunal xo'jaligida umumiy foydalanadigan yerlar ham soliqqa tortilmaydi. Ularga quyidagilar kiradi: yo'l aloqasi uchun foydalanadigan yerlar; maydonlar, ko'chalar, (tor ko'chalar), qirg'oqlar, yo'llar hamda aholini madaniy-maishiy talabini

qondirish uchun foydalanadigan yerlar; parklar, o'rmon parklari, skverlar, bog'lar, xiyobonlar, suv havzalari, plyajlar va boshqalar.

Birinchi marta fermer xo'jaligini tashkil qiluvchi fuqarolar er ajratilgandan keyin 5 yil davomida yer solig'idan ozod qilinadi. Agar fermer yerdan maqsadga muvofiq ravishda foydalanmasa imtiyoz bekor qilinadi.

Mahalliy hokimiyat organlari yer solig'idan ozod qilish, yoki qo'shimcha imtiyozlar berish huquqiga egalar.

Mahalliy hokimiyat organlari Rossiya Federatsiyasi «Yer uchun to'lov to'g'risida»gi qonunida ko'rsatilgan har xil zonalami o'rtacha stavkalaridan kelib chiqqan holda yer solig'ining stavkalarini belgilaydilar. O'zini hududini hisobga olib mahalliy hokimiyat soliq stavkasini tabaqalashtirishi mumkin. O'zining zonolari bo'yicha tabaqalashtirish va stavkani belgilashda quyidagi qoidaga e'tibor berishlari kerak:

O'rtacha stavka asosida hisoblangan soliq summasi, har bir yuridik-baholash zonadagi manzilgohga belgilangan aniq stavkasi asosida hisoblangan summaga teng bo'lishi kerak. Belgilangan me'yordan ortiqcha yer uchastkalaridan soliq ikki barovar hajmda olinadi.

Shahar va poselkalar chegarasidagi uy fondi joylashgan yerlardan. Yer solig'i shu manzil uchun belgilangan yer solig'i stavkasidan 3% hajmda hisoblanadi.

Soliq va arenda to'lovini belgilash uchun asos bo'lib mulk egasi huquqi, egalik qilish, foydalanish (arenda) to'g'risidagi hujjat xizmat qiladi.

Yer solig'ining hajmi yer mulki hisoblangan, yer egalari, yerdan foydalanuvchilarni xo'jalik faoliyatining natijasiga qarab aniqlanmay, bir yilga belgilangan doimiy stavka asosida aniqlanadi. Yerdan foydalanuvchilarga bog'liq bo'lmagan holda xo'jalik faoliyatini yuritish sharoiti o'zgarsa soliq stavkasi qaytadan ko'rilishi mumkin. Stavkalar alohida qishloq xo'jalik ahamiyatiga ega va qishloq xo'jalik ahamiyatiga ega bo'lmagan yerlar uchun belgilanadi.

Soliqni to'lash tartibi huquqiy va jismoniy shaxslarga alohida belgilangan.

Huquqiy shaxslar to'laydigan yer soliqlarini ularning o'zi hisoblaydi. Har yili 1-iyuldan kechiktirilmagan holda soliq organlariga har bir yer uchastkasi bo'yicha alohida hisob-kitoblarni topshiradi.

Yangi ajratilgan yer uchastkalari bo'yicha uni olgandan keyin bir oy ichida hisob-kitobni topshirishlari kerak.

Yer solig'ini to'lash xarajati mahsulotni (ishni, xizmatni) tannaxiga olib boriladi.

Imoratga xizmat qiladigan yer uchastkasi bo'yicha imorat egalari uni qancha qismini o'z mulklariga olganlariga, ulushlariga qarab er solig'i summasi proporsional ravishda taqsimlanadi.

Agar yer bir necha mulkdor huquqiy yoki jismoniy shaxsning mulki bo'lsa, yuqoridagi tartibda bo'linib, har bir yer egasi o'zi to'laydi. To'lovchilarni hisobga olish va soliqlarni hisoblash har yil 1-iyul holatiga amalga oshiriladi. Davlat soliq inspeksiyasi to'lovchilar hisobini olib boradi va ularni hisoblash va to'lash ustidan nazorat qilib to'radi. Soliq summasi baravar hajmda 15-sentabr va 15-noyabrdan kechiktirilmagan tartibda to'lanadi.

Rossiya Federatsiyasi subyektlarini qonun chiqaruvchi (vakolatli) hokimiyat organlari va mahalliy organlar, mahalliy sharoitni hisobga olib, soliq to'lashni boshqa muxlatlarini ham belgilab berishi mumkin. Yer solig'ini summasi kerakli budjetlarning daromad va xarajat qismlarida alohida qatorda hisobga olinadi.

Soliq to'lashga jalb qilinmagan to'lovchilar, o'tgan uch yildan ortiqqa to'lamaydilar. Soliqni qaytadan ko'rib chiqish ham o'tgan 3 yildan ortiq bo'lmagan davrga amalga oshiriladi.

Kurort yig'imi

Kurort yig'imi Rossiyani 12-dekabr 1991-yil «Jismoniy shaxslardan kurort yig'imi olish to'g'risida»gi qonun asosida amalga oshiriladi. Uni to'lovchilar ro'yxati Rossiya Federatsiyasi hukumati belgilagan ro'yxatdagi kurort manzillarda bo'lgan jismoniy shaxslar hisoblanadi. Kurort yig'imini eng yuqori chegarasi belgilangan minimal ish haqini 5%dan ortiq bo'lmashligi kerak. Yig'imni aniq hajmi uning hududida kurort manzili joylashgan Rossiya Federatsiyasi subyektlarining vakolatli organlari tomonidan belgilanadi.

Kurort yig'imi to'lovchilar tomonidan ular vaqtincha yashab turgan manzillarida to'lanadi. To'lovchi kurort manzilini bir joydan ikkinchi joyiga o'tib, yashash joyini o'zgartirsa yig'im ikkinchi marta olinmaydi.

Kurort manziliga kelgan shaxslar, yig'imni kelgan kundan boshlab uch kun ichida to'lashlari kerak.

Kurort yig'imini mehmonxona ma'muriyati yoki boshqa mehmonxonaga o'xshagan muassasa, kelganlarni to'yxatga olish bilan bir vaqtda oladi. Shu tartibda kvartira-o'rtada turuvchi tashkilot fuqarolarni uylarga (kvartiralarga) yuborganda to'laydilar (turistik-ekskursiya korxonalariga va tashkilotlari bergan putyovkalardan tashqari). Kvartira -o'rtada turuvchi tashkilot yubormagan, o'zi uy topib (kvartira)larda turadigan shaxslar hamda (marshrut kitobchasi bilan sayohat qilib yurganlardan tashqari) palatka, avtomashina va h.k. yashovchilar kurort yig'imini bank muassasalariga yoki posyoika, qishloq sovetiga mustaqil to'lashlari kerak. Rossiya Federatsiyasi qonunchiligida belgilangan qoidalar asosida olib boriladigan uy kitoblari va propiska kartochkalarida (qayd qilish guvoxnoma) kurort yig'imi olinganligi to'g'risidagi kvitansiya nomeri va to'langan mahlati ko'rsatilishi kerak.

Agar to'lovchi qonunni 3-moddasiga binoan yig'im to'lashdan ozod qilinsa, uy kitoblari (domovaya kniga) va propiska kartochkalarida imtiyozga huquq borligini tasdiqlovchi nomer va boshqa rekvizitlari (belgilari) ko'rsatilgan hujjat to'g'risida yozuv qoldirilishi kerak.

Belgilangan nusxada (namuna)gi kvitansiya bo'yicha kurort yig'imi olinadi.

Kurort yig'imidan 16 yoshgacha bo'lgan bolalar, nogironlar va ularni kuzatib (olib) kelganlar, putyovka (yo'llanma) va kursovkalari bilan sanatoriya, dam olish uylari, pansionatlarga (shu jumladan dam olish bazalari), kurort manzillariga ish yuzasidan xizmat yo'llanmasi, o'qishga va doimiy yashashga kelganlar, turistik-ekskursiya tashkilotlarini planli turistik marshrutlari bo'yicha sayohat qilib yurgan shaxslar va marshrut kitobchalari bo'yicha sayohat qilib yurganlar, erkaklar 65 va undan yuqori, ayollar 55 va undan yuqori yoshdagilar va ularning oldiga kelgan bolalari ozod qilinadi.

Tayanch iboralar

Biriktirilgan va boshqaruv soliqlar, ajratmalar, dotatsiya, subvensiya, ajratmalar farqi, kameral, hujjatli, qarama-qarshi tekshiruvlar, QQS, qiymat, yalpi daromad, sof daromad.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Rossiyaning yangi soliq tizimini tashkil topish xususiyatlari.
2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va huquqiy shaxslardan olinadigan foydaga solinadigan soliqlarni budjetda turgan o'rti bo'yicha Rossiyaning Yevropa mamlakatlaridan farqini ko'rsating.
3. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini qaysi yo'nalishlarda takomillashtirish zarur?
4. Jismoniy shaxslardan daromad solig'i olishda soliq bazasini aniqlash mezonlari.
5. Meros va hadya qilish tartibida o'tadigan mulkka solinadigan soliq obyektining ta'rifini bering.
6. O'rmonchilik daromadi bo'yicha soliq stavkalariga qanday tabiiy geografik omillar ta'sir qiladi?

XVII bob. BELORUSSIYA RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI

Belorussiya soliq tizimining asoslari «Belorussiya Respublikasi budgetiga olinadigan soliq va yig'imgan» nomli 20.12.1991-y. №1323-XI sonli qonunida belgilangan. Qonunda ko'rsatilgan soliq va yig'imlardan tashqari davlat budgetiga soliqsiz to'lovlar ham kelib tushadi. Mahalliy budgetlarga soliq va yig'imlarni o'tkazish «Belorussiya Respublikasida mahalliy boshqarish va o'z-o'zini boshqarish» qonuni asosida olib boritadi. Mahalliy budgetlarga umumdavlat soliqlardan ajratmalar har yili byudjetni tasdiqlashda qonun asosida belgilanadi. Soliq obykti, to'lash tartibi, stavkasi, imtiyozlar har bir soliq va yig'im bo'yicha alohida hujjatlar bilan soliq qonunchiligida belgilangan.

Belorussiyaning soliq tizimi 26ta soliq va boshqa to'lovlarni o'z ichiga oladi.

Belorussiya Respublikasining soliq tizimida asosiy o'rinni qo'shilgan qiymat solig'i egallaydi. Agar Yevropa iqtisodiy hamkorligi (EES) mamlakatlarida QQS umumiy budjet tushurini o'rtacha 10-20%gacha tashkil qilsa, Belorussiyada 25%dan oshib ketadi. Soliq hisoblash tartibi Rossiyaning uslubini qaytaradi. Asosiy stavkasi 20%. Bundan tashqari 10% va 0%li stavkalar qo'llaniladi. Respublika hududida solinadigan chorvachilik, dehqonchilik, baliq ovlash mahsulotlari, oziq-ovqat tovarlari, bolalar uchun tovarlar, satarosh-xona, kimyoviy kiyim tozalash, oyoq kiyimi, soat va murakkab maishiy texnikasini ta'mirlash va boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan tovarlardan 10%li stavka bilan olinadi. Stavka 0%li eksport qilinadigan (Rossiyadan tashqari) tovarlarga, qurilish ishlari, transport xizmati, berilgan xomashyodan (daval) ishlab chiqarilgan mahsulotlarga qo'llaniladi.

Aksizlar ham budjet daromadida muhim o'rinni egallaydi. Aksiz olinadigan tovarlar ro'yxati Belorussiyada Rossiyadan deyarli farq qilmaydi. Aksizlarni Belorussiyada hisoblashning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, zargar buyumlardan tashqari tovarlarga mahsulot birligiga yevroda maxsus qat'iy belgilangan stavkalar qo'llaniladi.

Tashkilotlar foydasiga solinadigan soliq 30%li stavka bilan olinadi. Dividend va unga tenglashtirilgan daromadlardan huquqiy shaxslar 15%li stavka bilan to'laydilar. Bunda soliq daromad

manbayida ushlanadi. Foydaga solinadigan soliq bo'yicha juda ko'p imtiyozlar berilgan. Invalid va pensionerlar mehnatidan foydalanadigan tashkilotlar (savdo, savdo-sotib olish va o'rtada xizmat qiluvchi tashkilotlar foydasidan tashqari) chorvachilik, dalachilik, baliq ovlash, asaiari boquvchi qishloq xo'jalik korxonalari, foydaga solinadigan soliqdan ozod qilinganlar. Bundan tashqari soliq ishlari, yong'inga qarshi kurash va tabiatni muhofaza qilish xarajatlariga sarflangan mablag' summalari chiqarib tashlanadi, yana ishlab chiqarish kapital qo'yilmasi va uy-joy qurilishiga ajratilgan foyda ham soliq olishdan ozod qilinadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i Belorussiyada va undan tashqaridagi manbalardan daromad oladigan rezidentlar va faqat Belorussiyadagi manbayidan daromad oladigan norezidentlar to'laydilar. Soliq solinadigan obyekt pul va natura shaklidagi daromadlar yig'indisi hisoblanadi. Soliq qonunchiligida soliq olinmaydigan daromadlar ro'yxati va soliq chegimalari berilgan. Soliq chegimalari quyidagi hajmlarda ko'rilgan:

- ✓ eng kam ish haqining 1 hajmida har bir ishlovchiga;
- ✓ har bir bola va qaramog'idagi shaxs uchun eng kam ish haqining 2 baravari hajmida;
- ✓ ayrim jismoniy shaxslar uchun eng kam ish haqini 10 barobar hajmida beriladi.
- ✓ Soliq bo'yicha progressiv stavkalar belgilanadi, ular 5 ta bosqich daromadlar va soliq stavkalaridan iborat:
- ✓ 9, 15, 20, 25, 30 %;

Soliq stavkasi 15% hajmda aksiyadan olinadigan daromadlar, huquqiy shaxslar tugatilishi yoki qaytadan tashkil qilinishida tashkilotdan hissa asosida olinadigan daromadlarga qo'llanadi. Xorijiy mamlakatlarning fuqarolari va fuqarolik huquqi yo'q shaxslar - soliq norezidentlari soliqni 20% stavka bilan to'laydilar. Ularga imtiyoz va soliq chegimalari qo'llanilmaydi.

Ayrim sohalarda faoliyat yuritishdan, masalan, banklar, sug'urta va qayta sug'urta qilish tashkilotlari va boshqa moliya-kredit muassasalari daromadidan 30% olinadi. Stavka 40% hajmda qimmatbaho qog'ozlar bilan ish olib boruvchi huquqiy shaxslarni daromadidan olinadi. Respublikada maxsus soliq tartibi soliq to'lovchilarning ayrim kategoriyalariga belgilangan. Tashkilotlar va alohida tadbirkorlar, soddalashtirilgan soliq solish tartibidan foydalanuvchilar

soliqni yalpi tushumdan 10% hajmda to'laydilar. Tushum mahsulotni (ishni, xizmatni) va boshqa muhim mulkni sotishdan olingan mablag' va sotishdan tashqari amalga oshirilgan operatsiyalardan olingan daromadlarni qo'shish yo'li bilan aniqlanadi. Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar yalpi tushumdan 5% hajmda yagona soliq to'lashga o'tishlari mumkin.

Qonunchilikda ko'p miqdorda mahalliy soliqlar belgilangan:

➤ ma'lum huquqlar uchun yig'imlar: avtotransport vositalarini turar joyga qo'yish uchun yig'im, baliq ovlash va ovchilik qilish uchun yig'im, mahalliy simbolikadan (belgi, ramz) foydalanish uchun yig'im, savdo qilish huquqini olish uchun yig'im, it egalaridan olinadigan yig'im, auksion o'tkazish huquqini olish uchun yig'im, kurort yig'imi, kurort mintaqalarida qurilish qilish uchun yig'im;

➤ reklama solig'i;

➤ maqsadli yig'imlar: transport yig'imi, shahar (tuman) infrastukturasini rivojlantirish yig'imi;

➤ yovvoyi o'sadigan o'simliklarni: qo'ziqorin, dorivor o'simliklarni tayyorlash uchun yig'im;

➤ chakana savdo shoxobchasida tovarlarni sotish uchun soliq;

➤ mehmonxona, restoran, bar, kafelar ko'rsatadigan xizmat uchun yig'imlar.

Soliq solishda mahalliy organlar huquqlari Belorussiya va Rossiyada farq qiladi. Masalan, mahalliy davlat organi Belorussiyada faqat stavkani tushirish emas, ko'tarish huquqiga, ularning budjetiga tushadigan soliqlar bo'yicha individual (shaxsiy) yengilliklar berish huquqiga ega.

«Belorussiyani 2001-yilgi budjeti to'g'risida»gi qonunda mahalliy deputatlar kengashi stavkalarni ko'tarish va pasaytirish, shaxsiy imtiyozlar berish, er solig'i va tabiatdan olinadigan resurslarga solinadigan soliqlarni muhlatlarini surish va jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'idan, davlat boji va ko'chmas mulk soliqlardan shaxsiy imtiyozlar berishi mumkin.

Har bir davlatda soliq va yig'imlarning qaysi manbalari hisobiga to'lanishi muhim ahamiyatga ega. Quyidagi jadvalda Belorussiyada soliqlarni to'lash manbalari bo'yicha tasnifini keltiramiz.

Belorussiyada soliqlarni to'lash manbalarining tasnifi

Mahsulot (ish xizmat) sotib olingan tushum	Foyda	Ishlab chiqarish muammasi xarajatlari
Soliq va yig'img'lar: 1. Qo'shilgan qiymat solig'i. 2. Aksizlar. 3. Yiqilg'i solishga solinadigan soliqlar. 4. Xizmatlar uchun yig'im.	Soliq va yig'img'lar: 1. Foydaga solinadigan soliq. 2. Ko'chmas mulkka solinadigan soliq. 3. Avtotransport vositalarini olish uchun soliq. 4. Transport yig'imi. 5. Dividend va unga tenglashtirilgan daromadlarga solinadigan soliq. 6. O'fshor yig'imi. 7. Ayrim sohalardagi faoliyatsiz olinadigan daromadga (o'yin soliq va h.k.) solinadigan soliq.	Soliqlar: 1. Bojxona boji. 2. Davlat boji. 3. Ekologiya solig'i. 4. Yer uchun to'lov. 5. CITAESdagi hakekat oqibolarini yo'q qilish uchun favqulodda soliq. 6. Umumiy avtomobil yo'llaridan foydalanib avtotransport vositalari yurganligi uchun yig'im. Ajratmalar: 1. Aholini ijtimoiy muhofoza qilish fondi. 2. Bandlikka ko'maklashish fondi.
1. Avtomobil yo'llaridan foydalanilganlik uchun yo'l solig'i. 2. Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash respublika fondi. 3. Mahalliy budgetga maqsadli yig'imlar (yo'lovchi fondini saqlash va ta'mirlash bilan bog'liq xarajatlarni, qishloq xo'jaligiga xarajalarni moliyalashtirish).		

Yuqoridagi ko'rilgan majburiy to'lovlar turi, aniq ijtimoiy yo'natishga ega va haqiqatda bitta soliq bazasiga ega. Ikkidit qilingan o'zgarishlarni amalga oshirish soliq va to'lovlar sonini kamaytiradi, soliq solish usulini oddiy lashtirib, korxonalarining moliya xodimlari zimmasiga tashabbut yukini kamaytiradi. Taxmin qilinayotgan o'zgarishlar maxsus qonunlarida belgilangan qo'shilgan qiymat solig'i, foydaga solinadigan soliq, aksiz yig'imi, mol-mulk va resurs solig'i va yig'imlariga ta'sir qilmaydi.

Respublikada soliq tarkibini takomillashtirish, soliq solinadigan bazani optimallashtirish, soliqni hisoblash va undirib olish mexanizmlarini oddiy lashtirish kabi muammolar turibdi. Masalan, miqyosida soliq tarkibini, ayniqsa bir xil, bir-biriga yaqin soliq

bazasiga ega bo'lganliklarini birlashtirish, ularning o'rniga yagona to'lov kiritish muvohikama qilinmoqda.

Gap budgetdan tashqari maqsadli fondlar to'g'risida bormoqda. Qishloq xo'jalik mahsulotlari va oziq-ovqat ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash respublika fondiga ajratma, idoraviy uy-joy fondi xarajatini moliyalashtirishga ajratma va yo'l fondiga ajratmalarni birlashtirib yagona, maqsadli budget fondni tuzish va unga korxonaning tushumidan ajratiladigan yagona umumiy me'yor belgilash taklif qilinmoqda.

Estaligan fondlar mablag'i moliya vazirligining yagona g'azna hisob raqamida to'planib, keyin maqsadlar yo'natishida taqsimlanadi. Buning natijasida ularni hisoblash usuli va yig'im olish mexanizmi oddiy lashtiriladi. Shu tartibda CHAELS avariyasi oqibatlarni bartaraf qilish favqulodda soliq, davlat bandlik fondiga ajratma, ijtimoiy muhofoza qilish fondiga ajratma, maktabgacha bo'lgan bolalar muassasalari xarajatiga ajratmalarni yagona ijtimoiy soliqqa birlashtirish mumkin.

Tayanch iboralar

Soliq tizimlari, eksport, maqsadli yig'imlar, xizmat uchun yig'imlar, o'fshor yig'imi, qo'shilgan qiymat solig'i, tashqi iqtisodiy aloqalar.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Mustaqil hamdo'stlik davlatlarida olinadigan asosiy soliqlarni ko'rsating.
2. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari o'rtasidagi xalqaro savdoda qo'shilgan qiymat solig'i qaysi prinsip asosida olinadi?
3. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari miqyosida tashqi iqtisodiy aloqalarni boshqarish uchun qanday chofalar ko'riladi?
4. To'lov qanbaylari bo'yicha Belorussiyada soliqlar tasnifini keltiring.
5. Belorussiya soliq tizimida qo'shilgan qiymat solig'ining qanday ahamiyati bor?
6. Import qilinadigan tovarlar bo'yicha soliq bazasi qanday aniqlanadi?

XVIII bob. UKRAINA SOLIQ TIZIMI

Ukraina qonunlari asosida budjetga va maqsadli fondlarga yig'ildigan soliq va yig'implarni to'plash mamlakatning soliq tizimini tashkil qiladi. Ukrainada 17ta umumdavlat va 16ta mahalliy soliq va yig'implar olinadi. Qo'shilgan qiymat solig'i 1992-yili kiritilgan bo'lib, umumiy soliqlar tushumining qariyb 60%ni tashkil qiladi. Boshqa mamlakatlardan farqli ravishda QQS yagona stavka asosida olinadi va shuning uchun undan juda ko'p imtiyozlar beriladi. Eksport qilinganda soliq obyeksi sifatida jo'natilgan mahsulot qiymati hisoblanadi. Bunda to'langan soliq summasi korxonaga hisob raqamiga tushum kelib tushgandan keyin to'ldiriladi.

Jismoniy shaxslardan daromad solig'i olishda to'lovchilar va soliq solinadigan daromadni hisoblash, MDH mamlakatlaridan biri bo'lgan, Rossiyadan farq qilmaydi. Qabul qilingan klassifikatsiyaga binoan umumdavlat soliqlariga gerb yig'imi ham kiritilgan. To'lovchilar mulkdorchilik shaklidan qat'i nazar xarajatlarga belgi qo'yadigan, tang'a bosadigan hamma xo'jalik faoliyati subyektlari hisoblanadi. Tang'a qo'yish, belgi bosishga ijroiy hokimiyat beradigan tashkil qilish hujjatlaridan tashqari hamma xo'jalik shartnomalari, veksel va boshqa hujjatlar jalb qilinadi. Gerb yig'imini stavkasi ustav fondi hajmi, shartnoma va vekselar bo'yicha beriladigan sumмага qarab tabaqalashtiriladi. Gerb yig'imi markalari omonat bank boshqarmalari, uning yuridik boshqarmalari va bo'linmalari orqali sotiladi.

Resurs to'lovlari ham soliq tizimida alohida o'rinni egallaydi. Yer uchun to'lovni to'lovchilar yer egalari va yerdan foydalanuvchilar hisoblanadi. To'lov obyeksi sifatida mulk shaklidagi yoki foydalanmayotgan sh.j. arenadagi yer uchastkalari hisoblanadi. Yer uchun to'lov shakllari – yer solig'i va arenda to'lovi. Yer solig'ini yerga mulk huquqi yoki doimiy foydalanish (muhtasiz) huquqiga ega bo'lganlar to'laydilar. Yer solig'i hajmi yer uchastkasining maydoni, uning puldagi bahosi va stavkalar asosida aniqlaydi. Yer maydonlarini pulda baholash yer resurslari bo'yicha Ukraina davlat qo'mitasi tomonidan bajariladi. Arenda to'lovi – yer uchastkasidan foydalanganlik uchun arendator beradigan to'lov hisoblanadi. Yerni arendaga beruvchilar mahalliy hukumat organi yoki yerga mulk egasi hisoblanadi.

Huquqiy shaxslardan yerga olinadigan arenda to'lovini sharti, hajmi, olish muhlati arenda beruvchi va arenda oluvchi o'rtasida tuzilgan shartnomada belgilanadi. Arendaga oluvchilar (arendatorlar) - huquqiy shaxslar yer uchun arenda to'lovini yer egasining hisob raqamiga o'tkazadi. Bunda yer egalari yer solig'ini tegishli budjetga o'tkazadilar. Agar arendaga beruvchi qishloq, posyolka, shahar, tuman sovetlari bo'lsa, arendatorlar arenda to'lovini ularning budjetlariga o'tkazadilar.

Pul qiymati belgilangan yer uchastkasidan olinadigan soliq stavkasi foiz hisobida belgilanib, yerlardan foydalanish yo'nalishlariga qarab tabaqalashtiriladi. Quyidagi yer uchastkalarini bir-biridan ajratadilar: haydalgan yer (shudgor), pichanzorlar, yaylov, ko'p yillik daraxtlar, pul bahosi belgilangan aholi yashaydigan punktlar, sanoat transport, aloqa korxonalarini er uchastkalari, temir yo'l transporti, suv fondi yeridan foydalanishga berilgan yer uchastkalari va boshqalar.

Aholi yashaydigan punktlarda yer uchastkasining pul qiymati belgilangan bo'lmasa, aholini soni va shaharlarni kategoriyasiga qarab qat'iy belgilangan summada har bir kv.m yer uchun soliq stavkasi belgilanadi. Hududlarning tarixiy-madaniy kelib chiqishiga qarab stavkasini oshiradigan koeffitsiyentlar ham qo'llaniladi. Belgilangan me'yordan ortiqcha yer uchastkasidan soliq 5 barobar ortiq olinadi.

Qishloq xo'jalik va baliqchilik tovar mahsuloti ishlab chiqaruvchilar yer solig'ini bab-baravar 15-avgust va 15-noyabrgacha to'laydilar. Qolgan to'lovchilar hisobot oyidan keyingi oyni 15-kunigacha to'lashlari kerak.

Suv resurslaridan maxsus foydalanganlik va suvdan energetika ehtiyojiga foydalanganlik uchun to'lov - to'lovni haqiqiy statusidan qat'i nazar, o'zining shaxsiy ishlab chiqarishi uchun suvdan foydalanuvchi tadbirkorlik faoliyati bilan, shug'ullanuvchi hamma subyektlar beradilar. To'lov me'yori Ukraina Vazirlar Mahkamasi tomonidan absolyut summada har bir kub metr suv uchun belgilanadi.

Me'yor daryo basseynlaridan, yer osti suv obyektlaridan foydalanganligi uchun hududlar bo'yicha (viloyat, tuman, Qrim avtonomiyasi) va yer osti suvlari bo'yicha ham tabaqalashtiriladi.

Belgilangan me'yorga quyidagi koeffitsiyentlar qo'llaniladi:

■ uy-joy, kommunal xo'jaligi korxonalariga va hovuz, ko'l, xo'jaliklariga 0,1, qishloq xo'jalik ishlab chiqaruvchilariga 0,2, issiqlik va atom energiya stansiyalariga 0,5, sholi ishlab chiqaruvchilarga 0,8.

Hamma daryolarni suvlarni maxsus elektrostansiyalar uchun foydalanganligiga 100 kub.m. trubadan o'tkazilgan suv uchun 7 tiyin olinadi. Limitdan ortiqcha foydalangan suvga 5 barobar ortiq to'lanadi. Haqiqiy foydalangan suvdan, me'yorlar va imtiyozlarni hisobga olib, haqiqiy kvartalning to'lovi hajmi belgilanadi. To'lov, hisobot kvartali tugagandan keyingi oyni 20-kunigacha budjetga topshiriladi.

Mahalliy soliqlar va yig'imlar tizimiga 2 soliq va 14 yig'imlar kiradi. Kommunal soliqlar va quyidagi yig'imlar majburiy hisoblanadi: savdo va xizmat sohasi, bozor obyektlarini joylashtirishga, avtotransportni turar-joyga qo'yish, ruxsatnoma berish, kvartira uchun order va it egalari ruxsatnoma berish.

Qolgan soliqlar mahalliy hokimiyat organlarini bir qancha soliqlarni hisoblash va undirish tartibi ba'zi turlari bo'yicha o'ziga xos xususiyatlarga ega. Kommunal solig'ini, to'lovchilar byudjet tashkilotlari, qishloq xo'jalik va rejada dotatsiyalik korxonalaridan tashqari hamma huquqiy shaxslar hisoblanadi. Soliqni yuqori chegarasi yillik ish haqi fondining 10% hajmida bo'ladi. Ish haqi fondi belgilangan minimal ish haqi fondini ro'yxatdagi xodimlarning o'rtacha bir oylik soniga ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi. Chet elga ketayotgan avtotransportni chegaraga yaqin joylashgan viloyatlar hududidan o'tganligi uchun o'tish yig'imini chet elga avtotransportda ketayotgan huquqiy shaxs vakillari va fuqarolar to'laydilar. Yig'imning chegarasi Ukraina huquqiy shaxslari va fuqarolari uchun soliq solinmaydigan minimum daromad 0,5 qismi va boshqa davlatlarning huquqiy shaxslari va fuqarolari uchun 5 doll.dan 50 doll.gacha belgilangan, haqiqiy hajmi esa avtomashinani markasi va uning quvvatiga bog'liq. Bozor yig'imini bozorda ochiq peshtaxta, avtomashina, mototsikl, lotok, qo'l aravalari, vaqtincha chodir va qo'lda tovarlar sotuvchi huquqiy va jismoniy shaxslar to'laydilar. Ushbu yig'im alohida imoratlarni egallagan, umumiy ovqatlanish korxonalari tomonidan to'lanmaydi. Soliq stavkasi mahalliy hokimiyat organlari tomonidan quyidagi chegaralarda belgilanadi: huquqiy shaxslar uchun 3 minimal ish haqidan yuqori bo'lmagan va fuqarolar uchun minimal ish haqini 20%idan oshmagan hajmlarda aniqlangan.

Mehmonxona yig'imini to'lovchilari mehmonxonada yashovchilar hisoblanadi. Soliq solinadigan obyekt - bir sutkalik yashashni ijaraga olish qiymati. Qo'shimcha xizmatlar hisobga olinmaydi. Stavka bir sutkaga olingan yashash joyi qiymati 20%dan oshmasligi kerak.

Ukraina qonunchiligi Ukraina davlat budjetiga qo'shiladigan, davlat maqsadli fondlariga ajratmani ham inobarga oigan (pensiya fondi va ijtimoiy sug'urta fondlaridan tashqari).

Umumiy foydalanadigan avtomobil yo'llarini qurish, rekonstruksiya qilish, remont va joriy xarajatlarni qoplash uchun ajratma va yig'imlar— ushbu to'lov 1991-yil 18-sentabrdagi 156212- sonli «Yo'l xo'jaligini moliyalashtirish manbalari to'g'risida»gi Ukraina qonunida belgilangan. Mablag' kerakli budjetlar hisob raqamiga o'tkaziladi va qat'iy maqsadli yo'nalishga ega. Ushbu to'lovlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- mablag'ni korxonalar va tashkilotlar tomonidan ajratish;
- yoqilg'i va moylash materiallarini sotishdan olingan yig'im;
- avtomobil transportini ekspluatatsiya qilishdan olingan daromaddan ajratma;
- Ukraina avtomobil yo'llaridan o'tganligi uchun yig'im;
- transport va boshqa o'ziyurar mashinalar egasidan olinadigan soliq.

Korxonalar va tashkilotlarni ajratmasi bo'yicha soliq obyekt va stavkasi xo'jalik faoliyatiga bog'liq bo'ladi. Masalan, sanoat, qurilish, transport korxonalari ajratmani ishlab chiqargan mahsulot, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat hajmidan 0,4dan 1,2% stavkada, tayyorlov, ta'minot va sotuvchi tashkilotlar tovar aylanmasini 0,03dan 0,06%gacha stavkada to'laydilar. Bunda soliq solinadigan bazaga qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz yig'imi qo'shilmaydi. Aniq stavkalar davlat organi viloyat, avtonom Qrim Respublikasi boshqarmalari tomonidan belgilanadi.

Yoqilg'i va moylash materiallarini sotishdan olinadigan yig'imni avtomobil biznesi, dizel yoqilg'isi, moy, suyultirilgan va zichlashtirilgan gazlarni korxonalar va sholini avtomobillariga quyib beruvchi, mulkdorlik shaklidan qat'i nazar, tashkilot va tadbirkorlar to'laydilar. Soliq obyekt sotiladigan yoqilg'i va moylash materiallarini qo'shilgan qiymat solig'isiz qiymati hisoblanadi. Yig'im 7% hajmda olinadi va sotiladigan baho tarkibiga qo'shiladi.

Avtomobil transportini ekspluatatsiya qilishdan olinadigan daromaddan ajratmani to'lovchilar ta'rif to'lovi asosida yuk tashuvchi, mulk shaklidan qat'i nazar avtotransport va boshqa tashkilotlar hisoblanadi. O'zining shaxsiy ehtiyoji uchun avtomobildan foydalanadigan tashkilotlar ajratma to'laydilar. Soliq obyekt avtotransportni

eksploatsiya qilishdan olingan qo'shilgan qiymat solig'isiz daromad hisoblanadi. Stavka 2% hajmda belgilangan. Yig'im yuk tashish ta'rifiga qo'shilmadi.

Ukraina avtomobil yo'llaridan o'tgani uchun yig'imni chek davlatlar avtotransport egalari boj chegarasini kesib o'tganda Ukraina milliy bankida almashadigan valyutada to'laydilar. Tovarlarni sotish kontrakt shartida ko'rilgan bo'lsa, ushbu yig'imni Ukraina korxonalari ham to'lashi mumkin. Yig'im transport vositasining turi, uning quvvati va yuk ko'tarishiga bog'liq. Bundan tashqari, agar transport vositasining og'irligi, tashqi o'lchamlari belgilangan me'yoridan ortiqchaligi o'rnatilganidan keyin, bu to'lovlarni Ukraina rezidentlari ham to'lashi mumkin.

Transport va boshqa o'ziyurar mashina va mexanizmlar egasidan olinadigan soliqni hamma huquqiy va jismoniy shaxslar, sh.j., xorijiy shaxslar va fuqarolik huquqiga ega bo'lmagan shaxslar, Ukrainada o'zining shaxsiy transportini ro'yxatdan o'tkazgan bo'lsa to'laydilar. Soliq stavkasi 100 kub.sm. dvigatel silindrlarining hajmiga, elektro-motorlik transportlarining 1 kVt. quvvati, yaxta, qayiq va katerlarining uzunligiga qarab yevroda to'lanadi. Soliq stavkasi Ukraina milliy valutasiga Ukraina milliy banki tomonidan soliq to'lanadigan kvartalning birinchi kuni dagi kurs bilan o'tkazadi. Ushbu soliq ishlab chiqarish va muomala xarajati tarkibiga qo'shilmadi.

Invalidlarni ijtimoiy himoya qilish fondiga yig'imni mulk shaklidan qat'i nazar hamma tadirkorlik bilan shug'ullanuvchi subyektlar to'laydi. Bu yig'imni sotilgan mahsulot (ish, xizmat) qiymatidan 1% hajmida qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz yig'im chiqarilgan holda to'lanadi. Bunda sotilgan mahsulot qiymati deb jo'natilgan mahsulot, bojarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat hisoblanadi, hisoblangan yig'im summasi esa tashkilotni yalpi xarajatiga o'tkaziladi.

Tayanch iboralar

Soliqlar, ijara, rivojlangan mamlakatlar, soliqlar, soliq yukli, soliqlarning betaraflik, haqqoniylik va tenglik prinsiplari, to'g'ri va egrt soliqlar.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Mustaqil hamdo'stlik davlatlarida olinadigan asosiy soliqlarni ko'rsating?
2. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari o'rtasidagi xalqaro savoboda qo'shilgan qiymat solig'i qaysi prinsiplar asosida olinadi?
3. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari miqyosida tashqi iqtisodiy aloqalarni boshqarishi uchun qanday choralar ko'riladi?
4. Ukrainada mahalliy soliqlar tavsifini bering.
5. Ukrainada qanday maqsadli budjet va budjetdan tashqari fondlar tuziladi?
6. Ukrainada yo'l fondini tashkil topish manbalarini ko'rsating.

XIX bob. QOZOG'ISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI

Qozog'istonda davlat budgetini boshqarish manbayi bo'lmish umumdavlat soliqlari va mahalliy budgetlarning daromad manbayi hisoblangan mahalliy soliqlar qo'llaniladi. Umumdavlat soliqlari huquqiy va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz, qimmatbaho qog'ozlar operatsiyasiga solinadigan soliq, maxsus to'lovlar va yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqlardan iborat.

Yer solig'i, huquqiy va jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq, transport vositasiga solinadigan soliq, tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olish yig'imi, ayrim turdagi faoliyat bilan shug'ullanish huquqi uchun yig'im va auksionda sotishdan olinadigan yig'imlar mahalliy soliq va yig'imlarni tashkil qiladi.

Qozog'iston soliq tizimining asosiy tarkibini qo'shilgan qiymat solig'i tashkil qiladi. QQS hisoblashni umumiy tartibi G'arbiy Yevropa mamlakatlaridan olingan. Soliq obykti va soliq bazasi Rossiyadagi kabi aniqlanadi. QQS to'lovchilar hamma huquqiy shaxslar, shu jumladan, Qozog'iston rezidenti bo'lmagan, lekin faoliyatini doimiy muassasa orqali olib boradigan va tadbirkorlik faoliyatini huquqiy shaxs etib rasmiylashtirmasdan olib boradigan jismoniy shaxslar hisoblanadi. Huquqiy shaxslarni bo'linmalari Qozog'iston Respublikasi davlat daromadlari Vazirligi ruxsati bilan mustaqil ravishda QQSni to'lashlari mumkin. Soliq to'lovchilarga soliq o'rmini qoplash muhim ahamiyatga ega. Qozog'istonda olingan material boyliklar, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmatlardan, ularni olishda haqiqatda haq to'lanishidan qat'i nazar QQS chiqarib tashlanadi. Soliq bazasini aniqlashda ham o'ziga xos xususiyati ham mavjud. Masalan, soliq bazasiga aksiz olinadigan tovarlar bo'yicha aksiz summasi qo'shilmaydi. Bundan tashqari import qilinadigan tovarlar bo'yicha soliq bazasiga faqat tovarlarni boj qiymati va transport vositasi kiradi. Bu soliqlarni bir marta olish prinsipiga to'g'ri keladi.

Asosiy soliq stavkasi QQS bo'yicha 20%, soliq solinadigan oborotdan pasaytirilgan, 10% stavka asosiy oziq-ovqat mollari, tirik mol va parrandaga, bolalar oziq-ovqati, diabet ovqatlarga maxsus ro'yxat bo'yicha omuxta yemlarga qo'llaniladi. Bundan tashqari 0%li

stavka bilan eksportga chiqariladigan tovarlar, xalqaro yo'lovchilarni, hayvonlarni, tovarlarni, bagaj va pochta olib yurish soliqqa tortiladi. Rezidentlar tomonidan ishlab chiqarilgan tekstil, tikuvchilik, teri -oyoq kiyim sanoati mahsulotlarini respublika hududlarida sotganda ham 0%li stavka qo'llanadi. Bu tadbir ham ichki ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'ladi. Birinchi savdoda affiniirlangan qimmatbaho metallarni (oltin, platina) sotilganda ham 0%li stavka qo'llanadi. 0% stavkani qo'llash 2ta imtiyozni anglatadi: bir tomondan sotiladigan tovarlar soliqdan ozod qilinadi va boshqa tomondan ushbu tovarlarni ishlab chiqarish uchun sarflangan material resurslarini, bajarilgan ish va ko'rsatilgan xizmatlarga taalluqli QQS chiqarib tashalanadi.

Huquqiy va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lovchilari Qozog'iston Respublikasi Milliy bankidan tashqari hamma huquqiy shaxslar va jismoniy shaxslar, shu jumladan, norezident huquqiy shaxslar, xorijiy davlatlarning fuqarolari va fuqarolik olmagan shaxslar hisoblanadi. Soliq solinadigan obyekt soliq solinadigan daromad hisoblanib, uni yillik daromad yig'indisidan belgilangan chiqarishlarni ayrib tashlagandan keyin aniqlanadi. Soliq to'lovchi - rezidentni jami daromadi yig'indisi Qozog'istonda va undan tashqarida olingan daromadlarda va norezidentlarniki - Qozog'iston chegarasida olingan daromadlardan tashkil topadi. Jami yig'ilgan daromad (tushum tushuniladi) quyidagilardan tashkil topadi:

- ✓ tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromadlar;
- ✓ ish haqi sifatida va pensiya to'lovi shaklida olingan daromadlar;
- ✓ jismoniy shaxslarning mol-mulk daromadi.

Tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromadlar quyidagilar:

a) mahsulot, ish, xizmatni sotishdan olingan daromadlar, shu jumladan, jo'natilgan mahsulot, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat va boshqa operatsiyalardan olingan yoki olishga mo'ljallangan hamma pul yoki boshqa mablag'lar, shu jumladan o'zaro hisob-kitob tariqasida uchinchi shaxsga berilgan yoki to'g'ri va egri xarajatlarni qoplash uchun yo'naltirilgan mablag'lar kiradi;

b) imorat va inshootlar, amortizatsiya hisoblanmaydigan aktivlarni sotish orqali ularning o'sishidan olingan daromadlar (ularni qiymatini inflatsiyani hisobga olgan holda aniqlash bilan);

d) sotishdan tashqari bo'lgan operatsiyalardan olingan daromadlar - dividendlar, foizlar orqali olingan daromadlar, qaytarib bermaslik

sharti bilan olingan pul mablag'lari va mol-mulk, huquqiy shaxslarga budjetdan tashqari berilgan subsidiyalar, mulkni arendaga berishdan olingan daromad, tadbirkorlik faoliyatini chegaralash yoki korxonani yopish haqida rozichilik berishdan olingan daromadlar, qarzlarni chiqarib tashlash orqali olingan daromadlar, kompensatsiya qilinadigan chiqarishlar va boshqalar.

Mehnatga haq to'lash yo'li bilan olinadigan daromadlarga jismoniy shaxslarni yollanib ishlashdan olingan hamma daromadlari, xizmat, tovarlarni sotib olish bahosi va tannarxi orasidagi farq, xodimning foydasi uchun ish beruvchi tomonidan qarz majburiyatini chiqarish, ish beruvchi tomonidan hayot va sog'liqni sug'urta qilish vzosini to'lash va xodimning to'g'ri va egrri daromadini tashkil qiluvchi ish beruvchini boshqa xarajatlari.

Jismoniy shaxslarni mol-mulk daromadiga quyidagi aktivlar qiymatini inflatsiyaga muvofiqlashtirish orqali sotishdagi o'sishlari; soliq to'lovchini doimiy yashash joyi bo'lmagan joydagi ko'chmas mulk, qimmatbaho qog'ozlar va boshqa nomoddiy aktivlar, xorijiy valutalar, zargar buyumlar, san'at asarlari va antikvariatlar. Soliq solish maqsadida yillik daromad yig'indisini boshqa asosiy farq qiladigan stavkalar bilan olinadigan daromadlarga muvofiqlashtiriladi. Masalan, qimmatbaho qog'ozlarni sotish qiymatining o'sishi, huquqiy shaxs-rezidentni faoliyatida qatnashish natijasida jismoniy shaxs tomonidan olingan daromad (inflatsiyani hisobga olgan holda) 15% stavka bilan soliqqa tortiladi. Undan tashqari huquqiy va jismoniy shaxslarni tadbirkorlik faoliyatidan olgan ijobiy kurslar farqi summasi chiqarib tashlanadi.

Huquqiy va jismoniy shaxslarning yillik daromadlari yig'indisidan, uni olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar, shu jumladan, ish haqi to'lash, xodimlarga moddiy va ijtimoiy yordam berish, davlat sotsial sug'urta fondiga ajratma davlat bandlik fondiga, ma'muriy-maishiy sug'urta fondiga ajratmalar, pensiya to'lash davlat markaziga, to'planadigan pensiya fondi, yo'l fondiga ajratmalar chiqarib tashlanadi. Chegiriladi: xo'jalik shartnomasi bo'yicha shtraflar, penya, tadbirkorlik faoliyatida 3 yildan ortiq ishlatilgan imoratlarni sotishdan olingan zararlar, huquqiy shaxs tomonidan soha obyektlarining xarajatlari bilan bog'liq zarurlar.

Tadbirkorlik faoliyatidan olingan zararlarni kelgusi davr umumiy yillik daromadidan qoplash uchun 5 yil keyinga suriladi. Bundan

tashqari jismoniy shaxslarga 1 oyda o'zi uchun va har bir qaramog'idagi shaxsga 1 ta eng kam ish haqi hajmida chegirma beriladi. Bunda qaramog'idagi odamlardan faqat itasi soliq chegirmasidan foydalanishi mumkin. Daromad solig'i bo'yicha qator imtiyozlar berilgan va ular asosan ijtimoiy yo'nalish xarakteriga ega. Soliqdan qator huquqiy shaxslarni, shu jumladan, Qozog'istonda nogironlarning ixtiyoriy jamiyati, Qozog'iston ko'rlar jamiyati, aqliy va jismoniy rivojlanishi zaif bolalar va o'spirinlarni ijtimoiy o'rgatish va mehnat bilan qayta tiklash markazi, DOSAAF markaziy qo'mitasi, hamda bu jamiyatlarning mulki bo'lmish ishlab chiqarish tashkilotlari, Qozog'istondagi Afg'oniston urushi veteranlari tashkiloti (o'rtada faoliyat ko'rsatib olgan daromadidan tashqari) daromadlari ozod qilinadi. Ishlab chiqarish tashkilotlarining umumiy yillik daromadlari umumiy xodimlari tarkibida nogironlar eng kamida 30%ni tashkil qilsa, soliq solish maqsadida nogironlar mehnatiga to'langan haq xarajat summasi nogironlarga tegishli ijtimoiy sug'urtaga ajratmalar, davlat bandlik fondiga ajratmalar 2 barobar kamaytiriladi. Daromad solig'iga jismoniy shaxslarni quyidagi daromadlari tortilmaydi: davlat nafaqasi, stipendiya, nafaqa shu jumladan kasallik varaqasi bo'yicha to'lovlar; bolalar va qaramog'idagilarga beriladigan alimentlar, hadya va meros sifatida beriladigan mulklar qiymati hamda gumanitar va budjetdan moddiy yordamlar.

Soliq solinadigan huquqiy shaxsning daromadi 30%li stavka bilan soliqqa tortiladi. Bundan, yer-asosiy ishlab chiqarish vositasi bo'lgan huquqiy shaxslar mustasnodir. Ular soliqni 10% stavka bilan yerdan to'g'ridan-to'g'ri foydalanib olgan daromadidan to'laydi. Foizlar, dividendlar, huquqiy va jismoniy shaxslarga berilganda manbayida 15%li stavka bilan olinadi va keyin soliqqa tortilmaydi. Norezidentlarni Qozog'istondagi doimiy muassasalari bilan bog'liq bo'lmagan manbalardan olgan daromadlarni manbayida soliqqa quyidagi stavkalar bilan tortiladi:

➤ dividendlar va foizlar 15%;

➤ sug'urta va tavakkalni qayta sug'urta qilish bo'yicha sug'urta to'lovlari, Qozog'iston bilan boshqa davlatlar o'rtasidagi telekommunikatsiya, xalqaro aloqalar, transport xizmat – 5%;

➤ royaltlar, xizmat ko'rsatishdan olingan daromadlar, boshqarish bo'yicha xizmatni va maslahat xizmatini qo'shgan holda, arendadan olingan daromad va boshqa daromadlar – 20%.

Jismoniy shaxslarning umumiy daromadlari tabaqalashtirilgan stavka bilan daromad hajmiga qarab maxsus jadval asosida olinadi.

Aksiz nafaqat Qozog'istonning hududida ishlab chiqarilgan tovarlardan, balki import qilinadigan tovarlar va o'yin bizneslaridan ham olinadi. Aksiz olinadigan tovarlar ro'yxati ichki ishlab chiqaruvchilar va import tovarlar uchun bir xil. Aniq stavkalar respublika hukumati tomonidan tasdiqlanadi. Bunda maxsus (qat'iy belgilangan) va advaler (foizli) stavkalar qo'llanadi. Bundan tashqari mamlakat ichida ishlab chiqariladigan va chetdan olib kelinadigan tovarlarga har xil stavkalar ham qo'llaniladi. Masalan, likyor-aroq mahsulotlariga 70 tanga va 1,7 yevro har bir litr uchun olinadi. Keyingi foydalanish maqsadiga qarab spirtning hamma turlari bo'yicha stavka tabaqalashtiriladi.

Soliq solinadigan obyektlar quyidagilar:

✓ o'zining va berilgan (davalcheskiy) xomashyodan tayyorlangan tovarlarni - aksiz qo'shilmagan baholash yo'li bilan belgilangan qiymati yoki natura holatida tayyor mahsulot hajmi;

✓ aksiz olinadigan tovarni ishlab chiqaruvchi, natura to'lov shaklida qiymati to'lanmagan va tovar almashish operatsiyalarida - o'zi ishlab chiqargan tovarni qiymati (aksizsiz) yoki natura holatida mahsulot hajmi;

✓ import qilinadigan aksiz olinadigan tovarlar - respublika boj qonunchiligi asosida belgilangan boj qiymati yoki natura mahsulot hajmi;

✓ o'yin biznesi bo'yicha - o'yin biznesidan olingan tushum.

Agar aksiz olinadigan mahsulot, Qozog'iston hududida aksiz olingan xomashyodan tayyorlansa, sotilgan mahsulot bo'yicha hisoblangan aksizdan, xomashyo bo'yicha to'langan aksiz summasi chiqarib tashlanadi.

To'lash muddati aksiz olinadigan tovarlarning turlariga bog'liq. Bunda soliq to'lovchi sotish vaqtini mustaqil hisoblash (nachislenie) va kassa uslublarida belgilaydi. Aroq mahsulotlari, benzin, dizel yoqilg'isi bo'yicha aksizlar budjetga tovar sotilgandan keyin 10 kundan kechikmagan tarzda to'laydilar. Boshqa aksiz olinadigan tovarlar bo'yicha aksiz budjetiga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

- o oyning birinchi 10 kunligida sotilgan tovarlar bo'yicha;
- o hisobot oyining 13 kundan kechikmagan tartibda;
- o oyning ikkinchi 10 kunligida sotilgan tovarlar bo'yicha;

- o hisobot oyining 23 kundan kechinmagan tartibda;
- o oyni qolgan kunlarida sotilgan tovarlar bo'yicha;
- o hisobot oyining kelgusi oyni 3 kundan kechiktirmay.

Bu soliq bo'yicha qator imtiyozlar belgilangan - konfiskatsiya qilingan, egasiz boyliklar, davlatga meros sifatida o'tgan tovarlar, gumanitar yordam va muhtojlarga yordam, diplomatik xizmatga keltirilgan tovarlar ozod qilinadi. Eksport qilinadigan aksiz olinadigan tovarlar haqiqiy eksport qilinganligi tasdiqlanganda ozod bo'ladi. Ayrim xalqaro shartnomalarda aksiz bahosiga qo'shilgan tovarlarni berish bilan o'zaro hisob-kitob ko'rilgan bo'lishi mumkin.

Yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqqa tortish asosiy kontrakt turlariga qarab 2ta modelga bo'linadi. Birinchi model foydalanuvchilar hamma turdagi soliqlarni va Qozog'iston qonunchiligida ko'rilgan majburiy to'lovlarni to'lashi hisobga olingan. Ikkinchi model yer ostidan foydalanganliklari uchun mahsulotni bo'lishda Qozog'iston Respublikasini ulushini berib, yana quyidagi soliq va majburiy to'lovlarni beradi: huquqiy shaxsdan olinadigan daromad solig'i, chet el huquqiy shaxsining, doimiy muassasaning daromadi, QQS, bonuslar, royalti, huquqiy shaxslarni davlat ro'yxatiga olish, ayrim faoliyat turlari bilan shug'ullanganlik uchun huquqiy yig'imi va hoshqa majburiy to'lovlar. Birinchi modelda hamma turdagi shartnomalarga (mahsulotni bo'lishdan tashqari shartnomalar) belgilanadi. Mahsulotni taqsimlash bilan bog'liq shartnomalarga ikkinchi model soliq rejimi qo'llanadi. Qozog'iston Respublikasining ulushi mahsulotni bo'lish shartnomasi asosida olinib, respublika va mahalliy budjetlarga belgilangan hajmda yo'naltiriladi. Maxsus to'lovlar va yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq bonus (kavlab olish), royalti, yuqori foydaga solinadigan soliqlarni o'z tarkibiga oladi. Hamma turdagi bonuslar va royalti daromad solig'i va yuqori foydaga solinadigan soliqlar bo'yicha soliq solinadigan daromadlarni aniqlashda chiqarib tashlanadi.

Soliq tizimini takomillashtirish Qozog'iston iqtisodini islohot qilish yo'llaridan biri hisoblanadi. Fiskal organlarni faoliyatini takomillashtirish dasturlarida yangi soliq kodeksini kiritish, budjetga daromadlarni kelib tushishini bashorat qilish va hisobga olish metodologiyasini rivojlantirish, maxsus soliq rejimlari metodologiyasini takomillashtirib, kichik biznes va qishloq ishlab chiqaruvchilariga yaxshi sharoit yaratish, soliq auditining samaradorligini

eshirish, soliqni boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish nazarda tutilgan.

Tayanch iboralar

Soliqlar, ijara, rivojlangan mamlakatlar, soliqjar, soliq yuki, soliqlarning betaraflik, haqqoniylik va tenglik prinsiplari, to'g'ri va egri soliqjar.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari o'rtasidagi xalqaro savdoda qo'shilgan qiymat solig'i qaysi prinsip asosida olinadi?
2. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari miqyosida tashqi iqtisodiy aloqalarni boshqarishi uchun qanday choralar ko'riladi?
3. Qozog'istonda qanday soliqjar olinadi?
4. Import qilinadigan tovarlar bo'yicha soliq bazasi qanday aniqlanadi?
5. Daromadlarning umumiy yig'indisi qanday aniqlanadi?
6. Daromad solig'i bo'yicha qanday imtiyozlar ko'rilgan?
7. Qozog'istonda aksizlarni qo'llash xususiyatlarini keltiring.

XX bob. OZARBAYJON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI

Ozərbayjon Respublikasının hökuməti 1995-yili iqtisodiy islohotlar dasturini qabul qildi. Dasturga binoan 2-3 yil mobaynida budjet defitsitini kamaytiradigan chegaralangan monetar siyosatni, soliq stavkalarini pasaytirish, davlat xarajatlarini qisqartirish, pul emissiyasini kamaytirish, kredit bo'yicha fond stavkasini ko'tarish kerak edi. Iqtisodiy islohot chegarasida 2001-yili 1-yanvardan Ozərbayjon Respublikasının soliq kodeksi qabul qilindi. Kodeks soliq solishning umumiy prinsiplarini, soliq larni to'lash va yo'naltirish tartiblari, soliq to'lovchilar va davlat soliq xizmati organlarining huquq va majburiyatlari, soliq nazorati shakli va uslubtari, soliq qonunchiligini buzganda javobgariik va boshqalarni aks ettiradi. Kodeksda Naxichevan avtonom respublikasi va munitsipalitetlarda soliq solishning umumiy prinsiplari, soliq turlari berilgan.

Ozərbayjon Respublikasının soliq kodeksiga binoan davlat soliq lari, avtonom respublika soliq lari va mahalliy (munitsipalitet) soliq lari belgilanadi va to'lanadi. Davlat soliq lari soliq kodeksida belgilangan va Ozərbayjon Respublikasının hamma hududlarida majburiy to'lanadigan soliq lar hisoblanadi. Avtonom respublika soliq lariga Ozərbayjon soliq kodeksi asosida belgilangan, Naxichevan avtonom respublikasi qonunlarida ko'rsatilgan va Naxichevan avtonom respublika hududlarida to'lanadigan soliq lar kiradi. Mahalliy soliq larga (munitsipal soliq larga) soliq kodeksi asosida munitsipalitetlar qarori asosida belgilangan va munitsipalitetlarning hamma hududlarida to'lanadigan soliq va to'lovlar kiradi.

Davlat soliq lariga quyidagilar kiradi:

- jismaniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- huquqiy shaxslarning foydasiga solinadigan soliq (munitsipalitet mulkiga tegishli korxonalar va tashkilotlardan tashqari);
- qo'shilgan qiymat solig'i;
- aksizlar; ❖
- huquqiy shaxslarning mulkiga solinadigan soliq;
- huquqiy shaxslardan olinadigan yer solig'i;
- yo'l solig'i;
- hunarmandchilik solig'i.

Tovarlarni yetkazib berish, ishni bajarish va xizmat ko'rsatish soliqlarini to'lovchi tomonidan o'zining xodimlariga to'lash asosida yoki bepul bajarilsa va barter operatsiyalari soliqlarini solinadigan operatsiya hisoblanadi.

QQSni to'lashdan quyidagi keltirilayotgan tovarlar, bajarilgan ish va ko'rsatilgan xizmatlar ozod qilinadi:

➤ davlat korxonalari mulkini xususiy lashtirib, sotib olingandagi qiymati, hamda davlat korxonalari mulkini arenda qilganda byudjetga to'lanadigan arenda to'lovining bir qismi;

➤ moliyaviy xizmat ko'rsatish (moliyaviy lizingni qo'shib);

➤ milliy va chet el valutalarini (numizmat siya qilinadigan valutalardan tashqari) va qimmatbaho qog'ozlarni yetkazib berish va import qilish;

➤ milliy bankni aktivida joylashtirish uchun import qilingan oltinlar va valuta boyliklarini keltirish, chet elda tayyorlangan Ozarbayjon Respublikasining pul belgilari, yubiley tangalari va shunga o'xshash boyliklari;

➤ korxonaning ustav fondi (kapital)ga qo'yiladigan har qanday mablag'lar;

➤ bojlar, viza uchun to'lovlar, davlat organlari va o'z-o'zini boshqarish organlari olgan yig'imlar va shu yig'imlarni tashkil qilish uchun qilingan xizmat summalari;

➤ tovarlarni sotib olish, ishni bajarish va xizmat ko'rsatish hamda ularni import qilish, xalqaro tashkilotlar, xorijiy mamlakatlar hukumati va chet el huquqiy va jismoniy shaxslar ajratgan kreditlar hisobiga amalga oshirilgan bo'lsa;

➤ umumiy informatsiya, nashriyat, poligrafiya faoliyati bilan bog'liq mahsulotlarni sotish va olish bo'yicha aylanmalar;

➤ dafn etish byurolari va qabristonlarning marosim xizmatlari va boshqalar.

○ Ba'zi tovarlarni sotish, ish, xizmatlar QQSga 0%li stavka bilan tortiladi. QQS 0% stavka bilan quyidagi holatlarda qo'llaniladi:

➤ chet mamlakatlarni diplomatik va boshqa vakolatxonalari uchun tovarlar sotish, ish bajarish, xizmat ko'rsatish;

➤ chet eldan qaytarilmas moliyaviy yordam hisobiga tovarlar olish, ish bajarish va xizmat ko'rsatish (grantlar);

➤ tovarlarni eksport qilish, xalqaro yuk va passajirlarni tashish uchun transport xizmati ko'rsatish va yoqilg'i, moylash materiallari berish;

➤ Ozarbayjon Respublikasi Milliy Bankiga oltin va boshqa boyliklar keltirish.

QQSning boshlang'ich stavkasi 28%li bo'lgan va 2001-yili 18%ga tushirilgan.

Aksizlar. Aksiz solinadigan tovarlarga quyidagilar kiradi: oziq-ovqat spiriti, xamirturush, pivo, spirtli ichimliklarning hamma turi, chekish mahsulotlari va neft mahsulotlari. Soliq stavkasi Ozarbayjon Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. Aksiz solig'ini to'lovchilar aksiz olinadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi va import qiluvchi hamma korxonalar va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Ozarbayjon Respublikasining rezidentlari, respublikadan tashqarida tovar ishlab chiqarsalar va u yerda soliq to'lovchi sifatida hisobda turmasalar soliq to'lovchi hisoblanadilar. Agar Ozarbayjon hududida buyurtmachi xomashyosidan tovar ishlab chiqarsa (pudratchi) soliq to'lovchi hisoblanadi. Bunda ishlab chiqaruvchi (pudratchi), buyurtmachidan aksiz summasini talab qilishi kerak. Soliq solinadigan obyekt quyidagi operatsiyalardan iborat: Ozarbayjon Respublikasi hududida aksiz solinadigan tovarlarni ishlab chiqarish importidan tashqariga chiqarish va aksiz solinadigan tovarlarni bojxona xizmati nazoratidan chiqishi. Aksiz solinadigan tovarlarni eksport qilish 0% stavka bilan soliqqa tortiladi.

Aksiz solig'idan quyidagilar ozod qilinadi: jismoniy shaxslar o'zining iste'mol qilishi uchun 3 litrgacha alkogolli ichimliklar va 3ta sigaret bloklari olib kelganda va Ozarbayjon Respublikasi hududiga kirib kelayotgan chet ellikni avtomobili bakidagi benzini va Ozarbayjon hududidan olib o'tib ketilayotgan tovarlar, reeksportga mo'ljallangan tovarlar, agar ular garovga qo'yilganda.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i. Daromad solig'ini to'lovchilar shaxslar rezidentlar, va shaxslar – nerezidentlar hisoblanadi. Soliq solinadigan obyekt rezidentlar daromadlar bo'yicha umumiy daromadi bilan soliq yili chegirma qilib olib tashlanadigan soliq kodeksida belgilangan xarajatlar o'rtasidagi farq hisoblanadi. Soliq to'lovchi – nerezident, o'zining doimiy vakolatxonasi orqali Ozarbayjon Respublikasida olib borayotgan faoliyati bo'yicha, uning doimiy vakolatxonasi bilan bog'liq bo'lgan soliq solinadigan daromadidan daromad solig'i to'laydi. Soliq solinadigan daromad umumiy daromadlar summasidan, uni olish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarni chiqarib tashlash yo'li bilan aniqlanadi. Jismoniy shaxs-

norezident o'z faoliyati natijasida oladigan daromadi, sotishdan, mulkni arendaga berishdan olgan daromadlari summasining yig'indisidan, Ozarbayjon Respublikasi hududida soliq kodeksida ko'rsatilgan xarajatlarni amalga oshirgan bo'lsa, ularni chiqarib tashlash yo'li bilan soliq sofinadigan aniqlanadi.

Daromad solig'i bo'yicha qator imtiyozlar berish, undan jismoniy shaxslarni ozod qilish keng miqyosda qo'llanadi.

Mol-mulk solig'i. Soliq to'lovchilar joriy yilning 1-yanvariga mulkka va tadbirkorlik bilan shug'ullanish uchun korxonasi bor rezident va norezidentlar hisoblanadi. Soliq sofinadigan obyekt, jismoniy shaxsni xususiy mulkining qiymati va ularga tegishli avtomobillar, o'ziyurar g'ildirakli texnikalar, suv va havo transport vositalari (ularning qayerdaligidan qat'i nazar), ularning ishlayotgani va ishlamayotgani ham hisobga olinmaydi. Bunda tashqari huquqiy shaxs tuzmagan korxonalarining balansidagi asosiy vositalari qiymati, va birgalikda huquqiy shaxs tuzmasdan faoliyat olib boruvchi korxonalar mulki ularning deklaratsiyasida ko'rsatilib, soliq obyekt hisoblanadi.

Birgalikda ishlab, yangi olingan asosiy vositalar qiymati har bir qatnashuvini pay to'lovlari salmog'i hajmida ularning deklaratsiyasida ko'rsatiladi.

Jismoniy shaxslar mol-mulk solig'ini quyidagi tartibda belgilangan stavkalar bilan to'laydi: ularning mulki hisoblangan importni inventarizatsiya qiymati 1 oylik soliq olinmaydigan ish haqining 300 martadan ortmasa soliq to'lanmaydi. Agar qiymati 300 martadan ortiq bo'lsa, ortiqcha summasi 0,1% stavka bilan soliqqa tortiladi. Havo va suv transportlari quyidagi soliqqa tortiladi: suv transporti dvigateli hajmining har bir kub. sm. uchun 0,02% oylik soliq solinmaydigan ish haqi hajmida va havo transporti dvigateli hajmining har bir kub.sm. uchun 0,02 oylik soliq solinmaydigan ish haqi hajmida olinadi. Dvigateli bo'lmagan havo va suv transportlari bozor qiymatidan 1% soliq olinadi. Korxonalar asosiy vositalarni qiymatidan 1% stavka bilan mol-mulk solig'ini to'laydilar. Jismoniy shaxslar va korxonalar yengil avtotransport uchun 0,01% va yuk tashuvchi hamda avtobuslar uchun 0,02% bir oylik soliq solinmaydigan ish haqi hajmida to'laydilar. Belgilangan stavkalar asosiy vositalarni o'rtacha yillik qoldiq qiymatlariga qo'llanadi.

Mol-mulk solig'idan davlat organlari, budget tashkilotlari va mahalliy o'z-o'zini boshqaruv organlari ozod qilingan. Bu guruh ozod

qilinganlarga Ozarbayjon Respublikasi Milliy Banki, davlat fondlari va depozitlarni jamoa organlari ham kiradi. Ijodiy ustaxonalarni imorati yoki tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanib, misgar, kulol va boshqa shunga o'xshash mutaxassislik bo'yicha ishlayotgan jismoniy shaxslar egalik imoratlarini qiymatidan bu soliqni to'lamaydilar.

Soliq olish uchun hisoblangan korxonalar mol-mulkingning qiymatidan ekologiya xizmati, yong'in xavfsizligi yoki fuqarolar mudofaasi, temiryo'llar, yirik avtomobil yo'llari, aloqa va elektroenergiya liniyalari qiymati chiqarib tashlanadi. Shu tartibda ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport obyektlari o'zining yo'nalishi bo'yicha foydalanilsa, sug'orish va meliorativ tizimi avtotransport vositalari va boshqalar qiymati ham chiqarib tashlanadi. Shaharlarda yo'lovchilarni tashishga ajratilgan trolleybus va tramvaylar ham mol-mulk solig'idan ozod qilingan. Imoratlar bo'yicha soliq, ularning Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda aniqlangan inventar qiymati asosida hisoblanadi. Joriy yilgi soliq summasi 15-avgust va 15-noyabrda baravar bo'lakka bo'linib to'lanadi.

Yer solig'i. Yer solig'i har yili bir xil to'lov sifatida yer uchastkasini hajmiga qarab to'lanadi. Yer egalari va yerdan foydalanuvchilarni xo'jalik faoliyati natijasi hisobga olinmaydi.

Jismoniy shaxslar – rezidentlar va nerezidentlar hamda korxonalar - rezidentlar va nerezidentlar yer uchastkasiga egalik qilish yoki foydalanish huquqini beruvchi hujjatni olgandan keyin 1 oy ichida hisobga turishlari kerak. Jismoniy shaxslar va munitsipalitet korxonalari - munitsipalitetlarda, qolgan boshqa korxonalar soliq organlarida ro'yxatga o'tishlari kerak.

Yer solig'i to'lovchilari yer uchastkasiga ega bo'lgan yoki foydalanishga ruxsat olgan rezident va nerezident jismoniy shaxslar, hamda rezident korxonalar, ularning filiallari, Ozarbayjon Respublikasida o'zining doimiy vakolatxonasi orqali tadbirkorlik faoliyati olib borayotgan nerezidentlar hisoblanadi.

Soliqqa solinadigan obyekt Ozarbayjon Respublikasi hududida egalik qilish yoki foydalanish uchun olingan yer uchastkasi hisoblanadi.

Yer solig'ining stavkasi qishloq xo'jalik yerlari bo'yicha har bir shartli ball uchun 1 oylik soliq solinmaydigan daromadni 0,3% hajmida belgilangan. Shartli ballar kerakli bajaruvchi davlat organi tomonidan kadastrli baholash hududlari bo'yicha, shu jumladan ularga

kiruvchi ma'muriy tumanlar bo'yicha, ularning qaysi maqsadga belgilanganligi, geografik joylashuvi, qishloq xo'jalik yerlari sifatida qarab belgilanadi.

Sanoat, qurilish, transport, aloqa, savdo, maishiy xizmat va maxsus maqsadga belgilangan yer uchastkalari bo'yicha soliq stavkasi 1 oylik soliq olinmaydigan daromaddan foiz hisobida quyidagicha belgilangan:

Sanoat, qurilish, transport, aloqa, savdo, maishiy xizmat, maxsus maqsadga belgilangan yer uchastkalari	Uy-joy fondiga qarashli yer uchastkalari, tomorqa yerlari, qishloq xo'jalik ahamiyatiga ega bo'lgan yerlar, fuqaro va ularning dala-hovlilari
Roku	
0,3	0,025
Ganja, Sumgait	
0,15	0,02
Naxichevan, SHeki, Evlax, Lankaran, Xonkeldi, Mingachevir, Aleybayram, Naftalan	
0,15	0,012
Tuman markazlari	
0,125	0,01
Tumanlarga qarashli shahar, posyotka, qishloqlarda (Boku, Sumgait, Mingachevir poselka qishloqlaridan tashqari)	
0,06	0,005

Yer solig'i solinmaydi: aholi yashaydigan punktlarning yeri, davlat hokimiyati, budjet tashkilotlari, mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlariga qarashli yoki ular foydalanayotgan yerlar, Milliy Bankka qarashli yerlar, davlat o'rmon va suv fondiga tegishli yerlar (ishlab chiqarishga jalb qilinmagan), Kaspiy dengizi (ko'llar) sektori ostidagi yerlar, davlat chegara chizig'i, mudofaaga mo'ljallangan yerlar.

Yer solig'i yerga mulk egasi huquqi yoki undan foydalanish huquqi berilgan hujjatlar asosida o'rnatiladi. Yer solig'i imorat va inshootlar qurilgan yerlar va obyektlarni sanitar mudofaa qilish uchun ajratilgan yerlardan olinadi.

Korxonalar har yili yer uchastkasining hajmiga va soliq stavkasi asosida yer solig'ini hisoblaydi va 15-maydan kechiktirmay soliq organlariga topshiradi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i kerakli organlar tomonidan 1-iyulgacha hisoblanadi va 1-avgustdan kechiktirilmay to'lash to'g'risida xabarnoma beradilar. Yer solig'i 15-avgust 15-noyabrdan kechiktirmay baravar hajmda budjetga to'lanadi.

Yo'l solig'i. Ozarbayjon Respublikasining avtonomiyasi yo'llaridan foydalanganligi uchun yo'l solig'ini to'lovchilar korrkxonalar va jismoniy shaxslar – norezidentlar hisoblanadi. Ular Ozarbayjon Respublikasi hududlariga avtotransport egasi bo'lib yuk va passajirlarni tashish uchun kirib keladilar. Soliq solinadigan obyekt Ozarbayjon Respublikasi hududlariga kirib keladigan xorijiy davlatlarni avtomobil transporti hisoblanadi. Xorijiy davlatlarning avtomobil transporti Ozarbayjon Respublikasi hududlariga kirib kelganligi uchun soliqni hisoblashda quyidagilar hisobga olinadi: avtotransport vositasi turlari o'tiradigan joyning miqdori, yuk ko'tarish quvvati, yuk bilan avtotransportning umumiy og'irligi, avtomobil o'qiga tushadigan yuk og'irligi, Ozarbayjon Respublikasi hududida bosib o'tilgan yo'lining yig'indisi, xavfli yuklarni olib o'tish.

Hunarmandchilik solig'i. Hunarmandchilik solig'i yer osti boyliklarini Ozarbayjon Respublikasi hududida va unga qarashli Kaspiy dengizi sektorida qazib olganligi uchun to'lanadi. Hunarmandchilik solig'i yer ostidan kerakli boyliklarni qazib olgan quyidagi shaxslar to'lovchilar hisoblanadi: rezident va norezident jismoniy shaxslar, rezident-korrkxonalar, ularning mustaqil balans va joriy hisob raqami bor filiallari, norezident-korrkxonalar Ozarbayjon Respublikasida o'zlarining doimiy vakolatxonalari yordamida tadbirkorlik faoliyati olib borish davrida.

Hunarmandchilik solig'iga tortiladigan yer osti boyliklarini nomi (turi)	Hunarmandchilik solig'i stavkasi (%)
Xom neft	26
Tabiiy gaz	20
Qora metallar	4
Qimmatbaho metallar (oltin, kumush)	8
Bezatish toshlari (marmar, tuff, gabbro)	8
Tosh tuzi	5
Mineral suvlar va h.k.	8

Soliq obyektini Ozarbayjon Respublikasi hududlarida (Kaspiy dengizini Ozarbayjon Respublikasiga tegishli sektorini qo'shgan holda) qazib olingan yer osti boyliklari hisoblanadi.

Yer osti boyliklari turlariga qarab, hunarmandchilik solig'ini quyidagi stavkalariga belgilangan.

Hunarmandchilik solig'ini, yer osti boyliklarini ulgurji bahosiga yuqoridagi stavkalarni qo'llash yo'li bilan aniqlanadi. Soliq summasi, yer osti boyliklari qazib olingan oydan, keyingi oyni 20 kunigacha to'lanishi kerak. Hunarmandchilik solig'i (mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan qurilish materiallaridan tashqari) respublika budjetiga tushadi. Mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan qurilish materiallari bo'yicha hunarmandchilik solig'i mahalliy (munitsipalitet) budjetiga tushadi.

Soddalashtirilgan tizim bo'yicha soliq.

Soddalashtirilgan tizim bo'yicha soliq to'lovchilar QQS to'lovchisi sifatida ro'yxatga olinmagan korxonalar to'laydilar. Bularga aksiz tovarlari ishlab chiqaruvchi, kredit va sug'urta organlari, investitsion fondlar va qimmatbaho qog'ozlar bozoridagi kasbiy qatnashuvchilar kirmaydi.

Soliqqa solinadigan obyekt hisobot davrida soliq to'lovchi tomonidan tovarlarni (ish, xizmat) va mulkni topshirish va sotish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyatdan umumiy daromad hisoblanadi.

Soddalashtirilgan tizim bo'yicha soliq to'laydigan korxonalar QQS, daromad solig'i, yer solig'i va mol-mulk soliqlarini to'lamaydilar. Soddalashtirilgan tizim bo'yicha to'lanadigan soliqni stavkasi soliq to'lovchilar tovarlarni sotish, bajarilgan ish va ko'rsatilgan xizmatdan (tushumni umumiy hajmidan) olingan daromaddan 2% hajmda to'laydilar. Hisobot davrida soddalashtirilgan tizim bo'yicha to'lanadigan soliq summasi soliq stavkasini hisobot davridagi tushum hajmiga ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi. Soddalashtirilgan tizim bo'yicha to'lanadigan soliqni hisobot davri kvartal hisoblanadi.

Davlat boji. Bojni adliya da'vo arizasi berilganda, notarial operatsiyalarni amalga oshirganda, fuqarolik holatini ro'yxatga olinganda, chet elga chiqishni rasmiylashtirilganda, shaxsiy hujjat olinganda, fuqarolikka qabul qilish va chiqarishda, ovchilik qilishga ruxsatnoma berish, huquqiy shaxslarni ro'yxatga va qayta ro'yxatga olish, mehnat faoliyati bilan yakka holda shug'ullanish uchun litsenziya olish, qimmatbaho qog'ozlar prospektining emissiyasini

ro'yxatga olish jarayonlarida olinadi. Boj stavkasi Ozarbayjon Respublikasi hukumatining maxsus qarori bilan tatbiq qilinadi. Bojlarini ayrim turlari bo'yicha imtiyozlar beriladi. Masalan, ish haqini to'lash va ishga joylashtirish bo'yicha da'vo arizasi berilsa, moddiy ko'rilgan zararni qoplash bo'yicha da'vo qilinsa va h.k. ko'rsatilgan bojlardan tashqari respublika hududlarida i martalik boj olinadi. Bir martalik boj qishloq xo'jalik mahsulotlari va boshqa tovarlar bozorlarda, yarmarka va boshqa joylarda sotilganda olinadi.

Bir martalik bojlar naqd pul olib, to'lovchiga kvitansiya berish bilan amalga oshiriladi. Bojning stavkasi respublika hukumati qarori bilan belgilanadi. Hamma bojlarning stavkasi daromad solig'i solinmaydigan 1 oylik ish haqining hajmiga nisbatan belgilanadi.

Ijtimoiy sug'urtaga solinadigan soliq.

Ozarbayjon Respublikasida davlat pensiya fondi harakatda bo'lib, uning mablag'i pensiya va boshqa davlat nafaqalarini to'lash uchun sarflanadi. Bundan tashqari pensiya fondidan ayrim guruh aholiga nafaqa va o'rmini to'ldirish mablag'lari beriladi. Fondning mablag'i ijtimoiy sug'urta solig'i va budjeti to'g'ridan to'g'ri ajratiladigan transfert hisobiga tashkil topadi. 1993-yilgacha ijtimoiy sug'urtaga solinadigan soliqning stavkasi ish haqi foizidan 40%, 1998-yildan 35%, 2000-yildan 33% va 2001-yildan 30%ni tashkil qildi.

Ozarbayjon Respublikasining soliq kodeksi yaqin yillarda qabul qilinishiga qaramay, uni tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Iqtisodiy va tarkibiy islohotlarni respublikada o'tkazish boshlang'ich davrini boshidan kechirmoqda. Islohotlar o'tkazishda soliq tizimi samaradorligini oshirish alohida vazifa sifatida davlat oldida turibdi va bu yo'nalishlarda kelajakda qator ishlar amalga oshiriladi.

Tayanch iboralár

Soliqlar, ijtimoiy rivojlangan mamlakatlar, soliq, soliq yuki, soliqning betaraflik, haqqoniylik va tenglik prinsiplari, to'g'ri va egri soliq.

Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari

1. Mustaqil hamdo'stlik davlatlarida olinadigan asosiy soliqni ko'rsating.

GLOSSARIY

Atamanning o'zbek tilida nomlanishi	Atamanning ingliz tilida nomlanishi	Atamanning rus tilida nomlanishi	Atamanning ma'nosi
Aktsioner	Shareholder	Aktsioner	Aktsionerlik jamoatining aksiyadoriga ega bo'lgan jamoat yoki yuridik shaxs. Aksiyalar turli shakllarda bo'lishi mumkin.
Aktsiya	Share	Aktsiya	Aktsionerlik jamoatining kapitaliga hissa qo'shilganligi to'g'risida garovlik beruvchi qimmatli qog'oz. Aksiya o'zining ega-siga o'tkazilishi mumkin, lekin buni qaratish uchun qog'ozning asl nusxasi kerak. b) qimmatli; jihatli sug'urtala fond; keredga fond; barchilik fondi; majburiy tibbiyot sug'urtala fond; b) notijimoviy; xo'jalik fondi; ekologiya va ko'chma fondlardan iborat bo'lib, ularning barchasi "budget tizimida konsolidatsiyalangan".
Budgetdan tashqari fondlar	Non-budget funds	Budjetdan tashqari fondlar	Amalyotda davlat budget daromad-ularning byudjet xarajatlardan olingan bo'lgan surmasi.
Budget darajasi	Budget division	Budget darajasi	Amalyotda davlatda haror jihatli, bo'lgan murosarlarining mavjudligi yoki bo'lmagani bilan xarakterlanadigan.
Budget profeksi	Budget surplus	Budget surplush	Amalyotda davlatda haror jihatli, bo'lgan murosarlarining mavjudligi yoki bo'lmagani bilan xarakterlanadigan.
Budget sarfiasi	Budget loan	Budget sarfiasi	Amalyotda davlatda haror jihatli, bo'lgan murosarlarining mavjudligi yoki bo'lmagani bilan xarakterlanadigan.
Budget tizimi	Accounting system	Budget tizimi	Amalyotda davlatda haror jihatli, bo'lgan murosarlarining mavjudligi yoki bo'lmagani bilan xarakterlanadigan.
Budget subventsiyasi	Budget subvention	Budget subventsiyasi	Amalyotda davlatda haror jihatli, bo'lgan murosarlarining mavjudligi yoki bo'lmagani bilan xarakterlanadigan.

2. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari o'rtasidagi xalqaro savdoda qo'shilgan qiymat solig'i qaysi prinsip asosida olinadi?
3. Mustaqil hamdo'stlik davlatlari miqyosida tashqi iqtisodiy aloqalarni boshqarish uchun qanday choralar ko'riladi?
4. Import qilinadigan tovarlar bo'yicha soliq bazasi qanday aniqlanadi?
5. Daromadlarning umumiy yig'indisi qanday aniqlanadi?
6. Daromad solig'i bo'yicha qanday imtiyozlar ko'rilgan?

			ajratibidigan pul mablag'larini. Davlat bozoriga unga zammoniga yokilgan xozidarini boshqarib bilan hozir ilg' foydalanib mo'ljalashtirish- ning asosiy manbasi bo'lgan bud- jetdan mablag' ajratish nazarda tutil- gan xaridlik davlat qo'mitasi, idora davlat tashkiloti. Mavjudan davlat budget xarajati- larining budget daromadlaridan oling bo'lgan summasi.
Budget tashkilotlari	Budget organization	Ekonomik Organizatsiya	
Budget tashkilotiga (definiti, kannomasi)	Budget definit	Ekonomik Definitsiya	0,2 ta'kidiga quyidagilarni o'zida: 1) qonun hujjatlarida belgilangan so- liqlar, yig'imlar, bojlar, shuningdek, mablag' to'lovlar hamda soliq bo'li- mning bo'linma tashkilotlari; 2) davlat piling ma'naviy aktlari va boshqa aktivlarning joylashtirish, foyda- lanishga berilish va solibiqqa beril- ishdan olingan daromadlar; 3) qonun hujjatlariga mavjud, muros, oshib bo'lib, etish haqqi bo' yachta davlat mablag' o'rtiq pul mablag'larini; 4) yiriklik va jihatli shaxslar, shuningdek, xorijiy davlatlardan kel- gan qozonlari; 5) pul mablag'larini; 6) va xorijiy davlatlarga berilgan budget shtaklarini qaytarib hisobga berilgan to'lovlar; 6) qonun hujjatlariga taqdimlangan bo'lib daromadlar.
Davlat budgeti	State budget	Yozma ma'nuviy ma'nuviy	
Davlat ehti qorlari	Domestic debt	Buyruq ma'nuviy	

			yg'inishi. Davlat tomonidan xozidar mablag' ga qilib majburiyat poydo bo'lgan pukumi majburiyatlarining yig'indisi.
Davlatning tashkiloti	Korxon debt	Buyruq ma'nuviy	
Davlat qozoni	State debt	Yozma ma'nuviy	
Davlatga	Donation	Yozma ma'nuviy	
Dotatsiya	Ertilig	Buyruq ma'nuviy	
Makalliy budget	Local budget	Yozma ma'nuviy	
Respublika budgeti	The Republican Budget	Yozma ma'nuviy	
Soliqlar	Taxes	Buyruq ma'nuviy	

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – T.: O'zbekiston, 2014. – 46 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2019-yil yanvar.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 28-dekabr 2018-yil. – Toshkent, Xalq so'zi gazetasi.
4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. – 488 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. – 56 b.
6. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016-yil yakunlari va 2017-yil istiqbollari bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. // Xalq so'zi gazetasi. 2017-yil 16-yanvar, №11.
7. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2017. – 48 b.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" 2017-yil 7-fevral, PF-4947-son.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "Soliq ma'murchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 18-iyul, PF-5116-son.
10. Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini huquqiy tartibga solishni yanada takomillashtirish to'g'risida Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 28-avgustdagi 677-son qarori.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 22-yanvardagi "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalari va texnologiyalarni qo'llab-

quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat Dasturi to'g'risida"gi PF-5308-sonli Farmoni.

12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 26-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasining 2019-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-4086-son qarori.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 31-maydagi "Intiyoqlar va preferensiyalar berish tartibini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'muriyat-chiligini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori 2019-yil 10-iyul PQ-4389-son.
16. Tagayev A., F. Xashimov va b. Soliq nazorati. O'quv qo'llanma. – T.: Yangi asr avlodi, 2010. – 84 b.
17. Xomma A., Tangirqulov A., Toshmatov Sh., Norqo'ziyev I. va Roziqovlar N. Soliq qarzi va uni undirish. O'quv qo'llanma. – T.: O'quv qo'llanma, "Yangi asr avlodi", 2011.
18. Toshmatov Sh. Soliq to'lovchilar bilan ishlash: O'quv qo'llanma. – T.: Yangi asr avlodi, 2010. – 112 b.
19. Aleksandrov I.M. Nalogi i nalogooblojenie: Uchebnik. – M. Dashkov i K., 2009. – 227 s.
20. Barulin S.V., Ermakova E.A., Stepanenko V.V. Nalogovery meneyjment. Uchebnik. – M.: Izdatsisko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K», 2011. – 332s.
21. Gadoyev E.F., Kuziyeva N.R., Ashurova N.B. O'rmonov J.J. Soliq siyosati strategiyasi. Darslik. – T.: "El-press", 2013. – 272 b.
22. Gadoev E. i dr. Nalog na pribal. Uchebno-prakticheskoe posobie. – T.: Norma, 2011. – 356 s.
23. Gadoev E. i dr. Upruyonnaya sistema nalogooblojeniya: Uchebno-prakticheskoe posobie. – T.: Norma, 2011. – 324 s.
24. Gadoyev E.F. i dr. Kosvennyae nalogi. Uchebno-prakticheskoe posobie. – T.: Norma, 2011. – 220 s.
25. Vahobov A., Jo'raev A. Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik. – T.: Sharq, 2009. – 448 b.

26. Миронова О.А., Ханафиев Ф.Ф. Налоговое администрирование. – М.: ОМЕГА-Л, 2005.

27. Шалагина М.А., Невская М.А. Налоговое администрирование. Учебное пособие – М.: ОМЕГА-Л, 2009. – 250 с.

28. Ro'ziyev G'O'. Soliq nazorati: Soliq akademiyasi. O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiyalar, 2007. – 156 b.

29. Доброхотова В.Б. Налоговые проверки: книга для налогоплательщика и налогового: Учебное пособие. – М.: MS FER, 2007. – 416 с.

30. Попонина Н.А. и др. Организация налогового учета и налогового контроля: Учебное пособие. – М.: Эксмо, 2006. – 624 с.

31. Поршнев А. Налоговый менеджмент: Учебник. М.: INFRA-M, 2003. Пантелеев А. И. Особенности закрепления механизма реализации государственных функций, возложенных на Федеральную налоговую службу России, в принятых административных регламентах // Налоги и налогообложение. 2017. № 10. с. 13-20

32. С. Е. Нарышкина, Т. Я. Хабриевой. Административная реформа в России. Научно-практическое пособие М.: Юридическая фирма «KONTRAKT»: INFRA-M, 2016. 352с.

33. Пономарев А. П., Игнатова Т. В. Налоговое администрирование в Российской: Учеб. пособие. М.: Финансы и статистика, 2016. 288с.

34. Абрамов А. П., Макаров А. И. Новый код бюджетной классификации – некоторые вопросы и проблемы // Организационно-экономические основы банковского менеджмента: Сб. статей / Отв.

35. Кашин В. А. Налоговая система: как её сделать более эффективной // Финансы. 2016. № 10. С.39-42.

36. Абрамов А. П., Гринкевич Л. С. Проблемы и перспективы совершенствования налогового администрирования в Российской Федерации // Финансы и кредит. 2016. № 12 (216). С. 35-39.

37. Гордеев А. В. Методика комплексной оценки деятельности региональных налоговых органов // Налоговая политика и практика. 2016. № 10. С. 24-26.

38. Бирюков А. П., Свиридова Н. В., Суворов А. В. О системе показателей для оценки эффективности налогового контроля // Налоговая политика и практика. 2016. №1. С. 34-37; Бирюков А. И.,

1. А. Об оценке качества обслуживания налогоплательщиков // Налоговая политика и практика. 2017. № 3. S.45-47.

39.Эфремова Т.А. Функции и методы налогового администрирования: экономическое содержание, особенности применения // Налоги и налогообложение. - 2014. - №6 (120). - S. 588-594

40.Малис Н.И. Совершенство элементов налогового механизма //Финансы. - 2012. - № 12. - S.31

41.Алексеев С.С. Общая теория права. В двух томах. Т. II – М.: YUrid. lit. 2012. – S.140.

42.Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. М., 2014. - S.116.

43.Виницкий Д.В. Субъекты налогового права. - М.: Издательство НОРМА, 2016. - S.74, Комаров С.А. Общественная теория государства и права. М., 2015. - S.294-295, Мишкевич А.В. Субъекты советского права. М., 1982.- S.12.

44.Алексеев С.С. Общая теория права. В двух томах. Т. II – М.: YUrid. lit. 2012. – S.141.

45.Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. М.: YUrid. lit. 1961. – S. 260-261.

46.Виницкий Д.В. Субъекты налогового права. - М.: Издательство НОРМА, 2016. – S. 48

47.Мишустин М.В. Повышение качества и эффективности налогового администрирования [Электронный ресурс] // Российский налоговый курьер. 2017. № 13-14, с.8

48.Белобжецкий И.А. Налоговый контроль и хозяйственный механизм / И.А..

49.Спирина. В. Налоговые проверки: учеб. -практ. пособие. 2-е изд., перераб. И доп. М., 2017. S. 6–7, Тимошенко В. А., Спирина Л. В. Проверки налоговых органов: учеб. -. пособие. М., «Дашков», 2016. S. 15 .

50.Дудник М. ♣. Налоговые проверки как одна из основных форм налогового контроля // Российское право на современном современном: материалы X науч.-практ. кон. студентов и молодых ученых: К 10-летию Юридического факультета RGEU «RINX» (28 апреля 2016 г.). М., 2016. -S.17 10

51.Крохина Ю. А. Финансовое право России: учебник / Ю. А. Крохина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Норма,2017. — 120 с.

52. Родионова В.М., Шлейников В.И. Финансовый контроль. Учебник МПЛ FBK-Press 2016. 225с

53. Ногина О.А. Налоговый контроль: вопросы теории. СПб, Питер, 2016. -- С.105

54. Пансков В.Г. Налоги и налоговая система Российской Федерации – М.: Финансы и статистика, 2006, с.198.

55. Мелкозю Р.А. Камеральная налоговая проверка // Налоговед, №11, 2006, с. 29.

56. Гориньва И.В. О проведении налоговых проверок // Налоговый вестник, 2008. № 8, с. 36.

57. Аникец С.Г. Налоговая культура российских граждан [Elektronnyy resurs]. - Rejim dostupa: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1225484> (data obrasheniya: 15.09.2016).

58. Kuznetsov A.L. Nalogovaya politika i nalogovye organy: realnoe sostoyanie, problemy, perspektivy (regionalnyy aspekt) [Elektronnyy resurs]. - Rejim dostupa: <http://yasijevaa.nalogi.ru/zhurnal/2.97-8.htm> (data obrasheniya: 15.09.2018).

59. Светков И.В. Партнерство в налоговой сфере: миф или реальность // Налоги и налогообложение. - 2016. - №4. - С. 33-40.

60. Привезенцев, В.А. Контроль и ревизия / В.А. Привезенцев. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2015. - 96с.

61. Терентева, Т.А. Аудит налогообложения / Т.А. Терентева. - М.: Экономиста, 2018. - 190с.

62. Аброкова Л. С. Субъекты налогового администрирования. // В сборника: Совершенствование налогообложения как фактор экономического роста. Материалы VIII Международной научно-практической конференции. FGBOU VPO «Дагестанский Государственный Университет». - 2016. - С. 21-25.

63. Дышкова А. А. Оптимизация взаимоотношений субъектов налогового администрирования /// В сборника: Совершенствование налогообложения как фактор экономического роста. Материалы VIII Международной научно-практической конференции. FGBOU VPO «Дагестанский Государственный Университет». - 2016. - С. 153-156.

64. Короткина В.Л. Налоговая служба: пути повышения эффективности управления. Саратов, 2017. 251с(97с)

65. Спирина Л.В. Налоговые проверки: Учебно-практическое пособие.-М.:Экзамен, 2006.-412 с.

66. Касимова Г.Ю. Камеральная налоговая проверка: содержание, порядок проведения, последствия: Учебное пособие.- М.: Аргумент, 2006.-56 с.

67. Дормонтов Ю.М. Налоговые проверки по новому: Учебное пособие.-М.: Индекс-Media, 2007.- 256 с.

68. Naydarov N.H. Soliqlar va soliqqa tortish masalalari. O'quv qo'llanma. Akademiya. - T.: 2007. - 214 b.

69. Кунитский Д.В., Налоговое администрирование Учебное пособие. Новосибирск, Изд-во SibAGS, 2017.11 с.

70. Аронов А, В.Кашин Налоговая политика и налоговое администрирование: Учебное пособие.-М., Экономист, 2006. -591 с.

71. Jane Fracknall-Hughes. The Theory, Principles and Management of Taxation: An introduction, Routledge Taylor and Francis Group. 2015

72. Deborah Schanz, Sebastian Schanz. Business Taxation and Financial Decisions (Germany), Springer. 2011

73. IMF Working Paper. Tax Revenue Forecasts in IMF-Supported Programs. Mikhail Golosov and John King. International Monetary Fund. WP/02/236

74. Donald J., Boyd and Lucy Dadayan. Institute State tax revenue forecasting accuracy. Technical Report. Rockefeller institute of government State University of New York. September 2014. www.rockinst.org.

75. Taxation in Turkey. Elk Adem Cad. The presidency of revenue administration department of taxpayer services. Publication no : 42. Dikmen - Ankara – Turkey. Revised in March-2017 (47p.χ13p).

76. Executive programme tax laws and practice. Study material. Module paper

Sayt Internet

1. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi hukumat portali.
2. www.lex.uz- O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
3. www.soliq.uz O'zbekiston Respublikasi Soliq Qo'mitasi sayti.
4. www.mf.uz O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.
5. www.norma.uz Elektron huquqiy sayti.
6. www.stat.uz O'zbekiston Respublikasi Statistika Qo'mitasi sayti.

MUNDARIJA

	Kirish.....	3
I bob.	"Xalqaro soliq 2" fanining predmeti, vazifalari va maobalari.....	5
1.1.	"Xalqaro soliq 2" fanining predmeti va funksiyalari, o'qitishning zarurligi, uning boshqa faalar bilan o'zaro bog'liqligi.....	5
1.2.	"Xalqaro soliq 2" fanining maqsadi va kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati.....	9
II bob.	Fransiya soliq tizimi.....	10
2.1.	Fransiyani soliq tizimi asoslari.....	10
2.2.	Qo'shilgan qiymat solig'i.....	14
2.3.	Jismoniy shaxslarga solinadigan daromad solig'i.....	20
2.4.	Korxonalarga solinadigan soliqlar.....	28
2.5.	Mahalliy soliqlar.....	32
2.6.	Soliq tizimini boshqarish va soliq nazorati.....	37
	Tayanch iboralar.....	41
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	41
III bob.	Belgiya soliq tizimi.....	42
3.1.	Belgiya soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari.....	42
3.2.	Korporatsiya foydasiga solinadigan soliq.....	42
3.3.	Jismoniy shaxslardan olinadigan davlat daromad solig'i.....	48
3.4.	Qo'shilgan qiymat solig'i.....	49
3.5.	Aksizlar.....	49
3.6.	Mulkdan olinadigan soliq.....	50
	Tayanch iboralar.....	51
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	51
IV bob.	Yaponiya soliq tizimi.....	52
4.1.	Yaponiyada soliq solish asoslari.....	52
4.2.	Soliq siyosati.....	56
4.3.	Soliq tizimini boshqarish.....	88
	Tayanch iboralar.....	91
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	91
V bob.	Xitoy Xalq Respublikasi soliq tizimi.....	92
5.1.	Xitoy xalq respublikasida soliqqa tortish sohasidagi tashkilotlarning vakolati va ularning vazifasi.....	92
5.2.	XXRda soliqlarning guruhlanishi va xususiyatlari.....	95
5.3.	XXR soliq solish ma'muriy davlat organi.....	108
	Tayanch iboralar.....	110
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	110
VI bob.	Amerika Qo'shma Shtatlarining soliq tizimi.....	111

6.1.	Amerika Qo'shma Shtatlari soliq tizimining asoslari.....	111
6.2.	Federal soliqlar.....	119
6.3.	Shtatlarning soliq tizimi.....	136
6.4.	Mahalliy soliqlar.....	143
	Tayanch iboralar.....	148
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	148
VII bob.	Kanada soliq tizimi.....	149
7.1.	Kanadada soliq solish tizimi.....	149
7.2.	Munitsipal organlarni soliq sohasidagi ishlari.....	166
7.3.	Deklaratsiyani to'g'ri to'lg'azilganligini davlat tomonidan baholanishi, soliq organlari xarakatini nazorat qilish va ular ustidan arz qilish tartibi.....	169
7.4.	Kanadani hududlarida soliqni boshqarish.....	170
	Tayanch iboralar.....	171
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	171
VIII bob.	Shveysariya soliq tizimi.....	172
8.1.	Soliq tizimini huquqiy asoslari.....	172
8.2.	Kanton va munitsipal soliqlar.....	182
8.3.	Federativ va konfederativ davlatlarni soliq tizimini xususiyatlari.....	189
	Tayanch iboralar.....	190
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	190
IX bob.	Buyuk Britaniya soliq tizimi.....	191
9.1.	Soliq tizimining asoslari.....	191
9.2.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.....	195
9.3.	Merosga solinadigan soliq.....	202
9.4.	Kompaniyalarni soliqqa tortish.....	203
	Tayanch iboralar.....	212
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	212
X bob.	Germaniya soliq tizimi.....	213
10.1.	Germaniyada soliqqa tortish va soliqlarni boshqarish asoslari.....	213
10.2.	Germaniyada soliqlar tasnifi.....	215
10.3.	Germaniyada soliq tizimi.....	220
10.4.	Fan - texnika taraqqiyotini rag'batlantirishga qaratilgan imtiyozlar.....	233
	Tayanch iboralar.....	234
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	235
XI bob.	Evropa hamkorlik mamlakatlarida asosiy soliqlar va soliq tizimi.....	236
11.1.	Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarni soliq tizimi.....	236

11.2.	Iqtisodiy rivojlangan, etakishi davlatni soliq siyosati.....	245
11.3.	Jahon iqtisodiyotida milliy soliq tizimlarini bir-biriga moslashtirish kelajigi.....	249
	Tayanch iboralar.....	251
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	251
	Izohiy soliq tizimi.....	253
XII	boh.	
12.1.	Izohiy davlatda soliqning vijidiga kelishi va rivojlanishi.....	253
12.2.	Maʼmuriy daromad solig'i.....	258
12.3.	Qo'shilgan qiymatga solinadigan soliq va maxsus aksizlar.....	259
	Tayanch iboralar.....	260
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	261
	Ispaniya soliq tizimi.....	262
XIII	boh.	
13.1.	Soliq tizimini huquqiy asoslari va boshqarishi organlari.....	262
13.2.	Soliq tizimini tarkibi.....	265
	Tayanch iboralar.....	273
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	273
XIV	Shveysariya soliq tizimi.....	274
	boh.	
14.1.	Soliq tizimini asoslari va xususiyatlari.....	274
14.2.	Kompanyalarni foydasiga solinadigan soliq.....	276
14.3.	Foizlordan olinadigan daromad solig'i.....	283
14.4.	Qo'shilgan qiymat solig'i.....	287
	Tayanch iboralar.....	292
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	292
XV	Misr Arab Respublikasi soliq tizimi.....	293
	boh.	
15.1.	Misr Arab Respublikasi soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari.....	293
15.2.	Sotibdan olinadigan soliq.....	295
15.3.	Yuridik shaxslar to'laydigan foydaga solinadigan soliq.....	298
15.4.	Jamoiy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.....	298
15.5.	Mihrat Maʼmuriy soliqlar, yig'inlar.....	299
	Tayanch iboralar.....	300
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	301
XVI	Rossiya Federatsiyasi soliq tizimi.....	302
	boh.	
16.1.	Soliq tizimini asoslari.....	302
16.2.	Federal soliqlar.....	310
16.3.	Mahalliy soliqlar.....	319
	Tayanch iboralar.....	347
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	348

XVII	Belarusiya Respublikasi soliq tizimi.....	349
	boh.	
	Tayanch iboralar.....	353
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	353
XVIII	Ukraina soliq tizimi.....	354
	boh.	
	Tayanch iboralar.....	358
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	359
XIX	Qozg'olon Respublikasi soliq tizimi.....	360
	boh.	
	Tayanch iboralar.....	366
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	366
XX	Uzбекистон Respublikasi soliq tizimi.....	367
	boh.	
	Tayanch iboralar.....	377
	Mustaqil ishlash uchun nazorat savollari.....	377
	Glossariy.....	379
	Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	384

Bazarov Qahramon Tashtemirovich

XALQARO SOLIQ 2

Toshkent – «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» – 2021

Muharrir:	X.Zakirova
Tex. muharrir:	M.Tursunov
Musavvir:	A.Shushunov
Musahhih:	L.Ibragimov
Kompyuterda sahifalovchi:	M.Zoyirova

**E-mail: nashr2019@inbox.ru Tel: +99899920-90-35
№ 3226-275f-3128-7d30-5c28-4094-7907, 10.08.2020.**

Bosishga ruxsat etildi 06.12.2021.

Bichimi 60x84 1/16. «Timez Uz» garniturası.

Ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog'i: 25,0. Nashriyot bosma tabog'i 24,5.

Tiraji: 50. Buyurtma № 312

**«Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi»
bosmaxonasida chop etildi.**

100174, Toshkent sh., Olmazor tumani, Universitet ko'chasi, 7-uy.